

Historie van de oorlogen en geschiedenissen der Nederlanderen, ...

Emmanuel van Meteren, Simon Ruitink

EX LIBRIS,

MATTHEW VAN SICLEN.

HISTORIE
VAN DE
OORLOGEN
EN
GESCHIEDENISSEN

der Nederlanderen, en derzelver Naburen:

Beginnende met den Jare 1315, en eindigende met den Jare 1611:

DOOR

EMANUËL VAN METEREN,

van Antwerpen:

Voorzien met Afbeeldingen der voortreflykste Perzonagiën van dien tyd.

Verbeterde Druk.

ZEVENDE DEEL.

Te GORINCHEM,

By de Wed: van NICOLAAS GOETZEE, Ordinaris Stads-Drukkeres, MDCCLIV.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET TWINTIGSTE BOEK.

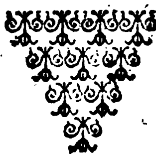
DE Koning van Spanje draagd, by Acte, „ de Nederlanden met Bourgognien „ over aan zyne Dogter Isabella, „ trouwende den Kardinaal Aards-„ Hertog, met voorwaarden, 't welk „ ook de Prins van Spanje by Acte toestaat, daar „ over Isabella volle magt zend aan den Kardinaal „ Aards-Hertog, om in haaren naam aangenomen „ te werden. Tegen de overdragt werden alle „ zwarigheden en ongeleegenheden verhaald. De „ Koningin van Engeland verzoekt aan de veree-„ nigde Landen raad, om Vrede te maken, en be-„ taling van haar verschoote geld: daar over de „ Landen besluiten, geenen onzeekeren Vrede aan „ te gaan, en doen een gezantschap, om de Ko-

„ *ningin van Engeland te vreden te stellen. De Keurvorst van Keulen bekomd, op zyn verzoek der Stad Berk van de vereenigde Landen, antwoord, op goede verzeekering van des Rhynstrooms vryheid, die hem zou gewerden. Meurs en Alpen werden onpartydig. Verscheide lopen en Krygs-oeffeningen werden voorgenomen. De Vorst van Kleef werd in zyne Landen gehuld. Die van Geneva verzoeken hulp in Holland, en werden verklaard, door den Koning van Vrankryk, begrepen te zyn in den Vrede. Die van Aken werden in den Ryks-Ban gesteld, daar van de vorzaken verhaald werden, Magistraat en Godtsdienst afschaffende, en stellen wederneeming tegen de Verwanten der vereenigde Landen in 't werk, des zy met dergelyke gedreigd werden. De Guarnizoenen van Lier en Kasteel van Antwerpen muitineeren. Der Staten Gezanten komen met Verbond uit Engeland, en hebben de Koningin te vreden gesteld. De Engelsche werden in Ierland geslagen. De Kardinaal legd zyn Geestlyk gewaad af, en doed zig voor toekomenden Heere in Nederland, op zeekere voorwaarden, aannemen, vertrekt naar Spanje, stelde voor Gouverneur in zyne plaats Andreas, Kardinaal van Oostenryk. Na zyn vertrek vald de Admirante d'Aragon met een groot Leger in 't Land van Kleef, Gulik, enz. neemd Orsoy en andere plaatzen. De Graaf van Valkenstein en Broek werd gevangen en daar na vermoord. Wezel en de omleggende Steden in Westphalen werden gebrandschat, onder voorgeven van ten dienste van Godt en den Koning. Prins Maurits begeefd zig ook te Veld in tegenweer, schryfd aan de vergaderingen des Ryks-Kreitzen, die weder aan hem schryven. De Admirante belegerd Rhynberk en werd hem overgegeven, door brand in 't Buskruid gekomen, neemd ook Rees en Emmerik, belegerd en krygd Deutecum en Schullenborgh. Prins*

Mau-

„ *Maurits sterkt zig en verwagt hem voor Doesburg.*
„ *De Westphaalsche Kreitzen, te Dormont vergaderd,*
„ *schryven en klagen aan den Keizer, Keurvorsten*
„ *en Buuren. De overlast der Spanjaarden werd*
„ *verhaald: werden deels wederstaan door Prince*
„ *Maurits, die hun Emmerik afneemd, en des*
„ *Vorsts van Kleefs Krygs-volk daar weder insteld.*
„ *De Admirante neemt zyn Winter-Leger alom op*
„ *Ryks-bodem. De dood des Konings van Spanje,*
„ *den 13den Herfstmaand, des Jaars 1598, werd*
„ *verhaald, met verscheide gedagten over zyn leven*
„ *en regeering, ook de last, aan zynen Zoon gela-*
„ *ten. De jonge Koning neemd in Spanje het Ne-*
„ *derlandsch Schipsvolk gevangen. De staat van Eu-*
„ *ropa van dit Jaar 1598 werd verhaalt, nam. van*
„ *Vrankryk, Italien, Hungaryen, Turkyen en Po-*
„ *len, en hoe de Koning Sigemond, willende zyn*
„ *Koningryk Zweden overweldigen, van zynen*
„ *Oom, Hertog Karel, gedwongen werd in Ver-*
„ *bond te komen, des hy uit zyn Ryk naar Polen*
„ *vlugt. De staat en regeering van de Nederlan-*
„ *den onder den Koning werden verhaald, gelyk ook*
„ *de Politien en regeering van de vereenigde Lan-*
„ *den.*

Dit alles is geschied in minder dan een Jaar, onder de regeering van den Aards-Hertog Kardinaal Albertus over de Spaansche, en Prins Maurits en Graaf Willem van Nassau over de vereenigde Landen, in den Jaare 1598.

NEDERLANDSCHE

HISTORIE.

TWINTIGSTE BOEK.

Over-dragt des Konings van Spanje van de Nederlanden aan zyne Dogter, den 6 May.

Y hebben te vooren verhaald het besluit, dat de Koning van Spanje verkondigd had, van zyne Dogter de Infante Isabella ten Huwlyk te willen geven de Nederlanden, met 't Graafschap van Bourgognien, aan den Vorstlyken Kardinaal Albertus, hoewel veele vreemd dagt, dat de oudste Dogter zou besteed werden aan den voorsz. Vorstlyken Kardinaal, die voorzien was met Geestlyke Staten, en met het Ryk Aards-Bisdom van Toledo, voorbygaande de oudste Broeders, als den Keizer, Aards-Hertogen Matthias en Maximilianus, die voor den jongsten geërfd waren, of te erven hadden de Koningryken van Hungaryen en Bemen, en de Oostenrykſche Landen: waar over veele reedenvoeringen in de Waereld gemaakt werden, en veel nadenken gaf. Dit besluit is nu schriftlyk volbragt, op Woensdag, den 6den van Bloeimaand, in de Stad Madril, op welken tyd daar voor den ouden, zwakken en kranken Koning, Philippus den IIden, verscheenen is de Prins Philips, zyn eenige Zoon, omtrend 20 Jaaren oud, de Infante Isabella Clara Eugenia omtrend 32 Jaaren oud, met hen Don Gomes d'Avila, Marquies de Vellana, Gouverneur en groot Hofmeester van den Prince voorsz. Don Christoffer de Moro, Grave van Castel Rodrigo,

go, de grote Kommandeur van Alcantara., Don 1598.
Johan Idiacques, grote Kommandeur van Leon, alle Raden van Staten, en Messire Nicolaus d'Amant, Ridder, Raad, President en Kançelier van Braband, met den Secretaris der Nederlandsche zaken, La Loo; zonder andere. De schriften waren in 't Fransch, en werden toen voor hun geleezen, onderteekend, gezegeld en gegeven, welke overdragt wy hier by stellen.

Philippus, enz. Aan alle tegenwoordige en toekomende, die deeze Brieven zullen zien of hooren lezen, Salut.

ALzo wy bevonden hebben behoorlyk te zyn, zo om de welvaard der Christenheid in 't gemeen, als van onze Nederlanden in 't byzonder, niet langer uit te stellen 't Huwlyk van onze zeer lieve en wel beminde, goede, oudste Dogter, de Infante Isabella Clara Eugenia: en hier toe te meer bewoogen zynde, uit oorzake der bewaring van onzen Huize, ook in 't aanzien van iet anders goeds, als ook om de byzondere geneegenheid, die wy dragen tot onzen zeer lieven en welbeminden Broeder, Regtsweer en Neef, den Aards-Hertog Albertus, van onzent wegen Gouverneur en Kapitain Generaal van onze voorsz. Nederlanden en Bourgognien, het oog geworpen hebbende op zynen perzoon, hem verkiezende tot eenen toekomende Man van onze voorsz. oudste Dogter, alles zo wel by bewilliging en dank van onzen H. Vader den Paus, die de begeerde vrygeving daar van heeft toegestaan, als ook de beradingen, daar van gehad en gehouden met den zeer hoogen, excellenten en groot mogenden Prince, onzen zeer lieven en beminden goeden Broeder, Regtsweer en Neef, Rudolphus den II^den van dien Naam, Keizer van Romen: met eenen ook aan onze zeer lieve en welbeminde goede Zuster, de Keizerin zyne Moeder: 't welk overwoogen zynde, en op dat onze voorsz. Dogter, gelyk betaamd, van

Kopyë van de Overdragt des Konings.

 mid-

1598. middelen mogt voorzien werden, voor haare gunsten en verdiensten, zelfs om van onze zyde bewys te doen van de zonderlinge liefde, die wy altyd gedragen hebben, en nog dragen tot onze voorsz. Nederlanden, en Bourgognien, hebbende besslooten, tot vordering van het voorsz. Huwlyk, te doen aan onze voorsz. Dogter eene gift van dezelve onze Nederlanden, met alles wat daar toe behoord, in maniere, als hier onder gezegd en uitgedrukt werd, en dat alles door middel, tusschen-koming, wil en toestemming van onzen zeer lieven, wel beminden en goeden Zoon, den Prince Philippus, onze eenige Zoon en Erfgenaam, volgens de bekendmaking, die door ons en den zelven Prince, onzen Zone, gedaan is aan de Overheeren, Ridders van onze Orde, Raden en Staten van onze voorsz. Nederlanden, zig houdende onder gehoorzaamheid, ook aan die van onze Landen en Graafschap van Bourgognien: welke, door hun antwoord, verklaard en betuigd hebben de vreugde en 't genoegen, dat zy ontfangen hebben van zulk een vry, goedertieren besluit, dat zy bekennen dienstig te zyn tot welvaard en rust van onze voorsz. Nederlanden, en dat het de regte weg is, om tot eenen goeden en vasten Vrede te raken, en hen te verlossen van eenen zo verdrietigen Oorlog, met welken zy zo lang geplaagd zyn geweest, welke stilte en rust wy voor hun altyd begeerd hebben: en overweegende 't geene een iegelyk kenlyk is, dat 't meeste geluk, 't welk over een Land komen kan, is, zig te vinden geregeerd en gegouverneerd met het gezigt, en de tegenwoordigheid van zynen Prince en natuurlyken Heere: Godt zy getuigen van de moeiten en zorgen, die wy dikwils hebben gehad, om dat wy 't daar niet perzoonlyk hebben mogen uitregten, gelyk wy het in waarheid grootlyks begeerd hebben, indien onze andere zaken van groter gewigt, rakende ons Koningryk van Spanje, ons niet hadden genoodprangd daar onze residentie te blyven houden, zonder ons

van

van daar te begeven, gelyk wy nog daar toe verbonden zyn. En hoewel het reizen beter schynd te passen aan de bejaardheid van onzen Zoon, den Prince, dan onzen ouderdom, nogtans hebben wy, Godts goede wil geweest zynde ons zo veele andere Koningryken en Landen te geven, in welker goede regeering nimmer zaken van zeer groot gewigt zullen ontbreeken, om welker wil ook zyne tegenwoordigheid hier geeisd werd, behoorlyk bevonden dit besluit te nemen, om onze voorsz. Nederlanden niet te laten in dezelve ongeleegenheden als voor deezen, met reedenen hier by gevoegd, namelyk, in mededeeling te doen aan onze voorsz. Dogter, de Infante, naar haare verdiensten en hoogheid van Geboorte, en ook overgeven in 't byzonder, nadien, naast onzen voorsz. Zone den Prince, dien God beware in lange Jaaren, en hem voorspoed geeve ten zynen dienste, onze voorsz. oudste Dogter de eerste en naaste is, en dat, door middel van den wil van onzen voorsz. Zoon, zy van nu aan daarin mag toegelaten werden, hebben wy zulk een middel verkozen, op hope, dat daar door onze voorsz. Nederlanden zullen keeren tot hunnen ouden bloei, rust en voorspoed, dien zy voortyds gehad hebben: doen te weten, dat, begeerende tegenwoordig ter uitvoer te brengen in zyn voorsz. behoorte, 't geene wy zo ryp beslooten hebben, en verstaan hebbende de gewillige toestemming, die onze voorsz. Zoon, de Prins, daar toe van zyne zyde zo mild gegeven en verleend heeft, zelfs nog wetende de onderstelling, met welke onze voorsz. Landen overeenstemmen met deeze onze goede meening, wy beslooten hebben af te staan en over te dragen aan de voorsz. Dogter, de Infante, tot vordering van het voorsz. Huwlyk, alle onze voorsz. Nederlanden, en van Bourgognien, op maniere, en naar de bespreekingen en voorwaarden, hier beneden uitgedrukt en gemeld. 1598.

1. De eerste voorwaarde is, en niet anders, dat de voorsz. Infante, onze Dogter, zig ten Huwlyk zal

1598. zal begeven met den Aards-Hertog Albertus, uit kragt der vrygevingen, welke onze voorsz. H. Vader, de Paus, tot dit voorsz. einde, verleend heeft, en dat zy voor eene gift aanneme de voorsz. Nederlanden en 't Graafschap van Bourgognien. En indien 't voorsz. Huwlyk belet werd door eenige oorzaak, welke het ook zou mogen zyn, zal de voorsz. gift en bewilliging voor niet geagt en niet ter uitvoer gebragt werden, gelyk wy, in zulk voorsz. geval, het van nu aan wederroepen en tot niet maken.

2. Insgelyks op voorwaarde, en niet anders, dat de Kinderen en Nakomelingen van het zelve voorsz. Huwlyk, Manlyk of Vrouwlyk, wettig, en in echten Huwlyken staat geboren, en niet onwettig, hoewel het was by opvolgend Huwlyk, de oudste den jongeren, en het Manlyke het Vrouwlyke, zal voorgaan, in den zelven graad zullen zy Erfgenaam zyn, van Hand tot Hand, van alle de voorsz. Provintien gezamentlyk, zonder die te mogen verdeelen nog verminderen, verklarende, dat de oudste Zoon of oudste Dogter der overledenen in 't leven van hunnen Vader zal werden voortgetrokken tot de Ooms, en aan eenige andere van de Linie Collateraal.

3. Insgelyks op voorwaarde, en niet anders, dat indien, 't welk Godt verhoede, geen Zoon nog Dogter van dit Huwlyk kwam, of dat zy overleden waren, in den tyd van 't overgeleden van een der voorsz. den Aards-Hertog Albertus en onze Dogter de Infante, die nu te zamen huwlyken zullen, zal de tegenwoordige gift en bewilliging van nu af niets en van geene waerde zyn: in welk geval, zo onze voorsz. Dogter, de Infante, Weduwe bleef, het wettig aandeel van de Vaderlyke zyde, en de gift van de Moederlyke zyde, gelyk die haar toekwam, volgen zal: boven dien zullen wy of onze voorzegde Zoon, de Prins, in zulk geval, insgelyks hemwaards doen, om de liefde, die wy tot hem dragen. En of de voorsz. Aards-Hertog, Albertus, onze

goe-

goede Regtsweer, de voorsz. Infante overleefde, zal by blyven Gouverneur van de voorsz. Nederlanden, voor en in naam van den Eigenaar, aan welken dezelve Landen dan zullen gevallen zyn. 1598.

4. Insgelyks op voorwaarde, en niet anders, dat, wanneer alle Afstammelingen, Manlyk en Vrouwlyk, uit het voorsz. Huwlyk voortgeteeld geweest zynde, ontbraken, zo dat 'er niemant van alle, die tot deeze goederen beroepen zyn, overbleef, in zulk geval, dezelve alle te zamen zullen wederkeeren tot den Koning van Spanje, die dan ons opgevolgd zal zyn: en volgens deeze gift en bewilliging in zulk geval, daar van maken wy hem van nu aan begiftigd, en is zyn geschenk.

5. Insgelyks op voorwaarde, en niet anders, dat onze voorsz. Dogter de Infante, nog niemand anders van de geroepene tot de voorsz. opvolgingen, zal mogen, om eenigerhande reedenen, de voorsz. Landen verdeelen, geven of veranderen, zonder bewilliging van ons en de geenen, die onze Erfgenamen en Opvolgers in deeze Ryken zullen zyn.

6. Insgelyks op voorwaarde, en niet anders, dat dezelve, die Princes of Vrouw van de voorsz. Nederlanden zal zyn, zig zal moeten ten Huwlyk begeven met den Koning van Spanje, of den Prince zynen Zone, die dan in 't leven zyn zal, daar in altyd voorgaande de behoorlyke vrygevingen, in 't geene noodig zal zyn: en of zy dan den wil of het vermogen niet hadden het voorsz. Huwlyk te doen voor hun zelve, zal in zulk geval de voorsz. Vrouw geenen Man mogen nemen, nog zig eigenen in eenige gift, in eenig deel der voorsz. Landen, ten zy met raad en bewilliging van ons en onze Erfgenamen en Opvolgers in de voorsz. Koningryken van Spanje, welke van ons zullen voortgekomen zyn: en by geval van overtreeding, zal alle het geene daar gegeven en verleend zal zyn geweest, weder tot hen keeren, als of deeze gift, bewilliging en overdraging nooit gedaan was geweest.

1598. 7. Insgelyks op voorwaarde, en niet anders, dat alle en elk Prins of Heer der voorsz. Nederlanden zal gehouden zyn hunne Zoonen en Dogteren uit te huwlyken met raad en bewilliging van ons en onze Erfgenamen en Nakomers, Koningen van Spanje.

8. Insgelyks op voorwaarde, en niet anders, dat onze voorsz. Dogter, de Infante, en haare Man, nog eenige van haare Opvolgers, op welke de voorsz. Landen zullen gevallen zyn, in geenerlei maniere zullen houden handeling, trafficq of iet strydigs, in de Orientaalsche en Occidentaalsche Indiën, nog zullen derwaards zenden eenigerhande zoorten van scheepen, onder wat Tytel, verhaal of voorwendzel het ten voorsz. deele zou mogen zyn, op boete, dat de voorsz. Landen zullen vervallen zyn, in geval van de voorsz. overtreeding. En indien eenige der voorsz. Nederlanden Onderdanen zig begaven naar de voorsz. Indiën, tegen het voorsz. verbod, dat de Heeren der voorsz. Landen dan die zullen hebben te kastyden met straffen, verbeuringen der goederen, en met andere, nog zwaarder, ja zelfs met den dood.

9. Insgelyks op voorwaarde, en niet anders, dat zo de voorsz. Aards-Hertog Albertus, onze goede Regtsweer, onze voorsz. Dogter de Infante overleefde, nalatende Zoon of Dogter, zal hy hebben het Gouvernement van dien Zoon of Dogter, Erfgenaam of Erfgename, en de handeling van alle de goederen, als of onze voorsz. Dogter, de Infante, nog in leven was: en zal boven dien onze Regtsweer, de Aards-Hertog, in dit geval, Gebruiker zyn, zyn leven gedurende, van alle de voorsz. Nederlanden, en de vrugt daar van genieten, mits dat hy eerlyk onderhoude alle de voorsz. Kinderen, naar en volgens hunnen rang: en den oudsten, 't zy Zoon of Dogter, zal hy geven het Land en Hertogdom van Lutzenburg, en het Graafschap van Chiny, met het geene daar toe behoord, om dat te hebben en te gebruiken gedurende het leven des Vaders, na welkes dood

dood zulk kind alles, als gemeene Erfgenaam, hebben zal: zynde hier uitdruklyk verklaard, dat deeze oorzaak van vrugt-genieting alleen verstaan zy tot gunst van onzen voorsz. goeden Regtsweer, den Aards-Hertog Albertus, en dat zy niet zal mogen getrokken werden tot andere navolging, op dat geene van zyne Opvolgers eenig voorbeeld daar van bybrenge, nog eenigerhande regt meene te hebben in andere dergelyke zaken. 1598.

10. Insgelyks op voorwaarde, en niet anders, om deeze te zyn de voornaamste en meeste verbintenis, boven alle andere, dat alle de Kinderen en Afstammelingen van het voorsz. Huwlyk, volgens de heiligheid en Godtsdienst, die nu in dezelve blinkt, zullen moeten leven en sterven in onze H. Katholyke Wet, gelyk die de H. Roomsche Kerk leerd en onderhoud: en eer men bezit van de voorsz. Nederlanden zal nemen, zal men den Eed doen in dier voegen, als hier naast deezen Artykul werd bevonden gesteld te zyn: en indien, het welk Godt verhoede, eenige der voorsz. Afstammelingen weeken van ons heilig Geloof, en in eenige Ketterye vervielen, die zal, na dat ze onze H. Vader, de Paus, daar voor verklaard zal hebben, beroofd werden van de beheersching, bezitting en eigendom der voorsz. Provintiën, en dat de Onderdanen en Leenschuldige der zelve hem niet meer zullen gehoorzamen; maar dat zy toelaten en ontfangen zullen den naastvolgenden Katholyken van die afkomst, welke, in geval van zulk eenen Verzaker van het Geloof, hem behoorde op te volgen, en zal zulk een Ketter gereekend zyn, als of hy daadlyk door den natuurlyken dood overleeden was,

Eed, die de Koning van Spanje de Souveraine Heeren des Nederlands oplegd.

EGo juro ad Sancta Dei Euangelia, quod semper ad extremum vitæ meæ spiritum, Sacrosanctam Fidem Catholicam, quam tenet, docet & predicat Sancta Catholica & Apostolica Romana Ecclesia (omnium Ecclesiarum Mater & Magistra) constanter

1598. *ter profitebor, & fideliter firmiterque credam, & veraciter tenebo: Atque eam à meis subditis teneri, doceri & predicari (quantum in me erit) curabo: Sic me Deus adjuvet & hæc Sancta Dei Euangelia.*

Dat in 't Duitsch beteekend;

Ik zweere by Godts H. Euangelium, dat ik altyd, tot den uiterften adem van myn leven, het H. Katholyk geloof, 't welk houd, leerd, en predikt de H. Katholyke, Apoftolyke, en Roomfche Kerk, aller Kerken Moeder en Meefteres, ftandvastig belyden, trouw en vast geloven, en waaragtig onderhouden zal: en dat ik zal bezorgen, zo veel my mogelyk zal zyn, dat het zelve van myne Onderdanen onderhouden, geleerd en gepredikt werde: zo helpe my Godt en dit zyn Heilig Euangelium.

11. Insgelyks op voorwaarde, en niet anders, dat om de meefte verzeekering en vastheid van Vrede, liefde en verftand-houding, die 'er behoord te zyn tusfchen de Koningen en zyne Koningryken, onze Afftammelingen en Opvolgers, en de Princen en Heeren van derwaards over, ook onze Afftammelingen en Opvolgers, een iegelyk van de geene, welke met den tyd in de bezitting en heerfchappye der voorfz. Nederlanden en van Bourgognien zullen komen, zal hebben toe te ftemmen, goed te keuren en te bevestigen den overvloed, die in dit Artykul begreepen ftaat.

12. En om dat onze meening en wil is, dat de voorfz. voorwaarden zouden hebben en raken tot eene geheele en volkome uitvoering, onder en door middel derzelver, *Geven*, *Staan wy af*, *Verlaten*, *Dragen over*, *Verkondigen* en *Stemmen wy toe*, in gift, in leen, agter of na-leen; en door eenigen beteren weg, manier en wyze, als men met regt zou mogen doen, en van waerde behoord te zyn, zonder dat de onnutte manier eenig nadeel zou mogen toebrengen de geene, die nut of noodig, en vorderlyk voor de voorfz. Infante, *Isabella Clara Eu-*

Eugenia, onze zeer lieve en wel beminde goede oudste Dogter is, *alle onze Nederlanden*, *en elke Provintie derzelver*, *met eenen het Land en Graafschap van Bourgognien*, *daar onder mede begrepen dat van Charlois*, *en de Hertogdommen*, *Prinslykheden*, *Marquisaten en Sterkten*, welke zyn in onze Nederlanden en Bourgognien, met alle de Koninglyke Leenen, Huldingen, Regten van Voorstanderschap, Renten en Inkomsten, Heerlykheden, bedieningen, verbeuringen en breuken, met alle en eenigerlei geregtigheden en handelingen, die wy mogen vorderen, ter oorzake dat dezelve Nederlanden en Bourgognien, met alle Voortreflykheden, Voorregten, Privilegien, Vrydommen, Lyfwagten, Bevestigingen, Regts-gebied, Hoogheden, Regtsbannen, en eenigerhande andere Overigheden, gelyk en in maniere als dezelve zyn, en uit wat oorzaken of waar door zy ons mogen zyn of toebehooren, 't zy van Vaderlyk erfgoed, of anderzins, op wat Tytel, hoe het zy of zou mogen zyn, om geheel het gebruik of bezitting daar van te hebben, gelyk wy dezelve gehad en bezeten hebben, zonder eenige uitzondering, tot laste nogtans, dat men ongeschonden zal houden en nakomen alle en een iegelyk boven uitgedrukte voorwaarden, in de regts-pleging gemaakt, door de onsterflyke geheugenis van den Keizer mynen Heere en Vader, die in roem is, in Slagtmaand, des Jaars 1549, daar in de eenigheid der voorsz. Nederlanden, zonder eenige verdeeling of scheuring in dezelve toe te staan of bewilligen, om wat oorzaken nog in eenigerlei manieren het zy. 1598.

13. En is onze meening, gelyk wy verklaren en uitdruklyk gelasten door deeze tegenwoordige, dat, door middel van deeze onze Gift, Bewilliging en Overdraging, onze voorsz. Dogter, de Infante, en haare gezegde toekomende Man, de Aards-Hertog Albertus, zullen gehouden, verpligt en belasd zyn te betalen en voldoen alle en eenigerhande schulden, Obligatien en Verbonden, by ons, of in onzen name,

1598. me, of van wyle zyne Keizerlyke Majesteit, op ons Vaderlyk Erfgoed en heerlykheid der voorsz. Nederlanden, en Graafschap van Bourgognien, en dat zy insgelyks zullen gehouden en verpligt zyn te lyden, dragen en onderhouden alle en eenigerlei Renten, pensioenen tot lyftogt, en alle andere, wat giften, vergeldingen en belooningen, dezelve zyne Keizerlyke Majesteit, en wy of onze Voorgangers hebben gegeven, verpand, toegestaan en gedaan, aan welkerhande perzoonen het zy. *En dus Doen*, *Scheppen en Benoemen wy*, door deeze tegenwoordige, onze voorzegde Dogter, de Infante, voor *Princes en Vrouw der voorsz. Nederlanden*, *en het Graafschap van Bourgognien*, *met eenen van Charlois.*

Vergunnen insgelyks onze voorsz. Dogter, dat boven de byzondere Tytels van elke der voorsz. Provintiën der Nederlanden, en Graafschappen van Bourgognien, zy zig mag schryven, tituleeren en noemen *Hertogin van Bourgognien*: niet tegenstaande wy ook voor ons en voor onzen Zoon, den voorzegden Prince, zo veel ons zal gelieven, den zelven Tytel van Hertog van Bourgognien, met alle de geregtigheden, ons deshalven toekomende, hebben behouden: daar by gevoegd de rang der Hoogheid en Souverainiteit van onze Orde van het Gulden Vlies, te hebben magt en vermogen daar over te mogen schikken in toekomende tyden, gelyk wy best zullen behoorlyk vinden: bewilligen, stemmen en laten wy toe aan onze voorsz. Dogter, de Infante, en geven haar volstrekte en onwederroeplyke magt, om door haare byzondere magt, zonder andere verzoeking om bewilliging, door haar of haare gezondene aan haaren gezegden toekomenden Man te nemen en te aanvaerden de geheele en volkome bezitting van alle de voorsz. Nederlanden, Graafschappen van Bourgognien en Charlois, en tot uitvoering van dien te doen vergaderen de gemeene Staten derzelver Landen, of de byzondere Staten van elke Provintie, of eene andere manier gebruiken, welke zy

zal

zal bevinden reedelyk en best dienstig tot onze Gift, 1598.
Bewilliging en Overdraging, en het te doen bekend maken, als ook te doen den noodwendigen Eed aan de Onderdanen en Staten der voorsz. Landen, en eischen eenen Leengift-Brief van de stukken en heerschappyen, daar het noodig zal zyn: en ook van hen ontfangen den schuldigen en behoorlyken Eed, hen verbinden in alles, waar in zy, volgens de voorgaande Eeden, zyn of zullen onderling gehouden of verbonden zyn. En ter tyd toe, dat onze voorsz. Dogter zal hebben genomen of doen nemen, in haaren naam, de daadlyke bezitting der voorsz. Nederlanden en Graafschappen van Bourgognien en Charlois, in maniere en wyze, door deeze gezegde beveelen verhaald, stellen en bevestigen ons voor Bezitter derzelver, in naam en wegens onze voorsz. Dogter.

Tot getuigenis daar van gelasten en willen wy, dat haar overgeleverd zullen werden dezelve onze Bevelbrieven, bewilligende en toestaande aan onze Dogter, de Infante, te wederhouden, toe te laten en te stellen in de voorsz. Nederlanden en Bourgognien, Gouverneurs, Regters, Wethouders en Officieren, 't zy tot bewaarnis en bescherming derzelver, 't zy tot beheersching der Regten, Burgerlykheden, ontfanging van Goederen en anderzins: en boven dien doen al 't geene eene regte Princes en natuurlyke Vrouw van de eigendommen derzelver Landen, naar gewoonlyk regt en anderzins, mag en behoord te doen, en gelyk wy 't gedaan hebben, en zouden hebben kunnen doen: onderhoudende niet te min altyd de voorsz. Voorwaarden, hier boven gemeld: en ter uitvoering hier van hebben wy ontslagen, afgezonderd en ontlast, ontslaan, zonderen af en ontlasten door deeze voorsz. alle Bisschoppen, Abten, Prelaten en andere Lieden der Kerken, Hertogen, Princen, Marquiezen, Graven, Baroenen, Gouverneurs, Hoofden en Kapitainen der Landen of Steden, Hoofden, Presidenten en Lieden van onze

Ra-

1598. Raden, Kançeliers en die van onze Finantien en Reekeningen zyn, en andere Regters en Officieren, Kapitainen, Lieden van Oorlog, en Soldaten der Sterkten en Kasteelen, en hunne Stad-houders, Ridders, Escuiren en Onderdanen, met de Wethouders, Burgers, Wooners, en Inwooners der goede Steden, Burgten, Vryheden en Dorpen, en alle en een iegelyke Onderdanen van onze voorsz. Nederlanden en Graafschappen van Bourgognien en Charlois, en een iegelyk van hen in 't byzonder, van de Eeden en getrouwigheden, Geloof en hulde, belofte en verbintenis, die zy gedaan en beweezen hebben aan ons, als hunnen wettigen en Souverainen Prince: willende, lastende en beveelende wel uitdruklyk aan dezelve, dat zy zullen hebben te zweeren en ontfangen de voorsz. Infante onze Dogter, voor hunne regte Princes en Vrouwe, en haar te doen en te geven de behoorlyke Eeden van getrouwheid, geloof en hulde, belofte en verbintenis, in de gewoonlyke manieren, na den natuur der Landen, plaatzen, Leenen en heerschappyen: en verder, dat zy haar en haaren voorsz. toekomenden Man bewyzen alle eer, hoog-agting, toegeneegenheid, gehoorzaamheid, getrouwheid en dienst, als goede en trouwe Onderdanen behooren en gehouden zyn te doen aan hunne regte Princen en natuurlyke Heeren, gelyk zy tot heden aan ons gedaan hebben, en met voldoening van alle en iegelyke gebreeken en nalatingen, zo wel geregtlyk als daadlyk, welke tusschen deeze onze Gift, Bewilliging en Overdraging mogten inkomen. En door onze eige beweeging, zeekere wetenschap, en volkome, volstrekte, Koninglyke magt, welke wy in deezen willen gebruiken, en gebruiken, hebben wy ontdaan, en ontdoen van alle en eenigerlei Wetten, instellingen en gewoontens, die hier tegen zouden mogen zyn en stryden: want zulks is onze eige wil en begeeren. En op dat van alles, wat boven gezegd is, opentlyk eene zaak werde, die vast altyd en eeuwig blyve,

ve, hebben wy deeze onze tegenwoordige geteekend met onzen naam, en ons groot Zegel daar aan doen hangen, willende en beveelende, dat het zal werden opgeschreven, om van waerde gehouden te werden in alle en iegelyke geheime Raden en Kamers van Reekening, daar het behooren zal. 1598.

Gegeven in onze Stad Madril, in 't Koningryk van Kastilien, den 6den van Bloeimaand, in 't Jaar der Gratien 1598. En van onze Regeering van Napels en Jeruzalem het 45ste, van Kastilien, Arragon, Cecilien en de andere, het 44ste, en van Portugaal het 19de.

Dus geparapheerd, *N. D. V.*

Onderschreven *Philippus*,

En meer onder, *By den Koning.*

En onderteekend.

A. de la Loo.

Na dat deeze overdragt by den Koning dus gedaan was, heeft Prins Philips de goedkeuring daar toe ook schriftlyk en met Eede bevestigd, in maniere als volgd:

PHilips, door Godts genade, Prins, eenige Zoon en Erfgenaam der Koningryken, Landen en Heerschappyen van den Koning Philips, den tweeden van dien Naam, myn Heer en Vader.

Goedkeuring van den Prince Philips over de Gift der Nederlanden.

Aan alle tegenwoordige en toekomende, Salut. Als hebbende myn voorzegde Heer en Vader besluit genomen te huwlyken Mevrouwe de Infante, Isabella Clara Eugenia, onze zeer lieve en welbeminde goede Zuster, met den Aards-Hertog Albertus, onzen goeden Oom en Neef, en dat, volgens dien, zyne Katholyke Majesteit, ook in onze bekendmaking bepaald, en met onzen wille, hier toe bewoogen, door zeer grote reedenen en inzigten der gemeene welvaard, zelfs om de rust der Christenheid in 't gemeen, en den Vrede en stilheid der Nederlanden in 't byzonder, en op dat onze voorzegde goede Zuster, naar haare hoedanigheden en grote verdiensten, voorzien zy, wil doen aan onze voorzegde Zuster eene begiftiging van de

1598. voorsz. Nederlanden en het Graafschap van Bourgognien, in wyze en maniere daar van zynde, en blykende by de ope brieven, welke myn Heer en Vader daar van heeft doen afvaerdigen, geteekend met zyne hand, en gezeegeld met zyn groot Zegel, welker inhoud hier woordlyk volgd.

Philips, enz. Doen te weten, dat wy, nadien wy in 't byzonder hebben verstaan 't geene boven gezegd is, en een iegelyk poinct der dingen, daar in gemeld, overwegende de gemeene welvaard, die daar uit ontstaan zal onder de Christenheid, zelfs uit oorzaak der byzondere liefde, die wy schuldig zyn en dragen tot onze goede Zuster, de Infante, door haare grote verdiensten of waerdigheden, loonen, stemmen toe, keuren en houden wy het voor goed door deeze tegenwoordige, niet tegenstaande eenig nadeel, 't welk ons of onze Opvolgers daar van nu of hier namaals mogt komen, en om dezelve reedenen stemmen wy toe en zyn te vreden, door deeze tegenwoordige, dat de voorzegde Nederlanden en Graafschappen van Bourgognien en Charlois zullen afgestaan, overgedragen en gegeven zyn aan onze goede Zuster, de Infante, in maniere als het myn voorzegde Heer en Vader gedaan heeft, en gelyk het mag houden ten besten en tot meeste zeekerheid, versterking en bevestiging van 't geene, daar van zyne Majesteit schikt en beveeld, tot begunstiging en voordeel van onze goede Zuster: schikken en beveelen wy daar toe, zo het noodig zy, door deeze tegenwoordige, ook tot begunstiging derzelver, op dezelve wys en manier, in alles en overal, uit onzen vryen en eige wille, zonder dat eenigzins daar tusschen gekomen zy eenige aandringing, dwang, bedrog, valschheid, agting, Vaderlyke eerbied vrees, nog door dwalinge of ten regten, zynde onze meening en wil, dat dezelve Landen zullen zyn en toebehooren aan onze goede Zuster, de Infante, Isabella Clara Eugenia, en haare Opvolgers, overeenkomstig de voorzegde schikking van den Koning

ning, mynen Heere en Vader. En op dat alles gerake en hebbe zyn volkomen beslag, en voor altyd te sterker en vaster blyve, hebben wy afgestaan, en staan af door deeze tegenwoordige, ter begunstiging van onze voorzegde goede Zuster, voor ons en onze Opvolgers, alle voordeelen, welke ons of hun in 't byzonder het regt mag of mogt geven, om te gaan of komen tot 't geene hier tegen stryd, nog dat het ware door regt van de herstellingen in Integrum, in 't welke wy ook afstand gedaan hebben, en doen afstand door deeze gezegde tegenwoordige: want onze beslote en vaste wil is, dat geenerhande dingen kragt of magt zullen hebben tegen deeze Gift, Afstand en Overdraging, welke gedaan werd van de voorzegde Nederlanden, in maniere en wyze voorsz. 1598.

Zo hebben wy gedaan en gegeven onzen Eed op de H. Euangelien, die wy met onze handen geraakt hebben, om te houden, gade te slaan, handhaven, en nakomen, en zullen doen houden, gadeslaan, handhaven, en nakomen, alles wat stipt gezegd is, zonder daar aan voort te brengen eenigerhande verontschuldiging of uitzondering, nog toe te laten, dat ze iemand van onzent wegen zal voortbrengen, het welk wy bevestigen en belooven met Prinslyke woorden, en dat wy zullen geven hulp en bystand, vereischd door de geheele daarstelling en levering van alle het geene gezegd is, om zulks te zyn, gelyk wy boven gezegd hebben, onze ernstige en voorgenome wil. Tot getuigenis daar van, hebben wy doen afvaerdigen deeze tegenwoordige ope Brieven, welke wy met onze hand hebben geteekend, en doen tegenteekenen voor 't ondergesz. Secretary van de Staten des Konings, mynen Heere en Vader, in de voorzegde zaken der voorsz. Nederlanden en Bourgognien, en doen zegelen met het groot Zegel der Wapenen van zyne voorzegde Majesteit, uithangende met eene goude Snoer of Lind: zig tegenwoordig vindende als getuigen, daar toe geroepen, Don

1598. Gomes de Avila, Marquies de Velado, onze Gouverneur en grote Hofmeester, Don L. H. T. A. P. de Mora, Grave van Castel Rodrigo, grote Kommandeur d'Alcantara, Edelman der Kameren van zyne Majesteit, en onze Sommelier des lyfs, Don Johan d'Idiaques, grote Kommandeur van Leon, alle drie van den Rade van Staten, en Messire Nicolaas d'Amant, Ridder, ook Raadsheer van Staten, en Bewaarder des Zegels derzelver Majesteit in de voorsz. zaken der voorsz. Nederlanden en van Bourgognien, en Kançelier van zynen Lande en Hertogdom van Braband. Gegeven in de Stad Madril, in 't Koningryk van Kastiliën, den 6[den] van Bloeimaand, in 't Jaar der Gratien 1598. Geparapheerd *N. E. R. T.* Geteekend *Philippus*. En meer onder, *Ter ordonantie van mynen Heere den Prince*, onderteekend, *A. de la Loo*, en waren de voorsz. Brieven gezeegeld met het groot Zegel der Wapenen van zyne Majesteit in rood Was, uithangende met een goude Lind.

Ceremonien na de overdragt der Landen.

Dit dus voor de voorsz. getuigen gedaan zynde, stond de Prins op, en kussende de handen van zynen Vader, den Koning, dankte hy hem voor de goede gunst, die hy zyne Zuster beweezen had, en toen ging hy naar zyne Zuster, om haar daar over alle geluk te bieden en te begroeten. Daar na stond ook de Infante op, en kussende de handen van haaren Vader, dankte zy hem ook voor de gunstige weldaad, en daar na dankte zy ook haaren Broeder, den Prince. 's Avonds werd 'er een groot feest gehouden in 't Hof, en men zou meer gedaan hebben, zo niet de Koning zo krank geweest was, nogtans byna zonder koortzen, maar zeer zwak zynde. Twe dagen daar na, den 8[sten] van Bloeimaand, kwam de Keizerin, des Konings Zuster, en des Vorstlyken Kardinaal Albertus Moeder, met den Hofgezant van den Keizer; den voorsz. Marquies de Vellada, Don Christophoro de Mora, Don Joan Idiacques, met Don Martin, als Secretaris, ten Hove, en daar

Triumph over de overdragt der Nederlanden.

werd

werd het Huwlyk bevestigd, en de Infante Isabella verbond zig toen by Eede, dat zy trouwen zou met den Aards-Hertog Albertus van Oostenryk, naar zyn begeeren, en de Keizerin Maria verbond zig, dat de Aards-Hertog, haar Zoon, haar ook trouwen zou, uit kragt van zyne volle magt, die hy haar gegeven had, ten overstaan van de bovengen. getuigen. Toen trad de Infante verder om te kussen de handen van haar Moeje en Schoon-moeder; maar zy wilde het niet gedoogen, nog haar de hand geven, maar omhelsde haar: en na lange en beleefde hoflykheden en vriendlyke gesprekken tusschen haar beiden, vertrok de Keizerin, en met haar de Schoon-dogter en Nigt: in 't scheiden wilde de Infante anderwerf de handen van haare Schoon-moeder kussen, neigende zig met de eene knie op de aarde: dog de Majesteit wilde haar de hand niet geven, maar begeerde, dat zy zou opstaan; en alzo de Infante dat nog weigerde, kuste de Majesteit haar aan de wang, en dus scheidden zy: daar op volgden veele begroetingen en geluk-biedingen. 1598. Huwlyk bevestigd tusschen Albertus en de Infante.

Hier na zond de Infante, Isabella Clara Eugenia, eene volle magt aan haaren toekomenden Bruidegom, in rang als Princes van de Nederlanden, schryvende als volgd.

ISabel Clara Eugenia, door Godts genade, Infante van alle de Koningryken van Spanje, Hertogin van Bourgognien, Lottryk, Braband, Limburg, Lutzenburg, Gravin van Vlaanderen, Artois, Bourgogne, Paltz-Gravin van Henegouwe, Holland, Zeeland, Namen en Zutphen, Marquiese van 't H. Ryk, Vrouwe van Vriesland, Salines en Mechelen, der Graafschappen Stad en Lande van Utrecht, Over-Ysel en Groningen.

Aan alle tegenwoordige en toekomende, die deeze Letteren zien of hooren leezen, Salut. Volle magt van de Infante aan Albertus, om de Nederlanden

Hoe het, zo om de welvaard der Christenheid in 't gemeen, als der Nederlanden in 't byzonder, en om andere goede overweegingen, geliefd heeft

1598. heeft den Koning, mynen Heere en Vader, tot vordering van ons toekomend Huwlyk, met verlof van onzen H. Vader, den Paus, met onzen zeer lieven en wel beminden Neve, den Aards-Hertog Albertus, en met bewilliging, goedkeuring en toezien van den zeer hoogen en magtigen Prince, onzen zeer lieven en wel beminden goeden Broeder, ons te doen begiftigen met de bewilliging en overdragt van alle de Nederlanden, en Bourgognien, door de ope Brieven, daar van afgevaerdigd, en zonderling geteekend met hunne eige handen, den 6[den] van deeze tegenwoordige Bloeimaand, met andere onze ope Brieven, aangaande de aanneeming van die gift en overdragt: op dat de voorsz. Nederlanden en Bourgognien van ons zouden gehouden en bezeten werden, ook van onze Hoirs en Nakomelingen, in dier voege en maniere, en volgens de voorwaarden, in 't byzonder begrepen en uitgedrukt door de voorsz. ope Brieven, en dat door dezelve zyne Majesteit ons heeft toegestaan, bewilligd en beloofd, en geefd volstrekte en onwederroeplyke magt, wegens ons eigen gezag, zonder ander verzoek of bewilliging te nemen, en aantasten by of door zending van volle magt aan onzen voorsz. toekomenden Man, den Aards-Hertog Albertus, het geheele en volkome bezit van alle de Nederlanden en Graafschappen van Bourgognien en Charlois, en in de voorsz. uitvoering te doen al het geene in 't byzonder dezelve ope Brieven mede brengen.

te ontfangen, den 30 May.

Doen te weten, dat wy, om reedenen, boven verhaald, en om stipt te volgen den goeden wil en last van zyne Majesteit, zelfs, op dat gevorderd werde alles, wat ten opzigte van het geene voorzegd is behoord, voor onze reis naar dezelve Nederlanden, uit onze zeekere wetenheid, volkome en volstrekte magt, hebben aangesteld en gegeven volle magt en last, onwederroeplyk, met alle vermogen, zo wel in 't gemeen als byzonder, aan onzen toekomenden Man, den Aards-Hertog Albertus, om in

on-

onzen naam en van onzent wegen te doen, door 1598.
hem of door andere, die hy zal aanſtellen of bevinden behoorlyk, uit kragt van dezelve Brieven, tot een of meer reizen, alle en in 't byzonder de dingen, zo veel in onzen naam en van onzent wegen, als wegens alle de Provintiën der Nederlanden, en de Graafſchappen van Bourgognien en Charlois in 't gemeen, en door de Staten van elke Provintie in 't byzonder, zal vereischd werden en noodig zyn daar te doen, om opzigtlyk te nemen, aan te tasten, te hebben, en te houden in onzen naam, de geheele, daadlyke en volkome bezitting van alle de voorſz. Landen, en van elke Provintie derzelver, met alles, dat 'er toe behoord, om dezelve geheel en in vrede te gebruiken, zonder eenige tegenſpreeking, wederſtand nog verhindering, tot dien einde doende te zamen roepen en vergaderen de Staten derzelver Landen, in 't gemeen of byzonder, en doen in onzen naam de noodige Eeden, als ook te ontfangen van de voorzegde Staten en andere de gewoone Eeden. En boven dien te doen door onzen voorzegden toekomenden Man, den Aards-Hertog Albertus, het geene wy zelfs tot dien einde zouden mogen doen in eige perzoon, zo wy daar tegenwoordig waren: al was 't, dat 'er eenige zaak was, welke byzonderder bevel vereischte, als 'er in de voorzegde Brieven begrepen en uitgedrukt werd, laten wy toe, by Prinslyke woorden en by onze eer, in aangenaamheid te hebben, vast en zeeker, en te onderhouden en doen onderhouden, en onkreukbaar te volbrengen, en in goede trouwe altyd, alle het geene by onzen voorzegden Aards-Hertog Albertus, onzen toekomenden Man, en door de geene, die hy gelasten en aanſtellen zal, uit kragt der voorzegde Brieven zal gedaan, gehandeld en uitgevoerd zyn, ten opzigte der voorzegde daadlyke, geheele en volkome bezitting derzelver Nederlanden en Bourgognien, in voege en maniere, in de voorzegde ope Brieven gemeld, van de voorzegde Giften,

1598. Bewilligingen en Overdragten, aan welke wy ons houden, zonder immer daar tegen te doen, nog te lyden, dat 'er tegen gedaan zal werden, direct nog indirect, in welke maniere het zy, want zulks is ons gelieven. Tot getuigenis daar van hebben wy deeze tegenwoordige met onze hand geteekend, en doen tegenteekenen door de ondergesz. Secretary van de Staten des Konings, mynen Heere en Vader, in de voorsz. zaken der voorsz. Nederlanden en Bourgognien, en zeegelen met het groot Zegel der Wapenen van zyne voorsz. Majesteit, uithangende met een goude Lind.

Gegeven in de Stad Madril, in 't Koningryk van Kastilien, den 30sten van Bloeimaand, in 't Jaar der Gratien 1598. Dus geparapheerd *N. D. I. T.* en was onderschreven, *Vrouwe ISABEL.* En op de Vouw, *Ter Ordonnantie van myne Vrouwe de Infante*, en geteekend. *A. de la Loo.* En de voorzegde Brieven zyn gezeegeld met het groot Zegel des Konings, in rood Was, uithangende met een goude Lind.

Deeze volle magt was mede vergezelschapt met Brieven van den Koning en den Prince aan de Nederlanden, met toezeggen, dat zy niet zouden van de middelen, die ten Oorlog noodig waren, verlaten werden, zo 'er geen goede Vrede getroffen werd.

In 't Jaar 1599 is 'er een verklaar op de overdragt in druk uitgekomen.

Na dat deeze overdragt in Nederland alom verkondigd was, is 'er een Brief in 't ligt gekomen, ook gedrukt den 25sten van Sprokkelmaand, des Jaars 1599, geschreeven aan eenen Prelaat van Braband, die, den 16den van Slagtmaand te vooren, aan eenen geleerden Man van rang om zyne gedagten op deeze overdragt gevraagd had: die schryft, dat, naar de berigten, die hy uit Italiën, Vrankryk, Duitschland en Engeland had, de Koning, wat hy ook zegd, niet tegenstaande zynen hoogen ouderdom, begeerende zynen Zoon eenen vreedzamen staat na te laten, in deeze zaaken niet ter goeder trouw gehandeld had, want het buiten alle waarschynlykheid

was,

was, dat hy en de Spaansche Raad ter eeniger tyd zouden goed vinden in goede trouw de Nederlanden van Spanje te laten scheiden, als meer gemakken, die tot de grootheid van eenen Prince vereischd werden, hebbende, dan alle de Ryken van Spanje, en dat daarom die handel zou strekken, om daar door te weeg te brengen het geene men met Wapenen of andere middelen kwalyk kan doen. Nog was hem van eenen Groten geschreven, tot bevestiging van dezelve gevoelen, wel en zeeker te weten, dat by de Hoogst-gedagte Princes en den Aards-Hertog ontkragtigings Brieven zouden gegeven werden, en ook, tot verzeekering van beloften, daar by gedaan, toegestaan zy, dat vier van de voornaamste plaatzen der Nederlanden altyd met Spanjaarden bezet zouden blyven. Verder gaat hy eene uitlegging doen van Artykul tot Artykul: op het eerste zeide hy, dat de zonderlinge liefde, die de Koning zegd tot de Nederlanden te dragen, niet bleek aan de middelen van geweld, daar gebruikt tegen de Privilegien, en dat deeze gift streed tegen de Privilegien, vermits Spanje die Landen niet kan weggeven, zonder vrye vergadering van de Generale Staten. Ook, dat men geenen Vrede zogt, dewyl men toen dus oorloogde en handelde in de Gebuurlanden van Kleef, enz. Ook toonden de muiteryen in de Landen en op het Kasteel van Antwerpen, dat men de Nederlanden een *Sedem Belli* wilde maken, om derzelver grote goede gemakken, Havenen, Scheepen, Zeevolk en allerhanden overvloed, welke overlast door den Admirante van Arragon werd ontschuldigd, dat de dienst van Godt en den Koning zulks vereischte, daar mede alle Tyrannyen en Eedbreuken beantwoord werden: 's Konings kleine liefde bleek ook, dat hy, in 40 Jaaren, dezelve Landen niet verwaerdigd heeft eens in perzoon te bezoeken, maar zond hun eenen Hertog van Alba, met vreemd Krygsvolk, daar zyn Vader, Keizer Karel, om alleen binnen Gend orde te stellen, niet

1598.

Nederland heeft meer gemakken, tot grootheid van eenen Prince noodig, dan geheel Spanje.

Gift der Nederlanden tegen hunne Privilegien.

Liefde des Konings tegen de Nederlanden.

1598. zonder gevaar van zyn perzoon, die reis door Vrankryk aannam. Nopens de onderstelling, die men zeide, dat de Staten gedaan hadden, zugtende onder het Spaansche jok, ziende hunne Steden bezet en hunne Landen overvallen, die was van kleine waerde, want zy moesten noodzaaklyk het minste kwaad kiezen, daarom was te vreezen, dat de Nakomelingen, in vryheid zynde, daar toe niet zullen willen verstaan, de afgedwonge voorwaarden houden, nog lyden, dat de Nederlanden aan Spanje of den Spaanschen Raad onderworpen zouden zyn, nog ook hunne Princen, die eenige 100 Jaaren zo groot geweest waren, gelyk de volgende Artykulen verder medebrengen, die willen, dat de Landen, op eene Vrouw verstervende, altyd aan de Koningen van Spanje zullen vervallen: zelfs mogen de Nederlandsche Princen, Zonen nog Dogters, zonder raad en bewilliging van Spanje niet trouwen, het welk was die onder Voogdye van Spanje en hunne eeuwige Wetten stellen, tegen aller Volken Regten. Het was ook eene grote vermetelheid, en ook tegen aller Volken Regten, dat men de Nederlanden, dier welvaard de Koning zo zeer schynd te zoeken, zou verbieden de scheepvaard en Trafficquen op Oost- en West-Indiën, die meest den Koning nog niet erkennen: van waar kwam Spanje dat regt tegen de Nederlanden? des hy dagt, dat 'er nog meenig duizend, nu zugtende onder den Spanjaard, liever voor der Landen vryheden zullen willen sterven, dan zulke oneerlyke en onbehoorlyke voorwaarden aan gaan. Van het negende Artykul dagt hy, dat de Staten van hun regt niet zullen willen verstooten zyn, van het Gouvernement der Landen, gedurende de minderjarigheid van hunne Princen. Het tiende Artykul strekte, om de Landen in eenen eeuwigen burgerlyken Oorlog te houden, op straffe, dat de Prins zou vervallen van de bezitting, daar uit de Hollanders, enz. de Spaansche Inquisitie zouden verstaan, en dat men het Geweeten zou willen dwin-

Tegen aller Volken Regten, de Nederlandsche Heeren te stellen onder Voogdye van Spanje, ook de vaard op de Indiën.

Opspraak tegen de Artykulen van de overdragt.

dwingen, 't Geloof, nogtans eene gaaf van Godt zynde. Het dertiende Artykul begrypt, dat men de Nederlanden zou houden als een Leen of Agterleen van Spanje, daar van de Princen, meenig 100 Jaaren, volstrekt en Souverain geweest zyn, waarom hy dagt, dat de Nederlanders onder geene leenschuldigheid der Koningen van Spanje zouden willen staan, daar mede de Hollanders, enz. hunne zaak zeer zouden regtvaerdigen, voor al by het overlyden van den Koning, waar door zy van alle verbintenissen ontslagen zyn, enz. Waarom hy besloot, dat deeze bedonge en ingetrokke gift geen middel kon zyn, om deeze Nederlanden in Vrede en voorspoed te brengen, maar agtte gevoeglyker, dat men, by geleegenheid van den dood des Konings van Spanje, gezamentlyk de Wapenen aannam tegen de Spanjaarden, en die, met alle de vreemde, uit hunne en hunner Buuren Landen te dryven, en dus die gesteld in hunne Regten, Vryheden en Privilegien, dan de Staten in 't gemeen te vergaderen, en daar te beraden en besluiten op eenen geduurigen en zekeren Vrede, latende tot dien tyd elke Provintie in zulke orde in 't stuk van Godtsdienst, als anders in hun geheel, het welk niet alleen tot dienst der Nederlanden, maar ook voor de Doorlugtigste Infante en zyne Doorlugtigheid zelfs zou zyn, die zig anders, door deeze ingetrokke gift, onder eene eeuwige slavernye van Spanje stellen, en dat zou veele Lieden en Natien zeer aangenaam zyn. Dit was het hoofdzaaklyke van den gedrukten Brief. 1598.

Ingetrokke Gift geen middel om de Nederlanden te bevredigen

Als nu de Vrede tusschen Spanje en Vrankryk vast volbragt werd, en 'er nog tyd bestemd was, om andere in te mogen komen, heeft men in Engeland veel van Vrede gesproken, en veele reedeneeringen daar over gemaakt, waar over de Koningin van Engeland, de nood haar dringende, en ziende den Koning van Vrankryk van het Verbond afgevallen, en dat de vereenigde Nederlanden nog geenerhande geneegenheid toonden, om zig weder onder Spanje te be-

Voorstel der Koningin van Engeland aan de Vereenigde, door den Ridder Vere, den 29 July.

1598. begeven, alzo hun nog de gansche overdragt der Nederlanden aan de Infante verdagt was, den Heere en Ridder François Vere naar de vereenigde Landen afgezonden heeft, welke in Holland by de Staten Generaal; den 29sten van Zomermaand, wegens de voorsz. Koningin, een voorstel gedaan heeft als volgd.

Voorstel van Vere aan de Staten.

Dat zy op den Vrede, die nu gemaakt was, en het gewigt van dien, gelet, en in Vrankryk gezonden had haaren Secretaris, met last, om te ondertasten, welke de zeekerste weg voor de Landen was, in Vrede te treden of in Oorlog te blyven; maar had nogtans geweigerd, hoewel 'er volle magt uit Spanje gekomen was, en de Koning van Vrankryk haar daar toe scheen te nooden, en oorzaak van uitstel had genomen, den Vrede te besluiten zonder haare Bondgenooten, tot haar groot nadeel, te meer alzo men haar daar over zal verwyten, dat zy alleen de oorzaak der volharding van den Oorlog in Europa zy, dewyl de vyand schynd geneegen te zyn tot Vrede, het eenig einde, daar naar alle Christlyke Oorlogen moeten tragten. Dat de Koningin daarom rond uit tot der Staten Afgevaerdigde had gesprooken, maar bevond, dat zy geenen last hadden, om van Vrede met Spanje te handelen, ook niet om andere middelen, tot volharding van den Oorlog, voor te slaan, hoewel zy meende van dezelve zulke middelen tot den Oorlog te verstaan, daar mede zy zig verzeekeren mogt, indien zy, om der Staten wil, de handeling van Vrede moest afslaan: daarom zy verklaard had, dat zy niet wel kon nemen de slegte manier, die men daar in aan haar gebruikte, daar zy benoodigd was te besluiten, of zy handelen zou of niet, daar toe de weg haar nog open stond en bereid was. Dat de Koningin zig dikwils beklaagd had over de zware lasten, die zy had moeten gedoogen, om deeze Landen te behoeden in 't gevaar, daar in zy waren, toen Antwerpen belegerd was, en men haar om bystand aanzogt, en haar

haar niet alleen aanbood de Souverainiteit, die zy 1598.
afgeslagen heeft, maar ook beloofde weder te beta-
len alle het geene zy voor de beschutting van de
Landen verschieten zou. Dat zy daarom in der Sta-
ten Geweeten stelde, of zy ooit gemeend hadden,
dat de Koningin daar in zou kunnen of willen vol-
harden, gelyk zy gedaan heeft, daar uit dan volg-
de, indien de Staten haar voor dien langen bystand
zouden meenen te Vrede te stellen, met het weder-
spreeken en aanhouden op eenige woorden van 't Ver-
bond, om een uitvlugt te vinden van niet te geven
het geene behoorde, naar het gezond verstand van
dien, dat de Koningin met reeden mogt berouw
hebben over 't geene voorgevallen was, en allen
Monarchen ten voorbeelde dienen, van zig niet te
mengen met de geenen, die alleen op hun eigen
goed en bate zien, zonder te denken, hoe de staat
was, daar in hunne Vrienden zig vonden, tegen
den staat, daar in zy nu waren. En dewyl 'er geen
andere weg was, dan naar Vrede met den vyand te
luisteren, of den Oorlog te volgen, met zeekere
waarschynlykheid van goed gevolg, kon zy nergens
zig beter voegen dan by de Staten zelfs, gemerkt
de verschillen tusschen de Koningin en den Spanjaard
ligt geëindigd zouden kunnen werden, ten ware zy,
om der Staten wil, zulks agter weg liet, alzo de
Spanjaard van haar niets bezat, en hy geene reeden
had, om te roemen van voordeel op haar in de be-
leediging of verweering verkregen te hebben. En
nopens het vervolg van den Oorlog, aangezien de
voornaamste oorzaken van de Staten kwamen, daar
door de Koningin haare magt uitgeput had, moest
zy van de Staten ook alleen verwagten de middelen,
om zig te verweeren, zonderling om dat de Staten,
met der Koningins bystand, hunnen staat veranderd,
wel gesteld en in orde gebragt hadden, die
gansch zonder orde was, en dat de Staten aan an-
dere groten bystand van Volk, Geld, en dergely-
ke, hadden kunnen doen. Ook moesten zy beken-
nen,

1598. nen, dat de Koningin, met den Oorlog, op zig laadde en zeer vermeerderde den haat van verscheide Monarchen, daar mede zy in Vrede was, het welk gebleeken was in de handelwyzen van den Keizer en andere: dat zy daarom nu aan de Staten gezonden had, om te weten, of zy zal afslaan de voorsz. handeling van Vrede, of die laten tot haare keus, om dat haare meening niet was de Staten te raden, dan tot het geene best is, om hunnen staat te behoeden, en dat men levende reedenen en zeekere uitwerkzels zou moeten voortbrengen, om haar van den Vrede af te wenden, en toonen, waar mede zy sterker zou werden, om den Oorlog voor de Staten te handhaven, en dat men het zelve haar in haast moest laten weten, door bevoegde perzoonen, die volkomen daar toe gelasd zouden zyn.

Voorstel der Koningin aan de Staten. En tot meer opening werd, door den voorsz. Oversten Vere en den Heere Gilpin, den Staten aangezegd, dat de Koningin verzogt, zo 'er geen Vrede viel, dat zy mogt ontslagen zyn van verdere kosten en lasten, zo wel van Borgten als hulpzaam Krygsvolk.

Dat zy, tot haaren tegenwoordigen nood, van hen in geld mogt hebben honderd duizend ponden steerlings op reekening.

Verder zo de Koningin goed dagt den Oorlog te voeren op de Nederlandsche Provintien, om omwending des Krygs te maken, dat zy alle hunne magt haar zouden byvoegen.

Zo zy ook overvallen of besprongen werd, vroeg zy, wat bystand zy haar doen zouden?

Zo zy ook eene Vloot in Spanje zond, wat hulp zy zouden doen?

Zo Spanje eene Vloot tegen haar zond, verzogt zy bystand van vyftig Oorlogs-scheepen, groot boven de zestig lasten 't stuk, onder 't gebied van haaren Admiraal.

Ook dat zy haar eenige hulp tot haaren Oorlog in Ierland zouden willen doen en zenden.

Waar

Waar over de Staten daar noodig oordeelden eene zending naar Engeland te doen, gelyk wy zullen verhalen. 1598.

De Vrede tusschen Spanje en Vrankryk gemaakt, en dit voorstel wegens de Koningin van Engeland verstaan zynde, hebben de Staten Generaal van de vereenigde Landen, en inzonderheid die van Holland, die op dit stuk, den 26sten van Hooimaand, vergaderd waren, besloten liever in Oorlog te blyven, dan eenen onzeekeren Vrede aan te gaan.

Hollands besluit over Vrede of Oorlog, in July.

Hier diend niet vergeten, 't geene kort voor het besluit van de voorsz. Vrede-handeling was voorgevallen, te weten, dat Daniel van der Meulen, van Antwerpen, woonende te Leiden, een geleerd en verstandig Koopman, behendig van zynen Zwager met een Paspoord te Antwerpen ontboden was geweest, onder 't dekzel, dat hy in doods nood lag: als hy daar was, werd hy te Brussel ontboden by de Raadsheeren Richardot, d' Assonville, den Abt van Marrolles, den Marquies van Haurech, den eenen voor en den anderen na, die hem vroegen, of'er geen middel was, om Vrede tusschen de Landen te maken. Als hy antwoordde daar van geenen last te hebben, nog ook daar van te kunnen spreeken, werd hem gezegd, op dat hy het vry mogt nazeggen, dat de Koning van Spanje en de Vorstlyke Kardinaal in alle manieren nu wilden Vrede maken, door wat middelen het ook mogt zyn, en daar toe zodanige verzeekering doen, dat men wel zou behooren te vreden zyn: men zou de vereenigde Landen toelaten hunnen Godtsdienst en Regeering, en van het minste tot in 't meeste hun alle genoegen doen. Zy zeiden verder, hoe de Koning den perzoon van zyne Excellentie, Prince Maurits, nu zeer gezind en in grote agting had, en zouden nu niet meer onderworpen zyn den Raad of goedvinden van Spanje, maar hun eigen voordeel betragten: dat hy niet alleen den Prince Maurits wilde laten in zyn Gouvernement, daar in hy nu was, maar hem vorderen en ver-

Raadsheeren des Aartshertogs reedenen met Daniel van der Meulen.

1598. vergelding bewyzen, ja dat hy hem gaerne zag als Generaal Overste tegen den Turk: in zulke agting was zyne deugd en Manmoedigheid by hen allen: dat men ook alle de Regeerders der vereenigde Landen zou in hunne Ampten en Bedieningen laten, en belofte doen zelfs hunne Kinderen na hunnen dood daar in te stellen, indien zy daar toe bekwaam waren, mits dat zy alleen tot Vrede verstonden, en den Vorstlyken Kardinaal Albertus voor Heer aannamen. Deeze en dergelyke dingen meer werden hem aangezegd, en hy werd gebragt by den Vorstlyken Kardinaal zelfs, die hem ook mondling dergelyk in 't Latyn verhaalde, biddende daar van goed verslag te doen.

Dit alles by de Staten gehoord zynde, oordeelden zy, dat het zelve gedaan was, om in de Landen onder hen eene beroerte te maken onder de Gemeente, als of men, zonder oorzaken, in den Oorlog bleef, terwyl men goeden, verzeekerden Vrede kon bekomen, naar hun zeggen. Men geloofde wel, dat zy Prince Maurits gaerne van daar in Hongaryen zagen, en hem en de Landen alle voorwaarden zouden gunnen, als zy maar dat stuk konden meester werden, dat men hen weder voor Heer aannam, wel meenende, dat zy daar na ligt Meester zouden werden, eerst van de Regeerders, die zig zouden zoeken by den Heere ten eersten aangenaam te maken, en daar na van de regeering der gansche Landen zelfs, hoewel andere ook meenden, dat het dus maar uitgegeven was, om de Staten in Vredehandeling te brengen en lokken, gelyk zy die van Vlaanderen en Gend, eenige Jaaren te vooren, geleid hadden, en dat zy dat dus wilden verstrojen, om te verzoeken, en daar na niet meer toe te staan, als hun wel gevallen zou, en dat zulke woorden nergens anders toe dienden: inzonderheid als men hier mede vergeleek den last, uit Vrankryk en Engeland gebragt, en door de Engelsche afgeworpen, waar van wy te vooren gewag gemaakt hebben, daar

De aanbieding van den Vorstlyken Kardinaal tot Vrede, en de afgeworpe last des Konings tegen elkanderen strydende.

daar in de Koning van Spanje den Vorstlyken Kardinaal in tegendeel belastte, dat men in den Franschen Vrede-handel zyne Rebellen niet zou mogen begrypen, dan onder voorwaarde, dat alom zouden werden aangenomen de Roomsch Katholyke Godtsdienst en de Souverainiteit en Hoogheid van den Koning, en weder ingesteld de oude verdreve Officieren, maar dat ook, die in 't Land zouden blyven, wel bekwaam zouden kunnen zyn, zo zy Katholyk en niet Kettersch waren: verder zouden zy mogen alle gemeene vergeving en vergeeting toezeggen; en dat de Koning van Vrankryk niet anders behoorde te vorderen, indien hy wilde toonen te zyn, die hy scheen, te weten, zo Katholyk. Deeze last vergeleeken zynde met het geene zy door den voorsz. van der Meulen hadden laten weten, en meer andere bekendmakingen, zagen zy klaar, dat zy uit zulken Vrede niets te wagten hadden, dan verandering van Godtsdienst, en de Regeering in handen van de Spaanschgezinde en verdrevene gesteld, die zy veel harder en wraakgieriger reekenden, dan de Spanjaarden zelfs, en dat daarom niemand, die de Landen gediend had, zou mogen blyven zitten, wetende, dat op zulke voorwaarden, en geene andere, de Landen aan de Infante zouden overgegeven werden, dezelve in toom houdende met de middelen van Spanje te zenden of agter te houden. Dit was daar de meening. 1598.

Daarom gezamentlyk besloten werd niet te handelen van Vrede of Bestand, maar den Oorlog tot het uiterste te wagen, en zulke uitkomst te wagten, als Godt hun zou willen verleenen, liever als het Land te verlaten, en deszelfs Vyanden tot de Regeering toe te laten; maar te vorderen alles, wat tot den Oorlog kon dienen: en ziende, dat zy daar toe moesten komen, om de Koningin van Engeland in alle manieren te vrede te stellen, hebben zy, in Hooimaand, te zamen besloten eene plegtige zending naar Engeland te doen, en de Koningin te bewee- Manlyk besluit der Staten tot het volharden van den Oorlog, in July.

 gen,

1598. gen; om nevens hen in den Oorlog te volharden, daar mede de Heer en Ridder François Vere vertrok.

De Koningin geefd kennis van het geene zy met den Aards-Hertog gehandeld had.

Ondertusschen had de Koningin van Engeland nog door haare Dienaars de Staten laten weten, wat 'er tusschen haar en den Koning van Vrankryk voorgevallen was, namelyk, dat haar door hem aangediend was, wegens den Aards-Hertog, nu als Hertog van Bourgognien, enz. en aangeboden te mogen van Vrede handelen, binnen zes Maanden, die nu byna verloopen waren, en daar op was den Koning nog geen antwoord gegeven, en de Aards-Hertog Kardinaal was op zyn vertrek naar Spanje, zo dat 'er nu niemand zou gelaten zyn, om mede te handelen, des zy verlenging van den tyd verzogt had.

De Aards-Hertog had daar op geantwoord, dat hy zig verwonderde over de Koningin, dat zy, die hy nooit beleedigd had, zyne rebellige Onderdanen wilde bystaan: de Koningin had den Koning van Vrankryk geboden van harent wegen den Vorstlyken Kardinaal te antwoordden, dat de verbintenissen met de Nederlandsche Staten geene nieuwe zaak, maar van oude tyden herkomen was, ook hadden die Staten hem nog niet voor hunnen Overheer erkend: en voor haar zelve, beminde zy den Vorstlyken Kardinaal als eenen Broeder van den Keizer, en Aards-Hertog van Oostenryk, maar als Luitenant, of Stadhouder van den Koning van Spanje, hield zy hem voor haaren vyand. Het verdrood haar van zynent wegen, dat hy in de Nederlanden niet was gesteld in eene volstrektere manier, dan te moeten stil zyn onder gebod en onderstand, of onderworpen aan de Fortuin, gelyk geenzins de oude Hertogen van Bourgognien geweest hadden, met welke haare Koningryken en Staat altyd vereenigd geweest waren.

Plegtige zending der Landen naar Engeland, den 18 July.

Tot de zending naar Engeland werden gemagtigd Heer Johan van Duyven-voorde, Heer van Warmont,

mont, Woude, enz. Admiraal en Houtvester van Holland; Jongheer Johan van Oldenbarneveld, Heere van den Tempel, Raad en Advokaat van Staten, en Bewaarder van het Zegel van Holland; Johan van den Wercke, Raad en Pensionaris van Middelburg; Jongheer Johan van Hottinga, Raad en Afgevaerdigde in de Staten Generaal; en de Raadsheer Andries Hesfels, eerste Raad van Braband, gesteld in de vereenigde Landen, aan welke ook eenige last wegens Prince Maurits gegeven werd. Deeze zyn met vollen last, den 18den van Hooimaand, uit 's Hage vertrokken, en den 19den, 's avonds, in Engeland aangekomen te Marigat, en den 20sten te Londen, en hadden, den 23sten, by de Koningin gehoor, van welke zy een gemeen antwoord kregen, de voornaamste zaken overlatende aan haaren Raad, daar in toen twe voorname Hoofden ontbraken, als de Heer Grave van Esfex, door zyne vyanden in eenige ongunst by de Koningin gesteld, en de grote Thesaurier, die doodlyk krank was, en, den 14den van Oogstmaand, gestorven is, in 't 77ste Jaar van zynen ouderdom, de Koningin, als voorname Raad en Thesaurier, nu in 't 40ste Jaar gediend hebbende, behalven nog te vooren haaren Broeder, Koning Eduard den VIden, een man van grote ervarenheid en wetenschap, die de zaken, nu in geschil, tot nog toe meest gehandeld had, en die men dagt, dat, wegens zyn Ampt, zeer drong op wederbetaling van de vereenigde Landen, of op Vrede te maken, en de kosten te sparen, zo dat men wel zag, dat men, om de Koningin van Vrede maken te keeren, haar moest ontheffen van haare grote kosten, die zy in de Nederlanden droeg, en haar nog eenig genoegen doen voor haar uitgelegd en verschoote geld, dat zy in haare Oorlogen in Ierland wel noodig had, anders waren 'er geene grote oorzaken voor Engeland, om Vrede te maken; want de Koophandel van alle Spaansche waaren, als Olye, Wynen en Fruiten, halen zy zo wel uit

1598.

Der Staten Gezanten hebben gehoor by de Koningin.

De Heer Burghley, Thresaurier en oudste Raad in Engeland, sterft.

1598. Spanje op onzydige namen als andere, en in plaats van met hunne scheepen in Spanje op Koopvaardye te varen, dat zy nu missen, zouden zy, onder geenerhande voorwendzel, meer op Vrybuit, nog op geen van 's Konings Indiën nog andere plaatzen, mogen varen. Boven dien moet zig de Spanjaard, om zyne Indische vaarden, altyd ter Zee wapenen, en blyfd in Nederland ook te Land gewapend, waarom de Engelsche altyd moeten in kosten vallen, om te Water en te Land gewapend te zyn: dus was 'er goede hoop, dat de Koningin van Engeland in den Oorlog zou blyven, haare Onderdanen nog grote veroveringen, zo op Spanje als op West-Indiën, en andere plaatzen, voor handen hebbende. Dit waren hunne reedeneeringen.

Des Keurvorsts van Keulen Gezanten verzoeken Berck van de Staten, den 17 February. Omtrend deezen tyd werd by de vereenigde Landen besloten op het stuk van de Stad Berck, ten verzoeke van den Keurvorst van Keulen, die, in Sprokkelmaand, aan hun ten dien einde gezonden had den Heere Grave Jan van Nassau, den jongen, met den Heere van Soppenbroeck, die gehoor hadden, den 17^{den} van Sprokkelmaand, na dat zy hunnen Geloofs-brief getoond hadden, en verklaarden, wegens den Keurvorst, dat het Huis van Beyeren, zyne Broeders en Neven, den Nederlanden altyd vriendschap hadden bewezen, dat hy zyn best had gedaan tot de wedergeving van de Gravinne van Meurs, enz. daarom verzogt hy de wedergeving van Berck, om dat ook de Vereenigde de eerste oorzaak waren, waarom de Spaansche die namen, dat hy grote kosten gedaan had, over al by den Koning en zyne Gouverneurs in Nederland, om de wedergeving, en had de toestemming daar van driemaal in Spanje verkregen, en was telkens door het eene of andere middel verhinderd: ten laatsten had hy nu eindlyk bevel uit Spanje op den Vorstlyken Kardinaal, die reeds meende de overgeving te doen, toen hy by het Leger der Landen was voorgekomen: de Stad was hun meer schaadlyk dan voordeelig, daar

mede

mede zy, hunnen Vyand Meester van het Veld zyn- 1598.
de, den pas over den Rhyn niet konden verhinderen, alzo 'er bekwamer plaats dan Berck was, en vermits hy met grote kosten Hoeye had moeten wederkrygen, verzogt hy deeze wedergeving zonder vergelding, en hy zou zig verbinden, dat hunne Vyand daar over geenen pas meer nemen zou.

Der Staten Generaal antwoord aan des Keurvorsts Gezanten, nopens Berck, den 28 February.

Hier op hebben de Staten Generaal, den laatsten van Sprokkelmaand, antwoord gegeven, den Keurvorst bedankende voor de goede Nabuurschap; gaven mede te bedenken, dat, in 't Jaar 1590, der Duitsche Kreitzen Gezanten beloofd hadden, zo de Heeren Staten ontruiming deden van de plaatzen, op Ryks bodem geleegen, dat zy verzeekerden, dat de Spaansche van gelyken doen zouden, en zo zulks niet geschiedde, dat zy bedagt waren de klagende partye daar toe te helpen, met de middelen, die des Ryks gesteldheden toelieten, waar over zy alle plaatzen hadden doen wedergeven: daar na had hunne vyand met Berck hun den Oorlog aangedaan, zy hadden 't met grote kosten belegerd, en dubbel Tollen afgesteld, om den Rhyn van alle de rooveryen te bevryden; en alzo 't zelve met gemeene toestemming gewonnen was, moesten de Landen over zyn verzoek beschreven werden, 't welk voor dien tyd hun antwoord was.

Prins Maurits geneegen om Berck den Keurvorst over te leveren.

Daar na, den 17den van Hooimaand, nader op dit stuk gelet zynde, en veele de voorsz. plaats meer schaadlyk dan voordeelig, en van grote kosten bevindende, indien men de zelve zou willen sterken, zynde zeer ver geleegen, en niet wel tegen een beleg houbaar, Prince Maurits insgelyks tot die ontruiming stemmende, zo men dat niet wilde sterk maken, werd 'er beslooten de Stad ten behoeve van den Keurvorst weder te geven, op zeekere voorwaarden: over zulks verklaarden de Staten Generaal aan de voorsz. Gezanten, hoe zy andere plaatzen hadden wedergegeven, onder beloften, dat de vyand van gelyken doen zou, die daar na nogtans zulks

 niet

1598. niet had willen doen, nog zelfs Berck overleveren, om 't voordeel, dat hy daar door had tot den pas over den Rhyn; daarom de Staten dezelve Stad, tot grote en vergaande kosten, hadden moeten belegeren en winnen: en of schoon de Staten uit dezelve plaats zeer groot voordeel tot hunne verweering trokken, tot beletting van den pas des vyands over den Rhyn, hadden zy nogtans daar in willen toonen, dat zy niet zogten op anderer Heeren Landen en Regts-gebieden iet voor te nemen, en daarom boden zy aan en verklaarden te vrede te zyn de Stad aan den Keurvorst weder te geven, mits dat de Keurvorst belofte van den vyand bragt, dat hy op de zelve of andere plaatzen, in 't Stigt van Keulen, of op des Ryks-bodem geleegen, geene aanslagen of belegeringen zou maken, of immer innemen, nog, tot belet van de Scheepvaard des Rhyns, of om die met Tollen of Licenten te bezwaren, eenige Forten te maken, en dat daar voor als Borg zouden blyven zulke Vorsten en Landen, als de Staten dan noemen zouden, die, met den Keurvorst, zig zouden verbinden te vergoeden alle de schaden, die eenige Schippers, Kooplieden of anderen, op den Rhynstroom zouden aangedaan werden, en dat de Keurvorst, naar zyne eige bescheidenheid, herstelling zou doen van de kosten, die tot het beleg, veroveren en herstellen der Stad gedaan waren, op goed vertrouwen, dat hy de Gravin van Meurs, en de Princes van Chimay, weder zou doen stellen in haare goederen. Met dit antwoord is Graaf Johan van Nassau gekeerd naar den Keurvorst, den 25[sten] van Hooimaand.

Berck den Keurvorst aangeboden, op belofte van bevryding des Rhynstrooms, in July.

Hier uit scheen, dat de Staten zorgvuldiger waren de scheepvaard langs den Rhyn vry te maken, als hunnen Vyand, met kleine of grote magt, den togt over den Rhyn tusschen Keulen en 's Gravenweerd, over des Ryks-bodem, te beletten, daarom ook veele meenden, dat het Graafschap van Zutphen terstond na deeze overlevering weder onder schatting zou moeten komen.

Der Staten zorgvuldigheid om den Rhyn te bevryden.

Daar

Daar na schreef de Keurvorst aan Graaf Willem van Nassau, dat de Vorstlyke Kardinaal gansch niet had willen doen het geene by de wedergeving verzogt was, daarom verzogt hy, dat men Berck maar wilde weder geven, onder zyne belofte, dat hy het wel zou bewaren, zo dat hunne vyand daar op geene aanslagen maken zou. Hier op is niets gevolgd, des zy namaals zig lieten dunken, dat de Keurvorst voorzag het onweder, dat de Landen en Rhyn-stroom naakte, en ondertusschen werd Berck van de Staatsche verzuimd te sterken, de Pest daar zeer regeerende, hoewel dat in 't laatst, toen het te laat was, belasd werd.

1598.

De Keurvorst van Keulen schryft aan Graaf Willem.

De Weduwe van den onthalsden Grave van Hoorn, die zederd geworden was Gravin van Meurs, heeft, omtrend deezen tyd, verkreegen van den Vorstlyken Kardinaal, om het Kasteel en de Stad Meurs onpartydig te mogen bezitten en houden, en heeft daar over ook gelyke verklaring verkreegen van de Staten Generaal der vereenigde Provintien, en dus werd haar alles vry overgeleverd. Te vooren, in Lentemaand, hadden de Spaansche nog eenen aanslag op Meurs gehad, met schuiten, die reeds in 't Meer waren gebragt. De Paltz-Gravin verkreeg ook, zo van den Vorstlyken Kardinaal als van de Staten, dat haare Stad Alpen onpartydig en vry mogt zyn.

Meurs en Alpen werden onpartydig gesteld.

Men verstond en zag in Braband veel verzameling van Krygsvolk, voorraad van geschut en Leger-gereedschappen te maken: waar over de vereenigde Landen verzogten aan den Grave van Hohenlo, die nu weder te Buuren met zyne Huisvrouw uit Duitschland gekomen was, omtrend Bommel met vierentwintig Vaandelen Voetknegten, en vier Vanen Ruiters, die hem toegeschikt werden, te willen toezien en bewaren allen inbreuk der Spaansche; om dat de Vorstlyke Kardinaal alom meer Krygsvolk, zo uit Vrankryk als elders, deed opligten.

Krygs-gereedschap in Braband.

Den 13den van Hooimaand, hadden de Spaansche

1598. voor Nymegen eene laag van vyfhonderd Paerden gelegd, eenige Paerden uitzendende, om die van de Stad uit te lokken; maar de Gouverneur zond omtrend zestig Soldaten te Voet, onder den Luitenant en Vaandrager, uit, op den weg van Gennep, met last, om 't Moeras te houden, en ziende, dat het Moeras droog was, trokken zy naar 't Bosch, zig daar in 't Moeras tegen de Paerden niet wel betrouwende; maar de Spaansche braken met vyftig Paerden op hen uit: en alzo zy zig in orde stelden en weer wilden bieden, braken zy alle op hen los; omcingeldenze, en sloegen 'er negentien op het Veld dood, eenige, als dood gekwetst, bleven leggen, omtrend vierentwintig ontliepen 't in 't Moeras, en de Luitenant en Vaandrager met de overige, werden gevangen: en door dien 'er van dit Voetvolk geen zeeker bescheid in de Stad kwam, wilde de Gouverneur de Ruiters niet laten uitryden nog het wagen.

Krygshandels ondernemingen.

Daar na, den 18^den^ van Hooimaand, meenden de Ruiters van Nymegen en Berck de Ruiters van Graaf Hendrik van den Berge, te Ruurmonde leggende, ook uit te lokken; maar Graaf Hendrik was gewaarschuwd, zo dat 'er maar eenige schermutzelingen voorvielen, daar Graaf Hendrik aan 't been gekwetst werd. Deeze Ruiters van Nymegen hebben nogtans, den laatsten van Hooimaand, over de Maas een Konvooi van omtrend zestig Mannen aangetroffen, en een deel daar van dood geslagen: eenen jongen Graaf van Mansveld, Broeder van die te Turnhout gevangen was, en eenen Spaanschen Kapitain, namen zy gevangen, en bragtenze te Nymegen, en dat was hunne wederwraak van de voorsz. hinderlaag. Kort hier na miste de Graaf van Hohenlo, met de Nymeegsche Ruiters, door gebrek aan goede kundschap, die van 's Hertogenbosch te slaan, die zeer sterk van Burgerye uitgetrokken waren, om hunne Bleikerye te behouden en in te halen.

De Vorst van Kleef nu reedelyk te pas zynde, werd

werd deezen Zomer meest alom in zyn Land gehuld als Landsheer: Prins Maurits zond hem, door zynen Hof meester, den Heere van Sonsfelt, twe schone Paerden tot eene vereering, en men zeide toen veel van zyn Huwlyk met de Dogter van Lottringen, en de twede Zoon van Lottringen zou trouwen met Jongvrouwe Sybilla, des Vorsts Zuster; maar daar tegen werd onder de hand gewerkt, om 't zelve te beletten.

1598.

Vorst van Kleef gehuld, en van huwlyken met Lottringen gesproken.

De zeer vermaarde Republicq van Geneva had nu ten tweden reize afgezonden, met nieuwen last, eenen van haare Raadsheeren en Edelman, Heer Jacob Anjorant, Heere van Souly, aan de Heeren Staten van de vereenigde Nederlanden, welke, den 13den van Zomermaand, gehoor hebbende, verklaarde gelasd te zyn hun voor te dragen de armoede der Stad, en de sterkten, die de Hertog van Savoyen, gestyfd van den Paus en Koning van Spanje, daar omtrend maakte, en hoe noodzaaklyk die Republicq behouden diende, voor al deszelfs School, die ten onderging door gebrek aan middelen, waar door de Burgerye verliep, voornamelyk vreezende voor aanhalingen in Zwitzerland, voor penningen, die de Stad in haaren nood alom ontleend had, en waarschynlyk waren in handen van hunnen vyand te vallen, waarom zy verzogten, dat de Staten hun wilden, uit mildheid, kwyd-schelden, en aan hunne School schenken de vierentwintig duizend Guldens, die hun te vooren geleend waren, en weder te geven de Obligatien, gelyk die van Gelderland, Ommelanden en Utrecht, hun een aandeel geschonken hadden, om, met zodanige mildheid, andere Republicquen te beweegen het zelve te doen, of door schaamte afstand te doen van manen en aanslaan, op dat de Burgerye niet verliep; verzoekende nog in gift eenige hulp, om eenigen voorraad van leeftogt en Krygs-gereedschap voor de Stad te koopen, het welk by de Staten in overweeging werd genomen, en hebben hem goed antwoord en alle genoegen gegeven, daar van de vrugten volgden. Daar na kwamen

Mildheid der vereenigde Landen betoond, en anderwerf verzogt van die van Geneva.

1598. men Brieven uit Vrankryk, dat die van Geneva hadden doen verzoeken aan den Koning mede in den Vrede begrepen te zyn, en dat de Koning verklaard had hen begrepen te hebben onder het woord van de Zwitschers en hunne Bondgenooten, en daarom geschreven had aan den Hertog van Savoyen die van Geneva in vrede te laten, of dat hy hen anders zou moeten aannemen, het welk de Republicq van Geneva grote verligting was.

Geneva in den Vrede begrepen.

Verhaal van de verbanning en geschiedenissen van Aken.

Wy hebben te vooren meermalen gewag gemaakt van het geene deezen Zomer volbragt is, namelyk, dat de Keizer de Magistraat van de oude vrye Ryksstad Aken afgezet en in den Ban gedaan heeft, zettende ook af alles, wat by hen en hunne Voorzaten, zederd het Jaar 1581, den Godtsdienst betreffende, veranderd, toegelaten of vastgesteld is geweest; stellende hunne lyven en goederen in 't geweld van zeekere Roomsch Katholyke Burgers, welke uitvoering van deezen Ban, als ook de verloopende Oordeelen en Vonnissen, ten zelve einde strekkende, zy, op den naam van Katholyke Burgermeesters, Raad, en Burgerschap van Aken, verzogt, en met hulp van des Paus Gezant, en den Admirant van Arragon, by den Keizer zynde, doorgedrongen en te weeg gebragt hebben, en door zulk een middel zyn dezelve nu, in plaats van de voorsz. Afgezette, in de Regeering gesteld. By denzelven Ban behoud de Keizer verder voor zig nog daadlyke straf, en voor alle andere Geinteresseerden hunne aanspraak tegen de Verbannene, voor hunne gevorderde handelingen en Interessen. Onder de Geinteresseerde zyn byzonder genoemd de Hertog van Gulik en het Huis van Bourgognien, welke in de voorleede Jaaren, voor al in de Jaaren 1581 en 1584, geholpen van den Bisschop van Luik, als Wye-bisschop over de Geestlykheid binnen dezelve Stad, onder voorwendzel van interessen in 't toelaten van eenige anderen, als den Roomsch Katholyken Godtsdienst, hart aangehouden hebben, dat de vreemde, wegens hun Ge-

wee-

weeten daar gevlugt, zouden uitgezet werden, en 1598.
geene andere, als Katholyke Burgers, den Raad bezitten, of eenige Magistraats Ampten bedienen mogen: de Raad integendeel altyd oordeelende, dat Aken eene vrye Ryks-stad, ja eene van de oudste was, over welke geene van de voorsz. Princen te gebieden hadden, en dat zy, zo wel als andere Ryks-steden en Vorstendommen, hadden te genieten den gemeenen Godtsdiensts-vrede, by de gemeene Standen des Ryks opgeregt, heeft de Burgers en vreemde Inwoners, die, met wettige getuig-schriften van hunne vroomheid, daar gekomen waren, toegelaten de oeffening der Augsburgsche Geloofs-belydenis, en niemand, daar van belydenis doende, uit den Raad nog Ampten gestooten, die anders bevoegd en wettig daar toe aangeboden is geweest. Hierom heeft de Keizer, door zynen Hof-raad, in 't Jaar 1593, den Raad veroordeeld en afgezet als boven, en daar na met executoriale en montoriale bevelen, op straf van Ban, de voorsz. uitvoering bevolen, en alle andere nieuwheden, in Godtsdiensts-zaken geschied, af te schaffen, en van de Regeering af te staan; maar de Raad en Burgerye meenende, zo uit kragt van hunne oude Privilegien, als des gemeenen Godtsdiensts vrede, daar toe ongehouden te zyn, hebben van het Vonnis zig beroepen tot den Keizer zelfs, om hem, in 't geene hy kwalyk onderregt was, beter te onderregten, en tegen de onwaaragtige beschuldigingen van hunne tegenpartye gehoord te werden; heeft ook de Gemeente zelfs, voornamelyk hier in geinteresseerd, tusschen beiden komende, de Keizerlyke Majesteit gebeden om verhoord te werden, als ook de betuigende Keurvorsten, Vorsten en Steden voor hun, zo door verscheide Brieven, als met hunne Gezanten, tot dien einde eigentlyk geschikt, by de Keizerlyke Majesteit tusschen getreeden, zo dat men 't ongetwyffeld daar voor houd, dat de uitvoering des voorsz. Vonnis, veel minder des Bans, niet zou gevolgd hebben,

Des Paus en Spanje's Gezanten oorzaak van de onrust te Aken.

1589. zo niet de gedurige overlast van des Paus en Spaansche Hofgezanten, inzonderheid des Admirants van Arragon, in 't Jaar 1597 in 's Keizers Hof gekomen zynde, oorzaak daar van geweest was.

Partydigheid der Gulikers tegen de Stad Aken.

En alzo het Hof van Gulik eenige Jaaren herwaards, byzonder zederd de uitspraak des voorsz. Vonnis, en nog meer na de verklaring des Bans, op de Burgerye van Aken, en derzelver goederen in 't gemeen, niet alleen binnen zyne Landpalen, maar ook dikwils op Akens bodem zelfs, alle vyandlyke geweldaadigheid, door Gerart Ellerborn, mede partydig Schepen van Aken, met zyne Dienaars, als ook andere daar toe gehuurde Soldaten, en eindlyk ook door des Vorsten gezwoore Schutters, heeft geoeffend, zo met rooven, vangen en dooden, als met ope Plakaten, alle zyne Onderdanen daar toe heeft verwekt, en de Officiers alzins doen aanslaan alle Erfgoederen, eenige Burgers van Aken, uitgenomen die zyne partye wilden houden, toebehoorende, de vrugten en pagten van dien, zo wel als alle andere gereede Goederen en Koopmanschappen, die zy agterhalen konden, geligt, en de Paggters gedwongen aan niemand, dan aan des Vorsten Commizen te betalen of laten volgen, gelyk uit verscheide Plakaten, ten dien einde afgekondigd, gebleeken heeft, al was 't, dat hem, by uitdruklyke beveelen van 't Keizerlyk Kamer-geregt van Spiers, door die van Aken verkreegen, is geboden geweest, volgens des Ryks Land-vrede, van alle zulke geweldaden af te staan, en zyne gevorderde handelingen by wege van gewoone regten te vervolgen, moet men weten, dat de laatst overlede Wilhelmus, Hertog van Gulik, tegen die van Aken processen gevoerd heeft in 't Kamer-geregt te Spiers, durende den meesten tyd van zyne Regeering, vorderende verscheide stukken van Regts-gebied binnen dezelve Stad, maar niets verworven, dan dat die van Aken met hem eene vriendlyke beslegting gemaakt hebben, omtrend den Jaare 1576, meenende daar

door

C 3

door des Vorsten vriendschap te winnen, die hun oorbaarlyker zyn zou dan een gewonne Proces, tegen eenen Buur, die hun te magtig was; dog de Vorst omtrend den zelven tyd in zwakheid van verstand vervallende, en het verdrag, door zyne Commizen gemaakt, niet onderteekend hebbende, hebben zyne Raden, durende hunnes Heeren zimpelheid, list gezogt zyn gevorderd gezag met geweldige middelen, en niet meer door procesſen, te winnen; en bevindende, dat het voorn. geschil van Godtsdienst, dat zy ook in hunnes Heeren gebied vervolgden, daar toe wel diende, is 't gebeurd, dat zy den Major van Aken, door de wandeling genoemd de zwarte Schryver, een geboore Akenaar, die van jongs op by den Raad ter oeffeningen gevorderd, en van Klerk tot des Raads Secretaris Ampt gekomen was, het welk hy etlyke Jaaren bediend, en daar door alle deszelfs geheimen vernomen, en de bewyzen meest in zyne bewaaring gehad hebbende, tot Meyer van den Vorst, dien de aanbieding van zulk een Ampt toekomd, gevorderd hebben, by den Raad aangenomen en dezelve beëedigd geweest is, de oude geschillen van Regts gebied van tyd tot tyd laten vernieuwen, en, met toestemming van eenige Schepenen, van welke eeniger bediening *ad vitam* duurd, en die door zulke aanblyving veel vermogen hebben, is de Burgerlyke vrede en eenigheid, onder den dekmantel van den Katholyken Godtsdienst voor te staan, dus beroerd, dat het, in 't Jaar 1581, tot eenen opentlyken en gevaarlyken oproer gekomen is, welke egter, door Godts beschikking, zonder andere gevreesde gevolgen gestild werd, van welken tyd af deeze Meyer en zyne Aanhangers, ten hoogsten niet boven agt of negen in getal, te onvreden zynde, zig van den Raad en andere plaatzen van hunne bedieningen afgezonderd hebben, en zyn ten laatsten naar des Keizers Hof geloopen, daar zy niet afgelaten hebben, tot dat zy de voorsz. verandering, niet alleen tot verdrukking

1598.

Ondankbaarheid van den Secretaris van Aken aan zyn Vaderland.

van

1598. van den hervormden Godtsdienst, maar ook tot merklyke verstoring der oude Burgerlyke Regeering, en gevolglyk blykende 't verderf der gemeene welvaard van zulk eene oude vermaarde Stad, hun eige Vaderland, te weeg gebragt hebben.

Aken in des Ryks Ban.

Deeze Ban des Keizers, gedagteekend den laatsten van Zomermaand, des Jaars 1598, in 's Keizers Hofraad te Praag, is by eenen Officier, Herault, behendig te Aken, zonder agterdenken, afgelezen, den 28sten van Hooimaand, des Jaars 1598, duidlyk van 's Keizers wegen, afkondigende de toen daadlyk regeerende Burgermeesteren en Raden, te zamen en byzonder, als ope verbanders, stellende die uit den vrede in onvrede, en geven hun lyf en goed vry aan de geregte Klagers, hen met hunne Zoortgenoten, enz.

Die van Aken waren hier over zeer ontzet en verslagen, om dat zy van veele Vorsten en Steden van 't Ryk andere hoop gekreegen hadden, dat de Keizer tot de verklaring van de handeling niet zou komen, en om dat hunne Stad zo zwak was, dat dezelve tegen geen geweld te beschermen was, te meer ook, om dat aan de eene zyde van de Stad lag de ligting van het Krygsvolk des Vorstlyken Kardinaals, en aan de andere zyde van den Keizer tot den Hongarischen Kryg: waarom de Magistraat, den 18den van Hooimaand, na eenig beraad, goedvonden hunne Ampten te stellen in handen van de Ambagten, daar vertegenwoordigende het Lighaam van de Stad, om te besluiten, wat tot der Stads en Inwooners meesten besten zou zyn. Deeze Ambagten hebben terstond afgeschaft de Predikatien van die van den Hervormden en Lutherschen Godtsdienst, die daar zeer sterk waren, en den 19den van Hooimaand hunne laatste Predikatien deden, en hebben daar na hunne gansche zaak gesteld in handen van den Keurvorst en Bisschop van Keulen, om die te middelen: en aan den zelven Afgevaerdigde gezonden, om zulks aan te nemen, zo dat de Keurvorst ten laatsten aannam

De Magistraat van Aken staat af van hunne Ampten, den 18 July.

Hervormde en Luthersche Godtsdienstsoeffeningen te Aken verboden.

nam voor hun in te treden, en schreef aan de Landschappen van Gulik en Limborg, die reeds zeer na by Aken eene Schans opregtten, en die van Gulik begonnen Volk te vergaderen, om die van Aken op 't lyf te loopen, en hunne Beesten en goederen goeden prys en buid te maken: zy hadden reeds by de duizend Mannen beschreeven, weinig bevroedende, wat hunne Buuren en Landzaten zelfs naakte. Op het schryven van den Keurvorst, zyn die van Gulik en Limborg van vyandschappen wat afgestaan; maar kort daar na zyn de wederpartyen met drie of vierhonderd Mannen Krygsvolk van die van Gulik en Kleef in de Stad gekomen, en hebben de Magistraat veranderd, de uitgeweeke daar in gesteld, de andere bevolen in hunne Huizen te blyven, tot dat verder besluit tegen hen genomen zou werden: des etlyke van de voornaamste, uit vrees van strenger proceduur, gelyk zy van etlyke Geestlyke gedreigd werden, zig heimlyk hebben verstoken en zyn gevlugt. Zy hebben niet alleen de Magistraat vermaakt van enkel Katholyke, maar ook alle de Bedieningen der Stad veranderd, en Katholyken aangesteld. 1598. Verandering van de Magistraat te Aken.

Onder de uitgeweeke, en nu in Ampt gestelde, was zeekere Gerard Ellerborn, die eertyds de Staten Generaal der Nederlanden als Ritmeester gediend had, en aan de Staten Generaal van alle de Nederlanden ten agteren zynde, had hy verkreegen Brieven van wederneeming tegen de Ingezetenen van die: dog alzo hy dezelve tot nog toe binnen Aken niet had kunnen uitvoeren, heeft hy, zig in gezag ziende, by deeze geleegenheid, daar mede aangesproken, onder andere gewigtige Nederlandsche Kooplieden, Louis Malepart en Jan Vivien, beide treflyke en aanzienlyke perzoonen, welker goederen hy aangeslagen, en hunne perzoonen gevangen gesteld heeft; en hoewel Jan Vivien midlertyd daar van de Pest storf, heeft hy nogtans alle uiterlyke strengheid gebruikt, den huisraad, ja zyne bedden, uit het Huis gehaald, om de schuld der Nederlanden Ritmeester Ellerborn gebruikt wederneeming in Aken op de Nederlanders, voor de Generale Staten der Nederlanden schulden.

van

1598. van veele duizenden te voldoen. Daar over hebben de Heeren Staten der vereenigde Nederlanden tweemalen geschreeven aan die van Aken, hun ten laatsten dreigende, 't welk de andere Provintiën waarschynlyk ook zouden doen: waar op die van Aken met Ellerborn de zaken hebben gemiddeld, in voege, dat de voorsz. gevangenen ontslagen, en hun alle goederen weder gegeven zyn, alleen te zamen verdragende over eenige kosten, die gemaakt waren.

De Staten Generaal dreigen die van Aken.

Het Guarnizoen van Lier muitineerd.

Tusschen den 29sten en 30sten van Hooimaand, is het Guarnizoen van Lier, in Braband, gemuitineerd, welke Spanjaarden waren, en hebben hunne Officieren en Kapitains van hen gedreven: desgelyks verstond men van de Regimenten van La Bourlotte en Asschicourt, met vier Vanen Ruiters in Lutzenburg, maar die werden gemaklyker bevredigd.

Het Guarnizoen op het Kasteel te Antwerpen muitineerd, en schiet in de Stad, den 8. Augustus.

Den 8sten van Oogstmaand, begonnen de Spanjaarden van het Guarnizoen in 't Kasteel van Antwerpen te muitineren, en joegen van hen uit den Kastelein Augustyn Mexia, en begonnen 's nagts in de Stad, zelfs in 't Raad-huis, te schieten, daar over de Burgerye in Wapenen kwam, en zonden naar het Kasteel. Zy verstonden de reedenen van hunne muiterye, en dat zy tweëntwintig Maanden van hunne Soldye ten agteren waren, des verkozen zy eenen Electo, om voor hun te spreeken, met welken gehandeld en zo ver gesproken is, dat de Stad beloofde haar best te doen hen aan betaling te helpen, en hun midlertyd te geven onderhoud van geld en leeftogt, elken dag, voor elken Voetknegt, twaalf en eenen halven stuiver, en elken Ruiter vyfentwintig stuivers, zynde sterk te zamen omtrent zeshonderd Mannen: dus is de zaak voor eenen tyd zonder schieten stil gebleven, zonder dat de Stad ten Hove afreekening en geld tot hunne betaling heeft kunnen krygen. Daar na hebben zy dikwils weder in de Stad geschooten, telkens als zy iet noodig hadden, als om geld, eenlyke honderd Philips Daalders in specie, eene Koets met fraje Paerden,

Ongehoorde moedwil der Spanjaarden op het Kasteel te Antwerpen.

Zil-

Zilverwerk, een verguld Rappier, Bedden, fraje 1598.
Bedsteden met zyde Gordynen, en dergelyke, voor hunnen Electo: ook om Speten, Pannen, en andere gereedschappen, als zy Banketten wilden houden, en desgelyks meer. Die van Lier kwamen met hen handelen, om de een den anderen te helpen, en tot de betaling by te staan: hun was reeds 7 Maanden betaling beloofd, maar dat werd niet aangenomen, om dat zy niet alleen alle oude ten agterheden eischten, over dienst, dien zy den Koning gedaan hadden in Nederland, maar ook in Italiën en elders, het welk die van Antwerpen eene vrees en schrik aanjoeg, gedenkende aan het geene hun overgekomen was, in 't Jaar 1576, als de Gemuitineerde van Lier en Aalst te zamen spanden, en hunne Stad innamen, brandden, moordden en plunderden, het welk veele Lieden deed vlugten met hun geld en beste goederen, zynde in grote benauwdheid, alle uren van den dag onzeeker van hun goed en leven, in voege, de Spanjaarden zo vermetel werden, dat zy het dagten grote beleefdheid te zyn, als zy niet met schieten die van de Stad ontboden by hen te komen, om te vragen, wat de Heeren Soldaten van nooden hadden, als hunne Lakkeien maar Brieven schreeven aan de Heeren, *A los della Casæ della Villa*, dat is, aan die van het Raadhuis, zonder anderen Tytel. Zy dorsten wel voorslaan en eischen van de Stad voorraad van veertig duizend Veertelen Koorn, en dergelyke onbehoorlykheden meer. Hun werden eens honderd vyftigduizend Guldens in Slagtmaand aangebooden, maar men kon met hen niet overkomen, door gebrek aan geld, het welk op den Vorstlyken Kardinaal geweeten werd, hoewel nogtans de twehonderd vyftigduizend Kroonen alle Maanden van de Hoofsche Handelaars betaald werden, zo dat die van Antwerpen hier door begonnen te vreezen, dat zy, om geruster te zyn, hunne reekening zouden moeten maken, van dezelve Guarnizoenen niet alleen

Benauwdheid en vrees der Burgerye van Antwerpen.

1598. hunne ten agterheid te betalen, maar zelfs voortaan derzelver gagien tot hunnen last te nemen, zo zy maar verzeekerd konden werden van alle Burgerlyke behandeling. Daar werd die van Antwerpen beloofd, dat men de Spanjaarden uitnemen en Walen daar in leggen zou; maar de Spaansche waren dus nog niet gezind, hoewel zy niet boven de driehonderd te Voet, en twe Kornetten Paerden sterk waren. In deeze dienstbaarheid vonden zig de Burgers van Antwerpen, die nogtans de Wapenen in de hand hebben, en wel geoeffend zyn, en die magt nog middel ontbreeken.

Aanslag van het Guarnizoen van Bergen op den Zoom op de Burgerye van Antwerpen, den 24 Augustus.

Die van Bergen op den Zoom zyn, den 24sten van Oogstmaand, uitgetrokken met vier Vanen Ruiters, en omtrend driehonderd Mannen te voet, onder het beleid van de Kapitainen Cotwis, Augustyn, en andere, met voornemen, om voor Antwerpen een deel Burgers te ligten, die met meenigte alle dagen naar Burgerhout gingen wandelen, en hadden 't dus toegelegd, dat honderd van de beste Paerden agterom zouden ryden, en van boven voorby de Stad komen, vangen en verder wegjagen alle de Burgers, die zy zouden vinden, en dus den doortogt naar Dambrugge nemen, daar het Water diep is, en niet omtrekken, als of zy uit misverstand en vrees dien weg namen, op dat de Burgers, dat ziende, en meenende, dat zy daar in eenen zak zouden zyn, dezelve met alle magt zouden najagen en vervolgen: en de Ritmeesters, en Kapitains, met de rest van de Ruiters en Voetknegten, zouden by Dambrugge eene Brug over het Water slaan, en tot derzelver bewaring honderd vyftig Mannen te Voet laten, en de rest zouden dan op de uitvallende Burgers aanvallen, en daar van vangen en verslaan wat zy zouden kunnen. Het bestek was goed, en de doortogt, om agter om te komen, twe nagten te vooren, wel bezien en goed gevonden; maar vermits het 's nagts te vooren zeer had gereegend, was het water zo gewassen, dat van de honderd Paerden

geen

geen twintig hadden kunnen doorkomen, maar moesten te rug blyven, hebbende wel vyf of zes Paerden in 't Water laten zitten. Die doorgekomen waren, namen 'er drie of vier gevangen, daar op de allarm in de Stad aanging: dog vermits 'er weinige gevangen waren, vielen de Burgers niet sterk uit, op welke nogtans die van Bergen aanvielen, nemende omtrend veertig daar van gevangen, en sloegen eenige dood, hen dryvende en volgende tot aan de Gragten der Stad Antwerpen: onder de gevangenen waren eeniger Kooplieden Kinderen, die magtig waren goed rantzoen te geven; maar die van Bergen wilden ze niet in 't byzonder op rantzoen stellen, maar in 't gemeen, daar van hebben vyftigduizend Guldens, om dat die van Antwerpen over eenigen tyd eenige Ruiters van Bergen met geld hadden gekogt, en daar na doen ombrengen. 1598.

Daar viel een grote oproer, in Oogstmaand, binnen de Stad Grave, tusschen het Spaansch en Hoogduitsch Guarnizoen; maar de Burgers hielpen de Duitschen, zo dat eenige Spanjaarden dood bleven: dog dit werd, tegen veeler meening, geslisd.

Oproer en twist binnen de Stad Grave.

Van de Gezanten en Afgevaerdigde der vereenigde Provintien naar Engeland hebben wy te vooren verhaald. Deeze zyn, den 30sten van Oogstmaand, weder in Holland gekeerd, met een volkomen verdrag, het welk zy met de Koningin daar besloten hadden, dat het Verbond van 't Jaar 1585 in zyn kragt en geheel zou blyven, behalven de Artykulen van 't Gouvernement, Burgerstaat van den Lande, en Gouverneurschap Generaal. Dat de Koningin nog zal houden eenen Raads-heer in den Raad van Staten, en niet gehouden zal zyn de vereenigde Landen te helpen dan naar gelieven; maar zal voortaan ontlast blyven van allen bystand, by 't Verbond van 't Jaar 1585 beloofd: dat de Staten zullen mogen, onder Engelsche Kapitains, aannemen alle Ruiters en Knegten, die op orde van de Landen

Handeling der Staatsche Afgevaerdigde in Engeland, den 6 Augustus.

1598. zullen willen dienen, en tot dien einde ook, naar geleegenheid, volk in Engeland zullen mogen doen ligten. Zo de Spanjaard eenigen aanslag op Engeland voornam, en de Koningin eene Vloot ter Zee toereedde, om hen te wederstaan, of zy zelfs eenigen aanslag op Spanje of Indiën aannam, zullen de Staten dertig of veertig scheepen daar by voegen. En zo de Spanjaard eenigen inval in Engeland deed, zullen de Staten haar bystaan met vyfduizend Mannen te Voet en vyfhonderd te Paerd, of geld daar voor: zy zullen ook de Koningin moeten bystaan in den beledigenden Oorlog, dien zy zal voornemen tegen Spanje of Nederland. Nopens de verschoote penningen der Koningin, uit oorzake van den voorsz. bystand, welken zy hun tot nu toe gedaan had, daar van werd verdragen voor eene zomme van agthonderd duizend ponden Steerlings, dat is omtrend agt Millioenen guldens, daar van zouden zy betalen, den 6den van Slagtmaand, des Jaars 1598, vyftienduizend ponden Steerlings, den 6den van Sprokkelmaand, eerstkomende, nog vyftienduizend ponden Steerlings, en dan verder alle Jaaren dertigduizend ponden Steerlings, tot dat de vier Millioenen guldens ten vollen betaald zouden zyn: de betaling van de andere vierhonderd duizend ponden Steerlings, en de wedergeving van de Steden, zou geschieden als de Koningin in Vrede-handel zou willen komen met de Spanjaarden, en dan zou men de overige zomme van de eerste vierhonderd duizend ponden Steerlings betalen met twintig duizend ponden jaarlyks: zo lang de Koningin in den Oorlog blyfd, zullen de Staten betalen de Soldaten, binnen de verpande Steden Vlissingen en den Briel, ten getale van elfhonderd vyftig Mannen, beginnende van den 26sten van Oogstmaand, zonder meer, en die boven 't voorsz. getal zyn, zullen tot last van de Koningin blyven. Daar over staat de voorsz. Koningin af allerhande handelingen en vorderingen, hoedanig die ook zouden mogen zyn, op de vereenigde Nederlanden, in goede

de manier, alleen uitgezonderd de handeling van Spinola of Messire Horatio Palavicino, welke in haar geheel blyfd; maar op de onvereenigde Nederlandsche Provintiën, onder Spanje staande, behoud de voorsz. Koningin haare handelingen. Verder staan ook de Staten der vereenigde Nederlanden af alle handelingen en vorderingen op Engeland, hoedanig die mogten zyn, tot den 6den van Oogstmaand, zynde ten dage, als dit besloten werd: welk verdrag by de Koningin en Nederlandsche Staten, in Herfstmaand, volkomen toegestaan is. 1598.

De Koningin van Engeland met dit Verbond zig ontheven vindende van grote kosten, en in tegendeel jaarlyks goede zomme gelds ontfangende, heeft ligt beslooten in den Oorlog te blyven, inzonderheid, gelyk veele meenen, om dat de Oorlog op Spanje de Engelschen meer voordeel doed, dan de Spanjaard op hen veroverd, dewyl zy egter altyd, en inzonderheid, zo lang de Nederlandsche Oorlog zou duren, gewapend en op haare hoede zou moeten zyn tegen den Spanjaard, gewapend zynde ter Zee en te Land, en haare Rebellen in Ierland onder de hand styvende: daar nu, in Oogstmaand, de Koningin van Engeland eene grote nederlaag onder haar Krygsvolk geleden heeft, welke nederlaag gezegd werd gekomen te zyn, door dien de Graaf van Teron, met rebellige Ierschen, eene sterkte belegerd had, die de Lord Borowes, voor zynen dood, daar op Terons Land gebouwd had, op eene plaats van het zwart water, *Lacus*, of Zee *Eagh* genoemd, by de Stad Armagh.

De Koningin van Engeland besluit in den Oorlog te blyven.

Nederlaag der Engelsche in Ierland van Teron, den 14 Augustus.

De sterkte zynde van geleegenheid zodanig, dat daar door het gansche Land daar omtrend werd gedwongen, was in gevaar van te verliezen: des de Ridder Sir Henri Bagnal, Overste der Engelsche daar, met al het Krygsvolk, dat hy daar kon vergaderen, derwaards trok, om 't zelve te ontzetten. Als hy daar kwam, vond hy de Iersche op hun voordeel wel beschansd, eene zaak, welke te vooren in

1598. Ierland niet gezien was, als die zulks reekenen een stuk van blooheid; maar zy hebben het zelve in onze Nederlandsche Oorlogen wel geleerd. De Engelsche des niet tegenstaande daar op met alle geweld invallende, werden geslagen, den 14^den^ van Oogstmaand naar hunnen styl, dat is, den 24sten naar den nieuwen styl; daar bleven met den voorsz. Overste, Sir Henri Bagnal, wel veertien of vyftien Kapitainen, met andere Edelen van naam, en wel vyftienhonderd, of daar omtrend, Engelsche Soldaten, de overige ontkwamen het in de Stad Armagh, en eenige vlugtten in 't Fort, dat belegerd was, het welk zy kort daar na moesten overleveren, en dus behielden zy het leven van de wreedheid der Ieren, die kwalyk geloven, dat een Mensch dood is, eer zy het hoofd afzien. Deeze Overste Bagnal was die geene, daar uit de eerste twist met Teron gereezen was, zynde Zwagers. Een ander, genoemd Sir Samuel Bagnal, die het Engelsch Krygsvolk, dat uit Vrankryk gekomen was, leidde, was op den weg naar Ierland, en kwam daar met tweduizend Soldaten, waar mede hunner vyanden overwinning gestuit werd.

Butzanval keerd weder als Gezant in Holland.

De Heer van Butzanval was weder, wegens den Koning van Vrankryk, als Hofgezant in Holland gekomen, om by de Staten der vereenigde Nederlanden zyn verblyf te nemen, die, wegens den Koning, veele verschoningen inbragt, waarom hy den Vrede had moeten aangaan, belovende, dat de Koning hunne Regeering geen Vyand zou zyn, maar, zo veel in hem was, behoudens den Vrede, hunne zaak begunstigen, en de verbintenis volharden, met belofte van hun weder te geven, het geene door de Landen, tot zyne Majesteits dienst, verschooten was.

De Koning van Vrankryk trouwd zyne Zuster aan den Zoon van Lotharingen.

Omtrend deezen tyd heeft de Koning van Vrankryk zyne eenige Zuster ten Huwlyk vergund aan den Marquies du Pont, oudste Zoon van den Hertog van Lotharingen, haar bewyzende eene Huwlyksgift van honderd duizend Franken jaarlyks, op de

Graafschappen van Foys en Alebret, met eene goede zomme gereed geld, en dat zy vry zou behouden de oeffening van den hervormden Godtsdienst, alom waar zy zal zyn. Zy zou ook haar verblyf meest houden te Barleduck, op de Frontieren van Loraynen. 1598.

De Koning alzins zoekende zyn Ryk met eenen gemeenen Vrede te verzeekeren, is ook overkomen met die van den hervormden Godtsdienst, hun vaste Steden tot hunne verzeekering in handen gevende, betalende jaarlyks grote zommen gelds, tot onderhoud van hunne Predikanten en Scholen, hun vergunnende en bevoorregtende met twe Steden, tot Hoge Scholen, te weten, Montpelliers en Montalban. Hun werd ook toegestaan, dat in de Parlementen gemagtigd zouden werden zeeker getal van Raadsheeren, van den hervormden Godtsdienst, met dergelyke verzeekerdheden meer, om alle oorzaken van twist weg te nemen. Hier tegen hebben de Sorbonna van Parys en des Paus Gezanten zeer gestreden; maar de Koning zeide, dat hy Vrede hebben wilde, als de Moeder en Voedster van eenigheid en liefde, en hy wilde en moest zyn Ryk vestigen, en dat met Vrede sterken, zeggende en antwoordende den Paus, dat men hem niet behoorde op te leggen in deezen tyd, dat Koning Karel de IX^de^ in zynen tyd niet kon te weeg brengen: dus hen tot verzeekerdheid en zig zelven tot gerustheid brengende, zogt hy zyn Ryk met Vrede te bezitten.

De Koning van Vrankryk geefd, tot vordering van vrede in zyn Land, die van den hervormden Godtsdienst genoegen.

Na dat, in Zomermaand, te Brussel de tyding van de overdragt der Nederlanden, die de Koning van Spanje, met bewilliging van den Prince, zynen Zone, gedaan had, aan de Infante Isabella, zyne Dogter, trouwende met den Vorstlyken Kardinaal Albertus, gekomen was, werd de Copye van de volmagt, door de Infante den Kardinaal Albertus gezonden, daar terstond gemeen en aan eenen ieder bekend gemaakt: boven dien werden alle de Pro-

De Aards-Hertog Albertus werd te Brussel, by volmagt van zyne Bruid, aangenomen, den 22 Augustus.

vintien, nog onder Spanje staande, beschreeven; met last, om hunne Afgevaerdigde met volle magt te Brussel te zenden, den 15den van Oogstmaand, ten welken dage zy elk afzonderlyk te Brussel vergaderd waren. Den 16den van Oogstmaand, kwamen deeze Afgevaerdigde te gelyk op het Raadhuis, om hunne Volmagten bekend te maken, daar zig lieten vinden de Marquies van Havre, de Graaf van Arenberg, de President Richardot, en meer andere, 's daags te vooren de Hertog van Aarschot by hen geweest zynde, daar lange en ernstige te zamenspraak, met grote verscheidenheid van gedagten, gehouden werd, eenige oordeelende, dat men, volgens den afstand, overdragt en volmagt van de Infante, zyne Hoogheid niet behoorde aan te nemen en hulden: andere oordeelden in tegendeel, dat zulks wel behoorde te geschieden, dog met bepaling, en by maniere van ondertusschen of provisie, tot dat de Infante zelfs uit Spanje zou gekomen zyn, daar op nog 's anderendaags veele Provintiën zwarigheid maakten, over den afstand en overdragt zelfs, als te veel tot voordeel van Spanje, met verscheide bepalingen, geschied: niet tegenstaande deeze geschillen, is nogtans daar na, den 22sten van Oogstmaand, de Kardinaal Aards-Hertog Albertus zeer plegtig op zyne volmagt ontfangen en aangenomen by de voorsz. Provintiën, die hem ook Eed gedaan hebben onder zeekere voorwaarde, waar over deeze volgende Artykulen namaals in Druk uitgegeven zyn.

Artykulen van 't vertoog van de Staten der Provintien, aan zyne Altese gedaan.

1. Het eerste Artykul spreekt van de goedkeuring der overdragt en gift van de Nederlanden, en het Huwlyk.

2. Het twede van de Provintiën te ontfangen, en den Eed te doen.

3. Dat zyne Altese binnen drie Maanden zal doen blyken de vervulling van het Huwlyk.

4. Dat zyne Majesteit Acte zal geven, dat het twaalfde Artykul, begrepen in deeze overdragt, voor

ALBERTUS,
by der gratien Gods Aarts Hertog
van Oostenryk, Hertog van Bourgonje,
Braband, Limburg, Luxzenburg, etc.
Grave van Vlaanderen, Henegouwen, Artoys etc.

UNIV. OF MICH.

ISABELLA CLARA EUGENIA,
Infante van Spanje, Hertoginne van Bourgonje, Braband, etc. Gravinne van Vlaanderen, Henegouwen, Artoys etc.

UNIV. OF MICH.

voor deeze Nederlanden niet schaadlyk zal zyn. 1598.

5. Dat men zal weg nemen alle schattingen, logeering van Soldaten, en andere lasten, en dat van nu voortaan zyne Altese zig behelpen zal met de heerlyke Goederen en Beden.

6. Dat de vreemdelingen van nu voortaan zullen blyven ten laste en betaling van zyne Majesteit, en dat zy in 't Veld, op de Frontieren van den vyand, zullen gebruikt werden.

7. Dat alle andere Soldaten, ook de Hoogduitschen, van de Landen zullen onderhouden en betaald werden, zo veel mogelyk zal zyn, en de overige zal zyne Majesteit betalen.

8. Dat alle Officiën en Regeeringen van de Provintiën, Steden en Forten, ten langsten binnen 1 Jaar, weder zullen gesteld werden in handen van den natuurlyken Heere van den Lande.

9. Alle buitengewoone Raden zullen gesteld werden op hunnen ouden voet. Dat ook de Raad van Mechelen, gelyk ook die van Braband, en de Raad van Staten, zullen hersteld werden met volk van deeze Landen.

10. Dat alle de Provintiën, Landen en Steden zullen onderhouden werden in hunne oude Privilegiën.

11. Dat zyne Altese zig zal verbinden weder te komen in deeze Nederlanden, binnen Bloeimaand, eerstkomende.

12. Dat zyne Altese in zyne plaats, gedurende zyne afwezigheid, stellen zal eenen Gouverneur van zynen bloede, die gehouden zal zyn te zweeren alles, dat zyne Majesteit gezwooren heeft.

13. Dat het zal geoorlofd zyn aan de Generale Staten, door tusschen-koming van zyne Altese, zig te voegen in beraadslaging met die van Holland en Zeeland, om Vrede te maken.

14. En gemerkt de Landen voorzien zyn van natuurlyke Heeren, zal men 'er drie afzenden, om

1598. met zyne Altese naar Spanje te gaan, om zyne Majesteit te bedanken.

15. Dat zyne Altese gehouden zal zyn alle het boven verhaalde te onderhouden, en dat hy, by zyne wederkomst met de Infante, in alle Provintiën den gewoonen Eed zal doen.

16. Dat alle Gouverneurs, Kapitainen en Oorlogsvolk, niets nieuws zullen ondernemen, gedurende de afwezigheid van zyne Altese.

17. Dat zyne Altese, na de wederkomst, gehouden zal zyn te vergaderen de Generale Staten, en gezamentlyk te arbeiden, om de zaak van Nederland in goeden staat te brengen.

De Vorstlyke Kardinaal legd zyn Geestlyk gewaad af, en werd voor Over-Heer aangenomen.

Dog eer de Vorstlyke Kardinaal als Heer van de Landen ontfangen werd, had hy zynen Kardinaals Hoed en Kleeding afgelegd, en opgeofferd aan onze lieve Vrouwe te Halle, boven Brussel: desgelyks had hy ook afgestaan het Aards-bisdom van Toledo aan eenen Garcia de Loyasa, behoudende, zo men zeide, daar uit een jaarlyks Pensioen van vyftig duizend Dukaten. Verder begon hy orde te stellen op 't Gouvernement van de Provintiën, terwyl hy naar Spanje zou reizen, om de Infante te halen en trouwen.

Adel van Nederland trekt naar Spanje.

Alzo hy ook alom op de Frontieren van Duitschland en Vrankryk den ganschen Zomer grote ligting van Krygsvolk gemaakt had, gaf hy daar van den last aan Don Françisco de Mendoza, Admirant van Arragon, als Generaal, en den Grave Frederik van den Berge, als Veld Maarschalk, met andere Overste Officieren: verder werden ook Nederlandsche Heeren, als de Prins van Orange, de Graven van Barlemont, de Graaf van Sore, en Graaf Karel van Egmond, afgevaerdigd, om, wegens de Landen, den Koning en Prince te danken, de nieuwe Princes te begroeten, en dergelyke voldoening te doen. Deeze waren vergezelschapt met veele Edelen en Juffers met groten staat, als de Huisvrouw van Barle-

lemont, de oude Gravin van Busquoy, de oude Hertogin van Aarschot, de Gravin van Mansvelt, Dogter van den onthalsden Grave van Egmond, en Douagiere van de Graven van Hennin en Hoogstrate, met meer andere jonge Heeren en Graven, als den Grave van Ligni, den Heere van Barbanson, den Grave van Fonteney, Zone van Havregh. Eenige van deeze trokken door Vrankryk naar Spanje: andere reisden met den Aards-Hertog. Den Prince van Orange werd eene zomme van dertigduizend guldens, van zyne Zuster, de Gravinne van Hohenlo, gezonden tot zyne reize, komende van zyne Landen van Buuren, St. Martens Dyk, Leerdam, Yselsteyn, en de andere: insgelyks deed zyn Broeder, Prins Maurits, wegens de Landen van Breda, waar over hy hem vereerde met eenen schoonen Spaanschen Hengst: hy, reizende door Duitschland, bezogt in den weg zynen Zwager, den Paltzgrave Keurvorst, met zyne Zuster, de Keurvorstin. Veele verwonderden zig, dat deeze Prins nog lust had naar Spanje te trekken, maar gewoonte veranderd natuur: derwaards gaande, tragtte hy naar 't bezit van zyn Prinsschap en Land van Orange, daar in hem de Koning van Vrankryk met den Vrede bevorderde, hoewel de Heer van St. Aldegonde, die van Prince Maurits daar gezonden was geweest, eer de Vrede besloten werd, door den Oorlog de zaken daar zo gesteld gevonden had, vermits de Heer van Desdigieres alles deed wat hy wilde, dat 'er weinig of geene agting voor het Huis van Nassau en de Lands-Heeren gedragen werd, om dat al hun doen van alle kanten daar gedwarsboomd werd, eenige daar opwerpende, dat men dat Prinsschap behoorde te houden voor des Princen, hooger gedagtenisse, jongsten Zoon, geboren van eene Fransche Vrouwe: zo dat 'er geen klein gevaar was, dat 't zelve Prinsschap den huize van Nassau ontvreemd zou zyn geweest.

1598.

De Prins van Orange trekt naar Spanje.

Zwarigheid nopens het Prinsschap van Orange.

De Aards-Hertog Albertus noemde voor Gouverneur

1598. neur Generaal, nevens den Raad van Staten, den Kardinaal Andreas van Oostenryk, zynen Neef, wettigen Zone van den Aards Hertog Ferdinant, die gewonnen is by de Welserinne van Ausborgh, welke kort daar na, in Herfstmaand, te Brussel aankwam.

Kardinaal Andreas van Oostenryk werd Gouverneur te Brussel

Als nu de Aards-Hertog Albertus de Souverainiteit der Nederlanden met zyne toekomende Bruid ontfangen, en tot dien einde een nieuw zegel gemaakt, dragende de eene helf de Wapenen der Nederlanden of de Infante, en de andere helf wit, zonder Wapen zynde, en verder alle zaken ten Oorlog gesteld had, het Krygsvolk in groot getal vast naar de Maas zendende tot den togt naar den Rhyn, is hy van Brussel vertrokken omtrend de helf van Herfstmaand, met den Prince van Orange en andere Heeren, voorgevende, dat hy vertrok naar Praag in Bohemer-Land, by zynen Broeder den Keizer, en dat hy van daar zou trekken naar Greyts, om daar te halen *Margarita*, de Bruid van den Koning van Spanje, eene Dogter van den Aards Hertog Karel, die was Broeder van den Keizer Maximiliaan, die hem, zynes Zusters Dogter Maria, gebore Hertogin van Beyeren, deeze Dogter, nevens andere, baarde, gelyk Eytzinger schryfd, den 25sten van Wintermaand, des Jaars 1584, welker Zuster zeekeren tyd te vooren getrouwd heeft den Koning van Polen, en de andere den Vorst van Sevenbergen, die met den Koning van Spanje Zwager zou zyn. Deeze Bruid zou de Aards-Hertog Albert in Spanje voeren, en daar ook zyne Bruid, de Infante, trouwen.

De Aards-Hertog reisd naar Greyts, om met de Spaansche Bruid naar Spanje te varen.

Voor zyn vertrek heeft de Aards-Hertog Albert eenen Brief gezonden, onder verdek van de Hertogin van Aarschot, gedagteekend den 28sten van Oogstmaand, aan de Staten van Holland, Zeeland en derzelver Bondgenoten, inhoudende, dat hy ging trouwen met de Infante, en met haar, tot een Huwlyks gift, zou hebben de Nederlanden, daar mede reeds

De Aards-Hertog Albert schryfd aan de Staten van Holland, Zeeland en Bondgenoten, den 28 Augustus.

reeds zo ver voortgegaan was, dat een groot deel derzelver Landen hem reeds voor Heer erkend en aangenomen hadden: dat hy niets anders zogt, dan alle de Nederlanden te bevredigen, en terwyl men nu klaar zag, dat de Koning van Spanje besllooten had deeze Landen van Spanje af te scheiden, en dus alle de reedenen van mistrouwen weg te nemen, en den Oorlog daar door te doen ophouden, verzogt hy aan de Staten, dat zy 't zelve wilden in overweging nemen, en gedenken, dat de Oorlogen eens moeten tot Vrede komen, en daarom zig met die van Braband en Vlaanderen voegen, tot eenen gemeenen Vrede, en tot aanneming van hem, als hunnen Landsheer, verstaan, daar toe hy de Staten Generaal volle magt had gegeeven, en dat zy hem wilden antwoorden. Daar waren ook Brieven by van den Prince van Orange, aan zynen Broeder Prince Maurits, desgelyks van den Hertog van Aarschot, den Marquies van Havre, de Graven van Arenbergh en Solre, alle te zamen onderteekend, inhoudende, terwyl de Koning van Spanje nu de Nederlanden van Spanje had afgescheiden, en 'er derhalven geene vrees voor Spanje meer was, dat hy daarom de hand wilde aanhouden, ten einde de Vrede mogt getroffen werden, dat zy wel wisten, dat hy veel daar in vermogt, en dat hy wilde in gedagtenis houden de aanbeveeling van zyn Huis, 't welk hy nimmer beteren dienst kon doen: de andere Provintiën hadden den Aards-Hertog reeds aangenomen, met meer dergelyke reedenen, begerende antwoord. Op alle deeze Brieven werd nog van de Heeren Staten Generaal, nog van Prince Maurits geantwoord, maar werden opgesloten.

1598.

De Prins van Orange en andere Heeren schryven aan Prince Maurits.

In 't laatste van Oogstmaand, alzo de Spaansche Oversten hier en daar met hun Krygsvolk optrokken naar de Maas, Prince Maurits daar tegen ook eenige gereedschappen verzorgende, werd door eenen scheeps Kapitain uit Holland, Jan de Raedt genoemd, een Uitiegger of Oorlogs-schip, voor Ven-

1598. Venlo leggende, besprongen, genomen en verbrand, daar uit zes gevangen gekregen werden, de rest sprongen over boord.

Oorzaken, die de Spaansche bewogen hebben inval in Buurlanden te doen, in September, 1598.

Als nu de Vorstlyke Kardinaal op zyn vertrek was, heeft de Spaansche Raad te Brussel met hem, naar het bevel uit Spanje, besloten eenen togt in 't Land van Kleef, Gulik en Westphalen te doen, om de Landen, onder den dekmantel van Overziender, Beschermer en Momboir, te vermeesteren, die geagt werden verloren te gaan, by gebrek aan Regeering, door de zimpelheid des Vorsts, en dat nu ten tyde van *Inter regnum*, om dat 'er eene gemeene hoop was, dat 'er, op de aankomst van de Infante, eene nieuwe Princes, de zaken tot eene gemeene bevrediging zouden mogen uitvallen, waar mede zy de goede oorzaken, die zy nu hadden, van de Buurlanden te overheeren, zouden verliezen; om dat zy nu de vereenigde Nederlanden nergens beter, dan uit de Buurlanden, konden aanvallen en bespringen, voorgevende, dat Prins Maurits het zelve zogt te doen, ten voordeele van de Dogteren van Kleef, enz. die gehuwd waren met Protestante Vorsten in Duitschland, en ook in die Landen zynde, konden zy, onder voorwendzel van Winterleger, zig daar en in Westphalen logeeren, het welk de Landen van Braband, Vlaanderen, enz. tot brandschattingen gewillig maken zou, om van het Winter-leger ontslagen te zyn. Dit was altyd het voornemen van den Koning geweest, die omtrend deezen tyd storf, om dus van de Buurlanden eene verovering te maken, naar de meening van zyne vyanden, en andere, die zyn voornemen wel meenden te weten, onder het dekzel van Momboirschap en Godtsdienst, en om de rebellige Provintiën te beter van die zyden te dwingen, de Keizer 2 Jaaren te vooren, door den Admirant, daar toe verwilligd hebbende, die van toen af belastte zyne kragten daar toe gereed te houden, tot dat het wel te pas komen zou, gelyk uit de afgeworpe Brieven

bleek

bleek, daar van wy te vooren gewag gemaakt heb- 1598.
ben, en alom, aan de Vorsten gezonden waren geweest, en dat onder voorgeven, dat die Vorstendommen niet zouden vallen in handen van de Vorsten van Brandenburg en Sweybruggen, die des Vorsten Zusters gehuwd hadden, en vorderden Erfgenaam te zyn, van welke nadenken was, dat zy tot zulken einde in verbintenis met de vereenigde Landen mogten treden, vermits zy ook den hervormden Godtsdienst toegedaan waren.

Van deeze en dergelyke aanslagen hadden de vereenigde Landen den Raad van Kleef, enz. meermalen verwittigd, ook meer andere afgeworpe Brieven, tusschen den Maarschalk Schenckeren, en andere van des Vorsten Raden, geschreven, welke het Slot van Gulik voor de Spaansche scheen in te houden: om welker raadslagen voor te komen, zy al over eenige Jaaren aangeboden hadden in eenige verbintenissen te treden, tot bevryding van den Rhynstroom, om den gevorderden inval toen al voor te komen, maar het werd, door veele Spaanschgezinde Raden, niet geagt of geloofd.

De Admirant van Arragon trekt zeer sterk naar den Rhyn.

Dus is het Krygsheir van den Aards-Hertog Albert, onder het beleid van Don Françisco de Mendoza, Admirante d'Arragon, Marquies de Guada lesta, Kommandeur van Calatrava, als Generaal, met Grave Frederick van den Berge, als Veld-Maarschalk, begonnen te vertrekken, en hebben, in 't begin van Herfstmaand, omtrend Ruermonde begonnen over de Maas te trekken naar den Rhyn, meenende die ook over te trekken, daar van de voortogt werd gegeven aan den Kollonel La Bourlotte met zyn Regiment, die met twehonderd Mannen, tusschen Keulen en Bonna, te Kerkeraad dwong te komen alle de Ponten en Aken, die zy bekomen konden, en daar mede trokken omtrend agthonderd Mannen van zyn Regiment, met twe Veldstukken, over, de rest blyvende over de Keulsche zyde van den Rhyn: met dit Volk en Geschut verdreef hy alle

1598. alle de Hollandsche en Geldersche Uitleggers van voor Keulen weg, medeslepende alle de voorsz. Ponten, daar mede, beneden Keulen, de rest van zyn Regiment, en nog meer Geschut, over den Rhyn trok. Derwaards toog ook terstond, met alle zyne magt, de voorsz. Admirant, met Graaf Frederik, zeer sterk van Voet- en Paerdevolk: daar werden geteld tweënzestig Vaandelen Spanjaarden, negentien Vaandelen Italianen, onder Don Alphonso d'Avalos, eige Broeder van den laatsten Marquies del Guasto, en Pescaral, met twe Vaandelen Ierſche: daar waren nog vier Waalsche Regimenten, als van La Bourlotte twaalf Vaandelen, van den Grave van Busquoy tien Vaandelen, van Monsieur d'Assicourt, Zoon van den Grave van Hoogstraten, elf Vaandelen, en van Stanley, Engelschman, tien Vaandelen, en andere Walsche Regimenten meer: boven dien nog vier Duitsche Regimenten, als van Graaf Frederik van den Berg tien Vaandelen, van den Graaf van Bye, van Sleghel en Barlaymont, elk twaalf Vaandelen, welke men reekende drieduizend Hoofden sterk te zyn, wordende de gansche hoop geschat op honderd agtenzestig Vaandelen van alle Natiën, over de vyfentwintigduizend Mannen te Voet, en wel vyfentwintighonderd te Paerd: de Ruiterye bestond in agtentwintig Vanen, als zes Vanen Albanoise Lançiers, zeven Vanen Spaansche Lançiers, en twe Vanen Nederlandsche Lançiers, als die van Graaf Adolf van den Berg, en van den jonge Chalon: nog vyf Compagnien Curassiers, onder Graaf Hendrik van den Berg, Boedberge, den oudsten Chalon, Kapitain Symon, en Kapitain Daniel: nog waren 'er agt Kompagnien Archibuziers te Paerd, Spanjaarden en Italianen. Over den Rhyn in Braband lieten zy omtrend nog tien of twaalf Vanen Ruiters, behalven de Benden van Ordonnantiën. Deeze Vanen waren veele gesterkt op de Frontieren van de Franschen, die in den Vrede van Vrankryk afgedankt waren. De Vaandelen van

Magt van des Admirants Leger.

'r Voet-

't Voetvolk waren ook sterk, want eene juiste Rol van de Monstering is 'er afgeworpen en gezien, gemaakt den 14den en 15den van Oogstmaand, dat de tweënzestig Vaandelen Spaansche, negentien Italiaansche, twee Iersche, en tien van den Grave van Busquoy, te zamen drieënnegentig Vaandelen, uitmaakten tienduizend zeshonderd agtenzeventig Koppen, en de Duitsche zyn gemeenlyk groter. 1598.

Met deeze hoopen is de Admirant aan den Rhyn te Orsoy gekomen, begeerende ingelaten te werden, om over den Rhyn te trekken. De Kleefsche Maarschalk-Horst, met den Land-schryver, hebben daar tegen willen zeggen en betuigen, zig beroepende op onzydigheid; maar de Admirant nam eene Byl, en hieuw ligtvaerdig in de Voor-poort, bestaande met de Ladders van de Brabandsche Wagens de Stad te beklimmen: waar door de Burgers, vervaerd zynde, zyn volk binnen lieten, op belofte van alleen daar over den Rhyn te trekken. **De Admirant neemd Orsoy in Kleef in.**

Orsoy is een klein Steedje op den Rhyn, boven Berck, zeer wel geleegen, en bekwaam om te sterken, het welk te vooren by den Vorst beraamd en besloten was sterk te maken, op de manier als het Kasteel van Antwerpen, de grond van de Bolwerken reeds gelegd zynde; maar het is, om de grote kosten, onvolmaakt gebleven. **Beschryving van Orsoy.**

Als de Admirant hier gekomen was, bestond hy dat in haast, met grote vlyt, te sterken, en deed daar nog over den Rhyn trekken het Regiment van Busquoy, en drie Spaansche Regimenten, * met twaalf Vanen Ruiters, en maakte ook eene Schans te Walsum, tegen over Orsoy, veele Boomen tot de sterkmaking afhouwende, het Kasteel van Orsoy, daar eenige Soldaten, die daar Haneveeren genoemd zyn, oplagen, deed hy ook opeischen, en de Admirant vertoonde zig aan die van het Kasteel, met drie Kapuchine Geestlyke aan de eene, en eenen Beul aan de andere zyde, zelfs met een deel **De Admirant sterkt Orsoy in September.**

1598. stroppen in de hand, afvragende, of zy het Huis opgeven of alle hangen wilden, en dus door vrees verschrikt zynde, werd hem dat overgegeven, daar hy logeerde, en zond verder, om alle de Steden en plaatzen rondom af te loopen, op te eischen, en te brandschatten.

Prins Maurits trekt met eenig volk te Veld, den 4 September.

Als dit geschiedde, tusschen den 1sten en 8sten van Herfstmaand, dagten de vereenigde Landen ook op wederstand. Prins Maurits had een deel van zyn Krygsvolk beschreven: hy vertrok zelfs uit 's Gravenhage, den 4den van Herfstmaand, en had die bescheiden omtrend Arnhem, te weten, alle de Ruiters, met dertien Vaandelen Engelsche van Veers Regiment, vier Vaandelen uit Oostende, driehonderd Mannen uit Vlissingen, twehonderd uit den Briel, twaalf Vaandelen Schotten, en twintig Vaandelen Vriezen en Ommelanders, alleen had hy uit Holland beschreven vyftien Vaandelen, latende de rest nog in Guarnizoen. Hy heeft alle Krygstuig, Geschut, Scheeps-bruggen en allerhande gereedschappen, in meenigte van scheepen, den Rhyn opgezonden, die, door tegen-wind, lang vertoefden.

Prins Maurits kwam, den 8sten van Herfstmaand, in de Schans van 's Gravenweert, daar hy het nemen van Orsoy, en loopen van Graaf Frederik ver in 't Land, vernam, en ook uit de gevangenen verstond, dat in 't Leger van den Admirant was een van de Zonen van den Grave van Emden, verzoekende, dat het Leger op Emden mogt trekken, het welk men zeide, dat hem toegezegd was: waarom Prins Maurits en Graaf Willem van Nassau deden schryven aan de Stad Emden, vermanende op haare hoede te zyn, ook aanbiedende Guarnizoen in hunne Stad te zenden, en dat zy zig zouden bedenken en verklaren, of het niet best was eenige plaatzen omtrend hen te sterken, eer de vyand dezelve bekwam.

Prins Maurits en Graaf Willem van Nassau waarschuwen die van Emden.

Prins Maurits voor Zutphen bedugt zynde, heeft daar meer Guarnizoen binnen gezonden, en over

zulks

zulks zig ook versterkt met meer Krygsvolk uit Zeeland, en, den 9den van Herfstmaand, zond hy den Grave van Solms, met agt Vanen Ruiters, om drie Vaandelen Voetvolks binnen Bresoort te voeren, by het oude Guarnizoen, en binnen Grol, boven de vyf Vaandelen, die daar binnen waren, nog vyf andere; desgelyks versterkte hy ook het Guarnizoen van Lingen en Oldenzeel: den 11den van Herfstmaand, trok hy zelfs naar Doesborg en Deutecum, met eenige Ruiters, om die plaatzen mede naar geleegenheid te voorzien. 1598. Prins Maurits bezet zyne Frontieren.

Op deeze reis ontmoette Prins Maurits onvoorziens zyne Moeje, de Gravin van den Berge, Moeder van de Graven Herman, Frederik en Hendrik van den Berge, welke had verzogt en verkregen by de Staten Generaal der vereenigde Landen, dat men haar huis te Ulft niet verder zou ontvesten, en dat haare Stad 's Heerenbergh onpartydig zou gelaten werden, vertoonende eene Acte van den Aards-Hertog Kardinaal, dat hy op die plaats niets zou voornemen, nog de Landen daar uit eenige vyandschappen doen lyden, en dat zy haare Kinderen en Zonen zou doen beloven, van gelyken daar uit geene vyandschap te doen of laten geschieden, op het verbeuren van alle hunne hooge en laage Heerlykheden en goederen: daar toe zy wel over eenigen tyd Acte van den Vorstlyken Kardinaal verkreegen had, maar die moest vernieuwd zyn, dat nog niet geschied was: waarom zy nu kwam, met alle haare Dogters, de Gravinnen, en beloofde 's Heerenbergh terstond te doen afbreeken, en binnen 8 dagen Acte van alle haare Zonen te leveren, mitsgaders ook eene nieuwe Acte van den Aards-Hertog, zo haast het mogelyk zou zyn, daar over deeze Gravin zig sterk maakte: waar op haar toegestaan werd, dat 's Heerenbergh onpartydig zou gehouden werden, en dat het Vaandel van Poelgeest daar uit zou trekken: dus verkreeg deeze Gravin het geene zy lang verzogt had. Dezelve onpartydigheid werd De Gravin van den Berg verkrygd onpartydigheid.

1598. ook de Stad Aanholt vergund, daar ook het Guarnizoen uitgetrokken werd: Bronckhorst werd ook onpartydig gelaten.

Prins Maurits besluit zyn Leger te slaan op den Gelderschen Weert.

Omtrend den 14[den] van Herfstmaand, overwoog Prins Maurits, op wat plaats hy zyn Leger het zeekerste kon slaan, om ten besten te hulp te komen de plaatzen, die zyn vyand zou aantasten, en vond raadzaam het zelve te doen te oud Sevenaar, deels op het vaste Land, en deels op den Waerd of Eiland, voor de Kerk leggende, genoemd de Geldersche Waerd: waarom hy daar eene Brug deed slaan op vier scheepen, tot op den Waerd, en uit den Waerd weder op de Betuwe: in 't midden van deezen Gelderschen Waerd maakte hy eene Brug, lang omtrend honderd roeden, op vierenveertig scheepen en aaken, om de Ruiterye uit de Betuwe te laten overtrekken, daar hy tien geheele vyf halve Kanons, en tien Veldstukken, met omtrend honderddduizend ponden Buskruid, en allerhande Krygstuig bragt. Daar kwam ook by de Graaf van Hohenlo, met eenig meer Krygsvolk uit Oostende en Nymegen: en om dat te Nymegen de Pest geweest was, scheidde hy die Vaandelen van den anderen, en nam twe ervare Pest-meesters aan, elk voor honderdvyftig guldens ter Maand, instellende alle goede orde op die ziekte, en deed verder zyn Leger wonderlyk tegen allen aanval sterken.

Prins Maurits aanslag op een Konvooi te vergeefs, den 16 September.

Den 16[den] van Herfstmaand, als Prins Maurits verwittigd was van een groot Konvooi van leeftogt, Krygstuig en Geschut, dat uit Gelder den Admirante toekomen zou, geleid met vyftienhonderd Mannen, en twe Vanen Ruiters, trok hy uit zyn Leger, met alle zyne Paerden, vergezelschapt met de Graven van Hohenlo, Nassau en Solms, den last over het Leger latende aan den Heere Sidenisky, en trok over de Waal met Ponten, by Bymmen, en meenende 't zelve Konvooi tusschen weg aan te tasten, had hy den voorsz. Sidenisky belasd hem 's anderendaags vyftienhonderd Voetknegten over

over de Waal tot versterking te zenden; maar hoewel de aanslag wel beleid was, regtte hy dien niet wel uit, de Spaansche verwittigd zynde, en daarom hun ongeluk voorkomende. 1598.

Prince Maurits werden behandigd afgeworpe Brieven, uit des Admirants Leger geschreeven, door den Kapitain Henri de Chalon, Zoon van Palimedes de Chalon, die Bastaard Zoon was van Prince Rene de Chalon en Nassau, Prince van Orange. Deeze Kapitain Chalon, geboren van de Dogter van Graaf Pieter Ernst van Mansveld, schreef aan zynen Grootvader de geleegenheid van het Leger, van den 10den van Herfstmaand, hoe de Admirant Orsoy ingenomen had, met meening daar te blyven, en dat te sterken over de beide zyden des Rhyns, om zeekeren pas des Rhyns te hebben, eer hy iet verder wilde voornemen, 't welk hy meende, dat op Vriesland zou zyn, waar toe de tyd vast zeer verliep, en het laat op 't Jaar werd: dat zy tot voor Berck geweest waren, om de Oorlogs scheepen te doen nederdryven, en de Stad te bezigtigen, maar hadden weinig uitgeregt: dat 'er, den 9den van Herfstmaand, een grote oproer in 't Leger tusschen de Spanjaarden en Walen was voorgevallen, die zeer gevaarlyk zou geweest zyn, zo des Admirants gezag dien twist niet geslisd had: anders regtte het Leger niets byzonders uit, dan het Land van Kleef rondom, als vyanden, afloopende en beroovende.

Brieven, uit het Spaansche Leger geschreven, den 10 September, afgeworpen.

Hier na zyn eenige overgeloope Schippers van Bommel en Thiel, met een Kage schuit, den 20sten van Herfstmaand, aan boord van de oude Galei, daar op Symon Jansen van Edam Kapitain was, die tegen over Rees op de Wagt lag, 's morgens vroeg komen afdryven voor op de Pinne van de Galei, als of zy by ongeval door de stroom daar op waren gedreven; en alzo 't volk van de Galei, agtentwintig Mannen sterk, in hun morgen gebed, en weinig op hunne hoede was, hebben zy terstond de Luiken van de Kage-schuit opgestooten, en in de Ga-

Eene Hollandsche Galei voor Rees door eene Kage-schuit genomen, den 20 September.

1598. Galei geschooten, veele gekwetst en dood gesmeeten, en de andere dus verbaasd, dat de Kapitein, met tien Mannen, sprongen in 't Jagt, en ontroeiden, waar door de Spaansche van de Galei meester werden; daar lagen drie yzere Gotelingen op, die zy afnamen met de rest, en verbrandden de Galei, die oud was.

Prins Maurits heeft nog omtrend deezen tyd goed gevonden meer Guarnizoenen in Zutphen, en vier grote yzere Gotelingen, als halve Kanons, met Kogels, en negenduizend ponden Buskruid, naar Bresoort, en dergelyke twe, met vierduizend ponden Kruid, in Grol te zenden: desgelyks ook Kooren, Lonten, Bylen, Korde-wagens en allerhande Krygstuig, belastende den Grave van Hohenlo, met veertien Vanen Ruiters, dat geleide te doen, gelyk dat de Graaf ook met grote kloekheid deed.

Verslag van eenen Overloper van het Spaansche Leger, den 22 September.

Den 22sten van Herfstmaand, bragt een Iersch Overloper, of Spion, in Prince Maurits Leger tyding, dat de Admirant nu sterker van volk in zyn Leger was, te weten, vierentwintig duizend te Voet, en drieduizend te Paerd, hoewel veele meenden, dat hy zo sterk niet kon zyn: die van Vlaanderen, de Walsche Landen en Braband, bedankten zig, dat zy van al hun Krygsvolk ten platten Lande meest ontlasd waren, dog het Leger van den Admirante werd gehouden in waarheid van Paerden geene drieduizend in agtentwintig Vanen sterk te zyn, en dat het Voetvolk geen vierentwintig duizend kon zyn. Men verstond verder, dat zy daar in de onzydige Landen meenden te overwinteren, om de Vlamingers en Brabanders te sparen, gelyk hun de Aards-Hertog beloofd had: dat zy op die van Wezel en andere, wegens den hervormden Godtsdienst, zeer verstoord waren: dat alles in 't Leger reedelyks koop was, maar daar was geen geld. Van Keulen hadden zy veel toevoer, zo dat men elken Soldaat een pond Brood 's daags uitdeelde: dat zy alom groten moedwil bedreven, en

het

het Volk rondom Orſoy verliep, en dat de Bergſche en andere Boeren hier en daar veele van 't Volk doodſloegen: dat de Hoofden in 't Leger oneens waren, vermits Graaf Frederik, en de Nederlandſche Krygs-Overſten, wilden raden naar Over Ysſel en de Twente te trekken; maar de Admirant met de Spaanſche wilden den Rhyn langs aftrekken, daar over zy zelfs en andere te Post naar Brusſel reden: dat 'er een Landsdag door den Vorst van Kleef uitgeſchreven en beſteld was, den 25ſten van Herfstmaand: dat de Burgerye van Orſoy ootmoedig verzogt hadden aan hunnen Heere en Vorst van Kleef, van den Admirant te willen verwerven, met Wyf en Kinderen te mogen wegtrekken, vry en in vrede, agterlatende Huis en Hof, vermits zy van de Spanjaarden tot werken en ſlavernyen gedwongen werden. 1598.

Op den Landsdag van Kleef, die tegen den 25ſten van Herfstmaand beſchreeven was, beſlooten de Ridderſchappen en Steden, dat men alle mogelyke middelen zou voorwenden, en daar op aanhouden, dat Orſoy mogt wedergegeven werden, niet anders denkende, dan dat de Admirant maar eenen pas over den Rhyn zogt, en indien zulks zou geweigerd werden, zou men, uit nood, dat by wege van feite verzoeken: dat men daar over dan den Graaf van der Lippe, als Krygs Overſte van den Westphaalſchen Neder Creytz, zou bevelen geen volk meer naar Hongaryen te laten gaan, maar zo veel volk, tot beſcherming der Landen, aan te nemen, als zy zouden kunnen bekomen, en daar toe te beſteden alle de Penningen, die ingewilligd waren tot den Turkſchen Oorlog: dat hy verder ten eerſten de vyf Neder-Creytzen zou doen te zamen komen te Dortmont, om te raadſlagen, volgens hunne beloften, op de middelen, daar mede zy die van Kleef zouden byſtaan. Boven dien zou de Vorst van Kleef ſchryven aan den Keizer, Vorſten, en alle de Steden des Ryks, byzonder aan de vier Rhynſche Keur- Landsdag te Kleef beſchreven en gehouden, den 25 September.

1598. Vorsten, en de Vorsten van Brunswyk en Hessen, zig beklagende over 't groot ongelyk en geweld, dat men hem deed, en tot voorkoming daar van hunnen bystand verzoeken. Zy vaerdigden ook eenige tot de aanstaande verzameling van de vyf Creytzen, met last aan te houden, dat zy prompte hulp en voorkoming tegen hun verderf zouden willen verschaffen, en ook die van Keulen beweegen, dat zy aan den Spanjaard geenen toevoer van leeftogt meer deden, en dat men ten eersten Dusseldorp met Krygsvolk mogt bezetten, en dergelyke meer.

Deeze beroering werd by veele geagt, dat geen vrugt zou baren, hoewel zommige meenden, dat het eenige bedenking zou maken, dat de Admirant niet zou durven van den Rhyn trekken, vreezende, dat de Kleefsche Landschappen met de Staatsche zouden mogen aanspannen, en dat de vyf Neder-Creytzen de vyf Over-Creytzen mogten beschryven, en dus gansch Duitschland in roer en bedenken brengen.

De Vorst van Kleef en Jongvrouwe Sybilla schryven aan Prince Maurits.

De Vorst van Kleef, en deszelfs Zuster, Jongvrouwe Sybilla, die zig op den Lansdag te Kleef manlyk getoond had, om de Ridderschap kloekmoedig te maken, dikwils met tranen in de oogen, schreeven aan Prince Maurits, en bedankten hem ten hoogsten voor de goede orde, die hy hield, om hen ten minsten te beschadigen, en verzogten, dat hy hen tog verder, zo veel mogelyk was, wilde verschonen, en door 't ongeluk, dat hun door den vyand overkomen was, geenen haat, maar eer medelyden met hen hebben, enz.

Maurits en de Staten schryven aan de vergadering te Dortmont, en bieden aan de Stad Rhyn-

In 't laatste van Herfstmaand, waren die van de Neder-Westphaalsche Creytz weder te Dortmont vergaderd, aan welke Prins Maurits geschreeven heeft uit zyn Veld-Leger op den Gelderschen Waerd, den laatsten van Herfstmaand, des Jaars 1598, gelyk ook, nevens hem, deden de Heeren Raden van Staten; dat zy verstaan hadden van hunne vergadering daar te Dortmont, om te raadslagen, hoe zy mog-

mogten onbeſchadigd en onbezwaard blyven, en hoe zy hunne Steden, ingenomen van beide de Kryg-voerende partyen, weder mogten ingeruimd krygen, enz. waar over zy goedvonden hun aan te dienen, hoe de Staten Generaal der vereenigde Landen, op des Keurvorsts van Keulen verzoek, om de Stad Rhynberck ingeruimd te hebben, beſlooten hadden niet alleen hem die weder te geven, maar ook goede borg te ſtellen en verzeekering te doen, dat voortaan van hun Krygsvolk geene Steden op Ryks-bodem zullen ingenomen, nog niemand daar op beſchadigd werden, ingevalle de Vorſten en Heeren, gezamentlyke Lidmaten van den Neder-Wetsphaalſchen Creytz, wilden borg blyven, dat de wederpartye van de vereenigde Landen insgelyks zullen ruimen en verlaten de Steden en Sterkten, die zy op Ryks-bodem hebben ingenomen, en verder beloven geene andere meer te zullen innemen, nog Sterkten daar op te bouwen: en nadien zy de Stad Rhynberck niet den Heere Keur-vorst, maar den Vyand, met geweld hadden afgenomen, waren zy genoeg geregtigd die te houden, des was, met meer reedenen, hunne wederpartye gehouden weder te geven die Steden, die zy niet van hen, maar het Ryk, tegen beloſte, afgenomen hadden, want zo zulks van de tegenpartye zou gedoogd werden, zouden de vereenigde Landen verſtaan, dat het zelve hun zo wel als hunne vyanden behoorde toegelaten te werden. 1598. Rhynberck weder te geven.

Hier over heeft deeze vergadering beſloten meer Creytzen te beſchryven, en goed gevonden den Grave van der Lippe aan den Admirant te zenden, om wedergeving van Orſoy te vorderen.

Prins Maurits ziende, dat de Admirant nog ſtil bleef leggen, en Orſoy ſterkte, en hy zyne Guarnizoenen alom reedelyk wel bezet hebbende, heeft, den 25ſten van Herfstmaand, eene gemeene monſtering van zyn volk gedaan, op eene vlakke Heide, agter 't Huis te Gronſteyn, en bragtze alle Prins Maurits monſtering.

1598. in slag-orde, de vierentwintig Vanen Ruiters werden zestienhonderd vyfennegentig Paerden bevonden, behalven eenige Paerden, die afwezig en uitgereden waren. Het Voetvolk was gebragt in vierkante slag-orde, de Piekeniers in 't midden. Hy bevond de twe Regimenten Schotten, in twaalf Vaandelen, sterk elf honderd zeventig Mannen, de Engelsche, agttien Vaandelen, in drie Regimenten, hadden agttienhonderd zesendertig Mannen, zestien Vaandelen Vriezen waren sterk negentienhonderd tweëenveertig Mannen, de drie Vaandelen van de Guarden der Veld-Oversten, Prince Maurits, Graaf Willem van Nassau, en den Grave van Hohenlo, waren vierhonderd vyfenvyftig Mannen, 't Regiment van Graaf Ernst van Nassau, zes Vaandelen, waren vyfhonderd tweënzestig Mannen, die te zamen vyfduizend negenhonderd vyfenzestig Mannen uitmaakten, zonder die gelaten waren tot bewaring van de quartieren, met welke hy niet geraden vond zynen vyand te bespringen, maar zyn voornemen te zien en zyn quartier te beschermen.

De Admirant laat zyn Krygsvolk alom loopen en stroopen.

De Admirant te Orsoy leggende, om meer gerief in zyn Leger te brengen, deed eene ligte Brug van schuiten over den Rhyn slaan, die zy eene Canefasse Brug noemen: deeze Brug is, omtrend den 24sten van Herfstmaand, met storm weggedreven, waar door gebrek in 't Leger kwam, het Land rondom wel vyf mylen verwoesd leggende, en, door gebrek aan geld en leeftogt, verliepen vast veele van zyn volk, en op eenen tyd wel vyfhonderd Spanjaarden, nemende den pas naar de Moezel, daar agter de Admirant Paerdevolk zond, om die met geweld weder te halen; maar zy stelden zig daar tegen te weer, zo dat zy hen moesten laten gaan.

Alpen van den Admirant ingenomen.

Hier na nam de Admirant Alpen in, het welk nogtans onpartydigheid was vergund, en ook andere plaatzen: hy zond ook omtrend vierhonderd Paerden naar Zwol, om dat Land alom af te loopen, veele Beesten nemende, ook rondom Bocholt alom

vee-

veele Munsterſche Soldaten, die zy Haneveeren noe- 1598.
men, en zig te weer ſtelden, dood ſlaande, die dus met veel buid weder in 't Leger keerden.

Daar na heeft hy zyn meeſte Krygsvolk, met groot Geſchut, op de andere zyde des Rhyns gebragt, daar hy, by het Dorp Walſem, nu eene ſterke Schans gemaakt had, en wel bezet liet, en trok dus in 't Hertogdom van den Berge, en is gekomen, den 6den van Wynmaand, voor het Slot van Broucke, de woonplaats van den Heere Ulrick van Daun, Grave van Valkenſteyn, en Heere van Overſteyn en Broucke.

De Graaf van Valkenſteyn en Broucke werd aangetast.

Op deezen Grave hadden de Spanjaarden van ouds eenen groten haat, deels om dat hy den hervormden Godtsdienst toegedaan was, deels om dat hy zig altyd als een Beſchermer en Voorſtander van zyne Vorſten, Heeren, en Vaderland, vertoond had, op alle vergaderingen en Landsdagen, zig ſtellende tegen de Spaanschgezinde Raden en Spaanſche Penſionarisſen, en daarom als een zeer aanzienlyk Man in die Landen geagt was: waarom hem van den Vorst en Regeering eenige Soldaten werden toegezonden, tot zyne en des Lands beſcherming, en afweering van allen moedwilligen overlast, welk Krygsvolk, en ook den Lande daar omtrend, hy belastte met Trommelſlag zig te onthouden van alle onbehoorlykheid, maar zig te dragen met alle gevoeglyke onpartydigheid, alleen afweering gebruikende: zelfs verzogt hy Brieven van Sauvegarde van den Admirant, tot behoudenis van zyne goederen en Onderdanen, op welke Brieven de Admirant antwoordde uit Orſoy, den 21ſten en 22ſten van Herfstmaand, waar in hy ſchynd die niet af te ſlaan, maar genoeg toezeggende, zo hy zig Spaansch van hart en Godtsdienst toonde, enz. en ſcheen met zyn ſchryven oorzaak te zoeken, om te komen tot 't geene voorgenomen was.

Dus gezind en op deezen Grave verbitterd zynde, is de Spaanſche Kapitain Ferdinando Lopes, van Ant-

1589. Antwerpen gebooren, Gouverneur van Carpen, den 7den van Wynmaand, voor 't Huis van Broucke gekomen, zynde een Leen van 't Hertogdom van den Berge, en eerst eenige van zyn Krygsvolk gestraft of geleverd verzoekende, heeft dat opgeeischd, hebbende de Graaf 's avonds te vooren zyne Huisvrouw en Kinderen weggezonden, en hebben ten zelven dage dat met vier stukken Geschut beschooten, boven de vyftig scheuten. 's Anderendaags, den 8sten, is 'er verdragen en toegestaan 't Slot op te geven, met voorwaarden en hand geloften, dat zyn perzoon, benevens des Vorsten en zyn eigen Krygsvolk, met geleide zouden vertrekken op verzeekerde plaatzen, of in perzoon daar blyven, zonder dat hun aan lyf of leven, have of goed, eenig leet zou geschieden. Als het voorsz. Krygsvolk daar zou uittrekken, komende op eenen Voor-hof, werden omtrend veertig van de Ruiters gedwongen, niet alleen hunne Wapenen neder te leggen, maar ook geheel naakt zig te ontkleeden, en werden dus doorschoten en doorstoken, eenige ontkomende, met nog zes, daar voor de Graaf zeer bad, zynde Dienaars en Musquettiers van den Vorst, die zig hier en daar verstaken: den Grave, willende ten besten spreeken, trokken zy ook de kleederen van 't lyf, den hoed van 't hoofd, 't geweer van de zyde, en meenden hem daar ook te vermoorden, zo hem een Spaansche Kapitain niet weg geleid had, die hem weder gevangen zond op zyn huis, 't welk zy geheel geplunderd hebben.

Grawlyke Moord.

Daar na, niet tegenstaande alle reedelyke en wettige verantwoording des Graven, zelfs aan den Admirant schryvende, en na veele kwellingen, om mede ter Mis te gaan, is het ten laatsten in 't ligt gekomen, hoe hy vermoord is gewerden, op zyn eigen Slot bewaard zynde, gelyk Goehart Hensgen, zyn Dienaar, die daar by was, getuigd heeft te Dusseldorp, den 14den van Wynmaand, hoe Zondags te vooren, den 11den van Wynmaand, de Graaf

Getuigenis over den dood van den Grave van Brouck.

's ma-

's namiddags ter maaltyd zig had op zyn Huis gezet met eenen Kapitain, een Man van aanzien, benevens des Graven Regter en Rentmeester, en na de maaltyd is de Graaf op de plaats gaan wandelen, waar by zig voegden twe Soldaten van 't Guarnizoen, met blauwe Kazakken, vragende, of 't hem lustte buiten te gaan wandelen? daar op hy antwoordde ja; des een van hen boven by den Kapitain gegaan, dog aanstonds weder gekomen was, en zyn dus te zamen uit de Poort gegaan, de voorsz. getuigende Dienaar hem volgende, en zyn dus door den Kruidhof gegaan, daar deeze Soldaten hem weigerden iet in de hand te hebben, dat hy van zynen Dienaar eischte, dog hy nam een stokje uit den Kruid-hof op, en gingen dus te zamen wandelen naar den Watermolen en Visslag, daar Visch gevangen lag; de Graaf wenkte den eenen Soldaat, die stil bleef staan, die op te nemen, en ondertusschen gaf de andere hem eenen sterken slag onvoorziens in 't slaap van zyn hoofd, met een Vederspiet, zo dat hy ter aarde viel, roepende, ô Jezus! daar over de Soldaat zyn zydgeweer uittrok, en hem eenen steek gegeeven heeft, daar over de Graaf nog eens geroepen heeft, ô Jezus! dog bekommerlyk, dat hy 't kwalyk verstaan kon: midlerwyl had de andere Soldaat eenen slegelkop voor de Meulen van de aarde opgenomen, en na hem Getuigen geslagen, die hem van de hoogte in de Ruur en Molen-gragt ontsprong, zo dat de slag hem aan den Schouder eenigzins raakte, en toen trok hy zyn zyd-geweer en stak naar hem; maar kon hem niet bereiken, en dus raakte deeze Dienaar, langs de Ruur op, agter een staket weder te Land, daar de Soldaat hem niet volgen kon, en is 't dus ontloopen. Daar waren nog twe Soldaten in den Kruid-hof gebleven, die den Hold-houwer en Visscher van den Graaf nog eenige doode Lighamen deden begraven, die in 't innemen van 't Slot verslagen waren, en waren gewenkt van de andere daar te blyven. Dit is 't geene ook Georg Beckman,

Rent-

1598. Rentmeester te Broucke, en andere, hebben in 't ligt gebragt van des Graven dood: zyn lighaam hebben zy in een huis verbrand.

Brief van den Admirant aan den Raad van Gulik, enz. gezonden tot onschuld over den dood van den Grave van Broucke.

Edele, strenge en Hoogwaerdige Heeren en Vrienden! voorlede dagen hebben wy twe van uwe Brieven beantwoord, die ons de Edele Henderik van Berloe bragt, daar mede wy U verwittigd en verzogt hadden, dat 'er geene oorzaken van klagen of tot kwaad te verwekken zouden gegeven werden, met het vervolg, dat wy dit Leger uit de plaatzen omtrend den Rhyn, of de Landen, den Doorlugtigsten Vorst van Gulik toebehoorende, zouden ligten, nadien gy door uwe wysheid en ervarenheid, uit goedgunstige begeerte tot het algemeene goed en Koninglyke Majesteits dienst, wel kund denken; dat de Koning van Spanje niet met lust of begeerte, maar uit nood van gemeen gevaar en welvaren, deezen Oorlog voerde, en aldaar zyn Leger gebragt had, en of, by uitstel van betaling, en door gebrek aan lyftogt, de Soldaat noodshalven moest gaan loopen of moeskoppen, en dus zynen kost zoeken, moest men den oorsprong van zodanigen overlast den Koning nog Oversten van zyn Leger niet wyten, maar den geenen, die daar van de oorzaken waren, en dat behoorde men terstond niet met Wapenen, moorden en doodslaan zoeken te wreeken, maar men moest al wat veel verdragen, op hope van een goed einde der meenigvuldige kwaden en elenden. Dat zou ons niet alleen aangenaam zyn, maar de Koning, Doorlugtige Aards Hertog, en hy, zouden 't zelve erkennen en verschulden, alzo de onderlinge nood dat vereischte, en 't was te wenschen, dat alle andere, dien zulke dienst en verbintenissen toestonden, of zelfs, of door hun volk, gebruikten gelyke wysheid, goedhartigheid, en gemeene raadslagen, om met ons, in alle zedigheid en bescheidenheid, hun en hunnes volks handelingen te beleiden. En alzo wy onze meening, tot onderlingen gemeenen dienst, opentlyk en in

't by-

FRANCISCUS DE MENDOSA
Admiraal van Arragon, Markgrave van Guadaleste,
en Jamaica, Commandeur van Val de Pennas,
van de Orde van Calatrava, Hofmeester en Opperste
President des Konings van Spanje. Opper Hofmeester
des Aarts, Hertogs, Capitain der Lichte Paerden.

UNIV. OF MICH.

't byzonder verklaard hadden, en zelfs van 't begin 1598.
den Heere Grave van Broucke onzen goeden wil met woorden, Boden en Brieven aangeboden hebben, was ten laatsten van hem, na meenigvuldige grote klagten over den overlast van zyn volk, ons toegekomen een Brief, in 't Duitsch geschreeven, en alzo wy deszelfs zin niet wel verstonden, en ons uit den inhoud onderrigt was, dat die alle bitterheid, en vervreemding van vriendschap, dienst en eerbieding inhield, hebben wy hem weder vriendlyk geantwoord in 't Latyn, 't welk alle Volken gemeen is, en van een ieder verstaan kan worden, dat hy den inhoud van zynen Brief en zyne meening zou verklaren, op dat wy hem mogten antwoorden, en onzen en zynen zin, tot onderlingen gemeenen dienst, aanwenden: en alzo wy meenden, dat hy 't zelve doen zou, en wy zyne verklaring eenige dagen verwagtten, zyn 'er ondertusschen dagelyks tot onze ooren gekomen grote klagten, kryten, karmen over doodslagen, moorden en allerhande Barbaarsche wreedheden, tegen ons Krygsvolk, Zoetelaars en andere Perzonen, 't welk by des Graven Haneveeren, of Krygsvolk, begaan was, tot ons groot medelyden en leedwezen, des nogtans hebben wy, verwagtende zyn antwoord, alles veragt, en hebben niets strengs tegen hem of de zynen willen uitspreeken of toelaten, tot dat ten laatsten, door het gemeen geroep en toeloopen des ganschen Legers, van Oversten, Kapitainen, Krygslieden van alle Volken, over dusdanige ongehoorde wreedheden van moorden en doodslaan, tegen de onnozele Perzonen van ons Leger, alle door deeze Moorders, des voorsz. Graven volk, begaan, wy ampts wegen besloten hebben ten derdenmale aan den Grave te schryven, dat zyne vyandlyke handelingen ons leed waren, ons verwonderende, dat hy ons niet antwoordde, verklarende, dat het voor het Koninglyke Leger onlydlyk en schandlyk was, dezelve te dulden en ongestrafd te verdragen, daar om-

1598. om wy verzogten, dat hy alle zulke Haneveeren, Moorders, straffen en afdanken, of aan de Regters tot straffen overleveren, en hy zig verder tot alle vriendlyke gedienstigheid voegen zou. Deeze Brieven bevalen wy eenen Spaanschen Kollonel, en voegden, om de agterdogt van zyne wederspannigheid en hartnekkigheid, by hem Krygsvolk en Geschut, dog met last, by des Graven Slot komende, hem, volgens den inhoud des Briefs te verzoeken, vriendlyk te komen tot opspraak, alle eerbieding en manierlykheid. Hier op uitstel nemende, of weigering doende, en vyandschap tonende of verwagtende, zou de Overste met geweld hem aantasten, naar Krygs-gebruik, dog altyd met die voorwaarde, wanneer de voorsz. Graaf t' eeniger tyd zig beter bedagt, en dat met de daad bewees, zou zyn perzoon, Huisvrouw, Kinderen, en Huisgezin, in alle hunne eer en goederen behouden werden; maar alzo nu de Spaansche Krygs-Overste met alle beleefdheid hem zogt tot spraak te brengen, en te voldoen aan het geene de Brieven inhielden, en de Graaf onnodig uitstel verzogt, waren zy van beide zyden tot de strenge en bittere Wapenen gekomen, daar na gevolgd was, 't geene in zulke oproeren en toeloop van vergramde en verbitterde Soldaten, over zo veel ongelyk, gemeenlyk pleegt te gebeuren, ook meenigmaal tegen 't bevel der Hoofdlieden en Oversten, nademaal zyn Leger bestond uit alle zoorten van volk, waar van de grootste hoop, ja 't geheele Leger, was getergd en verbitterd, door de Barbaarsche wreedheden, moorden, doodslagen en gelede schaden, welke 's Konings volk zig lieten dunken, dat alles geschiedde door raad van de byleggende Landen, daar mede zy eens waren: en daar was nog een derde zoort van Menschen in 't Leger, die, naar regt en reedenen, de handelingen en derzelver uitkomsten wyslyk en bedagt toeschreeven aan de eige oorzaken van die, en des meer den Grave beschuldigen, om dat hy zig vee-

veele Jaaren vertoond heeft als een voorstaander en voorganger van alle besmetlyke kwaadzajers, met verandering van Godtsdienst niet alleen de Landen van den Doorlugtigen Vorst in roer stellende, zelfs twist in de Landen op de gemeene Landsdagen berokkende en voedende, maar ook heeft hy van het begin van deezen verdrietlyken Kryg, met alle de vyanden van der gemeene welvaards rust, den Godtsdienst en des Ryks buurschap, geraadslaagd, te zamen gespannen en gehandhaafd: en zy agtten de Werkers, en Menschen van zulken kwaden opzet, in eene gemeene welvaard veel schaadlyker, dan die, van zulke bewoogen, onbedagt de Wapenen in de hand nemen, en zig onwettig de wreede straffen onderwerpen: zo dat de gemeene roep en wensch daar in eens zyn, dat den Grave niet alleen naar Krygsregt, maar ook naar de Godtlyke en Menschlyke Regten, naar verdienste geworden zy, en uit dat voorbeeld denken zy, dat veele andere zig beter zullen bedenken, en 't volk tot hunnen pligt en gehoorzaamheid daar door bewoogen werden. Wy nogtans, naar onze goede, natuurlyke zagtmoedigheid, hebben medelyden over zyn en des armen volks ongeluk, dat zy in [illegible]ds geenen goeden raad hebben willen volgen, en daarom hebben wy u dat met groot medelyden in 't breede willen verhalen, niet dat wy het feit verantwoorden willen, of dat wy in 't minste willen of meenen verminderd te hebben het gezag van den Doorlugtigen Vorst van Gulik, of de uwe, die wy veel liever met alle eerwaerde zoeken te vermeerderen; maar op dat wy uwe wysheden zouden verkloeken, verzoeken wy, dat zy, met gelyke bedroefdheid, de wraak van Godts gramschap, en de dulheid der Menschen, wilden beweenen en verbidden, en met zorgvuldigheid en standvastigheid, al 't geene nuttig en noodig zy tot rust en welstand van de gemeene welvaard en den Godtsdienst, wilden benaerstigen, naar eisch van onderlingen nood en wenschen, ook alles 1598.

1598. ten besten duiden en aankondigen, daar in wy Godt bidden uwe E. te sterken, en lang in welstand te bewaren. Uit Orsoy, den 8sten van Wynmaand, des Jaars 1598.

Wraak over den Moord aan den Grave van den Brouck.

Deeze Brief heeft alom geen genoegen over den dood van den Grave van den Brouck en Valckensteyn gegeven, voor al niet toen men hoorde, dat de Keizer schreef aan den Admirante, dat men regt over de Moordenaars zou doen, des veele in 't byzonder gezogt hebben dien dood te wreeken, om dat hy een zeer bemind Heer in zyn Land was, en veele onnoozele hebben 't moeten bekoopen, maar ook eenige, die het wel verdiend hadden: want als eenige Hollandsche Soldaten onvoorziens overvielen een sterk Slot, Assel genoemd, toekomende eenen Hoogduitschen Bevelhebber, en daar op gevangen werd een Spaansch Kapitain, Broeder van Don Louys de Velasco, Opper-Artillerye-Meester van 't Leger, hebben zy deezen het hoofd afgehouwen, 't zelve op eene Tafel gelegd, en rondom dat hoofd geschreeven, dit is de eerste wraak over den Grave van Broucke, en dat, om dat zy het daar voor hielden, dat deeze Kapitain meede een van de Moordenaars was, want zy by hem vonden des Graven Dogge, en meer andere dingen, daar geplunderd.

Berck verzuimd te sterken, door onderhandeling van de wedergeving.

Alzo de vereenigde Landen verstaan hadden, dat de Keur-Vorst van Keulen, nopens het overleveren van Berck, geen ander antwoord zond, dan dat men hem die Stad wilde overleveren tot zyne schikking, hadden zy wel gewild, dat zy die hadden laten sterken, last gevende 't zelve te doen, zo het nog mogelyk was: waar over Prins Maurits goed vond eenige Vaandelen Krygsvolk op den Waerd in den Rhyn te leggen, om dat in te nemen, en hen daar af te snyden; maar als die daar meenden den Rhyn op te varen, heeft de Wind niet willen dienen, des hy ten laatsten zond drie Vaandelen, dat van Poelgeest, Spaan en Fovilleau, over Land naar

naar Wezel, om van daar, met het minste gevaar, 1598.
den Rhyn verder op te komen tot op den Waerd voor Berck, en zig daar te begraven, hun belastende, om dat de Pest in Berck zeer regeerde, daar niet binnen te gaan tot verderen nood. Terwyl dit dus volbragt werd, had de Admirant de Stad Berck, met Brieven aan den Gouverneur Schaef, doen opeischen, die hem geantwoord had, dat hy stond in handeling, nopens het overgeven, met den Keur-Vorst van Keulen, waar over hy antwoord verwagtte, des hy hem nu geen ander antwoord kon geven, hem bedankende voor zyn beleefd schryven. Midlertyd de drie Vaandelen op 't Eiland gekomen zynde, vonden 'er een week verblyf en vertrekwal, en dat men, door de laagte van het Rhyn water, 'er ligt kon op komen, zo dat zy daar in groot gevaar lagen: 't Guarnizoen in Berck was meest van de Pest gestorven, in voege zy boven de vierhonderd Mannen niet sterk waren, daar toe was de Gouverneur Schaef ook aan de Pest krank geworden, daar van hy stierf, den 29sten van Herfstmaand.

Berck bezogt met Pest, daar van de Gouverneur Schaef sterfd, den 29 September.

Ten zelven dage zond de Admirant andermaal Brieven, inhoudende, hoe hy, uit zyn schryven, zyne goede geneegenheid bemerkende, verzogt de overlevering der Stad aan hem te willen vorderen, byzonder nu hy ziek was, en al kon hy het by zyn leven niet doen, terwyl hy nu krank was, dat hy orde wilde stellen, dat het door zyne Huisvrouw mogt geschieden, en hy Admirant zou zien, dat zy daar voor ryklyk beloond zou werden: hy schreef daar toe ook aan des Gouverneurs Huisvrouw zelve. Deezen Brief zond de Gouverneur Schaef, nog voor zynen dood, aan Prince Maurits, die daar meede lagtte, om dat de Admirant meende den Gouverneur Schaef en deszelfs Vrouw reeds gewonnen te hebben, en Prins Maurits had het Gouvernement, op Schaefs afsterven, aan den Kapitain Heddingh gegeven.

De Admirant eischt Berck op.

Den 9den van Wynmaand, deed de Admirant Berck be-

1598. berennen, en kwam met eenige Paerden op den Waerd, daar naar die uit de Stad dapper schooten; maar nogtans besprongen zy die daar op lagen hevig, zynde nog flegt begraven, wonnen, den 11den van Wynmaand, een stuk van eene oude begraving, en begonnen dezelve te verhoogen: zy stelden ook twe stukken Geschut, met welke zy over het Water naar de beschanssing schooten, daar door alle de yzere Kogels vlogen, het welk de Gouverneur van de Stad bemerkende, heeft belasd uit elke Kompagnie eenen Sergeant, met zeven of agt kloekmoedige Mannen, op den Waerd te blyven, en met de rest van het Volk op de Stad te wyken, en als die onder de Wal zouden zyn, dat dan de voorsz. Sergeanten zouden volgen, en de Hutten in brand steken. En om zig onder de Wal te beschermen, was het Geschut gesteld, en de Wal langs henen bezet, en gebordeert met Musquettiers. Volgens dit besluit, zyn zy 's namiddags over eene kleine aak of schuit, door de diepte, zo laag was het Water, overgekomen, en naar de Stad getrokken, en hebben dus, zonder schade te lyden, het Eiland verlaten, de Hutten verbrand met nagelate vuur-werken, en dus zyn eerst 's anderendaags de Spaansche geheel meester van den Waerd geworden.

De Waerd voor Berck verlaten.

Terwyl de Admirant hier mede bezig was, en verder wilde varen, heeft hy, den zelven 11den van Wynmaand, eene partye volk gezonden naar Burick, op den Rhyn beneden Berck gelegen, om van onder niet besprongen te werden: hy deed dat opeischen, dog zy antwoordden, dat zy onpartydig waren, en dus behoorden gelaten te werden: des hy op den avond eene Poord deed in brand steken, waar over de Burgers verschrikt werden, en hebben hem ingelaten, behoudens lyf en goed: en dus ingekomen zynde, heeft hy veel volk daar binnen gelegd, tot groten overlast van de Burgerye.

Burick werd door den Admirant ingenomen, den 11 October.

Hier na heeft hy, den 12den van Wynmaand, zyne begraving voor Berck gevorderd, en begon drie

Bar-

Batteryen van twaalf stukken Geschut op te werpen, 1598.
op de punten van den Waerd, om op de verweeringen van de Stad te schieten: hy deed ook twe Batteryen opwerpen voor de Kasfel-poort, van twe halve en twe heele Kanons, die hy op de Poort en Bolwerk daar van gebruikte, en stelde een stuk aan de Zander poort: en den 14^{den} van Wynmaand, was het mistig weder, waar mede hy met zyne loopgraven vast naderde, en was by de Rhynpoort gekomen, tot by een Sluisje, leggende daar buiten de halve maan: aan de Kassel-poort waren zy gekomen tot op vier of vyf roeden na aan de Gragt, en aan de Zanderpoort nog zo na niet. Dus gereed zynde, ook met zyn Geschut, heeft Don Alfonso d'Avalos, uit zynen eigen naam, de Stad aan de Zander-poort door eenen Trommelslager doen opeischen. In de Stad waren ondertusschen die van de Magistraat by den Gouverneur, beraadslagende, om aan den Admirant te verzoeken Paspoord voor eenen Bode, naar den Keurvorst van Keulen te zenden, om te zien, of hy die Stad onzydig kon krygen: waar op, en op den opeisch van den Trommelslager, alle de Kapitainen by den anderen gekomen zyn, en besloten daar met elkanderen de Stad tot den laatsten te houden, en dat men de Magistraat hun verzoek zou ontzeggen, om alle agterdogt van vrees weg te nemen: en of schoon zy een voorschrift van Prince Maurits hadden, daar naar zy zouden antwoorden, als de Admirant hen zou opeischen, nogtans, om dat zy nu door eenen byzonderen Kollonel opgeëischd waren, vonden zy goed den Trommelslager te zeggen, dat zy de Stad voor Godt, Prince Maurits en de Staten, tot den laatsten man, wilden houden, en dat hy Trommelslager in dier voegen niet weêr komen zou, of zy zouden op hem schieten: de Gouverneur deed ook het slaan van de Klok ophouden.

Berck door den Admirante belegerd en beschooten.

Na dit antwoord deed de Admirant zeer, met alle zyne stukken, schieten, waar door, na negen uren, brand kwam in den Tooren van het Kasteel, daar in

 het

1598. het Buskruid lag, die met al 't Kruid in de lugt vloog, zo dat 'er geen Kruid in de Stad bleef, dan dat de Soldaten in hunne Flesfen, of de Kanonniers by 't Geschut hadden. Deeze Kruid-Tooren stond aan het Kasteel, by den muur naar de Rhyn-poort, en was vast en wel gesloten, en die van de Stad hebben niet anders kunnen vernemen, dan dat de brand gekomen was van eenen Kogel, in den zelven Tooren geschooten, en dus heet op 't Kruid gevallen, en dat door een toegemetst gat, maar eenen enkelen steen dikte: in den Tooren waren boven de honderd vyftig tonnen Kruid, het welk met zulke kragt opvloog, dat de Stad scheen te vergaan, en sloeg niet alleen veele huizen van de Stad, maar ook een groot deel van der Stads muur naar de Rhyn-poort toe, om ver, en de Houten-poort, daar buiten in de Wal staande, daar men naar de halve Maan ging, werd met zulk een geweld daar uitgerukt, dat veele van de Soldaten, in de halve Maan leggende, dood geslagen en weerloos gemaakt, en het gat, daar dezelve Houten-poort gestaan had, tot eene grote bres werden, 't welk die van buiten aan 't Sluisje merkende, zogten de hamaye van de Poort te breken, en dus naar de halve Maan te komen; maar werden belet door het versch Volk, dat men terstond naar de halve Maan zond. Met deezen slag is ook de Gouverneur, Lucas Heddingh, komende van de Rhyn-poort, van een Huis, dat op hem viel, ter dood gekwetst, daar van hy terstond daar na gestorven is.

Buskruid te Berck in brand gekomen, den 14 October.

De Gouverneur te Berck door het Buskruid doodgeslagen, den 14 October.

De Stad zig in zulken staat vindende, dat de bres niet ligt kon opgemaakt werden, en 'er gansch geen Kruid meer in de Stad was, zyn alle de Kapitainen by elkanderen gekomen, en hebben goed gevonden terstond eene afvaerdiging te verzoeken, om dat alle uitstel gevaarlyk, en de stormen zonder Kruid af te weeren hun onmogelyk scheen, en hebben daarom eenen Trommel aan de Zander-poort doen slaan, en verzogten Gyzelaars in de Stad te mogen krygen, om eenige Afgevaerdigde aan den Admi-

rant

rant te mogen uitzenden: daar op Don Alfonso Davalos twe Italiaansche Kapitainen heeft ingezonden, en zyn uitgegaan de Kapitains Loon en Fovilleau, die veel moeite hadden, eer zy eenig lydzaam verdrag konden krygen, om dat de Admirant hen alleen met eenen stok in de hand wilde doen uittrekken; de Spanjaarden waren zo zeer tegen 't verdrag, dat zy van 't schieten aan de Kasfel-poort niet wilden ophouden, voor dat het verdrag gemaakt was, en zeiden opentlyk, dat zy wel wisten, dat al het Kruid van de Stad gevlogen was: eindelyk werd hun nogtans vergund te mogen uitgaan met opgewonde Vaandelen, stille Trommel, doove Lonten, Wapenen en Baggagie, zo wel Soldaten als alle andere, die zouden willen uitgaan, en dat zy geleid en met veertig Wagens bygestaan zouden werden tot by Zanten, mits belovende in vier Maanden tegen den Koning van Spanje, en den Aards-Hertog Albertus, niet te dienen, maar zig in Holland te houden. 1598.

Berck werd overgegeven aan den Admirant, den 15 October.

Graaf Frederik en Don Alfonso d'Avalos beroemden zig dit verdrag gemiddeld te hebben, en breiden 't zelve uit, door verklaring, dat zy in die vier Maanden niet zouden mogen dienen in eenige Frontieren, of zig in Steden laten besluiten: welk verdrag door die van de Stad werd aangenomen, en beloofd 's anderendaags uit te trekken: dus trokken zy uit, den 15den van Wynmaand; Graaf Frederik beloofde twe scheepen voor de Zieken en Gekwetsten af te zenden: zy ontfingen grote vriendschap van Don Alfonso d'Avalos, in vergelding van de beleefdheid, hem te vooren van Prince Maurits, als hy voor Nymegen met de Italiaansche Ruiterye geslagen en gevangen was geweest, in 's Hage beweezen: waarom hy deeze Soldaten in verzeekerdheid geleidde. Daar kwamen uit zevenhonderd dertien Mannen, die op Nieulands Waerd gelegerd werden, om de besmetting der Pest, daar over Prins Maurits deed schryven aan Graaf Frederik, dat hy

1598. over 't zelve verlof van den Admirant wilde krygen, vermits menze nergens in laten wilde.

De Pest en brand des Kruids deden Berck verliezen.

Prins Maurits hoopte, dat dit beleg van Berck den Admirant langer werk zou gegeven hebben, op dat de Admirant daar mede in den Winter mogt raken, en hy ondertusschen meer Krygsvolk by den anderen krygen, om den Admirant te bekommeren en ander werk te geven, gelyk ook de Staten Generaal geschreeven hadden, dien het leet was, dat zy die Stad niet gesterkt hadden, 't welk verzuimd werd door de hoop, die door den Keurvorst gegeven was; maar de Pest, laagte van het Rhyn-water, 't verlies van twe Gouverneurs, en vooral de brand van het Kruid, heeft alles verhaasd, Prince Maurits zig ook nog te zwak vindende, om den vyand te keeren, die men zeide toen sterk te zyn tusschen de twintig en vierentwintig duizend Mannen te voet, en drieduizend te Paerd, met nog veertienhonderd, in 't Land van Ravensteyn leggende, waarom hy alleen dagt te passen op zynen tegenweer, en om 's Gravenwaerd en zyn Leger te sterken, en dus langs de Rivieren en Wateren zyne plaatzen en Landen te verzorgen, en ondertusschen nieuwe ligtingen van Volk en geld te weeg te brengen, meenende, dat de vyand zig in den Winter zou verteeren, door gebrek aan geld, nooddruft, en dergelyke tegenheden, gelyk grote Legers gemeenlyk in den Winter overvallen: nogtans klaagde hy naderhand, dat hy kwalyk gediend was geweest van Spions, die hem met geene zeekerheid, nog van des vyands getal en magt, nog van deszelfs wanorde en gebrek, verslag deden.

Gezanten van den Vorst van Kleef in Prins Maurits Leger, den 14 October.

Daar werden in 't Leger aan Prince Maurits, den 14den van Wynmaand, wegens den Vorst van Kleef, Afgevaerdigde gezonden, vertoonende, hoe de Admirant vast alle dagen plaatzen en Steden op zyn Land innam, en dat die van den Westphaalschen Kreyts toegestaan hadden te ligten drieduizend Mannen te voet, om in de Steden alom tot tegenweer

te

te leggen, en dus te verwagten, wat de Keizer tegen dat ongelyk zou doen of voornemen, gemerkt zy en de Rhynsche Keur-vorsten daar toe aan hem hadden geschreeven, en doen aanzeggen, zo zulks niet geschiedde, hebbende nu zynen Broeder, den Aards-Hertog Albertus, by zig, dat zy bedagt waren zelfs middelen by de hand te nemen: verder betuigden deeze Gezanten voor Prince Maurits, Raden van Staten en Krygsraden, dat alle 't geene de Vyand hun aandeed, niet geschiedde by oogluiking van 't Landschap, maar alleen by geweld, en in weerwil van den Vorst en het Landschap. 1598.

Gedagten in de vereenigde Landen over des Admirants aanslagen.

Des niet tegenstaande, meende men in de vereenigde Landen, dat van zulk zenden aan den Keizer niets komen zou.

De Admirant schreef hier na aan die van Bockholt, dat hy binnen hunne Stad vyf honderd Paerden wilde leggen, om hen te ververschen, en aan die van Borcken insgelyks driehonderd: zyn meeste volk en Geschut trok over den Rhyn, tot Berck en Orsoy, en zond aan die van Wezel, verzoekende, dat hy in hunne Stad mogt leggen tweduizend Mannen te voet, en duizend te Paerd, of dat zy zouden opbrengen twehonderd duizend kroonen, en Brood voor een Maand voor zyn Leger, en Geizelaars leveren te Burick; dat Prins Maurits omtrend Wezel en de Lippe geene aanslagen zou doen, met dergelyke onbetaamlyke verzoeken meer: waar over die van de Stad zeer bekommerd waren, om dat het hun niet doenlyk was, en zagen, dat hy hun op het lyf wilde, daar over zy hunne Burgerye in de grote Kerk vergaderden, die besloten te vreden te zyn, dat men den Vyand met lydlyke middelen zou zoeken te pajen; maar wilden liever sterven dan hunnen Godtsdienst verlaten, of den Vyand in hunne Stad ontfangen: des 't zelve den Admirant aangezegd werd, eenige beleefde vereering aanbiedende: waar over zy ten laatsten tot verdrag gekomen zyn, den 21sten van Wynmaand, dat zy voor hunne Stad

Des Admirants verzoek aan die van Wezel.

1598. alleen honderd vyftigduizend Guldens en duizend Malders Rog geven zouden: zy zogten daar mede vry te bedingen Rees, Griet en Emmerick; maar de Admirant wilde daar toe niet verstaan: zy beloofden ook eene Brug over de Lippe te maken, 't welk, den 23sten van Wynmaand, geschiedde: die van de Magistraat van Wezel vonden dit geld uit hunne Stads Schatkist, zonder last van de Burgerye, en zogten nog de levering van 't Kooren met geld af te koopen, 't welk de Admirant niet wilde doen, maar merkte wel, dat 'er nog geld was. Die van Zanten verdroegen ook voor agttienduizend guldens, en verscheide andere plaatzen meer.

Wezel verdraagd met den Admirant voor honderd vyftigduizend guldens, enz. den 23 October.

Met dit geld, en nog een deel, van Brussel gezonden, deed de Admirant de rest van zyne Spanjaarden, die lang om geld geroepen hadden, over den Rhyn trekken: desgelyks zyn Paerdevolk, latende alleen Orsoy, Berck, Meurs, Burick en Alpen, bezet, en trok over de Lippe by Wezel, lang getwist hebbende, of zy naar Over-Ysel of den Rhyn af trekken zouden; maar zy trokken op den weg van Bocholt, en zonden alom aan de Munstersche Steden om geld: waarom de Staten der vereenigde Nederlanden schreven aan de Regeering van Munster, dat zy zig wagten zouden zulke Penningen te geven, of zy zouden hen mede moeten dwingen tot gelyke zommen aan hun op te brengen, dat zy tot nog toe nagelaten hadden, want zy konden zulke niet langer onpartydig reekenen, die hunne vyanden met geld bystonden.

De Admirant geld bekomen hebbende, trekt over den Rhyn, den 24 October.

De Admirant plaatste zyn Leger omtrend Bisselick te Diensfort, Meeren, Haffen, en daar omtrend: Graaf Frederik legerde te Bruyn, Dinghen, en daar omtrend, en brandschatte omtrend Bocholt veele Jongheeren Huizen, eenige deerlyk plunderende. Zy maakten eene hinderlaag voor Brevoord; maar die van binnen kwamen niet uit, en dus keerden zy naar Bruyne, roovende alles, wat te Winterswyk en Aelten nog gebleven was. De Admirant

schreef

schreef ook aan die van Emmerick, dat zy eene Brug over het Water van de Hetter maken zouden, ter plaatze, daar zy die voor Prince Maurits, in 't Jaar 1595, gemaakt hadden. 1598.

Den 30sten van Wynmaand, zond de Admirant eenig Volk met drie stukken Geschut naar Rees, begeerende, dat men hem de Stad overleveren zou voor eenen tyd, om Volk in te leggen; maar om dat hem dat geweigerd werd, deed hy nog vier stukken Geschut daar voor brengen, en verschrikte de Stad zo, dat zy hem inlaten moesten, zonder een uur tyd te mogen hebben, om hunne Burgerye by een te vergaderen: en hoewel zy bedongen maar twe Vanen Ruiters en twe Vaandelen Voetknegten in te nemen, werd hun 't zelve niet gehouden; maar de Admirant lag agt Vaandelen daar binnen, ten laste van de Burgers: hy nam ook de Kasteelen daar rondom alle in. **De Admirant neemd Rees, den 30 October.**

De Troepen van Graaf Frederik, die gaerne verder getrokken hadden, moesten weder by den Admirant keeren, om dat de Spaansche Kollonel, Don Louys de Velasco, met de Ruiters niet had willen trekken, zeggende, dat het ondienst voor den Koning van Spanje was het Volk verder in 't Land te brengen, daar hun de lyfkost zou moeten ontbreken: waar over Velasco in grote ongenade kwam.

Prins Maurits met zyn Leger nog by oud Sevenaer leggende, en van de verscheidenheid der gevoelens onder den Vyand verwittigd zynde, de een willende langs den Rhyn afkomen, en de ander verder op in 't Land trekken, elk zyne reedenen hebbende, wilde hy zig van 't voornaamste verzeekerd maken, en wendde alle vlyt aan, om zyn Leger te sterken, vreezende, of zy schielyk mogten nederwaards naar het Dorp Sevenaer komen, en daar leggende, hem met zyn Leger van alle de Steden van 't Graafschap Zutphen afsnyden: waar mede hy ver zou gebragt werden buiten zyne meening, welke was naar Doesborgh te gaan, als zyn Vyand naar dat **Prins Maurits sterkt zig tot tegenweer.**

1598. dat Graafschap zou willen trekken: daarom hy besloot de Kerk van oud Sevenaer rondom te doen afsteken, om te sterken, en daar mede den weg naar Doesborgh te bevryden, en deed, by de Kerk van oud Sevenaer, drie Batteryen maken, om grof Geschut te planten, en buiten de loopgraven halve Maanties, het welk met grote naerstigheid geschiedde, en sterkte het gevoelen van Graaf Frederik, dat 'er omtrend Prince Maurits Leger niet dan schade te halen was.

Prins Maurits sterkt de Kerk van oud Sevenaer.

Daar kwam ook tyding van Heusden aan Prince Maurits in 't Leger, dat de Spaansche in Braband by Helmont vergaderd waren, omtrend tweduizend sterk, zo te Voet als te Paerd, en hadden ook veele Schuiten by zig: des die van Heusden meer Guarnizoen verzogten, vermits het genoeg bleek, dat zy daar omtrend ergens eenen aanslag voor handen hadden. Waarom Prins Maurits, hebbende nu alom de Guarnizoenen gesterkt, ook in 't Over-Ysselsche kwartier, als Oldenzeel en Lingen, weder besloot eene gemeene Monstering van zyn Volk te doen, zynde den Heeren Staten Generaal noodig te weten, wat Engelsche uit Vlissingen, den Briel en Oostende waren gekomen, mitsgaders van de Engelsche Ruiters, die, volgens het verdrag met de Koningin van Engeland, nu tot last en op de betaling van de Staten waren gekomen: waarom hy, den 23sten van Wynmaand, eene gemeene Monstering maakte op den Geldersche Waerd, en bevond zig sterk zeventienhonderd zevenenzestig Mannen te Paerd, boven eenige andere, die men wist, dat nog afwezig waren, en van Voetvolk drieduizend vierhonderd negenenzeventig Mannen, behalven de Jongens, zieken en afwezige; met deeze wilde hy zynen Vyand verwagten en weeren: en alzo het Water van den Rhyn nu in eenige dagen wel zeven of agt voeten hoog gewassen was, deed Prins Maurits, den laatsten van Wynmaand, een Oorlogsschip van beneden Rees afkomen, om den Dyk van Her-

Prins Maurits monsterd anderwerf zyn volk, den 23 October.

Hetter boven Emmerick door te steken, het welk zy 's nagts zo wel deden, dat het Water voor den dag zeer inliep, en om de Gravers te bewaren, was de Graaf van Hohenlo daar met honderd twaalf Ruiters, die 's avonds van meer Ruiters en Voetvolk gevolgd werd; maar 's anderendaags na den middag kwamen de Spaansche daar, die van des Graven van Hohenlo's Musquettiers dapper gegroed werden; maar alzo zy daar ten laatsten grof Geschut op den Dyk kregen, moesten de Musquettiers vertrekken, en het Oorlogs schip wyken, en dus vielen de Spaansche met alle magt van Volk aan, om dat gat weder te stoppen, en maakten het dien nagt weder toe, en dus beletten zy, dat de geheele Hetter niet in liep en onbruikbaar werd. Nog had Prins Maurits een ander Oorlogs schip belasd, met den wind, die toen goed was, naar Bisselick op te varen, en te zoeken daar den Dyk ook door te steken; maar de wind keerde, en dus werd dat verhinderd. 1598.

Prins Maurits steekt den Dyk van de Hetter door, den 30 October.

Prins Maurits vernomen hebbende, dat des Admirants Leger naar Emmerick af kwam, deed tot zyne verzeekering, de Stad en het huis van Sevenaer, digt by zyn Leger geleegen, en die Kleefs waren, opeischen: dog de Drossaard wilde het Kasteel niet opgeven, voor dat de Heer van den Tempel, die daar, den 4den van Slagtmaand, was gezonden, met twe stukken Geschut dat had doen beschieten, en dus gaven zy 't over. Desgelyks eischte hy ook het Tolhuis, dat ook weigerde, waarom het met zes stukken beschooten werd, dog zy gaven 't ook over, behoudens, dat de Drossaard op het huis twe Kamers mogt vry houden, en den Tol van zyne Heeren vry ontfangen.

De Admirant had, den 2den van Slagtmaand, aan de Stad Emmerick doen verzoeken, om doortogt te geven voor zyn Geschut, en onder dien schyn maakte hy zig meester van de Stad, en liet 'er veel Volk binnen: van daar trok hy met zyn Leger naar Eltenbergh, latende Emmerick en Rees wel bezet,

De Admirant krygd Emmerick, den 2 November.

en

1598. en deed te Emmerick meest allen den voorraad van zyn Leger brengen. Hy deed ook Yselborgh innemen, daar veele Burgers deerlyk omgebragt werden.

Die van Kleef hopen, door tusschenspreken van die van Lotteringen, op verligting.

Men verstond omtrend deezen tyd, dat de Gezanten van den Vorst van Kleef zo veel by den Hertog van Lotteringen gedaan hadden, dat hy aan den Admirant en Regent Kardinaal te Brussel had geschreeven, verzoekende, dat zy het Land van Kleef en andere, als onpartydig wilden houden en verlaten, als mede begrepen in den Franschen Vrede, en dat hy aangenomen had den Koning van Vrankryk te bewegen, dat hy tot dien einde naar Brussel zou zenden, waar uit met den tyd het Land daar op verlossing hoopte, maar te vergeefs.

De Admirant trekt voor Deutecum, en Prins Maurits naar Doesborgh.

Den 5^den van Slagtmaand, deed de Admirante drie Regimenten van zyn Leger naar Deutecum trekken, om dat Steedje aan te tasten: den Grave van Hohenlo mislukte dit Volk aan te grypen en te bespringen, kwalyk verwittigd zynde van hunnen weg, en hy meende, dat het geheele Leger daar was, het welk 's anderendaags eerst kwam, latende Emmerick en Rees bezet, elk met vier of vyf sterke Duitsche Vaandelen. Prins Maurits den Admirant voor Deutecum ziende, besloot met zyn Leger naar Doesborgh te trekken: daar toe deed hy terstond al het Geschut t' scheep doen, belastende den Grave van Hohenlo omtrend het Tolhuis te blyven, op dat de vyand in de Betuwe niet zou komen, met het Regiment van Graaf Ernst, en het half Regiment der Schotten, en negen Vanen Ruiters, met eenig grof Geschut, om dezelve Betuwe van het Tolhuis tot Huyssen te bewaren, en hy zelfs trok dus met de rest van het Leger en Geschut naar Doesborgh, om dat te bewaren, en daar mede de Veluwe: hy deed daar ook de Brug van den Gelderschen Waerd voeren, en dien Waerd liet hy daar zeer sterk maken en afsnyden.

De Admirant, den 6^den van Slagtmaand, met

alle

alle zyne magt voor Deutecum gekomen zynde, heeft terstond nog den zelven nagt daar voor de Doesborghsche Poort vier stukken Geschut doen planten, zonder de Stad op te eischen, om die dus in haast te overvallen, en daar mede alle de kleine Steden eenen schrik aan te jagen, en schoot daar op, den 7den van Slagtmaand, van 's morgens tot na den middag, de Stad daar 't zwakste en zonder Togt-Brug, ook alom eene zwakke Stad zynde, daar maar vier Vaandelen Soldaten in Guarnizoen lagen, als de Vaandelen van Gysselaar, Storm, la Grappe, en Achthoven; en om die geenen tyd te geven om tegenweer te maken, plantte hy den volgenden nagt nog veertien stukken Geschut, op beide de zyden van de zelve Doesborghsche Poort: 's anderendaags, den 8sten van Slagtmaand, die van Deutecum ziende, dat hunne Poort byna afgeschooten was, en hunne vyand nog meer Geschut gepland had, begonnen kleinmoedig te werden, zo wel Soldaten als Burgers, byzonder, om dat de Stad aan die zyde zeer zwak, en tegen zodanig een Veld-Leger onvoorzien was, en vermits men haar nooit had doen opeischen, vreesden zy, dat de vyand hen met geweld mogt overvallen, en alle den hals afsnyden, om, met hun voorbeeld, andere Steden te verschrikken: waarom de Kapitainen en Magistraat by een vergaderden, en hebben goed gevonden eenen Trommel te doen slaan, en verdrag te verzoeken, 't welk volbragt zynde, zyn tot den Admirant uitgegaan de Kapitainen Gysselaer en la Grappe, met twe Burgermeesters, verzoekende de Kapitainen te mogen uittrekken, gelyk zy ingekomen waren, en de Burgers ook te mogen vertrekken, of een half jaar blyven, en hunne goederen te mogen verkoopen, en verder de andere Burgers te houden by hunne Privilegiën en goederen: daar toe de Admirant in 't eerst gansch niet wilde verstaan, en gelastte hun etlyke malen weder weg te gaan, ten ware zy zig alle aan zyne bescheidenheid wilden overge-

1598.

De Admirant bespringd Deutecum zonder opeischen, den 6 November.

Deutecum beschooten met 18 stukken, den 7 November.

1598. geven: dog na veele woorden, en dat de Kapitainen, uit de Stad komende, vertoonden, dat zy nog zestig Tonnen Kruid hadden, en dat zy daar mede liever de bres wilden doen springen, en de Stad in brand steeken, en alle het Kooren, dat 'er in de Stad was, verderven, op, dat hunne Vyand daar van geen voordeel mogt trekken, dan zig aan zyne bescheidenheid over te geven: dus is hun ten laatsten vergund, voor zo veel de Soldaten aanging, om uit te trekken met Wapenen en Baggagie; maar te moeten overleveren hunne Vaandelen, en beloven in zes Maanden buiten Holland en Zeeland niet te dienen: nopens de Burgers, die wilde de Admirant geen schriftlyk verdrag geven; maar beloofde hun, op zyn woord, dat hy hen in goederen nog leven niet zou beschadigen: daar mede de Burgermeesters en Kapitainen ten laatsten te vreden waren, ziende, dat zy niet meer krygen konden, en zyn nog ten zelven dage overgegaan, en de vier Vaandelen uitgetrokken, en dus werd Deutecum verloren, dat zeer onsterk, dog vol goede Burgerye was, die lang op der Staten zyde geweest waren, daar in de Vyand voorraad van Kooren en Kruid vond. Dat deeze Stad zo ras overging, gaf aan de Heeren Staten kwaad agterdenken, meenende, dat de goede Burgerye van de Soldaten gedwongen of verlaten waren, en deden daar onderzoek naar, het welk gedaan zynde, waren zy wel te vreden: eenige, die met lasterschriften de Kapitainen daar over beschimpd hadden, behaalden grote schande.

Deutecum verdraagd met den Admirant, den 8 November.

De Admirant deeze Stad hebbende, zond terstond naar het huis Schuylenborgh, om dat op te eischen: het zelve is een klein huis, maar wel geleegen in Moerasch, 't welk maar eenen toegang had, daar op Kapitain Dorth, des Heeren van Dorths Zoon, met zyn volk lag. De Admirant deed hem aanzeggen, indien hy het Geschut verwagtte, hy wilde hem, met alle de zyne, ophangen: dog alzo de Kapitain dat nogtans dus niet wilde overgeven, deed

De Admirant beschied en krygd Schuylenborgh, den 11 November.

by

hy den zelven nagt dat berennen, besluiten en tien stukken Geschut daar voor brengen, en begon, den 9den van Slagtmaand, 's namiddags te schieten tot den avond, en meest den ganschen nagt, en den volgenden dag alles gereed maken, dat tot stormen dienstig was, te weten, eene meenigte van schuiten, die hy met Wagens daar deed brengen, om daar mede van alle kanten over 't Moerasch en Water aan den storm te komen. Als de Kapitain Dorth, den 11den van Slagtmaand, zag, dat men van alle zyden op hem wilde aankomen, en hy geen volk genoeg had, om op alle plaatzen den aanval af te weeren, heeft hy begonnen van overgeven te handelen, en eindlyk de plaats overgegeven, verlatende Vaandelen en Wapenen, uitgaande met eenen stok. 1598.

Prins Maurits nu denkende, dat de Admirant op hem zou komen, heeft alle vlyt aangewend, om zyn Leger onder Doesborgh te sterken, en Batteryen te maken, om 't Geschut tot bewaring te planten: hy sterkte ook de Stad Doesborgh, ontbood nog eenige Vaandelen uit Holland en Zeeland, en kreeg ook een deel geld uit Vriesland en Ommelanden. Hy belastte ook de scheeps Kapitainen met hunne Oorlogs-scheepen den Rhyn op te zeilen, en allen toevoer van Rees en Emmerick te beletten; maar de Wind wilde nog niet dienen. Dus verwagtte hy, den 11den, 12den en 13den van Slagtmaand, des Admirants Leger, zynde wel voorzien; maar de Admirant alom bezet zynde van Guarnizoenen, had aan alles gebrek, en dorst niets verder wagen. Prins Maurits vreezende voor Locchem, vermits de Generale Staten daar voor zeer zorgvuldig geschreeven hadden, zond daar nog een Vaandel Knegten, en goede Busschieters, op hope, dat de Admirant ergens mogt gestuit werden.

Prins Maurits verwagt den Admirant voor Doesborgh.

Verder tragtte men, ten verzoeke van Prins Maurits, in 's Gravenhage, om het Verzorg-huis te Arnhem, het welk nu, met verscheide plaatzen te verzorgen, gansch ledig van allen voorraad was ge-

1598. werden, weder van alle Krygs tuig, Kooren en andere te voorzien, ook Zutphen en 's Gravenwaerd voor 1 Jaar te verzorgen: en voor al was men bezig, om voorraad van geld te maken, en dat de Vaandelen weder mogten tot het behoorlyke volle getal gebragt werden.

Te zamenkomst des Westphaalschen Creyts te Dortmont, in November.

Omtrend deezen tyd is 'er weder in de Ryks-Stad Dortmont eene vergadering geweest van de Afgevaerdigde der Vorsten en Heeren, behoorende onder den neder Westphaalschen Creyts, waar van Overste is de Graaf van der Lippe, daar alle de klagten der byleggende Landen gebragt zyn geweest, waar over ten laatsten is beslooten, omtrend den 13^{den} van Slagtmaand, Brieven te schryven aan den Keizer, en vier Rhynsche Keurvorsten, op dat die verder schreeven, zo aan den Keizer als Admirant, en te Brussel aan den Kardinaal Andream van Oostenryk, Bisschop van Constants, en Gouverneur van Nederland. Insgelyks aan de Heeren Staten der vereenigde Nederlanden, op dat zy over beide zyden de inhebbende Steden en plaatzen van hun Krygsvolk ontledigen zouden: waar over deeze vergadering, in Louwmaand, te Keulen weder by den anderen zouden komen.

Inhoud van het schryven aan den Keizer, Keurvorsten, enz. van den Neder-Creyts, over den Spaanschen inval, omtrend den 13 November.

De Inhoud van deeze Brieven was, dat zo haast de Vorstlyke Kardinaal Albertus uit Nederland vertrokken was, Don Françisco de Mendoza, Admirant van Arragon, Hertog van Verraguas, Marquies van Guadalesta, enz. met dertigduizend Mannen te Voet en te Paerd, was gevallen in 't Hertogdom van Kleef, en had de Stad Orsoy overvallen, het Slot ingenomen, en het Guliksche Guarnizoen, dat daar in geweest was, doen weg gaan: verder zyn meeste Volk over den Rhyn getrokken zynde, had hy het Dorp Walsum, tegen over Orsoy, gesterkt en beschansd: daar na was hy in 't Vorstendom Bergh, voor des welgebooren Heeren Ulrigh van Daun, Grave van Valckensteyn, Brouck, enz. Verblyf-Huis en woonplaats getrokken, en had het

Slot

Slot van Brouck, een Vorstlyk Bergsch Leen, belegerd en beschooten: en onaangezien de voorsz. Graaf, onder gelofte en voorwaarde van aller vryheid aan lyf, have en goederen, voor hem en die daar op lagen, Gulikſche en zyne eige Soldaten, dat had opgegeven, hadden zy dezelve Soldaten deels beroofd en doorſtooken, deels gerantzoeneerd, en den Grave, wiens verlate Weduwe daar haare klagt gedaan had, nademaal hy zig niet anders als onpartydig, en als een Berghſche Landsvorstlyk Overheid gedragen; van den Heere Admirant zelfs Sauvegarde begeerd, en zulk een ongeluk niet verwagt had, hebben zy etlyke dagen gevangen gehouden, en daar na heimelyk, op eene ongehoorde wys, jammerlyk omgebragt, dat huis geplunderd en gansch beroofd, en daar na de Kleefſche Steden, als Burigh, Dinslaken, Holt en Rees, met alle uiterlyk geweld ingenomen, de Frontier-Schansſen ingebrooken, de Guarnizoenen om 't leven gebragt en verdreven, de Stad Neder-Wezel zo beangst, dat zy honderd duizend Daalders gereed geld heeft moeten tellen, en duizend malderen harde vrugten geven: dat zy nog binnen twe dagen verwittigd waren van eenige Steden des Stigts Munſter, die gedwongen waren 's Konings Guarnizoen in te nemen, ook dat de Stigten Esſen en Werden afgeloopen werden, de Heerlykheden en 't huis Kranckenburgh, toebehoorende den Grave van Schaumburgh, en Wennelichoffer, toebehoorende den Grave van Benthem, ook de Vorstlyke en Adelyke Sloten Loe, Wunnendael, Driesfort, Reſou, Implen, Dorninck en Luchausſen, alle in 't Vorſtendom Kleef geleegen, onaangezien zyne Vorstlyke Genade daar zelfs huis hield, hadden die ingenomen en geplunderd, de Kloosters en Kerken beroofd, en die in den elendigſten ſtaat gebragt, en ook het gemeen Landvolk met zulk eenen groten magtigen hoop ongereegeld Krygsvolk, nu over de agt weeken, zo benauwd, aangevogten en overvallen, dat

1598.

De Graaf van Valkensteyn en Brouck vermoord.

Steden en plaatzen genomen.

1598. dat het onmooglyk was te beschryven, en voor Godts geregtige oogen nimmer te verantwoorden zal zyn.

In deeze geleegenheid heeft het vereenigde Nederlandsche Krygsvolk zig ook geroerd, en deels zig in 't Vorstendom Kleef en op des Heiligen Ryks grond gelegerd, daar een tyd lang geleegen, en daar na de Stad Sevenaer, ook het Slot en Tol-Stad Lobith, in 't Vorstendom Kleef, met het Geschut ingenomen, en uit het Stigt Munster veele Geestlyke en Waereldlyke Perzoonen gevanglyk naar Grol gevoerd, zo dat van beide zyden de Kryg op Ryks-bodem gevoerd werd.

Twee Kasteelen ingenomen.

De Gouverneur van Limborg, Don Gaston Spinala, heeft, onder voorwendzel van des Achts regtsuitvoering tegen de Ryks-Stad Aken, op deezen tyd twee Heeren huizen, namelyk Franckebergh en Heiden, ingenomen, en daar uit groot geweld en schade op een ieder gedaan: ook hebben de Spaansche Guarnizoenen de Dorpen van het Over-quartier van Gelderland elk tweëntwintig honderd Daalders afgebrandschat, enz.

De Staten Generaal der vereenigde Provintien verbieden toevoer aan hunne vyanden, in November.

Prins Maurits verstaande, dat 'er van Oosten groote toevoer van Kooren en Krygs-tuig naar Keulen en Munster, en van daar blyklyk naar het Spaansche Leger, geschiedde, verzogt hy aan de Heeren Staten Generaal, dat zy, met hun gezag, daar in wilden voorzien: waar over de Staten schreeven aan de Oostersche Steden, als Emden, Bremen, Staden, Hamborgh, Oldenborgh, Munster en de Landschappen daar omtrend, dat zy hunnen vyand geenen toevoer zouden hebben te doen, of zo zy daar over gekregen werden, zouden die goederen goede prys zyn: derhalven hebben zy, by ope Plakaat, alle hunne Guarnizoenen daar van verwittigd.

Prins Maurits sterkt Zutphen en Doesborgh.

Terwyl de Admirant vast stil lag, en zy de goedkeuring van hunne besluiten verwagtten, maakte Prins Maurits eene reis op Zutphen, den 15^den^ van Slagtmaand, om de sterkten te bezigtigen, zynde

de nu zyne sterkten te Doesborgh in staat van verweering, vreezende, of de vyand daar op het oog mogt hebben: dus vertrok hy derwaards, en die in goede orde vindende, is hy ten zelven dage wedergekeerd, gelastende nogtans, om in toekomende tyden de Veluwe te bevryden, dat 'er te Zutphen en Doesborgh aan elk nog twee Bolwerken zouden gemaakt werden, die hy aanbesteedde: ziende ook, dat de Stad Sevenaer geene vrees van den vyand had, heeft hy die aan de Kleefsche Officieren doen wedergeven met het Slot, daar op zy weder Kleefsche Knegten of Haneveeren lagen. 1598.

Geefd de Stad Sevenaer, in November, weder.

De Admirant met zyn Leger lang besluitende omtrend Deutecum, zag wel, dat hy veel verzuimd had, gevende Prince Maurits zo veel tyd, om zig te sterken voor Doesborgh, en Graaf Frederik, met de Nederlandsche Hoofden, raadden verder te trekken, vreezende, zo de Admirant nederwaards den Rhyn volgde, dat hy te sterken wederstand aan Prince Maurits vinden zou, en zouden ook willen, uit onervarenheid, hun eigen hoofd volgen, om dat het Spaansch Krygsvolk zo sterk was, die vreesden, dat zy, voorttrekkende, gebrek aan nooddruft en leeftogt zouden hebben. Ten laatsten, den 16den van Slagtmaand, is het Leger opgetrokken naar Zelem, en dus naar 't Land van Kleef en Munster, om daar te overwinteren, latende in Deutecum vyf Vaandelen van alle Natiën, als Spanjaarden, Duitschers en Walen, met de Vaandelen Ruiters van Mendo, eenen Spanjaard, daar over nu Gillis bevel had: als Gouverneur bleef daar Inigo d'Otajola.

Des Admirants Leger vertrekt naar Westphalen, den 16 November.

Prins Maurits zynen Vyand, dien hy met groot verlangen tegen zyne sterkte verwagt had, ziende vertrekken, is, den 18den van Slagtmaand, uitgereden naar Deutecum, om zyne legering te zien, die hy slegt vond, en beklaagde zig over de kwade onderregting, die hem gedaan was: hy vond veele dooden en kranken hier en daar, daar over hy den Gouverneur van Deutecum liet aanzeggen, dat hy

1598. die kranken wilde doen inhalen; maar de andere bedankte hem voor de erbarming en beleefdheid, die hy den kranken betoond had: dog dewyl hem de bewaring van Deutecum en niet van de kranken bevolen was, kon hy die niet in doen halen.

Bocholt en Borcken ingenomen.

Des Admirants Leger trok verder: Graaf Frederik van den Berge beschoot Bocholt, dat zig daar na opgaf, desgelyks Borcken, daar zy zeer kwalyk met de Burgeryen leefde.

Overlisten, moorden en Vrouwen verkragten, door des Admirants volk gepleegd.

Daar werd toen bekend gemaakt en in Druk uitgegeven de grote moedwil, die zy alom bedreven, als te Bocholt, daar de Burgermeester toegeloopen was, als men zyne Dogter wilde verkragten, dien zy terstond doorstaken, en des niet tegenstaande verkragtten zy die elendige Dogter schandlyk by haar Vaders dood lighaam. Zeven Spanjaarden hebben den Regter van Dulman in eenen stoel gebonden, en zyne Huisvrouw voor zyne oogen verkragt, de een voor de ander na: desgelyks hebben zy alom veele schoone Edele Juffers, Nonnen en andere, verkragt, en veele alom in verscheide plaatzen, Vrouwen, die zulks van zig wilden weeren, doorstoken, en veele zwangere Vrouwen met het Kind vermoord: het Juffers Klooster van Scholnhorst geplunderd hebbende, hebben zy de Edele Juffers naakt ontkleed, zeer kwalyk gehandeld, en die schoon waren geschonden, Vrouwen, Lazarus zynde, hebben zy niet ontzien te misbruiken, en veele dergelyke schandlyke daden meer werden voor waarheid verhaald, die wy ons schamen hier te schryven, alzo Heliogabalus nooit erger bedreef. Te Asselt, na de plundering, wierpen zy het Man-volk uit eenen Tooren in 't Water: Boeren, die geen geld geven wilden, hebben zy half geworgt, en etlyke te Reek levendig gebraden.

De Admirant neemd veele Steden in 't Stigt Mun-

Verder togen zy op naar Schermbeeck, en andere plaatzen, als Dortmondt, Essen, Dorsten, Coesveldt, Rekelyckhousen, en veele Jongheeren huizen: zy waren ook twemalen voor Oostendorp, maar

maar moesten aftrekken: zy dreigden met brand het Land van Osnabrugge, eischende honderdduizend Daalders; maar het werd geweigerd, en die namen Krygsvolk aan. Veele Spanjaarden wilden weder naar den Rhyn, met zeer groten roof; maar Bourlotte werd derwaards gezonden, die, den 24sten van Slagtmaand, met meer volk binnen Emmerik wilde zyn, daar in drie Duitsche Vaandelen van den Grave van Bye lagen, die door de Burgerye genoeg gedwongen zynde, Bourlotte uithielden: des Bourlotte, met grote dreigementen, van de Stad weder aftrekken moest.

1598. ...ster en Westphalen.

Bourlotte tragt weder binnen Emmerick te komen, den 23 November.

Om dit weigeren by den Admirant te ontschuldigen, werden Gezanten van Emmerick naar hem gezonden, onder ander de Deken, een goed Katholyk en Voorstander der Jezuieten daar, welke hem vertoonde, wat verbonden en beloften aan de Stad door hem gedaan waren, van die vry en onpartydig te houden, die alle gebroken waren: en alzo de Admirant antwoordde, dat de geleegenheid des tyds, de dienst van Godt en den Koning zulks nu vereischte, en dat zy daar mede moesten geduldig zyn, antwoordde de Deken, dat zulks eene grote schande voor Godt, de Waereld en den Katholyken Spaanschen Naam was, dat alle beloften en verbonden mogen gebroken en verantwoord werden, met den dienst van Godt en den Koning, en met geleegenheid der zaken, 't geene zelfs de Turken niet deden, en dus doende, was het geen wonder, dat de vereenigde Nederlanden zig op geenen Vrede wilden betrouwen, en Rebellen bleven, nademaal men hen, die Buuren en Vrienden waren, dus handelde: daar over de Admirant verstoord en beschaamd bleef, en liet, niet zonder gevaar, deeze Gezanten vertrekken.

Bescheiden en kloek antwoord van den Deken van Emmerick aan den Admirant.

De Admirant zyn Leger dus verdeeld, en vol behoeften en gebrek ziende, zogt goed Winterleger. Dus heeft ook Prins Maurits, den 25sten van Slagtmaand, zyn Leger voor Doesborgh begonnen op te bre-

Prins Maurits begind

1598. breken, die ook, door hooge Opper-wateren, gedwongen werd te veranderen: des hy, den 26sten van Slagtmaand, negen Vaandelen Vriezen, met Graaf Willem van Nassau, naar Vriesland zond, die daar op eenen beschreven Landsdag moest zyn.

ook zyn Leger van Does-borgh te verdeelen, den 25 November.

En om dat hy verstaan had', dat die van Deutecum alle dagen uittrokken met driehonderd Mannen om Rysbossen te halen, daar mede zy de Wallen van de Stad versterkten, had hy, den 26sten, 's morgens uitgezonden Graaf Lodewyk van Nassau, met vierhonderd Paerden van verscheide Kompagnien, en vyfhonderd te Voet, vroeg voor den dag, om omtrend de Stad in hinderlaag te zyn, en dezelve driehonderd Mannen, uit de Stad komende, te overvallen. Deeze in de hinderlaag leggende, vernamen ten laatsten, dat het Volk uit de Stad niet trok, om dat de Vaan Ruiters van Gillis naar Ulft was gereden, daar over Graaf Lodewyk dat Voetvolk weder te rug zond, en besloot, met zyne Paerden, de voorsz. Vaan na te jagen, die hy niet kon agterhalen, voor dat zy op den Voorhof van Ulft waren, en daar de Valbrug, tot hunne beschutting, opgetrokken hadden. Graaf Lodewyk dat ziende, deed verscheide Ruiters afzitten, en te Voet naar de Valbrug gaan, om die te doen nedervallen, welke, na eenigen wederstand, dezelve neder kregen, daar op de andere Ruiters inreden, en sloegen, op den Voorhof, de voorsz. Vane, in 't aanzien van Graaf Hendrik van den Berg en den Kapitain Gillis, die op Ulft waren, en dorsten zig niet weeren: zy namen tweënzestig, meest magere afgerede, Paerden, en negenendertig Gevangenen, daar onder de Luitenant van de Vane was, zynde de Kornet met de andere ter zyden door de Moeraschen ontkomen: nog kregen zy daar by eene grote Ruiters-Vane, nieuw gemaakt, met de Kouleuren van Berg in Ruiten: eenige bleven verslagen. De Luitenant sprak voor het rantzoen van meest alle de Gevangenen, die men daarom liet gaan. Graaf Lodewyk

Graaf Lodewyk van Nassau slaat eene Vaan Spaansche Ruiters te Ulft, den 26 November.

met

met Stakenbroeck gingen daar na op Ulft, om de Jongvrouwen, Zusters van den Grave van den Berge, te groeten, die hem het opkomen niet weigeren dorsten, om dat zy zig onpartydig hielden, daar verschil rees, of de Kapitain Gillis niet behoorde zyn gevangen te zyn. Dit is de eerste onderneming, daar over Graaf Lodewyk hier te Land het bevel gehad heeft, 't geene hem wel gelukt is: Prins Maurits tragtte hem te vorderen. 1598.

's Anderendaags, alzo veele van des Admirants Ruiters verliepen, heeft de Ritmeester Coutelaer een deel daar van geslagen, en vyfendertig goede Paerden van Graaf Hendrik van den Berge en van Bodbergen gekregen, en 's anderendaags kregen nog eenige andere Ruiters van Prince Maurits nog tien Paerden van den voorsz. Graaf Hendrik van den Berge, by Schutdorp, in des Graven van Benthems Land.

Prins Maurits zend Koorn binnen Brevoort en Grol, den 2 December.

Alzo de Staten vyftig lasten Koorn verzorgd hadden, om in Grol en Brevoort te doen, gaf Prins Maurits orde, dat die, den 2den van Wintermaand, daar zouden gevoerd werden, ziende zynen vyand gescheiden en verdeeld: hy liet de Wagens te Doesborgh laden, en belastte Graaf Lodewyk dat geleide te doen, met zeventien Vanen Ruiters, eerst naar Brevoort, en dan naar Grol. Deeze 's morgens vroeg vertrokken zynde, deed hy, 's namiddags ten twe uren, den Ritmeester du Bois met drie Vanen, en den Kollonel van der Noot met zeshonderd Mannen te Voet, trekken naar Zelem, en daar blyven, tot dat het Konvooi weder kwam, om hun de te rugkomst te verzeekeren: dog het Voetvolk moest tot hun middel door 't Water gaan, dat gewassen was door het doorsteken van de Dyken. Dit Konvooi raakte nog dien avond op hunne gestelde plaats, honderd agt Wagens, elk met vyf zakken, makende omtrend eenendertig lasten, de overige vyftig lasten werden daar na, door eenen anderen weg, gezonden.

1598. Omtrend deezen tyd had Prins Maurits zes Oorlogs-scheepen den Rhyn op doen varen voorby Emmerick, daar zy naar de Stad schooten, om omtrend Griet te gaan leggen, het welk de Spaansche Oorlogs-scheepen ziende, maakten zeil, en voeren op, vlugtende naar Rees, daar eenige scheepen en Zoetelaars met leeftogt genomen werden: de Graaf van Hohenlo, die hier omtrend gebied en Volk had, kreeg eenige tyding uit Emmerick, dat de Burgers den Vyand wel zouden willen uitjagen, indien Prins Maurits volk in de Hetter zo kon schansfen, dat zy den Vyand konden uithouden: waarom hy, den laatsten van Slagtmaand, den weg dien dag alom heeft doen gesloten houden, en is, op den avond, met een deel volk den Rhyn opgevaren, om te komen op den Dyk tusschen Emmerick en Doornik, om dien beter te kunnen doorsteken en te schansfen; maar het Rhyn water was zo hoog, dat hy niet schansfen kon, dan den Dyk wat meer doorsteken: nogtans vervolgde de Graaf zyn voornemen, daar toe hy wel dagt te komen, zo hy den Dyk boven Rees kon doorsteken, om dus 't gansche Land te doen overloopen: des eenig schipsvolk, met den Schipper van het Keuken schip van Prince Maurits, dit aangenomen hebben: deeze hebben kennis gemaakt met eenige goede Wegkenners en Leidsmannen, en zyn, den 4[den] van Wintermaand, te Land opgegaan naar Calcar, en van daar naar Zanten, en beneden Zanten eene schuit en schup gekreegen hebbende, zyn zy 's avonds over den Rhyn gevaren, en gekomen aan den Dyk tusschen Rees en Bisselyk, daar die eertyds doorgebroken was geweest, en alleen bezet was met een Vingerling, om den Dyk weder ter bekwamer tyd te maken. Deeze hebben daar, tusschen twe Wagten des Vyands, die daar lagen om het doorsteken te beletten, deezen Vingerling of kleinen Dyk doorgestoken, zonder dat zy het gewaar geworden zyn, door dien het zeer woei: terstond liep het Water zeer sterk in, en 't gat werd

Schipsvolk steken den Dyk des Rhyns door, tusschen twe Wagten der Spaansche, den 4 December.

werd zeer groot, in dier voegen, dat het Spaansch Krygsvolk, leggende te Meeren en Heffen, zig kwalyk voor dien nagt in de Kerk, en te Bisselyk op de Zolders van de Huizen konden bergen, tot dat zy 's anderendaags met schuiten afgehaald werden. Het voorsz. Schipsvolk dit gedaan hebbende, voeren weder over den Rhyn, en kwamen, langs de Kleefsche zyde, weder by de hunnen. 1598.

Hier over kwam de Graaf van Hohenlo by Prince Maurits, die te zamen beslooten, dat Hohenlo met het volk en agt stukken Geschut naar Emmerick zou trekken, en zien dat te overweldigen, zo dat hy, den 7den van Wintermaand, 's nagts, aan 't vaste Land van Emmerick kwam, beginnende zyne aannaderingen te maken, terwyl Prins Maurits zyne Ruiters uitzond, om te vernemen, of de Vyand die van Emmerick van over Deutecum en Eltenbergh niet zou kunnen ontzetten; maar die bragten tyding, dat het onmogelyk was die van Emmerick bystand te doen: waar over Prins Maurits, den 8sten van Wintermaand, uit Arnhem, met de Ruiterye en eenige Engelsche naar Emmerick trok, het welk beschooten werd met twe volleen Geschuts, waar over zy in onderhandeling traden, en verdroegen, dat het Duitsch Guarnizoen daar uit trekken zou over den Rhyn, met twe stukjes Geschut, die zy daar in gebragt hadden, en de Stad zou zig, volgens goede onpartydigheid, houden, en haares Vorsten van Kleefs Krygsvolk innemen, den vyand geenen onderstand doen, enz. Dus trok dat Krygsvolk, dus gedwongen, nog den 9den van Wintermaand, daar uit over den Rhyn, en de Stad werd, door Prince Maurits en der Vereenigden Leger, verlosd van haare vyanden, in 't gezigt byna van den Admirant, die te Rees, met drieduizend Mannen, was, en La Bourlotte te Doornick, en andere daar omtrend. De vereenigde Nederlanden met deezen dienst in de daad willende bewyzen, dat zy niet dan alle goede Buurschap zogten, en dat zy de plaatzen des Vorsten-

Emmerick belegerd door den Grave van Hohenlo, den 8 December.

Het Spaansche Guarnizoen binnen Emmerick werd gedwongen uit te trekken, en de Stad haare vryheid zelfs te weeren den 10 December.

1598. stendoms Kleef niet dan om hun eigen en Buuren beschutting aangetasd hadden, vermits zy die nu weder overgaven, gelyk zy ook Sevenaar gedaan hadden, en nu van het Tolhuis ook besloten, tragtende den Rhyn, zynde eene Rivier des Ryks, in alle manieren te bevryden, toonende, wie de regte vyanden van het H: Roomsche Ryk waren.

De Admirant en 't Spaansche Leger maken hun Winter-Leger in Kleef en en Westphalen.

Daar werd, omtrend den 5[den] van Wintermaand, gevangen de Hofmeester van Graaf Frederik van den Berge, met eenige Spanjaarden, die te Arnhem verklaarden, dat Graaf Frederik, met zyn Regiment, en het Regiment Spanjaarden van Chapena, Barlaymont en Busquoy, met eenige Ruiters van zyne Broeders en andere, met vier halve Kanons, Guarnizoen zouden houden te Coesvelt, Ransdorp, Suytloe, Stadtloe, Vreden, Ahaus, Horstmaar, Dulmen en Rhenen by Lingen, en dat hy op weg was, om de plaatzen, die hy nog niet had, in te nemen: dat het Regiment Spanjaarden van Colonna lag te Bocchelt en daar omtrend: dat Don Louys de Velasco, met de rest van de Ruiterye, waren getogen, met de Regimenten van Don Louys de Villar, den Grave van Bye, Slegel, en Stanley, naar Borken, Schermbeet, Dorsten, en 't Land van der Marck, by zig hebbende vier heele Kanons, en dat de rest van 't volk in 't Land van Kleef te Rees, Bisselyk, en daar omtrend zou leggen, en dat 'er drie Vaandelen Spanjaarden uit elk Regiment weder over den Rhyn gingen, om twe daar van in 't Kasteel van Antwerpen en een te Lier te leggen.

Het Spaansche Leger bleef dus in de voorsz. Landen van Kleef en andere omleggende plaatzen overwinteren, om eenen vorst te wagten, en dus eenen inval in Holland en Vriesland te doen. De Admirant heeft alom in zyne Winter-Legers een Krygsbevel, om goede Krygs-tugt te houden, doen afkondigen, dat zeer goed en loflyk was: dog de Landen klaagden, dat het niet wel onderhouden werd:

werd: hy was gegeven te Rees, den 11[den] van Wintermaand, des Jaars 1598. 1598.

Die van Braband en Vlaanderen hebben, voor eene goede somme gelds, van den Aards-Hertog Albertus afgekogt, dat 't voorsz. Leger, voor Lentemaand, in Braband of Vlaanderen niet gebragt zou werden.

Ondertusschen werd verwagt, wat besluit genomen zou werden op de voorverhaalde Brieven, die aan den Keizer en Keurvorsten van den Westphaalschen Creytz geschreeven waren, vermits zy weder, in Louwmaand, te Keulen zouden vergaderen: dat ook de Protestantsche Duitsche Vorsten deezen Kersmis by den anderen zouden zyn. Veele bygelege Vorsten, als Paltz, Hessen, Brunswyk, Nassauwers, en andere Protestantsche Heeren, vonden zig ten hoogsten, by de voorsz. Spaansche handelwyzen, bezwaard, en hoewel zulks niet was op hun eigen Land, was het aan hunne vrienden en verwanten, zynde zeer ontsteld over den Moord van den Grave van Valkensteyn en Brouck, wel ziende, wat hun te vreezen stond, waar over veele hunne Huizen en Sloten verlaten hebben. De Protestantsche Vorsten vergaderen in December.

Die van Osnabrugge werd ook grote Brandschat afgevorderd; maar zy hebben dat geweigerd, en zig te weer gesteld, zynde hunne Heer en Bisschop van den Huize van Brunswyk.

Op deeze tydingen heeft Prins Maurits ook zyn Leger gebroken, en de Engelsche, die wel de sterkste in 't Leger geweest waren, verdeeld in de Steden Zutphen, Arnhem, Wyck, Wageningen, Rhenen, Kuylenburg, Vianen, en andere daar omtrend: de Ruiters in Zutphen, Over-Yssel, en de Veluwe: en dus alles in goede orde, elk op zyne wagt, gebragt hebbende, is Prins Maurits zelfs in 's Hage gekomen, den 18[den] van Wintermaand, daar vergadering van de Staten was, om op meer middelen en ligting van volk te besluiten: zy hadden reeds begonnen eenige Zwitschers en Franschen, die uit Vrankryk gekomen waren, aan te nemen, latende de Zwitschers hunne eigen Bevelhebbers verkiezen. Prins Maurits verdeeld zyn Leger, in December.

1598. De Staten Generaal hadden, tegen den 16den van Wintermaand, eenen Vast- en Bede-dag, wel 14 of 20 dagen te vooren, vastgesteld, en door alle de vereenigde Landen bevolen Godt te danken, dat zulk een Leger van hunne vyanden zo wel afgeweerd was, en verder te bidden, om dezelven te wederstaan, en dus te komen tot Vrede en vryheid van Ziel en Lighaam.

Bevel van Vast en Bede-dag te houden door alle de vereenigde Landen, den 16 December.

Daar was, in Slagtmaand, in Holland aangekomen de Ridder Sir François Veere uit Engeland, die door de Koningin Gouverneur van den Briel gemaakt was, verzoekende dien volgens daar als Gouverneur aangesteld te werden, daar toe de Generale Staten eenige gemagtigd hebben, om hem den behoorlyken Eed af te nemen, en hem in zyn voorsz. Gouvernement te stellen.

Francois Veere, Gouverneur in den Briel.

In Wintermaand heeft de Magistraat der Hanse-Stad Hamburg hunne Gezanten, Eberhart Esich, Raads-Heer, en den Licentiaat, Sebastiaan van Bergen, Secretaris, afgeschikt, om by de Staten der vereenigde Landen, vergaderd in 's Hage, te bevorderen de onderhouding der waare onpartydigheid, en behoudenis der Stads oude Privilegiën, met alle goede Nabuurschap, tusschen die van Hamburg en de voorsz. Landen, 't welk hun vergund is.

Gezanten van Hamburg komen in 's Hage.

Gedurende deezen Spaanschen togt des Admirants in 't Land van Kleef en Westphalen, is te Kuylenburg in Holland gestorven de Heer Florentz van Pallandt, Grave van Kuylenburg, den 9den van Herfstmaand, zynde een van de vier voornaamste Heeren, die voor de verbonde Edellieden Request boden aan de Regente, de Hertoginne van Parma, tegen de Inquisitie en nieuwe Bisschoppen, in 't Jaar 1576, en had zig zederd weinig met den Oorlog en Regeering bemoeid, heeft altyd in den hervormden Godtsdienst geleefd, en is in denzelven gestorven, omtrend 70 Jaaren oud zynde, nalatende eenen Zoon en eene Dogter, en werd, den 18den van Slagtmaand, te Kuylenburg begraven.

Dood des Graven van Kuylenburg.

Omtrend den zelven tyd is in Nederland zeekere

ty-

tyding gekomen van den dood van den Koning van Spanje. Gelyk het Jaar van zyne geboorte, zynde het Jaar 1527, vermaard was, door dien Prins Philibert van Orange Romen innam, daar Bourbon dood bleef, en hy met zyne Duitschers en Spanjaarden den Paus gevangen kreeg: dus werd nu ook het Jaar van zynen dood berugt, door den inval in 't Land van Kleef en Westphalen. 1598.

Van zynen dood hebben wy verscheiden schryven uit Spanje gezien, van Madril en andere plaatzen, zaaklyk inhoudende, dat alzo hy in de 2 laatste Jaaren altyd vol Koortzen en Jigt, zo dat hy niet kon staan, was geweest, is hy zederd zieker geworden, en heeft de Jigt in beide zyne handen gekregen: en na S[t]. Jans mis kranker werdende, beval hy, dat men hem zou vervoeren van Madril naar zyn schoon huis Escuriael: en hoewel zyn Genees-meester Mercado dit zeer ontried, om zyne ziekte, werd hy nogtans daar, door zeekere Mans-perzoonen, in zes dagen, gedragen, zynde zeven mylen: daar zynde, begon de pyn van de Jigt en Koortzen te vermeerderen, waar over hy gevoelen kreeg van den dood, en begon te denken op zyne Ziel, biegtte hem, en nam het Sacrament, en gebood, dat Don Garcia de Loyasa plegtig van 's Paus Gezant zou geheiligd werden als Aards-Bisschop van Toledo, van den Aards-Hertog Albertus aan hem afgestaan, behoudens, zo men zeide, vyftigduizend Dukaten Jaarlyks hem daar uit te betalen. Hier by kreeg de Koning een gezwel in zyn regter been, daar na nog vier op zyne borst, waar over, zyne gewoone Geneesheeren verbaasd zynde, tot zig ontboden eenen Doctor Olias, van Madril, welke te zamen, met goedvinden van den Licentiaat Vergaya, rypende plaasters op de gezwellen gelegd, en ten laatsten die geopend hebben, daar uit veel etter liep, en eene grote meenigte van Luizen groeiden, zo dat men hem daar van niet reinigen kon, en was daar by zo zwak, dat men met vier Mannen hem in een slaap-laken op-

Doodlyke ziekte van den Koning van Spanje:

Elendigheid van des Konings ziekte.

1598. opheffen moest, om zyn Bed te vermaken en reinigen. Daar werd gezegd, dat de Luizen groeiden van den etter en vuiligheid, want zyn Lighaam werd geheel over zo elendig en mismaakt, als nooit Job of dergelyke geweest waren: hy had wel drieenvyftig dagen altyd op zynen rug gelegen, en, gelyk zy van daar schryven, was zyn geduld zo groot, dat het een groot teeken van zyne zaligheid geagt werd.

Godtsdienstigheid des Konings.

Hy deed veele overblyfzels by zig brengen, als den arm van St. Vincent de Ferret, de knie van St. Sebastiaan, en ook wat van St. Albanus: deeze overblyfzels kuste hy alle met grote Godtsdienstigheid en eerbied, en streekze aan zyne zeeren en Beenen, en deed die voor hem in zyne kamer op eenen Autaar zetten. Hy verheugde zig zeer, als men zeide, dat de Heiligen voor hem zouden tusschenspreken, om dat hy hunne overblyfzels dus eerde, en dat ten tyde, als de Ketters die veragtten en met voeten tierden. Hy had veel zyne oogen op een Crucifix, dat voor hem stond, en had gedurig dit Gebed in zynen mond, dat zyn lyden en pyn hem mogt strekken tot vergeving van zyne zonden. Zeide ook aan Pater Piedro de Yepis, dat hy nooit iemand ongelyk gedaan, of onregtvaerdigheid bewezen had, ten ware onwetens, of dat hy bedrogen was geweest: zo dat hy zo geduldig en gewillig was om te voldoen alle de boeten, die men hem mogt opleggen, dat zyn voorsz. Biegt-Vader in druk heeft uitgegeven, dat zyn sterven diende tot een voorbeeld voor alle stervende Menschen, om dat te volgen.

Daden van den Koning voor zynen dood.

Hier over de Koortzen hem meer overvallende, in 't begin van Herfstmaand, ontbood hy by zig den Prince en de Infante, zyne Dogter, daar by waren de Aards-Bisschop van Toledo en andere, en zeide tegen den Prince, wyzende op zyn lighaam, zie Prince, wat is van de grootheid van deeze waereld? zie dit elendig Lighaam, aller menschen hulp was nu

nu verlooren. Zy moesten voor zyne begraafnis zorgen, en hy liet zyne doodkist van Kooper daar brengen, en een Doodshoofd op eene regtbank zetten, met zyne goude Kroon daar op: hy belastte zeeckeren Jean Ruys de Velasco, Kamerling, te halen een klein Koffertie, waar uit hy deed nemen een kostlyk Juweel, die hy zyne Dogter gaf, in tegenwoordigheid van den Prince, zeggende, dat Juweel komd van uwe Moeder, houd dat tot eene gedagtenis, een Diamant, geschat op tagtigduizend Kroonen: hy deed daar uit nog langen een geschrift, dat hy den Prince gaf, zeggende, dat was eene onderregting, hoe hy zyne Koningryken zou regeeren: daar na deed hy uitlangen een geesfel, daar aan de einden scheen bloed te hangen, en deed die ophouden, zeggende, dat was bloed van zyn bloed, nogtans was het zyn bloed niet, maar het bloed van zynen Vader, die nu in den Hemel was, die zyn Lighaam daar mede kastydde, en had dien geesfel daarom voortgebragt en hun willen toonen. 1598.

Daar na deed hy den voorsz Jean Ruys de Velasco hard op eenen last van zyne begraafnis leezen, dat hy nu over de 40 Jaaren geregeerd had, en beval zyne Ziel in de handen van Godt, daar mede te doen, 't geene hem gelieven zou, en zyn Lighaam; als de Ziel daar uit gescheiden was, wilde hy gebalzemd, en dan Koninglyk gekleed, gelegd hebben in de kopere kist, die daar stond: en als de tyd van de gewoone beklaging, wakingen, getyden en pligten zouden gedaan zyn, wilde hy begraven zyn op deeze manier: voor zouden gaan de Guidon van den Aards-Bisschop, met de Munniken en Clergie: na hen de Adelantado, met den Koninglyken Standaard slepende: de Hertog van Gera zou de Kroon dragen: de Marquies van Aguilliar den Scepter: agt benoemde Heeren het lighaam, en de Pagien alle brandende Toortzen: na de grote Heeren zouden volgen de Aards-Bisschop, en naast hem de Erfgenaam, alle in rouw op de Fransche wyse, en

De Koning belast de manier van zyne begraving.

Bekommerde Gods-dienstig-

1598. en dus in de Kerk de mis gedaan zynde, zal in 't graf gesteld werden in zyn laatste Huis. De Infante, zyne Dogter, zou, met haare Moeje, zyne Zuster, gaan in 't Klooster van S^t. Clare, en daar opgesloten blyven, de gewoonlyke wakingen en getyden doen lezen, en zulks meer als hy hun eertyds bevolen had: de nieuwe Koning, Philips de III^de, zou zig vertrekken in S^t. Jeronimus Klooster te Madril, om daar ook de wakingen, getyden en Ziel-missen te laten doen, die ook al veel waren: dit was de inhoud van zynen last. Hy had wel 14 dagen de Zangers van de Kerk gedurig in zyne Kamer gehouden, zonder van hem uit te laten gaan, zingende de Letanien, zynde gebeden en aanroepingen der Heiligen, naar het bevel van de Roomsch Katholyke Kerk, om voor hem te bidden; hy belastte ook, dat men zynen dood niet verborgen zou houden, maar verkondigen, op dat men terstond alom voor hem bade.

heid van den Koning van Spanje.

Hy beval, in de tegenwoordigheid van 's Paus Gezant, aan zyne Kinderen, den stoel van Romen, den Paus, Roomsch Katholyken Godtsdienst, en verzogt het ontslag met den zegen van den voorsz. Gezant, als Stadhouder Generaal in zyne Koningryken, en beval de Infante aan den Prince zeer, hem ook beveelende den Lands-vrede, zyne Landen te voorzien van goede Gouverneurs, beloonende de goede, en straffende de kwade. Verder beval hy ook uit de gevangenis te ontslaan den Marquies van Mondelar, op voorwaarde, dat hy in 't Hof niet zou komen: ook dat men de Huis-Vrouw van Anthonio Perez, die eertyds zyn Secretaris geweest was, waar van wy te vooren verhaald hebben, nu in Vrankryk zynde, zou uit de gevangenis laten, zo dat zy in een Klooster ginge: haare Dogters zou men ook laten erven haarer Moeders goederen: men zou ook gevangenen, die ter dood verwezen waren, na dat de Wetten verdragen konden, verlossen.

Na

Na deeze geschiedenissen nam hy afscheid van zyne Kinderen: en de Prins uit de Kamer gaande, vroeg aan Don Christophoro de Moro, of hy niet den voornamen sleutel had, dien zy den Meester-sleutel noemden: hy antwoordde ja; de Prins zeide, geef hem my: hy antwoordde weder, het was de Sleutel van trouw, en hy kon dien niet geven, zonder uitdruklyk bevel van zyne Majesteit; hy zeide *Basta*, dat is, 't is goed, en dus ging hy door: daar na zeide Moro 't zelve den Koning aan, die hem antwoordde kwalyk gedaan te hebben: daarom daarna, als de Prins by den Koning kwam, gaf Moro den Meester-sleutel aan den Prince, met grote eerbieding, die hem nam, en gaf dien aan den Marquies de Denia te bewaren. 1598.

Hier na de Koning zwakker werdende, nam hy het Heilig Olyzel van den Aards-Bisschop, deed een Crucifix geven, met welk zyn Vader gestorven was, en zeide, dat hy ook daar mede wilde sterven: twe dagen voor zynen dood gaven zyne Doctoren hem eenen drank, van Hiachint-steenen gemaakt, waar op hy zeide, zyne Moeder de Keizerin had 1 Jaar voor haaren dood 't zelve gedronken, en zeide, hy zou dien dag nog 's anderendaags niet sterven, want een Godtsdienstige had hem de uur van zynen dood voorzegd: toen de Prins en de Infante by hem waren, beval hy zynen groten Dienaar, Don Christophoro de Moro, aan den Prince, met zyne andere Dienaars, en dus verloor hy zyne spraak: en twe dagen dus leggende, stierf hy 's Zondags 's morgens vroeg, den 13^den^ van Herfstmaand, gelyk men ten minsten voorgeefd. 's Anderendaags werd 'er over de begraving van 't ingewand plegtige Mis gedaan, daar de Prins als Koning zig vertoonde: den 16^den^ van Herfstmaand, vertrok hy naar Madril met zyne Zuster, die zig begaf in 't St. Claren of Barvoetsche Klooster, met haare Moeje de Keizerin, des Aards-Hertog Albertus Moeder,

De Koning van Spanje sterft, den 13 September, 1598.

1598. en hy in 't St. Jeronimus Klooster, om de pligten van getyden te leezen en doen over de Ziel.

Over deezen dood des Konings Philips den II^den^ zyn verscheide Uitvaarden in verscheide Landen en Steden gedaan, onder andere te Doornik in Vlaanderen, daar ook eene Lyk-reden gedaan werd door Meester Johan Bocher, Doctor in de Godtheid van de hooge School van Parys, welke, door last van den geheimen Raad van Brussel, in Druk is uitgegeven, gedaan den 26sten van Wynmaand, des Jaars 1598, daar veele van zyne daden, ook van zyne ziekte en sterven, verhaald werd: onder anderen verhaald hy de vreugd en vrugt, die alle de Roomsch Katholyken hebben, dat zy nu den Hemel van nieuws vervuld zagen met eenen gunstigen Advokaat, welke nu veel ryker, mededogender en magtiger dan ooit zynde, ons veel volkomener met zyne Gebeden helpen zal, dan hy ooit deed met zyne Rykdommen en schatten, waar van men hoopte in 't kort te zien en gevoelen de uitwerkingen van zyne verdiensten, met zulke dingen meer, als daar te leezen is.

's Konings gestelde-heid en hoedanigheden. Hy heeft geleefd 71 Jaaren en omtrend vier Maanden, reedelyk gezond, nooit geene zonderlinge ziekte gehad hebbende, dan deeze Jigt, daar van hy gestorven is. Hy was van goede gedaante en maakzel, eer middelbaar dan kort van perzoon, wel gemaakt van alle leden, wit van coleur en hair, en geel van Baard, geen Spaansch, maar een Nederlandsch aanzien hebbende, hoog en breed van voorhoofd, minlyk van wezen, de lippen wat hoog, gelyk zyn gansche geslagt had, en wat gapende: hy was zwaarmoedig, stil en statig van manieren; in verstand was hy by zynen Vader of Voor-Ouders niet te gelyken, dog was naerstig, arbeidzaam, gaerne bezig zynde, het zy met schryven of anderzins doende, dikwils diep in den nagt: hy was geneegen tot Deszelfs aard. treurigheid, afgunstig, nydig, zeer diep geveinsd, straf en streng, niet ligt vergetende, tegen zyn wezen

zen

zen en aanzien: hy was eer mild dan gierig, manie- 1598.
rig en gestadig genoeg; maar hoogmoedig, heersch-zugtig, meer aanslaande dan hy kon uitvoeren: in zyne Regeering schikte hy zig in 't eerst meest naar de onderregtingen, van den Keizer zynen Vader hem nagelaten, en by zyns Vaders Raads-Heeren; zyne voorname Vrienden waren Don Rygomes de Silva, Prince de Eboli, Don Johan Idiaques, en de voorsz. Don Christophoro de Moro, met andere van zyn humeur.

Zyne Oorlogen.

Hy heeft meest zynen ganschen tyd Oorlogen gevoerd, maar niet zelfs, dog was in 't winnen van S^t. Quintyn, en het volgende Jaar 1558, leide hy zyn groot Leger tegen Hendrik, Koning van Vrankryk; in Piccardyen en Artoys, daar uit de Vrede volgde; alle andere Oorlogen heeft hy door zyne Veld-Oversten van verscheide Natiën gevoerd, en meenige schoone overwinning gehad, ook zomtyds schade: het Koningryk van Thunes, de Heerlykheid van Siene in Italiën, hem door den Vader gelaten, heeft hy, met de voorname Nederlanden, verlooren, en Portugaal gewonnen, met de overwinningen van Indiën, die groot zyn. Hy is een uittermaten groot, magtig en vermogend Heer geweest, alle zyne Voorzaten overtreffende in magt van middelen, geld, volk, dappere, vermaarde Krygs-Oversten, Kapitainen, en wydstrekkende Heerschappye, regeerende in beide de Indiën, met zo grote schatten: nogtans zo weinig merkenswaerdigs uitregtende, hebbende in zynen tyd ontmoed nog tegen gehad eenen strydbaren Sultan Soliman, nog groten François, Koning van Vrankryk, nog eenen Hendrik den VIII^sten van Engeland, met andere dappere Vorsten, nog kloeke Pauzen, gelyk zyn Vader Keizer Karel in zynen tyd ontmoette; maar hy heeft gevonden verwyfde Turken, kinderen in Vrankryk, uitgezonderd Koning Hendrik den IV^den, dien hy ook meest vreesde, die waren ook onder zig zelven verdeeld; hy vond eene Vrouw in Engeland, en Pauzen meest

Zyne verliezen en overwinningen.

 van

1598. van zyn maakzel, en die tot zyn gebod stonden: Paus Sixtus Quintus dood werd hem te last gelegd, hem vreezende.

Des Konings van Spanje's eerste Huwlyk in Portugaal, 1543.

Hy heeft vier Huisvrouwen gehad, ten eersten trouwde hy, in den Jaare 1543, Maria, de Dogter van Koning Johan van Portugaal, die baarde hem, in 't Jaar 1545, in 't 18de Jaar van zynen ouderdom, eenen Prince Karel, zy stervende in 't Kinderbed, kwalyk bewaard zynde, gelyk wy verhaald hebben. De Zoon Prins Karel is gestorven, als hy 27 Jaaren oud was, in gevangenis van zynen Vader: op wiens graf een Epitaphium gevonden werd, *Aqui jaze, quien para dezir verdad, morio sin enfermidad:* dat is, hier legt die, begeerende de waarheid te zeggen, stierf zonder ziek zyn.

Twede Huwlyk in Engeland, 1554.

Hy trouwde, in den Jaare 1554, zyne twede Huisvrouw Maria, de Koningin van Engeland, zyne Groot-moeders Zusters Dogter, die zonder Kinderen, na 5 Jaaren, stierf.

Derde Huwlyk in Vrankryk, 1560.

Daar na trouwde hy, in den Jaare 1560, Isabella, de oudste Dogter van Hendrik, Koning van Vrankryk, daar by hy gewonnen heeft de Infante Isabella Clara Eugenia, geboren den 22sten van Oogstmaand, des Jaars 1566, op St. Clara dag, die hy de Nederlanden tot Erf-goed en ten Huwlyk gegeven heeft: nog eene andere Dogter Catharina, die trouwde met den Hertog van Savoyen, die veele kinderen gebaard en nagelaten heeft, en is gestorven voor haaren Vader.

Vierde Huwlyk met des Keizers Dogter, 1570.

Zyne vierde Huisvrouw was Anna van Oostenryk, Keizer Maximiliaans Dogter, en des Aards-Hertogs Albertus Zuster, en zyne eige Zusters Dogter, die hy trouwde by des Paus toelating, in den Jaare 1570, en hem baarde drie Zonen en eene Dogter, die alle vroeg gestorven zyn, behalven de tegenwoordige Prins Philips de IIIde, die nu Koning van Spanje is, gebooren den 8sten van Zomermaand, des Jaars 1578. Deeze Anna zyne laatste Huisvrouw is voor hem gestorven, niet zonder agterdogt van eenen gewel-

weldigen dood. Van zyne onegte Kinderen, die 1598.
hy gehad heeft by zyne Bywyven, is nog geene grote wetenschap.

Hy was zeer Godtsdienstig en bygelovig, viel driemaal 's daags op zyne knien, 's morgens, 's namiddags en 's avonds, spreekende, *Pater noster* en *Ave Maria;* hy zeide dagelyks zyne getyden, als of hy Priester of Munnik geweest was: hy heeft de Jezuieten niet veel gevorderd, die hem nogtans, boven alle Princen der Waereld, aanhingen en verhieven, hem wysmakende, dat de laatste Monarchie in de Waereld de Spaansche zyn zou, zonder welke, naar hunne gedagte, de Roomsch Katholyke Godtsdienst niet kon blyven staan. Hy verstond nogtans den Godtsdienst niet verder, dan dat zy moest plaats geven aan, en strekken tot vordering van Heerschappye en Regeering, naar den gemeenen Politicquen Regel van Princen en Vorsten, die veele zig zelven laten inbeelden, dat hun zulks alles geoorlofd zy, als het maar bekleed is te strekken tot een goed einde, even als de Spanjaarden, die eerst de West-Indiën veroverden, en daar Millioenen van Menschen vermoordden, om magtig te zyn weinige te dwingen Christenen te werden, leerende slegs hunnen *Ave Maria* in 't Latyn, en de geschiktste den *Pater noster*, daar mede zy de grote Moorden en doodslagen niet alleen meenden verzoend te hebben, maar zelfs den Hemel te verdienen, strydende regt tegen de gedagte van S[t]. Bernard, die schryfd, *Fides suadenda & non imperanda:* dat is, het Geloof moet gepland werden met vermaningen, en niet door streng gebod of geweld. Dit gebruik der voorsz. Spanjaarden scheen de Admirant d'Arragon dit Jaar te volgen in zynen togt in de Landen van den Vorst van Kleef, met zyne handelwyzen daar daadlyk betoonende, dat breken van Eeden, Privilegien en beloften, het volk onpartydig verjagen en vermoorden, klein zou zyn, als het tot zulke goede meening geschied, om die te overhee-

Zyne Godtsdienstigheid.

Der Spanjaarden bygeloovigheid in West-Indiën.

1598. heeren, en die Landen dan te zuiveren van Ketteryen en Ketters, en dus Gode de Zielen en zig zelven de Heerschappye te winnen.

Koning Philips niet zeer bemind van zyne Onderdanen.

Koning Philips is van zyne Onderdanen niet zeer bemind; en daarom niet zeer beklaagd, maar ontzien en gevreesd geweest: men dorst in Spanje wel Laster-schriften tegen hem uitgeven, als onder andere, *Si il Rey non muore, il Reyno muore;* dat is, zo de Koning in 't kort niet stierf, moest het Koningryk sterven.

Vrye redeneeringen in Princen Hoven van des Konings Regeering.

Dus is gestorven de grootmagtigste Philips de II^de; Koning van Spanje, van wiens dood in Princen Hoven en onpartydige plaatzen gezegd werd, dat hy altyd getragd had, naar zyner Voorzaten onderregtingen, zig volstrekt en Heer over de Nederlanden te maken, en daar zynen stoel des Krygs te planten; als bekwaamst, om de Monarchie van Europa of Christenryk te beginnen, om derzelver goede geleegenheden van de Zee, daar zo veele grote Rivieren invallen, waar van zy Meester zyn, hebbende zo veele scheepen, Schipsvolk, en middelen, om andere Mogendheden van den anderen te scheiden en houden, de meeste van hunner Buuren Landen weck zynde, hebbende langs Mylanen, op de andere zyde van Vrankryk, genoegzaam eenen weg tot in Italien, enz. Om daar toe te komen, moest men de Nederlanden, die door de trafficquen bestonden, en daarom tegen alle hunne Buuren niet wilden in gestadigen Oorlog zyn, hunne grote gevorderde Vryheden en Privilegien benemen, vermits zy met dezelve zyn voornemen en stoel des Krygs beletten, daar toe hy beter middel had, dan ooit eenige van zyne Voorzaten, door den dekmantel van Godtsdienst: hier toe was zeer vorderlyk de dwang over de Geweeten, die fraai was, en groten schrik maakte, en dus oorzaak was voor 't Volk, om zig te misgrypen tegen hunne Overheid, even als de Koningin Elizabeth van Castilien, die gewoon was te zeggen tegen haaren Man, den Koning

ning Ferdinandus van Arragon, dat zy wenschte, 1598.
dat de Arragonnoyzen tegen hem mogten rebelleeren, op dat men die dan, met Wapenen gedwongen, met goed regt en regtvaerdigheid zou mogen benemen hunne grote Privilegien, daar mede zy altyd zo moeilyk waren voor hunne Koningen.

Verder was 'er, om de Nederlanden behendiger tot gemeene beroerten te brengen, en dezelve van alle hunne Privilegien te doen vervallen, in alle Staten gezogt, om de grote Heeren en Edelen twistig te maken, en den eenen tegen den anderen in mistrouwen te stellen, gelyk wel te pas gebragt was met den dooden Kardinaal Granvelle: desgelyks ook tusschen de Geestlykheid, als de Prelaten tegen de nieuwe Bisschoppen, het invoeren van de Inquisitie en dergelyke,, gaven oorzaak tot 't Verbond der Edelen en aanbieden van de Requesten, en daar na, om dat 'er geen besluit uit Spanje kwam, tot het openbaar prediken en Beeld-stormen, daar over de Koning middel kreeg, om vonnis te geven, van lyf, goed en Privilegien alle verbeurd te hebben, de een om de misdaad zelfs begaan te hebben, de ander om die niet belet te hebben, vrystellende alleen die hem dienstig mogten zyn, en dus, van zynen Eed by den Paus ontslagen, den Hertog van Alva te zenden, om verbeuring van goederen uit te voeren, zyn Krygsvolk als Legionarissen te houden en oeffenen tot verderen dienst, en dan den tienden Penning af te perssen tot Krygs nooddruft, om niemand zonder misnoegen te laten, maar alle tot oproer te brengen. Hy troostte zig ook ligt met den inval der Geuzen, in 't Jaar 1572, om meer stof te hebben tot de verbeurd-verklaring in de ryke Nederlanden, die hy alle overwonnen reekende, niet agtende, dat de Nederlanders waren de Natie, die de Romeinen den meesten wederstand deden, en nog nooit geheel overwonnen waren, en die genoemd werden *Socii & Amici populi Romani*: dat is, Gezellen en Vrienden van 't Roomsche volk, die hy nu als

Verdere klagten.

over-

1598. overwonne Slaven wilde houden. Hy vreesde boven al de Franschen, daarom de Hertog van Alva boven alle, in 't Jaar 1572, Bergen in Henegouwen belegerde, te weeg brengende den Moord van Parys, met andere beroerten, daar na tot het maken van het H: Verbond, en dus dagt hy, in 't Jaar 1588, met zyne Vloot zyne Monarchie te beginnen met de verovering van Engeland, en verder met het verzoek van den Admirante van Arragon by den Keizer, in 't Jaar 1596, alle de poincten daar toe strekkende, om ten eersten den togt en aanslag in de Landen van Kleef, enz. te doen. Maar dit alles had hy, voor zynen dood, niet wel kunnen te weeg brengen; dog hy vergenoegde zig niet nog voor zynen dood twe grote dingen uitgevoerd te hebben, te weten, gebroken te hebben het Verbond tusschen Vrankryk, Engeland en Nederland: en, dat hy de Provintiën, nog in zyn bezit, als Braband, Vlaanderen en de Walsche Landen, had gebragt onder den Eed van den Aards-Hertog en Infante, dat hem eene grote zaak dagt te zyn, om met zyn afsterven daar in geene verandering te lyden, en had zynen Raad volkomen verwittigd van den voet, die men in de Regeering en verovering te houden zou hebben.

Beklag der Katholyken, dat de Koning, door kwade Regeering, den Roomschen Godsdienst in Nederland verdreven had.

Daar waren nog andere, die zig zeer hoog over den Koning en zynen Spaanschen Raad beklaagden, en dat waren de beste Roomsch Katholyken, die zeiden, dat, met de gevorderde veroveringen en strenge handelwyzen in Nederland, de Roomsch Katholyke Godtsdienst alom uit Nederland verbannen werd: want na de eerste beroerten en disorden was alle goede orde en Regeering van de Regente, Hertogimne van Parma, voor de komst van den Hertog van Alva, weder hersteld, de meeste van de Beeld-stormers gestrafd, de rest gevangen en verjaagd, de Katholyken alom weder in hunne Kerken gesteld, die beter herbouwd en verçierd waren dan te vooren; maar de Spaansche Raad be-

bewees van toen af genoeg, dat zy wat anders dan den Katholyken Godtsdienst tragtten en zogten, gebruikende alleen den dekmantel van Roomsch Katholyken Godtsdienst, om hunne gierigheid, wraak, moedwil en veroveringen te vorderen, welke zonde wraak voor Godt riep, en daarom de aanslagen van de vyanden deed gelukken, tot demping van den Katholyken Godtsdienst, dien men wilde met Spaansche Tyrannye opbouwen, door basfende Honden op Predikstoelen te brengen, om van hunne Tyrannye eenen Godtsdienst te maken, daar in de eenvoudige opregte Katholyken grootlyks geërgerd waren, en zig daar over by hooge en lage, zelfs by den stoel van Romen, opentlyk en in 't byzonder beklaagd hebben, gelyk ook de beste en Katholykste Raadsheeren den Koning verwittigd en gewaarschuwd hadden, namelyk de Hertog van Arschot, Viglius, Hopperus, Schetz, de Abten van Maroles en St. Geertruide, en andere, dien 's Lands aard, trouw en oude inborstige Godtsdienst beter bekend was, dan den Spanjaarden, die meest nieuwe Christenen waren; maar tot nog toe alles te vergeefs, 't welk de wyste en verzienste Roomsch Katholyken deed spreeken, besluiten en zig beklagen, dat de heerschzugt en gevorderde Monarchie, die men in Nederland wilde aanvangen, was de ondergang van den Roomsch Katholyken Godtsdienst daar, dien men reeds verdreven zag in zo veele schoone bloejende Provintien, met waarschynlykheid, indien men op zulken voet en Spaansche Regeering voortging, dat de andere Provintien zelfs die verliezen of verdreven zien zouden: want de Provintien, die vereenigd en van den hervormden Godtsdienst waren, werden gestyfd in hun voornemen, en wilden naar genen Vrede hooren, zeggende, dat den Koning en de Spanjaarden van Godt 't verstand moest benomen zyn, zynde de zwaarste straf, die Godt den Menschen oplegd, om dat men op den zelven ouden voet en Regeering zag voortgaan, bevestigende hunne gedagten met

het

1598. het zeggen van den Keizer Maximiliaan, hooger gedagtenis, des Aards-Hertogs Albertus Vader, dat het Tyrannen waren, die Godtsdienst of Geweeten wilden dwingen, en met zulk geweld 't volk in den Hemel dringen, die verlooren dikwils 't geene zy op Aarde bezaten: en dit was het gemeen beklag van de beste en verziende Roomsch Katholyken over den gestorven Koning.

Spreuk des Keizers Maximiliaan den tweeden.

Daar is, na 's Konings dood, ontdekt een geheime onderregting, voor den jongen Koning, zynen Zone, vervattende, hoe hy best regeeren zou na zyns Vaders dood, door eenen Dienaar van den Heere Christofforo de Moro, Schat-bewaarder des Konings, genoemd Rodrigo D. A. waar van wy hier de Copye stellen, uit het Spaansch overgezet.

's Konings onderregting aan zynen Zone, gehouden als Testament.

Zone! ik heb veelmaalen bekommerd geweest, om u eenen gerusten staat na te laten; maar de tyd van myn lang leven, nog de geleegenheid der Vorsten, die my toegedaan zyn, hebben my daar in niet kunnen helpen: ik belyde, dat ik, in minder dan 33 Jaaren, ontallyke Millioenen Dukaten verkwist heb, daar ik niets voor genooten heb, dan hartzeer en verdriet: 't is waar, ik heb Portugaal veroverd; maar zo ligt als my Vrankryk ontslipperd is, zou 't hier mede ook kunnen varen: och of ik den raad van mynen Heer Vader, zaliger gedagtenis, gevolgd had, of dat gy ten minsten nog wildet mynen raad nakomen, ik zou myn lyden te geruster verdragen, en te gewilliger stervende u in dit Aardsche leven laten.

Dit is 't dan, dat ik u tot een eeuwig Testament agterlate, behalven zo veele heerlyke Koningryken, om als in eenen Spiegel te zien, hoe gy u na mynen dood in de Regeering dragen zult: altyd waarnemende de verandering van andere Ryken, om daar mede uw voordeel te doen naar geleegenheid, en niet te min het oog houden op de geenen, die in den Raad naast by u zyn.

Gy hebt twe middelen, daar door gy uwe Spaansche Ryken kunt onderhouden: het eene is de Regee-

geering, het andere de Indische Vaard. Wat de Regeering aangaat, gy moet den Adel of de Geestlyke tot u trekken. Verlaat gy u op de Geestlyke, houd de andere in toom, gelyk ik gedaan heb; maar zo gy u meend met den Adel te versterken, vermin- der der Geestlyken inkomen, zo veel u mooglyk is. Wilt gy ze beide te vriend houden, zy zullen u uitzuipen, en gy zult daar benevens uwe Ryken in onrust stellen, nimmer tot besluit komende, de balans zal nu van den eenen dan van den anderen overwogen werden. Myn raad is, dat gy de Nederlandsche Provintien te vriend houd, zo ver gy u met den Adel wilt behelpen, vermits zy vrienden met den François, Engelschman, en eenige Duitsche Vorsten zyn. 1598.

Italien, Polen, Zweden, Denemarken, nog Schotland kunnen u niet te baat komen: de Koning van Schotland is arm; Denemarken krygd zyn inkomen van de uitlandsche Natiën; Zweden is altyd gedeeld, en daar benevens ongeleegen; de Polen zyn altyd Meesters over hunne Koningen; al is Italien ryk, is veel te wyd van deeze gelegen, en boven dien zyn alle hunne Princen van verscheide humeuren.

Maar in tegendeel, de Nederlanden zyn Volk- en schipryk, gedurig in den arbeid, naerstig in 't onderzoeken, kloekmoedig in 't aanvangen, en goedwillig in 't verdragen. 't Is waar, ik heb Isabella Clara Eugenia, uwe Zuster, dezelve gegeven; maar wat is 't, daar zyn wel honderd uitvlugten in 't ontwerp begrepen, daar mede gy u behelpen kund.

De voornaamste zyn, dat gy Voogd blyfd van alle haare Kinderen, en dat zy niet mogen veranderen in 't stuk van den Katholyken Godtsdienst, want deeze twe poincten weggenomen, zyt gy voor zeeker dezelve Nederlanden volstrekt kwyd, en andere Koningen zullen zo ras in de weer zyn, om die door eenig middel aan zig te verbinden, dat gy daar over wel in een eeuwig verderf zoud kunnen komen.

Zo gy u in tegendeel meend te behelpen met den Geestlyken staat, zult gy u veele vyanden verwekken, ik heb 't geproefd; maar houd alleen uwe onderhandelingen met de Pauzen, geef hun veel, zyt ze haast goedwillig, onderhoud de Kardinalen, die de meeste by hem zyn, maak u Heeren in hunne kamer, houd de Duitsche Bisschoppen te vriend, maar betrouw niet meer door 's Keizers hand hunne Pensioenen te versterken, dog maak, dat gy zelfs van hen gekend werd, zy zullen u voorwaar te gewilliger dienen, en uwe giften met meer vreugd aannemen. Die van minder rang zyn, laat u niet genaken, om daar door den Adel en Gemeente een goed oog te wegen: want in waarheid, als ik 't zeggen moet, hunne hovaerdye is groot, zy zyn magtig in Rykdommen, wat zy begeeren, moet gedaan zyn, zy zullen u lastig vallen, en in 't einde uwen Scepter beheerschappen: daarom behelp u met de geene, die van Adel zyn uit groten huize, en dring ze zomtyds in grote Geestlyke inkomen: het onnut gespuis is u zo dienstig niet, of 't zal u duizendmaal duizend nyden doen verwekken, daar door gy alle uwe inkomen zult verteeren, en geloof dan niemand van de hunnen, of hy zy van rang: verlaat de Engelsche Verspieders, ontsla u van de Fransche ongelden, en laat u vry dienen van een deel Nederlandsche Heeren, op dat gy u altyd aan uwe best vertrouwde verknogten meugd.

Zo veel de Oost- en West-Indische Vaard aangaat, daar in bestaat de magt van de Koningryken van Spanje, en met eenen de dwang van de Italianen.

Vrankryk en Engeland kunnen in deeze palen niet begrepen werden, om daar uit gestooten te zyn, hunne magt is te groot, hun Schipvolk te veel, de Zee te ruim, hunne Kooplieden te magtig, hunne Soldaten te geldgierig, en hunne Onderdanen te trouw.

De Nederlanden heb ik voor u daar uitgesproken, maar ik vrees, dat de tyd en Menschen veranderlyk

zyn, daarom moet gy twe dingen doen; verander in de West-Indien dikwils uwe Gouverneurs: die gy van daar trekt, stelze in de Regeering van den Raad van Indiën hier, dus zult gy, myns bedunkens, nimmer kunnen bedrogen werden, of elk van beiden zal u het voordeel openbaren, en meer eer zoeken. Ziet gy, dat de Engelschman zig steld, om u dezelve voordeelen te benemen, gelyk hy magtig van Zeevolk en scheepen is, den François ook in deezen opzigte niet, sterk u aanstonds met de Nederlanders, al was 't, dat zy deels Ketters waren en blyven wilden, mits onder voorwaarde, dat zy zullen mogen hunne goederen in Spanje en Italien vry verkoopen, mits betalende de koninglyke inkomen en andere geregtigheden, en dan Paspoord verwerven, om op dezelve Oostersche of Westersche Indiën te varen, stellende hier Borg, en Eed doende, dat zy, van daar komende, weder in Spanje zullen lossen, op verbeurte, zo zy anders bevonden waren, aan 't lyve gestrafd te werden: ik zou meenen, dat zy dit niet zullen weigeren te onderhouden, en door dit middel zullen de Indische en Spaansche Rykdommen met de Nederlandsche Trafiequen in een gebonden blyven; Engeland en Vrankryk zullen op hunnen Buidel moeten teeren. 1598.

Myn Zoon, ik zou u wel meer voor oogen stellen in 't veroveren van andere Koningryken; maar alle de bekendmakingen daar van, en de redeneeringen my daar op geleverd en door my verbeterd, zult gy vinden in myn Kabinet: laat u Christoffel de Mora straks den sleutel geven, op dat deeze vertrouwdheden niemand in handen komen. Ik heb, den 12 van Herfstmaand, van deeze Memorities, die zeer doornaaid met schryven waren, in 't vuur doen werpen, en zorg, dat 'er wel iet mogt verduisterd zyn, doe uw best om zulks te vernemen.

Ik heb heden nog hier by gevoegd, zo gy 't met Antonio Perez kund maken, zie, dat gy hem in Italien trekt, of ten minsten, dat hy u belove dienst

1598. in andere Koningryken te doen; maar laat hem nim-
mer in Spanje nog Nederland komen. Aangaande
uw Huwlyk, de stukken berusten onder den Secre-
taris La Loo, dog gy zult boven dien dit gezegde
Billietje dikwils overlezen, hier is niemand over ge-
weest, dan myne eige hand.

Heb altyd agt op de Raadgevers, die rondom u
staan: het ontcyfferen moet gy u zelfs onderwinden.
Vertoorn uwe Secretarissen niet; lever hun altyd
werk, 't zy van klein of groot gewigt: beproef ze
liever door uwe vyanden dan door uwe vrienden, al
moest gy uwe geheimen aan eenigen van de uwen
voordragen, behoud het uiterste altyd in uwe borst.

Wat van dit geheim of onderregting te verstaan is,
geven wy den verstandigen Leezer, 's Lands en Staats
zaken verstaande, te bedenken.

Nieuwe Raadsheeren van Philips den derden.

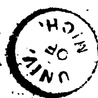
Men hoorde kort na 's Konings dood, dat de
nieuwe Koning, nu Philips de III[de] genoemd, oud
20 Jaaren, nieuwe Raads-heeren had gemaakt, zyn-
de meest van de grote Meesters van Spanje, als den
Hertog van Infantasgo, den Hertog van Medina Si-
donia, den Marquies van Denia, dien hy alle gehei-
me en voorname Papieren betrouwde, gelyk zyn
Vader Don Christofforo de Moro en Don Juan
Idiaques gedaan had: ook was de Graaf van Fuen-
tes, die in Nederland wel bekend was, met den
Adelantado van Sivilien, groot by hem, door wel-
ken Raad, in Slagtmaand, in Spanje aangeslagen

In Spanje van den nieuwen Koning alle Nederlandsche scheepen aangeslagen, en 't Volk op de Galei gesteld.

werden alle scheepen van de Duitsche Natie, of
derende Nederlanders te zyn, en werden zeer
gehandeld: de Schippers en 't Schipsvolk wierden
op de Galeien gesteld, gehandeld als Slaven, en
roejen gedwongen: ook veele Nederlandsche Koop-
lieden werden gevangen en by maniere van misdaad
aangesproken; zo dat 'er door pynigingen uitge-
werd, wie 'er onder mogt zyn, die in den togt
Calis Malis of in Indiën geweest waren, 't zy Koop-
man of Schippers, die zy alle met de Galeien of
gevangenissen straften; maar zeer veele ontliepen
't be-

PHILIPPUS DE DERDE,
by der gratien Gods Koning van Spanjen en de Indien etc.

UNIV. OF MICH.

't behendig en met geweld: veele eerlyke degelyke 1598.
Schippers hebben daar moeten op de Galeien roeijen, meer dan 3 Jaaren, tot dat zy los kwamen door en voor de gevange Spanjaarden, die in den slag van Nieuwpoort, in 't Jaar 1600, met den Admirante van Arragon gevangen werden, tot grote eer der Heeren Staten Generaal, die zulke Vaderlyke zorg, agting en medelyden met hun Volk en Onderdanen hadden.

Uit Spanje werd geboodschapt, dat 'er was eene grote toereeding van eene grote Vloot ter Zee, om ergens inval te doen, of humne Indische Vloot te geleiden en in te halen, dewyl de Vloot van het Zilver, van deezen Jaare 1598, in Cuba of Havana gebleven is, daar na de Hoofsche Handelaren wagten, die daar van twe Millioenen zouden hebben, volgens 't Verbond, dat te vooren, in Louwmaand, gesloten was, waar van verhaald is. Die van Portugaal hoopten eenige verligting by den nieuwen Koning te verwerven, en met andere Koningryken in Vrede te komen.

De Aards-Hertog Karel van Oostenryks Dogter trekt naar Spanje, om met den Koning te trouwen.

De Koningin, of Bruid van den jongen nieuwen Koning, was nu in Spanje verwagt, hoewel het scheen, dat zy, door den Winter, in Italien zou moeten blyven, die de Aards-Hertog Albertus, met der Bruids Moeder, Dogter van den Hertog van Beyeren en van de oudste Dogter van den Keizer Ferdinandus, vergezelschapte. Deeze trouwde haren Oom Aards Hertog Karel, Ferdinandus jongste Zoon, en haar Moeders Broeder, met verlof van den Paus, by welke hy veele Zonen en Dogteren verkregen heeft, als de twe Koninginnen van Polen, en des Vorsts van Sevenbergens Huisvrouw, en deeze toekomende Koningin van Spanje, welke nu, in Slagtmaand, te Ferrara by den Paus gekomen was, daar zy feestlyk, kostlyk en koninglyk ontfangen werd, met den Aards-Hertog Albertus, die daar ook, met de Nederlandsche Heeren, wel was aangekomen, om deeze Koningin te geleiden, en zelfs de Infan-

1598. te in Spanje te trouwen, en die in Nederland te brengen.

Wy hebben goed gedagt, op en na den dood van den Koning van Spanje, hier in 't kort te overloopen en stellen den staat van Europa, en derzelver Koningen en Mogendheden, en hoe de Nederlanden verdeeld waren, de eene partye nog onder Spanje, en de andere onder die, die men noemde de vereenigde Provintien, staande, en hoe zy op dat pas elk byzonder geregeerd werden, en dus zullen wy dit twintigste Boek eindigen.

Staat van Vrankryk.

Wy hebben verhaald, hoe de Koning van Vrankryk alle zyne Ryken en Landen weder in 't geheel onder de Kroon gebragt had, behalven 't Marquizaat van Saluces, daar Paus Clement de VIIIde. overwoog de wederzydsche eischen, te weten, des Konings en des Hertogs van Savoyen, aan hem gesteld, om die by vonnis te slissen, volgens 't Vredensverdrag, met Spanje gemaakt.

De Koning zoekt de Hervormde te verzeekeren.

De Koning moede van oorlogen zynde, en zoekende Vrede aan alle zyden, hebbende nu dien met Spanje getroffen, en alle de Bondgenoten in Vrankryk tot zyne gehoorzaamheid gebragt, zogt die van den hervormden Godtsdienst ook te vergenoegen, in Vrede te houden en te verzeekeren, wier ziekte en hulp-middel niemand beter dan hy zelve kende, als die daar van zelfs het hoofd geweest was, en wist, hoe die te handelen waren, daarom hy hun Steden, Scholen, Plaatzen, zelfs zitting in de Parlementen, en geld tot onderhoud van hunne Predikanten toestond.

De Koning van Vrankryk antwoord den Paus en Sorbonna.

En alzo de Paus, Geestlyke en Sorbonna van Parys hier tegen streden, en grote vertogen overgaven, heeft de Koning ten laatsten die alle een behoorlyk antwoord mondeling gegeven, dat hy bekende 't geene zy hem zeiden waar te zyn; maar alzo zy veel tegen de nieuwigheden in te brengen gezegd hadden, zeide hy, hy was geen Insteller van de nieuwigheden, die zwarigheden waren in Vrankryk geweest, eer hy daar gekomen was: gedurende den Oorlog, was hy ge-

geloopen in 't vuur, daar het meest ontstoken was, om te blusschen, dat hy nu ook doen zal, en past in tyd van vrede: hy wist, dat Godtsdienst en Regt de gronden en zuilen van zynen staat waren, die men opbouwd met Godtvrugtigheid en regtvaerdigheid, en alzo die daar niet waren, wilde hy die 'er allengjes instellen, gelyk hy andere dingen doed: hy zou, met Godts hulp, het dus maken, dat de Kerk 'er zo wel zou zyn, als zy over 100 Jaaren was geweest, zo wel tot ontlasting van zyn Geweeten, als om hun genoegen te geven; maar Parys was niet op eenen dag gemaakt: maakt, dat door uwe goede voorbeelden het volk zo wel mag vermaand werden, als zy te vooren daar door zyn afgekeerd: gy hebt my van mynen pligt vermaand, ik vermane u ook van den uwen, laat ons dan alle wel doen, gy en ik mede, gaat den eenen weg, en ik zal den anderen gaan, en is 't dat wy elkanderen ontmoeten, 't zal haast gedaan zyn. Myne Voorzaten hadden woorden van groten schyn gegeven; maar ik, met mynen grauwen rok, zal u daden geven: ik zy grys van buiten, maar al verguld van binnen. Den verderen inhoud van hunne vertogen zou zyn Raad beantwoorden, hy wilde alles met alle mogelyke goedwilligheid verzorgen, en dergelyke reedenen meer. 1598.

Onder verscheide Plakaten, strekkende tot den Vrede en Godtsdiensts-zaken, waren deeze woorden: men moest toezien, dat Godt gevreest en aangebeden werd van alle zyne Onderdanen, en alzo het hem nog niet geliefd heeft, dat 't zelve alles geschiedde op eene manier, dat het alles ten minsten geschiedde met een oogmerk en voornemen, en dat met zodanige orde en regel, dat daarom onder hen geene beroerte zy of ontsta. Hier mede was de Koning nog bezig, en tragtte dus in zyn Ryk weder den ploeg, neering en Trafficquen te doen bloejen. De Koning was ook nog bekommerd over zyne Zusters Huwlyk met den Zone van Lotringen gevoeglyk

1598. lyk te voltrekken, de Katholyken in Lottringen zwarigheid makende hunne toekomende Princesse de prediking van den hervormden Godtsdienst in hunne Steden, zonder des Paus bewilliging, toe te laten.

Staat van Italien. In Italien bezat, in dit Jaar 1598, Paus Clement de VIIIste den Stoel van Romen, en benevens dien was hy in volkomen bezit en gebruik van zyn Hertogdom van Ferrara. Die van de Koningryken van Napels en Cecilien, en die van Milanen, verwagtten van hunnen nieuwen Landsheer grote verligtingen en verbetering in hunne Regeering.

De Venetiänen en grote Hertog van Florentien zogten alom Vrede te houden, vierende middelertyd de Bruid van Spanje met den Aards-Hertog Albertus.

Staat van den Keizer in Hongaryen en Turkyen. Keizer Rudolphus vorderde nog den Turkschen Kryg, hebbende onlangs Post genomen, over de Rivier leggende, en tragtende Buda te benauwen, met weinig hoop. Daar was twist gerezen in Transilvanien, met Sigismondus Battori, Vayvoda van Transilvanien, een jong, woest, onbedagt, maar kloek en strydbaar Prins, welken ten Vrouwe was gegeven eene Dogter van den Aards-Hertog Karel van Oostenryk, Zuster van de Koningin van Polen en de Bruid van Spanje, en met hem was een Verbond gemaakt, vermits hy den Turk afgevallen was, onder wien hy schatbaar was geweest, dat, zo hem de Turk overviel, men hem eene Heerlykheid, zynen perzone waerdig en overeenkomstig met zynen rang, ergens in Duitschland geven zou: ten laatsten werd hy, uit vrees voor den Turk, zo ver van de Jezuieten overreed, dat hy zyn Land den Keizer zou overlaten, gelyk hy namaals deed, hebbende zyne Heerschappyen overgegeven aan den Aards-Hertog Maximiliaan van Oostenryk, en is in Silesien getrokken, daar men hem eenige Heerlykheden ingeruimd heeft; maar alzo hem dagt, dat dezelve in ver na niet over een kwamen met zyn Vorstendom van Transil-

Kort verhaal der Geschiedenis van den Vayvoda van Transilvanien.

slvanien, is hy heimelyk daar van getrokken, en weder onbekend te Clausenbergh, in zyn Land van Sevenbergen, gekomen, daar hy zyne Huisvrouw gevonden en tot hem genomen heeft, en heeft zyne Onderdanen meest verwilligd hem weder aan te nemen, om dat veele vreesden, dat het Huis van Oostenryk, in 't stuk van Godtsdienst, zou willen heerschen, zo wel over het Geweeten als over de lighamen, waarom ook veele hem raadden liever de Turksche beschutting weder aan te nemen en te onderwerpen, indien hem de Keizer zyn Land niet wilde wedergeven. 1598.

De Aards-Hertog Albertus had te Praag den Keizer zynen Broeder heimelyk, zo men zeide, begroed, dog andere twyffelen daar aan, en was dus verder getrokken naar de Bruid van Spanje, om die mede te geleiden. Veele lieten zig voorstaan, dat men tragtte, door deezen Aards-Hertog Albertus, het Huis van Oostenryk in staat te houden, niet zonder nadenken van de oudere Broeders, en veele van des Ryks Vorsten en Stenden, hoewel andere scheenen zeer wel te mogen lyden, dat het zelve Huis in 't gemeen groot en magtig werd, om den Turk beter te kunnen wederstaan zonder hunne hulp. Derhalven ook veele liever zien en dulden zouden, dat Nederland, Kleef, Gulik en de andere Buuren daar onder mogten vallen, dan dat de Protestanten, of derzelver toegedane Vorsten, dat zouden erven of overheeren. Over deeze en dergelyke zaken hadden de Protestanten eene te zamenkomst te Augsborgh, in Wintermaand, beschreeven.

't Huis van Oostenryk zoekt men door Albertus en de Nederlanden op te bouwen.

Sigismundus, Koning van Polen, was met verlof, 't welk hy, na veel en lang aanhouden, van de Staten van Polen verkregen had, getrokken naar Sweden, om daar zyn gezag wat meer te bevestigen: want na dat Sigismundus daar gekroond en weder naar Polen vertrokken was geweest, heeft hy, afweezig zynde, van daar, dat Swedens Koningryk als tegenwoordig willen regeeren, en ook behendig,

Staat van Polen en Sweden.

1598. door kloeke Jezuieten, den Roomschen Godtsdienst daar weder invoeren: dog zulks hebben de Sweedsche Ryks-staten niet willen toelaten, maar hebben te Sudercoopen, in 't Jaar 1595, op hunne gemeene Vergadering van Staten, onder andere besloten en vast gesteld, dat 's Konings Oom, Hertog Karel, zou regeeren als Stadhouder, en dat 'er geene andere oeffening van Godtsdienst, dan de Augsburgsche Belydenis van Gustavus, 's Konings Groot-Vader, zou ingebragt werden: dat zy den Koning alle behoorlyke gehoorzaamheid zouden toedragen, volgens de Artykulen, by zyne kroning bezwooren: verder, dat 'er geene klagten of Processen uit Sweden in Polen gedragen, nog daar aangenomen zouden werden, en die zig in Sweden bezwaard vonden, in Processen, overgegeve vonnissen en uitspraken, zouden uit Sweden tot Polen niet mogen appelleren, maar verwagten 's Konings komst in Sweden, en zig daar beklagen. Alle Ordonnantien, van den Koning uit Polen gezonden, zouden in Sweden niet mogen uitgevoerd werden, voor dat die eerst by de Staten zouden onderzogt, en bevonden werden, dat die met Ryks-Regten, Ordonnantien en 's Konings eer over een kwamen: zo dat, al was hunne Koning als Koning van Polen gekozen, wilden zy daarom geene verandering toelaten, nog dat de Regeering met den Koning uit het Ryk of Land zou trekken, enz. Hier over zonden die van Polen Gezanten in Sweden, die niet naar 's Konings zin beantwoord werden, des hy van de Staten van Polen verlof en hulp kreeg, om in Sweden te trekken, en zyn gezag daar weder te bekomen; onder voorwaarde het volgende Jaar weder in Polen te moeten zyn.

Sigismundus, Koning van Polen, vaard vyandlyker wys naar Sweden.

Dus is de Koning van Danswyk derwaards gevaren, in Oogstmaand, met veel Krygsvolk, en omtrend zestig scheepen, waar onder eenige gedwonge Hollandsche en Engelsche schepen waren, met welke hy in Sweden wel is aangekomen, daar hy omtrend drie-

drieduizend Krygsknegten heeft geland, en werd te Colmar van den Gouverneur, als zyn Heer, op het Slot wel ontfangen, volgens den Eed, hem als Koning, en zynen Oom, Hertog Karel, als Stadhouder in zynen naam, gedaan: de Koning ontfing de plaats en het Slot, en bezette dat met Polen, nam den Kastelein gevangen, en veele Sweden vielen hem toe, als hunnen Koning: hy trok van daar naar het Kasteel van Steborg, daar zyne Zuster Anna woonde, twintig mylen van daar. 1598.

Hertog Karel van Swedens overwinning tegen den Koning, bid om Vrede.

Ondertusschen Hertog Karel gekomen zynde uit Finlandt, hoorende, dat de Koning vyandlyker wys gekomen was, om den staat en Godtsdienst te veranderen, en hem te vangen, heeft zig sterk opgemaakt, en is naar Steborgh getrokken, daar eene grote schermutzeling als een slag gebeurde, en Hertog Karel Overwinnaar was, waarom hy bestond de plaats te bespringen: daar werd veel gesproken en van verdragen gehandeld, wel veertien dagen lang, tusschen den Neve Koning, en den Oom, maar alles te vergeefs: want de Koning geene voorwaarden, hem van Hertog Karel voorgeschreven, wilde lyden, welke was, indien hy het vreemd Krygsvolk uit den Lande wilde zenden, zou hy zig mede ontwapenen: zelfs kon Hertog Karel den Koning nooit mondeling ter sprake komen, dat hy nogtans ernstig verzogt: de Koning zig in die plaats niet wel betrouwende, trok op met zyne Zuster, en al zyn beste goed, dieper in 't Land, naar Denemarken, latende te Steborgh sterk Guarnizoen van Polen, Zweden en Duitschen; des Hertog Karel terstond het Slot van Steborgh beschoot, en met storm innam, daar in wel driehonderd Mannen verslagen werden en verdronken, en werd geplunderd, dog des Konings en deszelfs Zusters Geschut, goederen, wapenen en meubelen, werden niet beschadigd, maar wel bewaard.

Daar na agtervolgde Hertog Karel den Koning, altyd met eerbieding, beschermender wys, hem meer-

1598. meermalen te kennen gevende, dat zyne meening niet was hem de Kroon te benemen, gelyk zyne vyanden dat voorgaven; maar hy kreeg altyd onbillyk antwoord. Hier na, als de Koning, den 1sten van Herfstmaand, uit de Stad Surcupen getrokken was naar een Slot, Lincopen genoemd, vyf mylen van daar, en Hertog Karel hem op twe mylen genaderd was, schreef hy hem eenen brief, inhoudende, dat, hoewel hy twe overwinningen te Land tegen hem had bekomen, kon hy nogtans niet bewogen werden van zyne behoorlyke onderdanigheid te wyken, nog niet te meer met de schoone overwinning te Water, die zyne Oorlogs-schepen hem uit Finland gebragt hadden, daags te vooren tegen 's Konings Vloot gekregen, zo dat hem niet een Schip overgebleven was, maar waren alle genomen, het welk hem goed gedagt had den Koning te laten weten, dat hem alle Zeevaard nu benomen was, enz. Hier op zond de Koning eenen Edelman aan Hertog Karel, zeggende, hy wilde Vrede maken: dog de voorgeslage voorwaarden waren zodanig, dat ze Hertog Karel niet kon aannemen.

Vloot des Konings van Polen geslagen.

'S Anderendaags, alzo de Koning wel gelegerd was by het Slot Lincopen, by eene kleine Rivier, daar over eene Brug was, met Meulen-huizen, en daar by zes Heuvelties, daar aan een groot plein was, geliet zig de Koning, als of hy slaan wilde; maar 's anderendaags 's morgens, den 5den van Herfstmaand, voor den dag, zond de Koning aan Hertog Karel, hem aanzeggende, dat hy vertrok naar zyn Kasteel Wasten, nader by Denemarken, daar hy bereid zou zyn iet vrugtbaar te besluiten, en dus geliet zig de Koning, als of hy wilde optrekken, dog was alleen, om zynen vyand onagtzaam te maken en te bedriegen; maar Hertog Karel agterdenken hebbende, of de Koning hem op 't lyf mogt vallen, heeft zyn volk in slag-orde gesteld, en den Koning bejegend op het voorsz. plein, nog niet wetende, of de Koning slaan of vertrekken wilde; maar de

de Koning, gelokt door 't voordeel van de plaats, wilde treffen, dog had zig niet lang bloot gegeven, of werd terstond, in minder dan een uur, te rug gedreven, verliezende de Heuvelen, Huizen, Meulens, Brug, slag en zyn Geschut; maar vermits de wegen eng en bekommerlyk waren, kon Hertog Karel zyne overwinning niet ver vervolgen, hoewel het Steedje daar by niet gesloten was, maar alleen konden zy elkanderen met grof en klein Geschut begroeten. 1598.

Daar na besloot Hertog Karel zyn volk over 't Water te doen trekken, en den Koning uit het Steedje te slaan. De Koning zyne eige weekheid kennende, zond hier over Trompetters en Edellieden, om van Vrede te handelen; waar op Hertog Karel gehoor gaf, op voorwaarde, dat men hem voor al als Gevangenen in handen zou leveren vyf Heeren, te weten, Erick Sparra, den Kançelier van Sweden, Gustan Bauner, Maarschalk, Steyn Bauner, Ryks Admiraal, Turo Bielke, Ryks-Raad, Jorgien Posch Raadsheer, welke hem terstond in handen gezonden werden, die zy in goede bewaring stelden, zynde die geene, die men de oorzaken van al het misverstand toeschreef.

Daar na, den 28sten van Herfstmaand, zynde Hertog Karel gelegerd op de plaats, daar zy geslagen hadden, werd daar na een Vrede en vereeniging getroffen, de Koning en zyn Oom te zamen spreekende, daar de Hertog, als een deugdzaam Prins, in alle matigheid zig zelven overwon en besneed, tot zyne grote eer, zo dat men in hem geene heerschzugt of begeerte tot de Kroon kon bespeuren: zyn Leger was sterk omtrend drieduizend te Paerd en vierduizend te Voet, alle Sweden, en 's Konings Leger was, met alle de vreemde, niet veel minder; maar Hertog Karel had niet de helf van zyn Voetvolk by zig, nog ook niet alle zyne Paerden: daar werden geteld omtrend agthonderd zestig dooden, behalven die verdronken, en zonder veele Polen, die in

Vrede tusschen den Koning en Hertog Karel getroffen, den 28 September.

1598. in 't Bosch verslagen waren: Hertog Karel verloor niet boven de vyfentwintig Mannen, had omtrend zestig gekwetsten, en kreeg vier stukken Geschut.

Artykulen van het verdrag in Sweden. De gemaakte Vrede vervatte in Artykulen, dat Hertog Karel, als lieve Oom, den Koning zou bewyzen alle onderdanigheid, heilig en waerdig, verzeekerende hem en zyne Erven alle eer, trouw en broederlyke liefde, volgens Eed en verpligting.

Daar tegen de Koning beloofde en verzeekerde, dat hy nooit zou zoeken eenige dingen te wreeken, die, gedurende den twist, bejegend en gebeurd waren, en ook nooit met eenigen haat of ongenade den Hertog of zyne Mede-helpers zou vervolgen, nog ook over de Dienaars of Werkmeesters der voorgevalle zaken eenige straf doen: met een woord, geen geweld of bedrog doen, voornemen, nog toelaten, binnen of buiten het Koningryk, dat den Doorlugtigen Hertog, zyne Kinderen, Dienaars, Helpers, of Onderdanen, van wat staat zy ook moggen zyn, tot eenige schade aan lyf of goederen kon strekken, bevelende mede zyne Onderdanen te handhaven de manier van Regeering, naar het formulier van den Eed en koninglyke belofte, in zyne hulding gedaan: verder zouden alle geschillen uitgesteld werden tot eenen vryen Ryks-dag, binnen 4 Maanden te houden: zouden ook alle geschillen overlaten ter beslissing van Koningen of Keur-vorsten Gezanten, om nedergelegd te werden; maar tusschen hen beiden zou geen geschil meer zyn, maar hunne verschillen zouden door de deugd der vergetenheid geeindigd, dood, en voor eeuwig te niet blyven.

Wat in toekomende Ryks-dagen besloten zou werden, zou bestendig blyven.

Alle wederzydsche Gevangenen zouden gehouden zyn in den zelven Ryks-dag te Regt en ten oordeel te staan.

Het vreemd Krygsvolk van weder zyden, zou uit het Ryk gezonden werden, behoudens 's Konings Hof-dienaars, afdankende ook het Krygsvolk.

Alle Officieren en Gouverneurs, by den Hertog gesteld, zullen blyven tot den toekomenden Ryksdag. 1598.

De vyf Raadsheeren, Hertog Karel overgeleverd, zullen in zyne magt blyven, tot dat hunne zaken geslisd zouden zyn.

Dit Verbond zou in alle Provintien afgekondigd werden, en daar by ook den Hertog ontschuldigen van alle agterklap en lasteringen, die hem mogten tegengeworpen zyn, met ernstig bevel van de Wapenen neder te leggen, en den Vrede te onderhouden.

Alle deeze Artykulen ter uitvoer gebragt, en de Koning gekomen zynde in zyne koninglyke Hofstad Stockholm, werwaards hy eerstdaags zou reizen, zou de Hertog den Koning verzeekeren, en in handen stellen en leveren de Kasteelen, Vestingen, Scheepen, Geschut, en wat hem meer wegens het Sweedsche Ryk toekwam, en hem den Hertog toebetrouwd was geweest, met belofte des Konings, dat hy dezelve geenzins tegen den Hertog, tot verderf des Vaderlands, zou gebruiken.

Deeze Artykulen werden wederzyds met beloften, onderteekende Brieven en Zegelen, bekragtigd, met besproke voorwaarden, zo het gebeurde, dat de eene of andere partye van dat verdrag afweek, zouden de Staten des Ryks in dien gevalle regt en magt hebben de geweld doende partye tegenstand te doen. Gedaan op 't Kasteel van Lincopen, den 28sten van Herfstmaand, des Jaars 1598.

Niet tegenstaande dit verdrag, en alle het geene, dien volgens, den Koning overgeleverd was, als sterkten, scheepen, enz. en de Koning een tyd daar dus blyvende, en verwagt werd te Stockholm te komen, is hy heimelyk met zyne Zuster uit het Land en uit zyn Koningryk getrokken: waar over Hertog Karel zig terstond weder Meester van alle de plaatzen gemaakt, en het Slot van Colmar, dat de Koning wel bezorgd en voorzien gelaten had, in han-

De Koning van Sweden vlugt uit zyn Koningryk, tegen zyn Verbond.

1598. handen van Ladislaus Bekes, een Hongaars Overste, en Johan Sparre; met anderen Sweedschen Adel, belegerd heeft, en ziende, dat des Ryks vergadering met den Koning te Stockholm geenen voortgang zou hebben, heeft hy des Ryks Staten beschreven te Jenecopen, in Sprokkelmaand, des Jaars 1599, daar zy vergaderd zynde, zig onderling verbonden tot 's Ryks en hunne eige bescherming, belovende geenen anderen Gouverneur aan te nemen, in 't afzyn des Konings, dan den Hertog Karel, enz. gelastende ook eene afzending te doen aan hunnen Koning Sigismundus, om hem anderwerf alle gehoorzaamheid en trouw aan te bieden, zo hy, als een genadig, vreedzaam en goed Vader, in zyn Ryk wilde komen; maar niet vyandlyker wys, met een vreemd Leger, gelyk hy in 't voorleeden Jaar gedaan had, maar wel met drie of vyf honderd Mannen, om te regeeren naar de koninglyke Wetten: dog zo hy met vreemd Krygsvolk wilde komen, wilden zy hem met alle geweld wederstaan, des zy verzogten zyns perzoons vriendlyke komst, en zo hy verhinderd was door zyne Poolsche Ryks geschefren, dat hy wilde zynen jongen Zoon Vladislaum, of zynen Broeder Johan, hun voor Koning zenden, welke zy alle behoorlyke koninglyke gehoorzaamheid toezeiden.

De Staten van Sweden verzoeken hunnes Konings komst of zynen Zoon of Broeder.

Terwyl dit Gezantschap naar Polen was, had Hertog Karel het beleg van Colmar den ganschen Winter uitgehouden, en, na zes Maanden beleg, het Guarnizoen uit hongers-nood tot opgeven gedwongen, op genade of ongenade, den 12den van Bloeimaand, des Jaars 1599: omtrend twehonderd vyftig Polen en Hongaren, en wel zo veele Hoogduitschen, deed hy alle gevangen in eene Kerk vertrekken, en van vierentagtig Sweden deed hy de meeste ophangen, de andere zond hy elk naar huis: den Heere Johan Sparre, die te voren te Lincopen op zynen Eed genomen had tegen hem niet te dienen, met Christopher en Laurents Andriesfen, ook

Hertog Karel dwingd het Slot van Colmar, den 12 May.

den

den Oversten des Geschuts, deed hy onthalzen: den Hongerschen Gouverneur, Vladislaus Bekes, liet hy vry voor eenige andere Sweedsche Gevangenen. 1598.

Hier na heeft Hertog Karel het gansche Ryk en deszelfs Frontieren wel bezet, te Water en te Land, met zeven Oorlogs-scheepen op de Wagt, de rest heeft hy tegen de Lubekers gezonden, hun veel schade doende, om dat zy den Koning Sigismundus tegen Sweden gediend hadden, daar over de Burgerye van Lubeck tegen hunne Magistraten zeer gestoord waren, om dat zy zulks toegelaten, en die Stad tegen Sweden in Oorlog gebragt hadden, zonder toestemming der Leden van hunne Stad.

Verder heeft de Hertog de Staten van Sweden te Stokholm in Hooimaand beschreven, daar alle zyne voorgaande handelingen goedgekeurd werden: ook werd hun voor al verzorgd vryheid, beschutting en bystand tegen den Koning, 's Paus aanhang, en alle zyne en des Ryks vyanden: ook dat hy de Finlanders en andere, tegen het Sweedsche Ryk nog rebellig, ter begunstiging van den Koning, op Ryks kosten zou dwingen.

Ten laatsten, om dat Koning Sigismundus op des Ryks-staten Brieven en Gezantschap niet geantwoord had, hebben de Staten, met een openbaar Plakaat, hunnen Koning afgezet, en verklaard als vervallen, hem alle trouw en gehoorzaamheid opzeggende; maar zo hy zynen Zoon Vladislaus binnen drie Maanden in 't Ryk van Sweden zond, op dat hy in den Godtsdienst en Wetten van Sweden mogt opgebragt werden, om het Ryk naar zyne Wetten te regeeren, wilden zy hem ontfangen.

Ryks-staten van Sweden verklaren hunnen Koning Sigismundus vervallen van de Kroon, aanbiedende den Zoon aan te nemen.

Alle Ballingen en vlugtige Sweden deden zy indagen op zeekere termynen, op verbeurte van hunne Goederen en eeuwige verbanning.

De Lubekers, om dat zy de Goederen en scheepen van Sweden, tegen het verdrag van Stettin, hadden aangeslagen, hebben zy van alle Privilegien in

1598. in 't Ryk geschorsd, tot dat daar over wettig zou verdragen werden.

Hertog Karel dwingd de Finlanders onder de Kroon van Zweden.

Hier na heeft Hertog Karel de Finlanders, die Sigismundus partye gehouden hadden, en van hem gesterkt en gestyfd waren, gedwongen, en de Kroon van Sweden onderworpen, en alles bevredigd, tot Riga en Revel toe, ook verdreven en verjaagd agt Oorlogs-scheepen van Koning Sigismundus, gezonden te Elsborgh, eene Haven van Zweden, en dus alles bevredigd: en heeft daar na van al zyn doen aan alle Koningen, Princen, Mogenheden en Staten berigt gedaan, zelfs ook aan de Nederlandsche Staten der vereenigde Provincien, met dezelve in Verbond en vriendschap tredende, gelyk ook met andere.

Verbond tusschen Spanje en Polen om Meester van de Zee te werden.

Daar na werd ontdekt het geheel voornemen des Konings van Polen, en zyn Verbond met Spanje, om Zweden te dwingen, en dan gezamentlyk met hunne scheepen, eerst de Oost-Zee, en dan de Hollanders te helpen dwingen, en zig Meesters van de Zee te maken, met de hulp van Spanje en hunne Buuren, als die van Lubeck, die daar toe wel geneegen waren; maar de andere Hansse-steden niet: desgelyks de Graaf van Emden met zyne Zonen, maar de Stad en 't Land van Emden niet.

Het schynd, dat die van Zweden nu aan den Zoon meenen te vergelden het ongelyk, dat hun door Koning Johan, Sigismundus Vader, aan zynen oudsten Broeder, den Koning Ericus, gedaan was, dien hy afzette, voorgevende, dat hy krankzinnig was, hem gevangen leggende, daar hy stierf, en deszelfs voornamen Kançelier en Dienaar, Jorien Piersen, zeer barbaars levendig aan eenen paal doende speten en dooden, voor de plaats van zyne gevangnis, dat hy 't zelve alles aanzien moest.

In deezen togt van den Koning van Polen naar

Zwe-

Zweden waren mede twe jonge Graven van Emden, zyns Vaders Zusters Zonen, die den Koning zonder toeval ziende, genoeg besloten en van zynen Oom overwonnen, zyn daar van gekomen, en hebben vyf Emdische scheepen genomen, daar mede zy te Eckelfort in Holsteyn aangekomen zyn, waar van zy twe scheepen ten Oorlog toegerust, en daar op als Kapitainen gesteld hebben twe Verbannene uit Emden, om de laatste beroerte, dezelve genoeg bescheid en bestelling gevende, tegen alle scheepen en Goederen van die van Emden, als hunner Vaders Rebellen. De voorsz. Koning van Polen had, by zyne aankomst in Zweden, straffe en strenge Brieven geschreven aan de Stad Emden, gebiedende hunnen Grave te gehoorzamen, en zo zy daar tegen deden, dreigde hy die met alle vyandschap, door alle zyne Landen. Dergelyke Brieven schreef hy ook aan de Staten Generaal der vereenigde Nederlanden, zeer pragtig, van die van Emden geenen bystand te doen tegen hunnen Grave: alle het welke by veele in de Nederlanden zeer verdagt was, die vreesden, niet zonder grote merkteekenen, dat de Koning van Spanje, of de Aards-Hertog Albertus, deeze zaak van Emden styfde, om, door hulp van den Grave zelfs, zo wel de Stad als de Rivier de Ems te overmeesteren, tot nadeel van de voorsz. vereenigde Landen. 1598.

De jonge Graven van Emden rusten Oorlogs-scheepen tegen de Stad Emden.

In Denemarken regeerde de jonge Koning Christianus, zig vestende in zyn Ryk en de harten van zyne Onderdanen, aanziende, wat zyne Buuren alom aanregtten.

Staat van Denemarken.

In Schotland regeerde de kloeke en geschikte Koning Jakob de VIde, over een streng, sterk en vry volk, met veel moeite en alle behendige manieren, zoekende de goede gunst en vermogen van de Koningin van Engeland, om daar by haar leven verklaard te werden als Opvolger van de Kroon.

Staat van Schotland.

In Engeland regeerde de kloeke Koningin Elizabeth, nu de oudste levende Princes van Christen-

1598. ryk, getreden zynde in 't 41ste Jaar van haare regeering, bemind van haare Onderdanen, voerende nog den Kryg tegen Spanje, verbonden met de vereenigde Nederlanden, om haaren Staat te verzeekeren tegen de Spaansche overheersching, denkende met haar wel geoeffend Krygsvolk eenigen nieuwen inval te doen in Spanje, Indiën of Eilanden, staande onder der Spanjaarden gebied, als mede lettende op haare bescherming tegen alle Spaansche invallen, niet tegenstaande de rebellie in Ierland.

Staat van Engeland, tot slot van deeze gedenkschriften, in December.

Staat van de onvereenigde Provintien.

Onder de onvereenigde Nederlandsche Provintien begonnen de Walsche Landen hunne schaden wat te verhalen door den Vrede met Vrankryk. Die van Vlaanderen waren nu ook wat verlost van de grote Spaansche Guarnizoenen, hoewel zy 'er nog eenige hadden, en moesten de uitlopen van die van Oostende, Axel en andere plaatzen der vereenigde Landen lyden, en hnnne bescherming met grote schattingen genieten.

Die van Braband, betalende grote schattingen, waren nu ook wat verligt van de voorsz. Spaansche Guarnizoenen, maar niet geheel verlost, die weder verwagtende van den Rhyn en Maas, vullende dagelyks hunne Gast-huizen met de kranken.

Die van Antwerpen hadden verdragen met het gemuitineerde Guarnizoen van het Kasteel; maar waren nogtans van beide zyden niet voldaan nog verzeekerd: ondertusschen werd die van 't Kasteel weeklyks betaald duizend zeshonderd tweënnegentig Philips Daalders, van vyftig stuivers 't stuk, tot hun onderhoud.

Verhaal van de negen Provintien, nog in 't Jaar 1598 onder den Koning van Spanje.

Ten tyde van den dood des Konings van Spanje, Philips den IIden, waren van de zeventien Nederlandsche Provintien nog negen onder 's Konings onderdanigheid, te weten, Braband, Limborg, Lutzenborg, Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Nameur en Mechelen, met het Markgraafschap des H. Ryks; maar een deel van Braband, als Bergen op den Zoom, Breda, Steenbergen, Willemstad, enz.

be-

bezaten die van de vereenigde Landen, dus ook een kleiner deel van Vlaanderen, te weten, Oostende, Axel, met andere Schansfen; maar in tegendeel bezat de Koning nog een kwartier van Gelderland, als Ruermonde, Venlo, Gelre, Stralen, Wachtendonck, enz. 1598.

Daar zyn nog twe Landen, als de Steden Rysfel, Douway, Orchies, Doornik en Tornefis, die zig als Provintien noemen en voor zulke hunne schattingen of beden opbrengen, hebbende byzondere Gouverneurs: dog naar de oude bedeeling behoren zy onder Vlaanderen, en werden onder de zeventien Provintien niet geteld.

De agt Provintien, genoemd de vereenigde Landen.

De Provintien, die men de vereenigde noemd, en die den Koning niet meer wilden erkennen, waren ter deezer tyd agt, te weten, Gelderland, Holland met West-Vriesland, Zeeland, Zutphen, Utrecht, Vriesland, Over-Ysfel en Groningen, met de Ommelanden; en de Steden en Forten in Braband, Vlaanderen met derzelver Bondgenooten, te vooren verhaald.

Gouverneurs, over de 9 Provintien onder den Koning, 1598.

De negen Provintien, nog onder den Koning, werden, by het vertrek van den Aards-Hertog Albertus, beheerscht door Andreas van Oostenryk, Kardinaal en Bisschop van Constançe, Zoon van den Aards-Hertog Ferdinand, en boven dien had nog elke Provintie onder hem hunnen byzonderen Gouverneur, behalven Braband en 't Markgraafschap, die onder den Gouverneur Generaal staan: volgens oud gebruik. Over Limborg was Gouverneur Don Gaston Spinola, Heer van Dembry, een gebooren Cecilhaan, van Italiaanschen afkomst. In Lutzenborg was Heer Pieter Ernst, Grave van Mansveld, Prince des Ryks en Ridder van 't gulden Vlies. Vlaanderen had ter deezer tyd geenen byzonderen Gouverneur: dog zeekere Spanjaard, Joan de Ryvas, was Superintendent van 't Krygsvolk in Vlaanderen. Van Artois was Gouverneur Florent, Grave van Barlaymont, Ridder van het Gulden Vlies, die ge-

1598. trouwd had de Dogter en Erve van 't Graafschap van Lalain. Van Henegouwen Charles de Croy, Hertog van Croy en Aarschot, Prins van Chimay, Grave van Megem, enz. Ridder van het Gulden Vlies. Van Nameur Kaarle, Graaf van Egmont, Prince van Gavre, enz. ook Ridder van het Gulden Vlies. Van Mechelen de Graaf en Baron van Bassigni, enz. Zoon van den Heere van Boxtel, van den huize van Horne. Van Rysfel, Douway en Orchies de Heer van Robles, Baron van Billy. Van Doornik en Tornesis Charles Philippe de Croy, Graaf van Solre, Baron van Molembais, Marquies van Renti, wegens zyne Huisvrouw, en Ridder van het Vlies.

De Nederlandsche Provintien zyn elk souverain.

Alle de Nederlandsche Provintien, gelyk elk Hertogdom, Graafschap of Heerlykheid souverain is, zynde nog Keizer nog Koning, nog de een den anderen onderworpen in geenerhande manieren, heeft elk zyn eigen Munt, elk zynen Provintialen Raad en Regeering, als in Braband, den Raad van Braband, daar van de Kançelier van Braband 't Hoofd is, de Heer Niclaas d'Amant, Ridder, nu dat Ampt bedienende; dus hebben ook de andere Provintien hunne Raden en Presidenten. Te Mechelen was nog de hooge Raad, daar het uiterste Appel van meest alle de Provintien vald, eerst ingesteld door Hertog Karel van Bourgognien, in 't Jaar 1473.

Verscheide Raden in Nederland.

Alle deeze Provintien gezamentlyk werden nu nog geregeerd op den ouden voet des Huis van Bourgognien, van verscheide Raden, als van Raden van Staten, van geheimen of byzonderen Raad, en Raad van Finanrie, met de Raden van de Reekenkamer, gelyk genoeg te lezen is by Lodewyk Guicciardin en andere.

De Raadsheeren van Staten.

Voor Raadsheeren van Staten, nevens den Kardinaal Andreas van Oostenryk, na het vertrek van den Aards-Hertog Albertus, waren genoemd de Hertog van Aarschot, de Prins van Orange, hoewel hy met den Aards-Hertog was vertrokken, de

Graaf

Graaf Pieter Ernst van Mansveld, de Graaf en Vorst Karel van Arenborgh, de Marquies van Havre, de Graaf van Solre, de Admirante van Arragon, Joan Baptista de Taxis, Christoffer d'Assonville, Ridder en Heer van Hauteville, en Johan de Crusel, Richardot genoemd, Ridder en Heer van Barly, met Louys Vereycken, Ridder, Audiençier en eerste Secretaris van Staten, met nog François le Vasseur, Heer van Moriensaerdt, en Andries de la Loo, Secretarissen, en nog andere Helpers en Secretarissen van Spanje, Duitschland, Bourgognien, enz. 1598.

In den geheimen Raad waren als President de voorsz. Heeren Johan Richardot, d'Assonville, mede de beide Raden van Staten, de Heeren van Salinas, Varenneman, van Houst, van Montault, van Griesselle, de Audiençier Vereycken, met drie Secretarissen van Staten, en andere Klerken. Raadsheeren van den geheimen Raad.

In den Raad van Finantien waren als Overste de Marquies van Havre, de President Richardot, de Audiençier Vereycken voorsz. de Heeren Drinckward, van Dormale, Thesaurier generaal van de Finantien: Komiezen waren de Heeren van Chassey, van Hingent, beide Ridders, de Heer van Merode, de Sterck, d'Ayla, en Croonendaal, voorname Griffier, met Wouters en Bouwt, Griffiers. Raadsheeren van de Finantien.

Gedurende deezen Inlandschen Oorlog, daar toe hem Spaansch geld nodig was, was 'er nog een Spaansche Raad van Finantien, El Conseigio de las Haziendas genoemd, om te handelen en beschikken 't geld, dat uit Spanje moest komen, 't welk op deezen tyd gezegd was te zyn twehonderd duizend Dukaten ter Maand, en vyftigduizend ter Maand tot buitengewoone kosten. Spaansche Raad over 't Spaansch geld.

Deeze Raden waren Don Balthazar de Zuniga, Hofgezant van Spanje, de Admirant van Arragon, Don Louys de Velasco, Don Jeronimo Zapata, Don Domingo Dorbio, met den Secretaris, Jan de Man-

1598. cicidor. Deeze Raad had groot aanzien, en over alles wel het meeste gezag.

Krygs-raad. De Oorlog werd meest door Spaanschen Raad gevoerd, hoewel de Raad van Staten daar onder altyd mede gereekend zyn, waar van nu Veld-Overste was de voorsz. Admirant van Arragon, de Generaal van 't Geschut, Don Louys de Velasco: de andere Raden van Oorlogen waren Don Gaston Spinola, Don Sancio Martines de Leiva, Gouverneur van Kameryk, Don Augustyn Mexia, Kastelein van Antwerpen, Don Augustyn de Herrera, Kastelein van Gent, Johan de Ryvas, Superintendent des Krygsvolks in Vlaanderen, Don Francisco de Agular, eertyds Gouverneur van Duinkerken, Joan de Mancicidor, Secretaris, en Don Rodrigo de Lasso. Boven deeze waren ook dikwils geroepen de Kollonellen, als de Graaf Frederik van den Berge, La Bourlotte, Heer van Tapagna, Don Jeronimo Gualteres de Zapata, als Viador Generaal.

14 Regimenten Voetvolk in 't Leger. In 't Leger, ten dienste van den Koning in Nederland, waren ter deezer tyd omtrend veertien Regimenten Voetvolk, behalven gewoone Guarnizoenen, als vyf Regimenten Hoogduitschen, drie Regimenten Spanjaarden, een Regiment Neapolitanen, een Regiment Engelsche en Ierlandsche, een Regiment Bourgognions, drie Regimenten Walen, en omtrend agtentwintig Kornetten Paerde-Ruiters, behalven de Benden van Ordonnantien.

Alle de voornaamste Steden, Kasteelen en sterkten hadden hunnen Gouverneur elk byzonder, meest Ingeborenen: dog wel de voornaamste Steden en plaatzen, als Antwerpen, Gent, Kameryk, Duinkerken, Nieupoort, Sluys, Denremonde, Grave, Diest, Liere, Limborgh, het Zas van Gent, en andere, hadden alle Spaansche Gouverneurs, en meer andere hadden ook Spanjaarden, maar in Nederland geboren.

Van den Adel der Landen werd mede een deel ge-

gebruikt in dienst des Konings, als de Broeders de Graven van den Berge in voorname Ampten, de Marquies van Varrabon, een Bourgognier, de Graven van Solre, Busquoy, en Fresin, de Heer van Achicourt, van den huize van Lalain, de Heer van Crosilles, de Heer van Barbanson, de Heer van Wesemal. Graaf Kaarle van Egmont en de Graaf van Basſigni waren veel gebruikt in Hofgezantſchap. 1598.

Admiraal Generaal was de Graaf van Arenberg, en Vice-Admiraal de Heer van Wackene, Cathem en Cappelle, en deeze hadden hunne Raden van de Admiraliteit, waar onder was Martin de la Faille, Koopman van Antwerpen, hunne Stadhouders, Regters en Officieren. *Admiraliteit.*

Gewoonlyk hielden in Nederland, in 't Hof van Brussel, verſcheide Hofgezanten van verſcheide naburige Mogenheden hun verblyf; wegens den Paus, als Nuntius, Octavius, Bisſchop van Tricarien; wegens den Koning van Vrankryk Monſieur de la Bourdrye, en dus van andere Vorſten en Heeren. *Verblyfhoudende Hofgezanten.*

De vereenigde Nederlanden laten wy tegenwoordig, in Wintermaand, nog in tegenweer van des voorſz. Admirants van Arragon's grote Heirkragt, verdeeld in de Steden en ten platten Lande van Kleef, Westphalen, en het Stigt Munſter. *Staat van de vereenigde Landen, in December, 1598.*

En over dezelve vereenigde Provintien werden de zaken der gemeene verweering en verzeekering, mitsgaders de bewilliging en middelen van ſchattingen ten Oorlog, zo te Water als te Land, met den aankleven van dien, en het onderhoud van de Unien en verbintenisſen, tusſchen hen gemaakt, de verſtandhouding en onderlinge byſtanden met de naburige Koningen, Princen en Gemeenebesten, en verder alle zaken, den gemeenen welſtand der voorſz. Landen in 't gemeen betreffende, beleid, beſlooten en goedgekeurd by de Heeren Staten Generaal van de voorſz. vereenigde Provintien, wier vergadering beſtaat in zulke Gemagtigden, als elke Provin- *Kort verhaal van de burgerlyke Regeering der vereenigde Nederlanden.* *'t Gebied en Souvereiniteit van de Staten Generaal der vereenigde Nederlanden.*

 tie,

1598. tie, uit hunne Heeren, Ridderschap en Edelen uit de Regeerders van de Landen en Steden, goedvinden ter zelver vergadering van tyd tot tyd te magtigen, welke niet elk voor zig zelf, maar voor de Provintien in 't gemeen, raden en oordeelen, wegens en by perzoons vertoning van hunne byzondere Provintien; en hunne last strekt niet alleen, om op de poincten, van welke van tyd tot tyd, naar de geleegenheid en ontmoetingen, aan de Provintien verschryving werd gedaan, maar ook om op alle voorvallende zaken te raden en besluiten, zo als zy tot 's Lands dienst, welvaren en verzeekering bevinden te strekken.

De Namen van de Heeren Gemagtigden uit de Provintien, ter vergadering van de Heeren Staten Generaal verschynende, zynde de beste en voornaamste van den Lande, om dat zy nu de een en dan de ander zyn, stellen wy niet, ook vermits de Provintien zo veele Perzonen ter zelver Vergadering mogen magtigen, als hun goed dunkt; maar zy stemmen *provincialiter* op deeze orde: Gelderland en het Graafschap Zutphen, Holland en West-Vriesland, Zeeland, Utrecht, Vriesland, Over-Yssel, Groningen en de Ommelanden, en alle weeken werd het Presidentschap van Provintie tot Provintie veranderd. De President doed het voorstel, haald de gevoelens op, en besluit by de meeste stemmen, in zaken, daar in overstemming plaats heeft. Zy hebben eenen gewoonen Griffier, Mr. Cornelis Aertsen, met andere Officieren.

Orde van de Provintien in de stemming en anderzins.

De schikking der zaken en ondernemingen van den Oorlog te Land werd beleid door den Generaal van het Leger, en Gouverneur van de meeste Provintien, te weten, nu door den Doorlugtigen Hooggebooren Prince Maurits, Prince van Orange, Grave van Nassau, Katzenellebogen, Dietz, Meurs, Vyanden, enz. Marquies van ter Veere en Vlissingen, Heere van St. Vit, Doesborg, der Stad Grave en Lande van Kuik, Leck, Polanen, enz. Gouver-

Prins Maurits Generaal van 't Leger.

verneur en Kapitain Generaal van Gelderland, Holland, Zeeland, West-Vriesland, Zutphen, Utrecht en Over-Ysfel, mitsgaders van de Steden en Sterkten in Braband en Vlaanderen, onder de Unie zynde, en Admiraal Generaal der Nederlandfche Zee; in wiens Perzoon gevonden werd alle bekwaamheid, tot zulk een Ampt noodig, als opgebragt in den Oorlog en zaken van ftaat, by eenen kloeken Vader, zelfs zeer naerftig, zorgvuldig en onverdrietig in arbeid, bedagtzaam, zig oeffenende in de Mathematiken en alles, dat tot den Kryg behoord, fcherp en haast van begrip, en van zyn Krygsvolk ontzien en bemind. 1598.

De Graaf van Hohenlo Luitenant Generaal van Prince Maurits.

En over Holland met West Vriesland, Boemel, Boemelfche en Thielfche Waerden, die met de geheele Provintie van Gelderland, Utrecht, Over-Ysfel, de Steden en Forten van Braband en Vlaanderen, onder Prince Maurits Gouvernement ftaan, was Luitenant Generaal de Welgebore Graaf Philips, Grave van Hohenlo, Vry-heer van Langenbergh, enz. wiens heldhaftigheid, kloekheid en ervarenheid deels in deeze gedenkfchriften bekend zyn.

Graaf Wilhelm van Nasfau Gouverneur van Vriesland, en Ommelanden.

Over de Provintie Vriesland, de Stad Groningen, Ommelanden en de Drenthe, was Stadhouder de Welgebore Graaf Wilhelm Lodewyk, Graaf van Nasfau, enz. wiens loflyke en helden-hoedanigheden ook uit deeze gedenkfchriften blyken.

Verfcheide Graven en Heeren in dienst der Heeren Staten Generaal.

Ook waren in dienst der Heeren Staten voorfz. de Hooggebore Prins Hendrik Frederik, Grave van Nasfau, Zoon van den voorleden hooggedagten Wilhelm, Prince van Orange, enz. de Welgebore Graaf George Everart van Solms; Graven Ernst en Lodewyk van Nasfau; Heer Floris, Broeder van Brederode, Heer van Kloetingen, enz. Heer François Veer, Ridder en Generaal van de Engelfche Soldaten; Heer Maximiliaan van Hoorn, Heer van Lookres, enz. Jongheer Alexander Murrhay, Kolonel van de Schotfche Soldaten; Jongheer Arnold van Groeneveldt, Heer van Neufville en Arondeaulx,

1598. aulx; Jongheer Pieter, Heer van Gistelles; Jongheer Olivier van den Tympel, Heer van Corbeek, Hoofd van het geregt; Jongheer Pieter van der Does, Heer van ter Does, Generaal der Artillerye; Jongheer Jaques, Heer van Gryse, Generaal van den leeftogt; Jongheer Pieter Sidnelisky, Baron van Golthis, Sergeant Major Generaal van 't Leger, en verscheide andere Heeren en Edel-lieden, zo uit de voorsz. vereenigde Landen, als van verscheide andere Natien, dienende als Kollonellen, Gouverneurs in Steden en Sterkten, Overste Luitenanten, en in andere hooge Ampten.

En tot beleid van de Krygs-tugt in 't Leger werden gebruikt de voorsz. Heer van den Tympel met den Fiskaal Generaal, M^r. Anthonis Duyck, die de Kollonellen en Kapitainen uit alle Regimenten daar toe vergaderden, de zaken voorstellende, en by meerderheid van stemmen deden slissen.

Zyne Exellentie gebruikt, nevens de geenen, die te Veld en elders by hem gevoegd werden, zo uit de vergaderingen der Heeren Staten Generaal, als uit de Raden van Staten, tot beleiding der ondernemingen van Oorlog, de voorsz. Graven en Heeren, of eenige derzelver, na dat het gewigt der zaken vereischt.

Raad van Staten der vereenigde Nederlanden.

De Raad van Staten der vereenigde Nederlanden werd by de Heeren Staten Generaal, op de benoeming van de Provintien, aangesteld, die hunnen last en onderregting ontfangen van de voorsz. Heeren Staten Generaal, en werden by Eede verbonden de Generaliteit gehouw en getrouw te zyn, en zig te schikken naar de voorsz. onderregtingen: ook verstaan zig de Staten Generaal zelfs te mogen doen alle 't geene zy den Raad by onderregting belasten, als zy bevinden der Landen dienst zulks te vereischen: van gelyken de gegeve onderregtingen naar beschryving aan de Provintien te veranderen, verminderen, vermeerderen en uit te leggen. En gemerkt de voorsz. Raad bestaat in zeeker getal van

Per-

Perzonen, heb ik goed gevonden hier te stellen de Namen der geene, die daar in dienden, toen ik deeze myne gedenk-schriften van den Jaare 1598 meende te eindigen, boven de voorsz. Stadhouders, Prins Maurits en Graaf Wilhelm van Nassau, te weten, wegens de Koninglyke Majesteit van Engeland, volgens het Verbond, de Heer George Gilpyn: uit Gelderland en Zutphen, Jongheeren Johan van Ghent, Heer van Oyen en Dieden, enz. en Jongheer Hendrik van Brienen, Heer in Zinderen, enz. Uit Holland met West-Vriesland, Jongheer Johan, Heer van Mathenesse en Riviere, enz. Mr. Franck Duyck de Jode en Pancras Castricum, Regts-geleerden. Uit Zeeland, de Welgeboore Heer Maximiliaan van Cruninghen, Baander-Heer van Cruninghen, Heer van Heenvliet, Hasserwoude, enz. en Ferdinand Alleman. Uit Utrecht, Aelbrecht Foeck. Uit Vriesland, Jongheer Vithus de Kamminga, en Mr. Rembert Sirxma, Doctor in de Regten. Uit Over-Yssel, Jongheer Ernst van Ittersum ten Nyenhuys. Uit Groningen en de Ommelanden, Roelof Batting. En was ten zelven tyde Thesaurier Generaal van de vereenigde Provintien, George de Bye, Heer van Albrantsweert, en Ontfanger Generaal, Philips Doublet. Op de Commissie van de Heeren Staten Generaal in den voorsz. Raad van Staten dienden als Secretarissen, Mr. Christiaan Huygens, en Gysbrecht van Zuylen: en hadden tot Advokaat Fiskaal, Mr. Anthonis Duyck, voorsz.

1598.

Namen des Raads van Staten, 1598.

Tot het beleid van den Oorlog te Water hebben de Heeren Staten Generaal gemagtigd den Hooggeboren Heere Prince Maurits, als Admiraal Generaal, en de Raden van de Admiraliteit gemaakt uit perzonen van alle de Provintien, in Zeevaard of zaken van Admiraliteit ervaren, die daar in volgen de Lysten en onderregtingen, by de Staten Generaal daar op genomen, die in verscheide Provintien

Beleid van den Oorlog ter Zee.

ver-

1598. verblyf houden, en welker Collegien, in dit Jaar 1598, vyf waren, als te Middelburg, te Rotterdam, te Amsterdam, te Hoorn of Enkhuizen, en te Harlingen of Dockum, by beurten. Prins Maurits gebruikte, als zynen Luitenant Generaal, in 't stuk van de Admiraliteit over Holland en West-Vriesland, Jongheer Johan van Duyvenvoorde, Heere van Warmondt en Woude: en over Zeeland, Jongheer Justinus van Nassau, zynen natuurlyken Broeder. Deeze hebben hunne Vice-Admiraals, als in Holland en Vriesland Johan Gerbrantzen: in Zeeland Joost de Moyr, enz. maar in dit stuk werd zomtyds buitengewoon gebruikt Jongheer Pieter van der Does, Heere van ter Does, enz. voorsz.

Staat en oeffening van Godtsdienst. De openbare oeffening van den Godtsdienst in de voorsz. vereenigde Landen werd alom op eenen eenparigen voet, zo in de Steden als Dorpen, gehouden, na de hervorming, in dezelve Landen over veele Jaaren aangenomen, op de belydenis des geloofs, in Druk uitgegeven, zonder openbare oeffening van den Roomschen of anderen Godtsdienst toe te laten, zo nogtans, dat niemand gedwongen werd den Godtsdienst aan te nemen; maar van andere gezinte zynde, handhaafden en behielden zy die evenwel, onder de bescherming van de Regeering van de Landen, zonder in 't Geweeten, op hun geloof, of handelingen onderzogt, of meer als andere gezinten bezwaard te werden: zelfs de Geestlyke of Godtsdienstige perzonen, die te vooren geweest en in de Landen gebleven waren; werd reedlyk onderhoud uit de Geestlyke goederen toegelaten, naar de geleegenheid of hoedanigheid van de perzonen, zo wel die by den Roomschen Godtsdienst blyven, als die zig tot den hervormden begeven, hun leven gedurende; maar om de gevaren in deezen Oorlogs-staat te verhoeden, is 'er alleen by Plakate verboden sluip-vergaderingen te maken, nogtans zonder eenig streng onder-

zoek,

zoek, of dat eenige anders gezinde in Godtsdienst 1598.
gedwongen werden eenige openbare daad van den hervormden Godtsdienst te gebruiken.

Nopens de zaken van de Hoogheid en Souverainiteit der Provintien in 't gemeen, hebben dezelve Provintien elk die aan zig behouden, zo in zaken van Burgerstaat als Regt, met alle hunne Privilegien, Regten, Vryheden en gewoonten, en hebben daar toe hunne gewoone Officiers naar oude gewoonte, alleen veranderende, dat de geene, die op den naam van den Heere plagten te dienen, nu op den naam van de Staten dienen.

Elke Provintie behoud haare Souverainiteit.

In de Landen van Gelderland, Zutphen en Over-Ysfel, werden de Staten gemaakt door de Edelen of Jongheeren *suo jure*, en de Afgevaerdigden der Steden. In Holland en West-Vriesland door de Ridderschappen, Edelen, mede *suo jure*, en de Steden. In Zeeland door den Marquies van ter Veer en Vlissingen, vertonende den Adel, en door de Steden. In Vriesland door Oostergoe, Westergoe, Zeven-Wolden, en de Steden. En in Groningen en Ommelanden door de Stad, Hovelingen en eigen erfde van 't platte Land.

Om de Regeerings manier van elke Provintie ten naasten by te verstaan, zullen wy wat nader verhalen de Regeering van eene van de voornaamste en magtigste van deeze vereenigde Provintien, namelyk Holland, om daar by de Regeering van andere af te meten: daar uit men wel zal kunnen bemerken, dat der vereenigder Landen Regeering niet van gemeen Volk is, gelyk veele, ook hunne vyanden, dat willen uitgeven.

Der vereenigde Landen Regeering geenzins van gemeen volk.

De Regeering van Holland en West-Vriesland, bestaat uit de Ridderschap, Edelen *suo jure*, en uit de Steden, gelyk wy te vooren, ook in 't veertiende Boek, verhaald hebben. De Ridderschappen en Edelen, die, met de Steden, de Staten van dezelven vertonen, en op alle vergaderingen tegenwoordig beschreeven werden, waren de volgende Heeren

Staat en Regeering in 't byzonder van Holland en West-Vriesland.

1598. ren en Edelen: de Welgebore Heeren, Heer Walraven, Heer van Brederode, Vryheer van Vianen, Burggraaf van Utrecht, Heer van Amyde, enz. Jongheer Rutger van Boetzelaar, Heer van Asperen, Merwede en Langeraek. Jongheer Johan, Heer van Schagen, Bersingherhorn, Colhorn en Goudriaan. Jongheer Arent van Wasfenaar, Heer van Duyvenvoorde. Jongheer Cornelis, Heer van Asfendelft, Beverwyck, en Heemskerk. Jongheer Jakob, Heer van Wyngaarden en Ruychbrouck, enz. Jongheer Johan, Heer van Matenesse, Opmeer en Riviere, enz. Jongheer Gerardt, Heer van Poelgeest en Hoochmade, enz. Jongheer Johan van Duyvenvoorde, Heer van Warmondt, Woude, Alckemade, de Cage, enz. Jongheer Jacob van Egmont, Heer van Kenenburgh, Maasland, Schipluy, enz. Jongheer Johan van der Does, Heer van Noortwyck en Cattendyk. Jongheer Johan van Asfendelft, Heer van Kralingen en Besoyen; en Jongheer Willem van Zuylen van Nivelt, Heer van Aartsberghe.

De Staten van Holland en West-Vriesland.

Beschryving der Heeren en Edelen in Holland ter vergadering.

Beschryving der Steden ter vergadering.

De Steden die gemeenlyk beschreven werden, zyn deeze: Dordrecht, Haarlem, Delf, Leiden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Schoonhoven, en den Briel; en uit het Noorder-kwartier en West-Vriesland, Alckmaar, Hoorn, Enkhuyzen, Edam, Munnikkendam, Medenblik, en Purmerende. Hunne gewoone Secretaris is Koenraad de Regrere.

Ampt van den Advokaat van 't gemeene Land van Holland en West-Vriesland.

De beschryving van de Ridderschap, Edelen en Steden van Holland en West-Vriesland werd belegd by den Advokaat van dezelve Landen, die ook in de vergadering alle voorstellen doed, de stemmen ophaald, en naar de meeste het besluit maakt, en de Staten gescheiden zynde, handeld hy met de Gecommitteerde Raden in Holland, die altyd mede met de andere Gecommitteerde, en de voorsz. Gecommitteerde Raden in de Staten Generaal, wegens die van Holland, meest alle de handelingen schikt:

wel-

welke staat tegenwoordig, in 't Jaar 1598, met groote lof en getrouwheid bediend werd, en was bediend geweest, zederd den Jaare 1568, door Jongheer Johan van Oldenbarnevold, Heere van den Tempel, Rodenrys, enz. die ook was Bewaarder van het Zegel van den Lande: alle deeze hebben ook voor gewoonen Secretaris Koenraad de Rechtere voorsz. en verder andere Officieren. De voorsz. Heeren Staten vergaderen gemeenlyk in 's Hage, of andere Steden, plaatzen der voorsz. Landen, vyf of zesmaalen in 't Jaar, en verder zo dikwils, als de nood en geleegenheid vereischt. 1598.

Vergadering gemeenlyk in 's Hage.

In deeze vergaderingen werd gelet en besloten op alle 't geene tot welstand en verzeekering der Landen in 't gemeen en byzonder dienstig is: op de middelen van schattingen, ter uitvoering van den Oorlog te Water en te Land, en andere lasten, die by de voorsz. Landen gedragen moeten werden. Insgelyks op alle 't geene tot behoud, herstel en verandering in de zaken, den welstand der Landen, den Staat, Kerk, Financien en burgerlyke Regeering derzelver in 't gemeen betreffende, noodig is, volgens den last, den Afgevaerdigden door de Vroedschappen gegeven, op de poincten van onderzoek, aan dezelve gedaan.

Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en West-Vriesland.

De voorsz. Staten stellen, ter uitvoering van de genome besluiten, mitsgaders tot schikking van alle voorkomende zaken, den welstand der voorsz. Landen in 't gemeen' rakende, nevens den voorsz Heere Advokaat, eenige uit de Edelen en Regeerders van de Steden, als Raden, die hun door last en Eeden verbonden werden: gelyk zy ook andere uit de Edelen en Steden stellen, tot vordering, hooring en sluiting van des gemeenen Lands reekeningen, ook tot andere byzondere zaken, met bepaalden last en onderregting: en dezelve respective Raden en Gecommitteerde zyn schuldig en gehouden hunne handelingen te verantwoorden voor de voorsz. Heeren Staten van Holland en West-Vries-

1598. land, gelyk de Raad van Staten gehouden is de hunne voor de Heeren Staten Generaal te doen.

Regtsplegting van de Gecommitteerde Raden.

De voorsz. Gecommitteerde uit de Edelen en Steden, als Raden, werden, boven de voorsz. pointen, gelast en gemagtigd met de kennis en regtsplegging by aanslag, over alle zaken, rakende de middelen en schattingen, door de voorsz. Heeren Staten, tot 's Lands dienst, ingewilligd en toegestaan: en by voorkoming over de geschillen van het Oorlogsvolk, tot last van de voorsz. Landen staande, insgelyks tegens alle oproeren, verraderyen en andere misdaden, die tegen den welstand der voorsz. Landen begaan werden.

Regeering van de Steden i. Holland en West-Vriesland.

De Regeering van de Steden der voorsz. Landen werd naar derzelver byzondere Regten en Privilegien beleid. In elke Stad is een Officier, genoemd Schout of Bailliuw, die door de Heeren Staten werd aangesteld: en zyn in de meeste Steden vierentwintig, dertig, veertig, vyftig, of meer van de aanzienlykste en vermogendste, zo van de oude geslagten, als andere van de eerlykste, vreedzaamste en bekwaamste perzonen, die men noemd Vroedschappen, en vertonen het geheele Lighaam van de Steden, dienende hun leven lang, of zo lang zy Burgers of Poorters blyven, door welke alle gewigtige zaken, den staat der Landen en Steden rakende, werden beraden en overwogen. Deeze Vroedschappen of Raden der Steden verkiezen jaarlyks twe, drie of vier perzonen daar uit tot Burgermeesters van dezelve Steden, en zeven of meer tot Schepenen. Der Burgermeesteren Ampt strekt voornamelyk tot der Steden Regeering, en onderhoud van goede Burgerschap en eenigheid onder de Burgers en Inwoners: en der Schepenen Ampt is zo het burgerlyk regt als dat van misdaad te bedienen: des werd over de Burgers of Poorters, in misdadige zaken, niet gewezen, dan ten overstaan van de Burgermeesters. Ook werden door de voorsz. Vroedschappen aan-

Bediening van 't regt binnen de Steden.

aangesteld een of meer Thesauriers, Fabricq-meesters en Weesmeesters: daar van de eerste de beheersching van der Steden inkomsten en goederen hebben: de twede hebben het opzigt op de Fabricquen van de openbare werken: en de derde op der Weeskinderen goederen. De voorsz. Burgermeesters en Schepenen stellen Kerk-meesters en Bezorgers van de Arm Huizen, en veele andere Dienaars, en de dienst van alle dezelve is gewoonlyk maar voor een Jaar. 1598.

De kwartieren en Dorpen van den platten Lande worden mede geregeerd naar derzelver byzondere Regten en Handvesten, en hebben hunne Regenten, gemeene en byzondere: te weten, in de Dykkagie, en 't geene daar aankleefd, Dyk-Graven en Hoog-Heemraden, wier regts-gebied ook over de Ingezetenen der Steden gaat, en in misdadige en andere gewigtige zaken, Bailliuwen en Welgeboore Mannen; hebben verder Burgermeesters en Ambagtsbewaarders, die letten op de orde en beheersching der Ambagten, goederen en inkomen: het regt in burger-zaken word bediend door Schout en Schepenen, of andere goede perzonen: zeer veele Dorpen hebben hunne byzondere Heeren, met magt van te oeffenen hoog, middel en laag regts-gebied, staande niet te min onder de Souverainiteit der voorsz. Landen, in opperheid, manschap, onderhoring, en verscheide andere poincten van heerschaps-voorregten.

Regeering ten platten Lande in Holland.

Bediening van 't regt ten platten Lande.

In straf-zaken werd by de geregten van de Steden, Kwartieren en Dorpen, hooge regtspleging hebbende, by aanslag gewezen, wanneer buiten gewoon, op de bekentenis der gevangens, werd regt gedaan, zo dat in dien gevalle hunne vonnisen, zonder eenig hooger beroep, werden uitgevoerd.

Regtspleging van die van den Geregte der Steden en Dorpen in straf-zaken.

Maar van gewoone Procesſen, zo in 't burgerlyke als in straf-schulden, werd hooger beroepen aan den Hove van de voorsz. Landen, bestaande uit eenen President, en gemeenlyk negen of tien Raden: welk

Raad Provinciaal van regt over Hol-

1598. welk Hof ook kennis en regts-pleging gebruikt over veele andere zaken, zo in cas van burgerlyke Regeering als veele anderen, over Holland, Zeeland en West-Vriesland, volgens hunnen last, en werden de bevelen en Dagvaardiging gedaan op naam van Prince Maurits, als Gouverneur, mitsgaders van den President en Raden van den voorsz. Hove: en niet te min de bevelen gedaan wegens de Hooge Overheid en Graaflykheid van Holland, Zeeland en Vriesland, in welker naam die van den voorsz. Hove ook hun vonnis wyzen, doen aanzeggen en uitvoeren.

land, Zeeland en Vriesland.

De staat van President van den zelven Hove was tans, in Wintermaand, des Jaars 1598, ledig, door 't overlyden van wyle Jongheer Geraart van Wyngaerden, Heer van Benthuizen en Soetermeer: en dienden in den zelven Hove als Raden de volgende Perzonen, alle Regtsgeleerden: te weten, Heeren en Meesters Nicolaas van Valckesteyn, Leenardt Casembroot, Frederick Verhorst, François de Koningh, Nicolaas Cromholt, Adriaan van der Meer, Adriaan Junius, Pieter van Couwenburgh, en Hendrick Rosa, met Meester Symon van Veen, als Raad en Advokaat Fiskaal van de voorsz. Landen: derzelver Griffier was Johan de Rechtere: zy hadden tot de afvaardigingen van de voorzieningen van 't regt nog zes Secretarisssen.

Hooge Raad van Regt in Holland over de voorsz. Landen.

Tot de hoger trekkingen van de zaken en vonnissen van 't voorsz. Hof is in de voorsz. Landen opgeregt, in 't Jaar 1582, in plaats van den Hoogen Raad van Mechelen, een opperste Raad van Regt, genoemd de Hooge Raad: door welken in alle zaken, tot hunne kennis gesteld, en by hoger trekking en verandering der Vonnissen van den voorsz. Hove en andere Regters, aan hun komende, by aanslag gewezen werd, zo dat hun Vonnis, zonder verdere trekking, stand grypt; maar mag van dezelve alleen werden verzogt Revisie, en voorgesteld *erreur*: in welk geval de Heeren Staten van de voorsz.

voorsz. Landen, nevens den voorsz. Raad, stellen eenige Perzonen, die het uitgeweze Proces *ex iisdem Actis* overzien, en door hun Vonnis verklaren, of het Vonnis *erreur* heeft of niet: naar welke verklaring een ieder zig moet schikken, zonder dat verder beklag plaats heeft of toegelaten werd. Deeze Raad is mede, by benoeming, te zamen gesteld uit de Provintien Holland, Zeeland en West-Vriesland. De Staat van den President in deezen Raad was ook, in 't einde van den Jaare 1598, open, door 't overlyden van wyle den Heere Mr. Diederik van Egmondt van der Nyenburgh; en dienden, in den zelven Raad, als Raden, de volgende Perzonen, zo Edelen als andere, te zamen Regtsgeleerden, de Heeren Mr. Johan van Banchem, staande nevens de Heeren en Mrs. Pieter de Hinojossa, en Pieter van der Meer, in benoeming van President, Cornelis van der Nieustadt, Ambagts-Heer van Sevenhoven: Johan van der Does, Heer van Noortwyck, en Register-meester van Holland en West-Vriesland, Schild-knaap: François Vrancken: Amelis van der Bouckhorst, Schild knaap: Leonart de Voocht: Rombout Hoogerbeets: Peter de Hinojossa voorsz. Frederik Hermansen, en Reynoult van Brederode, Heer van Veenhuizen, ook Schild-knaap: en hebben eenen Griffier, Mr. Jacob Jes, en andere behoorlyke Officieren. 1598.

Zo dat de zaken, zo wel rakende den Staat en Finantien derzelver, als de burgerlyke Regeering en het Regt der Steden en platte Landen, mitsgaders alle zaken in 't gemeen, in de voorsz. Landen voorvallende, niet tegenstaande den Oorlog, en de grote lasten van dien, met zo goede orde, geregeldheid en regtvaerdigheid belegd werden, als of dezelve Landen in volkomen Vrede waren: waar door ook alle vreemde Natien, de voorn: Landen by Trafficquen of anderzins bywoonende, bekennen, dat zy in alle dezelve zo goede orde en bediening van 't regt vinden, als men in eenig Koningryk of wel ge-

1598. geregeerd Land zou konnen vinden! en is zonderling aan te merken, dat alle uitheemsche Natien, in 't stuk van de Trafficquen, handelingen, Koophandels en Scheepvaarden, meer begunstigd, gevorderd en minder belasd werden, dan de Ingezetenen van de Landen zelfs: daarom ook dezelve Landen te meer, door alle vreemde Natien bezogt, doorrysd en bewoond werden.

Vreemde in de vereenigde Landen hebben meer voordeel dan de Ingezetenen.

Tot beheersching der heerlyke goederen van Holland en West-Vriesland stellen de Heeren Staten, genoegzaam op de oude orde, by de oude Graven van Holland gebruikt, eenige Raden, Meesters en Auditeurs van de reekeningen, mitsgaders de Rentmeesters en Officiers daar toe noodig: en dienden in de Reeken-Kamer ten tyde voorsz. de volgende perzonen: Heer Philips Doublet als eerste, mede Ontfanger Generaal der vereenigde Nederlanden; Johan van der Kammen, George de Bye, Heer van Albransweert, Geraart van Valckesteyn, Johan Paull en Feinto Ricksen, met twe Auditeurs, Cornelis van der Goes en Bernard van Crompvliedt, en eenen Klerk, Van Santen genoemd.

De Reeken-Kamer in Holland.

En hoewel het Vlek 's Hage eene ope plaats is, niet meer als omtrend twedulzend pasfen leggende van de Noord-zee, houden nogtans in dezelve hunne gewoone vergaderingen en verblyf de Heeren Staten Generaal van de vereenigde Provintien, Hooggedagte zyne Excellentie, Prins Maurits, de Raden van Staten, de Staten van Holland, en derzelver Gecommitteerde Raden, de Presidenten van den Hoogen Raad en Hove van Holland, mitsgaders de Reeken-Meesters.

Verblyf gebouden, in 's Hage.

Boven dien is daar mede opgeregt een Raad van Braband, over de Kwartieren, Steden en Dorpen, mitsgaders de Ingezetenen derzelver, van den voorsz. Lande van Braband, onder de Heeren Staten Generaal van de vereenigde Provintien staande: by welken Raad in de voorsz. zaken van Braband gehandeld werd, by aanstelling en last van de Heeren Staten Ge-

Raad van Braband in 's Hage.

Generaal, zo en op de onderregting, als die van de Kançelarye, Raad en Leenhof van Braband van oude tyden gewoon zyn te doen, op dat dus een iegelyk by zyn Regt en Privilegien ordentlyk mag werden geregeerd en gediend. In denzelven Raad dienden ten tyde voorsz. de volgende perzonen en Regtsgeleerden; de Heeren en Mrs: Andries Hesfels, Nicolaas Bruyninex, Jasper Kintschot, Louys Megank, Jacob Mannemaker, en Willem Martini, met Baudewyn van Berlicum, Raad en Griffier van denzelven Raad. 1593.

De Stad Leiden, zig zeer dapper en wel gedragen hebbende in twe belegeringen, door de Spanjarden voor dezelve Stad gebragt, en derzelver standvastigheid, met een onuitspreeklyk besluit en getrouwheid, van den Prince van Orange, de Edelen en andere Steden der voorsz. Landen, tot haare bevryding en ontzetting van der Vyanden belegering, geholpen zynde, met het doorsteken der Dyken, overvloejen der Landen, en aanvaerding van alle moogelyke naerstigheid, met den verwonderens-waerdigen zegen van Godt, en tot eene gelukkige uitkomst gebragt zynde, gelyk te vooren verhaald is, was door den Heere Prince van Orange en de voorsz. Heeren Staten vergolden met de oprégting van eene hooge schoól in dezelve Stad: welke hooge school ter deezer tyd in groten bloei was, hebbende opzigt daar van, als Curateurs, by aanstelling der Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, Jongheer Johan van der Does, Heer van Noordwyck, de Heer en Mr. Johan van Banchem, beide Raden in den Hoogen Raad voorsz. Mr. Johan de Groot, en de Burgermeesters van Leiden: en was vereerd met de tegenwoordigheid van den zeer edelen, Hoog geleerden en wyd beroemden Heere, Josephus Schaliger, van Jongheer Philips van Marnix, Heer van St. Aldegonde, en Karolus Clusius, die door de Heeren Staten voorsz. heerlyk beloond werden: ook met de volgende Hoog-geleerde gewoo-

Hooge school, binnen Leiden.

1598. woonde Professoren in de Theologie, Doctor Franciscus Junius, die mede Professor was in de Hebreeuwsche Taal, Doctor Lucas Trelcatius, en Doctor Franciscus Gomarus. In de Regten, Doctoren Cornelis de Groot, Everardt van Bronkhorst, en Gerardt Tuyningh. In de Medicynen, Doctoren Johan van Hoorn, Gerardt Bonnius, en Peter Paw. In de Philosophie, Antonius Tuytius, en Rodolphus Snellius. In de Historien, Griekfche en Latynsche Talen, Doctor Paulus Merula, Bonaventura Vulcanius, die mede Secretaris van dezelve hooge school was, en Ælius Everardus Vorstius: ook waren in dezelve niet alleen veele Edelen en anderer goede Lieden Kinderen van de vereenigde en andere Nederlandsche Provintien, maar ook van andere Natien, als Hoogduitschen, Franschen, Engelsche, Schotten, Denemarksche, Poolsche, en van verscheide andere Koningryken en Landen, die in dezelve zo goeden voortgang in alle Facultyten, onder zeer goede orde en burgerlyke opvoeding doen, als men ooit in eenige hooge schoolen van Europa heeft weten te doen. De Gepromoveerde in dezelve hooge school werden niet alleen in de vereenigde Nederlanden, maar ook in de Koningryken van Vrankryk, Engeland, Schotland en elders, tot alle waerdigheden toegelaten, en daar in naar behooren eer bewezen. Ook hebben de Heeren Staten voorsz. daar gesteld en begiftigd een *Collegium Theologiæ*, daar in, tot kosten van dezelve Landen, gehouden werden een Regent, Subregent, OEconomus, en tusschen de dertig en veertig Studenten, die, tot dienst der Landen en Kerken, daar werden onderwezen en bekwaam gemaakt, van welk Collegie ter deezer tyd Regent was de welgeleerde Johannes Cochlinius, en Subregent Petrus Bertius.

Professoren in de hooge school van Leiden.

Collegium Theologiæ te Leiden.

Dood van Philips van Marnix, Heer van St. Aldegonde.

Den 15den van Wintermaand, is te Leiden gestorven de geleerde, ervare Jongheer Philips van Marnix, Heer van St. Aldegonde, van alle geleerden zeer beklaagd, en werd daar begraven, den 22sten

van

van Wintermaand. Den 16den van Wintermaand is ook te Arnhem gestorven Doctor Elbertus Leoninus, Kançelier van Gelderland, een geleerd Man, die, zederd den aanvang der Inlandsche beroerten, in meest alle de Land-zaken van gewigt is gebruikt geweest. 1598. Elbertus Leoninus, Kancelier van Gelderland, gestorven.

Alzo wy het Gouvernement Generaal der Provintien, die vereenigd zyn, verhaald hebben, en ook in 't byzonder dat van Holland, om daar by het Gouvernement van de andere af te meten, zenden wy den weetgierigen Leger, begeerende van de andere vereenigde Provintien 't zelve ook te weten, tot de Historie van Joan François le Petit, in 't Fransch, gedrukt te Dordrecht, in den Jaare 1601.

Einde van het twintigste Boek.

Pag. 166

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD

VAN HET

EENENTWINTIGSTE BOEK.

E vereenigde Nederlanden verwilligen „ schattingen voor het Jaar 1599. „ Het Scheep volk van Nederland „ werd in Spanje kwalyk gehandeld, „ daar toe de Gouverneur, Andreas „ van Oostenryk, Kardinaal, een Plakaat afkon- „ digd, uit naam van de Infante: daar tegen de „ vereenigde Landen ook afkondigen, en zenden „ eene Vloot uit naar de Spaansche Eilanden, vor- „ derende alom de Zeevaard: vermeerderen en ver- „ anderen hun Krygsvolk met hunne Wapenen, „ doen Ruiters-togt in Limborg en Lutzenborg. „ De aanslagen op Breda en Nymegen mislukken. „ Een Predikant werd te Deventer in de Kerk „ vermoord. Beroerten te Emden, met den dood „ van

„ *van den Grave. Huwlyken in Lotharingen en*
„ *Kleef. De Koning van Vrankryk brengd in het*
„ *Gebod van Godsdiensts-vrede, met verhaal van*
„ *den inhoud der Artikulen. In tegenſtelling van*
„ *Vrankryk verbied het Huis van Ooſtenryk den*
„ *hervormden Godtsdienst, by hunne Vaders toe-*
„ *gelaten; en is oorzaak van beroerten. De Aards-*
„ *Hertog Albertus reisd naar Spanje met 's Ko-*
„ *nings Bruid, werd overal feestlyk onthaald. By*
„ *den weg werd Philips, Prince van Orange, ge-*
„ *huld in zyn Prinsdom. De Aards-Hertog en*
„ *Koninglyke Bruid komen in Spanje, daar zy*
„ *beide getrouwd werden, den 18den van Gras-*
„ *maand, van waar Albertus met de Infante kee-*
„ *ren naar Nederland, den 5den van Herfstmaand*
„ *te Bruſſel aankomende. De Admirant, met het*
„ *Spaanſche Leger, ſtrafd en dwingd de Landen*
„ *van Weſtphalen, en herſteld den Roomſchen*
„ *Godtsdienst te Weſel: hier tegen beraadſlagen*
„ *des Ryks-Creytſen en Vorſten te Cobelents, en*
„ *beſluiten den Admirant wederſtand te doen, des*
„ *zy van alle kanten zig te veld begeven. De Ad-*
„ *mirant komd in Boemeler-waerd, voor Boemel,*
„ *daar hem Prins Maurits afdryfd. De voorſpoed*
„ *van de Nederlandſche Vloot in Canarien, onder*
„ *Jongheer Pieter van der Does, werd verhaald,*
„ *met de ſchade in St. Thomas Eiland en Braſilien,*
„ *dat zy deden met verlies van veel Volk, zonder*
„ *voordeel. Spanje's wapening ter Zee doed Enge-*
„ *land vreezen. Frederik Spinola brengd zes Ga-*
„ *leien te Sluys, die meermalen ſtryden. De ge-*
„ *ſchiedenis van Antonio Perez, met den ſtaat van*
„ *Arragon, werd verhaald. De Kardinaal An-*
„ *dreas en de Admirant wyken van Boemel, en*
„ *bouwen St. Andries grote Schans op Boemeler-*
„ *waerd, daar de een den anderen beſprong.*
„ *Reedeneering van 't Krygsvolk des Ryks Vorſten*
„ *en Stenden, onder den Grave van der Lippe,*

te-

„ *tegen den Admirant, en Krygs partyen in Nederland belegeren Rees, daar zy, door oneenigheid, in wanorde verloopen, nogtans vertrekt de Admirant van den Rykshodem. Prins Maurits neemd Emmerik in. In den Winter vergaderen de vereenigde Staten te Gorinchem. De Krygsheiren trekken in Winter-Leger. Voorslagen van Vrede door Keizerlyke Gezanten werden schriftlyk beantwoord. De Aards-Hertog Albertus schryfd ook van Vrede aan de Koningin van Engeland, die hem antwoord. Karel, Prins in Sweden, zoekt vriendschap in Nederland, tegen Koning Sigismundus.*

Dit alles is geschied binnen het Jaar 1599, onder het Gouvernement van den Aards-Hertog Albertus en den Kardinaal Andreas van Oostenryk aan de eene zyde, en Prins Maurits en Graaf Willem van Nassau aan de andere zyde.

NE-

NEDERLANDSCHE

1598.

HISTORIE.

TWINTIGSTE BOEK.

IN 't laatst voorgaande Boek hebben wy verhaald den ſtaat der Nederlanden, na den dood van Koning Philips, en hoe die twevoudig geregeerd werden: ook den ſtaat der Buurlanden, en hoe de Admirant van Arragon, Generaal Veld-Overſte van 's Konings Leger in Nederland, de Aards-Hertog Albertus van Ooſtenryk naar Spanje getrokken zynde, zyn Veld-Leger in Kleef, Westphalen en daar omtrend gelegd had: hier over een gemeen misnoegen zynde, zyn 'er in den winter veele vergaderingen en raadſlagen geweest, die wy hier na zullen verhalen, eerst den voorraad van de vereenigde Landen voorſtellende, welke elk in hunne Provintie grote bewilligingen van geld te vinden, tot ligting van meer Voet en Paerdevolk, gedragen hebben, opbrengende tot de Generaliteit elke Provintie naar een vorig oud en in de beroerten gevolgd aandeel.

Die van Holland en Zeeland hebben, om 't hunne te vinden, ingewilligd een voorname belasting van een half ten hondard, van een ieders rykdom, geleegen in heerlykheden, tienden, land, zand, huizen, geld, goed of have, een ieder geſchat te werden door zyne Buuren, ten overſtaan van Afgevaerdigden der Staten; zo nogtans, dat alle, die niet

Voorname belasting in Holland en Zeeland ingewilligd van een half ten honderd.

1599. niet boven de drieduizend guldens ryk bevonden werden, niet zouden geven, en daar van verschoond zyn: die daar boven ryk bevonden werden, zouden betalen als vooren, een half ten honderd: zo dat die van vier tot vyf duizend guldens ryk waren, zouden betalen 20 gls: van vyf tot zes duizend 25 gls: van zes tot zeven duizend 30 gls: van zeven tot negen duizend 40 gls:, en dus vervolgens, zo dat iemand, honderd duizend guldens ryk zynde, zou betalen 500 gls: en die duizend guldens wilde geven, zou men niet schatten, nog naar zynen rykdom vragen, en dit geld zou men maar betalen als eene leening, de eene helf in 't Jaar 1599, en de andere in 't Jaar 1600, 't welk dus bewilligd werd in Sprokkelmaand, des Jaars 1599. Maar om dat die van Holland evenwel hun aandeel nog niet konden vervullen, werd, in Zomermaand daar aanvolgende, ingewilligd, dat de wederhelf by vervroeging betaald zou werden, en dat de geenen, die dezelve zouden willen verdubbelen met twemaal zo veel, daar voor zouden ontfangen renten tegen den penning twaalf: daar over de lieden bewyzende en gevende goede brieven, zo dat die voorname leening ten laatsten geene groote bezwaarnis, maar een voordeelig kon zyn, om dat die ook in 't volgende Jaar dan niet hervat werd.

De 40ste penning van verkooping van onroerlyke goederen ingewilligd.

Boven dien hebben die van Holland, Zeeland en West-vriesland, in Sprokkelmaand, des Jaars 1599, ingewilligd te geven den 40sten penning van de verkooping of vermangeling van alle onroerlyke goederen, na den 1sten van Louwmaand, des Jaars 1599, verkogt of vermangeld: insgelyks van alle los en Lyf-renten, die van nieuws zouden werden gesteld; mitsgaders van alle onroerende goederen, die iemant van ter zyde, *ab intestato*, by Testament, Legaat of gift, uit zake des doods, zouden aankomen, enz. als by het Plakaat en Ordonnantie, daar van gedrukt, blykt.

Deeze en dergelyke schattingen hebben eene goede zomme gelds uitgebragt, om dat de Landen ryk

en

en vol volk waren, zo dat 'er ook weinig klagten vielen, door de matiging, daar in gebruikt. Dergelyke middelen hebben ook de andere Provintien onder hen bestemd en gevonden, tot opbrenging van hun aandeel. 1599.

Nederlandsche scheepen en Schipvolk in Spanje gevangen en verbeurd verklaard.

Uit Spanje zyn in den Winter tydingen gekomen, dat men daar scherp onderzoek gedaan heeft onder alle de Duitsche scheepen, daar in alle de Havens gevonden, hen ondervraagd van waar zy waren, hoewel zy Zee-brieven hadden, en de Schippers of Reeders van onpartydige plaatzen waren, als van Emden, Bremen of Hamburg, hebben zyze egter zeer scherp onderzogt, of zy geene Nederlandsche Mede-Reeders hadden, en van waar hunne Kooplieden waren, ook waar zy elk geboren waren, en hebben daar door stof gevonden, om veele scheepen aan te slaan en verbeurd te verklaren, in alle de Havens van Spanje: ja hebben alle de Schippers en 't Scheeps-volk gevangen genomen, en veele op de Galeien gesteld, waar van een groot deel, door het medelyden van 't gemeene volk, die zulke strengheid mishaagde, los gekomen en ontloopen zyn, hunne scheepen en goederen agterlatende.

In Portugaal heeft men de Nederlanders wat zagter gehandeld, vermits 't Gouvernement van de Kastilianen daar deels nog hunne Privilegien niet dorsten breken, waar door de Nederlanders van daar meest t' huis geraakt zyn; maar in Spanje en Andolosien, enz. hebben zy, wanneer zy agterdogt hadden op eenigen Nederlandschen Koopman of Schipper, van mede geweest te zyn in den togt van Indien, of in 't nemen van Gades of Cales Males, die met pynigen onderzogt, en indien bevonden werd, dat zy iet schuld hadden, heeft men ze als Slaven op de Galeien geworpen

Plakaat wegens de Infante, alle verlosgele

Tot bevestiging en ontschuldiging van deezen handel, heeft te Brussel de Kardinaal Andreas van Oostenryk, Gouverneur, meenende de vereenigde Ne-

1599. Nederlanden met het Leger van den Admirant nu wel vast besloten en berend te hebben, in naam van de Infante van Spanje, by Plakate afgekondigd; gedagteekend den 9den van Sprokkelmaand, des Jaars 1599, verklarende, wat de voorgaande Koning van Spanje gedaan had, om den Inlandschen Oorlog te slissen, zo met strengheid, als met mildheid en pardonnen: ook met toelating van vrye Zeevaard en Koophandel op Spanje, op dat die den Nederlanden niet zouden ontrokken werden door andere Natien. Daar was ook eertyds te Breda, Keulen, en door de Keizerlyke Gezanten ten allen tyde, vrede aangeboden, die men niet had willen gehoor geven: ja zelfs den Koning van Vrankryk, die hen begeerde in zynen vrede te vervatten, hebben zy niet geagt. Verder had ook de Koning hun voor Gouverneurs gezonden, om dat zy over de Spaansche klaagden, den Aards-Hertog Ernestus en Albertus, welker aller genoegzame en vriendlyke aanbiedingen zy ook wedeflagen. Ten laatsten had de Koning, uit gunstige goeddadigheid, besflooten deeze Nederlanden eenen eigen Prince in 't byzonder te geven, haare Hoogheid, zyne Dogter, de Landen opdragende, die, trouwende met den Aards-Hertog Albertus, die van haaren 't wegen de Staten, te Brussel vergaderd, had verwilligd en toegelaten, om beleefd te schryven aan de wederspannige tot vereeniging, waar van de Boden zonder besluit wedergekomen waren: het welk alles sproot uit eene sterke opzetlyke boosheid en ondankbaarheid tegen Godt, hunnen Prince en Vaderland, zonder aan te merken en medelyden te hebben, dat ook het Roomsche Ryk met hunne Oorlogen belasd en bezwaard, 't Christenryk van den Turk overvallen, en Nederland elendig bedorven moesten werden, gevende het onnoozel gemeen volk te verstaan, dat zy niet verliezen, maar dat zy Zeevaard, Visscheryen en Koophandel gebruiken, genoeg in vrede zittende, ryker en magtiger met den Oorlog wer-

den en Trafficquen op Spanje verbiedende.

werdende, enz. het welk hun meest gebeurde, om dat zy vry op de onderdanige Nederlanden mogten handelen by Paspoord en verlofgelden: ook by toelating van Visscheryen en dergelyke beleefdheden, die niet anders uitwerkten, dan den Oorlog te voeden. 1599.

Waarom de Koning, haare Broeder, in Spanje verboden had alle handeling en Trafficquen, tot dat zy weder tot gehoorzaamheid kwamen: waarom zy ook, met rypen raad en goedvinden van den Gouverneur, Kardinaal Andreas, haaren Neve, mitsgaders ook van den Raad van Staten, de geheime en Finantie Raden, verbied alle gemeenschap, Trafficquen en Koophandel met de voorn. van Holland, Zeeland, en hunne Aanhangers, 't zy hunne Onderdanen of andere, tot dat zy met zyne Majesteit, of met haar, hunne Souveraine Vrouwe en natuurlyke Princes, zullen vereenigd zyn.

Verbiedende daarom een iegelyk aan hun eenig geld, Koopmanschappen, enz te mogen overvoeren ter Zee, door de zoete Wateren, of te Land, regtstreeks of door omwegen, nog ook uit of van die Landen, afgeweken van haare gehoorzaamheid, over te brengen eenige Waaren, Koopmanschappen, of andere dingen, daar gegroeid, of komende door dezelve Landen, op straf van verbeurte der voorsz. Waaren en Koopmanschappen, en buiten gewoon gestrafd te werden: wederroepende alle verleende toelatingen, gunsten en verlof-gevingen, om dezelve reedenen afdankende alle vrygelei brieven, vergund om te mogen visschen en koophandel dryven. De Paspoorden van den gaanden en komenden Man werden ook wedertoepen, een ieder toelatende eene maand om weder te keeren: zonder nogtans, dat zy haare Onderdanen wilde sluiten uit gunst en genade, nog benemen den weg van vereeniging, maar het zelve aanbiedende, dat hun te vooren gedaan is, en die nog reedelyk gevonden mogten werden. Gegeven te Antwerpen, onder

1599 het Contra-Zegel, den 19den van Sprokkelmaand; des Jaars 1599.

Plakaat van de vereenigde Landen, verbiedende alle vaard en handel op Spanje en Spaansch gebied.

Dit was de inhoud van 't Plakaat, daar tegen ten laatsten ook alle vaard op Spanje door de vereenigde Landen verboden werd, door een Plakaat, gedagteekend den 2den van Grasmaand, des Jaars 1599, gegeven in 's Gravenhage, waar by voorzien en verboden werd alle scheepvaard en handeling op eenige Landen, den Koning van Spanje toekomende, of zyn gebied onderdanig, voorziende en orde stellende tegen alle bedriegeryen, enz. mitsgaders op het uitgeven en ontfangen van eenige vrygeleiden van hunnen vyand, om vry te mogen varen of visschen, op lyf-straf en verbeurte van goederen, en beloven goede orde te nemen tot bevryding van de Zeevaard en visscherye: verbieden mede alle Schip- en Stuur-lieden, die van den Vyand mogten genomen of gevangen werden, eenig rantzoen te betalen, boven de orde, by hen daar over gesteld, lastende, dat alle buitensporige rantzoenen en schaden verhaald zouden werden aan de Officiers, geregten en Onderdanen van de Dorpen van Braband, Vlaanderen en andere, onder des Vyands gebied zittende, boven het geene zy aan de gemeene zaken tot lasten betaalden, daar toe last en bevel gevende aan de Gecommitteerde Raden, als in de gedrukte Copye te leezen is.

Plakaat in Vriesland, verbiedende alle brandschatten te geven.

Verder deden desgelyks de Staten Generaal der vereenigde Landen in Vriesland een Plakaat afkondigen tegen de vrygeleiden van hunne vyanden, die met Brieven en dreigementen die van Vriesland, Ommelanden, Drenthe, enz. poogden te doen komen onder hunne schattingen, met aanbieding van hunne bescherming en vrygeleid: waarom zy verboden alle onderhandeling met Brieven of anderzins, zelfs gebiedende alle Soldaten van hunnen Vyand, die zig zouden vervorderen in hunne kwartieren te komen, by klokslag, hoorn, of vuurteekenen te vervolgen en om te brengen, of ten min-

sten

ren gevangen te nemen: verklarende ook met zodanige vyanden alle kwartier gebroken en afgezegd; zonder oogluiking, op boete van gestrafd te werden als zulke vyandlyke Soldaten zelfs: stellende voor een ieder, die zulk eenen vyandlyken Soldaat zou ombrengen, dooden of vangen, eene vergelding van 50 guldens: en die iemand zou aanbrengen, welke dit Plakaat niet onderhouden, maar schattingen gegeven, den vyand geherbergd, of onderhandeling gehouden had, eene vergelding van 25 guldens, als by het Plakaat blykt. Gedagteekend in 's Gravenhage, den 20sten van Lentemaand, in 't Jaar 1599. 1599.

De vereenigde Landen hebben ook orde gesteld, om 't Vrybuiten van de Spaansche Duinkerkers, als ook van andere, te beletten, lastende, dat met de Oorlogs-scheepen altyd in Zee zou zyn een Admiraal in perzoon, of een ander perzoon van aanzien, met andere lieden voor Raden en Toeziênders, om de visscherye te beschermen, en gelei te doen, en dit gedaan zynde, de Zee te kruissen, en dus hunne vyanden in toom te houden.

Orde tegen de Zee Rovers.

Alzo nu, met het verbod van de scheepvaard op Spanje, de Zee- of Koopvaard meest viel in handen van de Franschen, Schotten, Emdenaars, Oosterische en Denemarkers, en zy vreesden, dat dezelve hun scheepsvolk, dat op Spanje plagt te varen, mogten weglokken, hebben de Staten Generaal besloten, om die in 't werk te houden, eene Vloot ter Zee van omtrend zeventig Oorlogs-scheepen toe te rusten, en daar mede Spanje te gaan bezoeken, de Indische Vloten, gaande of komende, en verder alle de Spaansche Eilanden, te bespringen en aan te tasten, met vollen last en bevel.

Oorlogs Vloot besloten naar de Spaansche Eilanden en Indien te zenden.

Hier over werd benoemd, tot opperste Admiraal en Generaal ter Zee en te Land, Jongheer Pieter van der Does, Heer van der Does en Rhynsaterwoude, en Generaal van de Artillerye: tot onder Admiraal ter Zee Jan Gerbrantsen, en tot Vice-

1599. Admiraal Cornelis Leynsen van Vlissingen. Om te Land te gebruiken, zou men hebben negen Kompagnien Voetvolk, elk van twehonderd hoofden, onder den Kapitain Gerart Storm, als Luitenant Kollonel van den Oversten Verdoes te land: de Kapitainen waren, Verdoes, Storm, Calewert, van der Dussen Meetkercke, Loe, Reynier, Jan van Egmont, van Meresteyn, en Beynum.

Deeze Vloot zou wel voorzien werden van alle nooddruft en toebehooren: de helf van de scheepen zouden met eene dubbele huid bekleed werden, om tot in Indiën te kunnen varen, met allerhande Officieren en Commissarisen, zig verstaande over buiten en Koopmanschappen, om die ten meesten voordeele van de gemeene welvaard te besteeden.

Grote Oorlogsscheepen gebouwd in Holland.

Tot deezen einde deden zy ook bouwen vier grote nieuwe Oorlogs-scheepen, te Amsterdam, Rotterdam, en elders, 't eene groot omtrend 500 lasten, en de andere wat minder.

Zeevaarden op beide de Indiën, en Kusten van Afrika gevorderd.

De Generale Staten hebben daar alle Zeevaard zeer gevorderd, als de togten op Oost en West-Indiën, alle gunst biedende aan die 't derwaards wagen wilden: desgelyks de bezeiling van alle de Kusten van Afrika en der Moren Landen, tot *Cabo de bon Esperance*, en hebben met de Koningen der Moren vereeniging en vriendschap gemaakt: niet tegenstaande 'er kwade tydingen gekomen waren van Kapitain Kleerhagens ongeluk, die, wegens Balthasar de Moucheron, het Eiland *del Principe* had ingenomen op de zelve Kust: welk Eiland, als hy dat sterkte met Kasteelen of Schanssen, meenende daar Zuikerhuizen op te regten met de Nederlandsche volkplanting van Vrouwen en Kinderen, hebben Kleerhagen en andere hunne onderregtingen van Moucheron kwalyk gevolgd, en met de Inwooners dikwils getwisd, waar door François le Fort, Neef van Moucheron, verslagen werd. Ten laatsten hebben de Inwooners hulp van de Portugezen uit het Eiland van S^t. *Thomé* en *Castel de Mina* ontfangen, daar

Verhaal van het verlies van Insola del Principe, mer Kapitain Kleerhagen en andere.

daar over Kapitain Kleerhagen, met den Admiraal Gerart Stribos, stierf, en de overige zyn geminderd van volk, en door 't dagelyks bespringen ook moedeloos gewerden, zo dat ten laatsten Cornelis de Moucheron, Neef van Balthasar, met Joris Spilberg, Adriaan Loo en Steven Jansz. die de voornaamste waren, besloten hebben het Eiland te verlaten, eer zy daar uitgedreven mogten werden, en hebben over zulks hunne sterkten, die nog niet volmaakt waren, weder afgebroken, al hun goed en have gescheept, en zyn dus weder van daar gekomen, en naar Zeeland gevaren, als 14 dagen daar na te laat hun onderstand gezonden werd van den voorsz. Balthasar van Moucheron, gelyk ik te vooren, in 't negentiende Boek, verhaald heb. 1599.

Niet tegenstaande dit ongeluk heeft men ter deezer tyd zeer sterk beginnen te varen naar Brasiliën, en op alle de Zeekusten van West-Indien, met alle die Eilanden: ook zyn 'er onder andere drie scheepen uit Holland toegerusd, om te ontdekken eene Goud-Myn omtrend *Guiana*, en hebben verder alle die Eilanden daar bezeild, en vonden onbewoonde Eilanden, die zy de Zoute Eilanden noemden, daar zy op de klippen zeer veel goed Zout vonden, dat van 't opgesmeten Water uit de Zee daar door de hitte van de Zon gebakken werd, dat zeer fyn, wit en sterk is, beter dan eenig ander, zeer dienstig om in Holland en Zeeland gezuiverd Zout van te maken, en dat kost daar niets dan het halen, laden en brengen, daar wel tagtig of negentig van de grootste scheepen Jaarlyks hunne neering in zoeken en vinden, en de reis is zo groot niet, want men heeft geweten, dat ze eenige gedaan hebben in elf weeken, andere een weinig meer, na dat de Winden hun dienden, het welk Spanje en Portugaal waarschynlyk groot nadeel zal toebrengen, en zulks door het verbod, hun in Spanje gedaan, daar zy dat Zout plagten te halen: waar door de Spanjaarden zig in hunne meening bedrogen vonden, denkende, De vaard naar de Zoute Eilanden gevonden, werd gebruikt.

1599. dat de eene scheepvaard de andere zou verzwakken, namelyk die op Oostland, maar dat is anders gebleeken: want in 't begin van Grasmaand van dit Jaar is 'er te Amsterdam teffens aangekomen eene Vloot wel van zeshonderd veertig, meest grote, scheepen van 't Oosten, meest alle met Kooren geladen: de andere met Hout, Masten, Sparren, Deelen, Pek, Tar, Vlas en Was, enz. die te zamen wel vyftien duizend Lasten goed medebragten, en hadden, de een door den anderen, wel veertig guldens vragt voor 't Last, zo dat zy, naar die reekening, wel zeshonderd duizend guldens voor loon verdienden, waarom de Zeevaard, Visscherye en Koophandel wel met regt de Myn van Nederland mag gereekend werden.

640 Scheepen van 't Oosten zyn in April geladen te Amsterdam aangekomen.

De Kompagnie van Amsterdam, die in Bloeimaand, des Jaars 1589, agt scheepen naar Oost-Indien gezonden had, heeft nu, den 1[sten] van Bloeimaand, des Jaars 1599, weder drie scheepen uit Texel derwaards gezonden, als 't Schip de *Zon*, met Schipper Kornelis Jansen Schouten: de *Maan*, Schipper Kornelis Heynsen: met de *Morgenstar*, Schipper Kornelis Jansen Melckmap, en over deeze drie was Admiraal Steven van der Hagen.

De vereenigde Staten vermeerderen hunne Ruiterye en Voetvolk.

Verder hebben deezen winter de Staten Generaal van de vereenigde Landen, niet alleen op den verweerenden Oorlog, gelyk zy in 't voorleeden Jaar gedaan hadden, maar ook op den beledigenden besloten, ziende hunnen vyand zo sterk in 't Winterleger op hunne frontieren, en hebben niet alleen de oude Vaandelen versterkt, maar ook nieuwe Vaandelen en Regimenten aangenomen, en meer Kornetten Nederlandsch Paerdevolk.

Ten eersten gaven zy den Grave Ernest van Nassau last, om een Regiment Duitschen van tien Vaandelen aan te nemen, elk Vaandel van twehonderd hoofden, die zig verzamelden en hunne loopplaats omtrend Emden hadden. Nog belastten zy den Heere van La Nove uit Vrankryk twedujzend Mannen in Holland te brengen, van die daar den Koning

ring zo lang gediend hadden op hunne kosten, daar 1599.
mede zy hoopten den Koning gewilliger te maken tot wederbetaling der penningen, hem in zynen Oorlog aan dit volk betaald, voor al als dat geld aan zyne Natie betaald en besteed werd. Nog namen zy dan duizend Zwitschers, die in Vrankryk gediend hadden. Hunne Ruiterye vermeerderden zy met nog negen Vanen aan te nemen, alle Kurassiers, te weten, eene Vaan onder Prince Maurits, daar van Jongheer Walraven van Gent, Zoon van den Heere van Oyen, Luitenant zou zyn: twe Vanen onder den ouden en jongen Graven van Solms, ook onder den Heere van den Tympel, Balen, Jan Bax, La Sale, Cloet en Hamelton, een Schotschman. De Schotsche Vaandelen van 't Voetvolk deden zy ook vol maken, elk Vaandel van honderd vyftig koppen, en nog een Vaandel van twehonderd hoofden voor den Kollonel.

Van Engelschen had men gaerne versterking gehad, maar zy dorsten dat aan de Koningin niet verzoeken, om dat zy, tot haaren Oorlog in Ierland, geschreven had om tweduizend oude Engelsche overgezonden te hebben, daar voor zy tweduizend nieuwe Engelschen zou zenden, het welk niet kon geweigerd werden: en alzo 'er toen in 't Land waren zevenentwintig Vaandelen Engelschen, zonden zy zes Vaandelen geheel over, en de overige onder elken Kapitain het slegtste Volk, dat zy hadden, het welk kwalyk genomen werd, en daar voor kwamen omtrend tweduizend versche Engelschen, onder den Ridder Knoles, over, op hoop van Kollonel te zyn; maar de andere Kapitainen wilden voor hem niet wyken, en stelden hem te vreden met een Vaandel, en evenwel togen de Officiers van de Engelschen daar na over, om hunne Kompagnien elk tot op twehonderd koppen te sterken.

Verder besloten zy een Plakaat op 't stuk van de monstering, tot voorkoming van alle bedriegeryen, in 't vol houden van de Kompagnien, met alle schik- Bevel op de wapeningen.

 kin-

1599. kingengen, tot Krygsvolk nodig, gedagteekend den 4^{den} van Sprokkelmaand, des Jaars 1599.

Als onder de Ruiteryen, dat niemand mogt dienen dan met zyn eigen Paerd, dat niet minder als vyftien grote Mans palmen hoog mogt zyn, volgens eene gezette maat.

Gemeene Ruiters wapening. De Kurassiers moesten voeren eenen Stormhoed, Gorgerin, met 't voorste en agterste van de rusting, beide de schouder-wapenen, met twe brassetten, een gantelet om den toom te houden, een kort Roer, de Loop lang twe voeten, een zwaerd tot houwen en steken, alles volgens het voorbeeld en gezette maat, en elk van deeze stukken ontbreekende, waren zy gesteld op verbeurten van niet op monstering doorgelaten te werden, of op geld-straf, hun van hunne gagien te korten.

Wapening van eenige Kurassiers. Eenige van deeze Kurassiers in elke Bende moesten Baggagie Paerden hebben, en boven de voorsz. wapen-stukken nog gewapend zyn, van het middel of riem tot aan de knien, met beide de tassetten en beide de kniestukken, en ook voorzien van Culotes, en nog van een twede kort Roer, gelyk het voorbeeld, en desgelyks den Stormhoed, voorste borststuk en agterste scheutvry van een kort Roer; deeze moesten hebben een Baggagie Paerd, en eenen jongen, hem navoerende het derde kort Roer van 't voorsz. voorbeeld.

Wapening van Archebuziers te Paerd. De Ruiters, Archebuziers genoemd, moesten gewapend zyn met eenen Stormhoed, Gorgerin, agterste en voorste rusting, een Zwaerd en Carabin, de Loop lang drie lange Mans voeten, met een Paerd, gelyk te vooren verhaald is.

Zy gebruikten in deeze tyden geene Lançien meer, gelyk men plagt, om dat men daar mede geen geweld doen kan, dan met rennen of loopen; maar in derzelver plaats gebruikten zy alle lange Roeren: zy moesten ook, gelyk de Lançiers plagten te doen, Wapen-rokken dragen.

Het voetvolk, dat Spiessen droeg, moesten hebben

ben eenen Storm-hoed, een Gorgerin, met voorste en agterste rustings, een zwaerd of degen, de Spies moest lang zyn agttien hout-voeten, en dit alles op gezette verbeurten: een vierde deel van die Spiessen droegen moesten nog gewapend zyn met gardebrassen tot aan den elleboog, en beneden met breede tasletten. 1599. Wapenen van 't voetvolk Spiessen.

De Musquettiers moesten hebben eenen Stormhoed, eenen degen, een Musquet, geboord op tien kogels in 't pond, en een Forquet. Musquettiers en Archebuziers.

De Archebuziers moesten dragen eenen Stormhoed, degen, en goede Schietbusch, geboord op twintig kogels in 't pond, hoewel schietende eenen lopenden kogel van vierentwintig in 't pond, en elk van deezen had loon naar gelykheid. Dus veel heeft ons goed gedagt te verhalen, om de Nakomers te doen weten, wat Wapenen men in Nederland in deezen Oorlog en op deezen tyd gebruikt heeft.

In 't einde van Louwmaand, des Jaars 1599, hebben elf Vanen Ruiters der vereenigde Landen, met eenig Voetvolk, onder 't beleid van den Ritmeester Edmont, Schotschman, en anderen, eenen togt gedaan in 't Land van Limburg en Lutzenburg, om dat zy hunne schattingen niet behoorlyk inbragten, daar zy grote schade gedaan hebben, als aan die van de Kelmisbergh en andere: zy namen veele Paerden en goeden Buid, ook veele Jongheeren en Edelen gevangen, die voor de schattingen moesten verantwoorden: deden ook wraak over zeven of meer Ruiters, die den Maarschalk Schenckern by Gulik, als straatschenders, had doen ophangen, dien zy deden afnemen en eerlyk begraven. In 't wederkeeren namen zy den Heere van Grobbendonck eenige Paerden af, en verstoorden en versloegen eene vergadering, daar mede men eenen aanslag op Breda voorhanden had. Ruiters togt in 't Land van Limburg en Lutzenburg.

Deeze aanslag op Breda had nog namaals voortgang, den 17^{den} van Sprokkelmaand, door eenen Soldaat, La Roche genoemd, die van den Gouver- Aanslag van Grobbendonck en Mexia

 neur

1599. neur van 's Hertogenbosch, den Heer van Grobbendonck, en Don Augustyn Mexia, Kastelein van Antwerpen, bewoogen was 's Konings volk binnen Breda te brengen, onder belofte van tweduizend Kroonen, en andere vereeringen; maar hy heeft zulks den Prince Maurits ontdekt, die met den Burgermeester Govert Montens en den Gouverneur, den Heere van Heraugiere, heeft toegelegd, om de Aanvangers in eenen val te brengen, waar in deeze La Roche zyn perzonagie zeer wel gespeeld heeft. Den 17[den] van Sprokkelmaand, hebben de voorsz. Heeren, Grobbendonck en Mexia, wel vierduizend Mannen te voet en elf Vanen Ruiters 's nagts voor de Stad gebragt, daar hun ook behendig de Poort geopend werd, en alles was van beide zyden, van buiten en binnen, zeer voorzigtig toegelegd; maar door groot gevaar, dat in zulke stukken is, en dat de Burgers en Soldaten, op 't Kasteel ten hinderlage gelegd, veele dronken waren, hebben de Gouverneur en Montens agterdenken gekregen, en eene Valbrug doen optrekken, en daar door zelfs deezen attrap verhinderd, en alleen last gegeven op den vyand te schieten, als hy aankomen zou, 't welk geschiedde, dog met wanorde, om reedenen voorsz. Niet te min de Spaansche, door de vrees voorzigtig aantredende, als zy zig bedrogen zagen, zynde zo na by de Stad, hebben de Stad met geweld willen overvallen, maar ook te vergeefs, door de ophaling van de voorsz. Valbrug; dog de stoute aanval van die van buiten wederhield die van binnen op hunne vyanden uit te vallen, 't welk de oorzaak was, dat zy hun zo grote schade niet aandeden, als wel beraamd was, met de Ruiterye van de Stad, die aan de Poort daar toe gereed stond, hoewel men agtte, dat 'er wel honderd dood bleven: dus vertrokken de Aanvangers zonder meer schade.

op Breda gemist, den 17 February.

Daar was ook een aanslag op Nymegen bewerkt, door eenen Schotschen Graaf, de Graaf van Bodwel genoemd, die uit Schotland gebannen was, en zig te

Aanslag op Nymegen by Lunghden

te Brussel onthield, die, in Grasmaand, eenen Edelman, Willem Libbeth, en Robbert Lunghden, bewoog, met belofte van drieduizend Kroonen voor eenen drinkpenning, zo hy de Stad Nymegen kon brengen in handen van de Spaansche, want daar was wel middel, vermits 'er vier Vaandelen Schotten binnen lagen, daar by was zeekere Mesterthon, dien zy wel kenden en veel vertrouwden, om dat hy te vooren in Schotland van den aanhang deszelven Grave van Bodwel geweest was, die zy meenden, dat de hand daar aan wel mede zou houden; maar alzo dit bestek dus in 't werk gesteld was, is het stuk zelfs door den voorsz. Mesterthon ontdekt: waar over de voorsz. Libbeth en Lunghden gevangen, en de voorsz. Mesterthon en Lunghden, als zig meest met de zaak bemoeid hebbende, den 1sten van Lentemaand verweezen werden in 's Hage onthalsd te werden, hun voornemen zeer beklagende. 1599. ontdekt en hy onthalsd.

Te Deventer geschiedde een vreemd stuk van eenen Hendrick Achtervelt, die in de Stad by eenen Priester woonde: deeze, als hy, den 22sten van Louwmaand, in de Kerk was, daar de Predikant Franciscus Schorickman had gepredikt, en dezelve van den Predikstoel was gekomen, en agter 't Choor ging wandelen tusschen twe andere Mannen, is deeze Hendrick Achtervelt hem gevolgd, en heeft hem van agteren een mes, aan beide zyden snydende, in den nek gestoken, dat het voor de keel uit kwam, de tong geraakt hebbende: waar van de Predikant ter aarde viel en stierf kort daar na. De Misdader liep terstond de Kerk en Stad uit, dog werd door de Stads Dienaars te Paerd gevolg en gevangen, en gepynigd zynde, heeft hy opentlyk bekend dat feit vrywillig gedaan te hebben, uit haat tegen zyne Leer, en uit yver voor den Roomschen Godtsdienst, en dat met opzet en wil, daar toe hy het mes aan twe zyden snydende had doen maken, om dat verdienstlyk werk te volbrengen: en hy werd daar- Te Deventer werd de Predikant Schorickman in de Kerk vermoord, uit haat van Godtsdienst, den 22 January.

1599. daar over, als een Moordenaar, ter dood verweezen en gedood.

Het Veer van Antwerpen geplunderd, den 18 January.

In deezen Winter, den 18den van Louwmaand, maakten die van het Guarnizoen van Lillo en Liefkens-hoek, Schansen op de Schelde, eenen aanslag op de Schans van 't Veer in Vlaanderen, tegen over Antwerpen, en kwamen van agteren door 't verdronken land onvoorziens in de Schans, daar zy eenige, die wederstand boden, dood sloegen, en plunderden alles, wat daar was: zy vonden ook veel buid en Juweelen, gevlugt uit het Kasteel van Antwerpen, door de muiterye van het Guarnizoen daar; onder andere vonden zy 'er eene kas met Paerlen: ook namen zy veele Gevangenen mede, die zy rantzoeneerden, en zyn dus met goeden buid vertrokken.

Beroerten en te zamenrottingen te Emden.

Wy zullen hier weder den staat van onze Buurlanden verhalen, en wat 'er deezen Winter voorgevallen is, de Nederlanden mede betreffende. In Emderland was nog twist en warring tusschen den Grave en de Stad Emden, door het aanzetten van de Spaansche, en den Koning van Polen: zo dat het verdrag van Delfziel genoeg gebroken werd, een te zamenrotting onder de Burgerye van Emden ontstaande, tot voordeel van des Graven eisch. Deeze te zamenrotting bestond uit Kooplieden, Scheepreeders en Scheepsvolk, op Spanje handelende, die nu hoopten, door 't uitbannen en scherpe toezigt op de Nederlanders in Spanje, die daar bedekt, onder andere namen, sterk gehandeld hadden, dien geheelen handel en vaard aan hunne Burgerye te brengen, waar van de Nederlanders verstooten zynde, zou mede waarschynlyk de vaard en handel Oostwaards verliezen, en dus byna alleen in handen van die van Emden vallen. Deeze te zamenrotting, stout en sterk, door het aanhitzen en aangeven van den Grave en Spaansch-gezinde, werd den gemeenen man zeer aangenaam: dus was 't noodig voor die van de Regeering daar in te voorzien, en Krygsvolk

volk aan te nemen, om alle vyandlyke aanslagen voor te komen, daar toe hun geld ontbrak, hebbende de middelen, om veel te vergaderen, nog niet gereed, zynde zeer belasd met betalingen aan den Grave te doen, volgens het verdrag van Delfziel: waarom de vereenigde Landen middelen gevonden hebben de Stad te helpen, en te leenen twintigduizend Daalders, de Stad en Burgerye zig voor de wedergeving verbindende, waar mede zy Krygsvolk aannamen onder eenige Hoplieden. Hun werden verscheide voorbeelden voorgehouden, der Spanjaarden togt in 't Land van Kleef, Westphalen, der Stad Wezel, en andere overvallingen, waarom zy dienden op hunne hoede te zyn. Des niet tegenstaande zogt de tegenpartye nog al de overhand te hebben, zo dat, in Grasmaand, over eenen doodslag, genoeg eene beroerte ontstond, waar door de Magistraat en veertig Mannen, op 't Raadhuis zynde, daar lang werden vast gehouden, tot dat men besloot Gezanten aan den Grave te zenden, om in gesprek te treden, het welk die van de Stad vreezende, verzogten eenig volk van de vereenigde Landen, tot hunne beschutting, by de hand te hebben, tot welken einde de Hopman Johan van den Corput, met eenig Krygsvolk, derwaards gezonden was: en als hy by de Stad was, en des Graven Gezanten naar Emden komende, met de Emdische, ontmoette, zyn zy van Corput aangesproken, en met hem weggevoerd, zeggende het onbillyk te zyn, dat de Stad Emden met den Grave over den twist zou handelen, zonder dat de vereenigde Landen, hun zo veel aangeleegen zynde, volgens 't verdrag van Delfziel, mede daar in zouden aangezien werden: waar door de voorslagen van die te zamenrotting voor datmaal geheel gebroken werden. 1599.

Hier over was de oude Graaf Edzart, den 1sten van Lentemaand, gestorven, nalatende, by de Dogter van Sweden, vyf Zonen, Graaf Enno, Gustavus, Johan, Christoffer en Karel, van welke de oud- Graaf Edzart van Emden gestorven den 1 Maert.

1599. oudste Zoon Enno, die tot nu toe Heer van Esens was genoemd, door huwlyk met de Erfgenamen van Esens, het Gouvernement van 't Land heeft aangenomen: Christoffer heeft zig begeven in dienst van den Aards-Hertog Albertus in Nederland, die hem Kollonel maakte over een Regiment Knegten; die hy in dit Jaar in Braband en elders geligt heeft.

Twist te Emden met Graaf Enno geslist.

Graaf Enno in 't Gouvernement zynde, heeft, met toedoen en tusschen-spreeken van Johan Frederick, Bisschop van Bremen, Zoon van Hertog Adolf van Holst, en met de Hertoginne, Weduwe van Holst, daar van deeze Graaf Enno voor zyn twede huwlyk nu ook de Dogter getrouwd had, met de Stad Emden en derzelver Aanhangers, en met de vereenigde Nederlanden, eene bevrediging gemaakt, genoeg op den ouden voet des verdrags van Delfziel, over vier Jaren gemaakt, en door Keizerlyk gezag bevestigd. Deeze Vrede is daar na, den 6den van Wynmaand, van dit Jaar 1599, met gemeene bewilliging afgekondigd, en Graaf Enno gehuld.

Catharina van Bourbon en Navarra, Zuster van den Koning van Vrankryk, gehuwd met den Prince van Lottringen.

Deezen Winter, in Sprokkelmaand, des Jaars 1599, heeft de Koning van Vrankryk, Henrikus de IVde, zyne eenige Zuster, Catharina van Bourbon en Navarra, gehuwd met Henrick van Lottringen, Marquies du Pont, oudste Zoon van den Hertog, geboren van eene Dogter van Vrankryk. Zy zig houdende by den hervormden Godtsdienst, werd gehuwd op de Katholyksche manier, door den Aards-Bisschop van Rowaan: zo haast die Ceremonien gedaan waren, ging de Marquies de Mis van den Aards-Bisschop hooren, en de Bruid ging de Kerk uit, naar de vergadering der Hervormden, daar zy opentlyk betuigde, dat zy in haar huwlyk geenzins meende te verlaten de belydenis van den hervormden Godtsdienst, maar wilde, alzo zy daar in opgebragt was, daar by leven en sterven. Daar na, alzo zy nooit weigerde goede onderregting te hooren, zyn 'er verscheide verschillen voor haar

tus-

tusschen Jezuieten en andere Katholyken met haare 1599.
Predikanten gehouden, als tusschen den Jezuiet Comelet en haaren Predikant, die niet konden over een komen, nademaal de Predikant besprak geen verder bewys van hunne reedenen te mogen halen en bybrengen, dan uit de Bybelsche Schriften, daar Christus zelfs van zegd en ons toewysd; maar de Jezuiet wilde daar by hebben te mogen bewyzen uit de Oud-Vaders en Kerklyke Schriften, de H. Schrift niet volkomen agtende.

In deezen tyd is 'er ook een Huwlyk tusschen den Hertog van Gulik en Kleef besloten, met Antonette, eene Dogter van Lottringen, in hoop van kinderen te winnen, welke dit Jaar, in Bloeimaand, te Keulen met groten staat aangekomen, en van daar vergezelschapt is met haaren Broeder en eenen Grave van Solm, en is naar Dusseldorp vertrokken: daar de Vorst van Gulik, Kleef, enz. met driehonderd Paerden, is ingereden den 19^den^ van Zomermaand, en den 20sten getrouwd.

De Hertog van Kleef trouwd Antonette, Dogter van Lottringen.

Alzo in dit voorjaar, wegens de vereenigde Landen, in Vrankryk Krygsvolk aangenomen werd door den Heere van La Nove, zond de Kardinaal Andreas van Oostenryk, Gouverneur, derwaards den Grave van Basfigni, Zoon van den Heere van Bocxtel, om zulks te beletten, en zig te beklagen over zulken bystand, dien de Koning toeliet aan de rebellige Nederlanders, tegen 't Vredes verdrag. De Koning gaf daar op kort antwoord, dat hy hoorde, dat die derwaards trokken, Hugenoten waren, die gingen ter bystand van hunne Broeders, nademaal de Oorlog, dien hy had moeten voeren tegen het Verbond, in welken zy hem getrouw hadden gediend, hem zo ontblood had van middelen, dat hy hun hunnen dienst niet had kunnen beloonen, op dat zy mogten woonen in Vrede in hunne huizen; maar indien daar tegen de Vorstlyke Kardinaal dergelyk getal van de Bondgenooten uit zyn Ryk noodig had, waren die tot zynen dienst: zo men wilde zeggen, dat het

De Koning van Vrankryk ontschuldigd zig, dat zyn Volk in Nederland diende.

te-

1599. tegen den besloolen Vrede streed, zou hy de eerste niet bevonden werden tegen het Vredes-verdrag gedaan te hebben, maar wel de Koning van Spanje, die voedde en onderhield den Hertog van Savoyen, op dat hy hem niet wedergave het Marquizaat van Salucen, daar toe hy zulken tytel had, gelyk de gansche Waereld wel wist, en had boven dien in de Landen van den Hertog van Kleef, zyne Bondgenooten, een Leger van dertigduizend Mannen gevoerd en gelegerd.

Daar werd ook gesproken van eenige gebannenen uit Vrankryk, als den Hertog van Aumale en andere, die 's Konings Steden den Spanjaarden hadden overgeleverd, en verzogt, dat zy zouden mogen naar huis keeren, en hunne goederen bezitten; maar zy kregen tot antwoord, dat het zelve zou geschieden, wanneer de Koning van Spanje zynen Secretaris, Antonio Perez en andere, in hun geheel herstelde.

De Koning van Vrankryk heeft zeer getragt zyn Ryk in vrede te bezitten, hebbende zyne jongheid in den Oorlog versleten, en tot nu toe een Krygs leven geleid, daar van hy nu zo moede was, dat hy alle dingen ter Waereld aan eene zyde stelde en klein agtte, om tot volkomen vrede in zyn Ryk te raken, alle vrees, gevaren van zyn leven, haat en wraakgierigheid over zyne vyanden vergetende, en met zig vereenigende alle zyne vyanden, die de Wapenen tegen hem gevoerd hadden, hoewel Julius Cæsar, over gelyke manier van doen, kwalyk gevaren was geweest.

De Koning van Vrankryk vorderd 't Plakaat tot verzeekering van de Hervormden in Vrankryk.

En om ook niet ondankbaar te zyn tegen de geenen, dier zaak en bescherming hy te vooren voorgestaan had, en die hem met hun bloed en goed beschut en bygestaan, ja zelfs tot de Kroon gebragt, en getrouw tot den laatsten gediend hadden, heeft hy ook gezogt die van den hervormden Godtsdienst eenige rust en Vrede te geven, met rypen raad, zelfs, volgens de gedagte van zynen Voorzaat, Koning

ning Hendrik den III^den^, en van alle vreedzame wyze Raadsheeren, Princen en Mogenheden van alle Eeuwen, en heeft een Plakaat, of manier van leven opgesteld, waar mede hy dagt, dat die van den hervormden Godtsdienst zig behoorden te vrede te houden, en dat ook den Roomsch Katholyken verdraaglyk was. Als hy nu, na lang overleg en uitstel, mitsgaders veel tegenspreeken en bestryden van wederzyden gehoord hebbende, dat zogt in 't werk te stellen, met allen ernst daar mede wilde voortvaren, en het Plakaat afgekondigd hebben, hebben de Geestlyken, Jezuiets-gezinde, Parlementen en andere, zig met gelyken ernst daar tegen gesteld, om 't zelve te verhinderen, en om dat men den wederzydschen ernst kon bespeuren, zullen wy hier in stellen 's Konings reedenen en bede, die hy den Afgevaerdigden van het Parlement heeft voorgehouden, den 7^den^ van Louwmaand, des Jaars 1599, en dan nog, na meer tegenspraak, des zelven Konings eigen woorden, den 16^den^ van Sprokkelmaand daar na, gelyk die in Vrankryk in druk zyn uitgekomen, daar op ten laatsten het Plakaat is afgekondigd gewerden. 's Konings woorden, aan zyn Parlement voorgehouden, den 7^den^ van Louwmaand, waren deeze. 1599.

Eer ik spreek van de zaak, daarom ik u ontboden heb, wil ik u verhalen eene Geschiedenis, die ik den Maarschalk van Chastre aanstonds verteld heb. 's Konings aanspraak aan zyn Parlement, den 7 January.

Kort na den Moord van Parys, welke geschiedde op S^t^. Bartholomeus dag, als wy met ons vieren op eene Tafel met dobbelsteenen speelden, werden wy eenige druppelen bloed gewaar, en ziende, dat dezelve, twemaal uitgewist zynde, zig voor de derde reis weder openbaarden, zeide ik, dat ik niet langer wilde spelen, en dat 't zelve iet kwaads beduidde voor de geene, die bloed hadden vergoten. De Hertog van Guyze was een van het gezelschap. Dit dus verhaald zynde, vervolgde de Majesteit zyn voor-

stel op deeze wys: gy ziet my hier nu in myne Kamer, daar ik u kom toespreeken, niet in Koninglyke kleederen, of met degen en kap, gelyk myne Voorzaten, nog als een Prins, die komt om eenige vreemde Hofgezanten te hooren, maar gekleed als een Huis-vader, om gemeenzaam te spreeken met zyne Kinderen.

Het geene ik u te zeggen heb, is, dat ik begeer, dat gy zult bewilligen in 't Plakaat, dat ik die van den Godtsdienst toegelaten heb. Het geene ik daar van gedaan heb, is geschied om des gemeenen Vredes wille. Ik heb dien gemaakt buiten, ik wil hem ook maken binnen myn Ryk. Gy behoord my te gehoorzamen, al was 't maar uit agting voor mynen rang, en den pligt, daar mede alle myne Onderdanen, en voornamelyk gy van de Parlementen, my verbonden zyt. Den eenen heb ik weder in zyn huis gebragt, daar uit hy gebannen was, den anderen in zyn geloof, 't welk hy verlooren had. Voorwaar, zo men myne Voorzaten gehoorzaamheid schuldig is geweest, men is my die ook schuldig, en dat des te meer, om dat ik het Koningryk weder in zynen staat gesteld heb, hebbende Godt mynen perzoon verkozen, om te stellen in 't Ryk, 't welk myn eigen erf is, en dat ik met Wapenen verkregen heb: zonder my zouden die van het Parlement in hunnen staat niet zitten. Ik wil my niet roemen; maar nogtans durf ik wel zeggen, dat ik geen ander voorbeeld heb, om na te volgen, als van my zelven. Ik weet wel, dat 'er eenige te zamenspanningen in 't Parlement gemaakt zyn, en dat men oproerige Predikanten verwekt heeft; maar ik zal tegen zodanig volk wel orde stellen, en zal my op u niet verlaten. Dit is dezelve voet, dien men nam, toen men zig binnen Parys beschanstte tegen den overleden Koning, en kwam dus verder tot het vermoorden van zynen perzoon: ik zal my daar voor wel wagten: ik zal uitroejen den wortel van alle Verbonden, en oproerige Predikingen, en alle, die zig daar mede bemoejen,

jen, zal ik wel verkleinen. Ik ben geklommen op de Stads muren, ik zal ook wel over de Schansſen ſpringen, die zo hoog niet zyn. Spreekt my niet van den Katholyken Godtsdienst: ik bemin dien meer als gy doed; ik ben Katholyker als gy zyt. Ik zy de oudſte Zoon van de Heilige Kerk. Niemand van u is of mag het zyn: gy zyt vergisd, dat gy meend wel te ſtaan met den Paus; ik ſta 'er veel beter mede als gy. Zo ik wilde, zou u alle voor Ketters mogen doen verklaren, om dat gy my niet gehoorzaam zyt. Ik heb meer kennis en verſtand binnen Romen als gy. Hoe gy 't maakt, ik weet alles wat gy doed, en wat gy zegd: want ik heb een geestie, die 't my openbaard. Voorwaar, die zig tegen myn Plakaat ſtellen, zoeken den Oorlog. Wel aan, ik ben te vreden, ik zal morgen den Oorlog verklaren tegen die van den Godtsdienst; maar ik zal ze niet aanvangen, of gy zult alle met uwe lange Tabbaarden ook daar henen komen, en dus gelyken naar den omgang van de Kapuchynen, die de rustingen op hunne Kappen droegen, 't welk zeer aardig om te zien was. Indien gy in 't Plakaat niet bewilligd, zult gy my oorzaak geven in 't Parlement te komen. Voorwaar gy zult grootlyks uwe ondankbaarheid laten blyken, zo gy my zulks doed doen. Ik neem tot Getuigen die van mynen Raad, den Heer Konſtabel, den Heer Kançelier, de Heeren van Bellievre, Sance, Silleri en Villeroy, die 't zelve Plakaat goed, en noodzaaklyk tot den welſtand van myn Ryk, gevonden hebben. Ik heb 't gedaan met raad van hen, en ook der Princen van den bloede, en des Ryksgenooten. Daar is niet een van hen, of hy durfd zig beroemen te zyn een Voorſtaander van den Katholyken Godtsdienst, en nogtans kunnen zy niet ontkennen, of zy hebben my denzelven raad gegeven. Ik zy alleen de Bewaarder van den Godtsdienst. Ik zal dat gerugt, dat men ſtrooid, wel haast doen ophouden. Men beklaagd zig daar over binnen Parys, dat ik Zwitſchers en ander Oorlogs- 1599.

N 2 volk

volk zou hebben laten opnemen. Indien ik zulks deed, moest men het ten besten duiden, en zou ook om eene goede oorzaak zyn, agt nemende op mynen voorgaanden handel, en lettende op 't geene ik gedaan heb om Amiens weder te krygen, daar de penningen, gegeven om het Plakaat te verwerven, zyn gebruikt, daar in gy niet zoud hebben bewilligd, zo ik daarom niet zelfs in 't Parlement was gekomen. De nood heeft my gedwongen dit Plakaat te geven, en uit gelyken nood heb ik wel eer een Soldaat moeten zyn: men heeft 'er my over berispt, maar ik heb 't ongemerkt laten henen gaan. Nu zy ik een Koning, spreek als een Koning, en wil daar voor gehoorzaamd zyn: 't is wel waar, dat de Officieren van het Geregt onze regter arm zyn; maar zo de kanker den regter Arm besmet heeft, moet hem de 's linker wel afsnyden, en wanneer myne Regimenten my niet meer dienen, ik dank ze af. Wat zult gy gewonnen hebben, dat gy niet bewilligd in 't Plakaat? want evenwel zal ik 't doen onderhouden. De Predikanten mogen roepen zo zy willen, gelyk gedaan heeft de Broeder van den Heere van Sillery, welken ik in dit gezelschap wil toespreeken: daar op den voorsz. Heere van Silleri tot zig roepende, zeide hy; ik had u laten weten, dat men my had komen klagen over uwen Broeder, en had daarom bevolen, dat gy hem zoud vermanen, op dat hy zig wys hield. Ik kon in 't eerst niet gelooven, dat 'er iet aan was van 't geene men zeide, dat hy gepredikt had tegen het Plakaat, om dat het niet beweezen werd, nogtans was het waar. Eindlyk is hy ontloopen en gaan prediken te S^t. Andries, daar myn Procureur Generaal hem zelfs heeft hooren oproerig prediken tegen het Plakaat, en dat heeft men naar behooren niet openbaar gemaakt. Men wil hem ontschuldigen, dat hy 't zou hebben gedaan uit eenen yver, en zonder opzet van eenigen oproer; maar hoe het zy, 't is kwalyk gedaan, en zulke onverdagte yver verdiend straf.

Dee-

Deeze klagt voleind zynde, keerde zyne Majesteit zig weder tot die van het Parlement, zeggende; daar is niemand van u, die my niet voor goed agt, als hy my van doen heeft, en voorwaar! gy hebt my ten minsten eens 's jaars van doen, en nogtans tegen my, die zo goed zy, vertoond gy u kwaad en rebellig. Indien de andere Parlementen, om zig tegen mynen wil gesteld te hebben, oorzaken zyn geweest, dat die van den Godtsdienst nieuwe zaken verzogt hebben, ik wil niet gedogen, dat gy, door uwe weigering, oorzaak zulk zyn van andere nieuwigheden. 1599.

In de Jaaren 1594 en 95, als ik u toezond eene verklaring op het Plakaat van den Jaare 1577, belangende 't bedienen van de Ampten, had ik beloofd die van den Godtsdienst niet te voorzien met eenigen Staat of bediening in 't Hof van 't Parlement. Daar na heeft de tyds verandering andere geleegenheid medegebragt: nogtans heb ik goed vertrouwen, dat de geene, die ik in eenige bediening stel, dezelve behoorlyk zullen waarnemen. Spreekt my niet van den Katholyken Godtsdienst, als ik maar slegs deeze grote Katholyken en Geestlyken, die dus luid roepen, begiftigde, den eenen met tweduizend Kroonen aan voordeelen, en den anderen met vierduizend Kroonen jaarlyksche Renten, zy zullen geen woord meer kikken. Gelyk oordeel en gissing maak ik van alle andere, die zig zouden willen stellen tegen het Plakaat. Daar zyn zommige booze, die scheinen het kwaad te haten; maar het is uit vrees voor straf, daar de goede 't kwade haten om der deugds wil. Ik heb wel eer twe Latynsche veersjes geleerd;

Oderunt peccare mali formidine pœnæ,
Oderunt peccare boni virtutis amore.

Het is meer als 20 Jaaren geleden, dat ik ze gelezen heb, en heb die nooit verhaald als nu; Godt geve, dat ik mag bekennen, wie van u het kwaad haat om der deugds wille, op dat ik mogt straffen de

1599. de geene, die het haten uit vrees voor de straf, en dan zal men my nog moeten bedanken voor de straf, gelyk een kind zynen Vader doed. Ik had niet voorgenomen u hier te ontbieden, voor gisteren zeer laat. Gedenk dat het Plakaat, daar van ik hier spreek, is van den overleden Koning, en ook het myne; want het met my gemaakt werd, en nu ik het bevestig, vind ik niet goed, dat men anders meend als men voorgeefd: en hoewel zommige andere zulks mogen gedaan hebben, ik wil 't daarom niet na doen. Het laatste woord, dat gy van my zult hebben, is, dat gy u wilt voorstellen en volgen het voorbeeld van den Hertog van Mayne. Men heeft hem willen oprokken om iets te verrigten tegen mynen wil; maar hy heeft geantwoord, dat hy te zeer verbonden was aan my en myne Onderdanen, onder welke hy altyd de byzonderste wil zyn, die bereid is zyn leven te wagen ten mynen dienste, om dat ik het Ryk weder in zynen staat gebragt heb, in spyt der geene, die 't zelve hebben gepoogd te verwoesten, hoewel hy eertyds zelfs zyn best gedaan heeft, om 't zelve in roer te stellen: heeft hy, die 't hoofd van het Verbond is geweest, dus gesproken, hoe veel te meer behoord gy, die ik weder in hunne goederen en staten gesteld heb, my te gehoorzamen. Doed, om myn bidden, 't geene gy zoud willen doen om myne dreigementen. Gy hebt 'er geene van my te verwagten, doed slegs dat ik u beveel, of veel eer bid, want gy zult het doen niet alleen om mynent wil, maar om de gemeene rust.

Hier over hebben die van het Parlement, 's Konings ernst ziende, nader op het Plakaat gelet, en vertoog aan den Koning gedaan: waar op de Koning, den 16den van Sprokkelmaand, dus mondling geantwoord heeft.

's Konings aanspraak aan zyn Parlement, den 16 February.

Ik heb ontfangen de beden en vertogen van mynen Hove van Parlement, zo wel mondling, als by geschrift, die my aangediend zyn door den Heere President Seguier. Ik zal altyd goedwillig en in dank ont-

ontfangen de vertogen, die gy aan my doen zult, 1599.
als van de geene, die tot mynen dienst geneegen zyn, of behooren te zyn. Uwe laatste vertooning heb ik mynen Raad laten zien, en heb doen herstellen myn Plakaat, of veel liever het Plakaat van den overleden Koning, in veele Artikulen, zo wel op het geene gy my vertoond hebt, als op 't goeddunken van mynen Raad. Ik wil gelooven, dat zommige onder u inzigt hebben genomen op den Godtsdienst; maar de Katholyke Godtsdienst kan niet onderhouden werden dan door vrede, en de vrede van den staat van 't Koningryk is de vrede van de Kerk. Hebt gy vrede lief, zo hebt gy my ook lief. Dit moet gy bewyzen, het welk gy niet gedaan hebt, aan my twyfelende: want gy doed het geene vreemde, myne vyanden, niet hebben willen doen: en is 't niet wat schoons? alle Princen van de Christenheid houden my voor den oudsten Zoon van de Kerk, voor den aller-Christlyksten Koning: de Paus houd my voor Katholyk, en gy, die myn Parlement zyt, wild my in mistrouwen by myne Onderdanen doen raken, en wild, dat zy twyfelen aan myn geloof. Ik ben Katholyk, Katholyke Koning, Roomsch Katholyk, niet Katholyk Jezuietsch: ik ken de Katholyksche Jezuieten. Ik zy niet van 't gevoelen en zin van zodanig volk, of hunnes gelyken, die Moordenaars van Koningen maken: betrouwd gy de woorden niet, die gy van my gehadt hebt? de Paus en Koning van Spanje hebben myn woord geloof gegeven, en gy wild daar op geen vertrouwen stellen. Myne meening en voornemen is te behouden den staat van dit Koningryk, dien ik verkreegen heb: dit kan ik niet anders doen dan door vrede. Ik weet wel, dat myn Koningryk niet kan in behoudenis blyven, dan door de onderhouding van den Katholyken Godtsdienst; maar Godtsdienst nog staat kunnen behouden zyn, dan door myn perzoon. En ondertusschen nogtans zyn 'er Geesten dwaaslyk verleid door bygelovighe-

 den

Digitized by Google

den van arme Geestlyke perzoonen in ontallyke zaken, die men zegd te zyn, en nogtans niet zyn, in zo ver zelfs, dat 'er een by my gekomen is, vragende, of men twe Kerken te Parys maken zou, de eene van Katholyken, de andere van Hugenooten. Hunne gedagten neem ik niet kwalyk, en indien men my eenige geve, dat goed is, zo geloof ik 't; maar men moet de valsche gerugten en spraak doen ophouden. Men moet geen onderscheid meer maken van Katholyken en Hugenoten, maar zy moeten alle goede Franschen zyn, en de Katholyken moeten ook de Hugenoten, door voorbeeld van goed leven, bekeeren; maar men moet geene oorzaak geven tot de kwade gerugten, die door 't geheel Koningryk verstrooid werden, waar van gy de schuld hebt: want by gebrek, dat gy niet terstond hebt bewilligd in 't Plakaat, zegd men in verscheide plaatzen, dat het is het Plakaat van Louwmaand, en een koleur van Godtzaligheid der Jezuieten, die den Moordenaar uitgemaakt hebben, die, door raad van de Jezuieten van Lotteringen, onlangs gekomen is om my om te brengen. Gy zult de oorzaak zyn van mynen dood, indien gy my niet gehoorzaam zyt: want deeze Katholyke Jezuieten zullen doen gelooven, dat in myn Plakaat zulke dingen staan, die daar in niet zyn. Ik weet wel, dat de Katholyken het meeste getal maken in deezen staat, maar zy zyn niet, en kunnen niet zyn, dan alleen door my. Ik heb een voornemen van langen tyd, en begeer 't zelve te volgen, 't welke is de Kerk te hervormen. Dat kan ik niet doen zonder Vrede. Het is niet mooglyk de Hugenoten met geweld te bekeeren. Ik zy Koning als Harder, die niet storten wil het bloed van myne Schapen, maar dezelve te vergaderen door zoetheid en goedertierenheid van eenen Koning, en niet door kragt van eenen Tyran. Ik wil maken, dat de Geestlyke van goed leven zyn: tot welken einde ik ook sommige voordeelen heb verleend aan etlyke van myne dienaars, op dat zy hunne kinderen mogen op-

opbrengen, en bekwaam maken tot bedieningen van de Kerk. Gy verhinderd myn voornemen door de beroerte, die gy door uwe styfzinnigheid, in 't Koningryk onderhoud. 1599.

Ik had alleen den sprong, om beroerte te maken onder die van den Godtsdienst, toen ik my weder begaf te Tours, met den overleden Koning: niemand wist meer wat weg te nemen, om hen te beroeren. Door uwe weigering hebt gy de Hugenoten oorzaak gegeven om verlof te begeeren, van zig te mogen vergaderen. Indien gy de Hugenoten geld gaafd, zoud gy zo veel niet voor hun doen, als gy gedaan hebt. Als men Plakaten maakte tegen die van den Godtsdienst, toen ik by hen was, sprong ik op van blydschap, zeggende; Godt zy gepreezen, want kortling zullen wy vierduizend sterk zyn, en kortling zesduizend, het welk by 't einde ook dus geschiedde: want de geene, daar van geen hoop was geweest, werden gedwongen zig met ons te vereenigen. Het is omtrend 25 Jaaren geleden, dat ik Overste zy geweest van die van den Godtsdienst. Ik weet wie Oorlog en wie Vrede zogt. Ik ken de geene, die oorloogden voor den Katholyken Godtsdienst: ik weet ook, wie 't deden om hunne eige eergierigheid, wie uit partyschap, en wie alleen maar begeerden te plunderen en rooven, onder die van den Godtsdienst. Daar zyn 'er van alle zoorten geweest: dus ook onder de Katholyken. Ik heb grote moeite gehad, om de Hugenoten gehoorzaam te maken, daar over de overlede Koning in zynen staat veel te lyden heeft gehad. Ik heb altyd Vrede begeerd. Ik zy altyd een goed Patriot geweest, waar van de Heer de Bellievre getuigen is. Als ik Vrede begeerde, en met my de Heer de La Nove en andere, noemden Blacon en zyns gelyken, die Oorlog zogten, ons de stomme honden. Ik moet u iet vertellen van twe perzonen van den Godtsdienst, die by my te Rouan kwamen, hunne namen wil ik in deeze vergadering zwygen. Een van deeze twe maakte

voor my een groot verhaal op 't stuk van den Godtsdienst, en ook op 't geene hy zeide, alles verlaten te hebben, om zyn Geweeten vry te houden, en dat hy liever de Waereld wilde verlaten, dan zyne Ziel kwetzen: na dat hy alles gezegd had, dat hy wilde, begon ik te zeggen; myn Heer, geloof daar niet van. Waar over hy zig tot my wederkeerende, zeide; Heer Koning, waarom? Ik antwoordde hem, dat hy de geene was, daar van ik dagt te spreeken, en dat men niet moest gelooven 't geene hy zeide, om dat, zo dikwils eenige Plakaten uitgegaan waren tegen die van den Godtsdienst, hy ter Misse gegaan had, en wanneer 't niet met eene genoeg was, plagt hy 'er twe te hooren. Belangende den anderen, die my dergelyk verhaal wilde maken van den Godtsdienst en van het Geweeten, ik zeide hem; gy weet wel, dat gy zyt een Roover, Dief, ja Verrader: al zyt gy myn Raad, ik zal u wegjagen.

Zyne Majesteit deeze woorden spreekende, lag de hand op den arm van den Kançellier, zeggende; gy kend het kwaad van myn Koningryk niet meer dan het goed, altans zo wel niet als ik. Ik ken alle ziekten, die 'er zyn, en mag, zonder roemen, zeggen, dat ik ze beter ken dan alle Koningen, die voor my geweest zyn. Ik weet ook de daar toe noodige hulpmiddelen: want de plaatzen, daar ik geweest zy, hebben ze my geleerd, het welk ik niet zo wel had kunnen weten zonder de ervarenheid, die ik daar van gehad heb. Ik heb begeerd twe huwlyken te maken, 't eene van myne Zuster, dat heb ik gemaakt, 't andere van Vrankryk met den Vrede: dit laatste heeft niet kunnen zyn, dan alleen door Vrede, en daar zal geen vaste Vrede zyn, voor dat in myn Plakaat bewilligd is. De weigering, die gedaan is by myne andere Parlementen, om te bewilligen de verklaring van 't Jaar 1594, is oorzaak geweest, dat de Hugenoten meer geëischd hebben te Castelleraut, dan zy ooit te vooren gedaan hadden. De voornaamste van hen, die daar waren, en het welvaren

zog-

zogten, begeerden van my, dat'er Raadsheeren zouden zyn in 't Parlement; maar de meeste stemmen van de oproerige en muitmakers droegen 't weg, gelyk geschied in uwe vergadering, als door het meeste getal de beste gedagte overstemd werd. Myne Officieren van het geregt zyn myn regter arm; nogtans zal ik ook wel behouden den staat des Ryks, zynde maar 's links. Het is waar, ik zal moeite hebben, maar niet te min, ik zal hem beter bewaren dan gy uwen staat: en indien ik eenen Zoon heb, ik zy verzeekerd, dat hy Koning zyn zal; maar onder u, die daar zyn Presidenten, Raadsheeren en Officieren in myn Parlement, is geen verzeekerd, dat hunne Kinderen na hen het zelve zyn zullen. Als ik de verklaring deed ten opzigte van de Officieren, in 't Jaar 1594, had ik u beloofd, dat ik geene Raadsheeren nog andere Officieren zou stellen in myn Parlement, dan alleen Katholyken. De weigering, van te bewilligen in deeze verklaring te Bourdeaux en elders, heeft veroorzaakt te begeeren, dat'er Raadsheeren van den Godtsdienst zouden zyn in de Parlementen. Het welk ik hun toegelaten heb, om de noodwendigheid van myne zaak. Ik dagt, door middel van verdrukking, te herstellen het kwaad, 't welk in myn Koningryk kwam door een ongebonden en ongetoomd getal Officieren. De nood, die de Wet van den tyd is, maakt, dat ik nu dit en dan wat anders zeg. 1599.

Ik wil niet meer perzonen in 't Parlement stellen, dan in zulk getal, als begrepen is in myn Plakaat, vermits myne zaken my daar toe aanwyzen. Ik wil ook geene Generale Luitenants, nog iemant van myne Generale Procureurs, stellen over de Steden, in welke weinige Katholyken zyn. 't Geene ik u zeg, geschied, om dat het welvaren van myne zaken zulks vereischd. Ik wil Katholyke Officieren stellen in de Steden, die de Hugenoten hebben: tot een voorbeeld, ik heb begonnen te Nismes, daar ik gesteld heb eenen Viguier, Katholyk zynde, niet tegen-

staan-

1599. staande die van den gevorderden hervormden Godtsdienst vyftienhonderd Kroonen meer aanboden dan de Katholyke: waar van de Heer Konstabel getuigen is. Zeg die van myn Parlement, niet tot myn Parlement in 't Gemeen, maar elk in zyn oor, 't geene ik u nu zeg van myn voornemen, nopens 't getal van de Raadsheeren. Ik heb myn Parlement van Parys boven alle andere lief: want het is niet met geld bedorven, maar in de meeste andere werd het regt verkogt, en die twehonderd Kroonen geefd, wint het van den geenen, die minder geefd. Ik weet het wel. Op andere tyden heb ik geholpen om de beurzen te stoffeeren: want 't zelve diende tot myne byzondere aanslagen. Nu dewyl ik zulk een goed gevoelen van u heb, bewilligd in myn Plakaat. Ik heb u te verwittigen, dat uwe uitstellingen oorzaak hebben gegeven tot vreemde beroerten, want men heeft durven processen maken tegen 't Plakaat te Tours, Mans, en anderzins, om de Regters in te blazen het Plakaat te rug te houden. Dat is niet geschied dan alleen door kwade te zamenspanning. Belet dat zulke dingen niet meer gebeuren. Ik heb 't myne Dienaars gezegd, ten einde zy daar in zig gedragen naar behooren en hunnen last: 't is niet te lyden, dat men my in haat zoekt te brengen, om dat ik die van den Godtsdienst toegestaan heb, want het is wel myn Plakaat, maar in de daad zelfs is 't anders niet dan het Plakaat van den overleden Koning, dat gy gezien hebt, en daar in gy viermaal hebt bewilligd: maakt 'er nu een einde van naar mynen wil.

Inhond van de Artykulen des Godtsdiensts vrede.

Hier na, den 25sten van Sprokkelmaand, is het Plakaat des Godtsdiensts vrede voor die van den hervormden Godtsdienst afgekondigd, en wy zullen de voornaamste Artykulen in 't kort verhalen: de eerste was, wederzyds te vergeten, en vergeven alles, dat 'er geschied was, zederd den Jaare 1585, zonder die de een den anderen te mogen verwyten.

Dat de Roomsch Katholyke Godtsdienst alom weden

der zal ingevoerd werden zonder belet. Dat de Geestlyke zullen mogen ontfangen hunne tienden, vrugten en inkomen van hunne begunstigingen, ook alle hunne Kerken, eenige huizen of gebouwen, gemaakt op gewydde plaatzen, zullen de Geestlyke mogen wederroepen, of de bezitters dwingen te verkoopen de gronden, volgens behoorlyke schattingen. 1599.

Plakaat in Vrankryk, den 25 February, 1599.

Die van den hervormden Godtsdienst zullen alom vry mogen wonen en leven, zonder onderzogt, gekweld, gemoeid, of tot iet tegen hun Geweeten gedwongen te werden.

Ook zullen de oeffening van hunnen Godtsdienst vry hebben alle Heeren, Edelen, en andere, hebbende hoog Regt, en vollen Leen bezittende, en dat opentlyk voor een iegelyk. Andere Edelen, geene hooge Leen bezittende, zullen alleen de oeffening mogen hebben voor hun huisgezin, of tot het getal van dertig meer.

Verder zullen hunne oeffening van Godtsdienst genieten alle de Steden en plaatzen, door het geheel Koningryk, daar het gebruikt was in de Jaare 1596 en 97, en daar die mogten gesteld of weder opgeregt werden, uit kragt van het Vredes-Plakaat van den Jaare 1577, enz.

In 't Hof van den Koning, binnen Parys, en in vyf mylen rondom, is deeze oeffening van den Godtsdienst verboden, zo nogtans, dat een ieder behoud de vryheid van zyn Geweeten.

In de toegelate Steden zullen zy mogen bouwen plaatzen, tot oeffening van hunnen Godtsdienst nodig.

Alle hunne Predikanten en Lezers zullen zig wagten van eenige oproerige woorden en manier van spreken te gebruiken.

Zullen ook de gewoone Vier-dagen onderhouden met geslote winkels, dog mogen binnen 's huis werken, zonder groot gebaar.

Boeken, aangaande den hervormden Godtsdienst, zul-

zullen niet mogen gedrukt nog verkogt werden, dan op plaatzen, daar die Godtsdienst toegelaten is, verbiedende alle schimp-boeken of schriften.

In de Hooge Schoolen en Universiteiten zal elk moeten ontfangen werden, zonder onderscheid van Godtsdienst.

Desgelyks zullen de zieke en arme Menschen toegelaten werden in de Gast-huizen, Ziek-huizen, en openbare Aalmoessen.

De Hervormden zullen gehouden zyn te onderhouden de wetten der Katholyken, in 't stuk van huwlyken, in de graden van bloed-vrienden en Zwagerschappen.

Zy zullen ook betalen de regten en inkomen van de lasten en bedieningen, daar mede zy zullen voorzien zyn, zonder dwang van Ceremonien, die met hunnen Godtsdienst stryden: en tot Eed geroepen zynde, zullen niet gehouden zyn dan de hand op te steken, te zweeren en gelooven aan Godt, dat zy de waarheid zeggen zullen.

De tienden, den Roomsch Katholyken schuldig, zullen zy gehouden zyn te betalen, of af te koopen.

De Hervormde werden bekwaam verklaard, om te houden en bedienen alle Staten, Ampten, Officien, en openbare lasten, hoedanig die ook zyn, Koninglyke, Heerlyke, of van Steden, en zonder onderscheid ontfangen te werden in de Hoven van Parlementen, en in alle Raden, raadslagen, vergaderingen en bedieningen van gemeene openbare zaken.

Hun zullen alom plaatzen van begravingen toegeschikt, en hunne Kerkhoven, die zy te vooren gehad hebben, wedergegeven werden.

En op dat het regt eenparig, zonder agterdenken, haat of gunst, gehandhaafd werde, werd gelast, dat in 't Hof van 't Parlement van Parys zal opgeregt werden eene Kamer, bestaande uit eenen President en zestien Raadsheeren van 't voorsz. Parlement: en in andere Parlementen zullen ontfangen werden

Reg-

Regters, doende belydenis van den hervormden Godtsdienst, op dat die regt doen mogen op alle zaken, tusschen die van den eenen en anderen Godtsdienst: en dergelyke, als te Castres, zullen ook in de Hoven van de Parlementen van Grenoble en Bourdeaux opgeregt werden, met behoorlyke schikkingen daar toe behoorende. 1599.

Alle aanslagen, vonnissen, processen, verkoopingen, besluiten en uitvoeringen, tegen die van den hervormden Godtsdienst, zo levende als doode, zederd den dood van Koning Hendrik den II^den^, ter oorzake van Godtsdienst of oproeren, zullen te niet zyn gedaan, met alle de teekenen en merken, ter gedagtenis of tot schande opgeregt, en de Veroordeelde, of derzelver Erfgenamen, zullen in hunne verbeurde goederen hersteld werden. Die den Oorlog gevoerd hebben, of om den Godtsdienst afwezig geweest, en gedurende de beroerten om den Godtsdienst veroordeeld zyn, werden alle weder in hun geheel gesteld, enz.

Alle ballingen om den Godtsdienst, of ook buiten het Ryk geboren, werden weder als goede Franschen en Onderdanen aangenomen.

Alle Privilegien, regten en vryheden, die de Onderdanen gehad hebben voor 't Jaar 1585, werden wedergegeven.

Alle Gevangenen en Gebannen om den Godtsdienst, ook die op Galeien gezet waren, werden gelost.

Die van den hervormden Godtsdienst zullen in alle gemeene lasten en schattingen niet zwaarder dan andere belasd werden.

Van 's Konings of gemeen nemen of uitgeven van geld, in de beroerten geschied, zullen zy ontlast blyven, dus ook van allen Oorlogschen handel, afbreken van Sterkten, Kerken, verbintenissen met vreemde, en die vreemde binnen 't Ryk te brengen, desgelyks van alle reekeningen en handelingen, ten ware valschheid gebruikt was.

Die

Die van den hervormden Godtsdienst zullen ook afstaan van alle verbintenisfen buiten en binnen het Ryk.

Zullen ook geen Krygsvolk zonder 's Konings wil of gebod aannemen.

Alle beroovingen, of genome buiten, ter Zee of te Land, in den Oorlog gefchied, en by de Admiraliteiten voor goed toegewezen, zullen blyven by die, die ze bezitten; maar die tegen Krygsregt en tugt, uit eigen haat en gezag, genomen of afgedrongen zyn, zullen by Regten mogen weder geëischd werden.

De afgeworpe muren van Steden zullen, met 's Konings bewilliging, weder opgebouwd mogen werden.

Zo dat de Hervormden hersteld werden in hunne goederen, naam, faam, en in alle handelingen; en alle voorgaande Plakaten, Vonnisfen en aanslagen tegen hen werden vernietigd.

Deeze en dergelyke zyn de Artykulen veel, en wel in 't byzonder te lezen in de gedrukte Copyen, in tweënnegentig Artykulen, daar toe wy den Lezer wyzen: om welke alom vast te onderhouden zweeren moesten alle Oversten, Stadhouders, Gouverneurs, Bailliuws, Presidenten, en alle andere, openbare Ampten bedienende.

Gegeven te Nantes, in Grasmaand, des Jaars 1598. In 't Parlement van Parys afgekondigd, den 25sten van Sprokkelmaand, des Jaars 1599.

Boven dit Plakaat waren 'er nog zevenenvyftig byzondere Artykulen, uit de gemeene getrokken, die de Koning aan die van den Godtsdienst heeft toegelaten, en in de voorsz. gemeene nog in dit voorsz. Plakaat niet wilde begrepen te zyn. Deeze werden nogtans by den Koning toegestemd, en gewild gansch te zullen volbragt en gehouden, en tot dien einde in zyne Parlementen en elders, daar het zou vereischd werden, aangeteekend werden, en dat daar over alle voorzieningen, verklaringen en noodige

dige brieven zouden werden uitgereikt. Gegeven te Nantes, den 2^{den} van Bloeimaand, des Jaars 1598. Deeze Artykulen zyn ook in druk uitgegaan, in 't Jaar 1604. 1599.

Dus is dit Plakaat tot Vrede door 's Konings eigen yver doorgedrongen en ter uitvoer gebragt, op hoop, dat de Vrede eenen yver en begeerte tot Godtlyke eerbied, de Moeder van de deugd, voortbrengen zou, daar de Oorlog twist en haat, de Moeder van alle Godtloosheid, is, nademaal nu de ervarenheid genoeg bewezen had, dat het Geweeten door dwang niet kon bewoogen werden, waar van de Koning, boven alle andere Menschen, de beste ervarenheid had. Plakaat van Godtsdienst-vrede werd in Vrankryk ter uitvoer gesteld.

Alzo nu beide partyen, Katholyken nog Hervormden, met dit Plakaat niet volkomen te vreden waren, begonnen zy nogtans allengjes, na deszelfs afkondiging, 't zig reedelyk te bedanken: want de Katholyken zagen in alle Steden en Plaatzen de Mis weder ingevoerd, daar zy nu veele Jaaren uitgesloten geweest was, en dat zy nu hunne Renten volkomen mogten genieten.

De Hervormden hadden ook middelen, om zig te vreden te houden, vermits beide de partyen zig nu te oeffenen hadden in wel te prediken, wel te doen, en wel te leven, om dus met deugd en liefde elkanderen te winnen, en in deugden strydende, zou en moest de Godtlyke eerbied bloejen: en waarschynlyk zou dit voorbeeld van Vrankryk eenen regel geven, en den voet stellen door gansch Europa en 't Christenryk.

Maar dit voorbeeld heeft die van den huize van Oostenryk niet kunnen beweegen, om in de hun onderworpe Landen den Godtsdienst en het Geweeten ongedwongen te laten, na den zin en het voorbeeld van hunne Voor-ouders, namelyk, den loflyken Keizer Maximiliaan, maar hebben nu, in de Oostenrykische onderworpe Provintien, alle de te vooren toegelate oeffening willen verbieden; waar over in

1599. deeze laatste Jaaren grote oproeren onder hunne Landzaten en Boeren ontstonden, namelyk, in de Landen van Stiermarck, Carinthia, enz. Frontieren tegen den Turk, om dat zy, boven hunnen groten overlast van de ongeregelde Krygsheiren, nog gekweld en gedwongen werden in hunne Godtsdiensten, tegen hun Geweeten en gemoed.

In de Oostenryksche landschappen beroerten om den Godtsdienst.

Want alzo de jongste Broeder van den voorsz. Keizer Maximiliaan, zaliger gedagtenis, Aarts-Hertog Karel van Oostenryk, eene Dogter, geboren van den Hertog van Beyeren en zyne Zuster, getrouwd, en by dezelve veele Kinderen gewonnen had, namelyk den Vorst Ferdinandus, met veele Dogteren, als de Koningin van Polen, de Vayvodinne van Sevenbergen, en de nu toekomende Koningin van Spanje, heeft de voorsz. jonge Aarts-Hertog Ferdinandus, den 24sten van Wynmaand, van 't voorleden Jaar 1598, beveelen en Plakaten uitgezonden in de Landen van Stiermarck en de byleggende, tot schorsing der predikingen van den hervormden Godtsdienst, en verjaging van de Predikanten, op verbeurte van lyf en leven, en in de Roomsche Kerken ter Missen te moeten gaan, daar de Sakramenten te gebruiken, en geene Luthersche of hervormde Schryvers boeken te mogen hebben, alles op grote straf: die dat niet doen wilden, mogten uit het Land vertrekken, daar latende het tiende van zyn goed.

De Staten van 't Landschap Stiermarck verzoeken hunne Predikanten te behouden.

Hier tegen hebben nu, den 2den van Louwmaand, te Gratz, de Edelen en Welgebore Staten des Landschaps Stiermarck en Buuren schriftlyk en by Request hunnen genadigsten Landsheer verzogt, vertoonende, dat zulk een Plakaat of besluit streed tegen hunne adelyke eeren en vryheden, die zyn Vorstlyke Doorlugtige Vader hun en hunne Voorouders gegeven en verleend had, om dat zy lyf en leven zo ridderlyk gewaagd hadden op de Windische en Croatische Frontieren, tegen de gemeene Vyanden de Turken: en dat zulke beveelen ook streeden

den tegen de verscheide Verdragten van de Jaaren 1599.
1529, 59, en 64: waarom zy verzogten perzoonlyk van zyne Vorstlyke Doorlugtigheid daar over gehoord te werden, en zo hunne onderdanige begeerte geen gehoor zou vinden, maar men onderusschen hen van hunne Predikanten zou willen berooven, lieten zy hem in alle onderdánigheid weten, dat zy zouden gedwongen zyn, hoewel tegen hunnen wil, tot beschutting van hunne adelyke eeren en vryheden, andere middelen voor te nemen, om die Predikanten weder in te stellen, het zy door goede of andere wegen: nogtans daar benevens verklarende en aanbiedende lyf en goed te stellen tegen den Turk, tot verweering van 't Windische Land en Croatien, en alles te doen, wat zy voor Godt, en als een eerliefhebbende Ridderschap, te doen schuldig waren; maar in tegendeel, zo hunne bede en verzoek zouden werden geweigerd, hadden zy besloten het Euangelium, hun en hunne Kinderen van Godt gegeven, en hunne Privilegien en Vryheden, van veele Vorsten van den huize van Oostenryk bevestigd, tot op den laatsten druppel bloeds te beschermen, en naar uiterste vermogen te helpen behouden, biddende om dag en plaats te hebben, om hunne beweegreedenen perzoonlyk voor te brengen, enz.

Hier over zyn daar te Land alom veele beroerten gevolgd, vooral ook onder de Meinen en Bergwerken, die 'er veele zyn, en ten laatsten deels maar niet volkomen geslist, dewyl in 't volgende Jaar veele treflyke lieden in hunne huizen besprongen, en derzelver goed geplunderd is geweerden, uit haat tegen den hervormden Godtsdienst, werdende hunne schriften en boeken openlyk voor hunne oogen verbrand, en zy lang te Gratz en elders gevangen gehouden.

Wy hebben in 't voorgaande Boek verhaald, hoe de Aards-Hertog Albertus van Oostenryk vertrok door Duitschland naar Spanje, om zyne Bruid, de oud- Reis van den Aards-Hertog

1599. oudste Dogter des Konings, de Infante Isabella Clara Eugenia, gebooren in 't Jaar 1566, op St. Clara dag, te halen, en met eenen te geleiden de Princesse, Vrouwe Margarita van Oostenryk, zyne Nigt, Dogter van den Aards-Hertog Karel van Oostenryk, Zoon van Keizer Ferdinandus, die by de Dogter van Beyeren veele kinderen nagelaten heeft, onder andere deeze Margarita, als toekomende Bruid van 's Konings Zoon, den Prince van Spanje; met haare Moeder: zy was gebooren den 25sten van Wintermaand, des Jaars 1584, zynde geen 15 Jaaren oud.

Albertus, om zyne Bruid in Spanje te halen.

De Aards-Hertog nam zyne reis aan van Brussel, den 14den van Herfstmaand, des Jaars 1598, als hem, eer hy uit Nederland raakte, de dood des Konings geboodschapt werd, welke tyding hy kreeg 's daags voor zyn vertrek uit Brussel. Met hem reisden de Hertog van Aumale, de Prins van Orange, de Graven Karel van Egmont, van Barleymont, van Ligni, van Solre, van Fonteynoy, Zoon van den Marquies van Havre, de Baron van Soubernon, met de Gravin, Weduwe van Mansveld, Hoogstraten en Busquoy, en meer andere edele Mannen en Vrouwen, zynde sterk wel tweeduizend Mannen, en duizend Paerden en Muilen: met dit gezelschap is hy door Lutzenburg en het Land van Trier getrokken, dog komende in 't Land des Keurvorsts, Paltzgraaf van Heydelbergh, enz. werden hem en de zyne vry alle de kosten afgesproken, en wegens den Keurvorst betaald en vrygehouden. Dergelyke mildheid geschiedde ook hem en zyn gansch gevolg, in 't Land van den Hertog van Wirtenberg, en dat tot op de Frontieren van den Hertog van Beyeren, die 't zelve ook deed, tot dat zy in 't Land van Tyrol kwamen, daar ieder man zyn eigen geld moest verteeren tot Trenten toe, daar zy ontmoetten de Aards-Hertogin Douagiere van Beyeren, met haare Dogter, Margarita, de Bruid en toekomende Koningin van Spanje, met een gevolg van vyfhonderd sterk,

De toekomende Koningin van Spanje voegd zig, met haare Moeder, by den Aards-Hertog Albertus.

daar

daar ook de Princen en derzelver Kamerlingen, maar niet het geheele gevolg, vrygehouden werden. Van Trenten de reis vervolgende, kwamen zy op 't Venetiaans gebied, daar de Koningin, wegens de heerschappye van Venetien, door twe Hofgezanten met grote pragt ontfangen, en wel tien of twaalf dagen kostvry gesproken werd, zynde het gevolg nu wel drieduizend vyfhonderd Menschen, en wel tweduizend Paerden en Muilen, en dat ten uitersten tot Keuken-dienaars en Stal-jongens toe. 1599.

Van daar kwamen zy te Ostea, een Steedje van Vincentus Gonzaga, Hertog van Mantua, geleegen op de Rivier Padus of Po, daar zy alle de Rivier overtrokken in kostlyke verçierde grote barken, als paleizen, daar in zy feestlyk onthaald en met allerhande Muzyken veroerd werden: dus vier dagen beide deeze Hofgezinnen op Mantua 's Land vrygehouden zynde, zyn zy op Ferrara's Land gekomen; zynde dat Hertogdom van Ferrara nu vervallen aan den Stoel van Romen, of op den Paus, de Hertog Cesare d' Este, om zyne onwettige geboorte, met verdrag daar van wykende, en zig te vreden houdende met de Hertogdommen van Modena en Regio, die van den Keizer verheffende. Reis en feest van de Koningin en den Aards-Hertog in Italien.

Te Ferrara was Paus Clemens de agtste gekomen, om deeze twe Huwlyken opentlyk te plegtigen, die trouwende door Hofgezanten, het welk geschied zynde, werden deeze Princen en hunne Hofgezinnen daar heerlyk ontfangen, beschonken en vrygehouden, met onuitspreeklyke kostlykheid. Zy zyn van daar weder over Mantua getrokken naar Milanen. Van deezen Hertog van Mantua zyn deeze Princen zeer fraai, beleefder en zeldzamer ontfangen, dan in eenige andere plaatzen, met Zeegen-bogen, en andere vertooningen: onder anderen, een harders toneel spel, dat alle andere vrolykheden te booven ging, als wel alleen gekost hebbende vyfentwintigduizend Kroonen, boven nog wel vyftigduizend Kroonen, dat het vryhouden van deeze Ferrara. Mantua.

1599. ze twee Hofgezinnen kostte, zynde gereekend wel op vyfduizend Menschen, en vierduizend Paerden, die daar negen dagen kostvry werden gehouden, deeze Hertog hem heerlyker en milder bewyzende dan eenige andere, daar ook des Hertogs Dogtertie door de toekomende Koningin ten Doop geden werd.

Milanen. Van daar trokken deeze Princen op Cremona, en andere Steden, tot op Milanen, daar zy, den 30sten van Slagtmaand, aankwamen, en wonderlyke grote pragtigheden en kosten, als tot hunne Landsvrouw, gedaan en vertoond werden, als met Zeegen bogen, daar van sommige van steen, ter eeuwige gedagtenis: hier bleven zy twe Maanden, en trokken op Pavien, en dus naar Genua, alom met zeer groot feest en kostlykheid onthaald, dat wy wel een weinig hebben willen aanroeren, om de grote pragt, hun alom bewezen, gelyk de weetgierige Lezer in verscheide andere Boeken lezen kan.

Pavia en Genua.

De Princes Bruid, met haare Moeder, en de Aards-Hertog, met hun gezelschap, hebben, door deeze grote feesten, hun alom aangedaan, den bekwamen tyd van naar Spanje te trekken verlooren, en dus den Winter te Milanen en Genua overgebragt tot in Lentemaand, dat zy in de Galeien gescheept zyn, en eens in Zee geweest zynde, keerden weder naar Savona.

Final gekogt van den Koning van Spanje.

Terwyl deeze Perzonagien na goeden doortogt verwagtten, werd de Stad Final, op de Genuasche Zee geleegen, zynde een Marquizaat, wegens den Koning van Spanje gekogt van den Heere Oriolo, voor vierhonderdduizend Dukaten: 't is eene Stad, zeer bekwaam geleegen, om, van Spanje komende, naar Milanen te reizen, alles op 's Konings eigen Land en grond, 't welk zeer tot misnoeging van de Italiaansche Mogenheden was.

De Hertog van Urbino trouwd de Dogter

Daar trouwde ook, omtrend deezen tyd, de Hertog van Urbino, met eene Bastaard Dogter van Don Johan van Oostenryk, die als Gouverneur van Neder-

derland gestorven was. Deeze Dogter was te Napels in een Klooster opgevoed. 1599.

De toekomende Koningin met den Aards-Hertog te Genua nog zynde, verwagtten den bekwamen tyd om te varen, en in hun gezelschap de Heer Philips van Nassau, Prince van Orange, enz. Dus is daar by hem te Post gekomen Monsieur de Blacon, Gouverneur van 't Prinsschap van Orange, die dat nu lang, gedurende de Fransche beroerten, bezeten had, genoeg tegen den dank van het huis van Nassau, die, in 't afzyn van den voorsz. Prince in Spanje, wegens het sterf-huis van den Vader, Prince Willem zaliger, dat vorderde hem te behooren, te regeeren en gouverneeren, volgens het Testament. Deeze Blacon hoorende, dat 's Princen regte Erfgenaam daar zo na by was, is by hem gekomen, en heeft hem dat Prinsschap, Staat, Stad, Steden en Kasteelen aangeboden, klagende, dat hy geen besluit uit Nederland ontfing. Dus is hy met den Prince overeengekomen, dat hy Gouverneur zou blyven, en den Katholyken en hervormden Godtsdienst beide in vrede onderhouden, en daar over is de Prins, wel vergezelschapt, derwaards getrokken, om daar gehuld te werden als wettig Heer.

van Don Johan van Oostenryk.

De Prins van Orange bezockt onder weg zyn Prinsschap, en werd in Orange gehuld, den 11 Maert.

Dus is hy, den 11[den] van Lentemaand, des Jaars 1599, naar Orange gereden, daar hem de Heer van Blacon twe mylen buiten de Stad tegen gekomen is met veele Edelen, sterk omtrent duizend Paerden; by de Stad ontfing hem eene slag-orden Voetvolk in Wapenen, sterk omtrend duizend Mannen: omtrend de Poort van de Stad is hem te gemoet gekomen de Bisschop van Orange, met zyne Geestlykheid, in priesterlyk gewaad, daar de Prins van het Paerd getreden, en in een Stoel gaan zitten is, doende de behoorlyke Ceremonien van Huldigingen, en hem werd daar een Hemel aangeboden, gedragen van vier van de Magistraat der Stad. De Magistraat heeft hem de Sleutels aangeboden, die hy den Heere

van Blacon overgaf: de Poort was verçierd met Wapenen, gelukwenschende opschriften, de straten waren met Tapyten behangen, de vensters vol Adel gevuld, die daar van alle kanten gekómen waren, als van Avignon, daar zy hem drie dagen hadden doen vertoeven, om hun gereedschap te maken. Het grof en klein Geschut werd afgeschoten, en in de Kerken *Te Deum* gezongen, en dus hebben zy hunnen wettigen Overheer en volstrekten Prins als goede Onderdanen alle mooglyke eer bewezen.

Daar na heeft men ook eenen dag besteed, om te beschouwen en overzien de andere plaatzen van zyn Prinsschap, als de Steden van Conthefon, Jonquiers, Gigondas en andere plaatzen, daar zy hem ook heerlyk inhaalden.

Het Kasteel van Orange deed de Gouverneur Blacon ruimen van al 't Guarnizoen, dat daar binnen lag, en van alle zyne dienaars, en leverde dus, met de sleutels, het bezit daar van aan zyne Prinslyke Excellentie, met grote gehoorzaamheid: welke, de sleutels aanvaerd hebbende, hem die weder gaf, bevelende met getrouwheid die wel te bewaren en te regeeren, zynde dit Prinsschap eene volstrekt souveraine Heerlykheid, niemand onderworpen, als gehouden van Godt en het Zwaerd, gelyk men dat noemd, met den Tytel, Prince door Godts genade, enz.

Als de Prins nu vier dagen hier mede bezig geweest was, en ook den Koning van Vrankryk, als zynen naasten en noodigsten Buur, van deeze zyne inhuldiging verwittigd had, heeft hy ook doen afkondigen eenen gemeenen Vrede, vergeving en vergeting van alles, dat 'er in de Oorlogen mogt gebeurd zyn, alles tot groot genoegen van de Onderdanen, hoewel het scheen, dat de Koning van Vrankryk, en die van 't sterf-huis van zynen Vader, met het huis van Nassau, wel wenschten, dat daar in anders gehandeld was, om dat de perzoon van den Prins nog niet van alles volkomen onderregt was.

Dus zyn affcheid nemende van zyne Onderdanen en Leenfchuldigen, zynde mild befchonken met eene aanzienlyke zomme gelds tot zyne rys, is hy, den 15den van Lentemaand, te Post naar Marfiliën gereden, by de Koningin en Aards-Hertog, die ondertusfchen daar gekomen waren, en die hy altyd zederd vergezelfchapt heeft. 1599.

Te Marfiliën heeft de Koninglyke Bruid van de Stadhouders des Konings van Vrankryk alle behoorlyke eer en behandeling ontfangen, met grote eerbiedingen, haar aanbiedende de Sleutels van de Sterkten; maar zy zyn alle, den 20ften van Lentemaand, van daar gefcheiden, en zyn, langs het Land varende, den 27ften van Lentemaand, te Byvaros aangekomen, daar geland, en van den Marquies van Denia, 's Konings opperfte Stal-meefter, die zyn Gouverneur en met hem het gemeenzaamfte geweest was, gebooren uit het huis Borgia, ontfangen en verwelkomd. De Aards-Hertog reed te Post naar Valençen, daar de Koning en de Infante zyne Bruid was, en die begroed hebbende, reed verder naar Madril, om de Keizerin zyne Moeder te bezoeken.

Albertus met de Koninglyke Bruid komen in Spanje, den 27 Maert.

Daar na, den eersten Zondag na Pafchen, zynde den 18den van Grasmaand, is Philips de IIIde, Koning van Spanje, te Valençen getrouwd, met Vrouwe Margarita van Ooftenryk: desgelyks de Aards-Hertog Albertus van Ooftenryk met de Infante Isabella Clara Eugenia, 's Konings Zuster, Hertoginne van Braband, enz. en dat alles met zeer kostlyke pragt, naar den ftaat en magt van zulke magtige Princen.

In 't laatfte van Bloeimaand, trok de Koning met zyne Koningin naar Madril, en de Infante met haaren Man Albertus naar Barçelona, en is daar, den 8ften van Zomermaand, t' fcheep gegaan, en den 18den te Villa Franca aangekomen, met de Hertoginne Douagiere van Beyeren, Moeder van de Koningin, die naar huis te Gratz in Stiermarck trok.

De Aards-Hertog met de Infante zyn langs Mi-

1599. lanen, over de Alpes gebergte, langs Basel te Bezanson in Bourgognien, en dus te Lutzenburg, en van daar, den 5[den] van Herfstmaand, te Brussel wel aangekomen, en met grote triumphen van de Staten, Landen en Steden wel ontfangen, gelyk wy hier na zullen verhalen, in de Regeering tredende.

De Aards-Hertog met de Infante zyn, den 5 September, te Brussel aangekomen.

De Hertog Vincentio Gonzaga van Mantua, die wy gezegd hebben, dat in zyn Land de Koninglyke Bruid en den Aards-Hertog Albertus zo heerlyk had onthaald, was uit Vrankryk, daar hy zyne Neven en Maagschap had bezogt, te weten de Hertogen van Nevers en Longeville, ook te Brussel gekomen, om de Landen te bezien, alzo hy een zeer kloek, verzogt en ervaren Vorst is, en heeft alom de Steden gezien: hy had ook gaerne Holland en den Prince Maurits van Nassau bezogt, diens vriendschap hy door den Kollonel Don Alfonso Davalos, die toen gekwetst lag, verzoeken deed, als die hem van Prince Maurits groten lof aangezegd had, van welken hy, gevangen zynde, zeer beleefd behandeld was geweest: dog alzo zy elkanderen perzoonlyk te bezoeken hebben moeten nalaten, door dien de Oorlog, jalouzien, plaatzen en tyd dat niet toelieten, hebben zy elkanderen met boden bezogt, en beschonken met Paerden, Wapens en dergelyke, enz.

De Hertog van Mantua bezoekt de Nederlanden.

De oude Gravin van Arenbergh, Weduwe van den Grave, die in den slag te Heyligerlee van Graaf Lodewyk van Nassau verslagen werd, is in 't begin van dit Jaar te Sevenbergen gestorven: zy was eene kloeke verstandige Vrouw, die zig daar, als in eene onpartydige plaats, onthield: des, den 24[sten] van Sprokkelmaand, in Holland besloten werd, dat haare goederen, die zy veele en schoone in Holland had leggen, nu verstorven op haare twe Zonen, die in dienst van 's Konings Volk, nu hunne Vyanden, waren, weder verbeurd zouden geslagen en dus gehouden werden.

De oude Gravin van Arenbergh sterft.

In

In 't begin van dit Jaar is Graaf Hendrik Frederik, jongste Zoon van den Prince Willem van Orange, zaliger, uit Vrankryk weder, om in Nederland opgebragt te werden, in Zeeland aangekomen, met genoegen van de vereenigde Landen, hoewel de Moeder hem gaerne langer in Vrankryk gehouden had. 1599.

Handel van den Admirant van Arragon in zyn Leger, in de Landen van Kleef.

Wy zullen nu weder de Oorlogs geschiedenissen verhalen, van daar wy in 't laatste Boek beide de Legers in 't Winter-Leger gebragt hadden, te weten, de Spaanschen in 't Land van Kleef en Munster, daar hy nog, in den Winter en in 't laatste van Wintermaand, Calcar, Goch, en Gennep heeft ingenomen, en is, door Westphalen getogen zynde, in de Stigten van Munster, Osenbrugghe, Essen en Weerden gevallen, hebbende ook aan die van Paderborn geschreven, en gedreigd met groot kwaad, zo zy de Luthersche Predikanten niet afschafften en wegdeden. Desgelyks hebben ook die van Wesel van den Admirant eenen strengen Brief ontfangen, uit Rees, den 18den van Wintermaand, vermanende, dat zy agt behoorden te hebben, wat het voornemen des Konings, des Aards-Hertogs, en zyn Leger was, om hen te vermanen de voetstappen van hunne Voor-ouders te volgen, zig bekeerende tot de Moeder de H: Roomsche Kerk, naar den yver en voorbeeld van hunne Vorsten, die hy de Keizerlyke Majesteit bewees, uit kragt des Verbintenis met den Katholyken Koning van Spanje, tot gemeen welvaren en behoud van den Katholyken Godtsdienst, en dat zyn Leger tot dien einde opgebragt was tegen alle Rebellen van Godt en hunnen Prince: biddende hen zig te bekeeren tot den Roomsch Katholyken Godtsdienst, dus zouden zy alle gunst des Konings genieten, en terwyl hy zyn Volk in 't Winter-Leger voerde, om 't zelve elders mede te weeg te brengen, hoopte hy, dat zy ondertusschen hun beloofde geld opbrengen, en den Katholyken Godtsdienst herstellen zouden, tot zuivering

Schryft en dreigt die van Wesel.

1599. ring van de oploopige vuilheid der Kalvinisten-gezinte, die ook door het gansche Ryk verbannen is, en dat zy by Godt, den Paus, den Koning van Spanje, en hunne toekomende Katholyke Princes, groten dank zullen behalen: eindelyk belastte hy wel streng den Katholyken Godtsdienst te herstellen, de Geestlyke hunne goederen weder te geven, uitjagende de Kalvinisten met hunne Kerkenraden en Predikanten, Katholyke in derzelver plaats stellende, en tot alle verzeekering met Eede te bevestigen. Tot welken einde hy hun zond, wegens den Koning, Pieter van den Bossche, der beide Regten Doctor, en Auditeur van zyn Leger, om hun breeder te vertoonen en alles te vorderen, dien zy geloof zouden geven, op dat hy niet gedwongen zy strenger middelen met 's Konings Leger by de hand te nemen, enz.

De Stad Wesel werd gedwongen den Godtsdienst te veranderen.

Die van Wezel, door deeze dreigementen van den Admirant verbaasd zynde, hebben hunnen hervormden Godtsdienst geheel veranderd, en, door kleinmoedigheid van eenige der Magistraat, hebben zy ook hunne Predikanten en Scholen afgezet, om dat daar onvoorziens van Keulen binnen kwam de Bisschop van Osfero, 's Paus Nuntius, welken zy bewilligden alle de Kerken te weijen, en de Mis daar in te stellen, tegenwoordig zynde de Raadsheeren van Kleef, met den Kommisfaris van den Keizer: het welk met grote verslagenheid van het Volk, en verwonderen der Jongheid, geschiedde, die de Jezuieten en den Pastoor van Emmerick wel hoorden prediken, maar in de Missen werden weinige gevonden. De Predikanten der Hervormden bleven 'er nog heimelyk binnen.

Dreigementen aan de Graven van Oldenborgh, Lippe en Benthem.

Dergelyke dreigementen heeft men gedaan aan de Graven van Oldenborgh, van der Lippe, van Benthem, en andere, voor al die de Hervormden voorstonden: zy zonden ze Brandschat-brieven, en hebben verder alom onmenschlyk geweld en wreedheid aangeregd, alzo hen de nood drong, door gebrek

breek aan betaling. De Kreitzen en omleggende Vorsten daar over raadslagende, hebben de Spanjaarden daar mede den spot gedreven, en daar van beschimplyke Treurspeelen gehouden. Hunne Gezanten aan den Admirant komende klagen, hebben zy agter den rug met Ezels ooren beschimpd, naroepende, Lutherano, Lutherano: ja zelfs als men den Kollonel La Borlotte vriendlyk vermaande zagter te handelen, en dat de Kreitzen en Vorsten lange armen hadden, om zulks te vergelden, wees hy met den vinger eene bleitende Koe, antwoordende schimplyk, dat zy de Kreitzen en Ryks-Vorsten zo weinig ontzagen, als zy de Koe deden, enz. dog veele van die Schimpers zyn in dien Oorlog nog wel van hunnen hoogmoed vernederd, gelyk deeze Gedenk schriften zullen uitwyzen. 1599. De Spanjaarden spotten met het Ryk.

Over deezen vyandlyken inval der Spanjaarden zyn 'er van verscheide Ryks-Kreitzen en Vorsten veele, dog langzaam, vergaderingen ge houden, daar alle de grote klagten gekomen zyn, daar zy goed vonden te schryven aan den Keizer, ook aan den Aards-Hertog Albertus, den Admirant, 't Hoofd van 't Leger, en aan den Gouverneur Kardinaal Andreas, maar alles te vergeefs. Ten laatsten heeft de Keizer, na veel schryvens, in 't byzonder een bevel uitgegeven tegen Don Françiscus de Mendosa, Admiraal van het Koningryk van Arragon, Markgraaf van Guadaleste, en Kommandeur van de Ridderlyke Orde van Calatrava, enz. Veldheer van het Bourgognisch Krygsvolk des Aards-Hertogs Albertus, enz. gedagteekend te Padribod, den 30sten van Wintermaand, des Jaars 1598. Vergaderingen van Kreitzen en Vorsten.

Wy *Rudolphus*, door Godts genade, de IIde, gekore Roomsch Keizer, ten allen tyden Vermeerderaar des Ryks, in Hoogduitschland, Hongaryen, Bohemen, Dalmatien, Croatien en Sclavonien, enz. Koning, Aards-Hertog van Oostenryk, Hertog van Bourgognien, Stier, Carinthen, Crain en Wirtenberg, Graaf van Tirol, enz. Ontbieden den welgebo-

boren, onzen lieven byzonderen, Don Françiscus de Mendosa, Admirant des Koningryks van Arragon, Markgraaf van Guadaleste, Ridder der Orde Calatrava, Kommandeur in Val de Pennas, Veld-Overste van onzen vriendlyksten geliefden Broeder, Aards-Hertog Albertus van Oostenryk, ook aan N. N. en N. alle en een iegelyk Regimenten, Admiralen, Veld Legers, als ook alle toegedane Krygs-Oversten, Ritmeesters en derzelver Luitenants, Kapitainen en Bevelhebbers van de Krygslieden, zo te Paerd als te Voet, van wat Volk, staat en rang die zouden mogen zyn, en dit ons bevel en geloofwaerdige schriften te vooren komen, en getoond of verkondigd zouden mogen werden, zo veele van hen op ons Ryk, of derzelver Vastigheden, Grond, Bodem, Steden, Vlekken, Schanssen en Stroomen, zo te Water als te Land, in of opgetogen zyn, en zig daar op onthouden, doen wy hier mede te weten, dat onze Vorsten en Stenden der Nederlandsche en Westphaalsche Kreitzen, inzonderheid de Hooggebore Johan Wilhem, Hertog van Gulik, Kleef en den Berge, enz. onze lieve Neef, die ons nu lang, den eenen tyd na den anderen, in alle onderdanigheid te kennen gegeven, en ons daar over zeer hoog geklaagd heeft, in wat maniere gy Admirant met grote Heirkragt, geweld en magt, zelfs met meer dan dertigduizend gewapende Mannen, in 't laatste van de voorlede Herfstmaand uit Braband getrokken zyt, uwen weg door het Vorstendom Gulik genomen, en in dezelve Maand des voorsz. Hertogs Stad Orsoy overweldigd, vast gemaakt en bezet, daar na eenige duizenden te Paerd en te Voet over den Rhyn gezonden hebt, die daar, op den Ryks-bodem, eene Schans opgeworpen, en over beide de zyden derzelver alle de Beesten en Vee, zo groot als klein, weggenomen, het platte Land geplunderd, en boven dien de arme lieden met vangen, rantzoeneren, branden en doodslaan, verdrukt hebben, desgelyks nooit van eenige doortogten gehoord

hoord is geweest: daarom ook de meeste Inwoners 1599.
en Onderdanen hunne huizen, hoven, en 't geene
zy met hunnen zuren arbeid gewonnen hadden, verlaten moesten: waar by het nog niet gebleven is; maar hebben 't zelve Krygsvolk gezonden in 't Land van den Berge, zynde een Vorstlyk Guliks Leen, en hebben het huis Broek, daar op wyle Ulrich van Daum, Grave van Valckensteyn, woonde, beschoten, en onaangezien de Graaf dat huis met voorwaarden en verzeekeringen van alle vryheden, lyf, have en goederen, voor hem en die daar op waren, namelyk de Gulikfche en des Graven Soldaten, opgegeven had, hebben, boven de voorsz. voorwaarden, een deel van deeze Soldaten doodgeslagen en vermoord, en den voorsz. Grave, welke zelfs des Admirants Sauvegarde had, eenige dagen gevangen gehouden, en op eenen tyd, met bewilliging van den Kapitain, die op het huis lag, als hy tegen den avond was gaan wandelen, jammerlyk verslagen, en vermoord. Midlertyd is dat Krygsvolk nog zommige Kleefsche Steden, als Burich, Dinslaken, Holdt, Rees, Emmerick en andere Sloten, Edellieden huizen, en Dorpen hier en daar, onder het voorsz. Vorstendom behoorende, gewapenderhand doorgetrokken, en hebben ook zomtyds, met het grof Geschut daar voor getrokken zynde, dezelve dus ingenomen, verwoesd, gedwongen en uitgegeten: daar onder waren veele Geestlyke en Waereldlyke perzonen, zonder iemand te ontzien, maar op 't allerelendigste geplaagd en gepynigd, een deel van die gevangen, een deel verworgd en omgebragt, met op het schandlykste Vrouwen, Jongvrouwen en Dogters te schenden, zo dat dergelyk nooit gehoord is geweest: boven dien nog de Stad Wesel zo benauwd, dat zy honderd en vyftigduizend Daalders, de eene helf gereed, en de andere helf binnen weinigen tyd, hebben moeten opbrengen, mits aan des Admirants Oversten en Bevelhebbers naderhand hebbende moeten beloven nog duizend Malders Rog

op

op te brengen: boven dien ook de Heerlykheid en huizen, als Kruydenbergh, Weyflyckhoven, ook de Vorstlyke Edellieden huizen en Sloten, als Lhan, Windendal, Dulport, Noisau, Impel, Dornich, Lackhuysen, Woremsemmerwoghen, en den Hertog van Gulik zelfs, met zyne Hofhouding, in de uiterste armoede gebragt hebbende, en wat plaatzen 'er verder met geweld genomen, geplunderd, beschadigd en afgebrand zyn geweest, daar van is ons een groot getal gezonden. Verder hebben zig zommige van het Veld Leger durven beroemen den Hertog zelfs in perzoon te veroveren en verdryven. Boven dit alles hebt gy Admirant, met uw Krygsvolk, ook voor deezen vervorderd eenige Steden in 't Stigt van Munster met uwe Spaansche Soldaten te bezetten, en die eenige weigering gedaan hebben, met geweld daar toe gedwongen en ingenomen: boven dien hebt gy het Stigt van Munster, en den Bisschoplyken Stadhouder en Raad derzelver, Alexander van Vebelen, als Oversten, doen aanbieden eenen Quartier-brief, en het voorsz. Quartier, als gezegd is, gemaakt hebbende, hebt gy het Hertogdom van Kleef, met nog dertig Steden en Vlekken, zo Kleefsche als Munstersche, aangetast en ingenomen, ten behoeve van uwes Krygsvolks Winter-Leger, en 't Stigt Essen en Werden gansch bedorven: insgelyks geschieden 'er dagelyks uit die vastigheden des Vorstendoms van Gelder, op de Dorpen en Naburen, zo veele roovingen en rantzoeneering, dat geene Akkerbouwing nog Koopmanschappen kunnen bedreven werden: en wat geweld, moedwil en overlast 'er verder bedreven is geworden: des zyn wy, gelyk ook alle andere aanzienlyke Keurvorsten, die ons daar toe zeer ernstig aangeroepen, verzogt en gebeden hebben, wegens de hooge Overheid gedwongen; en alzo gy nu zulk een onbillyk voornemen genomen hebt, en u geenzins hebt willen laten gezeggen of vermanen, dat gy ons en des H. Roomschen Ryks vreedzame

Lan-

zame Landen, en die ons en het H: Roomsche Ryk 1599.
toegezworen zyn, met eene zulke Krygsmagt, zonder eenig aanzien of waarschuwing in tyds, te overvallen, hadden wy, nog alle onze Keur-Vorsten, Vorsten en Staten, van den Koning van Spanje, en nog minder van onzen vriendlyksten geliefden Broeder Albertus, Aards-Hertog, enz. gelyk ook de geheele Nederlandsche Regeering, zulk eene vyandschap niet verwagd, maar in tegendeel altyd voor deezen, gelyk ook nu nog, ons vertroosd met eene goede en vriendlyke Nabuurschap, maar gy hebt de voorsz. Landen, des Ryks Onderdanen, met uw Krygsvolk overvallen, tot eenen roof gemaakt, verarmd en bedorven: des hebben wy ook voor deezen aan u, als ook aan onzen geliefden Broeder Albertus, onzen wil en zin des aangaande, door verscheide schryvens, te kennen gegeven.

Niet tegenstaande de voorgaande waarschuwingen en vermaningen schynd het, dat gy dezelve in 't minste niet na komd, nog in 't minste naar behooren volgd: daarom ons nodig is scherper toezigt en andere middelen daar toe te gebruiken. Hierom beveelen wy u Admirant van Arragon, mitsgaders alle uwe nagelate Oversten, Bevel-hebbers en Krygsvolk, zo in 't byzonder als gemeen, wegens de Roomsch Keizerlyke Majesteits magt, als ons en des H: Ryks Onderdanen schuldig zynde, op lyf-straf, waar zy te vinden zyn, en den anderen onzes en des Ryks hooge en laage Onderdanen, Bondgenoten, en Leen-lieden, of die onder ons en het H: Ryk gezeten of gegoed zyn, op straf van ons en des H: Ryks agting en weder-agting, ban en weder-ban, en boven dien met verlies van hunne begunstigingen, Privilegien, Vryheden, Waerdigheden, Leenen, Haven en Goederen, op wat plaatzen die onder ons en het H: Ryk, of derzelver Bondgenooten, geleegen zyn, wie dezelve overtreden, met de daad te mogen uitvoeren, zonder eenige verdere verklaring noodig te hebben. Wy gebieden ernstig

en vast, en willen, dat u en ulieden dit ons Keizerlyk bevel en geloofwaerdige Schriften gezien en getoond, en daar van kennis gedaan zal werden, met al uw Krygsvolk, en gy zonder iemands verdere geleidinge, van ons en des H: Ryks grond en bodem aftrekt, en denzelven ontlasd, verlaat alle Steden, Sloten, Edellieden huizen, Vlekken, Vastigheden en Schansſen, die gy en gylieden, als te vooren verhaald is, den Hertog van Gulik, het Stigt van Munſter, en anderzins ons en des Ryks Staten en Onderdanen, hoe die mogen genoemd zyn, afgedrongen hebt, en hun gansch verlies hunne voorige Heeren weder in handen ſteld, de gedane en veroorzaakte ſchaden betaald en oplegd, aan die van Wezel en andere de afgedwonge Penningen en kosten met brandſchatten, zonder afkorting, wedergeefd: en om te bewyzen, dat gy Admirant in 't ſchandlyk ombrengen en vermoorden van den Grave van den Broek geen welbehagen hebt gehad, der Gravinne, Weduwe van wylen den voorzegden Broek, genome gereedſchappen, als Geld, Kleinodien en Zilverwerk wedergeefd, of de behoorlyke waerde daar voor betaald, de gemoeide Geestlyke en Waereldlyke perzonen, zonder mishandelingen, op hunne vrye voeten ſteld, en u wagt voortaan tegen de bovengenoemde, nog andere, in onze en des Ryks Staten en Onderdanen, in eenige manieren, op dezelve iet vyandlyks voor te nemen, en hun niet anders te doen, op gehoorzaamheid, zo lief u en een iegelyk in 't byzonder dat zyn mag, om de voorſz. ſtraf te vermyden: weet u daar na te ſchikken: dit vermanen wy u wel ernſtig, enz. Gegeven op ons Slot Padibrod, den 30sten van Wintermaand, des Jaars 1599.

Rudolph. Ad mandatum Cæſ. Majeſt.
V. L. Carodino. Arnd. Hanniwaldt
in Dosſo.

Hier

Hier op antwoordde de Admirant met de volgende woorden: 1599.

Dat hy niet kan agten dit en al het ander schryven, want, indien de magt en kragt der Keizerlyke Majesteit over de eene zyde, en des Heiligen Vaders, den Paus, met deszelfs ban, op de andere zyde, hem nog eens gebood te vertrekken, hy niet zou gehoorzamen, als hebbende eenen Heer, die hem bevoolen heeft zyne onderneming te doen, ten ware hy, met kragt van Wapenen, door iemand, hem opkomende, met enkel geweld hem anders deed besluiten.

Dergelyke Brieven heeft de Keizer ook geschreven, en een bevel gezonden aan de Staten der vereenigde Landen, beklagende, dat zy hun Krygsvolk onderhielden in 't Kleessche gebied, en het innemen van de Kleessche Stad Sevenaer, het Slot Tolhuis, de Stad Vreda in 't Stigt van Munster overweldigd, en veele Geestlyke en Waereldlyke perzonen gevangen en naar Grol gesleept hadden, belastende, op straf van den Ban, deeze plaatzen te ruimen, en de gevangenen te verlossen, enz. Ook gegeven te Padibrod, den 30sten van Wintermaand, des Jaars 1599. 's Keizers bevel aan de vereenigde Landen.

De vier Rhynsche Keurvorsten van Ments, Keulen, Trier en de Paltz Graaf, hebben ook Brieven aan de Staten der vereenigde Provintien en aan Prince Maurits geschreven, zig zeer beklagende over 't geweld van hun Krygsvolk, die belastende van den Ryks-bodem af te wenden: waar op de Staten hevig antwoordden, van altyd tot dien einde hun uiterste best gedaan te hebben, en nog bereid te doen, zo hunne vyand hen daar toe niet porde en dwong, enz.

Deeze brieven en schryven niet helpende, hebben niet alleen des Ryks Kreitzen, maar ook de bygeleggende Vorsten, als die van Brunswyck, Brandenburg, Ausbach, de Landgraaf van Hessen, met Simon, Graaf van der Lippe, als Westphaalsche Kreitz- Vergaderingen van de neder Kreitzen en Ryks-Vorsten.

1599. Kreitz-Overste Luitenant, veele vergaderingen gehouden, als te Franckfort, Erfort, Keulen, Maegdenborgh, en ten laatsten te Cobelentz, en beraadslaagd, hoe men zulke invallen best naar des Ryks gesteldheden en afscheiden zou kunnen afweeren.

Verontschuldiging der Spaansche Gezanten over den togt en Winter-Legering op Ryks-bodem.

Daar lieten zig ook verscheide malen vinden de Gezanten van den Koning van Spanje, wegens den Aards-Hertog Albertus, en wegens den Gouverneur Kardinaal Andreas, te weten, D. Godefroy van Moesienbroeck en D. Niclaes van Langenberg, en D. Meussenbroot was hun dikwils bygevoegd, welke, op verscheide tyden en plaatzen, in Louwmaand en Sprokkelmaand, veele verontschuldigingen hebben vertoond, leggende de oorzaken van dit ongeval op des Ryks-Staten in 't gemeen en byzonder, om dat zy in de Nederlandsche Oorlogen den Katholyken Koning zo weinig hulp en vordering gedaan hadden, daar het Ryk van den Koning meer weldaden had ontfangen, hoofdzaaklyk zeggende:

De Togt was uit groten nood, en niet om de Landen te overheeren, aangenomen, maar tot des Ryks besten, en bewaring van den Roomsch Katholyken Godtsdienst, daar veele Ryks-verwanten in tegendeel de Nederlandsche Rebellen in hunne Ketteryen sterkten, die daar door nooit tot eenige verzoening hadden willen komen, wat middelen en tusschenkomingen men ook had gebruikt. Met den Togt was het wedergeven van Rhynberck en Schenken-Schans getragt: daarom de Keurvorst van Keulen, al is 't dat hy in de Stigten van Keulen en Munster wat schade leed, zig niet behoefde te belgen, nademaal hy den Koning moest dank weten, dat hy nog in zyn geheel en de geene was, die hy geweest had: hy mogt ook bedenken het stuk van Trucxses, Nuys, Berk, Bonna en andere grote diensten, van den Koning ontfangen, zo vorderlyk tot 't gemeen welvaren des Katholyken Godtsdiensts, den staat van de Geestlyke Vorsten, en den Westphaalschen

Kreitz:

Kreitz: aanmerkende de grote deugd, die andere Landen daar uit toekwam, en de Landen beschuttende van het plunderen der Rebellen en Vyanden. 1599.

Onschuld over den moord van den Grave van den Broek.

De Graaf van den Broek was om zyn nydig hart omgekomen, zyne aangebore wreedheid gedurig tegen 's Konings volk, als zy om voeragie liepen, toonende, uit haat van den Katholyken Godtsdienst, die alom wreed doodslaande: waar door 's Konings volk tot wraak ontstoken tegen zulk eenen, die geene waarschuwing van den Heer Admirant wilde hooren, hy tegen zynen dank omgebragt was, 't welk hy by middel van regt dagt te wreeken.

De Vorsten van Gulik en Kleef beschuldigd.

Desgelyks hadden de Vorsten van Kleef en Gulik ook zulken groten nood niet van klagen: de Heer Admirant zogt ieder regtvaerdig genoegen te geven: want zo haast Rhynberck veroverd, en 't geld van Wesel bekomen was, was hy den Rhyn afgetrokken, bezettende Rees en Emmerick, om Schenken-Schans te winnen; maar die te sterk en niet aankoomlyk vindende, was hy voortgetogen naar Deuthecom, den vyand Schulenborg afnemende, daar over was de Winter gekomen, en 't geld tot de betaling ontbrak hem, des hy besloot 't Leger te winteren in des Ryks Landen, om 't zelve zo wel tegen des Ryks als des Konings vyanden te beschermen, die daar ook wel wat ongemak mogten lyden, namelyk, den Vorst: want hy by de Verbonden van Venlo, en andere, gehouden was tot onderlinge bescherming, bystand en bewaring van den Katholyken Godtsdienst, dat altyd was nagelaten, niet tegenstaande gedurige vermaningen, hem aangezegd en gedaan van alle de Nederlandsche Gouverneurs, dat hy intyds zou voorzien tegen de School van de Secten in zyne Stad Wesel, en dat hy daar allerhande Ketters niet zou ontfangen of laten nestelen, met betuigingen, dat hy daar mede oorzaak zou geven van 't zelve te wreeken, en evenwel heeft hy de Ketters en Rebellen alle gunst beweezen, ook van allen nooddruft in wapenen verzorgd, onder 't dekzel van on-

1599. zydigheid, en zelfs in 's Vorstens Hof werden Kalviniaansche Predikanten gedoogd.

De Burgers van zyne Steden lieten voor hunne oogen, ja uit hunne Steden, 's Konings Krygsvolk vangen en wegvoeren, gelyk Schenck en Boedbergh uit de Stad Santhen gedaan hadden.

De Vorst had beloofd Schenken Schans af te breeken, op welke toezegging de Stad Orsoy wedergegeven, en de Schans tegen over Rees afgebroken werd, van welk kwaad de Kleefsche oorzaak waren.

De Keizer en Ryks-Vorsten beschuldigd.

Dus hadden ook de Keizer en andere Ryks Vorsten hun best niet gedaan, volgens de gemeene en byzondere verbintenisfen tusschen het Ryk en 't huis van Bourgognien: want meermalen van de Gouvernante van Parma, den Hertog van Alva, en de andere volgende Gouverneurs vermaand zynde, dat zy, volgens de verbintenisfen van vriendschappen, de ballingen en gebanne Ketters in hunne heerlykheden niet zouden ontfangen, hadden zy, des niet tegenstaande, de Heirtogten van den Prince van Orange, Hertog Casimirus en meer andere, laten vergaderen, monsteren en doortrekken, en dus, tegen des Ryks beveelen, de Rebellen allen onderstand en voedzel gegeven: daarom behoorde men in 't Ryk een klein ongemak niet aan te zien, uit aanmerking van de grote weldaden des Konings, zo nodig voor de gemeene welvaard en Katholyken Godtsdienst, van des Majesteits naam en waerdigheid van 't Ryk, en den staat van de Geestlyke Vorsten, en van alle de Landschappen van den Westphaalschen Kreits.

Dit is de zaaklyke inhoud van de bewys-reedenen der ontschuldiging wegens 's Konings Krygsheirs Oversten, waar van veele schriften zeer wydloopig in druk te leezen zyn, waar mede zy, die hun toegedaan waren, genoegen gaven, zo dat de besluiten, die veele vorderden, zeer opgehouden werden.

Hier

Hier over hebben mede 's Keizers Kommisfarisfen van meening geweest en verzogt, dat men, gezien hebbende zyne Keizerlyke Majesteits grote zorgvuldigheid over dit stuk, in 't afkondigen van zyne bevelen, en 't over al schryven van zyne Brieven, daar op de Aards-Hertog Albertus, en de Kardinaal Andreas beloofd hadden, dat men 't Krygsheir van den Ryks-bodem zou afleiden, en ryklyk de schaden vergelden, zeggende, dat de Admirant dien togt deed zonder hun byzonder voorweten, wat geduld moest hebben, en wagten op voldoening en uitgang van de beloften. 1599. Raadslagen der Kreitzen over den Oorlog met 's Keizers Kommisfarisen.

Met deeze gedagten kwamen ook genoeg de Rhynsche Keurvorstlyke Gezanten over een, te weten, dat 'er tegen de partyen, die de een den anderen bekrygden, niets beledigende diende voorgenomen, maar dat men het einde van de toezeggingen behoorde te verwagten: en volgens het besluit van de vyf Kreitzen, ook op de manier der uitvoering, was het nodig daar over eenen Ryks-dag te beschryven, om wys en bescheiden te raadslagen, overleggen en wegen de magt van beide de oorlogende partyen, hebbende oud Krygsvolk, die over de 30 Jaaren in den Krygs-handel geoeffend waren: de Koning van Spanje had den Oorlog nu lang tegen zyne Nederlanders, en boven dien ook tegen andere, zelfs Koningen, gevoerd, en al had hy zomtyds schade geleden, had hy egter weder zig versterkt en den Oorlog hervat. Zo men 's Ryks afscheid wilde in 't werk stellen, was niet alleen te overwegen, dat zy gelyke magt dienden te hebben, maar ook toezien de partyen niet verder te tergen of tot wraak te beweegen, tot gevaar van den ganschen Kryg op den Ryks-bodem te trekken: waarom gelasd was, dat men gebruiken zou den Raad van de andere Kreitzen, en ook niets te doen zonder bewilliging van den Keizer, als Opperhoofd des Ryks, welke nog alle geweldige en zorglyke middelen ontried, om dat de Aards-Hertog Albertus verzogt, dat men hem, als eenen Vorst, Gedagten van de Rhynsche Keurvorstlyke Gezanten.

1599. uit het Duitsche bloed gesproten, wilde geloof geven, aanbiedende alle gedane schade te herstellen, en voldoen.

Welkes loflyke belofte zy niet ligt behoorden te mistrouwen. nog zyne Hoogheid oorzaak te geven van zyn woord niet te houden, zo men niet wilde toonen te misgunnen, dat de Nederlanden hem toegevallen waren: waarom zy besloten, 't stuk zo gewigtig zynde, dat zy behoorden 't gansche Ryks gevoelen daar over te hebben, op dat den vyf Kreitzen naderhand niet verweten werd, dat zy 't gansche Ryk in onlydlyke schade en ongeval, door hunne ligtvaerdigheid, gebragt hadden: ondertusschen behoorden zy niet af te laten de negenmaandsche schatting van het gansche Ryk te vergaderen, niet om daar mede te beledigen, maar te beschermen, of allen overlast af te weeren.

Gedagten van de Ryks Kreitzen. Niet tegenstaande veele deeze gedagten der Rhynsche Keurvorstlyke Gezanten goed vonden en toestemden, hebben egter de Francensche, Overrhynsche, Westphaalsche en Nedersaxsche Kreitzen Gezanten vermaand en gezegd, dat des Ryks-gesteldheden op den gemeenen Vrede, van de overvalle leden bystand te doen, openbaar waren, en dat 'er geene geschillen waren, of men 't zelve mogt doen, maar hoe men 't in 't werk kon stellen was nu te besluiten: zy hadden des Keizers en Keurvorsten gedagten gehoord, dus was des Aards Hertogs Albertus Krygsheirs geweld in 't Ryk van over lang bekend, en boven dien had de Admirant dikwils beloofd, zelfs met Zegelen en Brieven, dat hy zyn Krygsheir van den Ryks-bodem wilde voeren: intusschen vaard hy egter voort, en vast werden des Keurvorsten en Vorsten Steden, Kasteelen en Onderdanen hart gedrongen, en met Geschut gedwongen hunne Poorten te openen, de Brandschattingen vermeerderd, en de openbare Vrede-brekers, die men zegd zonder weten des Aards-Hertogs en Kardinaals zulke moordadigheid aan te rigten, werden

den niet alleen ongestraid gelaten, maar in grote eer gehouden en begiftigd, zelfs vereeid met hooge Krygsdienstige Bedieningen en Ampten: ook deden zy geene ernstige aanbieding van wedergeving der plaatzen, nog van voldoening der schaden: dus was er geen geloof aan hunne ydele belofte te geven, maar men zou de bezwaarde Leden en Stenden, nu 32 Jaaren door deezen Oorlog gekweld, en nu in zeven Maanden onlydlyk overvallen, bystaan, het lieve Vaderland en de eer der oude Duitsche Natie voorstaan, elkanderen helpende, en dus weeren de schande, die de Keizerlyke Majesteit en het gansche Ryk daar over zou toegeschreven werden by alle Buuren en Natien, zo zy hunne beveelen en besluiten niet uitvoerden of bekragtigden. 1599.

Besluit tot den Oorlog.

Waar door by de meeste stemmen vastgesteld en besloten werd, uit kragt van Ryks-gesteldheden, dat men den Westphaalschen Kreitz, en andere overlaste Ryks-verwanten, zou bystand doen, en beide de oorlogende partyen belasten van den Ryks-bodem te trekken, en dwingen tot herstel der schaden, en verzeekering te doen, dat zulks niet meer zou geschieden, ook zonder verder den loop van Koopmanschappen en handeling te verhinderen, enz.

Graaf Symon van der Lippe Veld-overste gekozen.

Voor Generalen Veld-Oversten verkozen zy den Grave Symon van der Lippe, Overste Luitenant des Westphaalschen Kreitz, nogtans met tegenspreken van de Nedersaxsche en des Paltzgraven Keurvorstlyke Gezanten, met die van Ausbach; maar de andere Kreitzen, overeenkomstig het besluit van des Ryks gesteldheid, hebben die Keur dus overstemd, en met deezen Generalen Oversten moesten der anderer Kreitzen Oversten beraadslagen, hoe, waar en wanneer de zaken te handhaven waren, met meer andere zaken: verder ook, dat men de Keizerlyke Majesteit zou verzoeken zyne beveelen te vorderen, tot dat zy gehoorzaamd werden, en voort te varen met des Ryks-Ban tegen de ongehoorzame, enz.

Daar werd ook voorgesteld, zo beide de oorlo-

1599. gende partyen des Ryks beveelen gehoorzaamden, en van des Ryks bodem weken, dat men dan op gemeene kosten Guarnizoenen zou stellen, om alle verre dergelyke invallen te weeren.

Affcheid der Kreitzen aan des Kardinaals Gezanten.

Na dit besluit werd den Gezanten van den Kardinaal Andreas, Aards Hertog en Gouverneur, wegens de vyf Kreitzen aangezegd en geantwoord, dat zy 't geheel anders verstonden van des Krygsheirs handeling, dan zy wel verhaald hadden; maar zo zy hunne beloste en toezegging met de daad wilden volbrengen, leidende 't Krygsheir van des Ryks-Bodem, vergoedende de schaden, en gehoorzamende de Keizerlyke beveelen, zou niets voorgenomen werden, dat des Kardinaals Hoogheid tot nadeel of schaadlyk zou zyn, en 't zelve werd hun mede schriftlyk gegeven.

Met dergelyke Brieven werden ook de Gezanten der Staten Generaal van de vereenigde Landen vermaand afstand te doen van de plaatzen des Ryks, by hen ingehouden of bezeten.

De Admirant begind Winterlegers te ligten, om dat Prins Maurits te Veld wilde.

Terwyl dit besluit te Cobelentz, den 21sten van Lentemaand, genomen werd, en Prins Maurits Krygsvolk begon te Veld te trekken, hebben de Spaansche hunne Winter-Legers in 't Stigt Munster, en uit het Bergsche en Kleefsche kwartier, begonnen te verlaten; nogtans, op dat zy den Rhynstroom in hun geweld mogten houden, en vryen toegang in Gelderland hebben, hebben zy vyf Steden in Kleef willen hebben en behouden, te weten, Rees, Calcar, Goch, Gennep en Emmerick, om welke te winnen Schenken-Schans hem nodig was, des hy de Stad Emmerick deed opeischen, in 't einde van Sprokkelmaand, belovende vergeving van alle voorgaande zaken, ook dreigende alle geweld en verderf, zo zy hem niet openden.

In Holland beraadslaagden zy, of zy Emmerick beschermen en hunnen Vyand voorkomen zouden; maar ondertusschen zyn de Spaansche daar sterk voorgekomen, en hebben de Hollandsche Oorlogs-

schee-

scheepen met hun Geschut van 't Land doen afdryven, en daar na 't Geschut met Ponten voor de Stad gezonden, en twintig of vierentwintig scheuten daar op gedaan. De Burgerye daar over verschrikt zynde, hebben geen gehoor aan hunne Kapitains van de Stad, Overste van twehonderd Kleefsche Schutten, wegens den Hertog zynen Heere, willen geven, welke hun raadde, dat zy zouden getroosd zyn, en hy zou om hulp zenden aan die van Schenken Schans, die hun aangeboden was geweest; maar de meeste Burgers, bewoogen door de Jezuieten en Spaanschgezinde, hebben 't willen overgeven, en hunne Burgermeesters uitgezonden, die, den laatsten van Sprokkelmaand, met de Spaansche verdroegen omtrend duizend Mannen, zo te voet als te paerd, in te nemen, tot verwondering van veelen, vermits zy zig te voren zo moedig en kloek voor hunne vryheid getoond hadden, en nu zo ligt lieten gezeggen, waar uit de vereenigde Landen merkten, dat 'er oogluiking en heimelyk verstand was onder die van de Kleefsche Regeering met de Spaansche. 1599. De Admirant neemd Emmerick weder in, den laatsten February.

De Admirant lag in Emmerick Guarnizoen van Walen, Italianen en Spanjaarden, onder 't beleid van den Grave van Busquoy, Zoon van den Heere van Vaulx, van den huize Longeval, die van den Koning onlangs Graaf gemaakt was: deeze was een kloek jong Heer, die Atrecht voornamelyk beschermd had tegen den Koning van Vrankryk. De Kapitain met de Kleefsche Schutten werden in schuiten gesteld, om te vertrekken, des zy te 's Gravenweert hunnen dienst kwamen aanbieden, en werden by de Staten der vereenigde Landen in dienst aangenomen.

Hier over vond Prins Maurits geraden de Stad Sevenaer weder in te nemen, latende den Gelderschen Waerd bezet, door den Heere Sidelnisky, met agt Vaandelen, en eenige sterke huizen daar omtrend: waarom hy Graaf Lodewyk van Nassau, met eenige Ruiterye en Musquettiers, naar Emmerick zond, om zyn voornemen te volbrengen, zonder hinder

1599. van 't Guarnizoen van Emmerick, en bestelde voor den dag eene kleine hinderlaag van eenige Paerden onder Conteler voor de Stad, en zond eenige uit, om de Beesten, die uit de Stad te weiden gedreven werden, te nemen: 't Guarnizoen van de Stad dat ziende, meende, dat 'er alleen eenige weinige Koedieven waren, en wilden die Beesten beschutten, daar uit grote alarm en schermutzeling rees: en dit blyvende duren, is de Gouverneur, Graaf van Busquoy, zelfs met een hoop Volk te voet en te paerd toegeloopen: Graaf Lodewyk had daar by eene grote hinderlaag van omtrend honderd Paerden besteld, daar hy zelfs by was, die ter bekwamer tyd opstonden, en de andere in de vlugt bragten: daar werd ook terstond de Kapitain Donato gevangen, dien de Graaf van Busquoy met geweld wilde ontzetten, dog verwarde daar over zo diep, dat hy van den Ritmeester Edmontz en andere door 't Water gedreven en gevangen werd, met Donato en den Grave Paciotto, diens Vader het Kasteel van Antwerpen gebouwd had. De Graaf van Busquoy werd, gevangen zynde, als een beest voortgestuwd, en gedwongen, in groot gevaar van zyn leven, weder met zyn Paerd over 't Water te zwemmen, zeer gekwetst zynde: hy bleef eenige Maanden gevangen, wel behandeld, en ten laatsten is hy 'er afgekomen met twintigduizend Guldens rantzoen: daar werden meer andere Alferos en van naam gevangen, als de Zoon van den Heer Palimedes de Chalon, Bastaard van Rene, Prince van Orange: deeze was gebooren van eene Dogter van Graaf Pieter Ernst van Mansveld, dien verweten werd, dat hy, zynde van het huis van Nassau, zig wel mogt onthouden tegen dit zyn huis de Wapenen te voeren.

Sevenaer ingenomen.

De Graaf van Busquoy werd gevangen.

De Staten Generaal der vereenigde Landen inziende het stout bedryf van den Admirant met zynen voortgang, en dat des Keizers beveelen hem niet bewogen, nog by hem geagt werden, gaf hun en meer andere lieden dit agterdenken, dat het

alles met det Keizers oogluiking geschiedde, ja als 1599.
of het zyn stuk geweest was, wendende verscheide
oorzaken voor, te weten, om dat de Keizer daar in Jalousien
zo langzaam voorzag, en dat zyn Gezant, Heer Ka- over de
rel Nutzel, zig houdende in 't Hof van Kleef, niet Regee-
tegenstaande harde vermaningen en strenge Brieven, ringen.
door hem geschreven aan den Admirant, nogtans
de verandering van den Godtsdienst te Wesel zeer
hevig vorderde.

Daar werd mede uitgegeven, dat de Marquies van Borgow, Zoon van den Aards-Hertog Ferdinandus, en Broeder van den Kardinaal Andreas van Oostenryk, Gouverneur in Nederland, zou afkomen, trouwen met Jongvrouwe Sibilla, en aannemen de regeering van de Landen van Kleef, Gulik, Berge en Marcke, en zo veel gezag meer, als hem het Spaansch geweld kon toebrengen, tot nadeel van de Vorsten, die de andere Dogters getrouwd hadden, ten ware het Huwlyk, omtrend deezen tyd besloten tusschen den Vorst van Kleef, enz. zelfs met de Vrouwe Antonetta, Dogter van Lottringen, zulks mogt beletten.

Daar werd ook gezegd, dat de Koning van Spanje den Keizer zou raden vrede met den Turk te maken, om zyne magt te gebruiken tot de Nederlanden te dwingen, daar den stoel der Oorlogen en veroveringen te stellen, en ook der protestantsche Duitsche Vorsten vermetelheid te breken en dempen: waar over Brieven van den Keizer aan den Landgrave van Hessen zouden afgeworpen zyn, daar mede de Keizer 't zelve lochende, hem vermanende tot stilte, en hem niet te moejen nog roeren.

Tot versterking van deeze tydingen hielp ook, dat men hoorde, dat in Italien meer Krygsvolk aangenomen werd, om in Nederland te zenden, en dat 'er verbonden of partyen van geld op te brengen gesloten waren, dat de Hoofsche Kooplieden wegens den Koning zouden opbrengen en betalen aan den Aards-Hertog Albertus en Isabella twehonderd vyftig-

dui-

1599. duizend Dukaten alle Maanden, en dat, om dat zy hunne wederbetaling verzeekerd zagen met de aankomst van twe Vloten uit Indiën in Spanje, als die van 't Jaar 1597, en 1598, die men voorgaf, dat wel veertien Millioenen waerdig waren.

Admirants onderhandeling by de Duitsche Vorsten geopenbaard.

Deeze voorgaande tydingen hielpen ook den agterdogt vermeerderen, dat, in Lentemaand, van het Guarnizoen van Grol by Wesel afgeworpen en gevangen werd zeekere Willem Rodowitz, Kapitain en Luitenant Kollonel der Duitschen, van den Admirant uitgezonden, en men bevond zynen last, gedagteekend den 1sten van Lentemaand, in te houden ontschuldiging van de overlasten en afdwingingen van zyn Volk, dat hy zond den Heere Jeronimus Carapha, Marquies de Monta Negro, met Pieter van den Bossche, Auditeur des Legers, om alles in de Winter-Legers te verbeteren, en eerst te gaan by den Grave van der Lippe, en dus verder by de andere Vorsten, en in alles te volgen den verderen last, die de voorsz. Heer van der Lippe hem geven zou: ook te vernemen, wat Raads Heeren by de verscheide Vorsten den Koning van Spanje toegedaan waren, en aan dezelve de Brieven van aanbeveeling van den Grave van der Lippe te vertoonen: ook te vernemen den grondslag van de verbondmaking der Duitsche Vorsten en Kreitzen, en of die beledigende of verweerende zou zyn, hoe sterk, en op wat voorwaarden die aangenomen was, en terstond van alles kennis te geven, en zouden met den voorsz. Grave van der Lippe zig beraden, wat orde daar in best te houden was, by welken Vorst men eerst trekken zou, en wat daar te zeggen en te doen, en verder hoe te handelen was met derzelver gemeenzame Raden, onderzoekende, wie daar van te betrouwen waren, en wie niet, enz.

Willem Rodowitz last aan de Duitsche Vorsten.

De Vorsten, die hy, volgens zynen last, aan te spreeken had, waren Theodorus, Bisschop van Paderborn, van den huize van Furstenbergh, by welken zy alles zouden vernemen wat zy konden, hem

vriend-

vriendlyk, wegens den Koning van Spanje en Aards-Hertog Albertus, allen dienst aanbieden, men zou hem dankbaar zyn, en zyn Land voor schade verhoeden. Van daar zou hy gaan naar den Bisschop van Minden, Graaf van Schouwenbergh, een Katholyke, hem alles goeds toezeggende, met behoorlyke voldoeningen: verder naar den Bisschop van Osnabrugghe, Broeder van Brunswyk, geen Katholyk, alles goeds hem toezeggende, de verpligting en vriendschap des huis van Brunswyk aan 't huis van Oostenryk en Bourgognien hem voorleggende. 1599.

By de Heeren, Graven van Schouwenbergh en Holstein, komende, zou hy zig schikken, na dat de voorsz. Graaf van der Lippe hem zou belasten, en hem zynen last aanbeveelen, en zou, naar goeddunken van den Heere Grave, hun allen dienst en belofte van grote mildheid aanzeggen, zonderling zynen bastaard Zoon, zynde een Vaandrager in des Admirants dienst, die zig wel gedroeg, aanbevoolen houdende.

Den Hertog van Brunswyk zou hy groeten en dienst aanbieden, gelyk hem de Graaf van der Lippe zal bevelen, aanzeggende, volgens zynen gemeenen last, dat 'er geene oorzaken waren, om Krygsvolk aan te nemen, verhalende de oude vriendschap en verbintenissen des huis van Brunswyk.

't Zelve zou men doen by den Land-Graaf van Hessen, en zoeken hem alle mistrouwen uit het hoofd te stellen, en een goed vertrouwen op den Koning van Spanje te hebben, toezeggende, dat men geene andere Vorsten Landen meer zou aantasten, maar naar den Vyand trekken, enz. en men zal hem bidden zig stil t' huis te houden, en by de andere Vorsten alle goede diensten te doen, hem zou dankbaarheid beweezen werden.

Dergelyke diensten zou deeze Gezant ook doen by andere Vorsten, als by den Hertog van Lunenborgh, den Grave van Oldenborgh, enz. Met deezen Gezant des Admirants had zyn Raads-heer, Bu-

1599. Bucho Aytha, eenen Hofmeester medegezonden, met last, die daar gevonden was, zynen Meester Bucho Aytha, alzo die veel by den Admirant vermogt, in 't byzonder zynen dienst by de Vorsten aan te bieden, om elks Landen in 't byzonder te verschoonen, en de Vrienden te bevryden, mits eenige beleefde vergelding en vereering van Oosterschc Hammen en dergelyke, om de Kapitainen daar mede te vriend te houden, dat zy die te Keulen op zeekere bestemde plaatzen mogen bestellen, enz.

Dit was de inhoud van deezen last en onderregting, over welke in Holland verscheide gedagten gemaakt werden. Eenige meenden, dat daar mede gezogt werd de eer, het geloof en gezag van den Veld Oversten van der Lippe te benemen: andere waren van andere gedagten, en dus werden die naar een ieders gezindheid uitgelegd.

Prins Maurits tegenweer en beschansingen, om den Admirant te schutten, in Maert.

De Staten der vereenigde Landen en Prins Maurits, die de zorg des Krygshandels opgelegd was, hadden, op des Admirants innemen van de Stad Emmerick, de Stad Sevenaer ingenomen: dog ziende den Admirant zyn volk weder in Guarnizoen leggen, door dien zy die te vroeg te Veld gebragt hadden, daar zy nog allerhande gebrek aan nooddruft tot een Leger vonden, en voor al geld ontbraken, hebben zy ondertusschen best gedagt alle plaatzen voor inval te sterken, namelyk op 's Gravenweert, daar Schenken Schans op staat, heeft men met alle magt een stuk Wal, 't welk den voorigen Winter, door hooge Wateren, afgespoeld was, weder doen opmaken. Voor Doesborgh deed men alle de sterkingen van 't voorleede Jaar herstellen: desgelyks alle de werken van oud Sevenaer. Prins Maurits trok zelfs naar Nymegen, om dat mede te voorzien, staat makende met zyne werken tot Doesborgh, te oud Sevenaer, aan 's Gravenweert, die zy mede rondom deden afschansen en afsnyden en tot Nymegen, om den Vyand te stutten en schutten, in Lentemaand zo veele werken, van voorschanssen en

gra-

gravingen aanbestedende, dat zy daar in veertigduizend Guldens besteedden: in welke Werken Prins Maurits zig toonde een groot Meester te zyn, als zynde een Hoofdstuk in den Oorlog, boven alle andere Veld-Oversten, in hoop, dat deeze Vestingen in tyds zouden volmaakt zyn, tot dat de nieuwe ligtingen van Krygsvolk by de hand waren. 1599.

Ondertusschen begonnen de Duitsche Vorsten en Kreitzen vast veel Krygsvolk op te ligten, volgens hun besluit, te Cobelents genomen, ontboden by hen den Grave van Hohenlo, en hielden den Grave Everard van Solms, die te vooren in Duitschland getrokken was: waar uit de Spaansche regeering zeer veel bedenken kreeg, zo dat de Kardinaal Andreas van Oostenryk, Gouverneur, zelfs van Brussel naar Mastricht, en van daar naar Ruurmonde en Venlo, gereisd is: en na onderlinge berading met den Admirant en de andere Krygs-Oversten, hebben zy te zamen orde gesteld op de betaling van hun volk, die te ligten uit de Landen van Munster, Bergh, der Marcke en Reckelinckhuizen, en te doen komen omtrend den Rhyn, daar te monsteren, en die dan in 't Veld te houden, tegen welken tyd de Kardinaal zelfs naar Rees zou komen, den dag bestemmende den 12den van Grasmaand, om uit de voorsz. Landen het vertrekken te beginnen.

Hier van werd Prins Maurits verwittigd door afgeworpe Brieven, des hy ook zyn Krygsvolk heeft bescheiden in de Betuwe by een te komen, en is zelfs daar naar toe getrokken, den 12den van Grasmaand, logeerende in 't Dorp Aert, verdeelende zyn volk te Boemel, Gend, Angeren, Dorenborgh, Art Hevin, en Tolhuis, behalven tien Kompagnien, die hy aan den Gelderschen Waerd in scheepen hield, door gebrek aan stro om hutten te maken: hy had ook te vooren eene brug doen slaan over de oude Waal by 't Tolhuis, en sloeg nu nog eene over den Rhyn aan den Gelderschen Waerd, en nog eene over den Arm des Rhyns te oud Sevenaer, om zyn

Prins Maurits trekt te Veld, den 12 April.

1599. Leger by een te kunnen brengen. Te Doesborgh hield hy ook tien Vaandelen knegten en eenige Ruiters, tot bewaring van den Waerd en de Stad.

De Admirant vergaderd zyn Volk te Veld, verlatende meest zyne Guarnizoenen.

Midlertyd was de Kardinaal Andreas, den 14den van Grasmaand, van Venlo te Rees aangekomen, daar zyn Volk sterk vergaderde, en, den 16den, gemonsterd werd. Den 17den deed hy eenige Troupen over den Rhyn trekken naar de Kleessche zyde, en den 19den nog meer, kwam ten zelven dage te Emmerick met den Admirant, Graaf Frederik van den Berge en andere Oversten, en lag zyn Leger deels te Griethuizen en rondom Kleef, in Kleverham: hy deed ook zyne schipbrug van Rees naar Emmerick afdryven en daar maken, daar Graaf Frederik met zyn Regiment terstond overtrok, dreef alle de Hollandsche Oorlogs-scheepen, boven 's Gravenwaerd leggende, nederwaards, en kwam nog met de Regimenten van Don Carlos Columna, Gasper Sapena, Don Alfonso d'Avalos, La Bourlotte en Stanleys of Bastock, digt agter den Waaldyk, bezyden Schenken Schans, legeren: dog van deeze Regimenten waren omtrend drieduizend Mannen onder Sapena naar Gennep op de Maas afgezonden, onder 't dekzel van een geleide van Geschut te doen. De Kardinaal trok daar na zelfs naar Griethuizen, en in zyn Leger omtrend 't huis te Haelt. Den 28sten zond hy de Regimenten van Graaf Hendrik, Barlaimont en twe andere, met tien Vanen Ruiters, weder over den Rhyn naar de Eltensche zyde van Schenken Schans, zig gelatende, of zy die met alle magt wilden bespringen, hoewel Prins Maurits zig zulks niet kon verbeelden, om de blyklyke zwarigheden, nogtans liet hy niet na het geheele Eiland van 's Gravenwaerd wonderlyk te doorgraven, sterken, en met bateryen wel te voorzien, op dat daar voor niet te vreezen zou zyn; maar hy zyn volk elders zou kunnen gebruiken, gelyk het ook gebeurde: want de Admirant zond 's nagts, den 1sten van Bloeimaand, de Kollonellen

La Bourlotte trekt naar Boemel, den 1 May.

Sapena, La Bourlotte en andere, met het meeste deel van de Regimenten van Don Alfonso d'Avalos, Don Carlos Columna en Stanleys, de Maas af naar de Voorne, met het Geschut de Hollandsche Oorlogs-scheepen afdryvende. 1599.

Voorne is ook een Eiland, leggende regt op de plaats, daar de Maas, en een arm van den Rhyn, de Waal genoemd, by den anderen komen, onder en boven, eer men komd aan het Eiland Boemelerwaerd. Dit klein Eiland Voorne legd voor het groot Eiland, beide gemaakt van de Maas en Waal: op dit klein Eiland hadden over eenigen tyd de vereenigde Landen eene Schans doen maken, de Nassausche Schans genoemd, die men nu bezig was te vergrooten en versterken, welke La Bourlotte onvoorziens dagt te verrasschen en overvallen; maar nadien hy daar meer volk gezonden vond, dan hy meende, heeft hy die Schans niet durven aangrypen: want alzo Prins Maurits uitgezonden had de Ritmeesters Du Boys, Laurent, Clowt, Swinckel en Potiers, om te Nymegen over de Rivier te trekken, en van daar, met een deel Paerden, eenen aanslag op den Vyand by Cranenburgh te maken, ontmoetten zy, den 1sten van Bloeimaand, by Cranenburgh vyf Kornetten van des Admirants Paerden, die zy besprongen en sloegen, nemende den Grave Paulo Emilio Martinengo, met omtrend tagtig Paerden, gevangen, by welke zy kondschap en Brieven van des Admirants voornemen vonden, en den Prince Maurits bragten: waar op hy terstond, den 2den, 3den en 4den van Bloeimaand, naar de Voorne zond agtentwintig Vaandelen Knegten, met zes Vanen Ruiters.

Beschryving van de Voorne en Schans.

De Admirant heeft uit het Leger omtrend Grietshuizen met groten haast bezorgd, dat veele schuiten en gereedschappen op wagens van 's Hertogenbosch naar Kesfel zouden gezonden werden, om op de Voorne of Boemelerwaerd te vallen, eer 'er meer volk van Prins Maurits gezonden werd: waar mede

La Bourlotte komd over in den Boemelerwaerd, den 4 May.

1599. La Bourlotte, den 4[den] van Bloeimaand, 's namiddags, tusschen Kessel en Maren in Boemelerwaerd overgekomen is, 't zy om de Stad Boemel aan te tasten, of om over de Waal in den Thielerwaerd te raken tot in de Betuwe, en dus beide de Dyken en Rivieren te behouden: en hier op is het gansche Leger ook allengjes opgebroken van Haelt, en naar Boemelerwaerd getrokken: de Kardinaal Andreas is zelfs, den 11[den] van Bloeimaand, te 's Hertogenbosch gekomen, veele plaatzen verlatende, als Emmerick, den 7[den] van Bloeimaand.

Prins Maurits La Bourlotte's inval verstaan hebbende, is, den 5[den] van Bloeimaand, s' nagts met drie Vaandelen Knegten en zeven Kornetten Ruiters naar de Stad Boemel getrokken, om orde te stellen, en de Stad en plaatzen te sterken, latende nog het voorname Leger leggen te Aert, van daar ontbiedende negen stukken Geschut en allerhande Oorlogs-gereedschap, met last het Leger niet te breken of hem te volgen, voor dat hy het ontbieden zou, zo des Admirant Leger optrok, gelyk in 't kort gebeurde.

Beschryving van Boemel. De Stad Boemel legd in 't Eiland Boemelerwaerd, aan de Noord-zyde, en aan de Waal, is eene middelbare Stad van grootte en schoonheid, maar uit de natuur taamlyk sterk, 's Zomers, om de wateragtigheid des Lands, niet wel ondergraaflyk, en 's Winters, door de grond-wateren en geweldig overloopen van de Rivieren, nog minder. Deeze Stad was in deezen inlandschen Oorlog zeer gesterkt, en zy sterkten dat nu weder, gelyk ook op de Voorn, om die Schans groter te maken. Bourlotte verzuimde ten eersten voor de Stad te trekken, want de Burgers waren in 't eerst zeer verschrikt, om dat hunne Stad, vermits het sterken, nog open lag, en veele vlugtten, tot dat Prins Maurits daar in perzoon kwam, die ze terstond met Ravelyns sterkte, voorziende de Stads Cingel met Borst-weeringen, en buiten de Bosch-poort een stuk Land met Voorschansen omgravende: desgelyks aan beide de einden,

den, langs de Rivier, om meer grond en kant van de Rivier te bezitten, en daar Krygsvolk in te leggen. Deeze Voorschansſen en Borst-weeringen deed hy met eene grote meenigte Schans-korven bezetten, digt by den anderen, en toen hy meer volk by zig gekregen had, legerde hy zyn Paerdevolk langs de Waal, van Loeveſteyn tot Thiel: het Vriesſche Regiment legerde te Opynen, de Schotten op de Voorne, met het Regiment van Jongheer Jan van Egmont, onder Graaf Ernest van Nasſau, de Engelſche te Haften, de Franſchen, onder den Heere van La Nove, binnen Boemel en te Neerynen, met nog in Boemel agt Vaandelen van Pieter van den Dorp, agt van den Heere van der Noot, en vier Zwitſchers. 1599.

Terwyl Prins Maurits dus bezig was met de beſchansſingen, is des Admirants Leger gebleven in Braband, en in den Boemelerwaerd rondom Creveceur, 't welk den Prince Maurits deed vermoeden, of hy 't oog wel hebben mogt op Heusden, zynde eene ſterke wel geleege Stad, twe mylen van Boemel, en is daarom, den 11den van Bloeimaand, Prins Maurits zelfs derwaards getrokken, met tien Vaandelen Knegten, en deed rondom den Hemertſchen Waerd met Loopgraven beſchansſen. De Admirant is met alle zyn magt even vast gebleven voor de Schans van Creveceur, welke legd op den punt, daar het Water de Dies, van 's Hertogenbosch komende, loopt in de Maas, die gemaakt was binnen deezen Oorlog, daar op lag Kapitain Sprong, met zyn Vaandel, welken uit Heusden zestig Schutten toegezonden waren: dit beſchietende, den 11den van Bloeimaand, met drie ſtukken, werd hem, na den middag, overgegeven, met voorwaarde gewapend daar uit naar Hemert te mogen trekken. By Creveceur deed de Admirant eene Brug, en aan de Heelſche zyde eene halve Maan maken, tot derzelver bewaring.

Creveceur werd den Admirant overgegeven, den 11 May.

Daar na heeft zyn Leger alom in 't Eiland gezwor-

1599. zworven en geloopen, pogende van omtrend Rossum, over de Waal, in den Thielschen Waerd te komen, dog ten laatsten is hy, den 15den, voor de Stad Boemel gebleven, die als beleggende, makende zyne Leger-plaats alleen aan eene zyde, te Oensel op den Oensel-dyk, daar hy best bewaard lag voor 't Geschut uit de Stad: hy was wel sterk twaalfduizend Mannen en drie of vier Kornetten Paerden, want de overige bleven in Braband. Hier over werd Prins Maurits omtrend Boemel ook sterk van Volk, meest alle oud geoeffend Krygsvolk.

Boemel belegerd en bestrongen.

Den 16den van Bloeimaand, de Admirant zelfs in 't Leger gekomen zynde, heeft des nagts eenen geweldigen aanval laten doen op de uiterste beschanssingen, welke dien dag in de kromte van den Oensel-Dyk aanvaerd, en nog niet volmaakt waren; maar zy werden kloek, met verlies, afgedreven, daar Kapitain La Motte gekwetst en gevangen latende, en Don Alfonzo d'Avalos werd daar zeer gekwetst; zederd is 't Leger stil gehouden voor de Stad, alleen dagelyks veel schietende naar de huizen en Kerken, dat, by geval, aan veele Menschen schade deed, wy zelfs ons binnen Boemel vindende.

Prins Maurits den Admirant niets anders ziende voornemen, heeft zelfs gezogt zyn Leger te bespringen, en een deel van zyne Loopgragten en Geschut te overvallen, trekkende zelfs in perzoon uit de Stad, den 19den van Bloeimaand, met goede magt, naar zyns Vyands Schanssen aan de Oost-zyde; maar om dat de geenen, die den last hadden op de Loopgragten, niet fluks aanvielen, gelyk belasd was, en de Vyand zig niet buiten zyne begravingen vertoonde, is daar van ook niets gekomen, hoewel de ophef groot was geweest, en weinige Ruiters verzogten elkanderen op den Dyk, het Land voor Ruiterye niet bekwaam zynde; ondertusschen werd van beide zyden zeer met Geschut geschoten, 't welk schade deed, en daar mede werd de Schotsche Kollonel Murray, op de Stads wallen wandelende, ge-

Des Schotschen Kollonel Murray's dood.

geraakt, om dat hy onvoorzigtig niet genoeg buk- 1599.
te, toen de scheut aankwam, zo dat de kruin van zyn hoofd geraakt en gebroken werd: hy was een fraai kloek Man, die veel eer met zynen dienst behaald had.

's Daags te vooren, den 18den van Bloeimaand, was Graaf Lodewyk van Nassau, met agt Kornetten Ruiters, overgevaren naar den Brabandschen kant, om zyne vyands Wagten op te ligten, maar regtte niet veel uit.

Tot behulp en betere schikking van den voorsz. uitval van den 19den van Bloeimaand, was binnen Boemel ontboden het Schipsvolk, dat op de Vloot naar Spanje varen zou: dog om het missen van dien werden zy ongebruikt weder naar hunne scheepen gezonden.

Den 21sten van Bloeimaand, deed Prins Maurits, 's morgens voor den dag, zyne Vyands Loopschanssen bespringen en innemen, daar 'er van beide zyden wel veertig of meer dood bleven: dog deeze aanslag gelukte ook niet wel, door dien het gezette teeken niet gedaan werd, en de Vyand van zyne Loopgraven te rug geweeken was, en daar na met orde op de uitvallende kwam aandringen, behalven dat de uitvallende in een misverstand kwamen, ten opzigt van eenige scheuten, door de Franschen gedaan, die de Engelschen meenden naar hen gedaan te zyn; dog de Schotsche Kapitain Brock bragt eenen Spaanschen Bevelhebber mede gevangen: de Engelschen eenen Kapitain Aldona, en andere: daar bleef, van Prince Maurits zyde, Kapitain Coplant, en Kapitain Gael, zeer beklaagd, met twe Luitenants, eenen Vaandrager van de Engelschen, en andere: de dooden, die men niet afbrengen kon, lieten de Spanjaarden lang onbegraven naakt leggen, toonende, dat zy van de hunnen niet waren.

Alzo daar na de Admirant zyne begravingen en batteryen tegen de Stad daaglyks vermeerderde,

1599. heeft Prins Maurits ook de zyne van alle kanten vermeerderd, zelfs ter zyden van over de Waal in zyn Leger schietende, gelyk wy dat alles zelfs eenige dagen, tot dien tyd binnen Boemel zynde, gezien hebben.

Fatzoen en lengte van de twe Bruggen voor Boemel.

De Stad Boemel was met twe Bruggen aan den Thielschen Waerd gehegt: de eene, voor 't Voet- en Paerdevolk, aan de opper-zyde van de Stad, was van veertien zeer lange Pleiten, dwars over de Rivier, de eene agter de andere vast gemaakt: de andere Brug was voor Wagens en allerhande Volk, gelegd op tien grote en agtentwintig kleiner scheepen, en eene grote Pont, alle geankerd langs den stroom, met Masten aan een vast gehegt, daar over Delen berderen gelegd, en zy was wel vyf treden breed, zo dat twe Wagens, elkanderen ontmoetende, nevens den anderen voor by konden, en deeze Bruggen waren tusschen de vierhonderd en veertig of vyftig treden lang, die wy zelfs gemeten hebben.

Omtrend den 24sten van Bloeimaand, heeft de Admirant omtrend zeshonderd Mannen te Voet, en dertien Vanen Ruiters, heimelyk afgezonden naar Braband, om eenigen voorraad van geld te ontmoeten en in 't Leger te geleiden. Prins Maurits dit vernomen hebbedde, is ook derwaards getrokken, den 26sten, 's nagts, met tweduizend Mannen te Voet, en agtentwintig Vanen Ruiters, in groten haast, meenende hem met voordeel aan te grypen, en lag zig daar toe in hinderlaag voor de Stad Eyndhoven, den 26sten, 's nagts, als dien dag 't geleide daar in gekomen was; maar om dat 't zeer laat op den dag daar uit trok, had Prins Maurits te vooren zyne hinderlaag opgebroken: en naderhand verstaande, dat 't Konvooi kwam, keerde weder, om het zelve schade aan te doen: dit by het Konvooi, nog niet ver van de Stad zynde, gemerkt zynde, keerde te rug, van daar zy gekomen waren, en dus was de

reis

reis te vergeefs: waarom daar na de Admirant dat Konvooi in zyn Leger heeft gekregen, met meer magt en behendigheid. 1599.

De vereenigde Landen beweezen groten vlyt in deezen tegenweer, zelfs begaven zig de meeste van den Raad van Staten, ook een deel van de Staten Generaal, in perzoon in de Stad Boemel, niet zonder gevaar, want de kogels niet alleen vlogen over het huis van wyle Marten van Rossem, Heer van Poederoyen, daar in zy vergaderd zaten, maar ook daar in kwamen. De Landen toonden de zaken zeer te behartigen, want zy verzorgden het Leger volkomen van allen nooddruft, en onderhielden dien ganschen Zomer omtrend twehonderd tagtig scheepen in dienst, dus ook Wagens, waar van het getal was driehonderd negenenzeventig Trek-paerden, tot het Geschut en Krygs-tuig, en hadden daar driehonderd zesenvyftig Brug-meesters, en Officiers over zulken arbeid, die dag-loon hadden, waren 'er driehonderd en drie: zo dat 'er werd gereekend, dat deeze buitengewoone kosten van Scheepen, Wagens, Trekpaerden, Krygs tuig en gereedschappen des Geschuts, met de toebehoorende Officieren, mitsgaders het graven en delven op zo veele plaatzen en tot zo grote werken, de Landen dien Zomer gekost hebben, behalven de Soldyen des Krygsvolks, over de twaalfhonderd duizend Guldens. Vermits 'er nu weinig van belang tusschen den Admirant en Prince Maurits deezen Zomer in 't Eiland van Boemel gebeurde, zullen wy die daar laten, en verhalen, wat elders voorgevallen is.

Kosten van Prince Maurits Leger-gereedschap te Boemel.

De Spaansche Regeering, onder den Aards-Hertog, verbood, in Lentemaand, alle verlofgelden en vrygeleid brieven van goederen uit en in te brengen. De vereenigde Landen deden 't zelve, stoppende alle doortogten en Rivieren, zo dat 'er geene scheepen den Rhyn, Maas of Waal bevoeren, hunne Galeien en Barquen op en afvarende, alle Cercken en gaten bezettende, de verlofgelden op Cales

en

1599. en Emden mede verbiedende, en begonnen Brieven van vrye pryzen op Spanje en Portugaal aan beschadigden en andere te geven.

Nederlandsche Vloot uit Zeeland tegen Spanje t'zeil gegaan den 28 May, onder Jongheer Pieter van der Does.

Wy hebben te vooren verhaald van de wederzyds verbode scheepvaard en koophandel op Spanje: des de vereenigde Landen besloooten hadden, vermits zy hoorden, dat zy in Spanje zig sterk wapenden, eene grote heerlyke Vloot ter Zee uit te zenden, om Spanje, of deszelfs Eilanden te beledigen, en hun Schipvolk in 't werk te houden, onder den Admiraal Jongheer Pieter van der Does, te vooren verhaald, welke, den 21sten van Bloeimaand, zyn afscheid te Boemel van den Prince Maurits nam: dus de Generaal in Zeeland gekomen zynde, zyn, den 28sten van Bloeimaand, met eenen Noorden-wind, omtrend drieenzeventig scheepen t'zeil gegaan, verdeeld in drie hoopen en Admiraalschappen: het eene Admiraalschap voerde de Generaal Jongheer Pieter van der Does, gescheept in 't schip de Orangeboom, daar op Willem Dirksen Cloyer Kapitain was, en voerde eene vlag van Orange coleur, hebbende onder hem scheepen, zo wel van Holland als Zeeland, alle gelyke vlaggen voerende: het twede was onder den Vice-Admiraal Jan Gerbrantsz., voerende alle witte vlaggen: het derde onder den Agter-Admiraal Kornelis Geleynsz. van Vlissingen, voerende alle blauwe vlaggen: behalven dat deeze scheepen wel gemand waren van Schipvolk, hadden zy nog tien Vaandelen Lands Soldaten. Daar was een groot nieuw schip, tot Admiraal van deeze Vloot, te Amsterdam gemaakt, dat deeze Vloot volgde, zeer schoon en geweldig, genoemd de Hollandsche Tuin, en vond de Vloot in de Corone, met zyn Jagt.

De Vloot is, den 11den van Zomermaand, voor de Coronna in Gallissie gekomen; dog vindende daar de Kasteelen wel met volk, de Havens wel met scheepen en Gallioenen bezet, van hunne komst gewaarschuwd, zyn zy van daar vertrokken, na dat 'er

van

van 't Kasteel omtrend twèhonderd scheuten met het 1599. grof Geschut gedaan werden zonder schade, hunnen loop houdende naar de Canarische Eilanden, daar zy, den 26sten van Zomermaand, kwamen, en in groot Canarien met kragt landden: want alzo zy lang tegen de Kasteelen geschooten hadden, was het volk in Booten getreden, om te landen, dat hun de Spanjaarden ook met drie stukken Geschut en veele Musquettiers wilden beletten: dog na veel schieten, is de Admiraal van der Does zelfs 't eerste aan Land gesprongen, tot het middel in 't water, met meer andere, maar met grote moeite raakten zy alle aan land, daar omtrend dertig of zesendertig Spanjaarden dood bleven; den Gouverneur van 't Eiland, te Paerd zittende, werd zyn been afgeschooten: van de Hollanders bleven vier Soldaten dood, en wel vyftien gekwetst; daar bleef dood des Generaals Vaandrager, en dus zyn zy, met vierentwintig Vaandelen, zo Krygs- als Schipsvolk, opgetrokken. Het Kasteel van de Haven dit ziende, gaf zig over, daar omtrend tagtig, zo Soldaten als ander volk, op waren, met negen metale stukken en zes yzere gotelingen.

Het Eiland van groot Canarien genomen en geplunderd.

's Anderendaags zyn zy digt onder Allagona, de Stad van Canarien, gekomen; dog de Stad met het Kasteel werden gedwongen, door bateryen daar tegen te maken: zy vonden daar vyf metale stukken, verlosten drieendertig Gevangenen, en plunderden de Stad; maar het volk was alle met wyf, kind, beesten, en 't ligtste goed, op 't gebergte gevlugt: zy namen nog een Kasteeltie, leggende eene halve myl van de Stad, met drie stukken Geschut; maar alzo eenig Hollandsch Krygs en Schipsvolk te hoog in 't gebergte was getrokken, werden zy geslagen, daar Kapitain Jacob Dircksz. met zynen Hoog-Bootsman dood bleven, met veel schermutzeling. Over het rantzoeneeren van de Stad kwamen zy in bespreek met eenige Oversten van 't gebergte, om die van den brand te bewaren, dog konden niet overeenkomen:

zo

1599. zo haast zy alle den buid van Wynen, Zuiker en Geschut t' scheep gevoerd hadden, en zy in de grote Kerk van Canarien den Predikant van Yselmonde, Henricus Leflerus, eens hadden laten prediken, Gode dankende, zyn zy alle, den 4den van Hooimaand, weder t' scheep gegaan, de Stad, Kerken, Kloosters, met het Inquisitie-huis, in brand stekende, doende de vier Kasteelen met Buskruid springen, rantzoeneerende wel eenige, die op het Kasteel van de Haven gevangen waren.

Het Eiland Gomera geplunderd. Van daar zyn zy t' zeil gegaan, den 8sten van Hooimaand, en zyn, den 13den, gekomen voor een ander Eiland van Canarien, Gomera genoemd, daar zy ook aan Land traden, dog alles vlugtte daar ook op 't gebergte, hunne zwaarste goederen, als Geschut, Klokken, en andere dingen, in de aarde begraven hebbende; maar door de Gevangenen ontdekt zynde, ontgroeven zy dat: daar werden agtenvyftig of zestig van 't Scheepsvolk en andere Inwoners alom verrast en verslagen, die zig in holen en spelonken verborgen hielden: ten laatsten de Stad en Kerken in brand gestoken hebbende, zyn zy weder van daar vertrokken.

De Generaal van der Does heeft hier zyne Vloot in twe deelen gesplitst, en de helf, zynde vyfendertig scheepen, heeft hy onder het beleid en Admiraalschap van Jan Gerbrantsz. belasd weder naar Nederland te zeilen, den 21sten van Hooimaand, en hy zelfs is met zesendertig scheepen, die alle met dubbele huiden tot eene verdere reis voorzien waren, gezeild Zuid-Zuid West henen. De vyfendertig scheepen zyn, in Herfstmaand, alle wel t' huis gekomen, elk in 't zyne met kleine winst.

In 't zeilen uit Zeeland is verstoken een schip van Amsterdam, onder Kapitain Gerart Jansz. Kater, welke, eenige kleine Engelsche Vrybuiters ontmoetende, een Verbond met hen aangegaan heeft, om het Eiland van St. Maria te overvallen, gelyk zy, den 2den van Hooimaand, deden, en rantzoeneer-

neerden 't zelve: den buid gedeeld hebbende, kwam Kapitain Kater te Amsterdam t' huis, daar hy van de Admiraliteit aangesproken werd van niet regt gehandeld te hebben. 1599.

De Generaal van der Does is, met zyne zesendertig scheepen, gezeild naar de kusten van Afriken en Guinea, langs de Eilanden van Cabó Verde, en dus tot St. Thome, een Eiland onder de Linie Equinoctiaal geleegen, daar zy met geweld geland zyn; maar het volk is ook van daar met hunne beste goederen gevlugt in 't gebergte, die zy ook veel rantzoen zogten af te dringen: namen ook de Kasteelen in met genaakschansfen en begravingen te maken, die deeze Nederlandsche Oorlogen geleerd hebben. Daar na zyn die van 't gebergte wel zevenduizend sterk afgekomen, om de Hollanders te slaan en overvallen; maar de Generaal van der Does heeft ze geweldig te rug gedreven, veele dooden nalatende. Ten laatsten is het Eiland, en de Stad Pavoasan, met de sterkten, geheel geplunderd en de buid in scheepen gebragt, bestaande uit byna honderd metale stukken Geschut, negenduizend kisten met St. Thomas bruine Zuiker, omtrend veertienhonderd Oliphants tanden, veel Calicutz Lynwaad, Katoen en andere Waaren uit Indische scheepen, die daar gebleven waren, ook goede zommen gelds.

De Generaal van der Does neemd en plunderd het Eiland van St. Thome.

Maar alzo zy nu lang op Zee en in deeze ondernemingen bezig waren geweest, de lugt daar voor onze Lieden ongezond en zeer pestagtig was, en daar by het volk zig kwalyk in de heete lugt konden bestûren, met eten, drinken, en zig te wagten voor de vrugten des Lands, is 'er eene ziekte of Koorts, Calentura, anders La Modorca daar genoemd, onder hen gekomen, die daar gemeenlyk het volk van Europa, daar komende, overvald: eenige smold het vet van hunne Lighamen, als gesmolte boter in hunne buiken leggende, dat zy bevonden, eenige open snydende.

Van deeze ziekte is daar, en meest op de Zee in

1599. de scheepen by 't wederkeeren, zeer veel volk gestorven, onder andere, nog op 't Eiland, de Generaal Jongheer Pieter van der Does, daar aan deeze Vloot, ook de vereenigde Landen, veel verloren, zynde een kloek, vroom en zeer sterk Man, zeer ervaren in Krygshandel en Scheepvaards-zaken: zyn volk hebben hem in 't Eiland in een huis begraven, diep in den grond, en daar na dat huis met meer andere verbrand, op dat men zyn lighaam niet zou kunnen vinden om op te graven. Daar is ook gestorven deszelfs Neef, Georgius van der Does, een Zoon van den geleerden Heere Jongheer Jan van der Does, Heere van Noortwyk, mede een zeer geleerd en ervare Jongman: verder ook vyftien Kapitainen, zo van 't Krygs- als Zeevolk, en in alles daar en in 't wederkeeren, omtrend twaalfhonderd, zo Krygs- als Schipsvolk.

Sterfte in de Vloot, en dood van den Generaal van der Does, met veele andere.

Na deeze sterfte heeft Kapitain Cornelis Leynsen het opperste gebied over de Vloot aangenomen, en al 't goed, met den gevangen Gouverneur, Don Francisco de Meneses, t' scheep gedaan hebbende, is hy naar huis t' zeil gegaan, zendende nog zeven van zyne beste scheepen met een Jagt, wel gemand en voorzien van allen nooddruft, onder de Kapitainen Hartman, Broer en andere, om op de Kusten van Brasiliën te varen, volgens den last, hun mede gegeven.

De Admiraal Cornelis Leynsen brengd de Vloot t' huis.

De Admiraal Cornelis Leynsen, ook ziek zynde, is met de overige scheepen, in Sprokkelmaand, des Jaars 1600, t' huis gekomen, met den buid en veele gevangenen, zeer onsterk van volk, en die nog zeer ziek en zwak, zo dat 'er uit zwakheid eenige scheepen in Vrankryk, andere in Engeland, ook een in Ierland, verstaken: onder andere een zeer zwak, door gebrek aan eenen goeden Piloot, voer te Sluys in, by mistig weder, daar zy voor goeden prys aangeslagen werden, inhebbende eenig geld, en vier of vyf honderd kisten Zuiker.

De voorzegde zeven scheepen onder Hartman voe-

voeren naar Brasiliën, daar zy ook goeden buid van Zuiker kregen, en hunnen vyand zeer grote schaden deden, komende ook, in den Jaare 1600, met den buid t'huis. 1599.

Van deeze Vloot was grote hoop iet merkwaerdigs uit te regten, dog zy misten eerst de Spaansche Vloot, van Cales naar West-Indiën varende, daar na vielen veele dingen niet naar den voorslag uit, en werden verder van de ziekte overvallen, om dat zy, door tegen-Winden, zo lang op die heete Kusten moesten leggen: zy hebben hunner vyanden Landen meer schade dan zig zelven voordeel gedaan: dog zy hebben den Koning van Spanje op grote onkosten gejaagd, agting gewonnen en agterdenken gemaakt, dat Spanje zulke stooten meer te wagten heeft, en dat niet zonder gevaar van eens hunne Geld-vloot te verliezen.

De Spaansche Vloot lyd schade door onweêr.

Om deeze Nederlandsche Vloot af te weeren, was in Spanje wel eenige tegenweer van eenige gewapende Gallioenen en Galleien gemaakt; maar ten laatsten scheidden zig eenige, varende naar de Eilanden van Terceras, om hunne Vloten van beide de Indiën, gaande en komende, te geleiden, waar van een groot deel van de grootste scheepen, wel de voornaamste, in Zee een groot onweêr ontmoetten, zo dat 'er veele verlooten gingen, en de overige mastloos met grote schaden naar Spanje keerden.

Eene Vloot in Spanje tot inval van Engeland toegereed.

Dit sterken in Spanje ter Zee heeft in de vereenigde Landen geen klein agterdenken gemaakt, maar in Engeland nog meer vrees van eenen gemeenen inval op hun Land, gelyk zy in 't Jaar 1588 hadden zien aankomen, welke inval gezegd werd belegd te zyn van den Adelantado, een streng ervaren man: daar tegen in Engeland met zeer grote kosten door het gansche Land, te voet en te paerd, gemonsterd ook zeer magtige toestel ter Zee gemaakt werd, zelfs uit Holland verzoekende veertig, en daar na zestig Oorlogs-scheepen, door Sr. Francoys Veer, en twe-

1599. duizend Engelsche Soldaten, dat de vereenigde Landen wel toestonden; maar beter dan de Koningin uit Spanje verwittigd zynde, is 'er ten laatsten niets van gekomen, en de oorzaken zyn geheim gehouden: evenwel heeft een Italiaan, Don Frederico Spinola, van afkomst een Genevoys, zeer ryk van geld, ten dienst van den Koning uit Spanje gebragt zes grote Galleien, wel gewapend en voorzien, om in Vlaanderen de Zeekust te bewaren; daar toe ook te Duinkerken eenige kleiner Galleien getimmerd werden, zynde met den Koning of Aards-Hertog over een gekomen, dat hy deeze Galleien zelfs zou bekostigen, des zouden alle de scheepen, die hy van hunne vyanden zou nemen, hem als goede buid en prys toegewezen werden.

Don Frederick Spinola brengd te Sluys zes Galleien; den 11 September.

Op dit verdrag zyn deeze zes Galleien van Spinola over de ondiepten langs de Kusten van Vrankryk gevaren, en werden omtrend Conquet in Brittagnien, in 't laatste van Oogstmaand, gezien, daar op zo wel Engelsche als Nederlandsche Oorlogs-scheepen besteld waren: dog alzo de Engelschen een wyl tyds te vergeefs op de Kusten van Vrankryk geleegen hadden, en nu overgekomen waren, zyn deeze zes Galleien onvoorziens met eenen schoonen voorwind komen zeilen door de Hoofden, tusschen Cales en Doeveren, en geene scheepen ziende, voeren noordwaards op, om de Nederlandsche Oorlogsscheepen, leggende op de Kusten van Vlaanderen, onder 't beleid van den Admiraal Heer Justinus van Nassau, te meiden, die meende, dat de Engelschen den doortogt tusschen de Hoofden zouden bewaren. Dus hunnen loop houdende, en van 't Noorden niet verwagt, werden zy niet gezien of gekend, dan zeer laat van tien Oorlogs-scheepen, die zeer daar tegen schooten; maar genoeg te vergeefs: want zy voor wind, met volle ty, den 11[den] van Herfstmaand, tegen den avond in de Haven van Sluys gezeild zyn, vermits zy in de vaard met voordeel tusschen de zan-

zanden waren, en raakten alle in de Haven, in 1599.
't gezigt van Vlissingen, hoewel niet geheel zonder schade, want eenen de mast afgeschooten werd, en een ander strandde in 't inkomen, daar zy al het gereedschap en volk moesten afnemen, en is dus namaals geligt en weg gekregen; maar was onbekwaam tot varen, tot dat dezelve, met grote kosten, weder toegerust was.

Gevegt tusschen de Galleien en een schip, den 16 October.

Deeze Galleien hebben naderhand de Zeelanders veele kosten en moeiten aangedaan: want zy gedurig voor het gat van Sluys Oorlogs-scheepen moesten houden, om de Galeien in te houden, welke, als het stil weder was, uitkwamen, en eenige scheepen besprongen, als het eene het andere door de stilte niet kon helpen of bykomen: onder andere, den 16den van Wynmaand, kwamen deeze Galleien uit, en besprongen het Oorlogs-schip van Kapitain Legier, een kloek Man, op en afvarende, en schietende, zo dat hy, door de stilte, zig weinig of niets kon roeren, gelyk een Vogel zonder vleugels: des zy hem aan boord kwamen, meenende hem zyn Roer agter uit te ligten, en zoekende met harpoenen het schip vast te maken en weg te slepen; maar alzo zy telkens met veele Musquettiers uit het schip begroed werden, moesten zy ten laatsten afwyken: dus het schip meermalen van 't grof Geschut der Galleien doorschooten zynde, is 't zeer lek geworden en beschadigd, en Kapitain Legier gekwetst, met nog twintig andere van zyn Volk en twaalf dooden, en is nog behouden te Vlissingen met grote eer gekomen.

De Zeelanders zonden terstond weder derwaards een ander schip, dat in Engeland gemaakt was, Consent genoemd, groot driehonderd vaten, daar op Kapitain was Jan Adriaansz. Cant, dat meer Geschut agter uit had leggen, daar op, den 19den van Wynmaand, deeze Galleien weder uitkwamen, en groot geweld deden in de stilte, met op en af roejen, en schieten; maar alzo de andere scheepen

1599 met wat Wind begonnen nader te komen, keerden zy, en roeiden terstond weg, en als het wat woei, roeiden zy tegen den Wind op, of begaven zig tusschen de zanden, daar de scheepen hen niet konden volgen, en daar werd namaals verwittigd, dat deeze Galleien groot verlies van Slaven en volk in deeze twe gevegten geleden, en eenige honderd dooden en meer gekwetsten hadden: na deeze gevegten werden de Galleien niet meer gevreesd.

De Admiraliteiten der vereenigde Landen besloeten ook eenige grote Galleien te laten bouwen, vermits die van Duinkerken door deeze Galleien groot voordeel hoopten te vinden, voor het uit en invaren van hunne Haven, onder derzelver bescherming, daar op zig zes Duinkerksche scheepen verstoutten, den 21sten van Wynmaand, uit te varen; maar daar na werden twe weder ingejaagd, andere twe werden genoodzaakt te stranden, 't Volk meest ontkomende, eenige verdronken, en tien of elf daar van werden gevangen en te Vlissingen gebragt: de laatste twe scheepen raakten Zeewaards in, daar zy gevolgd werden, en een genomen werd, waar van negenentwintig Mannen te Rotterdam gehangen werden, geen verdrag tusschen 't Krygsvolk ter Zee zynde.

Een Duinkerks Oorlogsschip genomen, en 't volk gehangen.

De Gouverneur van Duinkerken, Don Jan de Aguillar, zynde Sir Eduard Norris, Gouverneur van Oostende, lang gevangen, en in Engeland bewaard geweest, heeft ten laatsten zyn rantzoen gemaakt, en betaald tienduizend Kroonen: en omtrend deezen tyd is ook deeze Sir Eduard Norris naar Engeland gereisd, hebbende nu lang Oostende gegouverneerd, vermits zyne Broeders daar waren gestorven, daar onder wel de voornaamste was Sir Joan Norris, diens goede diensten, alle den Nederlanden gedaan, in deeze Gedenkschriften te leezen zyn.

Regeering des Konings in Spanje.

In Spanje vestte zig vast de jonge Koning, Philips de IIIde, in zyn Ryk en Regeering, met zyns Vaders en eenige nieuwe Raadsheeren: onder andere

dere zeer volgende den raad en goeddunken van zynen Hofmeester, den Marquies van Denia, van het geslagt Borgia, dien hy nu Hertog van Lerma maakte, en deszelfs Zoon Marquies, en verhief dit gansche geslagt: vereerde hem ook met de Orde des Gulden Vlies, ook meer van die Orde makende, als de Hertogen van Medina Sidonia en Medinaceli, de Koning in de overdragt de Souverainiteit van die Orde aan zig behoudende, hoewel die den huize van Borgognien, Braband en de Nederlanden toekomd. 1599. en gezag des Marquies van Denia.

Deeze nieuwe Koning, met zyne nieuwe Koningin, heeft dit Jaar zyne Koningryken bezogt, onder andere dat van Arragon, daar in voorleede Jaaren grote beroerten geweest waren, namelyk in 't Jaar 1577 begonnen, en nu nog kwalyk bevredigd, daar van wy het hoofdzaaklyke hier in 't kort zullen verhalen.

De voorleede Koning, Philips de II^de, had, gelyk wy in de voorgaande Boeken verhaald hebben, en namaals breeder in 't ligt is gebragt, door zynen Secretaris, Antonio Perez, op welken hy zig voornamelyk betrouwde, heimelyk doen ombrengen en dooden Joan d' Escovedo, Secretaris van Don Jan van Oostenryk, Gouverneur in de Nederlanden, om dat hy zynen Heere en Meester vervoerd had, en voedde in eenige zorglyke aanslagen, strydig met den last en wil des Konings, en grootlyks tot 's Konings nadeel, gelyk dat genomen werd, en werd dus behendig, door middel van den voorsz. Antonio Perez, van eenige gehuurde Soldaten in Spanje dood geslagen, op dat Don Jan van Oostenryk geen nadenken daar van hebben zou. Na eenige Jaaren is deeze moord, 't zy door de Soldaten of anders, eenigzins ontdekt, dat de Secretaris Antonio Perez dat zou hebben laten doen, daar over de Zoon van Escovedo, met de bloed-vrienden, den Secretaris Perez by den Koning beschuldigd heeft, 't welk de Koning wel behendig zogt te dempen, maar de aandrang Antonio Perez beschuldigd over den Dood van Escovedo.

1599. van de partye was zo groot, dat het Proces hevig vervolg werd, met allen strengen voortgang, zo dat de Koning nog Perez, na eenige Jaaren uitvlugten, niet wisten, hoe tot goede uitkomst te komen, vermits men, om 's Konings eer niet te besmetten, de waarheid niet mogt uitzeggen. Ten laatsten Perez met gevangenissen en pynbanken lang vervolgd zynde, werd 'er getragt den Koning te ontschuldigen by den Biegtvader des Konings, Frere Diego Chaves, Perez te benemen zyne schriften en bewyzen, die hy 'er zeer veele en klare, van 's Konings eige hand geschreeven, had: Antonio Perez, om tot het uiterste niet te komen, is ten laatsten in Castilien uit de gevangenis, in zyne Huisvrouws kleederen, gekomen, en vlugtte in Arragonien, daar hy een Ingeboren was, meenende met de Privilegien van den Lande daar zig zo wel te beschermen, dat hy zyn leven kon bewaren, en zynen Koning alle schande afweeren. De Koning had hem lang in dit Proces zeer gunstig geweest; maar zederd zyne afgedronge belydenis, zogt hy, door alle middelen, dat Perez als een overtuigd Leugenaar mogt bevonden en gescholden, en hy ontschuldigd werden. Als nu Antonio Perez vervolgers en vyanden zagen, dat zy in Arragon by Regt, om de grote Privilegien, tegen hem hunne betigtingen niet konden goed maken, leiden zy hem op, dat hy met roverye uit de gevangenis gebroken was, en in den zin had gehad in Nederland by de Ketters te vlugten, waar over zy hem beklaagden by het ampt van de H. Inquisitie, welke Officieren hem meenden dus in hun geweld te krygen, en in Castilien te voeren; maar als zulks by het gansche Koningryk en de gemeente daar vernomen en gemerkt werd, hebben zy verzogt en gewild, dat zyn eerste vonnis over zyne gevangenis daar eerst zou geweezen werden, volgens 't regt der gevangenissen, die zy Manifestatie noemen, en dus werd hy met een gemeen beroep wedergeeischd, en dat niet zonder oploop en drei-

Antonio Perez vlugt in Arragon.

dreigementen, in welken Don Inigo de Mendozza, Marquies de Almanare, gekwetst werd, daar van hy ftierf. 1599.

Dit by zyne tegenpartyen, met die van de H. Inquifitie, gemerkt zynde, hebben zy beflooten met geweld en gewapender hand hem weg te krygen te Saragosfa, den 14[den] van Herfstmaand, des Jaars 1590: daar toe de Viceroy, met alle de voornaamfte Heeren, Edelen en Officieren van den Koning, en omtrend tweduizend gewapend Krygsvolk, ook met de Ruiterye daar over vergaderd is, hebben de Markt bezet, en de ftraten en wegen met Karren en Wagens toegeftopt tot de gevangenis van de Manifeftatie toe: dus wel fterk gewapend zyn zy gegaan op 't Raadhuis, daar een vonnis tegen Perez uitgefproken werd, tot welkes uitvoering de Viceroy, Heeren en Officiers, met de Inquifiteurs, gegaan zyn naar de gevangenis, daar Perez lag, dien zy voortbragten met eenen Jan Françisco Mojorini Genevois, die men zeide, dat Perez geholpen had uit de gevangenis te breeken. Terwyl men nu bezig was deeze met eene Koets, met boejen aan handen en voeten, naar de Inquifitie te voeren, kwam daar een oploop van de Gemeente en 't Landvolk, beleid van eenen Gil del Mefa, die te zamen, met twehonderd jonge gezellen, op deeze bezettingen en Krygsvolk vielen, die zy, hoewel zy op hun voordeel ftonden, in de vlugt bragten en verftrooiden, fteekende het vuur in 't huis, daar in de Viceroy vlugtte, des hy en de zyne ook moeften verloopen, en daar bleven 'er omtrend vyftig dood, en wel honderd vyftig gekwetst: zy verbrandden de Koets met de vier Muilen, daar mede zy de gevangenen meenden weg te voeren, en dus verlosten zy Antonio Perez met zynen Metgezel uit de gevangenis, met groot geroep en geluk-wenfching van het Volk; maar 's avonds reed hy opentlyk uit de Stad, dog kwam, eenige dagen daar na, heimelyk 'er weder binnen, zig nergens beter bevryd bevindende, dan in de Stad.

Antonio Perez werd te Saragosfa verlost uit handen van de H. Inquifitie.

De

1599. De Koning besloot dit feit streng te straffen: want alzo Don Alonzo de Vargas, die in Nederland voor het eeuwig Edict van Don Joan van Oostenryk Generaal van 't Paerdevolk was geweest, van den Koning bevel had een hoop Krygsvolk te Voet en te Paerd aan te nemen, voorgevende, dat hy daar mede naar Vrankryk zou trekken, om daar het Verbond te helpen, en dus naar Nederland, is hy met dat Volk in 't Koningryk van Arragon gevallen, daar tegen terstond dat gansch Koningryk zig gelyker hand gesteld heeft, volgens hunne Privilegien, met zeer grote plegtigheden, uitwyzende hun hoog Regt, genoemd *El Justitia d'Arragon*, daar toen dat hoog Ampt bediende zeekere Don Joan de la Nuza, als een Officier, gezwoore Regt tusschen den Koning en de Onderdanen van Arragon te doen, met zyne Officieren en Ampts-lieden, volgens hunne Privilegien.

Don Alonzo di Vargas komt om Arragon te straffen.

Deeze Privilegien van Arragon zyn genoeg gelykformig de Privilegien van Braband en andere, die zy zig in voorleede tyden gewonnen en veroverd hebben: want over 700 Jaaren, als Don Rodrigo, Koning van Spanje, zyns Onderdaans, des Graven Juliaans Dogter, La Cuva, schoffeerde, bragt deeze Graaf Juliaan, om zyn leet over den Koning te wreeken, de Moren en Saracynen in Spanje, die dat gansche Land overweldigden, ook Arragon: dus heeft het Volk van Arragon, dat veel gevlugt was, zig zelven verlost, of gewonnen uit de handen van de voorsz. Moren en Saracynen: en als zy nu hunne eige Heeren en Meesters waren gewerden, heeft het hun ten laatsten goed gedagt, voor hunne betere rust of bekwamere regeering, een Hoofd te kiezen, en beraadden hun doen met den Paus, die toen een zeer wys en staatkundig Man was, welke hun voorhield, 't geene Samuël den Kinderen van Israël voorhield: dog als zy eenig Hoofd verkoozen, dat zy ten minsten, om de altyd wassende begeerlyke natuur van magt en mogenheid, en de geneegenheden

Privilegien van Arragon, en hoe zy daar aan zyn gekomen.

der Princen te matigen, eenen uit de hunnen zouden verkiezen, om altyd Middelaar of derde perzoon tusschen den Koning en hen te zyn, als een Over-regter boven den Koning over alle geschillen, die tusschen den Koning, hen en het Koningryk, mogten voorvallen, naar het voorbeeld van de Ephoros, welke Licurgus aanstelde, en die Theopompus, Koning van Sparten, toeliet. 1599.

Deezen raad hebben die van Arragon gevolgd, verkiezende eenen Koning, makende zig zelven Regten, naar welke zy begeerden geregeerd te werden, en dus rigtten zy, onder andere ordonnantien, op het ampt van eenen Over-regter boven den Koning, tot eenen behouder en beschermer van hunne Regten, die zy noemden *El Justitia d' Arragon*, dat is, Regt-ampt van Arragon. Deeze Hoogwaerdige Amptman zit, op hunne Regts-dagen, daar de Koning moet verschynen, boven den Koning, om ieder regt te doen naar hunne Regten, en voor dat alle de procesfen geweezen zyn, kan de Koning zyne toekomende geregtigheden daar niet ontfangen.

Wat het Regt van Arragon is.

De manier, op welke de Koning de Privilegien bezweerd, is, en geschied met deeze ceremonien en erkentenis van deeze Overheid, dien het Regters-ampt van regts wegen toekomd, te weten, die tot het Ampt van *Justitia d' Arragon* is verkozen, en vertoond het geheele Land, zit in eenen stoel, met gedekten hoofde, en de Koning komt met blooten hoofde voor hem op zyne kniën leggen, en dus ontfangd die *Justitia* van Arragon van den Koning den Eed op een crucifix en op het H. Euangelium, te houden alle hunne Regten en Privilegien, gelyk die, te Saragosfa gedrukt, te lezen zyn, daar toe wy de Lezers zenden. Daar na zweeren die van Arragon hunnen Koning, nog in onze dagen, alle gehoorzaamheid op de oude manieren, te weten: „ Wy Arragonnoizen, die zo goed zyn als gy, en „ gy zo goed als wy, wy maken u onzen Koning

Huldiging van de Koningen van Arragon.

„ en

1599. „ en Heer, met zulk bescheid, dat gy ons bewaren „ zult in onze regten en vryheden, en zo niet, is „ onze Eed ook niet, te weten, zo gy ons niet „ bewaard in onze regten, zyn wy niet aan u ge- „ houden."

Boven dit hadden zy nog een Regt behouden, dat de Edelen en Heeren van Arragon onderhandelingen en verbintenissen mogten maken tegen hunnen Koning, in gevalle van verdrukking of inbraak van hunne geregtigheden, en daar over verkozen zy eerst hunne Koningen, en naderhand namen zy by opvolging hunne Koningen aan, op voorige voorwaarden.

Als deeze voorsz. Don Alonzo de Vargas in Arragon met Krygsvolk gevallen was, heeft het volk en de Staten van Arragon, gelyk wy te vooren gezegd hebben, volgens deeze verhaalde manieren en Privilegien, en om die te beschermen, zig in wapenen tegen hem opgemaakt, aanroepende hunnen Regts-ampt-houder,* om regt en verweering, welke met behoorlyke en gewoone ceremonien vonnis uitsprak, en boden uitzond aan den voorsz. Don Alonzo, hem aanbiedende, dat hy in 't Koningryk van Arragon gewapender hand niet behoorde te komen, op lyfstraf, enz. en op zyn onwettig antwoord verkozen zy terstond voor Veld-Oversten tegen hem Don Martin de la Nuza, Broeder van dien, die het ampt van *Justitia* bediende, die Krygsvolk vergaderde; des niet tegenstaande is Don Alonzo de Vargas niet alleen in Arragon gevallen, maar zelfs gewapend in de Hoofd-Stad Saragossa gekomen, vindende zwakken wederstand, waarom hy alle de Hoofden, die niet gevlugt waren, gevangen nam, zelfs edel en onedel, van alle staten: onder andere den Hertog van Villar-Mosa, den Grave van Arauda, Don Johan de Luna, en andere, geestlyke en waereldlyke, die veele in Castilien weggevoerd werden: onder andere ook den Ampt-houder, genoemd Don Joan de la Nuza, die terstond onthalsd werd, met veele an-

Don Alonzo komt in Arragon, en doed groote straf.

andere van alle staten, en verder werden alle hunne Privilegien en Regten verbeurd verklaard, en hun afgenomen. 1599.

Maar alzo Antonio Perez de komst van Don Alonzo di Vargas in Saragossa verstond, trok hy heimelyk daar uit, en week te Paw in Navarra, zig, met eenige andere, begevende onder de beschutting van Madame Catharina, de Zuster van den Koning van Vrankryk en Navarra: dog alzo hy daar nog heimelyk vervolgd werd en in gevaar was, trok hy naar Engeland, daar hy zig eenen tyd lang onthield, en van daar keerde hy weder in Vrankryk, daar hy zig onderhield, door de beleefdheid van den Koning, dog is in 't Jaar 1611 daar gestorven, en alzo Koning Philips den IIde van Spanje stierf, belastte hy op zyn doodbed, dat men de Huisvrouw en Kinderen van deezen Antonio Perez, toen nog gevangen, vry en los in een Klooster zou laten gaan, en beval ook zynen Zoon, zo hy met Perez konde overeenkomen, dat hy hem tot zynen dienst in Italiën zou trekken, of ten minsten hem beloven dienst in andere Koningryken te doen; maar dat hy hem geenzins in Spanje of Nederland zou laten komen. In 't Jaar 1599, alzo de Koning van Spanje by den Koning van Vrankryk verzogt, dat de Hertog van Aumale weder mogt hersteld werden in zyne goederen, eer en staten, antwoordde de Koning van Vrankryk, dat 't zelve zou geschieden, zo hy den Secretaris Antonio Perez ook dus herstelde. En alzo nu in dit Jaar de nieuwe Koning Arragon bezogt, en 'er zyne blyde inkomst deed, gelyk wy gezegd hebben, heeft hy op zeekere manier en bescheid hunne Privilegien deels wedergegeven. Dus veel heeft ons goed gedagt daar van te melden.

Antonio Perez vlugt in Vrankryk.

Wy hebben te vooren verhaald, hoe beide de Legers van den Admirant en Prince Maurits omtrent Boemel lagen, en zullen nu verder verhalen, wat tusschen beiden deezen Zomer voorgevallen is: omtrend den laatsten van Bloeimaand vreesde Prins

1599. Maurits, of de vyand door de Maas en Waal boven Thiel mogt tragten in de Betuwe te komen, des hy naar Hyven zond, om daar wagt te houden, zestien Vaandelen Knegten en vyf Kompagnien Paerden. Als nu met den tyd, door 's Prince Maurits naerstigheid, de Stad Boemel zo gesterkt was, dat 'er een Leger buiten de Stad begraven kon logeeren, en alom aan alle kanten veel Geschut gepland was, heeft de Admirant, na dat hy zig met den Kardinaal, die, den 30sten van Bloeimaand, in zyn Leger kwam, beraden had, goed gedagt het beleg deels te verlaten; dog eer hy daar toe wel kon komen, heeft Prins Maurits al zyn Geschut naar het Spaansche Leger gesteld, zo wel uit alle de Bolwerken, Katten en Batteryen, als uit den Thielschen Waerd, over de andere zyde van de Waal, en, den 3den van Zomermaand, belastte hy van alle zyden teffens op hun Leger te schieten, omtrend een uur lang, zo dat zy terstond, door het geweldig schieten, gedwongen zyn geweest af te trekken, steekende het vuur in de hutten, en dus vertrekkende uit hun Leger voor de Stad Boemel: daar op zyn die van de Stad in hun Leger gevallen, veel bagagie, wapenen, dooden en gekwetsten vindende, met veel jonge Kinderen en Vrouwen, die men hun na zond: de dooden deed men begraven, de gekwetsten in de Stad brengen en heelen, en zy deden des Vyands beschanssingen slegten.

Des Admirants Leger trekt op van voor Boemel, den 3 Juny.

Daar was grote twist in 't Spaansch Leger gekomen, zo om 't geld, dat 'er ontbrak, als om 't ongemak en anderzins, des de Spanjaarden zeer gestoord waren op den Kollonel La Bourlotte, zynde wel een van de kloekste en verstandigste onder hunne Krygs-Oversten, dog was, door zyne kloekheid, van kleinen tot hoogen staat opgekomen: deeze had meest den aanslag daar op Boemel te doen gedreven, als de waarschynlykste van alle de andere, die voorgelegd werden, daar Sapena, Maestro del Campo, met andere Spanjaarden, zeer tegen waren.

Twist in 't Spaansch Leger tusschen Bourlotte en de Spanjaarden.

ren. La Bourlotte's reedenen waren, dat het best en eerlykst was, dat zy hun Leger op 's Vyands bodem hielden, daar hoop was eenen doortogt over de Betuwe, tot zeer groot voordeel, te winnen: en alzo Prins Maurits nu zyn Leger zeer versterkt had, was het zelfs waarschynlyk ergens eenen inval te doen, het Spaansche Leger gezwakt zynde: dus dienden zy zulks te beletten, en op de verweering te passen. 1599.

Het Spaansche Leger van de Stad Boemel gedreven, vertrok en legerde zig omtrend Rossum, op het uiterste van 't Eiland, en heeft zyne brug voor Creveceur doen afnemen en hooger leggen, tusschen de Dorpen Alem en Maren: waarom Prins Maurits zyn volk uit Boemel nader by hunnen Vyand heeft doen legeren, Batteryen maken, en het Eilandje Voorn daar by met zware en sterke loopgraven rondom doen sterk maken, om dat hy zag, dat de Admirant groot getal van Pleiten, Ponten en andere gereedschappen had, om over de Waal in den Thielschen Waerd te raken: dog daar tegen was te grote wederstand, des besloten en begrepen zy eene geweldige Schans boven Rossum te maken, die zy begonnen, den 5den van Zomermaand, boven de Lorre-Gragt, daar het Land eene engte heeft, welke de Schans met zyne Bolwerken kon bereiken, en zulks met Geschut beschieten en onvry maken, de Vaard, zo wel van de Waal als van de Maas en Betuwe, in gedurigen alarm houdende.

Deeze Schans was groot van begrip, met vyf Bolwerken omringd, twe op de Waal, twe op de Maas, en 't vyfde naar Harwerden toe: het Bolwerk buiten was zeer groot, en begonnen als een Dyk, om het opperwater en den overvloed der Rivieren op zeekere tyden te wederstaan: deeze Schans was meest goed gevonden van den Kardinaal Andreas van Oostenryk, die in 't Leger gekomen was, om den twist tusschen de Oversten te slissen, gelyk wy gezegd hebben: en alzo hy daarna, den 22sten van Zo-

Beschryving van de Schans van Sint Andries, door den Kardinaal gebouwd, met deszelfs hoedanigheid.

1599. Zomermaand, weder in 't Leger gekomen was, met zynen Broeder, den Marquies van Borgow, en eenen Hertog Maurits van Saxen, werden de vyf Bolwerken genoemd Austria, Borgow, Sassen, Arragon en Velasco, die Overste van 't Geschut was; maar het geheele Fort was genoemd St. Andries, naar des Kardinaals naam, het welk ook beduid manlyke vroomheid; en ook naar den Sanct, St. Andries, in wiens naam de Kardinaal daar een klein Kerkje stigtte, dat hy wydde. Verder werden daar binnen, boven noodige huizen, ook Brouweryen, Water-Moolens, en wat verder tot eene volmaakte Sterkte dienstig kon zyn, gebouwd, om alle geweld af te weeren, en twe zulke grote stroomen met hun Geschut in hunne magt te hebben, geleegen op een onbedykt Land, daar alle de Wintersche hooge overvloeden wel een mans lengte hoog overvloeiden, daar tegen zy de Bolwerken rondom als Dyken sterk moesten maken. Het gebeurde, als de Kardinaal met zynen Broeder, den Marquies van Borgow, en den Hertog van Saxen, voorsz. alle drie nevens den anderen uit dit grote Fort in verweering zouden uitryden, dat, alzo 'er gedurig uit Prince Maurits Leger naar het Fort geschooten werd, om de Werken te bekommeren, 'er een kogel regt voor hunner Paerden hoofden, en nog een regt agter hunner Paerden staerten, vloog, tot hun groot geluk. Dergelyk geluk genoot ook Prins Maurits, als hy in zyne Koets reed, viel een koogel, uit het Fort komende, voor zyne voeten in 't slyk neder, daar mede hy alleen zeer leelyk besprengeld werd.

Gevallige Scheuten.

Prins Maurits kon zynen Vyand niet beletten deeze Schans te maken, om dat zy begrepen was op eene plaats, die geenen toegang had dan van Boemel, langs een stuk Dyks, daar voor en op zy hun gansche Leger logeerden, of men moest over de Rivier trekken, en die als een Eiland bespringen: en om gemaklyk te mogen werken, deden de Spaansche terstond veel Blinden en Loopgraven maken,

ken, om niet gezien te werden: tot welk gebouw hy zyn Leger den ganschen Zomer, en een gedeelte van den Winter, heeft moeten gebruiken, niet anders voornemende, dan nu en dan van beide zyden verscheide schermutzelingen, en onder die eenen aanslag, gemaakt den 20sten van Zomermaand, op de Stad Woudrichem, by Louvesteyn, daar in niet dan Huislieden en Waerdgelders waren, die kwade Wagt hielden: dog de aanslag miste hun, om dat een Burger in haast de Valbrug optrok, terwyl zy in 't uitvoeren eenen schrik kregen, en niet naar behooren dorsten aandringen. 1599.

Des Admirants aanslag op Workum te vergeefs.

In tegendeel heeft Prins Maurits op het Spaansche Leger uit Boemel verscheide aantastingen gedaan, om hun werk te bekommeren, en ook tegen over de Voorn, zynde een Eilandje, heeft hy den Litsen Ham in Braband aangevaerd, en daar eene halve Maan geslagen, om dat daar te Lit, en de andere Dorpen langs de Maas op, tot de Stad Grave, de gansche Maaskant van den Admirant met veel volk bezet was, Don Ambrosio di Landriano, Generaal van de ligte Paerden, met den Cavalier Ludovico Melzi, Ferdinando di Genara, en Commissaris Contrecas, met Voet- en Paerdevolk, daar geleegerd zynde: des Prins Maurits den Litsen Ham meer deed beschanssen, om eene brug, die hy uit het Eiland Voorn, over de Maas tot in Braband, deed leggen, te bevryden. Onder anderen is, den 4den van Hooimaand, Prins Maurits met goede magt behendig, in veertien uren tyds, van de Voorn overgescheept op 't Land van Harwerden, daar de Admirant zyne grote Schans maakte, heeft eene halve Maan geslagen en gemaakt, twe mans lengten hoog, met eene gragt, twaalf voeten breed, en zes voeten diep, zeer lang en groot, en die met staken rond; om bezet, dat zy deels weerbaar was, met grote kloekheid en stoutheid die staken rondom zeer digt inslaande, om allen toegang te weeren of grootlyks te bekommeren, 't welk de Spaansche zeer laat gewaar

Prins Maurits schanst zig tegen over de Voorn in Braband.

1599. waar werden: dog tegen den avond te zes uren werd daar gezonden Jasper Sapena, met drieduizend Spanjaarden en Italianen, om Prince Mauritz volk van daar te verdryven; maar alzo zy in hunne sterkte weeken, en daar stand hielden, hebben zy gemeend die af te loopen, vergezelschapt met een deel Godtsdienstigen, die met Kruisfen en Vaandelen onder hen liepen, om het volk moed te geven; maar uit de scheepen en de Eilanden van Voorn, Varick en omleggende plaatzen, schooten zy dapper naar hen met allerhande Geschut: ten laatsten zyn zy op deeze halve Maan gevallen, zeer onbevreesd de staken uittrekkende, met grote moeite en gevahr, des eenige binnen de Gragt van de beschansingen kwamen, daar hand aan hand vegtende, elkanderen ook met Spiesfen aantastende: onder andere bleef daar dood een Munnik, die zynen Arm vol staken had, welke hy zelfs had uitgetrokken: men zag ook, dat, om een groot Meesters dood Lighaam weg te krygen, 'er wel zes of zeven Mannen dood bleven: zo dat zy weder door den Heere van La Nove, Horatio Veer, en Edmondt, nu Kollonel van de Schotten, die de halve Maan verweerden, werden afgeslagen, daar latende eenennegentig dooden, behalven die zy van daar weg sleepten naar hun Fort, dat maar een goed kwartier uurs van daar was, zo dat 'er ten minsten wel over de driehonderd dood bleven, behalven de gekwetsten. Onder de dooden werden drie of vier Kapitainen gereekend: ook de Graaf Paciotti, Zoon van den Ingenieur Paciotti, die het Kasteel te Antwerpen maakte, die zeer beklaagd werd, om veele hoedanigheden, die hy bezat, zo dat hy veel kloeker dan zyn Vader geagt werd: van de Verweerders bleven 'er agt dood en tweëntwintig gekwetst.

Schanste Harwer den door de Spaansche bestormd en afgeslagen.

Vermits de Spaansche die stoutheid niet konden gelooven, dat men van over de Rivier zo na by hen zulke vertrekwallen zou maken, begingen eenen groten misslag, dat zy niet eer, en zonder Paerden en Ge-

Geschut, kwamen: want daar mede zouden zy de sterkte dien dag, en ook den volgenden dag, waarschynlyk hebben kunnen overweldigen; maar 's anderendaags, den 5den van Hooimaand, deed Prins Maurits meest het gansche Dorp Harwerden beschanssen: daar tegen de Spaansche niet anders deden, dan eene Loopgragt opwerpen van de Maas tot de Waal, om hunne Werklieden te bevryden: en Prins Maurits lag nog eene brug van de Voorn tot Harwerden. 1599.

Ten zelven dage, den 5den van Zomermaand, meende La Bourlotte den Ritmeester Marcelis Bax, met een deel Ruiters, voor Boemel op de wagt te betrappen, met eene hinderlaag van een deel Ruiters van den Ritmeester Daniël; maar Bax zulks vermoedende, trok te rug, en nam eenen anderen weg, over welken hy stout naar de Spaansche reed, en die op de vlugt sloeg, nemende den Baron van Rosné, met meer andere Ruiters, gevangen, en slaande den Ritmeester Daniël dood.

Den 8sten van Hooimaand, deed Prins Maurits den Litsen Ham, in Braband, tegen over Harwerden, beschanssen, om eene brug van de Voorn tot in Braband te bevryden: ook verbreidende de beschanssingen van Harwerden, om met zyn Geschut de brug van den Admirant te beschieten en af te snyden: waarom hy die weder, den 9den van Hooimaand, by Crevecoeur deed leggen.

Den 12den van Hooimaand, trok Graaf Hendrik van Nassau met Briaute en andere Franschen naar 't Veld voor Harwerden, daar, op eene onvoorzigtige schermutzeling, ter dood gekwetst werd de Baron van Monglas, Zoon van den Hofmeester van Vrankryk, welke kort daar na van de kwetzuur stierf, zynde een jong Heer.

Den 15den van Hooimaand, trok Prins Maurits zelfs op den Litsen Ham over in Braband, met vyf of zeshonderd Mannen te Voet en te Paerd, naar 't kwartier van Ambrosio Landriano, daar me- Prins Maurits trekt sterk over in Braband.

mede hy meende de Spaansche, te Lit, Kessel en Maren verspreid leggende, op te ligten, zynde alleen van vooren beschanst, en dagt van agter om te trekken, en hen te bespringen, daar geene Loopgragten waren; maar de Franschen, die den voortogt hadden, waren te hitzig, willende eene te korte overwinning hebben, en hebben den aanslag te niet gemaakt: want de Spaansche zig terstond buiten hunne Loopgragten begaven, schermutzelende, die ten laatsten wel werden te rug geslagen, nemende eenen Kapitain, Don Jeronimo Augustin, gevangen: namen ook eenige Loopgragten, en wilden ook de andere overloopen, maar vonden die te hoog en geweldig, daar zy nogtans stout op aanvielen aan de Kesselsche zyde: dog alzo de Spaansche meer hulp verwagtten, werden zy afgeslagen, met verlies van omtrend zestig zo dooden als gekwetsten, die zy daar van bragten, waar onder was een Luitenant, en de Heer van Briaute werd daar mede gekwetst, en, den 16den van Hooimaand, werd op eene andere schermutzeling op 't veld van Harwerden gevangen de voorsz. Cavalier Ludovico Melzi.

Alzo nu de Schans van St. Andries genoeg in verweering was, besloot de Admirant, ziende de dagelyksche aanvallen, die Prins Maurits op zyn volk, die in Braband logeerden, deed, die plaatzen sterker te bezetten, en zyn Leger, dat vol muiteryen en oproeren was onder de Soldaten, om de kwade betalingen, en onder de Oversten tusschen de Waalsche en Spaansche Kollonellen, uit het Eiland van Boemelerwaerd te leiden: dus werd het Leger gevoerd naar Alem in Braband, den 22sten van Hooimaand, latende de Schansen en Werken bezet met sterke wagten, en om die verder op te maken, wel vierduizend Mannen van de drie Regimenten van Barlaymont, Hachicourt en Graaf Christoffel van Embden, met Spanjaarden en Italianen, en dertien stukken Geschut.

Den 4den van Hooimaand, op den groten aanval, schoo-

schooten de Spaansche by Harwerden een van de Hollandsche Uitleggers in den grond, met een half Kartouw, daar van het volk ontkwam, behalven zes of zeven zo doode als gekwetste. 1599.

Hollandsche Oorlogsscheepen overvallen.

Dus werd ook, den 26sten, omtrend Amelroyen een andere Uitlegger overvallen, en het volk meest doodgesmeten.

Den 3den van Oogstmaand, trok Graaf Lodewyk van Nassau, met den Oversten, Heer François Veer, en een deel Ruiters en Knegten van de Boemelsche zyde, tot aan de brug van de Spanjaarden, om die geleegenheid te bezigtigen en bezoeken, maar vonden de brug zeer sterk beschanst.

Ruitertogten van Graaf Lodewyk van Nassau.

Den 8sten van Oogstmaand, trok Graaf Lodewyk weder uit, met zeventien Vanen Ruiters, om een deel Paerden van zynen vyand uit Braband te halen, en daar toe sloeg hy eene brug over 't Water de Dies, tusschen Creveceur en 's Hertogenbosch, meenende ook driehonderd Paerden te ontmoeten, onder den last van Don Joan de Braccamonte, die den Marquies van Burgou uit 't Spaansch Leger naar Brussel geleid had; maar hy miste die, en twehonderd vystig Paerden gekregen hebbende, voerde die mede. Dergelyken togt deed Graaf Lodewyk nog eens, den 30sten van Oogstmaand, met tien Vanen Ruiters, trekkende over de Maas, tusschen Barenborgh en Ravensteyn, naar Gennep; maar vonden daar den weg zeer kwaad, en aan eene lange straat voor by Grave werden zy agterhaald van Ambrosio Landriano, die, met de Vanen van Contreras en Melzi, wel boven de twintig Vanen vergaderd hebbende, hem aanviel in de voorsz. lange straat, en daar uit zynde, stelden zy zig wel te weer, dryvende eenige Kornetten op de vlugt: dog alzo zy niet zien konden, hoe sterk Landriano was, trok hy te rug, doende eene te rugwyking van daar tot Gennep, die meest door Marcelis Bacx en Lieven Seis, Luitenant van Jan Bacx, belegd en geschikt, en zonder merklyke schade uitgevoerd werd, zig daar weder over

de

1599. de Maas bewarende, na dat zy in de lange straat meer dan honderd Paerden verlooren hadden, die meest gevangen werden: dog zy bragten nog wel omtrend twehonderd Voeragie paerden, met vyfentwintig gevangenen, mede.

Alzo des Admirants Leger nu meest in Braband lag, had Prins Maurits zynen Neef, Graaf Willem van Nassau, Gouverneur in Vriesland, uitgezonden met tien Vanen Ruiters en vierentwintig Vaandelen Voetknegten, met bevel nog zesentwintig Vaandelen uit verscheide plaatzen te ligten, te zamen vyftig Vaandelen, met Geschut en gereedschappen, om de Stad Deutechum den Vyand weder af te nemen, welke, den 24sten van Oogstmaand, daar voor trok: den 25sten begon hy zyne begravingen te maken, plantte den 26sten twe stukken Geschut, en daar na nog een, en begon te schieten: des die van binnen op den eersten opeisch verzogten van overgeven te handelen, en verdroegen daar uit te trekken, 't welk zy deden, den 27sten, met vier Vaandelen, als dat van Gardot, daar het bevel hebbende, van Innevelt, Splysthof en den jongen Tysseling. Graaf Willem deed moeite om 't Kasteel Schuylenborg in 't zelve verdrag te bekomen, maar Gardot wilde daar toe geenen last geven, maar in 't voorby trekken van 't volk, uit Deutechum gekomen, gedreigd zynde, dat men ze geen verdrag, ten minsten geen geleide, zou geven, om door het Duitsche Leger over den Rhyn te komen, werden zy verschrikt, en toen 't verdrag van Innevelt daar op leggende, gaf de plaats over, en trok met die van Deutechum verder over den Rhyn, volgens hun verdrag.

Deutechum en Schuylenborg door Willem van Nassau verövërd, den 27 Augustus.

Dus deeze twe plaatzen geruimd zynde, waren de vereenigde Landen weder alom tot den Rhyn toe bevryd. In Deutechum werd Guarnizoen gelegd, werdende tweënvyftig tonnen Buskruid daar in gevonden, en het Krygsvolk kwam weder in 't Leger by den Prince Maurits, den 29sten van Oogstmaand.

Te vooren hebben wy verhaald, hoe de Duitsche

Vor-

Vorsten en Ryks-Kreitzen zig opmaakten, onder 1599.
den verkozen Veld-Oversten, den Grave van der Lippe, volgens het besluit der vergadering, te Cobelentz genomen, en elk zou zyn Krygsvolk in Bloeimaand en Zomermaand vergaderen, om, zo het scheen, te wreeken den overlast, hun aangedaan, en 's Ryks geregtigheden te beschermen; maar alzo zy alle Ryks-Verwanten, Geestlyke, Spaanschgezinde en andere, om de kosten in 't gemeen te helpen dragen, mede met hen inlieten; werden de welmeenende zeer bedrogen: want naar 't gemeene besluit, gaven zy in 't eerst de voornamé Ampten en bedieningen naar de meeste stemmen, die zeer verscheiden uitvielen, zo dat zy niet over een komen konden, en de onwillige nauwlyks een stuk van de beloften volbragten, maar wederstreefden van den eersten af het gansche beleid: in 't ligten van 't Krygsvolk lieten zy de haastigste vry voorgaan met 't volk te ligten, en dus trokken zy de zaak in zulk verlengen, dat veele, te zeer bezwaard met de vroege opligting, hun volk weder moesten afdanken: de andere deden ten laatsten hun volk optrekken naar den Rhyn, daar van eenige uit moedigheid door Orsoy trokken, daar volk in latende, en togen op het Eiland voor Berck, daar zy de Schans innamen: daar over terstond de Vorst en Raad van Gulik, enz. klaagden, dat hun Land bedorven en afgeteerd werd. De Geestlyke en andere van den Westphaalschen Nederlandschen Kreitz hadden beloofd op te brengen drieduizend Mannen te voet en duizend te Paerd, en twaalf stukken grof Geschut, met de daar toe noodige Krygs-gereedschappen; maar uit vrees voor de dreigementen der Spaanschen volbragten zy hunne beloften niet, en maakten, dat het andere Krygsvolk eene Maand lang op den Rhyn lag, zonder iet te doen, wagtende op deeze middelen en nooddruft: des begon men onder hen te twisten, of zy, by zulk gebrek, 't zelve Geschut en Krygs-tuig van de Staten der vereenigde Pro-

Des Ryks Vorsten en Steden Leger vergaderd zeer onordentelyk.

De Westphaalsche voldoen niet aan hunne belofte.

1599. Provintien verzoeken zouden: en ziende geene andere middelen, besloten zy zulks te doen. Na veele geschillen en twistingen verzogten en verkregen zy van Prins Maurits twaalf stukken Geschut, en alles daar toe behoorende, verder overleggende, dat zy Gennep, eene Kleefsche Stad, op de Maas leggende, niet wel magtig zouden zyn te overmeesteren, zonder meer hulp, verzogten zy aan den Prince Maurits daar toe bystand, ten vollen besluitende alle plaatzen, door de Spaanschen ingehouden, van voor af aan te tasten, en van de Maas des Ryks frontieren te maken; maar het zelve van de Spaanschgezinde onder hen den Admirant verwittigd zynde, heeft hy den Heere Ferdinando Madruccio by der Duitschen Oversten gezonden, om te weten, wat hen bewoog, nadenmaal hy, naar zyne belofte, beezig was al zyn Krygsvolk uit Westphalen en andere plaatzen te ligten; maar hem werd door den Grave van der Lippe geantwoord, men zou zien, wat hy doen zou, en dan den Heere Kardinaal Gouverneur antwoord zenden. Des Prins Maurits met de twe derde deelen van zyn Voetvolk, en al zyn Paerdenvolk, meende zig by hen te voegen, zynde de dag en orde van 't optrekken bestemd, den 17^{den} van Oogstmaand, daar toe eene brug, om voor Nymegen te slaan, gereed was; maar de Admirant ongeraden vindende het Duitsche Leger met des Princen Leger te laten vereenigen, heeft gezogt dat in alle manieren voor te komen en te weeren, en zeer behendig de Stad en het Kasteel van Gepnep, den 15^{den} van Oogstmaand 's avonds, van zyn Krygsvolk doen verlaten, dus ook andere plaatzen, daar mede hy dien gemeenen aanslag en byeenvoeging wyslyk belet en gebroken heeft.

's Ryks Leger leend Geschut van Prins Maurits.

Prins Maurits tragt, zig by 't Duitsche Leger te voegen, dat de Admirant belet.

Daar na zyn evenwel de Duitschen alleen te Paerd en te Voet over den Rhyn getrokken, en hebben Gennep met het Kasteel ingenomen en bezet: zy zyn ook, den 21sten van Oogstmaand, over de Maas getrokken, en hebben in Braband in de Peel het Dorp Kerk,

De Duitschen nemen Gennep, en toonen zig vyand tegen de Spaanschen.

Kerk en Klooster van St. Ouderoyde, geplunderd, 1599.
zynde de eerste en grootste vyandlyke daad, die zy tegen de Spaansche op Spaanschen bodem beweezen hebben.

De Graaf van der Lippe, nu eenen schoonen hoop Krygsvolk, zo te voet als te paerd, geschat omtrend twintigduizend sterk, ook Geschut, Krygstuig, Ponten, Bruggen en Scheepen van de vereenigde Landen, by den anderen hebbende, besloot de Stad Rees aan te tasten, en kwam daar voor, den 29sten van Oogstmaand, om het Spaansch Guarnizoen 'er uit te dryven. Daar was binnen Don Ramieres de Gusman, als Gouverneur, met drie Vaandelen Spanjaarden, twe Bourgoensche en een Walsch Vaandel, en drie Vaandelen Hoogduitschen, ook omtrend vyftig paerden van den Ritmeester Botberg: daar na, den 9den van Herfstmaand, werd 'er nog by gezonden de Kapitain Andrea Ortirio, met twehonderd Spanjaarden van Louys del Villar, en nog driehonderd Walen van Conte de Busquoy.

Rees door de Duitschen belegerd.

Dus van buiten en binnen sterk zynde, hebben de Duitsche Oversten elkanderen kwalyk begonnen te verstaan, vermits 'er te vooren twedragt tusschen de Kommissarissen der Vorsten van Brunswyk en Hessen was gereezen, in 't verkiezen van den Veld-Oversten, welke nu weder uitbrak, zo dat 'er geene goede orde in hunne zaken kon gesteld werden: hebbende ook in hunne raadslagen ingelaten veele Spaanschgezinde en Geestlykheid, die veele den Spaanschen toegedaan waren, alle goed besluit wederstreefden, en den Spaanschen openbaarden, die zig daar naar wisten te schikken.

Twist tusschen der Duitschen Oversten.

Als zy nu voor Rees waren, vond zig de Generaal Overste, Graaf Symon van der Lippe, met kleine magt en niet behoorlyk aangezien, in 't Leger zynde de Graaf van Hohenlo, die bewind over de Brunswyksche had, en de Graaf van Solms desgelyks over de Hessensche: deeze als ervare en verstandige Krygs-Oversten, van groter aanzien zynde,

1599. waren ook gehouden te volgen den last en meening elk van hunne voorsz. Vorsten, van verscheiden gevoelen. Uit deeze verscheidenheid van gezindheid groeide de eene zodanige veragting tegen den Grave van der Lippe, dat zelfs de minste hem niet ontzag, elk by na doende wat hem goed dagt.

Daar by viel, dat des Markgraafs van Ausbach's volk kwalyk betaald werd, en nu twe Maanden zoldye, en de Hessensche wel drie Maanden, ten agteren waren, waar van de twe Maanden zoldye wel voor eene Maand geteld lag te Keulen, en alleen by de Hoofden daar van uit afgunst verwaarloosd te gaan ligten en halen.

Ten derden was de Graaf van Hohenlo altyd van gedagten geweest met het Krygsvolk den Rhyn over te trekken, en de Schans tegen over de Stad Rees eerst aan te tasten, daar tegen de Graaf van Solms met andere zo waren, dat 't zelve belet werd, volgende de gemeene geneegenheid van de Duitschen, die niet gaerne over den Rhyn kwamen: hier over kwamen de Overste van 't Leger de een tegen den anderen in twist en grote jalouzien, en byna in een openbaar opzeggen.

Gemeene onwilligheid in 't Leger. 't Gemeene Krygsvolk nu merkende, dat hunne Veld-Oversten geen ontzag hadden, en dat die, *die het stuk ten besten behoorden te beleiden, opentlyk genoeg tegen den anderen streeden, ook dat zy kwalyk betaald werden, zynde maar voor drie Maanden aangenomen, die, den 11den van Herfstmaand, uit waren, begonnen zy onlustig te werden en te murmureeren, dat, den 6den van Herfstmaand, zig begon te openbaren, en den 8sten nog meer, en den 10den barste het tot eene openbare onwilligheid uit: waarom de Overste in Raad besloten, dat men Doctor Wyer aan Prince Maurits zou zenden, om te verzoeken, dat Graaf Willem van Nassau daar mogt werden gezonden, met vier of vyfduizend Mannen, om de goedwilligen te helpen, en alle verdere wanorde te verhoeden.

Ter-

Terwyl men hier mede bezig was, is, den 11^den^ van Herfstmaand, Kapitain Ortirio, met zeshonderd Mannen, uit de Stad Rees gevallen, in drie hoopen verdeeld, die gestyfd werden van den Ritmeester Botbergen met dertig paerden: deeze vielen in 't kwartier van den Grave van der Lippe, daar de Hessensche lagen, en zy inbraken en 't Geschut vermeesterden, dat vernagelende, en een klein stuk met zig in de Stad voerden, en zouden wel meer weggevoerd hebben, hadden zy hunne Ponten by de hand gehad: zy versloegen en kwetsten 'er over de twehonderd, veele gevangenen, eenen Kapitain en eenen Vaandrager namen zy mede: en toen hun het geheele Leger op 't lyf kwam, zyn zy, met behulp van de dertig paerden, bevryd daar van gekomen. 's Anderendaags is dezelve Kapitain weder uitgevallen in 't kwartier van Hohenlo, maar vond daar zo goede wagt, en ingeslage staken met yzere pinnen op de aankomsten, dat zy moesten te rug keeren. 1599. Uitval der Spanjaarden uit Rees, in September.

Alzo door deeze uitvallen de opspraak, jalouzien en schrik meer in 't Leger werden, en de onwilligheid des Krygsvolk nu geheel gemeen en openbaar was, zo dat men 'er geenen raad meer toe wist, hebben zy den Ritmeester Smeltsingh in alle naerstigheid naar den Prince Maurits gezonden, op dat Graaf Willem van Nassau daar in haast mogt komen, om de jalouzien weg te nemen, en hunne zaken te helpen beraden: dog de gemeene onwilligheden en oproeren groeiden zo dapper, dat men, den 12^den^ van Herfstmaand, ten zelve dage, dat Smeltsingh vertrokken was, het aftrekken van 't Leger moest vast stellen, 't welk, den 13^den^, van voor Rees vertrok, met zulken schrik en haastigheid, dat zy nauwlyks tyd gaven om het Geschut af te voeren, en verlieten veel van hun Krygstuig, zynde de Guarnizoenen van de Stad hun op de hielen, en zy trokken in de Hetter. Het Duitsche Leger breekt op van voor Rees, den 12 September.

Graaf Willem van Nassau trok, op de komst van

den

1599. den Ritmeester Smeltsingh, naar dat Leger, van 't optrekken niet wetende, en dat te Emmerick ontmoetende, verstond alle de klagten over de voorsz: jalouzien, en de kleinagting des Graven van der Lippe, Generaal Oversten: en als men nu beraadslagen zou, hoe men daar in mogt voorzien, en alles herstellen, en 't Leger getogen was voor by Emmerick naar Elten, verstonden zy, hoe eenige Brunswyksche Ruiters, die men nog geene Maand zoldye schuldig was, gemuitineerd en ontspannen, den 15den van Herfstmaand, verlopen waren: als de Heeren en Oversten tegen dergelyke afvallen tragtten te voorzien, regtten zy niet anders uit, dan dat ook de Hessensche met de meeste van de Brunswyksche, gemuitineerd, den 17den van Herfstmaand, daar van reden: des de overige van 't Leger weeken op oud-Sevenaer; maar daar na liepen zy mede door, tot onschuld inbrengende, dat zy geenzins van den Ryksboden wilden gaan, nog de Staten van de vereenigde Landen dienen, en daar mede brak meest hunne gansche Togt, verlatende het Geschut, dat te Arnhem gebragt werd: deeze verstrojing kwam meest door de Westphaalsche en Geestlykheid, door het dreigen en ontzag van den Spaanschen aanhang, die 't Geld, Volk en Geschut niet hadden opgebragt, gelyk zy beloofd hadden, daar op de andere zig verlaten hadden.

Het Duitsche Leger verloopt, Graaf Willem te laat komende om dit te beletten.

Daar na kwam de Graaf van Solms in 's Hage, en de Graaf van Hohenlo te Gorinchem, den 24sten van Herfstmaand, om betaling voor 't Guarnizoen van Emmerick en Gennep te verzoeken, op dat die Steden niet verlaten mogten werden, tot voordeel van de Spaansche, en nadeel van de vereenigde Landen: welk geld hy verkreeg, en trok nog den zelven dag weder, met eenig goed bescheid, naar de Duitschen.

Vergadering der Duitsche Gemag-

De Afgevaerdigden der Vorsten en Kreitzen vergaderden in 't laatste van Wynmaand te Erfort, daar niets byzonders anders besloten werd, dan eene gemee-

meene afdanking van al hun Krygsvolk, door het verzoeken van den Keizer, die zynen Broeder, den Aards-Hertog Maximiliaan, gezonden had aan verscheide Duitsche Vorsten, die op Keizerlyke toezeggingen bewoogen werden te gelooven, dat de Spaanschen voortaan zouden nalaten des Ryks-Stenden te moejen.

1599. tigden te Erfort in October.

Daar werd te Erfort besloten, hoe men deeze voorsz. gemuitineerde des Legers alom nazoeken en straffen zou, gelyk naderhand elk Vorst in zyn Land hier en daar veel gedaan hebben. De Duitschen hadden nog eenig Guarnizoen in Emmerick, Gennep en Orsoy, daar Kapitain Lantsbergh in geleegen had, en nu uittrok.

De Admirant neemd de Duitschen Gennep af.

Gennep behielden zy tot den 3den van Slagtmaand, wanneer het Leger van den Admirant daar voor was gekomen, en nam die Stad in, plantte zyn Geschut tegen het Kasteel, dat van over de Maas beschietende; maar als hy daar omtrend dertig scheuten opgedaan had, werd hem dat Slot by verdrag van de Duitschen overgegeven, den 4den van Slagtmaand.

De Duitschen hadden Emmerick nog in, daar in Overste was de Heer van Rheyt, welke, door die van Rees en de Spanjaarden, omtrend Gennep nog zynde, met beleg gedreigd werdende, aan Prince Maurits om bystand geschreeven heeft, alle de andere Duitschen nu verloopen zynde: waarom Prins Maurits derwaards zond de Kollonellen Edmont en Duvenvoorde, met vyftien Vaandelen te voet en vyf Vanen Ruiters, met den Heere Sidlenisky, die, na verscheide handelingen met den voorsz Heere van Rheyt, ten laatsten gevaar ziende van uitgeslagen te werden, den 16den van Slagtmaand voor de Stad kwamen; maar als zy daar meenden binnen te komen, was 'er een aanhang van Burgers, door aanzetten van den Heere van Wels en eenige Soldaten, tegen des Gouverneurs voornemen, opgestaan, die daarom niet dorst wagen dat Volk daar binnen te brengen, die dus in groot gevaar, tot wanhopens toe,

 lang

1599. lang opgehouden werden: ten laatsten kwam de Kollonel Edmont aan de Kraanpoort, des de Burgers zeer in roer waren; dog ondertusschen hebben eenige goedwillige Duitschen binnen, en Egmont van buiten, de Poort open geloopen met balken en masten, en raakten dus met vierhonderd Mannen daar binnen, met verlies van weinige, en trok terstond door en verder naar de Steenpoort, die zy mede open sloegen, latende dus Ruiters en Knegten binnen: en daar binnen orde stellende, zyn de Kollonellen en Heere Sidlenisky met de verdere Ruiters en Knegten weder daar uit getrokken, latende daar in tien Vaandelen van hun Volk, onder den Heere van Rheyt en Kapitain Aert van Bremen, als Sergiant Major, tot der Stads bewaring, om daar mede alle voornemen des Admirants te benemen, dat scheen te zyn, om met zyn Leger langs den Rhyn, Berck en Rees, in 't Graafschap Zutphen af te komen.

Prins Maurits krygd zyn Volk binnen Emmerick, den 16 November.

Dus bleef Emmerick nog onder 't gebied van den Heere van Rheyt, ten laste van de vereenigde Provintiën: zyne Duitschen, die mede daar binnen lagen, hoewel men hun alle goede betaling toezeide, om in dienst te houden, waren onder den anderen zo vol jalouzien, en van zo verscheide gezindheden, dat ze daar toe niet te krygen waren, om dat de Hertog van Brunswyk, van wiens volk deeze waren, dit plat afzeide, en hen t'huis ontbood, schynende, als of hy die wilde gebruiken tegen de Stad Brunswyk, met welke hy in groot verschil stond: dus trokken die daar uit, den 18den van Louwmaand, des Jaars 1600. Veele hielden 't daar voor, dat door de jalouzien van de grote Vorsten en Provintiën de beste besluiten verhinderd en omgestooten waren geweest.

't Hoogduitsch Krygsvolk vertrekt ook uit Emmerick.

Dus verdween, als een rook, de grote gereedschap des Ryks en Ryks-Vorsten, dat een Jaar geduurd had, veel agting verloren hebbende, door het ontdekken van hunne weekheid, vermits de oneenigheid: welke gebreken de verzienste oordeelen, dat

Einde van den ganschen Hoogduitschen togt.

de

de Spaansche namaals zouden mogen waarnemen en gebruiken, als zy de Nederlanden volkomener overheerd zouden hebben, om eenige verovering op des Ryks-bodem te hervatten: want men zag, dat de Admirant weinig met geweld zogt uit te regten, maar meer door Spaansche en Bourgognische loosheid, alom meer geld dan bloed verteerende: want alzo de Admirant zag, dat Prins Maurits Emmerick nu weder in had, verloor hy den moed van eenig voordeel dat Jaar in 't Land van Kleef te kunnen doen: waarom hy niet alleen afgelaten, heeft eenige Steden meer daar tot zyn Winter-Leger te verzoeken, maar heeft ook besloten Rees te verlaten, dat hem nu maar kon dienen als eene onnutte sterkte, daar uit hy geene loopen of groot kwaad doen kon, nog ook niet wel houden, dan met groot gevaar van daar uitgeslagen te werden, of zou, tot grote kosten, sterk Guarnizoen daar binnen moeten houden, met grote opspraak: waarom hy de Schans over den Rhyn voor de Stad heeft doen slegten, en dus trok zyn volk daar uit, den 18den van Wintermaand, naar Rhynberck, niet zonder hoop van daar weder ligt te mogen binnen komen, zo Prins Maurits Emmerick weder verliet: om 't zelve te verzoeken waren reeds Gezanten van des Ryks wegen bewoogen en gelasd. Desgelyks verliet hy ook Gennep. 1599.

De Spanjaarden verlaten Rees, den 18 December, ook Gennep.

De vereenigde Landen boden de Duitsche Vorsten en Stenden aan de Steden op den Rhyn voor hun te veroveren, den Rhyn-stroom en het Ryk van den Spaanschen inval te bevryden, mits hun eenige hoopen voet- en paerdevolk daar toe betalende. Hier toe konden zy niet besluiten, maar veele Vorsten en Stenden raadden wel in dienst te houden of aan te nemen vierduizend Mannen te voet en duizend te paerd, tot bezetting van des Ryks-Frontieren voor dien Winter: dog 't zelve werd ook door de tegenpartye verhinderd, vermits de Spaansche alom dien Winter, door hunnen Gezant, den Grave Carel van Egmont, met den Raadsheer Hoest, by verscheide

1599. Vorsten en Stenden des Ryks vertoonden alle de Steden en plaatzen te willen ruimen, verontschuldigende alles, dat 'er geschied was, belovende de schade te voldoen, en deels op te regten: verder hun bedankende voor allen dienst, enz.

De Staten van de vereenigde Nederlanden vonden zig in dit Jaar, hoewel zy maar verweerenden Oorlog gevoerd hadden, in grote bekommering en ten agterheid van geld, ook bygekomen door de toereeding van de grote Vloot ter Zee, die twaalfmaal honderdduizend guldens gekost had, daar van nog weinig wedergekeerd was, eenige scheepen toen nog uit zynde: ook raakten zy ten agteren, door dien zy te Land zo veel Krygsvolk hadden opgeligt, die zy maar een weinig tyds dagten te onderhouden, en nu moesten aangehouden werden, waar over zy, den 29sten van Wynmaand, in 't Leger monsterden, en toen nog sterk vonden tienduizend en zeshonderd gezonde Mannen, met het Paerdevolk. Boven deeze opligting van volk hadden zy alom veel gegraven en gedolven, ook in dienst gehouden eene grote meenigte van scheepen, schuiten, wagens, trekpaerden, trein van Krygs-tuig, en andere buitengewoone kosten, bedragende mede, boven de betaling van 't Krygsvolk, over de twaalfmaal honderd duizend guldens dit Jaar.

Vergadering van de Staten Generaal te Gorinchem.

Waarom zy eene vergadering beschreven hebben te Gorinchem, daar de Staten Generaal, Raad van Staten, Prins Maurits, met Graaf Willem van Nassau, by een kwamen, om te beramen, hoe men de kosten van het Leger zou kunnen verminderen, ziende de fouten en disorden onder de Spaansche, hunnen vyand, door gebrek aan goede overleggingen en reekening te maken, dat hun voor een Spiegel kon dienen.

Zy hadden ook in Zeeland te zorgen tegen het uitkomen van de Galleien van Spinola; op het stuk van de Hoogduitschen was ook te raden en bedenken, met dergelyke meer.

Des

Des zy te Gorinchem beraamden eene gemeene afdanking van al hun Krygsvolk te doen, en niet meer in dienst te houden, als de staat van 't Land zou kunnen lyden: dat men wagens, scheepen en anderen trein, zo veel mogelyk was, zou afdanken; het graven en sterken zo schaars doen, als lydlyk zou zyn: niet te min, dat men eene nieuwe Vaard door den Bremerwaerd, tegen over de Schans van St. Andries, zou trekken en graven, om dus de Rivier de Waal onverhinderd van de Schans te mogen op en afvaren. 1599.

Besluiten der vergadering te Gorinchem.

Dat men verder op de ten agterheid van de Admiraliteit te Water de beste orde in elke Provintie zou beramen, en 't Gat van Sluys gesloten houden met Oorlogs-scheepen, met uitdruklyken last niet te wyken, maar tegen de Galleien te vegten, zo lang mogelyk zou zyn: dat men zou tragten te Nieuwerhaven in Vlaanderen een Fort te leggen; maar dat Fort bleef te rug, door gebrek aan geld, niet tegenstaande 't volk en Geschut toen daar toe by de hand waren.

Ten derden besflooten zy eenen togt te doen door hunne vyands Landen, of die ergens aan te vallen, tragtende daar toe eenige van de Hoogduitschen, daar omtrend Sevenaer nog leggende, voor eenen kleinen tyd in dienst aan te nemen, 't welk zy niet konden te weeg brengen, vermits 't zelve Krygsvolk niet voor de Staten wilden dienen: waarom zy besflooten op de afdanking en afreekening van het Krygsvolk en 't verminderen van de kosten.

In deeze vergadering te Gorinchem werden ook voorslagen gedaan, om geld te vinden tegen het toekomende Jaar.

En ziende, dat de Schans St. Andries nu in zulken staat was, dat 'er geene waarschynlykheid was dezelve dit Jaar den Spaanschen weder af te nemen, byzonder terwyl de Admirant nog daar omtrend lag, namen zy voor de hand de nieuwe Vaard door den Bremerwaerd te doorgraven, dat zy volbragten,

De Staten Generaal maken eene nieuwe Vaard door den Bremerwaerd.

1599. hoewel het kwaad weder en andere beletzelen hun zeer verhinderden: nog volbragten zy aan de Betuwesche zyde, op den voorsz. Bremerschen en Rossemschen Waerd, reeds van het begin van Herfstmaand begonnen, zeven kleine vierkante Schansjes, van tien of elf roeden in 't vierkant, die men zo verhoogde, om dat het Winterwater daar over niet zou loopen, en om daar door te beletten, dat de Vyand van zyne Schans niet overkwam in de Betuwe, om zig daar te sterken.

De Graaf van Busquoy en Martinengo werden met rantzoen gelost.

In Holland werd, den 21sten van Slagtmaand, uit zyne gevangnis gelaten de Graaf van Busquoy, die voor Emmerick gevangen was geweest, mits betalende twintigduizend guldens, en Paulo Emilio Martinengo voor duizend guldens, op 't verdrag, op nieuws voor de Ritmeesters gemaakt.

Prins Maurits breekt zyn Leger, in November.

Prins Maurits begon zyn Leger te breeken omtrend den 20sten van Slagtmaand: dog anderwerf besloot hy daar mede nog eenen aanslag te maken op de Schans van Crevekeur, of de Stad 's Hertogenbosch; maar alzo hy, den 26sten van Slagtmaand, met een deel volk en zestig wagens, met allerhande gereedschappen, op de been was, meenende nu zynen aanslag in 't werk te stellen, ontstond 'er een zeer groot onweêr van wind, sneeuw en regen, zo dat 't niet mogelyk was ergens te trekken: waarom hy, den 28sten en 29sten van Slagtmaand, zyn Leger geheel brak, latende de Voorne, 't kwartier te Hesel, en alle die Schanssen wel bezet.

Prins Maurits Ruiters enz. straffen Braband om brandschat.

Daar was by de Staten Generaal ten zelven tyd vastgesteld en orde gegeven van eene straf in Braband te doen, over de Dorpen en Boeren, die geene schattingen wilden opbrengen, daar toe van Prince Maurits gelasd waren twaalf Vanen Ruiters, en tweduizend Mannen te voet: dog eer zy wel gereed waren, en hunnen last ontfangen hadden, kwam het voorzegde kwaad weêr over den hals, zo dat zy over het water, de Demere, niet konden komen, en nog minder tot Leuven gaan, daar toe zy gelasd

wa-

waren, zo dat zy niet anders deden, dan eenige Boeren, den 29sten van Slagtmaand, te Baller slaan, die zig te weer stelden en hen wilden keeren: zy brandden ook eenige huizen. De Ritmeester du Bois of van Houte, willende dieper in 't Land trekken, werd gekwetst, en zyn Kornet dood geslagen: evenwel maakte deeze togt zo veel schrik, dat de meeste Boeren hunnen brandschat gingen betalen. 1599.

De jonge Graaf, Johan van Nassau, Zoon van den ouden Graaf Johan van Dillenborgh, Broeder van den Prince van Orange, te Delf doorschoten, kwam, den 6[den] van Wintermaand, in Holland in 's Hage, en had gehoor in de vergadering der Staten Generaal, over de agterstellen van zynen Vader, 't welk het voorgeven van zyne komst was, hoewel veele meenden, dat hy eenigen heimlyken last van eenige Duitsche Vorsten had, om iet te hervatten, dog alles werd geheim gehouden, en daar is niets van gekomen, hoewel de Graaf van Hohenlo veel over en weder reed. Graaf Jan van Nassau komd in 's Hage.

Als Prins Maurits nu zyn Leger om te overwinteren afgeleid had, hield de Admirant nog zyn Leger, dat nu vier Maanden om de Schans S[t]. Andries in Boemelerwaerd had geleegen, al omtrend den Maaskant, te Lit, Kessel, Os en daar omtrend, zyn volk in den Peel, tot in 't Land van Luik, plunderende. De Admirant had, den 17[den] van Wynmaand, in de Schans S[t]. Andries geweest, en bragt daar binnen vyf Vaandelen Walen van Hachicourts Regiment, vyf van den Grave van Bye, met nog vier Vaandelen van het nieuw Regiment van Tserartz, Markgraaf van Antwerpen, daar als Gouverneur in stellende den Kapitain Catrice. De Admirant bezet St. Andries Schans.

Van daar was de Admirant getrokken op Gennep, en heeft zig daar onthouden tot omtrend de helf van Wintermaand, op hoop, dat het zou vriezen, om iet over het Ys in Holland voor te nemen: daar op Prins Maurits zig dapper voorzien had, zo dat men de Spaansche, als 't nu wel gevrozen had, deed

aan-

1599. aanzeggen, dat zy nu geene brug behoefden, om hen te komen bezoeken, gelyk zy zig wel vermeten hadden; maar alzo het nu, den 29sten van Wintermaand, begon te dojen, scheidde de Admirant zyn Leger van een, met groot misnoegen van 't Krygsvolk, om dat hy die met weinig geld betaalde: en onder hen was een gemeene roep, dat de Aards-Hertog Albertus niet anders van hunne agterstallen zou betalen, dan van den tyd van zyne huldiging, en dat zy het overige op den Koning van Spanje zouden moeten zoeken, 't welk het Krygsvolk eene te nadeelige afreekening en uitvoering reekenden, en dus vielen zy alom aan 't muitineeren.

De Admirant scheid zyn Leger onbetaald.

De Duitschen van Slegels Regiment, in Herentals, met een Kompagnie Albanoische paerden, onder Nicola Basta, leggende, namen met geweld het steedje Peer in, daar veele van hen dood bleven: zy vermoordden de Burgers, en plunderden het steedje: Graaf Jan-Jacomo Belgiojosa was tot hen gezonden, om hen met woorden te pajen, maar zy wilden hem niet hooren spreeken nog inlaten.

De Soldaten van Graaf Hendrik van den Berge roofden, voor de Poorten van Keulen, wel driehonderd Osfen, van die daar ter Markt kwamen, deels die rantzoeneerende, en meer desgelyks geschiedde elders: de beschadigden klaagden te Brussel, maar kregen geen antwoord, dan bescheid, dat zy hunne boodschap en klagt gedaan hadden.

Des Admirants volk muitineerd.

Omtrend den laatsten van Wintermaand, hebben de Spaansche, wel twaalfhonderd sterk, van alle Natien, te voet en te paerd, Waert in de Kempen ingenomen, en zyn gevallen in 't steedje Hamont, alle muitineerende: en verkozen eenen Electo, Johan Alonzo Majolichino, eenen Italiaan, en over hun paerdevolk, Giovan Martines: daar werd by hen gezonden, om te stillen, de Kollonel Gaspar Sapena, maar zy wilden hem niet hooren, hem wegjagende met een deel musquet-scheuten.

De Admirant dit alom ziende, en meer oproer

vree-

vreezende, heeft de overige van zyn Leger zeer wyd van elkanderen gescheiden, ziende, dat 't hem ongeleegen en ongeraden was in 't Land van Kleef en Gulik eenig Guarnizoen te houden: daarom zond hy eenige Regimenten en Ruiters in 't Land van Lutzenburg en Namen, eenige in de Landen van Limburg en Valkenburg, om nader by die van Henegouwe en Artoys te zyn, die zwarigheid scheenen te maken in 't aannemen en hulden van de Infante met den Aards-Hertog Albertus: ook werd eenig volk naar Ruermonde en Berck gezonden, de overige hield hy in Braband, als te Eyndhoven, Helmont, Thienen, Liere en Crevekeur, welke Schans nu begonnen was zeer te vergrooten, in 't Land van Luik Steden beklimmende en plunderende, en daar alom groten overlast gebruikende.

1599.

De Admirant verdeeld zyn Leger zeer wyd.

Met deeze wyde verdeeling en gemaklyke logeering van zyn Leger, ontdook de Admirant een groot deel van de overige waarschynlyke muitineeringen: dog daar mede benam hy zig zelven ook het middel, om 't volk, by eene goede geleegenheid, weder by een te kunnen brengen, om iet uit te regten, gelyk daar na bleek: want in den groten vorst van Louw- en Sprokkelmaand, wanneer alle stroomen wel drie weken gesloten waren, maakte hy nooit gereedschap van iet op Holland voor te nemen, hoewel hy in voorleede Jaaren daar toe altyd geleegenheid gezogt, en nooit zulke schoone als nu gehad had.

In 't begin van 't nieuwe Jaar 1600, had by de Staten Generaal in 's Hage een Gezant uit Westphalen gehoor, zeer klagende over den groten overlast, die het Staatsch Krygsvolk in hun Land gebruikt had, willende weten, of zulks met hunnen wil en bevel geschied was. Hem werd geantwoord, dat 't zelve hun van harten leet was, en zouden daar in voorzien: dog verder zeiden zy hem aan, dat zy zig zeer verwonderden, dat de Westphalen hunne Vyanden zo weinig wederstand gedaan hadden, hebben-

Die van Westphalen klagen over den overlast van des Staten Krygsvolk.

1599. bende zig zo hoog beklaagd aan den Keizer, en de Kreitzen veroorzaakt in Wapenen te komen, en toen hunne Mede-verwanten in 't Veld waren, was van hunne zyde aan alles gebrek geweest, en hadden hen niet alleen niet bygestaan, maar zelfs den Vyand geholpen en voorgestaan: welk geval hun Krygsvolk nu tot den onbehoorlyken overlast bewoog, die nemende voor hunne Vyanden, als die oorzaak waren van hun eigen eñ hunner Buuren kwaad, door hunne grote geneegenheid tot den Spanjaard. Dergelyk antwoord gaven zy nog aan anderen meer, die van daar kwamen klagen: schryvende niet te min en beveelende wel scherp aan hun Krygsvolk, zig wys te dragen, en de onpartydige te ontzien.

Wy hebben te vooren verhaald, hoe de Aards-Hertog met de Infante uit Spanje langs Italiën te Brussel, den 5[den] van Herfstmaand, aangekomen was: eer wy nu hunne Regeering in de Nederlanden vermelden, zullen wy verhalen, wat zy, om hunne hulding te vorderen, gedaan hebben, om eenen gemeenen Vrede te verkrygen en maken, gelyk de Landen verzogt hadden, eer zy tot hunne aanneming wilden verstaan.

Hier toe hebben zy den Keizer, dien de grootheid en welstand des huis van Oostenryk zeer na trof, bewoogen aan de vereenigde Nederlanden een treflyk Gezantschap te doen, voorgevende te strekken tot vermyding van allerhande onzeekerheden en ongeleegenheden van deezen tyd, het gansche Ryk hoog en veel aangelegen zynde.

Keizerlyke Gezanten schryven aan de Staten, om Vrybrief tot Vredehandeling.

Tot dit Gezantschap waren gelast Salentyn, Graaf en Heer te Ysenborgh; Herman, Graaf te Manderscheyt, en Carel Nutzel van Sonderphuils, Ridder, als Keizerlyke Kommissarissen. Deeze hebben uit Gresauwe met eenen Trompetter aan de Staten Generaal van de vereenigde Landen geschreeven om eenen Vrybrief en vrygeleid, om hunnen last te volvoeren: waar op de Staten Generaal, den volgenden Brief tot antwoord gezonden hebben, die ook

ook gedrukt is, en wy, als tot de Geschiedenis dienstig, hier in zullen stellen. 1599.

„ Hoogh en Wel-geboren Graven, &c. Ons is „ UL. ende jungsten Brief, ghedateert den lesten Octobris, tot Grensauwe, by den Trompetter, brenegher deser, wel gelevert, daer uyt wy verstaen, „ dat deselve, sampt ende besonders Gedeputeerde „ Commissarien by den Keyserlijcke Majesteyt Alderghenadighst bevolen is, by ons om zaken, daer „ aen hooghstgedachte Keyserlijcke Majesteyt, en „ consequentelijck den gantschen Roomschen rijcke „ hoogh en veel gelegen is, sich in persoon te ver„ voegen en al voren om behoorlijck pas, toeganck, „ en geleyde, tot vermydinge van alderhande deser „ tyts onseeckerheden en inconvenienten aen te hou„ den, dat daaromme UL. en G. begeeren, benef„ fens vryen sekeren geleyt ende Pas-brief, gewisse „ tydt en plaetse, om de voorsz. Commissie op 't spoe„ digste te expedieren ende af-leggen. Waer op wy „ UL. ende G. om 't respect 't welck wy onderda„ nigst sijne Keyserlycke Majesteyt en den gantschen „ Roomsche Rycke dragen, onvermeldet niet kon„ nen laten, dat wy ons aen hooghst hoogh en wel„ gedachte Keyserl. Majesteyt, Cheur en Vorsten, „ en andere Stenden des Rycks ten hooghsten ver„ bonden houdende, deur dezelve verbintenisse een„ samentlyck vele andere goede consideratien be„ woghen zyn, UL. ende G. te openen, dat ons van „ goeder hant geadviseert is, UL. en G. Commissien „ aen ons te bestaen in twee poincten: Als eerst, „ omme te bevorderen een handelinghe ofte tracta„ tion tusschen den Deurlughtighsten Hertoghe Al„ bert met d'Infante van Spaengien ende ons: Ten „ tweeden, op de restitutie van de plaetsen behoo„ righ onder den H. Rycke, en af-doeninghe van „ schaden op des Rycks-bodem.

Antwoord der Staten.

„ Wat nu het eerste poinct aengaet, weten UL. „ en G. sich te erinneren 't gene by ons in den Jare „ 1591, aen den Hooghst-gedachten Keyzerl. Maje-

„ steyt

„ steyt in 't lange daer op by onse demoedige Brie-
„ ven is vertoont, oock 't gene by ons in den ver-
„ volghenden Jaer 1592, aen den Vry-Heeren van
„ Rheyt ter gebuerlycker antwoort op de gedane
„ propositie is gegeven, wat vervolgens in den jare
„ 1594, op de brieven van den Hoogh-loffelycke
„ Memorie den Ertz-Hertogh Ernst by ons geant-
„ woort, en iterativelyck in den jare van 1595, ende
„ 1596, gheremonstreert aen den Hooghst-gedachte
„ Keyzerl. Majest., den Keur-Vorsten van Mentz, &c.
„ Ertz-Bisschop van Salsburgh, Administrator van
„ Saxen, Pals-Grave Philips, Ludwich van der
„ Nyenburgh, sampt den Steden van Ceulen en
„ Neurenburgh, oock aen den Gesanten van de
„ Conincklycke Majesteyt van Polen en Denemarc-
„ ken, en lestelyck aen UL. Carel Nutzhel van Son-
„ derphuils, op dese poincten is verklaert, van alle
„ 't welck Copye neffens desen gaet, daer uyt Hoogst,
„ Hoog en Wel-gedachten Keyserl. Majesteyt, Keur-
„ Vorsten, en andere stenden des gantschen Rycx,
„ lichtelyck hebben konnen oordeelen, met wat ap-
„ parentie het voorschreven poinct alhier soude kon-
„ nen gevordert worden, oock niet tegenstaende
„ voortgebracht soude mogen worden, dat de saec-
„ ken der Nederlanden, zedert verandert zouden
„ zyn, door de Ghepretendeerde Donatie van de-
„ zelve Landen aen d'Infante gedaen, mitsgaders
„ het overlyden des ouden Konincx van Spaengien,
„ en 't gevolchde Houwelyck tusschen den Ertz-
„ Hertogh Albertus en d' Infante: alzo daer-tegens
„ dient, dat de Vereenigde Nederlanden nu veel
„ meerder, Hooghwichtiger en onwedersprekelycker
„ redenen hebben, om beswaert te zyn tot eenige
„ handelinge met ten Spaengiaerts, den Ertz-Hertog
„ en d'Infante (als van den Spaengiaerts depende-
„ rende) te verstaen alst oyt te voren, ghelyck eens-
„ deels uyt ten Placcate daer op by ons in April lest-
„ leden uytgegeven, (mede neffens desen gaende)
„ is te verstaen, zo daer inne kortelycken aengeto-
„ ghen

„ ghen zyn eenige principale poincten, waer deur 1599.
„ den jegenwoordighen Koningh van Spaengien on-
„ der den Ertz-Hertoge hem tegens dese Landen, en
„ den goeden Ingesetenen der selver, tegens des
„ Rycx-Litmaten en Stenden ongelyck tyranniger en
„ wreeder, nopende hare Rechten en Vryheden, is
„ dragende, als den overleden Koningh heeft ge-
„ daen, dat onder 't gebiet van den Ertz-Hertoge;
„ ter oorzake van de Christelycke Religie seer tyran-
„ nichlyk is gehandelt: dat oock den staet niet alleen
„ van de vereenigde Landen, maer ook van de Nage-
„ bueren, en namentlyck, van vele Stenden des
„ H. Rycx zo onbehoorlycken en onweerdelycken
„ is getracteert, dat met verwonderinge verstaen
„ wort van des Rycx-Litmaten en Stenden noch
„ eenige, te weten, die niet tot reparatie van 't on-
„ gehoorde geweldt ende ongelyck, alle middelen en
„ begeeren te gebruycken: te meer, nadien de Velt-
„ Oversten van den Coning en Ertz-Hertog vermaent
„ zynde tot onderhout van de gedane beloften, zo
„ openbaerlyck zelfs aen des Rycx-Lidtmaten heeft
„ verklaret, dat hy de gedane beloften van den Ertz-
„ Hertogh niet en konde genoegh doen, overmits
„ Godes en des Konincx dienst anders vereyschen:
„ te kennen gevende, dat hy des Rycx-Stenden en
„ Ondersaten onder zulcken pretext, oock boven
„ gegeven beloften alle soorten van gewelt ende ty-
„ rannye wilde aendoen in 't moorden, rooven, bran-
„ den, ende andere execrable acten: oock in 't ver-
„ anderen van Wetten, Politien, ja Religie: Ende in
„ plaetse dat d'Ertz-Hertogh behoorde ressentiment
„ te toonen van alzulcke proceduren, hy niet alleen
„ zulcks niet en doet, maer des Rycx-Steden in-
„ houdt: en boven dien hem noch vanteert van eene
„ groote victorie over des Rycksvolck van Oorloge
„ te hebben, gelyck 't zelve met goede autentycque
„ bescheyden kan bewesen worden.

„ Eensamentlyck dat hy niet en meent de geoccu-
„ peerde Steden te verlaten, maar deselve tot zyn

„ welgevallen te behouden: behalven dat noyt klaer-
„ der en is ghebleken, als jegenwoordig der Spaen-
„ giaerts ende hare adherenten meeninge te wesen
„ in *Perpetuum*, de welstant, Rechten en Privile-
„ gien der Nederlanden te inquieteren, ende daar
„ over onrechtveerdelyck tot ruine der selver, ende
„ onuytsprekelycke interesse van alle Nagebueren,
„ Koningen, Princen ende Republyken, maar voor
„ al van de stenden des Rycks te heerschen, ook de
„ Eertz-Hertoge met d' Infante ende hare nakome-
„ lingen houden in eeuwige subjectie, omme de Ne-
„ derlanden en goede Ingesetenen der zelver in 't
„ stuck van de Christelycke Religie en andere hooft-
„ poincten, den welstant van dien betreffende, niet
„ te moghen yet accorderen: hier toe en is niet noo-
„ digh UL. en G. openinge te doen, noch van de
„ brieven van renverse, daer by geaccordeert is, dat
„ altydts vier ofte meer van de principaelste steden
„ of sterckten der Nederlanden met Spaengiaerts sul-
„ len beset blyven, nochte de secrete vermaningen
„ des overleden Conincx van Spaengien aen den je-
„ genwoordigen gedaen, aenwysende, by wat mid-
„ delen hy altyt occasie sal konnen nemen, om over
„ de Nederlanden te heerschen, maer is genoeg den
„ text van de voorsz. gepretendeerde Gifte, daar by
„ den Ertz-Hertogh, d' Infante en hare Na-kome-
„ lingen voor altyt hen hebben verplicht ende by
„ Eede verbonden, zo wel de Vryheden, Rechten
„ ende Gerechtigheden der Landen, als het stuck
„ van de Religie in deselve, na der Spaengiaerts
„ wil ende appetyt te doen beleyden de perpetuelle
„ substitutie in de successie der Nederlanden, die
„ Vooghdyen van de Spaengiaerts over den kinde-
„ ren, de macht van dat de Koninghen van Spaen-
„ gien hen aen deselve ofte haere kinderen sullen mo-
„ gen Houwelycken, ofte dezelve nae haeren wille
„ in Houwelyck geven, de Nederlanden voor een
„ Spaensch Leen ofte achter-leen te houden, den
„ Nederlanders te beletten hare vrye navigatie ende

„ ne-

„ negotiatie, ende alle ende elck poinct van dien op 1599.
„ de verbeurte van de Nederlanden, brengen dit
„ klaerlyck mede, als oock dat zy hen ende hare
„ nakomelinghen aen het onderhouden ende doen
„ onderhouden van de Roomsche Religie, op ghe-
„ lycke penen verbonden hebben, ghelyck alle 't
„ zelve de klare text van de voorsz. donatie (oock
„ neffens desen gaende) mede brenght, sulcks dat
„ noyt minder apparentie en konde wesen, noch
„ voor de Keyzerl. Majesteyt, noch voor den Rycke,
„ noch voor dese Landen, met handt-houdinge van
„ hare respective vry ende Gerechtigheden, ende
„ Religie, tot handelinge te konnen verstaen, als
„ jegenwoordigh metten voorsz. Eertz-Hertoghe, te
„ min, dat boven dien alle proceduren des jegen-
„ woordigen Conincx van Spaengien ende des Eertz-
„ Hertoghe, niet alleen en verbeteren de voorgaen-
„ de van den overleden Coninck, maer veel eer ver-
„ argeren, de voor-verhaelde wreede ende Tyran-
„ nique proceduren in de Nederlanden ende den
„ Heyligen Rycke, gheven daer van ten principale
„ genoeghsame getuygenissen; ende is kennelyck,
„ dat gedeurende de preparatie nu binnen 's Jaers
„ van de handelinge tusschen de Konincklycke Ma-
„ jesteyt van Engelandt, by den Spaengiaerts ende
„ den Eertz-Hertoghe op den ouden voet is gehan-
„ delt, namentlycken, dat de selve soude strecken
„ tot een attrappe omme onder 't decksel van Vrede-
„ handelinghe, meerder ghewelts te gebruycken:
„ 'T selve heeft geleert de gheweldighe Armade van
„ Spaengien binnen 's Jaers, die uyt alle quartieren
„ van Spaengien ende Italien gebracht was in Feroel,
„ omme op Engelandt eenen inval te doen, gelyck
„ oock datelyck in Augustus lestleden zoude zyn ge-
„ schiedt, indien Godt de Heere Almachtigh deur
„ zyne ghenade niet hadde belieft de voorsz. Armee
„ te diverteren in het vervolghen van de Schepen
„ van Oorloghe deser Landen, opte Rycken van
„ Spaengien ghesonden, behalven dat de hooghmoet

„ van den Eertz-Hertoghe ende d'Infante zoo groot „ is, dat niet teghenstaende zy wel weten gheen „ recht totte voorschreven Vereenighde Nederlan- „ den te konnen pretenderen, uyt te voorschreven „ nulle donatie, ofte eenige andere titulen, zy de „ zelve by Placcaet en publique fameuse Libellen „ houden voor Rebellen, onbedachte, onweerdige „ en onrechtveerdige Acten, die tot geenen tyden „ en zullen konnen verdedicht worden.

„ Wat nu 't voorsz. tweede poinct raeckt, verhoo- „ pen wy Hooghst, hoogh ende wel-ghemelte Key- „ zerlycke Majesteyt, den Cheur ende Vorsten, ende „ aen de Stenden des Rycks niet alleene by presen- „ tatie, maer oock datelyck onse oprechte goede „ meyninghe bewesen te hebben, sulcks dat ons seer „ vreemt voorkomen zoude, dat in plaetse van de „ ghemeene vyanden in hare hooghmoedt neder te „ zetten, ende tot redene te brengen, wy daerom- „ me voorder zouden worden ghemolesteert.

„ Uyt dese ende meer andere redenen, kan lich- „ telyck gheoordeelt worden, tot conservatie van de „ hooghloflycke reputatie van de hoogh-ghedachte „ Keyzerlycke Majesteyt ende den gantschen Rycke, „ niet dienstelyck te wesen, dat UL. en G. om de „ voorsz. poincten alhier komen, gelyck wy geen- „ sins 't selve goet vindende, ook daer toe gheen „ depeschen en senden, maer vertrouwen vastelyc- „ ken, dat hooghst, hoogh ende wel gemelte Key- „ zerlycke Majesteyt den Cheur ende Vorsten, en „ andere Rycks-Stenden desen gezien hebbende, „ onse tegenwoordige devoiren genadighst, ghena- „ digh ende gunstigh sullen verstaen.

„ Namentlycken dat wy UL. G. van de moeyte „ ende beswaernisse der voor-ghenomen reyse by de- „ sen begeeren te ontledigen, gelyck wy de Keyser- „ lycke Majesteyt alder onderdanighst zyn-versoec- „ kende, ende UL. en G. biddende, om daer aen „ oock de goede hant te houden, daer aen de Key- „ serlycke Majesteyt en den gantsche Rycke dienst,

„ en

„ en ons vrientschap geschieden sal, die wy tegens 1599.
„ UL. ende G. sampt ende besonders altydts te er-
„ kennen sullen bereydt wesen. Hier mede, &c.
„ uyt 's. Graven-Haghe, den 2 December, Anno
„ 1599.

„ UL. ende junsten goetwillighe ende goetgun-
„ stighe Vrienden, *De Staten Generael.* "

Deeze brief by de Keizerlyke Gezanten ontfangen zynde, hebben zy dien, den 28sten van Wintermaand, des Jaars 1599, beantwoord als volgd.

„ Hooge ende Welgeborene, Gestrenge, Edele,
„ oock Erntfeste lieve Vrunden.

„ Genadighe, oock gunstige Heeren, wat UL. Antwoord der Gezamen aan de Staten.
„ ende ghyluyden, oock Vorstelycke Genade ende
„ gunstelyck, oock aen ons samentlyck de dato 's Gra-
„ ven-Haghe, den tweeden Decembris lestleden, by
„ onsen af-geveerdighden Trompetter, aen ons tot
„ antwoort gelangen laten, dat is, dat ons beneffens
„ de by-gevoeghde stucken, behoorlyck over-gele-
„ vert, ende hebben 't selve lesende, den inhouden
„ genoeghsaem verstaen: oft wy nu daer uyt wel soo
„ veel bemercken, dat UL. en ghyluyden, oock
„ Vorstelycke genaden ende gunsten, als of zy al-
„ reede *Ex Relatione aliorum* van onse Legation
„ en toekomstigen *Prohibition* ten vollen geinfor-
„ meert waren, sich zelfs persuaderen, Wy oock wel
„ bekennen moeten, dat zoo veel den eenen poinct,
„ namentlyck de in-ruyminge ende Restitutie van de
„ plaetse des Heyligen Rycks ende toe-gevoeghden
„ schaden belanght, Wy sulcks, vermogens de Key-
„ serlycke *Pœnael Mandaten*, by den eenen ende
„ den anderen deel, met allen gebuerlycken ernst,
„ te solliciteren sonderlinge gelastet zyn, so is het
„ doch met den anderen poinct de meeninge gantsch
„ niet, dat wy, namentlyck van wegen *Tractation*
„ des Vredes, ons voor onse personen, oft uyt be-
„ vel Hoogh-gedachten Keyzerlycke Majesteyt, met
„ UL. ende u lieden oock Vorstelycke Genaden ende
„ gunsten, tot eenige handelinge inlaten sullen: maer

„ weten niet anders dan dat sulck werck den tot Re-
„ gens-borgh, Anno 24. daer toe deputirten Cheur-
„ Vorsten, Vorsten ende Stenden des Rycks, tot
„ gebuerlycker tyt te verrichten bevolen blyve.

„ Wat andersins de overghesonden stucken aen-
„ gaet, weten wy ons ghelegentheydt des verloops,
„ ende mistrouwens tusschen der Koninckłycke Ma-
„ jesteyt van Spaengien ende de Nederlanden, tot
„ der geheele Christenheyt groote schaden ende na-
„ deel leyder te erinneren.

„ Ende oft wy wel, dies aengaende, van der
„ Roomscher Keyzerlycke Majesteyt, onsen aller-
„ ghenadighsten Heeren, ons metten eenen oft an-
„ deren krygenden deel, tot eenige disputatie in te
„ laten, geen last en hebben, soo sullen doch UL.
„ ende ghyluyden, oock Vorstelycke Genaden ende
„ gunsten vergewisset, ende versekert zyn, dat de
„ Keyzerlycke Majesteyt, sampt allen Cheur-vorsten
„ ende Stenden des Rycks, aen beyder zydts, maer
„ voornamelyck op der Spaenscher zyde beganghe-
„ ne, en by UL. Vorstelycke Ghenaden ende gun-
„ sten geallegeerden onbehoorlyckheden, dat alder-
„ hooghste ongevallen alle tydt ghedragen, oock
„ zulckes door gebuerlycke middelen ende wegen te
„ remedieren, ende dat Ryck, midtsgaders den sel-
„ ven, by den eenen ofte anderen krygenden deel,
„ geoppresseerden gelederen ende Onderdanen voor
„ ongebuerlycken geweldt, ende onval te bevryden,
„ dese ons op-geleyden commission van hooghst-
„ gedachter haerer Majesteydt op 't onderdanighste
„ versoecken, raet ende goedt-vinden des Rycks
„ Cheur-Vorsten ende Stenden voornamentlyck aen-
„ gesien werden, gelyck UL. Vorstelycke Genaden
„ ende gunsten tot onser aenkomste wytloopigh, ende
„ met meerder omstandigheden werden vernemen.

„ Dewyle ons dan, vermogens onser des aengaen-
„ de, hebbende Instruction, in alle wegen gebeu-
„ ren wil, dat jenige, soo ons hooghst gedachten
„ Keyzerlycke Majesteyt alder genadighst opgedra-

„ gen,

„ gen, ende het welcke, soo wy uyt UL. Vorste- 1599.
„ lycke Genaden ende gunsten schryven vermere-
„ ken, den selven noch ter tyt niet bewust zyn kan,
„ onderdanighste te verrichten, en by den Heeren
„ Staten Generael naer behooren voor te draghen.

„ Soo stellen wy in geenen twyfel UL. ende gy-
„ luyden, oock Vorstelycke Genaden ende Gunsten,
„ werden alle 't selve naer behooren behertighen,
„ ons als Keyserlycke Gesanten die begeerte geleyt,
„ ende Passe brief tot verkleyneringe der Keyserlycke
„ Majesteyt *authoriteyt* ende *reputation* tegen be-
„ hooren, ende aller volckeren Rechten, niet alleen
„ verders niet verweygeren, en ons ongehoort on-
„ ser wervinghe, soo van der Keyserl. Majesteyt
„ ende den Rycke, den Geunieerden Provintien ten
„ besten ghemeynt werden, soo schimpelyck afwy-
„ sen, maer veel meer vruntlyck, genadigh en gun-
„ stelycke verdacht zyn, daer mede die saecken ver-
„ vordert worden, ende tot ghebuerlycke *audientie*
„ ende af-legginge onser aenbevolener *commission*,
„ die wy vermogens onser *instruction*, ende hebben
„ den bevel wyders noch langer niet en dilayeren
„ wetten metten eersten geraken moge.

„ Alle 't welcke wy dan hier mede vruntlycke
„ ende dienstelyck met verhalden zullen UL. Vorste-
„ lycke Genaden en gunsten, beneffens dien in schuts
„ des Almachtighen en ons tot der selver vrunt-
„ schap bevelen. Datum den 28 December, Anno
„ 1599.

„ Onderstont UL. Vorstelycke Genade en gunsten
„ vrunt en dienstwillige Salentyn, Graef und Her
„ zu Ysenburgh. Herman Graef zu Manderscheyt.
„ Carel Nuf. v. S. Mipria.

Dit antwoord der Keizerlyke Gezanten hebben de Staten Generaal weder beantwoord, den 31[sten] van Louwmaand, des Jaars 1600, als volgd:

„ Hooge ende wel-geborene Graven, oock Edele
„ Gestrenge Heeren, insondere goede Vrienden. Twede antwoord der Staten.
„ Wy hebben UL. ende gunsten Brief gedateert

„ den 28 en 29 Decembris, responsive opten onsen
„ van den tweeden der selver maent, van den bren-
„ gher deser wel ontsanghen, ende naer dat onse
„ versamelinghe (die jegens de verganghen Kers-
„ dagen van eenige Gedeputeerden was geswackt)
„ wederomme in behoorlycken getale by den ande-
„ ren gebracht is geweest, hebben wy den selven
„ UL. ende gunsten brief, mette redenen daer inne
„ vervatet, wel ende rypelyck ge-examineert, ende
„ naer volkomen deliberatie daer op ghehouden,
„ eendrachtelyck goet gevonden ende geresolveert,
„ UL. ende gunsten als noch te versekeren, dat ten
„ aensien van het respect, 't welck by ons, Syne
„ Keyserlycke Majesteyt den Cheur ende Vorsten,
„ ende andere des Rycks Stenden van gantscher her-
„ ten toe-ghedraghen wort, wy UL. ende gunsten
„ iterative begheerte niet en konnen goet vinden,
„ wetende hoe veele de gemeene Christenheydt,
„ Syne Keyserlycke Majesteyt eensamentlyck den
„ Cheur ende Vorsten, en andere Stenden des Rycks
„ daer aen gheleghen is, dat hoogst ghedachte sijne
„ Keyserlycke Majesteyt en des Rycks Stenden hoog-
„ loflycke *reputation* naer onsen uytersten vermogen
„ by ons mede mach gehanthavent worden; UL. en-
„ de gunsten hebben uyt onse voorgaende ghenoeg-
„ saem konnen verstaen, wat reden wy nu meer
„ hebben als oyt te voren omme ons metten Koningh
„ van Spaengien, ofte den Eerts-Hertoghe Albert
„ ende d'Infante in eenighe onderhandelinghe direc-
„ telycke ofte indirectelycke inne te laten, ende dat
„ 't selve niet alleen voor den welstandt der Veree-
„ nighder Nederlanden, en den goeden Ingesete-
„ nen, voor de Nabuerige Euangelische Koningen,
„ Princen ende Republycken, nochte de Landen,
„ Steden ende goede Ingesetenen der Nederlanden,
„ altans onder de Spaensche Tyrannye suchtende:
„ maar selfs niet voor de Keyserlycke Majesteyt den
„ Cheur en Vorsten, nochte andere Stenden des
„ Rycks geraden is. Nu mogen wy UL. ende gun-

„ sten verzekeren, dat boven deselve wichtighe, 1599.
„ ende on weder-spreeckelycke redenen, vele andere
„ dagelycks aen den dach komen, die ons in het
„ zelve gevoelen bevestigen.

„ Wat nu aengaet 't poinct van de restitutie die
„ van ons begeert soude mogen werden, van eenige
„ Steden ofte plaetsen, die wy tot onsen ende des
„ Heylighen Rycks dienste, tot af-weeringhe van de
„ Spaensche ghewelden ende Tyrannyen niet alleen
„ van dese Landen, maer oock van des Rycks-On-
„ dersaten ende Stenden, tot onser nootlycker de-
„ fentie met Garnisoenen beseten hebben, ende tot
„ onsen kosten onderhouden: UL. ende gunsten zyn
„ by onse voorgaende brieven, ende de redenen daer
„ inne vervatet, genoechsaem gheinformeert van on-
„ se oprechte goede meyninge, tot des Heylighen
„ Rycks ende deser Landen diensten; oock en konnen
„ wy uwe E. ende gunsten niet onthouden, dat, ter
„ oorsaecke van dien, ende 't ghene daer aen kleeft:
„ Jegenwoordigh alhier zyn Ghesanten af-gesonden
„ op den naem van den Vorst van Cleve, Gulick,
„ Bergh, &c. ende van de andere Nabuerige Sten-
„ den, die hare begeerte ons hebben geopent, den
„ welcken wy soo goedtlyck, vrientlyck ende redelyck
„ verhopen te bejeghenen, dat wy vastelyck vertrou-
„ wen, dat by de Keyserlycke Majesteyt den Cheur en
„ Vorsten, en andere des Rycks-Stenden, van ons sal
„ werden ghenomen goedt contentement, wesende
„ onse uytterlycke meyninghe, dat wy een voet
„ landts buyten de Vereenighde Nederlanden niet en
„ begeeren te houden, nocht te gedooghen een
„ stuyver schade den Nagebuere Landen, ofte Inne-
„ ghesetenen aenghedaen te werden, ende oock daer
„ voren goede verseeckeringhe te doen: oock de
„ Stadt Emmerick ende het Tol-huys te ontruymen,
„ soo haest als de vyanden van hare zyde van ghelyc-
„ ke doen: Insghelycks zyn wy te vreden belofte
„ ende verseeckeringhe te doen, hier naer op des
„ Rycks-bodem gheen Steden ofte plaetsen inne te

1599. „ nemen, Schansen te maken, ofte tochten over den
„ Rycx bodem te doen: behoudelyck dat de Vyan-
„ den van gelycke belofte en verseeckeringe doen:
„ 't welck wy verstaen volbracht te konnen worden
„ met goede Brieven van verbande, by ons ende den
„ Vyanden te verleenen, en verklaringhe van de
„ naest-ghesetenen Cheur ende Vorsten, dat den
„ genen van partyen die daer teghens doen, voor
„ vyanden des Rycks gehouden, ende alle infractie
„ hy den Cheur ende Vorsten afgheweert sullen wer-
„ den. Wy hebben over ettelycke jaren gelycke aen-
„ biedinghe ghedaen, oock aen sijne Cheur-Vorste-
„ lycke Generael van Ceulen, ende soo deselve aen-
„ ghenomen ware geweest, en soude den Heyligen
„ Rycke alsulcken schimp, smaet ende onheyl van
„ de vyanden niet overgekomen zyn, alsmen (leyder
„ Godt) sulcks in de naeste vyfthien maenden gesien
„ ende gevoelt heeft, dat de gehcele Wereldt ver-
„ wondert is, hoe sijne Keyserlycke Majesteyt de
„ Cheur ende Vorsten, ende andere Stenden des
„ Rycks, die sullen konnen vergeven ofte vergeten:
„ Wy hebben wel ende rypelyck overdacht, dat de
„ vyanden sich sullen beroemen, dat sy de Keyser-
„ lycke Majesteyt en den Cheur ende Vorsten te ghe-
„ valle de Stadt Rees nu hebben verlaten: maer wy
„ en twyfelen niet oft UL. ende gunsten sullen so
„ wel als wy verstaen, tot wat meyninghe ende in-
„ tentie sulcks is ghedaen. Namentlyck, niet omme
„ in het alderminste de Keyserlycke Majesteyt ofte
„ den Cheur ende Vorsten te gelieven: maer eens-
„ deels, omme hare Tyrannelycke proceduren daer
„ mede te versoeten, de Cheur Vorsten, Princen
„ ende Huysen die sulcke Tyrannye te doen repare-
„ ren geresolveert zyn, daer mede ende deur hare
„ vordere bedrieghelycke handelinghen ende practi-
„ quen, van resolutie te doen veranderen, ofte de
„ executie van dien op te doen houden: Ende an-
„ derdeels omme dese Landen, die den Heylighen
„ Rycke, sijne Keyserlycke Majesteyt den Cheur en-
„ de

Der Staten aanbieding van alle wedergeving, zo de Spaansche 't zelve doen.

„ de Vorsten, ende andere Stenden des Rycks altyts 1599.
„ dienst te doen, bereyt zyn gheweest, by den ghe-
„ nen die niet wel van alles bericht en zyn, in on-
„ gunste te brengen, houden daer-en tusschen inden
„ Keur-Vorstendom Ceulen, niet alleen de Stadt
„ Rynberck, plaghende en knaghende den Ingese-
„ tenen van Ceulen, en andere aengrensende Rycks-
„ Ondersaten tot in den beene toe: maer oock in den
„ Stift Lubick dagelycks geheele Steden en Dorpen
„ innemende, plunderende, en aldaer alle uytterste
„ hostiliteyt plegende: wesende boven dien so ver-
„ metelyck, dat sy hen derven vanteren tot aller uren
„ en stonden in den Heylighen Rycke sulcke Steden
„ te willen, en konnen innemen, als hun welgeval-
„ let: Wy bidden UL. en gunsten aldaer in der Vy-
„ anden Hoven, heur desseyn en voornemen hier op
„ te willen ondersoecken, en wy sullen zyn verse-
„ kert dat UL. ende gunsten het selve alsoo sullen
„ bevinden: Als oock in plaetsen den *Admirant van*
„ *Arragon* tot louter offentie, meer als vyantlycker
„ wyse soo vele Steden, Dorpen ende Huysen op
„ den Heyligen Rycke met gewelt ingenomen, be-
„ rooft, geplondert, vele Ingesetenen vermoordt:
„ ende geschoffiert hebbende den Grave van den
„ Broecke, soo schandelyck doen ommebrengen: Vele
„ Vorsten ende Grave Landen, oock eenige Rycks-
„ Steden gebrandtschat: ende tot veranderinge van
„ Wetten en Politien, ende Religien geweldighlyck
„ gedwongen, tot behoorlycke straffe soude behoo-
„ ren gelevert te werden, deselve in recompense van
„ alsulcken schandelycke handelinghe, Ridder van
„ den Gulden Vliese ghemaeckt, ende met andere
„ honorable ende profitable staten versien is, ende
„ alsoo in sijn quaet voornemen gheanimeert, dat hy
„ niet alleen des Rycks-Leger eerst (om tyt te win-
„ nen) met bedrieghelycke handelingen heeft geillu-
„ deert schimpelyck bespot, ende namaels gewel-
„ dichlyck aengetast, maer oock hem in alles ghe-
„ prepareert en geresolveert om het zelve gantsch-

„ lyck

„ lyck te ruineren, gelyck wy daer van onder ons
„ goedt en onwedersprekelyck bescheydt hebben,
„ ende soo UL. en gunsten het interieur van den
„ Spaenschen Raedt van den Hoven van den Aerts-
„ Hertoge willen sonderen, sullen aldaer niet anders
„ bevinden dan dat sy seer schimpelyck, jae ghecke-
„ lyck en spottelyck, niet alleen van de Euangelische
„ Cheur ende Vorsten, maer selfs van de Keyserlycke
„ Majesteyt, Cheur ende Vorsten, ende andere Sten-
„ den des Roomsche Rycx, van de Roomsche Religie
„ spreken, handelen ende oordeelen, ende dat hare
„ gemoedt so seere als oyt te voren streckt tot bloet-
„ vergieten van des Religions-verwanten, en heer-
„ schinge over alle Staten ende Volckeren: sulcx
„ dat in plaetse van sich te laten bewegen, tot ver-
„ geten van sodanigen schimp ende schade, den
„ Heyligen Rycke by den vyanden aengedaen, alle
„ Cheur ende Vorsten, ende andere Stenden des Ryks
„ souden behooren gelyckelyck te resolveren, omme
„ den vyanden tot redenen, ende tot sulcke poincten
„ te brengen, dat gelycken onheyl van hem niet
„ voorder en soude staen te bevreesen. Wy versoec-
„ ken UL. en gunsten vriendelyck, en ernstelyck,
„ daer aen de goede handt te houden, ende onse
„ proceduren te houden als den Heylighen Rycke
„ dienstelyck: oock dat wy van herten begeeren sijne
„ Keyserlyke Majesteyt den Cheur ende Vorsten, ende
„ andere Stenden des Rycx, in alles te toonen in
„ wat weerde, respect en aensien wy deselve hou-
„ den, ghelyck wy oock UL. ende gunsten altydts
„ in alles na onse vermogen te believen, sullen be-
„ reydt wesen.

„ Hier mede Hoogh ende Wel-gheboren Graven:
„ oock Edele, Ghestrenghe Heeren, insonders
„ goede Vrienden, UL. ende gunsten in Schuts en
„ Scherm des Almachtighen, tot allen goeden en
„ ghewenschten welstant bevelende. Datum 's Gra-
„ ven-haghe, den 31 January 1600.

„ On-

„ Onderstondt, UL. ende gunsten, goetwillige 1599.
„ ende gunstige Vrienden, *De Staten Generael*
„ van de Vereenighde Nederlanden.
„ Ter Ordonnantie van deselye geteeckent,
C. Aerssens.

Verwagtende dit antwoord, zyn de Keizerlyke Gezanten naar Brussel getrokken, om ook aan den Aards-Hertog hunne boodschap te doen, daar zy, den 1sten van Sprokkelmaand, opentlyk gehoor by den Aards-Hertog, in tegenwoordigheid van den Admirant, den Prince van Orange, en veele andere, hadden. Heer Carel Nutsel voerde het woord, behelzende, dat zy de Aards-Hertogen, wegens hunnen Broeder, den Keizer, over hunne gelukkige reis en aankomst in hunne Nederlanden begroetten, vertoonende, wat grote begeerte de Keizer had de Nederlanden te bevredigen, dien van ampts wegen toestond de bescherming der Ryks-verwanten van alle geweld en overlast, en dus ging hy verder over van de wedergeving der Stad Rhynberck aan den Keurvorst van Keulen, welke de Aards-Hertog stond te doen, de opregting der schaden, in 't voorleede Jaar door die van Westphalen, de Landen van Kleef en Marcke, geleeden, enz. De Aards-Hertog antwoordde in 't gemeen, dat hy den Keizer bedankte voor zyne grote goedwilligheid, en wilde hun zyn antwoord ook in schrift geven, op dat zyn opregt hart tot het H. Ryk te beter mogt blyken, daar van hy geen onnut lit was, en hoe zeer hy den Vrede en alle goed van de Landen, die nu de zyne geworden waren, zogt, en aan hem zou het niet ontbreeken van eenige eerlyke voorwaarden van Vrede aan te gaan, op dat hy geen oorzaak zy, gelyk zyn voornemen nimmer zal zyn, dat zyne Buuren van zyn Krygsvolk eenige schade of overlast toekwame: dog de tegenstrydige gevolgen daar van waren toe te schryven, aan de kwade natuur en vrugten van den Kryg, en

Handel der Keizerlyke Gezanten te Brussel.

Antwoord des Aards-Hertog aan de Keizerlyke Gezanten.

1599. niet aan de orde of gewillige toelating van die het gebied daar over hadden, enz.

Hier na, eenige dagen van den Hertog en Infante feestlyk onthaald en beschonken geweest zynde, zyn zy naar den Keizer gekeerd, van waar zy in 't kort wederkwamen, gelyk wy hier na zullen verhalen.

Brieven van Vrede tusschen den Aards-Hertog Albertus en de Koningin van Engeland.

De Aards-Hertog had mede, op zyne komst in Nederland, eenen brief met zyne eige hand geschreven aan de Koningin van Engeland, kennis gevende van hunne komst in Nederland, en de grote begeerte, die zy hadden, om Vrede met hunne Buuren te hebben, en met haare Majesteit te vernieuwen de oude vriendschappen en Verbonden, die het huis van Bourgognien had met haare Majesteit, daar toe zy ook volle magt en bescheid van den Koning van Spanje hadden, enz.

Waar op Elizabeth, Koningin van Engeland, antwoordde, den 30sten van Wynmaand, dat zy altyd gaerne gezogt had eenen Vrede, die 't Christenryk mogt goed doen, daar naar zy nu ook gaerne hooren wilde, nademaal zy zeiden de magt daar toe van den Koning van Spanje te hebben; maar dat zy eers halven gehouden was aan myne Heeren de Staten Generaal der vereenigde Provintien daar van niet te doen, zonder hun dat te vooren aan te zeggen, en daar van hun besluit te weten, of zy daar in mede wilden begrepen zyn: daarom alleen zy ten eersten derwaards wilde zenden, of zy met haar of zy alleen wilden handelen, waar van hy ter zyner tyd zou verwittigd werden. Verder wenschte zy hem en de Doorlugtige Infante, zyne Huisvrouw, geluk, over hunne komst in de Nederlanden, en dat te liever, om dat zy van haaren bloede eenen Oom gehad had, die haar grote eer beweezen had, daarom zy haar ook alles goeds wenschte, enz.

Na zulk en dergelyk schryven meer, over en weder zendende twe Broeders, Jeronimus en Jasper Coeymans, is men tot eene handeling van Vrede ge-

gekomen, dog hoe die onvrugtbaar uitgevallen is, zullen wy hier na verhalen. 1599.

Terwyl de Aards-Hertog gaerne de Nederlanden zig tot eene eendragtige gehoorzaamheid zogt te brengen, werd van veele plaatzen geschreven, dat een Secretaris van den Hertog van Lerma in Spanje gevangen was, om eene reedeneering, die hy gemaakt had, hoe de laatste Koning van Spanje getragt had eene Monarchie in Nederland te bouwen, en daar den stoel des Oorlogs te stellen en maken, om dat de geleegenheid daar toe beter en bekwamer was dan Spanje, wegens deszelfs grote Rivier uit Buuren Landen, en de gerieflykheid van de Oceaansche Zee, met de meenigvuldige scheepen en Schipslieden, enz. maar of schoon veele deeze openbaring zeer kwalyk genomen hadden, werd nogtans deeze Secretaris in de naastvolgende Sprokkelmaand weder uitgelaten. Spaansche Secretaris gevangen, wegens het ontdekken van 's Konings voornemen om eene Monarchie te planten.

In den voorwinter was de Hertog van Aerschot te Cruyninghen in Zeeland gekomen, daar hem zyne Huisvrouw, de Gravin van Megem, uit 's Gravenhage gekomen, ontmoette, en zy eenige dagen by den anderen waren, op hoop van verdere vereeniging tusschen hen, genoegzaam gescheiden, om de onderlinge verschillenheid van Godtsdienst; maar naar het gemeen gevoelen was het meer, om meer opening te maken tot verderen Vredehandel; maar vermits de Staten dat onder hunne gemeente zorglyk agtten, verscheen daar niemand van hunnent wegen: dus is de Hertog, den 19den van Slagtmaand, weder vertrokken naar Braband, en zyne Huisvrouw, de Gravin, naar 's Gravenhage. De Hertog van Aerschot komt in Zeeland.

In 't laatste Boek hebben wy verhaald den staat des Koningryks van Sweden, dat daar regeerde Hertog Karel, Prince van Sweden, Hertog van Sudermanlandt, Nerycke en Wermerlant, Zoon van Koning Gustavus, Broeder van Johan, en Oom van den tegenwoordigen Koning Sigismond van Po- Gezanten van Prince Karel van Sweden in Holland gezonden.

Polen en Sweden, die door kwaden raad in Sweden had willen invoeren de verandering van zynen Vaderlyken en toegezworen Godtsdienst, en het Gouvernement: des deeze Prins Karel, in den Zomer van dit Jaar 1599, aan de Staten Generaal der vereenigde Provintien gezonden heeft twe Hofgezanten, Heeren Jacob Hylde en Johan Milsen, die ook in Engeland geweest waren, om met de vereenigde Landen in eenige onderlinge verbintenissen te komen, tot onderhoud van goede onderhandeling en Trafficquen: welke Gezanten wel beantwoord werden, maar niet volkomen besluitende, dat die vriendschap tot den Koophandel en Zeevaard toen nog noodig was; zynde in dit Jaar in hunnen Ryks-dag, in Sprokkelmaand, te Jenicopen besloten den Koning Sigismond niet meer te erkennen, maar hielden hem voor vervallen en afgezet: dog zo hy Vladislaus zynen Zoon, toen omtrend 5 Jaaren oud, of zynen Broeder, Jan van Finlandt, binnen zes Maanden in Sweden zond, om naar hunne Wetten en Godtsdienst het Ryk te regeeren, zouden zy hem aannemen, het welk geen van beiden geschiedde. Verder belastte Hertog Karel alles, dat de Kroon van Sweden toekwam, te veroveren op 's Koningryks kosten.

Einde van het Eenentwintigste Boek.

N E.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET TWEENTWINTIGSTE BOEK.

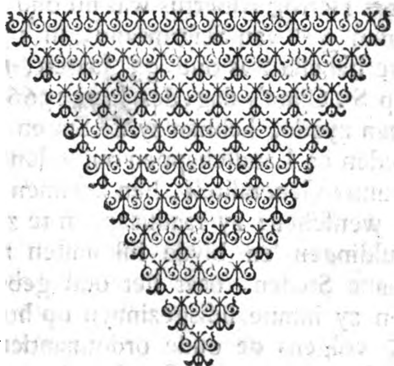
E Aards-Hertog Albertus en Infante „ Isabella, in Nederland aangekomen zynde, werden voor Lands-Heeren aangenomen en gehuld: „ doen hunne blyde inkomst te Antwerpen en elders. Graaf Lodewyk van Nassau neemd Wachtendonk. Een Fransch Edelman, „ Briauté genoemd, kampvegt te Paerd met zyne tweëntwintig Franschen tegen tweëntwintig „ Brabanders, daar Briauté gevangen en vermoord werd. Des Aards-Hertogs Krygsvolk „ muitineerd. Verscheide Schipvaarden in Oost-Indiën en elders door de Hollanders gevoerd. „ Door dien de Consenten in de vereenigde Landen „ niet wel betaald werden, namelyk te Gronin-

„ *gen, hebben zy de Burgerye ontwapend en daar*
„ *een Kasteel gebouwd. De Aards-Hertog verga-*
„ *derd de Staten te Brussel, verzoekende schat-*
„ *tingen. De Vredehandel tusschen Spanje en En-*
„ *geland te Bolonien breekt af om de voorzitting.*
„ *De grote Schans St. Andries, gemuitineerd,*
„ *werd van Prins Maurits genaderd, belegerd en*
„ *gedwongen. De Gravin van Meurs sterfd, en*
„ *geefd haar Land weg by uitersten wil. De Mar-*
„ *quies van Baden is te Brussel gestorven. De*
„ *Keizerlyke Gezanten handelen in 's Graven-*
„ *hage over Schenken-Schans en andere klagten,*
„ *die beantwoord en Emmerick den Vorst van Kleef*
„ *wedergegeven werden. Te Brussel werden mid-*
„ *delen vertoond om tot Vrede te komen. Prins*
„ *Maurits trekt met heirkragt in Vlaanderen: de*
„ *Aards Hertog volgd hem schielyk, overvald en*
„ *slaat Graaf Ernst van Nassau; maar werd*
„ *van Prince Maurits by Nieuwpoort met eenen*
„ *Veldslag geslagen, daar wederzyds wel gestreden*
„ *werd, en de Admirant met meer andere gevangen*
„ *en veele verslagen werden, alles naar waarheid*
„ *en bescheiden beschreven. De Aards-Hertog*
„ *vergaderd een nieuw Leger, bezet Nieuwpoort*
„ *en andere Schanssen, stuitende Prince Maurits*
„ *overwinning, die uit Vlaanderen vertrekt, en*
„ *te vergeefs aanslagen in Braband verzoekt. Te*
„ *Bergen vergaderen wederzydsche Afgevaerdig-*
„ *den om Vrede, maar te vergeefs. Des de Sta-*
„ *ten te Brussel besluiten den Aards-Hertog by te*
„ *staan, grote beden bewilligende op reedelyke*
„ *voorwaarden, die kwalyk gehouden werden.*
„ *De Duinkerkers varen sterk ter Zee, om de*
„ *vereenigde Landen de Visscheryen te beletten.*
„ *Veele Visschers in Zee genomen, verzinken, dog*
„ *door de Hollandsche en Zeelandsche Oorlogs-*
„ *scheepen gevolgd, verloopen eenige naar Span-*
„ *je. De Dordrechtsche zwarte Galei neemd het*
„ *Admiraals schip met andere voor Antwerpen.*

„ De

„ *De Koning van Vrankryk, van zyne Huisvrouw*
„ *gescheiden, trouwd de Dogter van den Hertog*
„ *van Florençen, en dwingd den Hertog van*
„ *Savoyen met hem te verdragen over het Mar-*
„ *quizaat van Saluçen, hem gevende het Graaf-*
„ *schap van Bressen. Fuentes wapenende te Mi-*
„ *lanen, geefd geheel Italiën groot agterdenken.*
„ *Duc de Mercure trekt naar den Kryg in Hon-*
„ *garyen met Franschen, die, gemuitineerd, den*
„ *Turk Pappa zogten te leveren, des zy, belegerd*
„ *en gedwongen, gruwlyk gestrafd werden. Ca-*
„ *nissa werd van den Turk gedwongen. Des Ko-*
„ *nings van Schotlands wonderlyk gevaar van*
„ *vermoord te werden.*

Dit alles is geschied in 't Jaar 1600, onder het Gouvernement van den Aards-Hertog aan de eene, en Prins Maurits met Graaf Willem van Nassau aan de andere zyde.

NEDERLANDSCHE
HISTORIE.

TWEËNTWINTIGSTE BOEK.

N 't voorgaande Boek hebben wy verhaald de wederkomst van den Aards-Hertog Albertus van Oostenryk, met deszelfs Huisvrouw Isabella Clara Eugenia, hoe zy, den 5den van Herfstmaand, te Brussel waren aangekomen: nu zullen wy verhalen, hoe zy hunne regeering hebben aanvaerd in de Nederlanden, die hen gehuld hebben.

Ouderdom en geboorte van den Aards-Hertog Albertus en de Infante.

De Aards-Hertog Albertus was nu oud 39 Jaaren, geboren den 3den van Slagtmaand, in 't Jaar 1560. De Infante Isabella was oud 33 Jaaren, geboren in Spanje, op St. Clara's-dag, des Jaars 1566. Te Brussel gekomen zynde, hebben zy de Staten van hunne Heerlykheden en Landschappen ontboden, die, uit last van hunne Generaliteit, hen kwamen begroeten en geluk wenschen: zy raadslaagden te zamen over hunne huldingen en blyde inkomsten te doen in de voorname Steden, naar het oud gebruik: daar toe stelden zy hunne huisgezinnen op hoogen voet en staat, volgens de oude ordonnantien van den huize van Borgognien en Spanje, daar mede veele met Bedieningen en Ampten vereerende, zynde ter hunner verzoek en eer het gulden Vlies, daar van de Koning van Spanje de Souverainiteyt aan zig behouden had, gegeven aan den Prince van Orange, den Hertog van Aarschot, den Marquies van Havre,

Heeren van het Gulden Vlies in Nederland.

den

den Grave van Arenbergh, die mede Admiraal gemaakt was, den Grave Florents van Barlaymont, den Grave Carel van Egmont, Philips de Croy, Grave van Solre, ook den Admirant van Arragon, zynen Veld-Overſten, tot beloning voor zyne dienſten: dus zogten zy meer andere door Bedieningen aan hun te verbinden, gelyk wy van de Gouverneurs en Raadsheeren in 't 20ſte Boek deels verhaald hebben. 1600.

Hun Hof en ſtaat werd pragtig opgeſteld, als een ſtal van zeventig of tagtig grote paerden, tagtig Koets-paerden, honderdvyftig Muilen: de Graaf van Solre was opperſte Stalmeeſter: zy hadden wel zestien of agttien Pagien, Graven en Heeren kinderen, met Hellebardiers, Arziers, en andere Officieren, zo dat de onkosten van 't Hofgezin geſchat werden te beloopen boven de tweduizend guldens 's daags, zonder de gagien. Hunne Kapitain van de Guarde te paerd was Don Rodriego de Laſſo: zy zonden alom hunne Hofgezanten, om goede buurſchap te verzoeken en aan te bieden, als in Vrankryk den Prince van Orange, enz. en elders.

Hofgezanten der Aards-Hertogen in Nederland.

Aan de Gemagtigden der Provintien, die hunnen Aards-Hertog kwamen verwelkomen, hebben zy verzogt hunne hulding te vorderen, en blyde inkomſten te doen, daar op zwarigheden vielen: want de Landen verzogten, in 't gemeen, door verſcheide Requesten, het volbrengen van zeekere Artykulen en den Vrede, hun door den Aards-Hertog voor zyn vertrek naar Spanje beloofd, en dan wilden zy tot de hulding komen, ſtaande meest daar op, dat de vreemde Guarnizoenen uit de ſterkten genomen, en alle plaatzen van aangeleegenheid met Inlandsch Krygsvolk bezet mogten werden: zy zeiden ook opentlyk aan, dat zy voorzeeker genoeg verſtaan hadden, hoe zy in Spanje beloofd hadden de Spaanſche Guarnizoenen in eenige Steden en Kaſteelen te houden, tot hunne verzeekering, en eene ſchatting van vier Millioenen guldens tot derzelver onderhoud te verzoeken, dat allerhande nadenken

Zwarigheden, by de Landen voorgewend, op 't hulden van den Aards-Hertog.

1600. gaf, den Vrede met de vereenigde Nederlanden geheel verhinderende, en dergelyke zwarigheden meer, zo dat zy nog tot geene hulding konden verstaan, ten ware de drie volgende poincten, meer dan noodzaaklyk, volbragt waren, te weten, dat, volgens hunne Privilegien, alle vreemde Guarnizoenen en Soldaten uit de Landen geweerd, alle Ampten door Landzaten bediend, en de Vrede met de vereenigde Nederlanden, door tusschenkoming van de Staten der Provintien, gemaakt werden.

Machiavelsche gedagten op de hulding van den Aards Hertog. Maar niet tegenstaande deeze zwarigheden werd daar over in Spanje gezonden, behendig met veele onderhandeld, en machiavelsche overreedingen gebruikt, dat zy, ziende de sterkten en Steden bezet, de Landen vol vreemd Krygsvolk, daar tegen geen stryden was, zynde overmeesterd, het best deden onder het jok het minste kwaad te kiezen, en zulks uit vrees en dwang: waarom die hulding en Eed wegens de Landen in geene Regten kon bestaan, maar als afgedrongen was, des zouden zy ten allen tyden die mogen breeken, met dergelyke reedenen meer.

Men zeide, dat de Infante bybragt geenen Eed schuldig te zyn gelyk haare Voorzaten, om dat 't Land haar by gift van haaren Vader gegeven was, dat zeer kwalyk genomen werd.

De Aards-Hertog 't zelve ook wel verstaande en wetende, dagt ver 't beste en minst schaadlyk die nogtans op dien voet aan te nemen, de Privilegien te bezweeren, om dus in 't bezit te komen, daar van zy dan ligt eenen uitleg konden maken. Met deeze wederzydsche meening, niet zonder heimlyke toezeggingen, is men tot de hulding op de gewoone manieren overgekomen.

Hulding des Aards-Hertogs in Braband. Te Leuven zyn zy, den 24[sten] van Slagtmaand, zeer heerlyk en zegenpralend ingehaald en gehuld, daar verscheenen de Afgevaerdigden van de kleine en vier grote Hoofd-steden, te weten, 's Hertogenbosch, Antwerpen, Brussel en Leuven, makende een derde lid van Braband: wegens het twede deel,

de

de Baander-heeren van Boxtel, Basfigni, Grimbergen, Weesmale, de Graaf van Arenbergh, de Markgraaf van Bergen op den Zoom, de Prins van Orange, als Baron van Breda, en de Hertog van Croy en Aerſchot: wegens het derde lid, of den Geestlyken ſtaat, de Prelaten van St. Geertruyde, Everbode, Diligem, Tongerlo, Heylichſtem, Grimbergen, Villers en Vlierbeque, met de Biſſchoppen van 's Hertogenbosch, Antwerpen, en den Aards-Biſſchop van Mechelen: deeze zyn verſcheenen voor de Infante en Aards Hertog, die vergezelſchapt waren met den Hofgezant van Spanje, den Hertog van Aumale, uit Vrankryk gebannen, den Marquies van Havrech, den Grave van Mansveld, den Admirant van Arragon, den Preſident Richardot, den Raadsheer Dasſonville, Dammant, Kançelier van Braband, met den Audiençier, welke de blyde inkomst van Braband, en de Privilegien, geteekend en gezegeld, by den Aards-Hertog daar, beide in 't Latyn en Duitsch, voorgeleezen heeft, welke de Infante eerst, op haare kniën leggende, heeft bezwooren op 't H. Euangelium: daar na ook de Aards Hertog. Hier op hebben de drie Staten, te vooren genoemd, wegens hunne Provintien, de Staten der Landen van Braband en Overmaas, alle behoorlyke onderdanigheid bezwooren: desgelyks zyn ook de Privilegien der Stad Leuven bezwooren. 1600.

Van Leuven zyn zy, met grote plegtigheden, wedergekeerd naar Bruſſel, den 28ſten van Slagtmaand, daar nog de Eer-poorten, van toen zy eerst ingehaald werden, over eind ſtonden: zy werden daar ook gehuld, de Stad hen vereerende met een Zilver-werk, geſchat op twintig duizend guldens.

Van daar is de Aards-Hertog gekomen, den 5den van Wintermaand, op Antwerpens Kaſteel, en van het Kaſteel hebben zy de blyde inkomst in de Stad Antwerpen, den 8ſten van Wintermaand, gedaan, en werden daar zeer zegenpralend, heerlyk en kostlyk ingehaald; voor eerst reeden voor zesenvyftig Dekens van

De Aards-Hertog doed binnen Antwerpen de blyde inkomst.

1600. van de agtentwintig Ambagten der Stad: daar na zesentwintig Wykmeesters, alle in Purper Zyde en Fluweel gekleed: daar na de oude Wet, of de Heeren, die te vooren het Magistraatschap en de Ampten bediend hadden, en, ter liefde van ons Vaderland, zullen wy die hier verhalen: zy waren deeze; de Heeren Jacob van Berchem, Ridder; Nicolaes van Mechelen, Ridder; Jacob Santa Cruz, Ridder; Mr. Johan de Pape; Arnolt Schoyt; Mr. Johan Bacx; Mr. Machiel Knobbaert; Mr. Gillis Gerardi; Jacob Dassa; Adriaan de Martzelaer; Mr. Andries van Breusegem; Niclaes de Meyere; Mr. Balthasar de Robiano; Daniel van Ranst; Melchior de Villegas; Meynart van den Cruyce; Johan Happart.

Na deeze volgden vier Officieren, de korte en lange Roeden genoemd, en de vier Stads Secretarissen, die waren Mr. Hendrick de Moy, beider Regten Doctor; Mr. Denys van der Neesen, Licenciaat, en Mr. Johan Boghe, gevolgd van de vier Griffiers, Mr. Adriaen van Dyck; Mr. Jacob Jacobens; Mr Johan Baptista van den Kieboom, en Mr. Johan Brant, Licenciaten: hier na volgden beide de Stads Pensionarissen, die ook Stads Raden zyn, Mr. Hendrick Schot, en Mr. Joost de Weert, beider Regten Licenciaten: deeze werden gevolgd van nog andere Officieren, als den Stads Thesaurier, Heer Hendrik van Etten: daar na reeden de Burgermeesters en Heeren Scheepenen van de Stad, en waren deeze: de Heeren Blasius de Beyae, Ridder en Heer van Westacker, Burgermeester, maar toen ziek en afwezend; Hendrick van Halmale; Ridder en Burgermeester, ook Scheepen of Raad; Eduart van der Dilst, Ridder, Heer van Levergem; Antonis van Berchem, Ridder; Lodewyck van de Werve, Ridder; Jan van Brecht; Mr. Paulus van Liere; Lancelot Tserarts; Mr. Lucas Despomeraulx; Robbert Turcher; Jaspar de Revelasco; Nicolaas Roekocx; Mr. François de Schot; Jan de Visschere; Gielis de Meere; Jan

Magistraten van Antwerpen, 1599.

van

van Strembor; Niclaes de Wyse; Marcus Antonis Perez; Nicolaas van Herde. 1600.

Na deeze volgden Heer Hendrick van Varich, Schout en Markgraaf des Lands van Ryen, met Heer Jan Dammant, Amptman der Stad, beide Ridders.

Van deeze werden by den Aards-Hertog daar na Ridder geslagen de Heeren Robbert Turcher, Nicolaas Roekocx, Jan van Brecht, en Jacob Dassa, met deeze plegtigheden; zy knielden, de een voor en de ander na, voor den Aards-Hertog, en de Graaf van Solre, daar by staande, het Zwaerd reikende, gaf hun met zyne hand drie zagte slagen op hunne regter schouderen, des zy den appel op het kruis van het Zwaerd kussende, sprak de Hertog; Ik maak u Ridder in den Naam van Godt en St. Joris, om trouw voor te staan het Geloof, de Kerk, het Regt, de Weduwen en Weezen.

Plegtigheid van 't Ridder slaan.

Daar na, den 10den van Wintermaand, is de Aards-Hertog, na eene Mis door den Bisschop van Antwerpen in de Kerk gedaan, naar het Raadhuis gegaan, daar zy op eene verçierde Stellagie gehuld en gezwooren zyn, met behoorlyke plegtigheden; en om dat de manier alom meest eenerlei was, zullen wy deezen Eed van Antwerpen hier verhalen, en was dus:

Wy Albertus en Isabella Clara Eugenia, Infante van Spanje, door Godts genade Aards-Hertogen van Oostenryk, Hertogen van Bourgognien, Lottringen, Braband, Limborgh, Lutzenburg en Gelre, Graven van Habsborgh, Vlaanderen, Artoys, Tirol, Bourgognien, Palatin, Henegouwen, Holland, Zeeland, Nameur, Zutphen, Markgraven des H. Ryks, Heeren van Vriesland, Salins en Mechelen, de Steden en Landen van Utrecht, Over-Ysfel en Groningen, verklaren, te weten, ik Aards-Hertog, als Man en wettige Voogd van de voorsz. Infante, en ik Infante als Prince en Eigenaar van de voornoemde Landen, te volbrengen en voldoen 't geene den 21sten van Oogstmaand, van dit Jaar 1598, by ons, en van onzen 't wegen beloofd

Manier van den Eed by de Aards-Hertogen gedaan aan die van Antwerpen.

en bezwooren was geweest, alles en elk in 't byzonder, den Staten van deeze Nederlanden, toen te Brussel vergaderd, op de grote Zaal van hun Paleis zweeren, dat wy het Regt van de H. Kerk, en 't Markgraafschap des H. Roomschen Ryks, in 't gemeen alle hunne Landwetten, Privilegien, Charters, vryheden, geregtigheden, herkomen, oude en nieuwe gewoonten, als ook de Privilegien van onze blyde Inkomst, die van ons en onze Voorzaten, de Staten van Braband, gegeven en verleend zyn, niet uitgezonderd, en die volkomen te onderhouden en doen onderhouden, en dat wy tegen die niet zullen doen, nog toelaten dat gedaan werde, geheel of ten deele, in geenerlei manieren, en dat wy alles doen zullen, dat goede regtvaerdige Heeren en Markgraven des H. Ryks de goede Onderdanen van 't zelve Markgraafschap gehouden en schuldig zyn te doen: en het geene daar tegen was ingebroken of vernieuwd, zullen wy verbeteren, en in zyn geheel stellen: zo moet ons Godt helpen en alle zyne Heiligen.

Daar op heeft de Magistraat in naam en plaats van de Stad, den Audiençier, het woord in 't Duitsch voerende, met opgestooke Vingers, den Eed gedaan, die dus luid:

Wy Burgermeesters, Scheepenen, Raad en gemeene Inwooners der Stad Antwerpen, iegelyk en elk in 't byzonder, zweeren uljeden, Doorlugtigste Vorsten, Albertus en Isabella Clara Eugenia, Infante van Spanje, door Godts genade Aards-Hertogen van Oostenryk, Hertogen van Bourgognien, Lottringen, Braband, Limborgh, enz. Graven van Habsborgh, Vlaanderen, Artoys, enz. onze overste Heeren en wettige Princen, die hier tegenwoordig zyt, dat wy ulieden zullen zyn goed en getrouw, en alles te doen, wat goede en getrouwe Onderdanen hunne wettige Heeren schuldig zyn te doen: zo moet ons Godt helpen en alle zyne Heiligen.

Verder werd, naar gewoonte, van deezen pleg-

tigen onderlingen Eed een openbaar geschrift gemaakt, ter begeerte van de Magistraat, door de Princen onderteekend, met byschrift van de namen der getuigen van de handeling: dus gedaan in onze Stad Antwerpen, den 12[den] van Wintermaand, des Jaars 1599, in tegenwoordigheid van den Doorlugtigsten en Eerwaerdigsten Vader in Gode, den Bisschop Tricaricensis, Apostolische Nuntius, Heer Balthasar de Cuniga, Hofgezant van den Koning van Spanje, den Hertog van Aumale, den Vorst en Grave van Mansfelt. enz. den Hertog van Aerschot, enz. den Prince van Orange, den Marquies van Havrech, den Grave van Arenbergh, den Grave van den Berge, Marquies van Bergen op den Zoom, de Heeren Jan Richardot, Ridder, van Berly, President, Christoffer van Assonville, van Alteville, Ridder, Niclaes Dammant, Ridder, en den Kançelier van Braband, met meer andere perzonen en Officieren, met de omstanders, was onderteekend I, Albert en A. Isabel. Onderschreeven op last van hunne Hoogheden, en geteekend *Vereycken.*

1600.

Getuigen van den onderlingen Eed.

Daar werd goud en zilver geld onder 't volk geworpen, daar op de eene zyde stonden de beeltenissen van de Aards-Hertogen, en rondom beide zyden hunne tytel geschreeven, als Hertogen van Braband, *Auspitiis*, op de andere zyde binnen eenen Laurier Kroon *Munificentia P. P.* 1599.

Dit geschiedde alom, met groten zegenpraal; als mede den 28[sten] van Louwmaand te Gent, daar, den laatsten van Louwmaand, die van Brugge en 't Vrye, met andere, door Afgevaerdigden, hunne huldingen en Eeden gedaan hebben: den 3[den] van Sprokkelmaand geschiedde 't zelve te Kortryck, den 6[den] te Doornik, den 9[den] te Douway, en dus verder alom in de andere Steden, gelyk zeer fraai beschreeven en in druk uitgegeven heeft D. Johannes Bochius, Secretaris der Stad Antwerpen, ter Drukkerye van Plantyn gedrukt, met afbeeldzels, in 't Jaar 1602.

Ter-

1600. Terwyl de Aards-Hertogen alom gehuld werden, heeft Prins Maurits door den Heere van Ryhoven bewerkt eenen aanslag op Wachtendonk, een sterk Steedje in 't over-kwartier van Gelder, op de Rivier Niers, dat de vereenigde Landen over 12 Jaaren door Graaf Karel van Mansveld, na twe Maanden beleg, afgenomen was. Hy heeft, den 22sten van Louwmaand, doen vergaderen, in 't Klooster te Bebber by Kleef, agt Vanen Ruiters, en omtrend agthonderd Mannen te voet, onder Graaf Lodewyk en den Kollonel Edmont, die van den voormiddag met eenige Wagens derwaards begonnen te trekken, en kwamen in den nagt te Nieuwkerk by Wachtendonk, daar zy een weinig rustten, en toen verder naar de Stad trokken, deels over het Ys, en deels door de Gragten, en kwamen over de Wal in de Stad, daar niet boven de tagtig Soldaten in de Stad en 't Kasteel waren; want het Paerdevolk, dat daar in Guarnizoen lag, was om buid naar Keulen gaan moeskoppen, en plunderden het Slot Wandersluyten, daar zy van een deel Soldaten van de Guarnizoenen van Bonna en Brouwyler geslagen werden. Als Maurits Volk nu in de Stad raakte, was de alarm terstond groot, maar zy vonden geen Volk om behoorlyken wederstand te doen, zo dat zy ligt meester van de Stad werden. Daar na namen zy een deel Musquettiers, die zy op eene Wal van de Stad stelden, en gestadig deden schieten naar het Kasteel, en alle, die zy in tegenweer zagen, welke den Heere van Gileyn, Gouverneur en Pantheer daar, in zyne kaak kwetsten, en nog eenen Konestabel en andere doodschooten. De Heer van Gileyn had maar omtrend dertig Soldaten by zig, en zond terstond in 't begin aan den Grave van den Berge naar Ruermonde om hulp, die wel terstond alle byleggende Guarnizoenen deed derwaards trekken, maar te laat: want Graaf Lodewyk van Nassau, zyne Ruiters en ander Volk hebbende doen voortkomen en inlaten,

Wachtendonk in Gelderland door Graaf Lodewyk ingenomen, den 23 January.

zyn

LODEWYK GUNTHER,
Grave van Nassau, Catsenellenboge
Vianden, Dietz.

UNIV. OF MICH.

zyn eenige Ruiters van de Paerden afgezeten, onder 1600.
andere de Kapitain Luitenant van de Kompagnie van Prince Maurits, en raakten over de Gragten op de Wal van het Kasteel, die ook ten laatsten de Domon vermeesterden, op belofte van die daar binnen waren het leven te behouden: in 't beklimmen van de Wallen was eene Dienstmaagd van den Gouverneur, die met een manlyk hart, met eenen Vork eene ladder omwierp, daar op vyf Mannen stonden. Dus kregen zy de Stad en 't Kasteel in, den 23sten van Louwmaand, welke Stad, geleegen in 't over-kwartier van Gelre, rondom in de Steden, die de Spaanschen nog hebben in Gelderland, in eene Moeras, hun van grote aangeleegenheid is, om te veragteren en om ver te stooten de raadslagen van den Admirant: daar omtrend lagen eenige Vaandelen Spaansch voetvolk, die in groot gevaar waren van ontdekt en geslagen te werden, want nog te Gelder, nog in andere plaatzen, wilde niemand die innemen, vermits de wanorde onder hen, om de gemeene muiterye.

Deeze aanslag, gelukkig volbragt door Graaf Lodewyk en Kollonel Edmont, Schotschman, was hun zeer voordeelig, alzo de Boeren van daar omtrend alle hunne beste goederen daar binnen gebragt hadden: en daar na, alle goede orde gesteld hebbende, zyn zy met de Ruiterye, den 24sten van Louwmaand, weder vertrokken, latende daar voor Gouverneur den Heere Louys van der Cathulle, Heer van Ryhoven, met al het Voetvolk, dat zy medegebragt hadden, zynde gedeeltens van Kompagnien, tot dat andere geheelen daar in zouden gezonden werden. En vermits de Stad van lonten, schuppen, spaden, en meer andere gereedschappen onvoorzien was, trok de voorsz. Kollonel Edmont weder derwaards, met goed Konvooi, den 5den van Louwmaand, allen nooddruft daar binnen voerende.

Den 14den van Louwmaand, deed Prins Maurits anderwerf, onder het beleid van Graaf Lodewyk, weder vergaderen zeventien Vanen Ruiters, en wel (Aanslagen van Graaf Lodewyk en La Bourlotte)

1600. wel tweduizend Mannen te voet, om een verder Konvooi naar Wachtendonk, of onder dat dekzel, eenige aanslagen op eenige Steden te doen: dog hy aan 't trekken zynde, werd 'er vernomen, dat de Kollonel Claudio de La Bourlotte in Braband met zyn Regiment, en 't Regiment van Asschicourt, ook trok, om eenige zeekere onderneming of Konvooi te doen: de Heer Sidlenisky, leggende te Boemel, om het oog en opzigt op alles te hebben, riep daarom den Grave Lodewyk met al zyn Volk te rug, om te komen naar den Thielerwaerd of daar omtrend, en daar mede La Bourlotte's aanslag te verhinderen, gelyk geschiedde.

te, beide gebroken de een door den anderen.

De Schansfen van St. Andries en Creveceur gemuitineerd.

La Bourlotte meende tot zynen aanslag ook een deel van de gemuitineerde van Hamont te gebruiken; maar dezelve kregen agterdenken, en wilden niet optrekken, zonder aanzien, dat zy te vooren daar toe hoop gegeven hadden: hy meende ook een deel van 't Guarnizoen der Schans S^t. Andries te nemen, mogelyk om 't zelve te veranderen, en deeze daar, den 15^den van Louwmaand, te monsteren: dog dit Guarnizoen in langen tyd geen geld gehad hebbende, en hoorende, dat by de monstering nog geen geld was, begon ten zelven dage te muitineren; en hoewel zy in 't eerst wel met schoone woorden gestild werden, begonnen zy nog den zelven avond meer als te vooren oploopig te werden, schietende met Geschut over de Schans, namen alle hunne Gebieders en Kapitainen gevangen, en plunderden des Gouverneurs en anderer Logementen: den 16^den zonden zy alle hunne gevange Officiers, met veele Vrouwen en Kinderen, naar 's Hertogenbosch; 't welk die van Creveceur hoorende, en merkende, dat voor hun ook geene andere betaling was, volgden den 17^den daar aan, en begonnen mede te muitineeren. Hier door La Bourlotte zynen aanslag en voornemen geheel gebroken ziende, keerde weder naar de Maas.

Ondertusschen was het rumoer van La Bourlotte's togt

-togt in Holland zo groot gewerden, dat Prins Maurits zelfs naar Gorinchem trok, en deed derwaards veel Krygsvolk trekken, eenen inval vreezende, om dat het Ys alom ſterk, ja zo vast lag, dat men uit Dordrecht vier Veld-ſtukken Geſchut op hunne wielen over het Ys en Rivier trok naar Papendrecht; maar het wegtrekken van La Bourlotte voorſz. hoorende, trok Prins Maurits ook niet verder. 1600.

Wachtendonck werd volkomen van levens-middelen voorzien, den 26 February.

Hierom belastte hy het voorſz. Konvooi van Graaf Lodewyk verder naar Wachtendonck op te trekken, gelyk zy deden, den 26ſten van Louwmaand, met zeventien Vanen Ruiters en zes Vaandelen Voet-Knegten, die te Wachtendonck in Guarnizoen zouden blyven, met honderd Wagens, geladen met allerhande Krygstuig en noodzaaklykheden: en alzo die 's avonds gekomen waren omtrend Bebber, trokken zy, den 25ſten, tot Nieuwkerk, en den 26ſten vroeg zonden zy alle de Wagens in de Stad, keerden 's namiddags weder, en kwamen te Marienboom, en dus weder elk in hunne Guarnizoenen, Wachtendonck nu wel voorzien hebbende: het zelve is eene plaats en Stad, van waar zy bekwaam verdere loopen konden doen rondom Keulen en Aken, tusſchen den Rhyn en de Maas.

Gevegt tusſchen 22 Brabanders onder Gerardt Abrahams, tegen 22 Franſchen onder La Breaute, den 5 February, 1600.

Terwyl in Nederland beide de Legers in Winterleger lagen, is een deel van Grobbendoncks Kompagnie Paerden ergens eenige troupen van de Bende Paerden van eenen Franſchen Edelman, Prince Maurits dienende, genoemd de Heer van Breaute, uit Normandien, een jong, kloek en hoogmoedig Krygsman, ontmoed: als de Franſchen geſlagen, en zyn Luitenant Kapitain Jaques Deviſe gevangen werden, die aan zynen Ritmeeſter ſchreef om zyn rantzoen, antwoordde en ſchold hem Breaute zeer, dat hy zig dus had laten ſlaan en vangen, zynde zeer na van gelyk getal geweest, en dat de Officiers van Breaute zig niet behooren te laten vangen, al waren de vyanden veertig tegen twintig, en dat twintig

van de zyne zig niet ontzien zouden veertig van Grobbendoncks Kompagnie aan te tasten en te slaan, en dergelyke vermetele woorden meer. Deeze Brief komende van den Kapitain aan zynen gevangen Luitenant, gelyk alle Brieven aan gevangenen eerst geleezen werden, heeft zulks den Luitenant van Grobbendonck zeer gespeten van deezen Breaute dus getrotseerd te werden, en heeft hem geschreeven, dat hy hem die schande niet behoefde voor te houden, van met twintig tegen veertig te willen vegten, maar hy wilde hem met twintig van de zynen ergens ontmoeten, en zynen mannenmoed toonen. Ten laatsten door veel schryven over en weer kregen zy verlof van hunne Overften, en zyn over een gekomen op de Wapenen, tyd, en plaats: de Wapenen waren gewoone Ruiters wapenen, twe lange pistolen, eene kortelas, en een goed harnasch. Breaute verzogt, dat Grobbendonck zelfs zyn Volk zou voeren, willende met hem te doen hebben; maar Grobbendonck ontschuldigde zig, dat hy Gouverneur van 's Hertogenbosch was, en die last liet hem dit niet toe, en alzo het geschil met den Luitenant was begonnen, zou hy dit eindigen. Breaute hier over niet verzaagt zynde, heeft het verdrag aangenomen, het welk geene gelyke partye was, zynde de Luitenant Gerardt Abrahams, anders Lekkerbeetjen genoemd, met zynen Broeder Antonis Abrahams, geene Edellieden, en de meeste van de overige waren oude ervare Soldaten, ook vertwyffelde overloopers, die men de Kooplieden noemde, vermits zy de Stad Geertruidenberg aan den Hertog van Parma verkogt hadden, onder voorgeven der ten agterheid van hunne gagien, die men hun aangeboden had, en wat zy meer konden verzoeken: dog door gierigheid verkogten zy die voor vyftien maanden gagie, tien maanden zeiden zy ten agteren te zyn, en vyf voor hunnen koop, en zy werden daar over alle verbannen en geld op hun lyf gesteld, en daar zy gekregen werden, werden zy gehangen:

van deeze was de voorsz. Luitenant een der voornaamste geweest, en met deeze gezellen heeft Breaute ligtvaerdig gehandeld, de partye zeer ongelyk en hy een groot Edelman zynde: nogtans kon Prins Maurits en zyne vrienden hem daar van niet brengen, hoewel zy hem voorhielden, dat de partye naar zynen rang niet was, enz. dog zyne jonge hittigheid wilde daar mede voortgaan, zelfs eene zeer voordeelige plaats voor zyne tegenpartye, te na by de Stad 's Hertogenbosch, op de Vuchtse Heide, inwilligende: na besprek van wederzyds vry daar te mogen komen, zyn beide de partyen daar verscheenen, den 5^den^ van Sprokkelmaand, elk tweëntwintig in getal, behalven de Trompetters. 1600.

Op de plaats zynde, zyn zy aan 't treffen van elkanderen gekomen, daar Breaute ten eersten zyne pistool op zynen vyand Lekkerbeetjen, tusschen het Kasquet en de ringkraag gesteld, en hem dus dood ter aarde geschooten heeft: het Paerd van Breaute is ook geschooten en dood ter aarde gevallen: de Broeder van den Luitenant Anthonis Abrahams bleef ook dood, en meer andere, en wel vyfentwintig Paerden van wederzyden in den eersten aanval, een teeken van eenen zeer vreeslyken slag. Breaute was van eenige van de zynen weder op een ander Paerd geholpen, en daar werd weder van beide zyden zeer gevogten: ten laatsten werd anderwerf Breaute's Paerd geschooten, dog van de zynen omringd, raakte hy weder op een derde Paerd, daar hy nog lang met de zynen gevogten heeft, en als 't scheen, dat de Franschen zwakker werden dan de Brabanders, vermits eenige Franschen terstond na den eersten aanval schandlyk waren gaan loopen, en veele van de anderen te Voet waren, is 'er een jongen, een wegloopend Paerd gevangen hebbende, daar van de Ruiter verslagen was, daar op gesprongen, en reed naar de Stad 's Hertogenbosch, roepende overwinning, het welk zo aangenaam te hooren was, dat zy terstond twe grote stukken Geschut van blydschap

1600. afschooten, waar over de overige van Breaute's Volk verschrikt waren, meenende, dat 'er eenige hinderlaag of verraderye voor handen was, zo dat eenige weder leelyk gevlugt zyn, en Breaute zig genoeg verlaten ziende, weder te voet en zeer gekwetst, heeft zig gevangen gegeven, groot rantzoen voor zyn lyf aanbiedende, dat hy te vooren beloofd had, en zo de Luitenant gevangen was gewerden, zou hy veel minder gegeven hebben: dit verbond loochenden die van de andere zyde, dat nogtans ten deele schynd waar te zyn, om dat de Luitenant Abrahams, anders Lekkerbeetjen, het anders zo ligt niet aangegaan zou hebben, om dat hy verbannen en geld op zyn lyf gesteld was, ten ware zyn lyf hem, by ongeluk van gevangnis, met de zynen, toegezegd was geweest, die ook meest van die gebannen waren; dog dit werd in een gedrukt boekje, by die van 's Bosch uitgegeven, geloochend, zeggende, dat zy hadden gezwooren niemand te sparen: dit zy zo het wil, om den vuilen moord te bedekken, door het opruiden van eenige, die uit de Stad kwamen, verstoord over den dood van den Luitenant Lekkerbeetjen, heeft de Kornet Jan van Mil en anderen, die van het gevegt niet geweest waren, hem, ontwapend, en drie vierde deelen van een uur gevangen geweest zynde, met meer dan dertig Wonden, in koelen bloede vermoord, en dus hebben die Overwinnaars zyn dood Lighaam, met eenen van Breaute's Neven, nevens hem op gelyke wys vermoord, in 's Hertogenbosch gebragt, zynde van de hunnen, met den Luitenant Gerart Abrahams en deszelfs Broeder, vyf dood gebleven, en wel zo veele gekwetst, en naar het zeggen van de voorsz. Boekjes, veertien van hunne vyanden; maar de Franschen zeggen, dat 'er maar negen van de hunnen dood bleven, en eenige zeer gekwetst: dus schynd het dat dit gedrukt boekje in 't Fransch en Duitsch alleen uitgegeven zy, om dien schandlyken Moord te verschoonen. Dit feit, om dat zy het

Breaute werd vermoord gevangen zynde.

Lighaam, op verzoek van de vrienden, te Dordrecht zonden, is zeer misſproken geweest, want zy daar het Lighaam met alle zyne wonden, men zeide tot zesendertig, hebben doen ſchilderen, en dat dus aan zyne vrienden gezonden, om naar zynen ſtaat te begraven: daar over een Fransch Edelman, Hockincourt genoemd, in Lentemaand in Holland gekomen is, om dien dood te wreeken, roepende Grobbendonck, dien zy den Moord toeſchreeven, tot een kampvegt, die dat van Ampts-wegen ontzeide: deeze ligtvaerdigheid en vermetelheid van Breaute was by alle verſtandigen te mispryzen, dat hy, die een vreemdeling was, zig ſtelde tegen eenen hoop uitgeleeze, eerlooze, verbanne, oude boeven, die in hun eigen Land veel voordeel hadden, waar over een ieder oordeelde naar zyne gezindheid. 1600.

Van de muitineering onder des Aards-Hertogs Krygsvolk hebben wy te vooren iet gezegd, welke de Aards-Hertog, op den raad van den Admirant, heeft goed gedagt te kaſtyden, als een noodig en beste hulp middel tegen zulke ziekten: des hy drie ſtukken Geſchut van Maaſtricht deed brengen, met tweduizend Bourgogniers, nieuw opgeligt door den Marquies van Varrabon, met nog andere tweduizend Duitſchers en Walen, die het minſte ten agteren waren, en met deeze wilden zy trekken om de gemuitineerden te ſlaan en dwingen zonder geld; maar zy vonden weinigen daar toe gewillig: eenige Hoofden hun verhalende het ongeval, dat van met onwillige tegen wanhoopige te wagten was, en wat 'er gebeurd was tusſchen de gemuitineerde Italianen en Spanjaarden te Sichem, in 't Jaar 1595, en vermits zulke ſtrengheid, tegen regtvaerdigen en nooddringenden eisch, een iegelyk tegen 't hart ſtreed, zig het gevaar van eenen gemeenen oproer en muitineering voor oogen ſtellende, besloot hy met het veranderen van Guarnizoenen en ondernemingen, die La Bourloue had aangenomen te doen, alle verdere muitineeringen voor te komen en beletten; des niet

De Aards-Hertog durfd zyne gemuitineerden niet kaſtyden.

1600. tegenstaande muitineerde het Krygsvolk nog even zeer; namelyk de Guarnizoenen van Creve-keur en S^t. Andries, als gezegd is: des de Aards-Hertog, geen ander middel ziende, de gemuitineerden van Hamondt toestond, dat zy trekken zouden naar Diest, en daar blyven, tot dat zy betaald zouden zyn van alle ten agterheden: daar op werden zy derwaards gevoerd door den Maestro del Campo Tesseda, sterk omtrend tweduizend te voet, en duizend te paerd, daar men hun dagelyks zou geven veertien stuivers elken Voetknegt, en agtentwintig stuivers elken Ruiter, tot dat men met hen afgerekend en hen betaald zou hebben; des niet te min, om dat de betaling zomtyds laat kwam of anderzins, liepen zy met agthonderd Paerden en duizend te Voet naar de Walsche Landen, tot Bergen in Henegouwen en Doornik, en deden het platte Land nog ten agterheden van schattingen opbrengen, die nog onbetaald waren, van dat zy in Hamondt waren, en daar tegen hielpen geene vertooningen, die de Heer Giouan Jacomo Belioiosa, daar gezonden, hun kon doen.

De gemuitineerden weid Diest ingegeven, en dagelyks onderhoud.

Die van 't Kasteel van Carpen, maar tweëntwintig Soldaten en eenige Paerden inhebbende, muitineerden ook, zo dat zy tweduizend Paerden Spanjaarden by hen inlieten, derwaards de Gouverneur Fernando Lopes gezonden werd, die ook niet bevreedigd konden werden tot in Oogstmaand.

Die van 't Kasteel van Carpen muitineeren.

Alzo een deel van het Spaansche Leger omtrend 's Hertogenbosch lag, tusschen Grave en Venlo, bevond men, dat het zorglyk was, zo na by de gemuitineerden te legeren, want zy bevonden, dat dagelyks veel Krygsvolk te voet en te paerd, meest Italianen en Walen, hun toeliepen. Deeze, alzo zy zig reedlyk sterk bevonden, omtrend driehonderd te paerd en vyfhonderd te voet, begaven zig naar Hamondt, daar veele Spaansche naar Diest getrokken waren, en naar der gemuitineerden gewoonte, verkozen zy hunnen *Electo*, of Oversten, *Brunoro Ga-*

Weder nieuwe muitineeringen in 't Spaansche Leger.

bri-

brielli di Augubio, en over 't Paerdevolk, *Pietrantonio Genevesi de Alessandria*, en dus alle Officiers Italianen, als die tot dat Ambagt het bekwaamste waren. 1600.

Hier over trok Louys de Velasco, vreezende meer verloop van zyn volk, over de Maas naar Arsen, en verder naar Berck: omtrend Venlo legerde hy zig in de Dorpen van Nieuwkerk en Oudekerk, en den zelven nagt verliepen omtrend driehonderd Paerden, met eenig Voetvolk, en voegden zig by de andere gemuitineerden, zo dat des Aards-Hertogs Oorlogszaken zeer verbaasd stonden.

In de voorgaande Boeken hebben wy verhaald, dat 'er agt, meest grote scheepen, en vier of vyf uit Zeeland naar Oost-Indiën, by Cabo de Bon Esperance, uitgevaren waren: de agt zeilden uit Tessel, den 1sten van Bloeimaand, in 't Jaar 1598: den 20sten van Hooimaand daar na waren zy aan Cabo de Bon Esperance: vervolgens kregen zy onweêr, zo dat de een den anderen verloor, en drie scheepen daar van, den 26sten van Slagtmaand, te Banta in Java aankwamen, zynde de zevende Maand, dat zy uitgezeild waren: de andere vyf scheepen kwamen 'er eerst den 1sten van Louwmaand, des Jaars 1599: zy vonden daar veel Peper, zo dat zy vier scheepen daar mede vollaadden, en de andere vier zonden zy naar de Eilanden van Molluccas, om lading te zoeken. Agt Hollandsche scheepen varen en keeren in zeer korten tyd in Oost Indien.

De vier gelade scheepen, onder 't gebied van Jacob van Necke, keerden weder in Tessel, den 19den van Hooimaand, des Jaars 1599, hebbende maar uitgeweest 14 Maanden en 19 dagen, goed voordeel brengende, en hadden by den weg geweest in 't Eiland St. Helena, en zig daar ververst.

Als de drie van de agt scheepen eerst te Banta kwamen, waren zy gekend wegens de andere reis, en meenden, dat zy daar omtrend hadden leggen zeerooven, daarom zy met hen niet wilden handelen; maar alzo zy eenen Man, Abdol genoemd,

 uit

1600. uit China gebooren, zagen, dien zy in de eerste reis met hen in Holland gevoerd hadden, en nu met hen gekeerd was, die hun zyne reis verhaalde, waren zy welkom, en werden by den Koning vriendlyk ontfangen. Deeze Abdol, in Indiën onder hen een slaaf geweest zynde, verhaalde alles, wat hy in Holland gezien had: des zy boven alles verwonderd waren te hooren, dat het Water 's Winters toevriesd, namelyk de binnenlandsche Zee en de zoete Wateren, en dat daar over Sleden, Wagens, Paerden en Menschen gaan kunnen: hy zeide hun, dat Holland een vry Land was, dat elk daar zyn eigen Meester en Heer was, en 'er geene eige knegten of slaven waren: verder verhaalde hy van de fraje huizen, meenigte van scheepen, grote Kerken, dat zy 30 Jaaren Oorlog gevoerd hadden met den groten Koning van Spanje, en nog ryk gebleven waren, met dergelyke byzonderheden meer, die zy, vermits het hun te wonder scheen, niet alle wilden gelooven: de beschryving van deeze reis is in 't byzonder gedrukt.

Van de andere vier scheepen voeren twe naar Banta, en kwamen ook in 't kort t'huis, geladen met Noten-muskaten en Foelie: de laatste twe liepen in 't Eiland Ternate, en laadden daar Garoffoli en Nagelen, en kwamen weder te Banta, en alom volk en goederen latende, zyn zy ook kostlyk geladen t'huis gekomen, waar van de byzonderheid in gedrukte boekjes te lezen is.

Zeelandsche scheepen naar Oost-Indiën. De Kompagnie uit Zeeland hadden, in 't Jaar 1598, uitgezonden drie scheepen, de Maan, de Zon, en de lange Berk, daar van de Maan bleef in 't uitvaren, kwalyk geballast, omvallende voor Doeveren: de twe andere, de Zon en de lange Berk, voeren naar Banta, daar zy Peper laadden, en kwamen niet geheel volladen t'huis.

Geval van Balthasar Moucherons Nog hadden Balthasar de Moucheron, een kloek Koopman, Kornelis Muenicx, en andere, in 't Jaar 1598, gezonden uit Zeeland twe scheepen, den

Leeuw

Leeuw en de Leeuwin: deeze handelden in 't Eiland 1600. en Stad Sumatra, en met den Koning van Achin, daar zy, mits eenen dienst in Oorlog doende tegen den Koning van Yor, hadden begonnen Peper voor hunnen loon te laden; maar de Opper-Kommis, Kornelis Houtman, zig niet voorzigtig genoeg gedragende, heeft zig in agterdogt en haat by den Koning gebragt, door aanhitzing van eenige Portugeezen, en is ten laatsten overvallen van den Secretaris des Konings, die hem, terwyl een deel van zyn volk aan Land was, onder schyn van vriendschap, met veel volk is komen bezoeken, in 't Schip den Leeuw, en zyn daar met goeden çier wel behandeld geweest, doende eenige Kruiden in den drank, die 't volk dronken maakten, en dus hebben ten laatsten de Indianen den Oversten Houtman in zyne Kamer vermoord, met meer andere: de Schipper en andere ontsprongen het beneden in 't Schip, daar zy met den vermaarden Engelschen Piloot, Jhon Davis, zig te weer stelden, in zo ver, dat zy, hoewel de Indianen boven Meester van 't Schip waren, ten laatsten daar uit en van gedreven werden, door dien de Schipper een stuk Geschut afschoot, daar mede het ander Schip, de Leeuwin, zig ook te weer stelde en hun te hulp kwam, waarom de Indianen het verliepen en overboord sprongen, met groot verlies van hun volk.

Scheepen in Sumatra.

Dit de Indianen kwalyk gelukt zynde, zond de Koning van den Lande aan den Onder-Kommis, Le Fort genoemd, die met meer andere aan Land was, aandienende, dat 'er in 't misverstand veele van zyn volk vermoord waren, dog, zo zy hem een van hunne scheepen in vergelding of voor rantzoen wilden geven, wilde hy hun volk, nog by hem aan Land zynde, en Peper voor hunne lading, wederzenden; maar deeze Onder-Kommis Le Fort, met de boodschap aan de scheepen gekomen zynde, raadde de zelfs de voorwaarde niet aan te nemen, en zig niet verder te vertrouwen, zeggende, dat hy ge-

 loof-

1600. loofde, dat hun Volk meest al vermoord waren, waarom zy wegzeilden na veele onderhandelingen, met een deel Peper en hun geld weder: en dus kwamen zy langs de Kusten by het Eiland Ceylam, daar zy Ryst en Water tot hunnen leeftogt kregen, en kwamen in Hooimaand van dit Jaar t'huis, hebbende wel twe derdendeelen van hun Volk verloren. Deeze Moucheron, Symon Jaspersz. Perduyn, en Pieter van Herke, hebben, den 5[den] van Bloeimaand, des volgenden Jaars, onder het bewind van Joris van Spilbergh, weder drie scheepen derwaards gezonden, die, den 24[sten] van Lentemaand, des Jaars 1604, zeer ryk t'huis kwamen, gelyk wy hier na zullen verhalen.

De eerste Kompagnie van Amsterdam had, eer hunne agt voorgaande scheepen t'huis gekomen waren, onder den Admiraal of Kommis, Steven van der Haghen, den 4[den] van Bloeimaand, in 't Jaar 1599, uitgezonden drie scheepen, de *Zon*, de *Maan* en *Morgen-star*; maar in Hooimaand daar na vier van hunne agt scheepen wel met Peper geladen t'huis gekregen hebbende, hebben zy dezelve terstond weder uitgereed, drie daar van, te weten Mauritius, Holland, Vriesland en Over-Ysfel, voor de derde reis, op welke Overste-Admiraal was Jacob Willemsz., en Onder-Admiraal Cornelis van Heemskerk, en deeze voeren uit in den Winter, den 21sten van Wintermaand, des Jaars 1599.

Eene nieuwe Kompagnie Brabanders zenden scheepen naar Oost-Indiën.

Andere Kooplieden, meest van Braband en Antwerpen, ziende dat de oude Kompagnie nu hunne scheepen voor de derde reis uitzonden, hebben ook eene nieuwe Kompagnie opgeregd, en vier scheepen toegerusd, die zy noemden Nederland, vereenigde Landen, Nassau, en 't Hof van Holland, daar op zy Admiraal stelden Pieter Both, van Amersfoort, die ook, den 21[sten] van Wintermaand, met de vier andere van de oude Kompagnie, uitvoeren, en zyn wel geladen t'huis gekomen, omtrend 2 Jaaren uitgeweest zynde.

Dees

Deeze nieuwe Kompagnie heeft weder, in dit Jaar 1600, twe schone scheepen, omtrend van driehonderd Lasten, uitgereed, genoemd de zwarte en witte Arend, die uitvoeren, den 2^{den} van Zomermaand, van dit Jaar 1600, met zes scheepen van de oude Kompagnie, en zyn ook, omtrend 2 Jaaren daar na, wel geladen t' huis gekomen.

Hier mede voeren uit zes grote en zeer schone scheepen van de oude Kompagnie, die zy zelfs hadden doen bouwen, genoemd Amsterdam als Admiraal, Dordrecht als Vice-Admiraal, Gouda, Delf, Leyden en Haarlem, elk groot by de vyfhonderd Lasten, met dertig metale en yzere stukken Geschut, daar van Overste-Admiraal was Jacob van Necke: zy hadden elk op honderd tagtig, honderd zestig en honderd veertig Mannen, voeren uit den 2^{den} van Zomermaand, des Jaars 1600, en zyn daar na, op verscheide tyden, ryk t' huis gekomen, eenige byna 3 Jaaren uitgeweest hebbende, geladen te Patane op 't vaste Land van Malacca.

De vereenigde Nederlanden hebben ook, tot vordering van hunne Zeevaard, getragt, eene Vaard op de West-Indiën uit te vinden, en hebben veele grote scheepen gezonden naar de West-Indische onbewoonde Eilanden, om Zout, gebakken door de hitte der Zon van Zeewater, dat op de Klippen gesmeeten werd, te halen: dit Zout is zeer kragtig en goed, niets kostende dan het halen, dat is de vragt, en het van de Klippen t' scheep te brengen, en dat werd in Holland en Zeeland tot goed voordeel gezuiverd. Deeze vaard kwam hun wel te pas, om dat de vaard op de Kusten van Afrika of Guinea, door de meenigte van scheepen, die 'er van alle Landen voeren, nu zulk een groot voordeel niet meer gaf als in 't eerst: waarom zy getragt hebben, met deeze vaard op de Zoute Eilanden, allengjes eene handeling in West-Indiën te brengen, zonder te zoeken eenige verovering daar te maken, maar liever eenige Indianen te beschermen, om dus daar mede in han-

1600. deling te komen, het welk waarschynlyk met den tyd eene handeling zal uitbrengen, door dien de Nederlanders alles de helf beter koop kunnen geven dan de Spanjaarden, door de grote Spaansche lasten en tollen: zo dat 't voor Spanje beter was geweest den Nederlanders de vaard van Spanje niet te verbieden; maar hun die met oogluiking toe te laten, gelyk te vooren, dan die uit nood te dwingen andere Vaarden te zoeken, daar toe ten laatsten niet veel zal helpen eenige voorslag, by eenigen opgeworpen, om hun toe te laten op Indiën te varen en handelen, onder beding, dat zy, derwaards gaande en komende, zouden moeten aanleggen in Spanje, en daar alom de grote tollen betalende, den Koning dus zynen rykdom toebrengen, daar toe de Nederlanders niet gezind zyn.

Wy hebben te vooren verhaald, wat 'er in Nederland in Krygs-zaken tot in den Winter voorgevallen was, en zullen nu zeggen, wat 'er wederzydsch beraadslaagd is tot den Kryg voor den toekomenden Zomer. De vereenigde Landen zyn in den Winter doende geweest, om van de Provintiën inwilligingen van geld tot den Kryg te hebben, daar in veele zwarigheden vielen, deels om dat de Admiraliteiten alom, door de grote uitreeding van 't voorleede Jaar, zeer ten agteren waren, en alle dagen meer veragterden, om dat het inkomen van hunne middelen zeer gekrenkt was, door het verbod van de Verlofgelden, daar mede de partyen elkanderen meenden te drukken. De wederkomst van de Vloot van 't Westen kon daar in niet helpen, hebbende veel meer gekost, dan voordeel gedaan: de neeringen waren alom zeer slap, en de vrees voor de Galeien te Sluys maakte geene kleine zorg en agterdenken in Holland en Zeeland, in zo ver, dat men sprak van 's Gravenhage te beschansfen, en 'er Krygsvolk te voet en te paerd te leggen.

Beraadslagingen onder de — Die van Groningen en Omme-landen maakten ook moeite, want die nu wel 3 Jaaren goede sommen

van

van hunne inwilligingen schuldig gebleven waren, 1600. en stelden geene orde om hunne ten agterheden te betalen, die wel viermaal honderdduizend guldens beliepen: daarom de Staten van de andere Provintien in 't gemeen tegen hen eenige strengheid of straf-oeffening moesten voornemen, het welk eene bedroefde zaak van kwaad voorbeeld en gevolg in zodanigen staat en burgerlyken Oorlog is. Zy magtigden daar toe den Heere van den Tempel, met agt Vaandelen Knegten, en twe Vanen Ruiters, met welke van den Tempel, met nog eenige Vriesche Vaandelen, in Groningen kwam, den 16den van Lentemaand, half tegen den wil der Burgerye, die by 's anderendaags de Burgerwagt verbood, en heeft, door beleid van Meesters Adriaan Junius en Pancras van Castricum, als Kommissarissen daar toe afgezonden, daar zeer veel en zo ver gehandeld, dat 'er ten uitersten ruwe behandelingen over hen werden uitgevoerd, niet tegenstaande de Gouverneur, Graaf Willem van Nassau, veel daar voor deed, en alle zagtheid gebruikte, zynde eenigen in 't byzonder oorzaak van alle deeze hardnekkigheid, zo dat 'er ten laatsten, om dezelve te temmen, een Kasteel gebouwd is, bybrengende het gevaar, daar in anders die Stad en Staat van Groningen stond, door derzelver grote weeklyksche Markt-dagen, op welke zo veel buiten-volk vergaderde, dat de vyand ligt daar onder verscheide aanslagen kon aanregten, en tegen de Stad te pas brengen: waar door men geduurig twintig of vyfentwintig Vaandelen Knegten daar in Guarnizoen moest houden, zo dat men besloot, niet zonder grote verbitteringen en opspraken van veelen, goede en kwade, daar een Kasteel te bouwen, dat, na lange handelingen en veel tegensprekens, nog den volgenden Zomer aangevangen en volmaakt werd aan 't Noord-Oost einde van de Stad: dit van de Kommissarissen, als Uitvoerders, voorgeslagen en verzeekerd zynde maar te zullen kosten omtrend zeventig duizend guldens, werd het zelve daar

Vereenigde Landen, om middelen tot den Oorlog.

Te Groningen werd een Kasteel gebouwd.

1600. daar op te ligter ingewilligd; maar de ondervin
heeft geleerd, dat 't gekost heeft over de vier
honderdduizend guldens, meer dan de geheele
agterheid bedroeg, zo dat de Uitvoerders daar
alom weinig dank behaald hebben. Jongheer
par van Eusum werd daar op Gouverneur gem
met zes of agthonderd Mannen.

Die van Zeeland klaagden op de gemeene ver
deringen niet magtig te zyn tot verderen onderho
des Krygs te Water en te Land, daar mede zy bel
waren, waarom zy die van Holland alle hunne
delen van schattingen en belastingen aanboden,
zoekende daar mede te ontstaan, of te hebben
stand van geld en volk, met den nooddruft, tot hu
ne verweering nodig, de Oorlog aan hunnen
zynde.

Besluit der Staten van de vereenigde Landen, op de middelen tot den Oorlog.

Die van Holland en Utrecht scheenen de kloe
te zyn, te vreden zynde alles in te willigen en
brengen, gelyk zy in 't voorleede Jaar gedaan
den, en dat men de bescherming der Landen en
Kryg met magt en vlyd aanvangen zou.

Het verslag van die van Gelderland en Over
bestond ook in klagten te doen; maar in 't ge
vonden zy goed, dat men den tyd behoorde w
nemen, terwyl hunne vyand muitineerde: ook
den zy in 't gemeen alle hoognoodig, dat tege
Galeien en ter Zee iet meer gedaan werd: dus
raamden zy alle in 't gemeen treflyke inwilligi
en middelen tot den Kryg voor het toekome
Jaar, en eenigen dapperen beledigenden Oorlog
te nemen.

Prins Hendrik van Nassau gemaakt Raad van Staten onder de vereenigde Provintien.

Alzo de jonge Prins Graaf Hendrik Frederik
Nassau, jongste Zoon van wyle Prins Willem
Orange, met zyne Moeder in Vrankryk gew
was, en nu over eenigen tyd weder gekomen
hebben de vereenigde Landen gezogt hem vro
de Regeering en zaken van Staat te oeffenen, tot
meer dienst van de Landen, daar van hy een gebo-
re en opgevoede Landzaat was: hierom hebben zy
hem

FREDERICK HENDRICK,
Prince van Orange,
Grave van Nassau, &c.&c.&c.

UNIV. OF MICH.

hem gemaakt Raadsheer van Staten, om daar te mogen hooren en zien, wat 'er in de Regeering omging, zynde in 't 17de Jaar van zynen Ouderdom; daar van hy de eerste zitting nam den 17den van Lentemaand, des Jaars 1600. 1600.

De Aards-Hertog Albertus met de Infante, nu meest alom gehuld, en als Princen der Landen ontfangen zynde, vonden zig nu ook in grote verslagenheid, door gebrek aan geld, waar door het Spaansch, Italiaansch en ander Krygsvolk alom gemuitineerd was, gelyk wy te vooren verhaald hebben, die alom de Landen doortrokken, het Land-volk brandschattende, daar uit nog groter oproer te dugten was, zo niet in tyds daar in voorzien werd: daarom zy de Staten Generaal van de Provintien, onder hunne gehoorzaamheid staande, ook beschreven en opgeroepen hebben, daar zy mondlyk en schriftlyk, den 28sten van Grasmaand, te Brussel opentlyk door den President Richardot en Dassonville vertoond hebben het geene hier na volgd.

Voorstel wegens de Aards-Hertogen aan de vergadering der Staten Generaal te Brussel den 28 April.

Myne Heeren, het is een ieder kenlyk, hoe zeer gy naar deeze vergadering verlangd hebt, door eenen byzonderen yver, dien gy de zaken des Lands toedraagd, die U schynen ver verloopen te zyn, gedreven en bewoogen zynde: 't zelve verlangen hebben hunne Doorlugtigste Hoogheden gehad, zo haast zy in deeze Landen gekomen zyn, welke zy ook over lang te werk gesteld zouden hebben, zo de togten en plegtigheden in 't afnemen van den Eed hun zulks niet hadden verhinderd; gemerkt het nodig was dus te beginnen, zo om het gemeene volk genoegen te geven, als om te voldoen aan 't geene in de laatste vergadering, voor het vertrek van den Heere Aards-Hertog, uwen Prince, naar Spanje, U beloofd is geweest.

Maar tot hier toe gekomen, en niemand onder U zynde, die niet weet, om wat oorzaak gy hier geroepen zyt: behalven, dat gy het reeds kund verstaan hebben, elk in zyne byzondere Provintie,

zal

zal het niet nodig zyn U in 't lang te vertoonen, wat onder U moet behandeld werden, dienende tot wederopregting der zaken des Lands, gemerkt uwe Princen meer verlangen te verstaan, wat gy hunne Hoogheden zult willen voorwenden, zeer wel van den staat onderregt en van meening zynde U hier geen nieuw voorstel te doen, maar alleen dat, welk gy reeds kund verstaan hebben: desgelyks zou het hunne Hoogheden dunken genoeg te zyn, dat gy weet en voor zeeker houd, dat zy hier zyn om met U gezamentlyk te leven en sterven, en alles te doen, dat de pligt van goede en zagtmoedige Princen vereischd, mits hopende, dat gy weder allen vlyt van goede en getrouwe Onderdanen zult aanwenden.

Zo gy nogtans meer verklaring van hunnen wil en geneegenheden t'uwaards begeerd, zal het dit zyn, dat zy van U begeeren ryp te willen letten op den tegenwoordigen staat des Lands, welken zy, tot hunne grote droefheid, gansch anders zien, dan zy wenschten. Het mishaagd ook hunne Hoogheden zeer U met zo veele zwarigheden onderdrukt te zien: nogtans hebben zy nu niet voorgenomen U dezelve als beter of erger, dan zy zyn, af te malen, nog U wanhoopig te maken, of door eene ydele hoop te onthouden: zy bekennen wel, dat 'er veele en grote zwarigheden zyn, en dat men, om die te overwinnen, moet zweeten en arbeiden; maar wy hebben ook geene betere middelen, om ons hier van te ontlasten, en de zaken op eenen goeden voet te brengen, en zyn tot dien einde zelfs te magtig, om ons uit de zwarigheden te rukken, welke ons nu schynen te omringen, zo wy onze kragt en magt willen toonen, met 't geene wy zyn en vermogen, wel verstaande met Godts hulp, die ons nimmer ontbreeken zal, indien wy hem van gansche harten daarom bidden.

Dus is dan het byzonderste einde van deeze vergadering de begeerte van hunne Hoogheden, vermits de grote klagten aan alle zyden, en de grote wan-

wanorden, die gemeenlyk uit zulke langdurige en 1600.
bloedige Oorlogen spruiten, dat een ieder van U in 't byzonder, en alle in 't gemeen, zig bevlytigen om te raden, op wat manier het zou kunnen, en voor te slaan 't geene dienstig zou zyn, tot wederopregting der zaken, en vaststelling van eene goede orde, tot voordeel en nut des Lands. Ik zeg, in wat manier het zou kunnen zyn, want zy zullen zig verblyden te hebben en gebruiken uwen goeden en wyzen raad, geen ander voornemen hebbende, dan om alles wel te beheerschen, gelyk de daden in 't toekomende getuigen zullen.

Dog om tot eenige zaken van meer gewigt te komen, 't geene wy besluiten moeten, is tot Vrede of Oorlog. De Vrede zou ons best dienen, en is zonder twyffel het geene gy meest begeerd; maar uwe Princen nog meer, van nature daar toe geneegen, en begeerende U in rust en vrede te regeeren. Zo gy dan eenig middel weet, om daar toe te komen, zult gy hunne Hoogheden het zelve voorhouden, die U vlytig zullen hooren, om dezelve te verstaan, ja altyd met ope armen staan, om de afgedwaalde minlyk te ontfangen, en dezelve weder aan het lighaam te voegen, van het welke zy, tot hunne en onze grote schade en ongeluk, door 't stoken en ingeven van eenige, ligtvaerdig afgeweken, en, dat het ergste van allen is, zo halsstarrig verharderd zyn, dat nog reedenen, nog aanbiedingen, nog middelen, tot nog toe van kragt geweest zyn, om hen daar toe te beweegen.

Indien dit dan geen beteren voort- en uitgang heeft, als het voorgaande, zal het noodig zyn de Wapenen aan te nemen, en ons tot den Oorlog te bereiden, daar toe wy een Millioen meer voorraad hebben dan onze vyanden: want behalven dat Godt gemeenlyk de geenen, die eene goede oorzaak hebben, om welke zy de Wapenen voeren, helpd, zyn wy ook van ons zelven onvergelyklyk sterker dan zy: nogtans willen wy niet ontkennen, dat wy ons steun-

Verhaal van de goede oorzaak, middelen en magt, die de Aards-Hertogen hadden tot den Oorlog.

1600. steunzel hebben op de grote en geweldige Alleenheersching van Spanje, daar de schatten en onuitspreeklyke rykdommen. van Peru en Indiën ons geopend zyn, gemerkt de jonge Koning zo veele goede geneegenheden tegen de Doorlugtigste Infante, zyne eenige Zuster, uwe Souveraine Princes, bewysd; en dezelve mildheid, als de voorleede Koning, zyn Vader, gebruikt.

Wel is waar, dat alles van daar niet komen kan, en daarom is het ook noodig dat wy ons zelven helpen, om eenmaal uit onze elenden te geraken, en om die oorzaak hebben wy U hier geroepen, om gezamentlyk te beraadslagen de middelen, om den Oorlog te voeren, verwagtende den tyd, dat ons God eenen goeden Vrede zal verleenen.

De Koning gaf maandlyks tot den Oorlog twe honderd vyftigduizend Kroonen.

't Geene maandlyks van Spanje komd zyn twe honderd vyftigduizend Kroonen, 't geene 'er nog over is, moet in dit Land gevonden werden, waar in gy beraden zult, wat U 't bekwaamst zal dunken, om de middelen en penningen van Spanje, als ook van deeze Landen, uit te deelen en te gebruiken, om betere Krygs-orde te houden, de klagten en wanorden te doen ophouden, en het Land te verkwikken en genoegen te geven.

Boven dien moet gy agt nemen en voorzien op de geringste betaling van uwe gewoone Guarnizoenen, uwe Frontier plaatzen, die, wegens groten nood, in eenen slegten staat zyn, te laten herstellen en vast maken.

Verzoeken ontlasting van Domeinen voor hunnen lyftogt.

Benevens dit weet gy ook, dat een ieder moet leven van het zyne, en dat 't zelve zo wel verstaan moet werden van de Princen, als byzondere perzonen. De vaderlyke Erve van onze Princen zyn hunne Domeinen, van welke in voorige tyden de Hertogen van Bourgognien, onze Princen en Voorzaten, leefden, die dat behielden voor hunnen leeftogt en onderhoud van hunne Huizen; maar na dat wy aan Spanje vereenigd zyn, zyn onze Princen zo magtig en met zo veele andere Staten en Kroonen voorzien ge-

geweest, dat zy geen agt hebben genomen om hunnen leeftogt van deeze Landen te nemen; maar hebben in tegendeel uit mildheid, tot nood van deezen Oorlog, beschutting en eige bewaring des Lands, hunne Domeinen en inkomsten belasd en te pand gesteld, in dier voegen, dat het kwalyk bekwaam is de renten te betalen. Hier op, myne Heeren, moet gy agt nemen, van natuur verbonden zynde U te ontlasten van de schulden, die om uwent wille gemaakt zyn, op dat onze Princen hebben, waar van zy kunnen leven, zonder hunne Onderdanen moeilyk te vallen: benevens dat men hoopt, dat deeze ontlasting in weinige Jaaren te weeg gebragt zal kunnen werden, het zy door zodanige middelen, als gy zelfs zult vinden, het zy door zodanige, als hunne Hoogheden U zullen te kennen geven: ondertusschen verzoeken zy U hun te willen uitreiken, om daar van te leven, terwyl de Domeinen ontlasd zullen werden. 1600.

Indien dit boven verhaalde te weeg gebragt kan werden, zal 'er middel genoeg zyn, om den vyand te dempen, ons Krygsvolk in goede tugt te houden, alle wanorde te myden, en te doen ophouden de daaglyksche grote en meenigvuldige klagten, tot groot leedwezen en droefheid van hunne Hoogheden en alle Lieden van eer. Myne Heeren! zo gy dan eenparig hier op raad neemd, en met alle mooglyke eendragtigheid en overeenstemming hier in handeld, even of gy alle waart kinderen uit eener Moeders buik voortgekomen, en daar in alle niet kund overeenkomen, hunne Hoogheden zullen U hunnen raad vriendlyk laten aandienen, en die middelen voorstellen, die gemaklyk schynen te werk gesteld te kunnen werden, om dus gezamentlyk en met gemeene hand deezen Staat en Lighaam, die zo plagt te bloejen en magtig te zyn, gelyk wy wel gezien hebben, te handhaven.

Dit voorstel gehoord zynde, en daaglyks, boven de gemuitineerden van Diest, Hamont en Bilsen, de

1600. andere Guarnizoenen ook murmureerende, en de voorsz: gemuitineerden niet alleen Henegouwen en 't platte Land van Braband brandschattende; maar ook 't zelve meenende in Artois te doen, gelyk zy ook in 't Land van Luik en Limborg gedaan hadden, daar men met klok-slag en ander Krygsvolk hen in toom moest houden, werd ook deeze vergadering voorgehouden, dat de Staten voor den aanstaanden nood, om de gemuitineerden alom een weinig te vreden te stellen, wilden vinden vyfhonderd duizend Kroonen, het welk ingewilligd werd, met voorwaarde, dat het hun zou werden afgeslagen aan 't geene zy de Aards-Hertogen zouden inwilligen voor het eerste geld.

Verder in onderhandeling tredende, hebben de Staten Generaal verzogt verklaring op verscheide stukken, als op den staat van 't Krygsvolk, wat Volk men wilde gebruiken, wat de soudyen zouden toekomen, wat verder noodig was tot onderhoud van de Admiraliteit, Geschut, Krygs-tuig, leeftogt, enz. en wat het beloopen zou, maar dat alles op voorwaarde, dat voor al de gemuitineerden van Diest, Hamont en Bilsen mogten gestild en betaald werden.

Eisch van de Aards-Hertogen. Hier op hebben de Aards-Hertogen doen antwoorden, den 23sten van Bloeimaand, dat 't zelve kwalyk volkomen doenlyk was, maar wilden wel verklaren, dat zy zo veele penningen verzogten als nodig zouden zyn, om betaald te veld te houden 't getal van tienduizend Mannen te voet, ingeboore Onderdanen van de vaderlyke Landen, behalven de gewoone Guarnizoenen.

Nog boven dien het onderhoud van de benden van Ordonnantien, met nog vyf Kompagnien ligte Paerden.

Voor het onderhoud der Admiraliteit agtten zy noodig te hebben dertigduizend Guldens ter Maand.

Tot sterking der Frontier-Steden driehonderd duizend Guldens jaarlyks.

Tot ontslag van de Domeinen vast een onderstand van twehonderd vyftigduizend Guldens jaarlyks, tot onderhoud van hun Hof. 1600.

Belangende het overige, tot betaling van de oude schulden en de gemuitineerden, hoopten zy van des Konings mildheid te verkrygen, mits ook nemende tot hunnen last de betaling van 't vreemd Krygsvolk, uit de penningen van Spanje, zonder last van de Staten, te weten, uit de twehonderd vyftigduizend Dukaten ter maand.

Daar na verzogten de Staten te weten, wat verzeekerdheid 'er was van de twehonderd vyftigduizend Dukaten uit Spanje te komen, hoe en waar die aangelegd werden, op dat het Krygsvolk in tugt onderhouden mogt werden, zonder de gemeente lastig te vallen, om dienst-geld, toevoer, en anderzins: want, by gebrek aan zulke schikking, zouden de Landen uitgeput werden, en hun onmooglyk zyn hunne Princen eenigen onderstand te doen: waarom zy geraden vonden eene afreekening met het Krygsvolk te maken, en den staat daar van den Koning van Spanje voor te dragen, op dat van zyne milde hand de ten agterheden afgelegd mogten werden: verzogten ook uitdruklyk te mogen weten, wat Guarnizoenen zouden staan ten laste van de Landen: ook, of zy, met het volbrengen van de bede, niet ontslagen zouden zyn van wagens, Pioniers, enz. met alles, dat tot den Oorlog behoord, als doortogten van 't Krygsvolk, en dat die leven mogten ten platten Lande op hunne eige beurs en betalingen, enz. De Staten verzoeken verzeekerdheid over de 250000 Dukaten ter maand, en den staat van Oorlog te weten.

Op deeze en dergelyke stukken antwoordden hunne Hoogheden, den 12den van Zomermaand, verzeekerden zeer sterk de twehonderd vyftigduizend Dukaten ter maand, en verklaarden verder hunne meening in 't byzonder in dertien Artykulen, te lang om hier te verhalen. Antwoord der Aards-Hertogen.

Daar op de Staten Generaal weder antwoordden, den 27sten van Zomermaand, van Artykul, tot Artykul; namelyk onder andere, dat na de verzeekerd- Antwoord der Staten.

 heid

1600. heid van de twehonderd vyftigduizend Dukaten ter maand, uit Spanje komende, die dus mogten in 't werk gesteld en gehandeld werden, dat de Staten de daad en uitwerking daar van mogten gevoelen, biddende tot dien einde aan den Koning eenen perzoon van trouw te zenden, om te verzoeken en bidden de betaling van de twehonderd vyftigduizend Dukaten, boven het loopende Jaar 1600, nog voor het ander Jaar 1601, tot den 1sten van Louwmaand, des Jaars 1602, te willen aanhouden: zig ook te haasten met de buitengewone voorziening, tot betaling van de oude agterstallen van het Krygsvolk, de Staten tot dien einde aanbiedende elk aan den Koning met hunne toelating te schryven: en verzogten ootmoedig, dat zy ondertusschen, tot hunne meerdere verzeekering en rust, elke Maand mogten doen blyken, dat alles volkomen en volbragt was, dat zy tot hunnen last hadden genomen, en verder antwoordden zy dus op de andere Artykulen.

Bescheid der Aards-Hertogen. Waar op weder hunne Hoogheden de Aards-Hertogen op elk Artykul, den 29sten van Zomermaand, antwoordden, te Gent in Vlaanderen gekomen zynde, daar Prins Maurits met zyn Leger gekomen was, enz. dog wy zullen verder daar van wat zwygen, tot na den slag, die daar geschiedde, en oorzaak van verandering gaf, en verhalen iets van den Engelschen Vrede-handel.

Vrede-handeling tusschen Engeland en Spanje verzogt. Wy hebben in 't laatste boek verhaald, wat brieven van geluk-wensching 'er geschreven werden tusschen de Koningin van Engeland en de Aards-Hertogen: daar na het overzenden van Jeronimus en Jasper Coeymans, en weder, wegens de Koningin, Mr. Edmontz, Secretaris van den Hoogen Raad, naar Brussel: dus is ten laatsten in Lentemaand, des Jaars 1600, naar Engeland gezonden de Audiençier Louys Vereycken, Ridder, die den weg tot Vrede-handel bereidde, en verzogt een beledigend en verweerend Verbond, dat de Koningin niet doen kon, om haare oude verbintenissen met

de vereenigde Nederlanden. Daar tegen werd door de Koningin voorgeſlagen vernieuwing van onderhandelingen, dat zy van haar geleend geld mogt betaald werden, daar de Landen van Braband, Vlaanderen, Artois en Henegouwen, enz. voor verbonden waren, dat haare ſcheepen vry mogten naar Indiën varen, ook in Spanje handelen zonder moejing van onderzoekingen, met dergelyke; maar boven alles beſprak zy drie ſtukken, dat zy geen beledigend nog verweerend Verbond wilde maken: ten tweden, dat zy geene Steden wilde overleveren: ten derden, dat zy niet wilde verlaten den handel op Holland en Zeeland. Op deeze voorſtellen werd 'er wederzyds beſlooten, dat 'er Gemagtigden zouden gezonden werden te Bolonien in Vrankryk, met volle magt, zo wel wegens den Koning van Spanje, als wegens de Aards-Hertogen, het welk in Bloeimaand geſchiedde: de Gemagtigden waren, Don Balthaſar de Zuninga, Hofgezant van den Koning van Spanje in Nederland: van de Aards-Hertogen Don Hernando de Cariglia, Johan Ricchardot, Preſident, met den voorſz. Audiençier, Louys Verreycken: wegens de Koningin van Engeland, Sir Henri Nevel, haar Hofgezant in Vrankryk, Sir John Herbert, Raad en Secretaris van de Koningin, Mr. Robbert Beale, met Mr. Thomas Edmontz, Secretaris in de Franſche Taal. 1600.

Namen der Gezanten tot den Vrede-handel.

Deeze vergaderden in de Stad Bolonien, den 20ſten van Bloeimaand, daar de een den anderen hunne aankomst, in 't Bolonnois, geboodſchapt hebben; maar konden by den anderen niet vergaderen, om de voorzitting: dog de een diende den anderen wel met boodſchappen aan, dat elk wilde, ter eere van hunne Meeſters, niet wyken van hunne waerdigheid. Spanje wendde voor, dat 't zelve hem toekwam, by last der vergadering van Trenten, vermits de verryking van Spanje met veele Koningryken, en ook de Indiën, 't welk Vrankryk hem nog niet wilde geven, of zyne oude eer verliezen: de Ko-

Vredehandel tusſchen Spanje en Engeland te Bolonien afgebroken, om den voorrang.

ningen van Engeland, hoewel zy Vrankryk van oude tyden het voorzitten gaerne wyken, vorderen nogtans naast Vrankryk boven alle andere Koningen te gaan, en dus te zitten op gemeene Ryks-dagen, Land-dagen, of plegtige vergaderingen, bybrengende, dat zy van de oudste en eerste Christen Koningen gesprooten zyn, als van Lucius, den eersten Christen Koning, regeerende 143 Jaaren na Christus geboorte: dat Engeland ook het oudste Koningryk was, ook volstrekt alleenheerschende magt hebbende, ook over hunne Geestlyken van ouds: mede gezalfde Koningen zynde, zo wel als Vrankryk, met dergelyke waerdigheden meer, hun van ouds toekomende, en by alle oude gemeene Vergaderingen, als die van Nicenen, en meer anderen, toegestemd, die Engeland altyd de waerdigheid van 't voorzitten, naast Vrankryk, gegeven hebben, gelyk wy te vooren in 't dertiende boek verhaald hebben.

Als nu beide de partyen, Spaansche en Engelsche Hofgezanten, de een den anderen het voorzitten niet geven, nog geene evengelykheid toestaan wilden, vermits hunne reedenen waren, indien zy zig maar gelyk met Engeland stelden, zou Spanje de hooger-hand genoeg geven aan Vrankryk, aan welken Engeland dit voorzitten gaf: en alzo daar over met boodschappen en schriften grote geschillen gehouden werden, en niet overeen komen konden, hoewel hunne Princen daar van meermalen verwittigd waren, zyn zy, na drie Maanden twistens, met bewilliging en bevel van hunne Meesters, den 13^{den} van Oogstmaand, elk vriendlyk vertrokken, om by hunne Koningen of Overheeren, op de verscheide voorslagen en middelen, daar over te verdragen: dog ten laatsten boden de Engelschen aan de Spaanschen, dat zy beide de voorsz. plaats veranderen zouden, en trekken te Bergen op den Zoom, en dat dus de Hollanders daar mede zouden intreden, en daar zou de Koning van Spanje de voorzitting hebben, om

dat hy vorderde belang in die plaats te hebben: of anders te kiezen St. Wynocxberge, St. Omer of Borborg, en daar zouden zy de voorzitting aan de Koningin geven, alleen haar, zonder de Hollanders; maar het werd niet aangenomen: en dus is die Vrede-handel niet voortgegaan, en nog gestaakt gebleven. 1600.

Verdrag tusschen Spanje en Engeland over de voorzitting.

Dog in Wynmaand daarna hebben deeze Princen onder den anderen een besluit gemaakt, wanneer de Engelsche Kommissarissen zouden komen in 't gebied van den Koning van Spanje, zouden zy het voorzitten hebben, als uit beleefdheid, dog altyd met behoorlyke betuiging; en wanneer de Spaansche Kommissarissen in Engeland zouden komen, zouden zy mede uit dezelve beleefdheid het voorzitten daar dan hebben, met gelyke betuigingen; maar zederd hebben die Princen van zulk eene dagvaard niet besloten.

Guarnizoen van St. Andries-Schans muitineerd.

Wy hebben te vooren verhaald, hoe des Aards-Hertogs volk zeer veel gemuitineerd had, onder anderen die van St. Andries, de nieuwe Schans, en hebben ook begonnen, den 15^{den} van Sprokkelmaand, op de monstering, die men aanbood eenen Daalder in geld, eene Maand in Laken, en twe ponden brood 's daags; maar zy wilden niet te vreden zyn dan met betaling van 30 Maanden, en oploopig werdende, smeeten zy eenen Kapitain van de Brug, en een Sergeant bleef dood: zy dwongen de Kapitainen als gevangenen in hunne huizen: ten laatsten zonden zy die naar 's Hertogenbosch om te verzoeken. Het Guarnizoen bestond uit Walen en Duitschen: zy speelden, wie de verkoze voorstander zou zyn, en 't viel op de Walen dien te kiezen: welk spel door die van Creveceur den 17^{den} gevolgd was.

Prins Maurits belegerd en neemd in, de Schans

Waarom de Staten der vereenigde Landen goed gedagt hebben die geleegenheid waar te nemen, en Prins Maurits heeft, den 19^{den} en 20sten van Lentemaand, voor Dordrecht beschreven tagtig Vaande-

 len

1600. len Voetvolk, en is daar mede de Maas opgevaren naar de Schans van Creveceur, het gerugt alom loopende, dat hy naar Vlaanderen trekken zou, maar kwam dien avond te Hemert, en, den 21sten van Lentemaand, voor Creveceur voorsz. En hoewel de tyd van 't Jaar boven maten koud en nat was, belag hy die Schans, makende begravingen en gereedschap, om 't Geschut te planten. Den zelven dag, agterdenken hebbende, hadden die van St. Andries Schans, boven de daar inleggende twe Vaandelen, daar in gezonden omtrend twehonderd Mannen; maar des niet tegenstaande vonden die van Creveceur niet geraden nog mooglyk die plaats te houden, hoewel zy boven deeze nieuw ingekome nog twe Vaandelen volk binnen hadden; maar alzo zy gemuitineerd hadden, vreesden zy, dat zy veragt en verlaten zouden zyn, en dus nimmer tot hunne betaling komen, des zy, den 24sten van Lentemaand, zig overgaven, met verdrag, dat, die uit St. Andries Schans gekomen waren, weder mogten derwaards trekken, en van de andere twe Vaandelen bleven omtrend honderd Mannen van Achicourts Regiment in Prins Maurits dienst, wanhopende aan eenige betaling, en omtrend veertig daar van deden zig voeren naar Cales, om te verloopen: de overige, zynde van 't Regiment van Graaf Christoffel van Embden, verzogten by hunne Oversten vergifnis, of zy wilden ook verloopen.

van Creveceur, den 24 Maert.

Ten zelven dage, den 24sten van Lentemaand, trokken uit Helmont en Eindhoven omtrend vyfhonderd Bourgognische Soldaten, Spanjaarden, Italianen en Walen, naar 's Hertogenbosch, om binnen Creveceur te raken; maar om dat het nu overgegeven, en Prins Maurits Paerdevolk daar omtrend was, begeerden zy binnen 's Hertogenbosch te komen, 't welk die van de Stad, jaloers over hunne vryheid, weigerden; des keerden zy weder naar Helmont, en onder weg werden zy van 't Paerdevolk van Bergen geslagen, de Sergeant Major met twe

Hulpbende door die van Creveceur geslagen

of

of drie Kapitainen werden gevangen, met andere 1600. Officieren en veele Soldaten, en wel twehonderd vyftig verslagen, de overige van de gevangenen werden gerantzoeneerd en los gelaten op het woord van de Kapitainen, die daar voor spraken. Vyf dagen daar na werden twe Vanen Ruiters, de eene zynde de Vaan van Grobbendonck, van 't Guarnizoen van Bergen geslagen, doende een geleide naar Antwerpen.

Twe Vanen Ruiters des Vyands geslagen.

Deeze Schans Creveceur had de Admirant doen vergroten met drie sterke Bolwerken, en nu byna alle volmaakt, in voege het eene zeer sterke Schans zou geweest zyn: des Prins Maurits daar, den 25sten van Lentemaand, bleef leggen, om die sterking te vorderen, en alle orde daar op te stellen.

Den 26sten van Lentemaand, trok Prins Maurits op naar Alem, op dezelve plaats, daar de Admirante in 't voorleeden Jaar met zyn Leger geleegen had, om te beginnen te beçingelen en van Braband af te snyden de grote Schans van St. Andries, die nog gemuitineerd en onbetaald lag. Hy had te vooren doen doorsteeken de Dyken boven groot Lit, om te doen overlopen 't platte Land van Braband, naar Osse, Geffen, Nieulandt en 's Bosch. Nu met het Leger te Alem komende, zond de Kollonel Gistelles nog met twaalf Vaandelen knegten te Littoyen, en liet daar ook den Dyk doorsteeken, om het Land alom nog beter onder Water te stellen, en deed daar afsnydingen maken, om 't gat te bewaren en open te houden: hy liet te Maren op den Brabandschen kant, tegen over de Schans St. Andries, twaalf stukken Geschut planten, met welke hy daaglyks hier en daar op de Schans deed schieten. Te Kessel liet hy de vervalle Schans, te vooren door de Spaanschen gemaakt, weder op maken. Hy beschanste nog daar rondom de Kerk van Maren, 't hooge Land van Alem tot St. Annenberg, en de Kerk van Empel, om dat 't Land, gelyk te vooren gezegd is, onder 't Water leggende, de Vyand geen middel zou hebben,

Schans van St. Andries door Prins Maurits belegerd, den 26 Maert.

Alle de Dorpen rondom St. Andries gesterkt.

1600. ben, om tot eenig ontzet van deeze Schans St. Andries te komen, dan langs den Dyk, 't zy door 's Hertogenbosch langs Empel, of van de Graaf, langs Littoyen, Lit, Kessel en Maren, daar hy op alle zyden de voorsz. affnydingen en Schanssen zou moeten sterken.

Dus was St. Andries rondom beslooten, en legd met het hooge water van de Rivieren rondom in 't water, 't welk zy moet stuiten met haaren voordyk: en in 't begin van Grasmaand, was het water zo hoog gewassen, dat men niet uit of in die Schans kon komen, dan met schuiten. De beleggers lagen en legerden in hunne Schanssen, beschuttingen op den Dyk, ook veele in de scheepen, die 'er veele waren. Het water zo hoog zynde, verhinderde het de beschanssingen en begravingen in 't eerst zeer, dog het begon ten laatsten weder te zakken. Men schoot vast van alle kanten op de Schans, vooral van Maren zo vlak, dat zy alle de huizen hebben moeten ontdekken, veele werden in den grond geschoten, en veele schoten ook, om hun den Meulen van de Brouweryen en Bakkeryen te benemen, en hen dus ten laatsten tot armoede en gebrek te brengen.

Die van de Schans weerden zig dapper met Geschut, en schoten veel, tot weinig schade der uitleggers, om dat zy ver aflagen, en zy schoten Yzers van veertig en vyfenveertig ponden zwaar. Prins Maurits heeft ze verscheide malen doen opeisschen, maar zy wilden geen gehoor geven, hoewel zy al het platte Land, daar van zy moesten ontzet werden, als eene vlakke Zee vol water zagen. Zy hadden binnen gebrek aan verscheide noodwendigheden, als geld, kleederen en andere dingen, maar meest aan brand en hout, om te bakken en brouwen: want alzo de straten met Wilgeboomen beleid en gevloerd waren, moesten zy die opnemen en tot brand gebruiken: ook hadden zy Medicynen, Apothekeryen en Droogeryen noodig voor zieken en gekwetsten: Kooren

Die van 's Hertogenbosch en anderen tragten St. Andries te ontzetten.

ren hadden zy genoeg, maar aan Bier gebrek, vermits de kwade gereedschappen tot het brouwen: daar waren boven de tweduizend Mannen binnen, gemuitineerd, zonder Gebieders en Kapitainen, dan hunnen *Electo* en noodige Officiers. 1600.

Die van 's Hertogenbosch droegen grote zorg voor hun, deden alles wat zy konden, met beloften van bystand, met vuuren en teekenen, geschut, en eenige boden, daar by zy veel beloofden, maar geene werken volgden.

Den 10^den^ van Grasmaand heeft men eens getragt over het verdronke Land eenige platte-bodem schuiten by nagt binnen te zenden, en kwamen tot agter Maren, daar zy ontdekt werden, en zyn te rug gedreven: daar waren eenige Bevelhebbers in, met eenigen nooddruft, geld en grote beloften.

Boven dien begon het Krygsvolk van den Aards-Hertog eene vergadering te maken omtrend Diest, en van daar zyn dezelve zeer sterk te Os gekomen, onder 't beleid van Don Louys de Velasco, om een ontzet te weeg te brengen; maar door dien zy de Dorpen op den Dyk, te vooren genoemd, alle gesterkt, en het Land onder water vonden, zagen zy geen middel om door te komen.

Verder deed Prins Maurits, om de belegerden in de Schans meer wanhoop aan te jagen, het Kasteel van Baetenborg, daar op vyfentwintig Mannen lagen, met Geschut innemen: het zelve legd tusschen Lit en de Graaf, in Maasenwaal, van daar hun eenig ontzet had kunnen komen.

Als nu, in 't laatste van Grasmaand, de wateren van de Waal en Maas begonnen te zakken, heeft Prins Maurits de Schans met zyn Geschut van alle kanten genaderd, zo dat zy van alle kanten scheenen besprongen te werden: en ten laatsten, als het water nu geheel gevallen was, werd 'er tot op de gragten van het Bolwerk genaderd. Daar was ook eene Brug gelegd, van Alem tot den Rossemschen dyk, lang driehonderd zestig treden: kortom ten laatsten zo St. Andries Schans werd genaderd tot op het Bolwerk en wanhoopt aan ontzet.

ver

1600. ver genaderd zynde, dat men aan hunne Bolwerken zou kunnen komen, en alle ontzet onmooglyk was, hebben zy, in Bloeimaand, geroepen aan de Gravers, om van overgeven te handelen: veele Walen waren wel door hunnen Pastoor overreed het tot den laatsten uit te houden, op toezeggen van den Hemel te verdienen, en dergelyke; maar alzo veele van hun, ook de Duitschen, op den toegezegden Hemel het lyf niet wagen wilden, hebben zy twe van de hunnen uitgezonden: daar tegen Prins Maurits zond Jongheer Niclaas van der Aa, Kapitain van zyne Guarde, met Jongheer Johan van Huchtenbroeck, Kollonel van 't Stigt van Utrechts Regiment: deeze hebben verdragen, dat zy te zamen zouden hebben, voor alle hunne betaling van veele Maanden, die zy ten agteren waren, de zomma van honderd vyfentwintig duizend guldens: dit te geven dagt die van de vereenigde Landen voordeeliger te zyn, dan nog langer daar voor te leggen, en 't Leger aan te houden, of 't volk met stormen te wagen.

St. Andries Schans verdraagd met Prins Maurits, den 6 May.

Na lange onderhandeling, hoewel die van de Schans meer ten agterheid vorderden dan de honderd vyfentwintig duizend Guldens, zyn zy overeengekomen, dat die zom nogtans onder hen zou werden verdeeld, naar gelykheid van hunne lonen, en van 't geene elk van hen ten agteren was, of op zodanigen voet, als zy onder den anderen zouden vaststellen.

Artikulen van 't verdrag der Schans St. Andries.

De zieken en gekwetsten zouden in de naaste Steden gevoerd werden, om geneezen te werden, ook hun aandeel aan de voorsz. zomma genietende.

Aan de Weduwen der gestorven zou ook gunst en erkentenis van de voorsz. zom geschieden, volgens goedvinden van de Officieren.

Alle overloopers misdaad zou vergeven, en zy bevoegd zyn hun deel mede te genieten.

Alle die, na het ontfangen van hun aandeel, naar huis wilden trekken, zouden eenen vrygeleid-brief hebben; maar die den Aards-Hertog weder begeerde

de te gaan dienen, zou geen genot van de voorſz. 1600.
penningen hebben.

Alle de andere, die de Staten der vereenigde Landen wilden dienen, zullen gehandeld werden als de beste van den Lande, enz.

Alle, die gekomen waren uit Creveceur, zouden mede voldaan en betaald werden gelyk de andere, van de voorſz. zom.

Het voorgevalle zal men hun niet verwyten.

De Soldaten zouden, met bewilliging van Prince Maurits, mogen verkiezen agt Waalſche Kapitainen van het Regiment van Achicourt, en van 't volk van den Markgraaf drie Hoogduitſche.

Dat aan alle de Kommisſarisſen, zo van den Oorlog als van den voorraad, Provooſten, Brouwers, Bakkers, Molenaars en andere, die begeeren te vertrekken, vry geleide zou werden verleend, met Leidslieden.

De Prieſter, met alle de Kerk-verçierzelen, met kleederen en Baggagien, zal desgelyks met eenen brief en vrygeleid mogen vertrekken.

Alle hervormde Sergianten en Korporalen, die eenig voordeel hebben genooten, zullen van gelyke in dienst van Prins Maurits behandeld werden.

Dus de Soldaten uit de Sterkte trekkende, en in der Landen dienst willende blyven, zullen den Eed van getrouwheid doen, gelyk andere Soldaten, in dienst zynde: en de monſtering geſchied zynde, zal hun eene maand loon op de hand betaald werden.

Alle deeze voorwaarden zyn dus, den 6^den^ van Bloeimaand, begonnen en beſlooten, en den 8^ſten^ en 9^den^ volbragt: daar werden binnen gevonden vier grote en vier halve Kartouwen, drie Slangen, en dus verder tot agttien ſtukken Geſchut, omtrend zeventig of tagtig tonnen Buskruid, vierhonderd yzere Kogels, tusſchen de zestig of zeventig lasten Kooren, met anderen voorraad en geweer.

Van dit Krygsvolk, met die uit Creveceur gekomen waren, zyn gemaakt elf Vaandelen Walen, en drie Het Guarnizoen en Kryge-

1600. drie Vaandelen Duitschen: de Duitschen zyn gebragt onder het Regiment van Graaf Ernst, en de Walen hebben een Regiment in 't byzonder gemaakt, zynde meest alle oude Soldaten, kiezende hunne eige Kapitainen: zy waren zeer naakt en slegt gekleed; maar alzo zy terstond verdeeld werden in de omleggende goede Steden, hebben zy zig terstond wel vermaakt en gekleed, meest alle in Buffel-leer: en over hen werd voor eerst Kollonel gesteld Hendrik Frederik, Grave van Nassau, jongste Zoon van Willem, Prince van Orange, en de Heer van Marquette werd tot zynen Luitenant gesteld, en werden genoemd de nieuwe Geuzen, met uitdruklyk bevel, dat niemand hun iet mogt verwyten, want zy namen het daar voor, dat men hen niet behandeld had, gelyk brave Soldaten toekomd, vermits men hen had laten leggen in eene nieuwe Schans voor den vyand, met gebrek aan veelerhande nooddruftigheden, van geld, kleederen, enz. daar over zy gemuitineerd waren, gelyk andere meer uit nood, en daar by hadden zy hun best en schuldigen pligt gedaan, byna zes weken ontzet en nooddruft verwagt, daar toe zy geen middel konden hopen, naar de gestalte van hun beleg; en voor hunnen trouwen dienst hadden zy niet te wagten, dan 't verlies en verbeurte van hunne lonen en agterstallen, zynde zonder geld en middelen, om zig te kleeden, om dat het verlies van de plaats aan hunne muitineering zou werden toegeschreven: daarom besloten zy by de vereenigde Landen dienst te nemen.

Volk van St Andries blyfd meest in dienst van Prins Maurits.

Onschuld van 't Guarnizoen van St. Andries Schans.

En dat geheel strydig, naar hun zeggen, met die van Geertruidenberg, die de Stad en Burgerye aan hunne vyanden verkogten voor zestien Maanden gevorderde ten agterheid, en nog voor vyf Maanden soldye, en dat zonder nood of gebrek aan geld of kleederen, vermits zy scheepen en 't platte Land brandschatten, zynde belegerd nog benauwd van den Vyand; maar zelfs hunne Heeren en Meesters, dien zy gezwooren waren, hebben met het Leger gezogt hen,

De gelykenis tusschen de Guarnizoenen van St. Andries en Geertruidenberg onbehoorlyk.

hen naar hunnen Eed in eer en trouw te behouden, 1600.
aanbiedende hunnen agterstal te betalen, vergifnis en vrygeleid-brief te geven, ja zelfs alles, wat zy meer in billykheid zouden mogen eischen; maar alles te vergeefs, en zy hebben uit haat en nyd, van hunnen Vyand opgeruid, en uit gierigheid, die Stad verkogt, waarom zy Kooplieden genoemd, en met naam en toenaam verbannen en geld op hun lyf gesteld werden, tot onschuld van hunne Overheid, en werden alom met den strop geregt, anderen ten voorbeelde.

Dus is de grote sterke Schans van St. Andries, die veel gekost had, en daar toe zo lang een groot Leger te veld gehouden was geweest, eene Schans, die grote hoop gaf van 's Winters over het Ys de Betuwe te veroveren, zo slegt verlooren, door dien men meer aanslagen en kosten wilde aannemen, dan de middelen van geld wilden strekken, en dus hebben de Spaanschen, met hunne reekening kwalyk te maken, eene sterke Schans en goede plaats voor hunnen Vyand gebouwd, den Aards-Hertogen niet anders van twejarige Overwinningen over zynde, dan de Stad Berck, daar tegen de vereenigde Landen Emmerik hadden genomen, hun nuttiger dan den Aards-Hertog Berck, en hun geen van beiden toekomende.

Walborgh, Gravinne van Nieuwenare en Meurs, gestorven in May.

Omtrend deezen tyd, in Bloeimaand, is gestorven de schone Edele Welgebore Vrouwe Walborgh, Gravinne van Nieuwenare, Hoorn, Meurs, enz. die eerst getrouwd was geweest met den Grave Philips van Montmorentzi, Grave van Hoorn, enz. door den Hertog van Alba onthoofd: daar na was zy getrouwd met den Grave Adolf van Nieuwenare, Alphen, enz. beide haare Huwlyken zonder kinderen, en heeft by uitersten wil nagelaten, het Graafschap van Meurs aan Prince Maurits van Nassau, het Graafschap van Hoorn en de Stad Weerdt, met alle derzelver meubelen, aan den Grave Everard van Solms, die getrouwd was met Vrouwe Sabina van

Bezet by Testament het Graafschap van Meurs aan Prince Maurits en

Eg-

1600. Egmondt: den Grave van Bentem gaf zy de Heerlykheid van Bodborgh met zyn toebehooren, en de Staten Generaal van de vereenigde Landen maakte en stelde zy tot Uitvoerders van haaren uiterlten wil, dewyl die veel voor haar gedaan hadden, om haare geregtigheden voor te staan; maar zo haast haar dood van den Hertog van Gulick en Kleef vernomen is geweest, heeft hy terstond op het Slot van Meurs eelyke honderden Krygsvolk gezonden, het Slot en de Stad Meurs als een Kleefs Leen ingenomen en sterk bezet: en alzo kort daar na, wegens Prince Maurits, daar gekomen was de Ritmeester Cloet met eelyk Krygsvolk, is hy van de Kleesschen afgewezen: dog in 't naaste Jaar, als Berck door Prince Maurits wedergewonnen was, werd 't zelve aan den voorsz. Ritmeester Cloet overgegeven, die daar in Gouverneur bleef. Daar werd Prince Maurits wel eene grote zom gelds voor 't Graafschap geboden, maar hy wilde het behouden.

Hoorn aan den Grave van Solms.

Meurs van de Kleefsche bezet.

Te Brussel in 't Hof van den Aards-Hertog onthield zig de Marquies van Baden, Zoon van den Markgraaf Johan Christoffer, en van Vrouwe Cecilia, eene Dogter des Konings Gustavus van Sweden, die, in 't Jaar 1565, zwanger zynde, kwam de Koningin van Engeland bezoeken, en baarde daar eenen Zoon, die de Koningin Elisabeth den naam Eduardus Fortunatus gaf, om dat zy, zwanger zynde, gelukkig met hem uit Sweden gekomen was.

Deeze Eduardus zeer jong zynen Vader verliezende, heeft zig, met zynen Broeder, slegt gedragen en kwalyk geleefd, en hebben alle hunne Landen verloren. Deeze nu een Heer zynde byna zonder Land, heeft zig in dienst van den Aards Hertog gehouden, om Ruiters en Knegten aan te nemen, en heeft in Nederland getrouwd eene schone edele Dogter van den Heere van Eycke, eertyds Hofmeester van den Prince van Orange, eene Vrouw niet naar zynen staat, daar by hy Kinderen gewonnen heeft. Deeze Markgraaf, te Brussel op de Bruilofd van zy-

nen

nen Secretaris zynde, den 18^den^ van Zomermaand, in zyn eigen Logement, vergezelschapt, nevens andere, met den Paltz-Graaf, Heer Carel van Berenselt, den Grave van Oversteyn, enz. daar vrolyk zynde, en danssende, struikelde twe of driemalen, hoewel niet zeer dronken zynde. Ten laatsten heeft de Paltz-Graaf hem in zyne slaapkamer gebragt, en dus goeden nagt gewenscht: hy wilde eenen wenteltrap afgaan, en als hem zyne Dienaars wilden helpen, wilde hy geene hulp aannemen, en viel plotslings de trappen af, breekende niet alleen den hals, maar ook zynen arm en een been, en sprak niet meer: zyn Broeder is ook ongelukkig omgekomen. 1600. De Marquies van Baden te Brussel gestorven, den 18 Juny.

Wy hebben te vooren in 't 21ste Boek verhaald, wat 'er schriftlyk gehandeld was met de Gezanten van den Keizer en 't Ryk, de Graven van Ysenburgh, Manderscheyt, en Karel Nutzel, by de vereenigde Provintiën, die hunne komst by hen onnodig agtten, om op zulken voet van Vrede handel te spreeken, ook tot nadeel van de Keizerlyke Majesteits en Ryks agting: daar na waren zy by de Aards-Hertogen geweest, daar zy ook een antwoord, meer in goede woorden dan werken bestaande, verkreegen.

Daar na zyn anderwerf, in Bloeimaand, des Jaars 1600, in 's Gravenhage gekomen de Graaf Herman van Manderscheyt en Heer Karel Nutzel, Keizerlyke Gezanten, te vooren genoemd, die in de vergadering der Staten voorgesteld hebben hunne boodschap en verzoek te bestaan, om weder te stellen de Steden en plaatzen, die zy van 't Ryk inhielden, met herstel der schaden, op den Ryks-bodem gedaan, en dat de Keizer verwonderd was, dat, luidende hunne Brieven van den 31sten van Louwmaand, daar gezegd was over te leveren zulke plaatzen, die zy van het Ryk bezaten, daar de Spaanschen nu Rees, Emmerik, Lobith en andere plaatzen verlaten hadden, zy nu weder eenige plaatzen ingenomen hadden, en Emmerik nog behielden, en De Keizerlyke Gezanten handelen in 's Hage, in Juny.

1600. daar by de Spaanschen oorzaak van zorglyk agterdenken gaven, zynde eene openbare veragting van den Keizer en het Ryk. Nopens de Schenkens-Schans, die de Staten zeggen te staan op den Gelderschen grond, was het gevoeglyk, alzo de zaak onuitgewezen stond, *Sub lite pendente*, de plaats ondertusschen aan de Hertogen van Kleef te behandigen, of ten minsten, dat zy by maniere van overgift in onpartydige handen, die het Ryk daar toe zou gelasten, mogt gesteld werden.

Verzogten ook herstel van de rantzoeneeringen, gewelden en berovingen op Ryks-Verwanten gedaan, als mede verzeekering, dat zulks niet meer geschieden zou.

Klagt van Aken.

Verder, dat zy uitdruklyk en wel ernstig bevel hadden te klagen over den overlast, door hun Krygsvolk op het Akensche gebied bedreven, die tot onder de Poort brandschattende. Desgelyks in Westphalen, 't Land van Gulik, en Stigt van Keulen: zy klaagden ook over een Vonnis, tegen die van Gelekercke geweezen.

Ook dat de Heeren Fockers van Ausborgh, Ryks-Verwanten, hunne Renten in Vriesland onthouden werden, met dergelyke beschuldigingen meer: waarom zy verzogten, dat die zaken door eenige Kommissarissen overwogen mogten werden, om alles te verstaan, overleggen en in orde te brengen, en dat daar toe eene schorssing van Wapenen mogt werden toegestaan, hopende, dat, door des Keizers en Ryks tusschenkoming, de wederpartye daar toe ook zou gebragt werden, enz.

Antwoord der Staten aan de Keizerlyke Gezanten.

Hier op hebben de Staten der vereenigde Nederlanden geantwoord, den 7den van Zomermaand, dat zy den Keizer en Ryks Vorsten zeer bedankten voor de zorgvuldigheid over de Nederlanden: dat van hunnen 't wegen altyd getragt was aan het Ryk en Vorsten, naar hun vermogen, alle eer en genoegen te geven, met wedergevingen en voldoeningen, volgens het besluit van Regensbergh, enz. Het was hun verdrietig te horen, dat de Keizer valsch

zou

zou verwittigd zyn, dat zy eenige nieuwe plaatzen ingenomen hadden, zederd dat de Spaanſchen zouden wedergegeven hebben de Steden, die zy inhielden; als nopens Emmerik, baden zy te overwegen, dat die Stad nooit door de Spaanſchen was wedergegeven; maar alzo de Spaanſche die met geweld inhielden, tegen dank van 't Ryk, had hunne Veld-Overſte, Prins Maurits, in 't Jaar 1598, die van de Spaanſchen genomen, en wedergeſteld in handen van den Vorst van Kleef, haaren Heere, onder voorwaarde geen Spaansch Guarnizoen meer daar in te laten inkomen: en zederd, in 't Jaar 1599, als de Spaanſchen Gennep en Rees hadden ingenomen, en tegen de Stad weder aanvielen, had de Burgerye van hen begeerd eenig van hun volk daar binnen te leggen tot hunne beſchutting, die daar ook zederd gebleven waren.

Aangaande 't Kaſteel van Lobitz, dat was nooit door de Spaanſchen bezeten; maar in 't voorgaande Jaar, alzo het Spaanſche Leger daar by henen trok, waren zy genoodzaakt Guarnizoen daar in te leggen, tot hunne verzeekering: gelyk zy ook deden in de Stad en Huis te Huizen en Sevenaar, welk Guarnizoen, zo haast de Spaanſchen naar Bommelerwaert vertrokken waren, zy weder uitgeligt hadden, 't welk zy ook te Emmerik doen zouden, als de Spaanſche beloofden dat niet weder in te nemen. Insgelyks met Rhynberck, wanneer de Spaanſchen dat, met andere plaatzen, die zy nog houden, verlaten zullen, en door den Vorst van Kleef alle goede gunſten beweezen werden aan Prince Maurits en den Grave van Solms, om in vrede te mogen bezitten de goederen van de Gravin van Nieuwenare en Meurs, hun door uiterſten wil gemaakt. Dit was, zederd het Jaar 1597, de derde reis, dat zy aan het Ryk hadden wedergegeven de plaatzen, den Spanjaarden afgenomen, waarom men hoopte, dat zy nu voor de vierde reis hen niet dringen zouden weder-

1600\. geving te doen, voor dat de Spaanschen desgelyks deden.

Tytel van Schenkens Schans.

Nopens Schenkens-Schans, op 's Gravenwaerd, gaven zy in overweging, dat in 't Jaar 1586, de Spaanschen zelfs voorgenomen hebbende daar omtrend eene Sterkte te bouwen, om voet te hebben in Gelderland en Kleef, zy hun voorgekomen waren, en hadden, tot hunne bescherming, die Sterkte gebouwd, zonder dat die van Kleef daar over klaagden, als zynde Gelders, schynende alleen eenigen Tytel van burgerlyk regts-gebied te willen vorderen, zynde blyklyk, dat de Geldersche Oppermagt daar in niet benadeeld werd, waar over de vereenigde Staten, na dat de Sterkte gebouwd was, in 't Jaar 1590, voor den Keizer toonden 't regt, dat zy hadden, daar tegen toen niet gezegd werd, waarom zy voortvoeren die plaats te sterken, des zy hopen, ziende, dat zy gebouwd was op eenen ledigen grond, *Ad legitimam defensionem*, dat te zullen blyven bezitten, zynde eene plaats, daar naar hunne Vyanden zo stonden, ziende ook, dat de Vorst van Kleef daar over toen niet klaagde, geloofden zy, dat hy niet anders aanhoud op de wedergeving, dan door het aanzetten en de list der Spaansche: en aangaande het verzoek van die Sterkte in bewaring te willen stellen in onpartydige handen, en hen belasd te houden met deszelfs onderhoud, dat was alleen om de Spanjaarden te gelieven.

Nopens de voldoening der geleede schaden reekenden zy, dat de Spaanschen die behoorden te voldoen, die moedwillens, om hun eigen Land te verschoonen, op Ryks-bodem getrokken waren, om van daar in de vereenigde Landen te breken, daar tegen zy genoodzaakt waren zig te stellen; dat daar door eenige uitlopen in 't Ryk gebeurd zyn, dat was tegen hunnen wil en Plakaten: zo zy de Spaanschen op Ryks-bodem niet hadden laten komen, zou zulks nooit geschied zyn.

Voor

Voor die van Aken beloven de Staten zo goede orde te ſtellen, dat zy geene oorzaak van klagen hebben zullen, zo zy zig ook houden binnen de palen van onpartydigheid, zig tegen de eene partye niet gunſtiger dan tegen de andere dragende. 't Zelve zeiden zy ook die van Keulen, Gulik en andere toe, betuigende hun alle overlast leed te zyn. 1600. Beloven orde te ſtellen voor de Stad Aken.

Aangaande de Renten van de Heeren Fockers, in Vriesland, zo het blykt, dat zy daar in geregtigd zyn, zullen zy allen vlyd aanwenden, dat hun goed regt zal gedaan werden.

Nopens de voorgenome zending tot vrede-making, beſloten te Regensborgh, was het blyklyk, dat door beide, den geſtorven en tegenwoordigen Koning van Spanje, nooit anders gezogt was, dan de Nederlanders de Spaanſche ſlavernye te onderwerpen, 't welke vooral beoogd was in de gift der Landen aan de Infante, waar by de Aards-Hertogen en Nakomelingen by Eed verpligt zyn hunne Regeering te regten naar den wil, bevel en goeddunken van den Koning van Spanje, tegen de Privilegien en loflyke gewoonten der Nederlanden; ook zynde de Momboirſchappen en Huwlyken van de Princen der Nederlanden gehouden aan het goeddunken van Spanje, der Landen Vryheden vernietigd, en gemaakt *Feudæ taire in perpetuum* van de Kroon van Spanje, de vryheid der Zeevaard beſneden en verboden, naar goeddunken van Spanje: zynde ook gezwooren eeuwig te onderhouden den Roomſchen Godtsdienst, en geenen anderen: en deeze voorwaarden zo ſterk te moeten onderhouden, dat zy om de minſte overtreding het ganſche Land verbeuren. Zwarigheden en agterdenken in de ſchenking der Landen aan de Aards-Hertogen.

Boven dien diende die gift der Nederlanden hun tot verzeekering, dat 'er niets goeds mede gemeend werd, als blykt by het begin van hunne Regeering: want de Koning van Spanje had voor eerst de gemeene trouw gebroken, met zo veele Schippers en Zeevolk der Nederlanden gevangen te ſtellen, die

zyn Vader toeliet in Spanje te komen tot zyn eigen nut en voordeel.

De Aards-Hertog had ook, zederd zyne aankomst, zyn Paspoord en vrygeleid gebroken, bevelende de arme Visschers ter Zee te rooven en vangen, de tyd van hunne Paspoord nog durende.

Door den Admirant van Arragon had hy zyne Buurlanden en Vrienden vyandlyk aangetast, derzelver Steden met geweld bezeten, de Inwooners met alle barbaarschheid handelende, noemende andere, die met hem niet te doen hebben, Rebellen, enz. dit wel overleggende, hadden zy behoorlyke reedenen te oordeelen, dat het hun niet eerlyk nog voordeelig kon zyn den Aards-Hertog te erkennen, of met hem of Spanje te handelen: waarom zy ootmoedig de Keizerlyke Majesteit en des Ryks-Vorsten verzogten alles met medelyden te willen overleggen, enz.

Na deezen hielden de Keizerlyke Gezanten sterk aan, dat zy wilden bewilligen in de zending, op den Ryks-dag beslooten, die andere reedenen mogten by te brengen hebben, en dat zy alle stukken tog wel wilden overleggen: daar op de Staten weder, den 12den van Zomermaand, antwoordden, dat zy zig op de stukken van wedergeving en herstel ryp bedagt, en, na het uitwyzen des loops, dien men, zederd den Jaare 1594, gehouden had, bevonden hadden, dat het besluit van Regensborgh voor het Ryk nog de Nederlanden nuttig nog voordeelig was. Zy baden, dat men by de Spaanschen wilde aanhouden, dat de schade, de Stad en het Land van Meurs aangedaan, mogt hersteld werden, en zy zouden allen vlyd aanwenden, om het Ryk te gelieven, en orde te stellen van alle uitloopen te verhinderen.

Het verzoek van de Stad Wachtendonck onzydig te stellen, om de uitloopen voor te komen, dagt hun onreedlyk, zynde hunne verovering op hunnen Vyand in Gelderland.

Daar na hebben deeze Keizerlyke Gezanten by de

Sta-

Staten Generaal der vereenigde Landen zo ver gehandeld, en in 't minlyke verdragen, dat zy de Stad Emmerik anderwerf den Vorst van Gulik en Kleef hebben wedergegeven, met voorwaarde en toezegging, dat 'er zo veel, wegens de Keizerlyke Majesteit en het Ryk, zou werden te weeg gebragt, dat de Aards-Hertogen desgelyks de Stad Rhynberck aan den Keurvorst van Keulen zouden wedergeven, om dus het Ryk te bevryden, en wederzyds in vrede te laten, daadlyk toonende, dat zy niets dan goede vriendschap met het Ryk zogten, niets van 't Ryk eischende te houden dan 's Gravenwaerd, daar op zy Schenkens-Schans gebouwd hadden, zynde in geschil, wien die Waerd toekomd, wilden zy dien houden, tot dat 'er over gevonnisd zou werden. Dus werd Emmerik aan den Vorst, zynen Heere, weder overgeleverd, in Zomermaand, tot genoegen van den Vorst en de Gezanten, die van daar vertrokken naar Antwerpen en Brusfel, om ook de wedergeving van Rhynberck te verwerven; maar alzo de Aards-Hertogen naar den Oorlog in Vlaanderen waren getrokken, zyn deeze Gezanten naar Gent gevolgd, daar zy, den 14den van Hooimaand, by de Aards Hertogen, nevens meer andere Gezanten, verzogten, dat Rhynberck ook den Keurvorst mogt geleverd werden, gelyk de vereenigde Provintiën hun reeds voorgedaan hadden, op hun toezeggen; dog hebben zulks toen ook van hen niet verkregen, maar de zaak is uitgesteld tot op een besprek, dat door de Gezanten te weeg gebragt was, tusschen de Afgevaerdigden van de vereenigde Staten, en der Staten van des Aards-Hertogs gehoorzame Landen, als Braband, Vlaanderen, enz. daar over zy Paspoord uit Holland verwagtten, daar mede de vergaderde Staten te Brusfel zeer doende waren: dus werd die Keizerlyke Gezanten verlof tot vertrekken gegeven.

1600.

Emmerik door de Staten aan den Vorst van Kleef wedergegeven.

Door de Keizerlyke Gezanten werd gewag van Vrede gemaakt.

Van de Staten, te Brusfel vergaderd, werden den

1600. Aards-Hertogen middelen vertoond, om tot eenig verdrag te komen.

Den Hertog middelen te Brussel door de Staten voorgehouden, nopens den Vrede te maken.

Voor eerst vertoonden zy, dat zy bemerkten, dat die van Holland en Zeeland weigerden hunne Hoogheden gehoorzaam te zyn, gelyk uit verscheide Brieven en uitspraken bleek, vermits zy zagen, niet tegenstaande de tegenwoordigheid van hunne Hoogheden, en de Privilegien der Landen van hen bezwooren, het Gouvernement van alle de byzonderste Steden en Kasteelen des Lands, als de Kasteelen van Antwerpen, Gent, enz. de Steden Graaf, Lier, de Sterkte van Vlaanderen, de Stad Dermonde, 't Zas van Gent, de Stad en 't Kasteel van Sluys, Nieuwpoort, Duinkerken, de Stad en 't Kasteel van Kameryk, en dergelyke, aan Spanjaarden vergund en gegeven, die de zelve bedienden.

Dit stuk vertoonden de Staten, dat ligt voor te komen was, indien men 't vreemd Krygsvolk uit de voorsz. Steden en Kasteelen ligtte, niet twyffelende, of men zou door eenig ander middel den staat en het gezag van hunne Hoogheden wel kunnen vast maken en verzeekeren, gemerkt de trouw en standvastigheid, reeds meenigmalen genoeg beweezen door veele Steden, die zonder Guarnizoen geweest hebben en zyn, als daar zyn Atrecht, St. Omaers, Bethuynen, Rysel, Valençyn, Doway, Bergen in Henegouwen, Aelst, Doornik, Namen, Mastricht, Brussel, Mechelen, Leuven, Venlo, 's Hertogenbosch, enz. Daarom, zo het hunne Hoogheden geraden dagt, dienden dezelve Steden en Kasteelen voorzien te zyn, met inlandsche Guarnizoenen, na dat de Spanjaarden dezelve verlaten en geruimd zouden hebben.

Ten anderen bragten de Staten by, dat de Vrede belet was, door dien men de voorn: Vreemdelingen tot nog toe zag gesteld en onderhouden in de byzonderste Gouvernementen, regelregt tegen de Privilegien, als in de Stad Limburch, Waerd, 't Land

van

van Cambresis, Brugge, Antwerpen, Gent, Dixmuyden, Lier, Nieuwpoort, Duinkerken, enz. De zwarigheid van deeze Artykuls zeiden zy, kon ligt geweerd werden, gemerkt het Land genoeg voorzien was van inlandsche Heeren, welke men het Gouvernement van de voorn: Steden en Kasteelen mogt vertrouwen, zynde met Eeden aan hunne Hoogheden zo sterk verbonden, als de Spaansche Gouverneurs aan den Koning van Spanje: het welk anders wel eene oorzaak mogt werden, waar door hunne Hoogheden ten laatsten zig wel mogten vinden ontbloot en beroofd van de voorn: Kasteelen en Steden, als die zig mogen houden ten dienst des Konings van Spanje, tot bederf en ondergang des Lands. Om welke reedenen die van Holland en Zeeland voor zeeker hielden, dat de voorn: Steden en Kasteelen, nog waren onder 't geweld en gebied des Konings van Spanje, en niet van hunne Hoogheden. 1600.

Ten derden ontschuldigden zig die van Holland en Zeeland op de vryheid van Godtsdienst, welke hunne Hoogheden by de overdragt gezwooren hadden nimmer toe te laten: daar op zy zeiden, men zou over dat stuk de Theologanten laten twisten, en aan het goeddunken des Princen stellen.

Ten vierden zeiden de Hollanders, enz. dat deeze andere Nederlanden, uit kragt van de voorn: overdragt, scheinen voor Leen of Agterleen van Spanje gehouden te zyn: waar op zy zeiden, dat, gelyk het hunne Hoogheden geliefd had verscheidenmaal, aan de Staten van Braband te vertoonen, dat zy in geene manieren verstaan, dat de Nederlanden gehouden zouden werden voor Leen van Spanje, het hun dus ook gelieve den Koning van Spanje te bidden, dat hy eenige Brieven van verzeekering wilde verleenen, dat zyne meening zodanig niet zy, niet tegenstaande 'er wel eenige schein zy, gemerkt dezelve overdragt iet daar van gewaagd.

Ten vyfden vinden zy zwarigheid, dat die van Ne-

derland niet toegelaten zouden zyn hunne Scheepvaard op Indiën aan te houden, het welk zy zeiden waarlyk tegen de natuur te ftrydén, die van Nederland de Vaard op Indiën te willen verbieden, op zodanigen voet, als hun zal goeddunken, gemerkt zy behooren vry te zyn, om daar hun voordeel te zoeken, zo wel als de Spanjaarden dagelyks doen.

Ten laatften vertoonden zy het mistrouwen van die van Holland en Zeeland, vermits de Vrede, dien zy met hunne Hoogheden zouden mogen fluiten, niet van ftuk tot ftuk onderhouden zou werden, en wat verzeekering men hun zou mogen geven. Om dit wanrrouwen voor te komen, dagten zy, dat men aan die van Holland en Zeeland vrygeleid behoorde te geven, om in de Vergadering van de Staten Generaal ontfangen te werden, en daar te handelen van den Vrede of ftilftand van Wapenen, daar op zy zig beter betrouwen, met magtiging van hunne Hoogheden, behoudens altyd, dat, ten aanzien van de gehoorzame Provintiën, niet zou werden veranderd in 't ftuk van den Roomfchen Godtsdienst, nog iet betreffende het gezag van hunne Hoogheden; maar wel te mogen handelen van onderlinge wedergevingen van Goederen en Privilegien, en dat het befluit van den Vrede gefchiede onder uitdruklyk beding, dat, ingevalle alle 't geene met die van Holland en Zeeland zal werden befloten, hun van ftuk tot ftuk niet onverbreeklyk gehouden werde, zouden de voorn: Staten Generaal zig verbinden alles te doen onderhouden, en tot dien einde die van Holland, enz. te helpen; ook by gebrek van dien zouden de Staten Generaal geheel van hunnen Eed, dien zy hunne Hoogheden gedaan hebben, los en ontflagen zyn: en om dat te onderhouden zouden de voorn: Staten zig met Eede aan de vereenigde Provintiën verpligten.

Hier mede troffen deeze Staten nog niet het wit, daar naar de vereenigde Staten tragtten, zo het fcheen: want zy zeiden, dat zy nimmer weder onder

der de Spaansche Regeering wilden komen: want 1600.
zo hunne pylen, eens uit den Pylkoker getrokken, weder daar in kwamen of gebroken werden, zouden die niet ligt weder ſterk by een kunnen raken. Dus veel is 'er te Brusſel van den Vrede onder de Staten gehandeld, wat 'er verder van gevolgd is, zullen wy hier na verhalen, als wy den inval van Vlaanderen zullen verhaald hebben, die veel verandering bybragt, en van beide zyden met vreemde gedagten en inzigten verwagt werd.

De vereenigde Nederlanden, in den laatſten Winter beſlooten hebbende eenen dapperen beledigenden Oorlog te voeren, en hunne wederpartye te bezoeken, vermits het Spaansch Krygsvolk meest gemuitineerd was, door 't groot gebrek aan geld, dat meest uit Spanje moest komen, en alom by den weg verminderd, af en opgegeten werd, of onvolkomen in handen van de Aards-Hertogen kwam, hebben, hoewel het beleg en veroveren van de Schansſen van St. Andries en Creveçeur hun zeer kostbaar en zwaar gevallen had, beraadſlaagd, wat togt zy best mogten aanvaerden, of zy hunne overwinning den Maaskant op, daar de zeekerſte ſcheen, of elders wilden volgen; maar door het groot aanhouden van die van Zeeland, die gaerne hunne Vyanden verder van hen geweerd zagen, is de togt op Vlaanderen beſlooten, op hoop van de Oceaanſche-zee, en Zee-Kusten van Spaanſche Vrybuiters te zuiveren, zo zy hun de Zee-ſteden konden afnemen, daar mede niet alleen de Admiraliteiten grote onkosten van Konvojen zouden ſparen; maar zouden zelfs daar door de Provintiën ligter tot hooger bewilligingen van ſchattingen brengen.

De vereenigde Landen beſluiten eenen togt op Vlaanderen.

Alles, tot zulk eenen togt noodig, door de vereenigde Landen bezorgd zynde, heeft Prins Maurits, met de gewoone Raden van Staten, den last daar van ontfangen, die nieuwe ligtingen van Krygsvolk hebben gemaakt, en het oud Krygsvolk, daar toe noodig, doen beſchryven, met veele Edelen,

Hee-

1600. Heeren en Graven, en meer dan agthonderd scheepen van allerhande zoorten gereed zynde, heeft hy in Holland gescheept honderd agtentwintig Vaandelen Voetvolk, vyfentwintig Vanen Ruiters, dertig stukken grof Geschut, en zeven Veld stukken, met allerhande Krygs-tuig, tot een Veld-Leger noodig, orde stellende op allerhande noodige ampten en bedieningen, latende alom goede orde, de Landen wel voorzien, als in Vriesland, den Grave Willem van Nassau, Stadhouder, en in Braband den Grave van Hohenlo, elk met taamlyke hopen Krygsvolk, te voet en te paerd, en de plaatzen met Guarnizoenen bezet. De Staten Generaal deden, naar hun gebruik, door alle hunne Provintiën eenen gemeenen Vast- en Bede-dag afkondigen, om Godt om zegen te bidden.

Dus alles vaerdig zynde, is Prins Maurits, den 17den van Zomermaand, uit 's Hage gescheiden, en is, den 19den, in Zeeland gekomen, daar hem de Wind geenzins heeft willen dienen, om met de Vloot in Zee, naar de Zee-kusten van Vlaanderen, te steeken. Dus lag hy met deeze zeer grote Vloot, byna ontelbaar, weinig ergens zo veele by een gezien, die men nog veel meer schatte dan zy was, in Zeeland voor Rammekens: des hy aan Land voer, om met de Afgevaerdigden van de Staten Generaal te besluiten, daar zy te zamen bestemden, ziende, dat de Wind geenzins kon dienen, en het volk en paerden hooi, stroo, zoet water, enz. noodig hadden, dat men aan het naaste Land van Vlaanderen zou varen en dus verder te Land intrekken: welk noodig besluit strekte tot groote veragtering van hunnen aanslag, die scheen te zyn om Nieuwpoort te beleggen, daar voor zy byna beschansd konden geweest zyn, eer de Aards-Hertog 'er kennis van kon hebben.

Prins Maurits zeild, door te- Waarom de geheele Vloot, omtrend duizend Zeilen sterk, den mond van de Rivier de Schelde is opgevaren, naar het Zas, de Haven van Gent, en land-

landdden, den 21sten en 22sten van Zomermaand, te Philippinen, daar eene Schans lag, bezet met omtrend veertig Mannen Spaansch Krygsvolk, die, na dat hunne Sergiant met eenige anderen geschoten waren, met hun zyd-geweer, den 21sten, daar uit trokken, en den 22sten werd, in minder als vyf uu ren, het overige van het geheele Leger aan Land gesteld, met allen nooddruft, en de scheepen werden met het aankomende hoog water weder naar huis gezonden. 1600. gen-Wind naar Philippinen, trekkende door Vlaanderen naar Oostende.

Het volk werd daar geagt sterk te zyn omtrend twaalfduizend Mannen te voet, en tweduizend te paard, welken aangezegd en belasd werd elk zig te verzorgen van nooddruft en lyftogt voor zes of zeven dagen, en onderweg water te drinken, indien zy niet beter vonden. Heer Pieter Sidelniski, Sergiant Major van 't geheele Leger, stelde alle orde op de Lydsmannen, om naar Oostende te trekken, met het Paerdevolk gedrukte briefjes uitzendende, en alle goede behandeling aan het Landvolk toezeggende, zo zy voorraad van Wagens, leeftogt en nooddruft aanbragten: en het tegendeel doende, hadden zy brand te wagten.

Zy zyn met zes halve Kanonnen opgetrokken naar Eecklo, en dus naar Male by Brugge, alle Sterkten en Schansfen in hunnen weg innemende. Zy trokken, den 26sten van Zomermaand, voorby, en byna rondom de Stad Brugge, die dapper naar het Leger uitschoten, dog met kleine schade, en kwamen te Jabbecke te Oudenborg, daar de Schans verlaten was, en dus naar Oostende, daar men mede verstond, dat de Spaanschen de Schans van Bredene verlaten hadden, die Prins Maurits beide deed bezetten, latende Oudenborg, als eene doortogt, daar aan veel geleegen was, zynde de voorname doortogt om in Vlaanderen te vallen, zo hy meende, wel voorzien, met zes Vaandelen voetvolk, dog niet boven de vyf honderd Mannen sterk, onder den Kollonel Jan Pyron, met twe Vanen paerden, zynde omtrend honderd-

Oudenborg ingenomen en bezet.

vyf-

1600. vyftig paerden, en den Luitenant Kollonel Bruges te Bredene met vyf Vaandelen Knegten, en eene Vaan Ruiters.

Prins Maurits komt te Oostende, neemd Albertus Schans.

Te Oostende gekomen zynde, gaf Prins Maurits last aan den Grave van Solms aan te tasten eene Schans, Albertus genoemd, geleegen aan de Westzyde van Oostende in de Duinen, eene kleine halve myl van de Stad, daar op Kapitain Michiel Neron lag, welke, na dat 't tagtig scheuten ontfangen had, het overgaf, omtrend honderdveertig Mannen daar aftrekkende onder twe Vaandelen: daar werden in gevonden twe kleine metale en drie yzere stukken Geschut. Deeze Schans Albertus gewonnen zynde, dagt Prins Maurits niet geraden eenigen tyd te verslyten, om de andere Schansen, als Isabella, enz. te winnen, als geleegen in moerassen, en kwalyk by te komen: des hy, den laatsten van Zomermaand, optrok naar Nieuwpoort, latende, nevens Oudenborg, Plassendael, Bredene, Snaeskerke en andere plaatzen, voorzien met eenig Krygsvolk.

Prins Maurits trekt naar Nieuwpoort, legerd daar, den 1 July.

Nieuwpoort is een fraai, sterk en goed Steedje, wel geleegen, eene kleine halve myl van de Zee, derwaards Prins Maurits trok, om zig daar op de haven te sterken en te beschanssen, en zyne scheepen daar te bergen. In zynen weg vond hy veele Schanssen verloopen, het Land daar vol Schanssen gemaakt zynde tegen de uitloopen van de Guarnizoenen van Oostende: en by Nieuwpoort lag de Sterkte van Nieuwendam met eene Sluis, op een Watertie, dat van Brugge tot Nieuwpoort loopt, nog sterk bezet, en 't Water zo breed, dat hy daar omtrend niet overbruggen kon: waarom 't Leger gedwongen was weder naar Leffinge te rug te trekken, daar hy eene brug gemaakt vond, en verder beterde en vermaakte hy eenen doortogt en weg, die wat gebroken was, met hout en aarde zoden, en dus legerde hy by S^t^. Marie Kerk, na by Albertus Schans, van daar zy, den 1sten van Hooimaand, 's Zaturdags, voor Nieuwpoort kwamen, daar zy,

de

de Sterkte, met drie kleine ſtukken Geſchut, aan den Vuur-toren innamen: door vrees verlieten die van Nieuwendam ook hunne Schans, uittrekkende met driehonderd Mannen, die Prins Maurits terſtond deed bezetten, daar mede zyn Leger langs dien weg bevryd was. 1600.

Eenige van 't Paerdenvolk hadden van Philippine eenen loop in 't Land tot by Gent gedaan, daar zy de Geelroks paerden van Brugge, en de Kompagnie van de Casſelrie van Oudenborg, ſloegen, en hadden gevangen genomen Jongheer Jan Serclaes, die eertyds Pagie van den Prince van Orange was geweest, en namen ook veele Hoornbeeſten.

Te Nieuwpoort in de Haven kwamen, den 1ſten van Hooimaand, met het eerſte ty, omtrend honderd ſcheepen met leeftogt en allerhande Krygs-tuig: de twe derde deelen van 't Leger werden gelegerd aan de West-zyde van de Haven naar Duinkerken, en de overige aan de Oost-zyde, en die dag was beſteed, om het Leger te leggen, bezigtigen en af te ſteeken.

Gevegt tuſſchen de Galeien en het Oorlogs-ſchip van Kapitain Blancker.

Terwyl het Leger van Prins Maurits door Vlaanderen trok, waren veertig of vyftig heuden en platte ſcheepen, geladen met Baggagie en leeftogt, den 25ſten van Zomermaand, uit Zeeland naar Ooſtende gezeild: deeze hadden tot Konvooi een Oorlogs-ſchip, daar op Adriaan Blancker Kapitain was: deeze voor Blanckenbergh gekomen zynde, werd de Wind zeer ſtil; dit de Galeien te Sluys merkende, zyn met vier Galeien uitgeroeid op deeze Vloot, en namen 'er agttien of twintig van, waar uit het volk meest met ſchuiten ontvlugt was: in zommige ſtaken zy het vuur, en eenige namen zy met zig. Het voorſz Oorlogs-ſchip weerde zig zo veel het kon; maar wegens de ſtilte was het als een Vogel, die zonder vleugels niet vliegen kan. De Galeien kwamen hem wel digt aan, maar boordeerden niet, meenende dat met hun Geſchut te doen zinken, of tot overgeven te dwingen, en werd meermalen dwars door geſchoten, en daar

Eenige ſcheepen van de Galeien genomen.

van

1600. van werd het zo lek, dat 't in gevaar was van te zinken: daar toe wel te pas kwamen eenige Mannen en Vrouwen, die van de verlate en genome scheepen daar in gevlugt waren; en grote weer deden met tobbens, tonnen, ja hoeden, het Water uit te gieten, en 't schip dus boven 't Water te houden: des niet tegenstaande, als de Galeien hem naakten, schoot het schip zo vreeslyk, dat zy telkens wyken moesten. Ten laatsten, als zy nu in 't schip drieëntwintig dooden hadden, waar onder de Kapitain Blancker zelfs was, met meer gekwetsten, en weinige gezonden of ongekwetsten, en zy hun zeer wanhopig toeriepen veel liever 't vuur in 't Buskruid te steken, dan zig over te geven, en dus alle even ryk te sterven, gaven de Galeien ook den moed verloren, en verlieten dat, hebbende grote schade, en veele dooden, onder hun volk geleden, vertrekkende naar Sluys met goeden buid, en dus raakte het schip nog weder binnen Vlissingen.

Gevegt tusschen den Admiraal Duyvenvoorde en de Galeien. 's Anderendaags, den 26sten van Zomermaand, is Jongheer Johan van Duyvenvoorde, Admiraal van Holland, met zes Oorlogs-scheepen, en zes Smakzeilen, ten Oorlog wel toegerust, uit Zeeland naar Vlaanderen gevaren, om Konvooi te doen omtrend honderdvyftig scheepen, geladen met het Geschut en Krygs-tuig voor 't Leger. Deeze Vloot voor Sluys gekomen zynde, werd de Wind zeer stil, waar op de vier Galeien ook uitkwamen; maar alzo in 't kort de Wind weder wat begon te wajen, kwamen de Oorlogs scheepen hun zo na, dat zy niet alleen getroffen werden van 't groot Geschut, maar ook van de meenigte van musquetten, zo dat zy met groot geweld tegen en in den Wind moesten oproeien, en dus ontvlugten: een van de Galeien was zo doorschooten, dat zy lang zig op eene zyde hellende moest houden, om het gat te stoppen.

Een Turk wonderlyk onkomen. Zeekere Turk, gebooren van Konstantinopelen, zynde een Slaaf op eene Galei, een kloek ervare Man, dien wy zelfs gezien en gesproken hebben,

werd,

werd, tot zyn geluk, de ketting, daar mede zyn 1600. been vast was, afgeschooten, en hy ongekwetst: des hy zig los ziende, sprong met nog een stuk ketting aan zyn been in de Zee, zwemmende naar de Zeeuwsche scheepen, in groot gevaar, want zy naar hem schooten; maar in 't zwemmen toonende zynen ketting, werd hy van de scheepen ingenomen, die hy het voornemen van de Galeien en hun verlies vertelde. Hy werd daarna door Prince Maurits gekleed en vereerd, en tot dienst verzogt: dog alzo hy te Konstantinopolen een Man van goede middelen was geweest, verzogt hy zyn Paspoord, ten ware men hem wilde gebruiken om eene Galei te regeeren, gelyk hy eertyds by de zynen gedaan had, om Spaansche slaven te gebieden, welk gebruik de Nederlanders niet wilden beginnen: en hy is met Paspoord over Engeland naar Barbaryen gevaren, en dus over Land naar Konstantinopolen, daar hy de Princen, Koningen, en groten Turk, zynen Heere, der Christenen ganschen Oorlog wilde vertellen.

De Aards Hertog Prince Maurits intogt in Vlaanderen verstaan hebbende, die eer dagt te Rhynberck of op den Maaskant besprongen te werden, daar hen 't geluk scheen te lokken, had nu reeds eenige Vaandelen in Gelderland vergaderd, om de loopen van de Guarnizoenen van Wachtendonk te weeren: deeze deden zy terstond, onder Don Louys de Velasco, naar Vlaanderen overkomen: hy zond ook alom aan de gemuitineerde Soldaten en andere den Grave van Solre, Don Augustino de Herrera, Kastelein van Gent, en Don Alfonso d'Avalos, om die te bewegen tot gewilligheid, of deezen noodigen dienst nog te doen, verdragende met de Walen, dat zy negen Maanden zoldye zouden hebben, de Italianen, Spanjaarden en Duitschers zouden ten vollen betaald werden, maar zy zouden 't in bygemelde tyden of in negen Maanden betalen. Om hen hier toe te brengen werden geenerhande overreedin-

De Aards-Hertog rust zig tegen Prins Maurits, bewegende de Gemuitineerde.

1600 gen, toezeggingen, verpandingen en beloften gespaard, dat men deeze geleegenheid niet behoorde te verwaarlozen, maar gade te slaan, den Vyand nu in 't blote veld hebbende, op gelyk voordeel en plaats, daar zy dien altyd gewenscht hadden eens te mogen ontmoeten. Dat zy nu van den Aards-Hertog zelfs zouden aangevoerd werden, die zyn leven met hen wilde wagen, en zyn perzoon en eer verpanden.

Hier mede zyn de voornaamste Gemuitineerden van Diest zo ver gebragt, dat zy hunne vaerdigste benden zonden, niet onder hunne behoorlyke Kapitains en Officiers, maar onder hun verkoren Hoofd, en onder eene nieuwe grote banier, latende bezetting in hunne gegunde Steden, met hunnen tros en Baggagie; zo dat die Gemuitineerden over de tweeduizend te voet en te paerd sterk waren, en trokken met alle vlyt naar Vlaanderen, op de bescheide plaats, te Langerbrugge omtrend Gent, daar ook La Bourlotte en andere onder hunne Kollonellen, en veele uit de Guarnizoenen alom vergaderden. De Gemuitineerden van Hamont konden door den Marquies de Montenegro nog den Heere van Achicourt tot geenen dienst gebragt werden, dan na den slag.

De Aards-Hertogen monsteren hun Volk by Gent, den 29 July.

Dus trokken zy alle naar Gent, onder de voornaamste Gebieders, als don Jeronimo de Monroy, Louys de Villar, Gasper Sapena, Don Alfonso d'Avalos, Don Rodrigo Lazzo, Kapitain van des Aards-Hertogs Guarde, Don Joan de Braccamonte, den Grave van Busquoy, La Bourlotte, Bastock, en andere Officiers, vrywillige Waaghalzen, Entredenitos, Hovelingen, en vrywillige Burgers van de Steden daar omtrend: deezer benden waren alle te Langerbrugge by Gent, den 28sten van Hooimaand, gereekend honderd vierenveertig Vaandelen voetvolk, onder zeven Regimenten, met verscheide Kompagnien uit de Regimenten van den Grave van den Berge, den Marquies van Varrabon, den Grave van Barlaymont, den Heere van Barbanson, en den

Heere van Achicourt: daar waren ook negentien Vanen Ruiters, zo Lançiers en Curassiers als Archebusiers te paerd, met zeshonderd Ruiters van de Gemuitineerden van Diest. Deeze alle waren sterk gereekend omtrend veertienhonderd te paerd en elfduizend te voet, alle oud en ervare Krygsvolk: zy monsterden den 29sten van Zomermaand, en de Aards-Hertog en Infante hebben zig daar onder vertrouwd; rondom en door de slag-orde rydende, heeft de Infante den meesten hoop by een geroepen, en hen aanspreekende, vermaand dapper te stryden tegen haare Rebellen, ontrouwe Onderdanen, en ondankbare Ketters, onder de baniere van de Roomsche Kerk, en ter gedagtenis van haaren Vader, den Koning van Spanje zaliger, Vlaanderen te beschermen, en den Hertog bewaren, het zou van Godt en van hen vergolden werden, enz. 1600.

De Aards-Hertogin vermaand haar Krygs-volk te vegten tegen haare Rebellen.

Daar waren ook by, als Generaal van het Paerdenvolk, Don Francisco de Mendoza, Admirant d'Arragon, meermalen genoemd, Don Louys de Valasco, Generaal van het Geschut, Graaf Frederick van den Berge, Veld-Maarschalk, de Graaf de la Fere, genoemd Seneschal de Montlimar, en andere. De voorname Heeren van den Lande waren belasd te Brussel in de vergadering van de Staten te blyven, om de schatting te vorderen.

Oversten des Aards-Hertogs.

Dit Leger met zyn Geschut en behoeften is naar Brugge getrokken, den laatsten van Zomermaand, gelyk ook de Aards-Hertog, die op den weg verstaande, wat Prins Maurits uitgeregt had, straks trok op Oudenborgh, daar de doortogt is van Brugge op Nieuwpoort, en legd op het watertie Yperlee, daar de Kollonel Pyron met zes Vaandelen en twe Vanen Ruiters binnen lag, dat hy deed opeischen. De Kollonel Pyron had dien dag honderd Mannen uitgezonden, om een Konvooi van Oostende te doen, en nog honderdvyftig Mannen met honderdtwintig Ruiters, om eenen buid voor Brugge te halen, niet denkende, dat de Aards-Hertog met zyn Leger hun

De Aards-Hertog trekt voort op Oudenborgh.

1600. zo na by was, en daarom veel naerstiger waren, om een deel Koejen voor Brugge te halen, dan hunnen last te volbrengen, en wel op hunne verweering te letten, daar door Pyron, zig onsterk binnen Oldenborgh vindende, en van zyn uitgezonden Volk niets hoorende, vermits die den Vyand gemisd hadden, heeft verzogt te verdragen, hoewel hy wel wist, van hoe veel aangeleegenheid de plaats was: hy handelde met Don Augustin de Herrera, Kastelein van Gent, kort daarna met Don Louys de Velasco, den Heere de Ryvas, den Secretaris Morienfart, en verdroeg voor zig en de Sterkte van Snaeskercke, daar in lagen de Kapitain Busligny en Hans van Eyndthoven, elk met zyn Vaandel. dat zy daar uit zouden trekken met Wapens en Baggagie, zonder gevuurde Lonten: en die van Snaeskerke met agterlating van hunne Vaandels, zonder de Brug af te breeken, uitsluitende de Soldaten van St. Andries en Creveceur: dit verdrag was, den 1sten van Hooimaand, des Jaars 1600, onderteekend Albertus, en onder door den Secretaris Vasseur: dus trok Pyron naar Oostende, niet zonder gevaar van vermoord te werden, ten ware Don Louys de Velasco hen beschermd had: dog dien van Snaeskerke werd het verdrag niet gehouden; maar zy namen de gemuitineerden eerst hunne Wapenen af, en daarna doorstaken zy ze met de voorsz. Kapitainen: de Aards-Hertog daar van hoorende, zond derwaards Graaf Frederik van den Berg, om hen te verschoonen, maar te laat. Kapitain Bruges, te Bredene leggende, heeft, uit vrees van dit innemen, zyne Sterkte ook verlaten, en is naar Oostende getrokken, eer hy den Vyand zag.

Neemd Oldenborg en Snaeskerke, daar hy tegen zyn verdrag handeld.

Hier van heeft ten eersten Pyron de Afgevaerdigden der Staten, te Oostende gebleven, en daar na ook Prince Maurits, verwittigd, door den Kapitain Wageman, daar van hem de tyding kwam den zelven 1sten van Hooimaand, na middernagt, terwyl hy bezig was geweest zig te legeren voor Nieuwpoort.

poort: hier van zeer ontzet en verwonderd zynde, om dat hy van hunne komst niet gehoord had, ook dagt hy niet, dat de Aards Hertog zo haast op de been kon zyn, en dat Oudenborgh met het Volk, dat daar ingelaten was, het wel eenige dagen zou hebben tegen gehouden, tot dat hy daar by gekomen had, heeft hy zeer stil in den nagt doen last geven aan alle de scheepen met het hoog water uit te loopen, en van 't Volk, dat nog op de Oost-zyde van de Haven van Nieuwpoort lag, onder Graaf Ernst, naar Oostende, en om den doortogt van Leffingen naar Albertus Schans in te nemen en te bewaren gezonden 't Schotsche Regiment onder den Kollonel Edmonts, en 't Zeeuwsche Regiment onder den Heere Charles van der Noot, met vier Benden Paerden en twe halve Kanons, en zou mede tot hen voegen het behoude volk van Pyron en Bruges, met last de Spaansche den voorsz. doortogt af te snyden. De vier Kompagnien paerden waren de Kompagnien van den Heere van Risoir, ook het bevel hebbende over de drie andere Kompagnien, die waren des Heeren van Merwede, des Heeren van den Tempel, met zynen Luitenant Beringen, en de Kompagnie van Stakenbroek.

De Kollonel, Heer Charles vander Noot, had bevel over zeven Kompagnien Voetvolk van zyn Zeeuwsch Regiment, als zyn eigen Vaandel, dat van de Kapitains Jugenhaef, Turqueau, Prince, Walraven, la Grappe en Rolle. De Schotsche Vaandelen waren de Kollonel en Ridder Edmont, de Vaandels van Borg, Stewaert, Kaddel, Barclay, Andries Murray, Kilpatrik, Hinderson, Michiel, Nisbeth, Kar, en Strachem, te zamen twaalf Vaandelen.

Dit volk, onder Graaf Ernst gezonden, was door Prince Maurits belasd den doortogt en brug te Leffingen in te nemen en af te breeken, en den Hertog daar zo lang te stoppen, tot hy zyn volk weder over de Haven van Nieuwpoort zou hebben gebragt, en

1600. hem te hulp zou komen: want hy verstond uit het onderteekend verdrag van den Hertog, aan Pyron gegeven, dat de Hertog daar zelfs in perzoon was met alle zyne magt, dat zy te voren kwalyk hadden kunnen geloven.

Nederlaag van Graaf Ernst, gezonden van Prince Maurits, om den doortogtte bewaren, den 2 July.

Als Graaf Ernst daar gekomen was, vond hy den doortogt reeds door de Spaanschen ingenomen, waarom hy, niet wetende wat best te doen, te trekken naar de Schans van Albertus, of daar te blyven, ten laatsten voornam zig daar met zyn volk vast by een gesloten te houden, tot dat hy meer bystand kreeg, zo hy dagt. 't Volk van den Aards-Hertog de benden van Graaf Ernst ziende, en meenende, dat 't geheele Leger daar was, hield eerst een wyl stil; maar daarna merkende, dat de hoop niet groter werd, trokken zy daar naar toe, waar door de vier Vanen Ruiters, by Graaf Ernst zynde, den schrik kreegen en de vlugt namen, zonder dat zy door 't gebod van den Grave konden opgehouden werden, en zyn Voetvolk dat ziende, kreeg ook de vrees, en begon ook te loopen, meest hun geweer neerwerpende: die van het Regiment van der Noot vlugtten naar de Schans van Albertus, de Schotten onbedagt door de Duinen naar de Zee: des de Ruiterye van den Aards Hertog dat ziende, dapper op hen trof, waar door zonder slag of stoot veele van hen verdronken en eenige dood geslagen werden, de twe stukken Geschut en Vaandelen werden genomen, zo dat in die grote wanorde wel zeshonderd Schotten omkwamen, met zeven Kapitains, te weten, Stuart, Barclay, Kilpatrick, Andries Murray, Michiel, Nisbeth en Strachem, waar van Barclay en Murray, na dat zy lang gevangen waren geweest, doorstooken werden. Van 't Regiment van van der Noot bleven omtrend honderdtagtig Mannen verslagen, daar onder mede waren de Kapitains Turqueau, Walraven en La Grappe. Van 't volk van den Kollonel Pyron en Bruges, mede uit Oostende gekomen, verjaagd en vervolgd tot de Poorten van Oostende,

't Getal der dooden met de Kapiteins.

ble-

bleven dood omtrend honderd Mannen, met den Kapitain Gistelles, de overige van het volk behield zig binnen Oostende, met den Heere Graaf Ernst, den Kollonel van der Noot en andere. 1600.

De Spanjaarden deeze Overwinning zonder eenig verlies bekomen hebbende, hielden geene gevangenen van die in 't leven, zo om zig met dezelve niet te belasten, als om dat zy last hadden niets levende te laten dan den Prince Maurits en zynen Broeder, den eenen om zyne dapperheid, den anderen om zyne jongheid, die zy meenden hun niet te kunnen ontkomen, hen nu afgesneden hebbende van Oostende; zy hadden te vooren gemeend den doortogt van Nieuwendam te nemen, maar vindende den weg van Leffingen open en onbezet, waren zy door die geleegenheid dien ingetrokken, en nu tot deeze Overwinning gekomen. Maar terwyl zy raadslaagden, hoe verder te trekken, en of 't hun geraden was of niet, daar in des Aards-Hertogs Oversten van verscheide gevoelen waren, kreeg Prince Maurits tyd en uitstel, om zyn Volk van over de Haven van Nieuwpoort zonder verhindering te brengen. Terwyl hy daar mede van 's morgens bezig was, om orde te stellen, en zyn Volk weêr over de Haven aan de Oostendische zyde te brengen, en uit eenige Soldaten, die van Snaeskerke ontkomen en ontswommen waren, verstaan hebbende, dat zyn Vyand beide de Kompagnien had doen ombrengen, en den weg hield naar den Nieuwendam, zond hy vroeg den Heere van den Tempel naar de Sterkte op den Nieuwendam, om meer Volk daar in te brengen, en dezelve te vermanen, dat zy de plaats zouden houden en verdedigen, en daar toe hun aan te zeggen, dat hy in woord als Prins beloofde hun met zyn geheel Leger te hulp te komen, zo dra dat over de Haven zou gebragt zyn: en om beter orde te stellen op de zaak van die van Nieuwendam, daar van hy tyding kreeg, dat de Vyand voor zeeker op hen aankwam, was hy gegaan in de kleine vuurboet van de

Wreedheid van des Aards-Hertogs volk tegen de gevangenen.

Groote naerstigheid en zorgvuldigheid van Prince Maurits.

1600. de Stad, om op alles by de hand te zyn, ook orde te stellen tot het overtrekken van 't volk, en daarna het uitbrengen van de scheepen, die nog in de Haven lagen met het laag Water, en dien nagt niet hadden kunnen uitkomen, en daarom een ander hoog Water noodig hadden: hy belastte dat de voorhoede en slag-orde met het lage Water ten negen uuren zouden overtrekken, en dat de agterhoede voor de Stad zou blyven, tot de scheepen verder uit de Haven zouden gebragt zyn, en men meer verzeekerdheid zou hebben van den weg, dien de Aards-Hertog hield, hopende, zo hy naar den Nieuwendam kwam, gelyk hy vast meende, dat men hem daar zo lang zou kunnen ophouden, dat hy tyd en stond zou hebben, om met orde in alles te voorzien, en om in allen gevalle zyne agterhoede tot zig te mogen trekken, als 't noodig zou zyn, liet hy in haast eene brug over de Haven aan de vuurboet maken, om niet te behoeven weder naar laag Water te wagten, en om tot dit alles orde te doen volgen, had hy veele Heeren en Officiers by zig ontboden, en Graaf Lodewyk belasd, zo tydlyk hy kon, met eenige Vanen Ruiters door de Haven te trekken, om op de andere zyde te zyn, 't welk Graaf Lodewyk deed, en bragt met grote moeite vyf Vanen Ruiters door de Haven; deeze omtrend ten zeven uuren doorgekomen zynde, ontdekten, dat het strand naar Oostende zeer zwart van volk begon te werden, des Graaf Lodewyk eenige welberede Ruiters uitzond, om te ontdekken wat het was, welke weinig voor 8 uuren wederkwamen, boodschappende, dat het hunne Vyand was, met zyn gansche Leger, waar van Graaf Lodewyk Prince Maurits terstond aan de vuurboet, de plaats daar men 's nagts vuurd., deed verwittigen, welke toen hoorde, dat hy zig te vergeefs met den Nieuwendam bekommerde: hy is terstond zelfs aan 't strand gekomen, en het zelve ook zwart ziende, deed hy de voorhoede terstond voorttrekken, in haast met de kleederen door het

Prins Maurits brengd zyn Volk over het Water ten stryd.

Graaf Lodewyk met een deel Ruiters trekt door de Haven.

Wa-

Water, en dat gedaan, en die op de andere zyde ge- 1600.
bragt, en in slag-orde gesteld hebbende, deed hy ook de slag-orde doorkomen, dog met dit onderscheid, dat zy hunne kousfen en broeken uittrekken mogten, en bragt die dus mede nog voor het laag Water door, en stelde ze ook alle op het strand in slag-orde, en deed daar op Horden planten de zes halve Kanons, die zy by zig hadden, belastende de agterhoede aan de vuurboet te blyven, tot dat de scheepen zouden weg zyn, en hy hen by zig ontbieden zou. Kort daarna kwamen by hem eenige perzonen, welke met Graaf Ernst geweest en ontkomen waren, die hem aanzeiden, dat alle 't zelve Volk verslagen was, 't welk hem niet weinig ontstelde; maar ziende, waar hy was, en dat het gerugt van de tyding hem geen goed kon doen, zond hy dezelve perzonen terstond met een Jagt aan de scheepen op Zee, hun op den hals bevelende niemand daar van iet te zeggen, en hy zelfs ontveinsde het tegen 't volk, voorgevende, dat Graaf Ernst met de benden te Oostende was gekomen: hy had ter zelver tyd gaerne gezien, dat zyn Broeder, Graaf Hendrik, nog maar 16 Jaaren oud zynde, ook van daar naar de scheepen had willen gaan, met den Admiraal Nassau, en de uitheemsche Princen, die by hem waren, als de Hertog van Holsteyn, de Prins van Anhalt, de Broeders van Solms, de Heer van Chastillion, de Baron Grey, de Ridder Druery, en andere; maar Graaf Hendrik was daar toe niet te bewegen, en de andere Heeren wilden mede blyven, uitgezonderd de Heer Sidney, Gouverneur van Vlissingen, die maar uit nieuwsgierigheid daar was gekomen, en vreesde, of hem dat van zyne Koningin kwalyk afgenomen zou werden, en deed zig daarom t' scheep brengen naar Oostende. Prins Maurits ziende, dat zyn Broeder en de andere Heeren hem niet wilden verlaten, deed dezelve voorzien van Wapens, om zig te beschermen, en stelde verder orde, om wel te vegten, zo hy best kon, zonder

Voorzigtigheid van Prince Maurits.

Namen der Heeren by Prince Maurits.

1600. eenige vergadering van Krygs-Oversten te houden, uit vrees, dat zy, ziende in wat perk zy waren, en by elkanderen komende, de een meer als de ander mogt vernomen hebben, en dus elkanderen vervaerd maken: het welk hy zag, dat niet helpen kon, vermits zy dien dag Overwinning moesten vegten, of alle verslagen werden. In dit vast besluit hield Prins Maurits zyne voorhoede en slag-orde te paerd en te voet, op het strand in verscheide slag orden gesteld, en zes stukken daar voor geplant, stil, om te zien, wat zyn Vyand doen zou, welke zeer langzaam voortkwam, en hy dorst de Haven van Nieuwpoort niet verlaten, zo om de meenigte van scheepen, die 'er nog in lagen, als dat zyne agterhoede nog over de Haven lag, en in de voorsz. Schans van Nieuwendam wel driehonderd Mannen lagen, die hy alle had moeten verlaten, niet te min ziende, dat de zaken zo gesteld waren, dat hy dien dag zou moeten slaan tegen zynen Vyand, 't zy om Overwinning te hebben, of door te slaan naar Oostende toe, vond geraden alle zaken tot wanhoop en buiten alle hoop en hulp te brengen, dan alleen met wel te vegten, en gaf daarom ten laatsten last aan alle zyne scheepen, die voor 't gat van Nieuwpoort geankerd lagen, dat zy t' zeil zouden maken, en wegvaren naar Oostende, op dat zig niemand verliete op daar zig te kunnen behouden, niet anders verwagtende, als om te vegten, zo haast hy zyne agterhoede zou kunnen overbrengen, en zyne scheepen verder behouden.

Slag-orde van 't paerde volk in Vlaanderen in de voorhoede. Graaf Lodewyk van Nassau, Broeder van Graaf Ernst, had den last van de voorhoede te paerd, hy, zynde Luitenant Generaal van het Paerdevolk, had by zig zyn eigen Vaandel en 't Vaandel van Prince Maurits. Over de Kompagnie Curassiers van zyne Excellentie had bevel de Heer Walraven, Vryheer van Gent, enz. oudste Zoon van den Heere van Oyen. Het Vaandel van Graaf Hendrik Fredrik, Broeder van Prince Maurits, gevoerd van den Ka-

pitain Bernard, alle in eene bende. De twede bende bevolen van Mercelis Bax, zyn Vaandel, het Vaandel van Paul Bax, onder den Luitenant Hans Sixen, en het Vaandel van La Sale. Agter deeze waren de Vaandels Karabyns van Heraugiere, Pierre Paniere, en Baertenberg. 1600.

By deeze voorhoede ſtond te voet het Vaandel van de Guarde van Prince Mauri s, onder den Kapitain van der Aa, met de Kompagnie van den Grave van Hohenlo, onder den Luitenant Strythorst: verder het Regiment Engelſche van dertien Vaandelen, onder den Generaal en Ridder François Vere, zyn eigen Vaandel, die van de Kapitainen Jaxley, Sergiant Major, Denis, Daniel Vere, Honiwood, Hammund, Ogle, Tyrel, Farfax, den Ridder Caliſtenes Broocke, Foſter, Garnet en Holcreft. Slag orde van het Voetvolk in de voorhoede.

Nog het Regiment van den Ridder Horatio Veer, zyne eige Kompagnie, het Vaandel van Sutton, van den Ridder Thomas Knolles, bevolen door Pietfielt, van Pirton, Cicil, Morgan, Meetkerke, Schot, Vaviſour, Cajus-Hartwirſon, en Duxbery, te zamen elf Vaandelen.

By hen ſtonden de Vriezen, bevoolen door den Overſten Luitenant Taco Hettingha, zyn Vaandel, 't Vaandel van den Baron van Sidlenisky, door zynen Luitenant, dat van Gaspar van Euſſum, door zynen Luitenant, van Michiel Hage, Frederik Groeveſteyn, Hans van Osthem, Hans de Vries, Hans Zageman, Quiryn de Blau, Erſart Groeveſteyn, Hans Kyf, Egbert Hovingh, Holſteyn, Asſuerus, Gerrit Schay de jonge, Arusma, en Ripperda, te zamen zeventien Vaandelen. Deeze drieenveertig Vaandelen maakten de voorhoede te voet, en over alle had de voorſz. Heer Generaal François Veer bevel.

Graaf George Everard van Solms leide de ſlagorde, die beſtond in zyne eige Kompagnie paerden, de Vanen van Graaf Frederik van Solms, Jan Bax en Joost Wyerich Clouſt: in eenen anderen hoop, de

1600. Vanen van Godert van Balen en François Veer, gevoerd door zynen Luitenant, met de Vane van Sir Eduard Cicil, te zamen zeven Kornetten.

't Voetvolk in 't midden tusschen de paerden was het Regiment van Graaf Hendrik Frederik van Nassau, bevoolen door Daniël de Hartain, Heere van Marquette, zynen Luitenant, zyn Vaandel, dat van Jan de Bow, Antonio de Saney, François Marly, François Mareschal, Philippe de la Low, Jan Neméry, Jonas Durant, en Gabriel Nouvelle, te zamen negen Vaandelen.

Nog het Regiment Zwitschers, vier Vaandelen, als van Hans Kriech van Ballichon, Hans Sas van Underwalden, Hans Mayer van Zurich, en Guillam du Puis.

Nog twe Bataillons Franschen, bevoolen door den Heere van Dommerville, als Luitenant van den Kollonel, den Heere van La Nove, zyn eigen Vaandel, dat van Roeques door zynen Luitenant, dat van Dusfault, bevel hebbende over het twede Bataillion, dat van La Simendiere, Mareschot, Hamelet, Brusse, Corimeris, hy geschooten zynde voor Albertus Schans, door den Luitenant, van du Fort, Formentiers, Vernevil, en Pont Aubert, te zamen twaalf Vaandelen: daar onder reed Prins Maurits zelfs eerst, om over al orde te geven, vergezelschapt met zynen voorsz. jongen Broeder, Graaf Hendrik Frederik van Nassau, en de Heeren Johan Adolfo, Hertog van Holsteyn, Johan Ernest, Vorst te Anhaldt, drie Graven van Solms, als Graaf Frederik, Graaf Albrecht, Ot, en Hendrik Willem van Solms, de Graaf van Colligny, Heer van Chastillions, Zoons Zoon van den berugten Admiraal van Vrankryk; Milord Gray, de Heer Drawery, de Heer Justyn van Nassau, en andere Engelsche, Fransche en Hoogduitsche Heeren van Adel, die zonder eenig bevel Prince Maurits vergezelschapten: de slag-orde was sterk vyfentwintig Vaandelen voetvolk, en zeven Kornetten paerden.

Heeren en Edelen die by Prince Maurits in den slag waren.

De

De agterhoede, over de Haven van Nieuwpoort gebleven, was geleid van den Heere Olivier van den Tempel, Heere van Corbeque, en bestond uit twe Vanen Ruiters, daar over Wernard van den Houte, anders Du Bois, het bevel had, welke waren de Vanen van Hamelthon en George Conteler, welke Conteler in den slag mede voorgetrokken werd. 1600.

't Voetvolk waren ook drie Batailjons, 't Regiment van Graaf Ernst van Nassau, als zyn eigen Vaandel onder zynen Luitenant, de Vaandels van Huseman, Luitenant Kollonel, Massau, Embiesen, Cotwis, Balthasar, Eussum, Pithan, de oude Kompagnie van Graaf Ernst door eenen Luitenant, van Crimnits, Andries Breeder, Lucas Reuser, Georgh Welckerle, te zamen dertien Vaandelen.

't Regiment van den Kollonel, Heere van Gistelles, zyn eigen Vaandel, van Grave George Eberart van Solms, door zynen Luitenant, van Æneas van Treslongh, La Monillerye, Langevelt, Ruysse, en Floris van Wyngarden.

Nog het Regiment van Kollonel Huchtenbroeck, zyn eigen Vaandel, beleid van Marlyn, de Vaandels van den Heere van den Tempel, gevoerd door Belin, zynen Luitenant, van Marlyn zelfs, Dierick de Jonge, Jan van Loon, Rysenborgh en Caluart. Deeze zesentwintig Vaandelen maakten de agterhoede, met de drie Kornetten paerden. In de bezetting van Oudenburgh, Plassendael, Bredene en Snaeskerke te vooren gebleven, en nu veel verslagen, of binnen Oostende verscheide Kompagnien uit verscheide Regimenten, als de Ruiters van Du Bois, Wagheman en der Vel: 't Voetvolk de Kompagnie van Kollonel Pyron, Bevry, Gistelle, Dominicque, Jan van der Horst, Maximiliaan Regniers, Allert, Gilson, Hans Bemart Zwitscher, den Heere van Kessel, Bussigny en Eyndoven, gelyk wy te vooren verhaald hebben, die alle in den slag niet waren, gelyk ook in den slag niemand was van de negentien Vaandelen te voet, en vier Vanen Ruiters, met Graaf Vaandelen in bezetting.

Ernst

1600. Ernst weggezonden, die te zamen het Leger een derde deel verzwakten.

Paerdevolk en Ritmeesters van den Aards-Hertog.

Dus verhaald hebbende het Krygsvolk van Prince Maurits en deszelfs schikking, zullen wy deels medé verhalen het Krygsvolk van zyne Hoogheid; den Aards-Hertog Albertus, die had negentien Vanen Ruiters, als des Aards-Hertogs Kompagnie, onder 't beleid van Don Rodrigo de Lasso, Lançiers, met nog eene Archebusiers onder den zelven: de Vaan Lançiers van den Admirant, de Lançiers van Don Jan de Braccamonte, Don Jan de Silva, Don Philippo d'Arillano, Don Fernando de Guevara, Don Guillelmo Verdugo, Conte Giacomo Belgioioso, en den Ridder Vicomte van Carlo di Sangre, alle Lançiers: van den Grave van Salms, Ryferscheyt, Forest, Schotsche Kurassiers: Anthoni Godart, Symon de Latre, alle Kurassiers: van Michiel de Telles, Jan Cepate, Nicolaas de Blyer, en François le Roy, te zamen negentien Kornetten, met zeshonderd gemuitineerde paerden van Diest.

Bevelhebbers over het Voetvolk van den Aards-Hertog.

Het Voetvolk waren drie Spaansche Regimenten, onder Don Jeronimo de Monroy, Caspar Sapena, Louys del Villar: de Regimenten Italianen onder Don Alfonso d'Avalos, de Regimenten van den Grave van Busquoy, La Bourlotte, Bastock, met verscheide Kompagnien uit de Regimenten van Graaf Frederik van den Berg, den Marquies van Varrabon, den Grave van Barlaymondt, den Heere van Barbanson, te vooren verhaald, zonder dat wy deszelfs schikking nader zullen verhalen, om dat 't zelve ons zo volkomen niet berigt is.

De Aards-Hertog was in overleg, of hy met dit Krygsvolk Albertus Schans zou beleggen, en den Vyand den doortogt tusschen Oostende en Nieuwpoort benemen, daar zyne Overwinning vervolgende, dewyl hy nu den hoop van Graaf Ernst verslagen had.

Beradingen by den

In 't voorsz. overleg gereedeneerd werdende, waren de Admirant, de Maestro del Campo, Sapena,

Lou-

Louys de Villar, Monsieur de la Biche, Gouverneur 1600
van Hulst, en anderen, van oordeel Albertus Schans eerst aan te tasten: want zo zy zig verder begaven, zouden zy mogen ingesloten werden tusschen Prince Maurits en Oostende, daar eenige gevangenen verzeekerd hadden, dat de Graaf van Hohenlo verwagt was; enz. dog daar tegen zeiden andere, men moest de verslagenheid, die onder hunne vyanden om de versche nederlaag moest zyn, waarnemen, ook den moed van 't Krygsvolk in 't gemeen, en byzonder van de Gemuitineerden, dier dienst en willigheid best te gebruiken was, dewyl zy daarom riepen, vreezende, dat de vyand hun ontwyken zou, en dat het schande was te rug te keeren: dat men zeide, dat de Vyand sterker was, dan zy wel meenden, die, zeiden zy, waren reeds zo veel geminderd, roede, *quanto mas Mores, tanto mas ganances*, dat is, hoe meer Moren hoe groter Overwinning, hunne vyanden gelykende by de Moren: van dit gevoelen waren veele van de Nederlandsche Oversten, La Bourlotte en anderen, ook van de Spaansche, Don Jeronimo de Monroy, Don Rodrigo Lasso en anderen, die voorgaven, dat 't volk van hunnen Vyand hen niet zou durven verwagten, waar toe de Aards-Hertog zelfs mede overhelde, en terwyl elk met het beweeren van zyn gevoelen bezig was, hebben alle de scheepen van Prince Maurits, die 's nagts en 's morgens geloopen waren uit de Haven van Nieuwpoort, gelyk t' zeil gemaakt en voeren naar Oostende, 't welk den moed dapper verhief aan de geene, die van gedagten waren de Overwinning te vervolgen, welke zig inbeeldden, dat de scheepen vast 't beste deel van 't volk met de Heeren naar Oostende bragten, en dat de overige zouden tragten te ontloopen en ontryden, en daar over drongen zy hart aan, dat de Aards-Hertog bewilligde, dat de Ruiterye van de Gemuitineerden, met verscheide andere Vanen, zouden voorryden, om te zien, hoe zig de Vyand hield, hy zelfs met het Leger nog-

Aards-Hertog.

De Aards-Hertog raadslaagd met zyne Oversten.

eene

1600. eene halve myl van Albertus Schans blyvende. Deeze voorsz. Ruiters kwamen in orde langs het strand sterk aanryden, en naderden het Leger van Prince Maurits omtrend den middag. Prins Maurits dat ziende, stelde orde op eenige Ruiters, die zouden tragten dezelve in eene heete schermutzeling te trekken, om die onder zyn Geschut te lokken, 't welk deels dog niet volkomen uitgevoerd werd, en dus werden de Ruiters van den Aards-Hertog gelokt tot onder 't Geschut, 't welk met eenige benden Ruiters bedekt was: deeze zig openende, schoot het Geschut onder de Ruiterye van den Aards Hertog, veele van hen kwetzende en doodende: zy dit ziende, en merkende, dat 't geheele Leger van Prince Maurits te paerd en te voet daar vast stond in goede orde en staat van wel te vegten, weeken ter zyden af van 't Geschut in de Duinen, om daar van vry te zyn, en boodschapten terstond den Aards Hertog, hoe zy hunnen Vyand gevonden hadden, en dat 'er geen andere staat moest gemaakt werden, als dien dag wel te vegten met lieden, die buiten alle hoop van ontzet waren.

Schermutzeling op 't strand.

Hier op in 't Leger van den Aards-Hertog weder beraadslaagd zynde, werd wel bevonden, dat de raad van Albertus Schans eerst aan te tasten de beste was geweest; maar dat ook grote zwarigheid in 't stuk was, hoe men de voorsz. Ruiterye, nu zo diep ingewikkeld, redden en wederkrygen zou, want zo men ze gebood weder te komen, zou het in 't Leger eene grote verslagenheid maken, behalven, dat zy door den Vyand op de hielen zouden kunnen vervolgd, en dus in de vlugt geslagen werden, 't welk in eene te rug wyking van een uur rydens niet anders als gevaarlyk zou kunnen zyn, en ligt 't geheele Leger in breuk brengen, tot eene onverantwoordlyke berisping van hunne zaken: ook de Ruiterye daar ingewikkeld te laten, was dezelve aan hunnen Vyand overgegeven, en daarom werd by alle de Hoofden verstaan, ook van de geenen, die te vooren

van

van anderen raad waren geweest, dat men nu van 1600.
den nood eene deugd moest maken, en trekken met het Leger voort, om de Ruiters te ontzetten, en te slaan, als 't anders niet zou kunnen zyn: waarom de Aards-Hertog, die zelfs 't meeste daar toe overhelde, last gaf en schikking maakte, om met het geheele Leger naar zynen Vyand voort te trekken.

De Aards-Hertog besluit tot den slag.

Prins Maurits deed de voorsz. Ruiters van zynen Vyand niet aanvallen; maar alleen met schermutzelen onderhouden, niet geraden vindende alle zyne Ruiters daar op te doen aanvallen, uit vrees, dat zy in 't najagen in wan-orde mogten komen, en dan zulk eene uitwerking niet baren, als hy daar van hoopte, te meer, alzo hem, met het aantrekken van zyn Leger om hen by te staan, niet geleegen was van de scheepen, die nog in de Haven lagen, af te trekken, of zyne agterhoede, die nog over de Haven was, te verlaten.

De Aards-Hertog, als gezegd is, besloten hebbende voort te trekken, en het strand zeer breed hebbende, hoewel het Water zeer gewassen was, deed hy de gemuitineerde van verscheide natien, onder hunnen Electo, hunne Kapitainen verjaagd hebbende, op het strand trekken: zy hadden, met de Regimenten van Don Jeronimo de Monroy en Bastocq, de voorhoede, met het meeste Paerdevolk in verscheide benden: een weinig na die volgde de slagorde, met de Regimenten van Louys de Villar, Don Alphonso d'Avalos en La Bourlotte, Spanjaarden, Italianen en Walen, en daar na volgde de agterhoede, met de Regimenten van Sapena, Busquoy en andere.

Slag-orde des Aards-Hertog.

De overige van het Paerdevolk waren meest aan de slinkerhand van 't Voetvolk, nog de Kompagnien uit verscheide Regimenten by zig hebbende, als van den Grave van den Berge, Varrabon en andere.

Deeze wederzydsche hoopen waren genoegzaam even sterk van getal, dog de Spanjaarden eer ster-

1600. ker, door dien het Volk van Graaf Ernst 's morgens geslagen was, en 'er alom bezettingen af waren: desgelyks waren 'er ook van des Aards-Hertogs volk te L'effinge en daar omtrend met de baggagie.

De Zeelandsche Oorlogsscheepen schieten naar des Aards-Hertogs Leger.

De Aards-Hertog dus langs het strand zagt voorttrekkende, vermits 't Geschut, dat hy nasleepte, waren, met het wassend Water, eenige Oorlogsscheepen van Prince Maurits in de Zee onder zeil, volgens hunnen last, als de Vice-Admiraal Joos de Moor, Cornelis Leynsen, Adriaan Craynsen, Knooper en Marinus Dominicus van der Veer: deeze naderden des Aards-Hertogs Leger en het strand, en schoten verscheide malen met hun Geschut op zyne benden, niet geheel zonder vrugt, doende somtyds merklyke schade onder 't Volk: waarom de Aards-Hertog belastte twe stukken Geschut op 't strand tegen de scheepen te stellen, en die dus met het schieten af te weeren, gelyk zy deden, want hunne stukken op 't strand vast staande, schoten zo wel naar dezelve scheepen, dat zy afwyken moesten, daar door Prins Maurits merkte, dat de Aards-Hertog met Geschut aankwam.

Daar na 't Water gewassen zynde, zeilden vast veele scheepen uit de Haven van Nieuwpoort, immers alle, die best konden, en zeilden met eenen hoop naar Oostende; maar Prins Maurits ten laatsten merkende, dat verscheide scheepen te Nieuwpoort hoog op 't zand geloopen waren, en dat 'er geene waarschynlykheid was, dat zy met het ty zouden kunnen los komen, en ziende den Aards-Hertog met alle zyne magt op hem aankomen, heeft hy belast die scheepen te verlaten, en dat zyne agterhoede over de gemaakte Brug trekken en by hem komen zou; en om de Brug weder af te breeken, en de jagten of schuiten, daar op die gemaakt was, te behouden, had hy een goed getal Musquettiers doen houden op de Oost-zyde van de Haven, om 't afbreeken te verweeren, op welken last de overige scheepen verlaten werden, en de agterhoede overtrok, en over

zyn-

zynde, werd de Brug in haast en zo goed mooglyk was gebroken; onder de begunstiging van de voorsz. Musquettiers, en de jagten, met eenige scheepen, die nog los geworden waren, raakten, onder de zelve begunstiging, nog uit de Haven, daar op anders die van Nieuwpoort sterk uitgevallen waren, plunderende de scheepen, die vast zaten, en in eenige den brand stekende: zy sloegen ook dood eenige Moeskoppers, die om buid in 't Land geloopen waren, en te laat wederkwamen, om by hunne benden te komen. 1600.

Ondertusschen was de Aards-Hertog met zyn gansche Leger gekomen by zyne voor uit gereede Ruiters, welke in de Duinen geweeken stonden, en om dat het strand met het hoog Water zeer eng werd, moest hy ook veele van zyn Voetvolk in de Duinen laten trekken.

De Duinen zyn bergen van zand, het welk, als de Zee afgeloopen, en 't door de Zon wat gedroogd is, door den wind werd opgewaaid tot veele hoopen, die, naar de verscheidenheid der winden, dan hier dan daar op en afwajen, voor al daar 't Land laag is, dat afetende, en binnen het goede Land bedekkende, wel twaalf of vyftien honderd treeden breed, daar tegen, door ervare naerstigheid, in Holland gestreden werd, daar men een Kruid, Hellem genoemd, pland, zynde gelyk biezen, worteld in 't zand, en houd het zand, dat het zo zeer niet verwaaid over het byleggende land. Beschryving der Duinen.

Prins Maurits ook merkende, dat de Zee-vloed het strand met het hoog Water eng maakte, en dat zyn Vyand zyn volk in en door de Duinen voerde, heeft met den Generaal Vere en anderen goed gevonden het Voetvolk ook op de voorsz. Duinen en de Paerden aan de andere zyde naar de Beemden te brengen. Prins Maurits trok Oostwaards, hebbende de Zee aan de slinker, en het water Yperle, dat tot en door Nieuwpoort loopt, aan de regter hand, en de wind was West, zo dat hy dien van agteren had, Voordeel van Prince Maurits in wind en Zon.

1600. had, ook was het 's namiddags, eer zy aan 't stryden raakten, zo dat hy de Zon van agteren had, 't welk een groot voordeel voor het gezigt was, weerende het stuiven van 't zand en den rook van 't gezigt, dat geen klein voordeel op zynen Vyand gaf. Veele meenen, dat de Oorlogs-scheepen van Prince Maurits wel wat meer kwaad op hunnen Vyand, nog op 't strand staande, zouden hebben kunnen doen, zo het ty en de wind gediend en 'er meer scheepen by de hand geweest hadden, want te vooren, in den morgenstond, had een Hollandsch schip, Kapitain Joost de Block, by Albertus Schans het Leger ook schade met schieten aangedaan.

Dus door het wegvaren van Prince Maurits scheepen alle middelen van te vlugten benomen zynde, besloten van de Zee, aan de eene zyde het Water van Nieuwpoort, agter de Have van Nieuwpoort, en van vooren den Vyand voor oogen, met een zeegenryk gemoed aankomende, heeft Prins Maurits geleegenheid genomen de zynen te vermanen, zig niet alleen te moeten weeren; maar ook eenen weg te maken, om daar door te komen, nemende Godt, de goede oorzaak, en hun dapper gemoed te hulp, het welk alom door de slag-ordeningen verkondigd werd: en God gebeden hebbende, heeft hy belasd, dat elk zig aanstellen zou om wel te vegten, zeggende, zy moesten dien dag overwinning vegten, of al het Water van de Zee uitdrinken. En om dat na den middag, omtrend te drie uren, 't water hoog zynde, het Zee-strand zeer eng was, en daarom des Aards-Hertogs volk zig meest in en agter de Duinen had begeven, heeft Prins Maurits, om dezelve te meer in den stryd te beschadigen, twe stukken Geschut doen planten op eenen bekwamen Zand-heuvel, die zeer wel te pas kwamen.

Prins Maurits vermaning aan zyn Krygsvolk.

De plaats, daar dit geschiedde, was tusschen de Karsspeelen van het West-einde en Willekens Kerk, eene kleine halve myl van Nieuwpoort, en omtrend twe mylen van Oostende.

't Veld, daar de slag geschiedde.

De

De Aards-Hertog besloten hebbende den slag te wagen, en zig vergezelschapt vindende van veele grote Heeren en Meesters naar zynen rang, hoewel van weinige Edelen des Lands, die toen meest te Brussel in de Vergadering der Staten Generaal waren, om geld op te brengen, heeft zig zeer kloek vertoond, zyn Volk vermanende den Katholyken Godsdienst en hunne wettige Princen voor te staan, met eenige reedenen, daar toe dienende. 1600. De Hertog vermaand zyn volk.

Dus elkanderen een wyl bezigtigd hebbende, is intusschen drie en vier uren na den middag de stryd begonnen, om dat de Aards-Hertog met zyn Leger merklyk naderde: daarom ook de vier stukken Geschut, die Prins Maurits op het Zee-strand had, begonnen te speelen, daar op de Aards-Hertog weder met zes stukken deed antwoorden: en ondertusschen begon het Voetvolk allengjes aan elkanderen te komen, vermits elk zyn voordeel zogt op de Duinen, en eerst de voortogt van Prince Maurits, beleid van den Generaal Vere, met zyne Engelschen, diens Musquettiers en Harquebuziers begonnen te scharmutzelen, vergezelschapt met de Vriezen, en de twe Kompagnien van Prince Maurits en den Grave van Hohenlo, tegen de Spaansche Musquettiers van Don Hieronymo de Monroy. De slag begind.

Prince Maurits ziende, dat nu de stryd met schermutzelen begonnen was, zond Grave Lodewyk van Nassau uit met zes Kornetten paerden, te weten, zyne eige Kompagnie, die van Graaf Lodewyk zelve, met de Kompagnie van zynen Broeder, Grave Hendrik, nevens die van beide de Baxen en La Sale, welke het Spaansch Paerdevolk aangetroffen, en die voor een groot deel in de vlugt gedreven en verslagen hebben, zo dat een groot deel van den eersten aanval aan 't vlugten gebragt zynde, door de Baxen tot binnen Nieuwpoort zyn gedreven geweest. 't Paerdevolk begind te treffen.

Ondertusschen had de Generaal Vere de Spaansche Musquettiers doen wyken, die evenwel terstond ont- De voortogten ont-

1600. ontzet werden door het Esquadron spiessen van Montroy en andere, mitsgaders door eenig Spaansch Paerdevolk van ter zyden, waar door, en meest door de ongeleegenheid van de Duinen, zyn volk zeer geperst werd, zynde ook hy zelfs in de hitte van den slag zeer gekwetst, en alzo hy twe scheuten in zyn been had, is hy uit den slag gevoerd: evenwel hield het zyn volk zo lang tegen, tot dat de Ridder Horatio Vere, des Generaals Broeder, met zyn Regiment en andere Vriezen hun te hulp kwamen; maar de Spaanschen drongen evenwel in, voet tegen voet, en lyf tegen lyf, zo dat zy zomtyds schenen de overhand te hebben, om dat Prins Maurits nu en dan te rug deinsde; maar zy hervatten het stuk, en kloek indringende, deden zy hunnen vyand weder wyken: ondertusschen deed Prins Maurits op des vyands Paerdevolk ook nog aanvallen drie Kornetten Paerden, te weten, die van Couteler, Pieter Panier en Godart van Baertenberg, op dat Graaf Lodewyk ondertusschen zyne zes Vaandelen, die gebroken waren, weder zou in orde brengen: hy deed ook aanvallen de Kompagnien van Grave Frederik van Solms, in welk gevegt de Kompagnie Paerden van Grave Hendrik, weder aan den Vyand gaande, onder het beleid van Kapitain Bernard, grote schade leed, want deeze Bernard werd verslagen, en zyne Kornet, gevoerd door Jongheer Asuerus Nieuland, genomen, vermits hy, zyn Paerd geschoten zynde, zo te grond gestord werd, dat hy zynen arm uit het lid viel, zo dat hy uit den slag gevangen weggevoerd werd. Daar bleef ook dood de Ritmeester Couteler.

moeten elkanderen.

De slagorden worden aangevoerd.

Daar na beval Prins Maurits, dat Graaf Eberhart van Solms met de slag-orde aanval doen, en de voorhoede, die door 't aankomen van hunnes vyands slag-orde zeer gebroken was, te hulp komen zou met de twe Regimenten Franschen, onder Dommervile en Dussau, en eenen indruk doen op het deel Spiessen van de Regimenten van Louys de Viller,

ler, Don Alonzo d' Avalos en anderen; maar deeze Regimenten, zynde van des Vyands slag-orde, en zeer sterk, hielden tegen, sterk en lang strydende, niet tegenstaande al het ontzet van versch Volk, dat den Grave van Solms toegezonden werd. 1600.

Daar werd ook aangevoerd het Walsche Regiment van Grave Hendrik Frederik, dat men noemde het Regiment van de nieuwe Geuzen; om dat het uit de Schans van St. Andries aan der Staten zyde overgekomen en dienst genomen had, zynde dit Regiment nu bevolen en geleid door den Heere van Marquette; daar wierden ook aan den man gebragt de Switschers onder Hans Krieg; deeze ontmoetten de Walsche Regimenten van den Grave van Busquoy en La Bourlotte, zynde mede van de slag-orde, welke zy grote schade aandeden.

De agterhoeden komen aan.

Prince Maurits ziende de Spaansche agtertogt mede naar hem toe zetten, om hunne slag-orde te helpen, deed ook zyne agterhoede optrekken, namelyk de Regimenten van Grave Ernst, Gistelles, en Hugtenbroek, die den Heere van Tempel en Grave Everard van Solms hielpen, en ook hunnen Vyand wat deden wyken, maar werden terstond weder te rug gedreven, en byna geheel aan het wyken gebragt, dog hernamen het zelve haast weder.

Dus werd 'er wel drie uren gevogten, met voordeel dan van de ene dan van de andere zyde, en Graaf Lodewyk van Nassau kwam zo diep onder zyne vyanden, dat hy omringd en byna gevangen was, met tien of twaalf van de zynen; maar werd van den Ritmeester Cloet en anderen, die hem aan zyne Orange Pluimen kenden, met kragt ontzet.

Aan de andere zyde deed de Admirant van Arragon zyn best, om zyn Paerdevolk wel aan te voeren; maar alzo zyne Ruiters zig niet wel kweten, werd hy wel anderhalf uur voor de overwinning van het Paerd gereden, overlopen, bekend en gevangen, schandlyk van zyne Ruiters, die uit den slag weglie-pen, verlaten zynde: Don Rodrigo Lasso, de grote

1600 Kamerling van den Aards-Hertog, in 't gevegt zeer gekwetst zynde, werd van het Paerd gesmeeten, en lang onder der Paerden voeten overloopen zynde, is nog van de zynen byna wonderlyk behouden.

Door het meenigvuldig aanvallen van Prince Maurits Ruiters, die alle bezig waren, uitgenomen de drie Vanen der voorbehouding van Balen, Vere, en Cicil, die Prins Maurits altyd by zig gehouden had, werden des Aards-Hertogs Ruiters zeer gebroken, en in zulke wan-orde gebragt, dat men nergens merklyke hoopen van dezelve zag, als of zy byna alle te zamen weg of verslagen waren: ook had Prins Maurits, gedurende dit gevegt, grote hulp van de twe halve Kanons, op den Duin gepland, gelyk te vooren verhaald is, die veeltyds grote schade onder des Aards-Hertogs Volk deden.

Groot gevaar en verslagenheid in de stryders van beide zyden.

De overwinning was dus langen tyd twyffelagtig, beide partyen vermoeid en ten einden adem zynde, zo dat de kloekmoedige zig wel honderd mylen van daar wenschten en gaerne gevlugt hadden, indien eer en pligt hen niet wederhouden hadden, want 'er geen man zo sterk en kloekmoedig was, wiens hair niet te bergen stond van vrees, alle gramschap verteerd, het hart zo verslagen en bedwelmd, als of zy den uitersten dag des Heeren tegenwoordig hadden gezien, ziende alom de Wonden, het bloed en den dood van zo veele voor hunne oogen, ook God als nu gereed, om te vonnissen en oordeelen naar zynen Godlyken wil, daar op zy van beide zyden scheenen te wagten, te meer, door dien zy, zynde wederzyds meest alle oude ervare Soldaten, beweezen en gedaan hadden alles, wat verstand, wetenschap, manmoedigheid, en dapperheid konden bybrengen: benevens dat veeler lighamen, vermits zy dien dag weinig gegeten en gedronken hadden, door arbeid en vermoeidheid zo wel afgemat en gansch kragtloos geworden waren, als hunne zielen en gemoederen, 't welk aan beide zyden te merken was.

Prin-

Prince Maurits bewees, zo wel in den aanval als voornamelyk in deezen twyffelagtigen ſtaat des ſtryds, boven alle andere eene grote ſtandvastigheid, voorzigtigheid en manmoedigheid, geſtadig zig alom vertonende, betoonende over al zyn voorzigtig beleid, zo in 't moed geven van de wykende, 't verbinden van de vlugtende, als in 't gedurig geven van nieuwen moed aan den hoop, dien hy telkens tot nieuwen aanval en ontzet van de zynen, daar het de nood vorderde, gebruikte, roepende alom, zy moeſten vegten of de Zee indrinken: zy zouden hem byſtaan, hy wilde perſoonlyk, met zynen jongen Broeder Hendrik Frederik, hun voorgaan, met hun Kasket op 't hoofd, 't Roer in de hand, bereid om daar met hen te leven of te ſterven. Dus deden ook de Heeren en Edelen, die by hem waren, als de Hertogen van Holſteyn, de Vorst van Anholt, de Graaf van Castilion, de Baron Grey en meer andere gelukzoekende, die geen bevel hadden. 1600. Grote dapperheid en voorzigtigheid van Prince Mauritz.

Over de andere zyde vertoonde zig de Aards-Hertog meermalen zelfs voor zyne benden, gedurende den ſlag, voor de ſlag-orde op en afrydende, de zyne vermanende en aanvoerende, onder anderen zelfs met de gemuitineerden vegtende, zo dat hy met eene Hellebaard in zyn aangezigt gekwetst werd, alzo hy zonder Helmet reed, om bekend te zyn. Kloekmoedigheid van den Aards-Hertog Albertus.

In 't laatst, als het naar den avond begon te gaan, de Overſte François Vere, gelyk gezegd is, twemalen gekwetst zynde, zyn de Engelſchen, die nevens hem met den Vyand lang waren doende geweest, te rug gekeerd, nemende hunnen weg, met nog eenige andere benden, langs het ſtrand naar het Geſchut: waar op des Aards-Hertogs volk, voornemende eenen wanhopigen aanval te doen, om dus de overwinning en eer te verkrygen, zynde de Walſche Regimenten van Bucquoy, Bastok en La Bourlotte, met de Spaanſche en Italiaanſchen, alle onder elkanderen vermengd, met eene grote drift aangevallen zyn op de Engelſche en Vrieſche, dezelve

voet voor voet volgende, mede naar het geschut toe, 't welk de Kollonel Sapena meende te overmeesteren, en eenige van des Aards-Hertogs Ruiters hebben etlyke van Prince Maurits volk met hun Hand geweer doodgestoken.

Dog Prins Maurits volk, hun wapen houdende, is zonder loopen in hoopen, allengjes in hoopen te rug getrokken. Aan 't Geschut komende, begon het volk te roepen, de Vyand komt aan onze Batterye, val aan, val aan. Waar over Prins Maurits, ziende den gemeenen aanval van des vyands voetvolk, en dat zyn volk aan 't wyken was gekomen, in gevaar van 't Geschut te verliezen, en verder in de vlugt te raken, derwaards gezonden heeft de drie Vaandelen der voorbehouding, naamlyk van Vere, Cicil en Balen voorn. om het Geschut te behouden, 't welk Balen zeer dapper deed, dryvende de Spaanschen weder daar van, en hy zeer gekwetst zynde, nam den Kollonel Sapena gevangen, de andere twe Vaandelen vielen in de Duinen. De Heer Françoys Vere, hoewel gekwetst, dit alles hoorende en ziende, gaf zynen Broeder Horatio Vere bevel over de voorzegde Kompagnien met het Engelsch voetvolk, tusschen de twe en drie honderd sterk, dat hy daar vergaderd had: hier over hunne Vyand geweeken zynde, heeft Horatio Vere, met de Kapitainen Sutton en Lower, die over de Kompagnie van François Vere bevel had, zig begeven in de Duinen, en daar komende, genomen de Kapitainen Ogle en Farfax, welke omtrend honderd mannen verzameld hadden: ook was 'er een kleine hoop van des Aards-Hertogs Volk, groot omtrend twehonderd, uitgezonderd uit een gros van meer als duizend mannen, welke stond in eene laagte van de Duinen, meenende dat hoopje Engelschen, dat de voorn. twe Kapitainen vergaderd hadden, aan te tasten, zynde met zulk een voornemen een groot stuk wegs langs den kant van de Duinen heen getrokken, en de twe voorzegde Kapitainen hadden ook besloten

hen

hen aan te randen: dog 't zelve werd belet door 1600.
de komst van Haratio Vere, die hun belaste hun Volk by 't zyne te voegen, om 't voorn. gros van den Vyand aan te tasten, waar op die kleine hoop van den Vyand weder naar zyn gros gekeerd is, Vere, met die by hem waren, 't zelve wakker op de hielen volgende.

Laatste aanval op de Spaanschen.

Prins Maurits, die zyne oogen over al liet gaan, en zyn verziende oordeel altyd by zig had, dit gewaar wordende, heeft schielyk last gegeven aan de drie Kompagnien Ruiters van Vere, Cicil en Balen, met het Voetvolk aan te vallen, 't welk geschied, en daar mede 't gros van den Aards-Hertog verstrooid is. Deeze aanval is voor Prince Maurits volk te ligter gemaakt, deels door dien zy hunne gelederen moesten ontsluiten, om dien kleinen hoop, die, gelyk gezegd is, uit 't gros van den Aards-Hertog was uitgegaan, weder te ontfangen, deels door dien de Kompagnie Harquebuziers van den Aards-Hertog, die voor uit trok, door Cicil en zyne Kompagnie te rug gedreven werd, zo dat zy zig verward moesten begeven onder 't Voetvolk van 't voorsz. gros. Dit alles dus geschied zynde, heeft Prins Maurits orde gesteld, dat zyne slag-orde zou naderen, en dat de geheele Ruiterye de gedaante van eenen gemeenen aanval zou maken, dat, gelyk het den Vyanden schrik heeft aangejaagd, dus den anderen moed gegeven heeft, roepende in 't aanvallen, overwinning! overwinning! met welk geroep en geschreeuw al 't Voetvolk terstond lustiger begon te vegten en aan te loopen, met de overige Ruiters, meest in wan-orde: zo dat alle, die zig te voren uit vrees of vermoeidheid te rug gehouden hadden, met grote hoopen begonnen aan te vallen, alle roepende, overwinning! daar mede zy eerst de laatste grote hoopen van hunnen vyand deden staan, en eindelyk wyken: zo dat 't geene in 't eerste geschreeuw noch geene regte overwinning was, ten laatsten overwinning geworden is; want hier over Prins Maurits

Des Aards-Hertogs volk neemd de vlugt.

1600. tits Voetvolk van vooren, en de Ruiters van agteren en ter zyden aanvallende, kreeg 't volk van den Aards-Hertog den regten schrik, en vonden zig aanstonds in grote wan-orde, zo dat zy niet meer verzamelen konden, byzonder, om dat alle hunne Ruiters te vooren gevlugt en weggeloopen waren; maar moesten de overwinning overgeven en 't Veld verlaten, alle vlugtende, en werden alom geslagen en gevangen, en vervolgd tot in 't donkere van den nagt, welke aan veelen nog tyd gaf om hen te verbergen en dus te ontkomen.

Dus gebeurde ook den Aards-Hertog Albertus van Oostenryk, den Hertog van Aumale, die gekwetst was met eene spies, Gaston Spinola, en La Bourlotte, die omtrend hen eenige hoopen gemaakt hebbende, daar van reden naar de Brug van Leffingen, die zy bezet vonden met eenige Ruiters uit Oostende, en zouden daarom het water hebben moeten kiezen: dog ziende dat de Ruiters van Oostende vervaerd werden en de Brug verlieten, van de overwinning niet wetende, zyn zy daar over gekomen naar Oudenburg, daar Louis de Velasco, met een deel Vaandels van Barlamont en des Graven van den Bergs Regimenten, waren: daar de Aards-Hertog een versch Paerd gekregen hebbende, is hy daar mede nog dien nagt binnen Brugge gekomen, en, weinig vervolgd werdende, terstond naar Brussel getrokken, zig kloekmoedig in zyn ongeluk dragende.

De Aards-Hertog ontkomd van gevangen te worden; maar werd gekwetst.

Hy was zeer na gevangen geweest: van eenen Duitschen Sergiant kreeg hy eenen slag met eene Hellebaard, hem in den slag van 't hoofd kwetzende. Een ander, hem niet kennende, vermits hy zat in een swart harnas met eenen slegten sluijer, en van Paerd veranderd was, nam zyn Paerd by den toom, en riep, *Ren tau Bougre!* maar daar was een lang Duitsch Jongman, die den zelven met eene spies doorstak. Verder was daar by een Vlaamsch Edelman, Kapitain Cabelliau genoemd, die daar nu was als een gelukzoeker, zynde van zyn Vaandel afgezet

om,

om dat hy onlangs eenen Kapitain Templeur doodgestoken had: deeze te paerd zynde, deed met zyn Vuurroer en Kortelas alle, die omtrend den Aard-Hertog dorsten komen; wyken, en sloeg 'er wel vyf of zes dood; dog werd ten laatsten daar ook doodgeslagen: want de Aards-Hertog deed namaals alom naar hem vernemen, om hem wegens zyne kloekmoedigheid te vereeren, gelyk hy den voorsz. Jongman deed. Door deeze Beschermers raakte de Aards Hertog, gelyk wy gezegd hebben, van daar uit den drang. 1600.

De Admirant, die zig kloek gedragen hadt, werd al vroeg in den slag door de Kompagnie Paerden van den Ritmeester Pieter Poumier ontmoed, overlopen, van het Paerd gerend, en onder de voeten geworpen, gelyk te vooren gezegd is, zonder weder te Paerd geholpen te kunnen worden, en dus onder de voeten liggende, werd hy, door zyn Harnasch en Veldteeken, gekend van eenen Spanjaard, genoemd Pedro de Villalobos, die wel eer zyn Huisdienaar was geweest; maar om dat meer anderen om hem stonden, dreigende hem te doorschieten, dorst hy hem niet kenbaar maken. De Admirant kende zelfs eenen Juan Mendo, die ook om hem stond, en bad dien, dat men hem in 't leven zou behouden, daar toe ten laatsten Mendo, Villalobos en twe Nederlanders hun best deden, en bragten hem, met zeer groot gevaar, uit den drang van den slag, genoegzaam zelfs in gevaar van hun eigen leven: als men hem vroeg, hoe hy Mendo, die nu de Staten diende, kon, zeide hy hem als Soldaat gediend te hebben onder Don Diego de Acuna, dien hy, tot teeken van zyne gevangnis, zyn hangzel en de schede van zyn swaerd gaf, en aan Villalobos gaf hy zyn Veldteeken: en alzo dit niet ver van de plaats, daar Prins Maurits was, geschiedde, bragten zy denzelven dus by hem gevangen. Prins Maurits sprak hem vriendlyk aan, en vroeg hem, of hy niet gekwetst was, en eenige andere zaken, en beval zynen Secretaris, den Heer Milander, Heer van Poederojen, en Jongheer

De Admirant d' Arragon, met anderen, werd gevangen.

1600. heer Quaet, een van zyne Edellieden, hem op een Paerd te zetten en wel te bewaren: des Juan Meddo aftrad, en gaf hem het zyne, en dus bragten zy hem naar het strand by de karren en baggagie, daar hy terstond bad om eeten en drinken, dat hem gegeven werd, en daar na ging hy op den Koetswagen van Milander, tot dat hy, na den slag, in 't quartier van Prince Maurits kwam. Hy werd wel anderhalf uur, voor dat Prins Maurits de overwinning bekwam, gevangen.

Op het laatst werden ook veele van des Aards-Hertogs Hofgezin en Guarde gevangen, ook de Seneschal de Montlimar, dien men Graaf van La Fere noemde, welke, gekwetst zynde, 's anderendaags stierf: nog Louys del Villar, en zeer veele anderen, die deels in de vlugt, en deels te vooren gevangen waren, zynde meest van de slag orde en agter-hoede, zo dat, behalven den Admirant, de beide Spaansche Kollonellen, Villar voorsz. en Sapena, die naderhand aan zyne kwetzuur stierf, nog onder de gevange gevonden wierden twe Spaansche Ritmeesters, te weten de Graaf van Salms en Joan Cesar.

Spaansche Kapitainen gevangen.

Van de Spaansche Kapitainen werden deeze gevangen gevonden, Don Diego Idiaeques, Don Louys de Monroy, Davila, Don Francisco de Raracaval, Simon Antheunis Portugees, Hernando Mota, Don Gaspar de Moregon, Louys Perasa, Francisco Ruys d' Aguira, Mathias d' Ostano, Diego Calvo de Villalobos, Joan Navarro, en Kapitain Lignan, alle twaalf Spaansche Kapitainen, met nog andere, die daar gene Kompagnien hadden, als Don Pedro de Montanegro, Francisco de Guevarra, en andere treflyke persoonen, Don Baptista de Villanova, Don Alonzo Riquel, Don Gonzalo Hernandus Despinoza, Don Philippo de Tassis, Don Piedro Velasco, Don Piedro de Leuzina, Don Antonio de Mendozza, Don Francisco de Torres, Don Diego de Zuniga, Don Joan Rover, met veele Nederlandsche Kapitainen en Bevelhebbers, als Lanoy, La Motterie ge-

genoemd, Herry Fiud, Kapitain Lantyn, Marten Maynarts, Eduard Gylardyn, Guilliam Carre, Herry Jarves, Pieter Fiers, Robbert Deyer, anders Glims, Jan du Hayon, en George Uyterwyk. 1600.

Van de Italiaansche Kapitainen waren 'er gevangen zes, als Vespaziano, Decio Magio, Vespaziano Stango, Jan Baptista Gambaloita, Flaminio Villa Verde, en Jeronimo Roo, met Curtio Grevellis, een hervormde, Angelo de Marines, en Camillo Magio, Adjudanten, met nog wel zevenenzeventig Vaandragers en andere Officieren.

Italiaansche Kapitainen gevangen.

Van des Aards-Hertogs Hofgezin waren gevangen Graaf Karle Resin, Don Diego de Gusman, Artus de Croy, en Mortier, zyne Pagien, Doctor Andrea, Medicyn, Este van de los Rayas, zyn Buffon, Don Piedro de Monte Major, en Jan Verdugo, Edelen van zyne Hoogheid, veele van zyne Hellebaardiers, eenige Godsdienstigen, en Jakob van Schoonhoven met Jaques de Pouselle, Officieren van 't Geschut: zo dat de Gevangenen van naam, met de Officiers en andere gemeene Soldaten, wel over de vyfhonderd twintig waren.

Alle de edele Pagien, Dienaars en Hellebaardiers heeft Prins Maurits terstond aan den Aards-Hertog vry t' huis gezonden, de gekwetsten heeft hy doen geneezen, en in Holland en Zeeland in gevangenis gehouden.

De voornaamste, die daar van des Aards-Hertogs zyde dood bleven, waren de voorsz. Seneschal van Montlimar, die gevangen stierf, dus ook de Kollonel Sapena, de Kollonel Bastok, de Baron van Pilmorel, zoon van den Kommies van de Schatkist, de Heer van Ottigny, zoon van den President Richardot, een zoon van den Marquis Palavicino van Como, de Broeder van den Marquies Bentivoglio, en deszelfs Neef, Bougio, Ridder van Malta, de Graaf Latino Prata, Septimio de Faby, die in den slag van Turnout ook eens onder de dooden gevonden was, en meer andere Italiaansche Adel, onlangs uit Italiën gekomen, om den Kryg te zien en leeren.

Edelen verslagen.

Van

1600. Van de Spanjaarden bleven daar verslagen Don Diego di Torres, Don Jaspar de Lojasa, Don Gonzalo Spinosa, Don Garcia, en Don Rodrigo de Toledo, Don Lopes Capata, Don Alonzo di Carcano, Don Louys Facardo, Gio van Poulo Gabbo, Sergiant Major van de Italianen, Gabriël Bataglia, Cornelio Mariani, Giovan Baptista Carizea, Cesare Galeano, Balthasar Suico, Cristoval Verduges, Matheo de Otovil, Joannetin de Casanova, de Contador Alnis, de la Fontaine, Hopman Bernart, Hoogduitsche; zo dat 'er, behalven de Kollonellen en Ritmeesters, negenentwintig Spaansche en vier Italiaansche Kapitainen dood bleven: en van de negentien Italiaansche Vaandragers bleven 'er zestien dood, en de drie andere gekwetst, blyvende dus in deezen slag over de twehonderd vyftig persoonen, zo van Kapitainen, Luitenants, Vaandragers, als andere Officieren, nog in staat of hervormd zynde, met wel tweëntwintig honderd Ruiters, Soldaten en anderen.

Spaansche Kapitainen en andere verslagen.

Don Alfonso d'Avalos, Kollonel van de Italianen, zeer gekwetst zynde, ontkwam het, door hulp van zynen Dienaar, die hem een Paerd bragt, en daar op hielp, hy met drie wonden onder den voet liggende: dus ook de Hertog van Aumale, Don Rodrigo de Lazzo, beide gekwetst, met anderen van rang, als Conte de Busquoy, La Bourlotte, enz.

Die overwinning stond de vereenige Landen en Prince Maurits ook duur, door de nederlaag van Graaf Ernst, in den morgenstond ontfangen, zo dat zy toen verlooren zeven Schotsche Kapitainen, teweten Stuart, Barcley, Kilpatric, Michel, Nisbet, en Strachem; vier Nederlanders, namelyk Torqueau, Walrave, la Grappe en Gistelles, te zamen elf.

Prins Maurits verloor dien dag drie Ritmeesters en Kapitains.

's Namiddags verlooren zy drie Ritmeesters, teweten Conteler, Hamelton en Bernardt; drie Engelsche Kapitainen, namelyk Tyrel, Pirthon en Duxbery; Franschen, Waroischot, en La Simendiere; Vriesche, Holsteyn en Assuerus; Duitsche Stael en

Jan

Jan de Bouw, te zamen twintig Kapitainen. 1600.

Naar de beste reekening, die men maken kon, werden de dooden van hunne zyde geschat op omtrend duizend mannen, en zevenhonderd gekwetste, die men meest moest wegvoeren; maar behalven de genoemde verlooren zy geene mannen van groten naam. Die 's morgens gebleven zyn, waren omtrend negenhonderd, daar onder elf Kapitainen, gelyk wy verhaald hebben: zo dat het verlies der vereenigde Landen gereekend werd op omtrend tweeduizend mannen; en van des Aards-Hertogs zyde werden 'er over de vyfentwintighonderd geteld, die op het veld en in de vlugt dood lagen, behalven die in de moerasſen verſmoord waren, en van de wonden ſtierven: 's anderendaags doorſtaken de Schotten en andere in koelen bloede omtrend dertig of veertig gevangenen, tot wraak van de Zeelanders en Schotten, te vooren in de ſterkte van Snaeskerke, tegen des Aards-Hertogs belofte en verbond, vermoord, en van de Schotten, daar van eenige op het ſtrand omgebragt waren. Eenige werden ook aan het ſtrand van het Scheepsvolk doodgeſmeten, die door de zee weggedreven werden: zo dat 'er van beide zyden dien dag wel tusſchen de vyf en zesduizend dood bleven, dat wel het naaste en regte getal is, onaangezien het geene andere daar van zeggen of ſchryven; gemeenlyk werden tog de getallen groter gemaakt, dat in de Geſchied-Schryvers een groot gebrek is. Het getal der dooden van beide zyden gereekend tusſchen de vyf en zes duizend mannen.

Al het geſchut des Aards-Hertogs, dat 'er was, werd genomen, en de twe ſtukken met de Vaandels, die 's morgens verlooren waren, werden wedergekregen. By Prince Maurits werden gebragt honderd vyftig Vaandels, den Aards-Hertog ontnomen, met de grote Vane der Gemuitineerden, en vier Kornetten van de Ruiterye, die hy naar 's Hage zond, en daar tot zyne gedagtenis, op de grote zaal van het Hof, opgehangen zyn. Daar werd taamlyk buid gevonden, hoewel de meeſte baggagie, nog over de Al het geſchut en honderd vyftig Vaandelen genomen.

1600. brug van Leffingen zynde, behouden werd; vermits niemand dien avond, om dat het laat was, zo ver kwam. Het Paerd van den Aerds-Hertog, dat zeer schoon en wit was, daar mede hy in de Steden zyne blyde inkomst gedaan had, en veele andere, werden genomen. Men vond by het Krygsvolk weinig geld, dog by zommigen eenig zilver, opregt goud, gevesten van degens, dolken, en korte swaerden.

Dankzegging van Prince Maurits tot God.

Na den gewonnen slag en volkome overwinning is Prins Maurits van zyn Paerd gestegen, Gode dankende, en uitbarstende sprak hy onder andere deze woorden al weenende; „ ô Heer! wat zyn wy „ arme zondige menschen, dat gy ons heden, tot „ dyns naams eer en glorie, zodanigen geluk mede„ deelt? U zy de glorie en dank in der eeuwigheid!"

Had hem ook de duistere nagt niet overvallen, daar door hy zyne benden niet wel weder by een kon krygen, zou hy gelasd hebben door het gansche Leger eene gemeene dankzegging te doen: dog dit geschiedde 's anderendaags, door Mr. Johan Uytenbogaart, in de kerk van Oostende, in de tegenwoordigheid van Prince Maurits en alle de Heeren; en werd naderhand nog door de Heeren Staten-Genenerаal gelasd door alle de vereenigde Landen te doen, daar toe eenen dag bepalende.

Redenvoeringen over den slag aan Prins Maurits tafel, in de tegenwoordigheid van den Admirant.

Prins Maurits van het vervolgen der overwinning wederkeerende, legerde dien nagt in eene Tent op het Veld, daar de slag geschied was, daar hy zyn avondmaal deed, den Admirant te gast hebbende, dien daar gevraagd werd, wat hem dagt van zulk werk of jonge Soldaatsche Leerjongens, gelyk men hun die afgeschilderd had, even of zy niet konden doen dan Steden en Nesten winnen, zonder zig in 't Veld bloot te durven geven, of zy ook nog Krygslieden zouden mogen worden? en dergelyke meer moest hy en de andere gevangenen hier en daar genoeg hooren; dog hy wist zig staatlyk en wys te verantwoorden: onder verscheide gesprekken over den slag, die aan de Tafel voorvielen, klaagde de Admi-

tant over hun Paerdevolk, dat die hun best niet wel gedaan hadden, want zo zy niet geweeken hadden, hun Voetvolk zou waarschynlyk het Geschut vermeesterd hebben, daar mede zy de overwinning te hoopen hadden: hy beklaagde ook, gelyk zy den aanval alle te gelyk gedaan hadden, dat zy op 't laatste geene agterhoede behouden hadden, om hier en daar de slag-orde, die aan 't wyken en in de vlugt gedreven was, te ontzetten, en weder tot eenen nieuwen aanval by een te vergaderen, gelyk Prins Maurits gedaan had, sparende zyn Voet- en Paerdevolk, en zyne magt niet te gelyk wagende: hy prees ook, dat Prins Maurits zyn Geschut zeer wel en bekwaam gesteld had, 't welk hun veel kwaad gedaan had; maar boven al prees hy hem hoog, dat hy zynen vyand zo kloek onder de oogen was gekomen, en, met het wegzenden van alle de scheepen, zyn volk in nood gebragt had van elk voor zyn eigen leven te moeten vegten, hy met meer andere Oversten niet meer voordeel hebbende, dan elk gemeen Soldaat: waar uit elk afgemeten had, dat zy groot voordeel moesten hebben, en dus wel gemoed ten stryde gingen. 1600.

Daar werd van de Geschiedenis-leezers aangemerkt en verhaald, dat den 2den van Hooimaand, des Jaars 1298, juist op den zelven dag 302 Jaaren geleden, een Voorzaat van deezen Aards-Hertog Albertus, toen ook Albert van Oostenryk genoemd, en namaals Keizer, met zyne eige handen verslagen heeft eenen Voorzaat van deezen Prince Maurits van Nassau, die toen Keizer van Romen was, genoemd Keizer Adolf van Nassau, daar mede nu scheen, dat het Huis van Nassau zyn leet tegen de Oostenrykers gewrooken had.

Albert van Oostenryks overwinning over Keizer Adolf van Nassau, geleden 302 Jaaren.

Wy zullen nu verhalen den staat en zorgvuldigheid, daar in de Afgevaerdigden der Heeren Staten Generaal, die binnen Oostende waren, zig vonden; deeze waren Jongheer Jacob van Egmont, Heer van Kenenborgh, enz. Jongheer Jan van Oldenbarneveld, Heer van den Tempel, Advokaat van Holland,

1600. enz. Jacob Huygens van der Dussen, Burgermeester van Delf; Mr. Nicaseus Sille, Doctor in beide de Regten, en Pensionaris van Amsterdam; Gerard Coren, Burgermeester van Alkmaar; Jacob Boelensz. Burgermeester van Amsterdam en Raad van Staten; Mr. Jan van Santen, Raad en Pensionaris van Middelburg; Ferdinant Alleman; Nicolaas Jansz. Hubert, Burgermeester van Zierikzee; Jongheer Gerard van Renesse, Heere van der Aa; Mr. Abel Franckena, Doctor in beide de Regten; Egbert Alberda, Burgermeester van Groningen; met den Griffier Cornelis Aerssens.

Staat en zorgvuldigheid van die binnen Oostende, gedurende den slag.

Alle deeze Heeren van de Heeren Staten Generaal gelasd zynde, om deezen togt by te woonen, en Prince Maurits met raad en noodige behoeften by te staan, en niet meer als Prins Maurits zelfs wetende, dat de Aards-Hertog hen met zyn geweld zo na op de hielen was, waren binnen Oostende gebleven, terwyl Prins Maurits met het Leger naar Nieuwpoort voorttrok, zynde Oostende de naaste plaats, van waar op alles, wat tot de behoeften des Legers noodig was, orde moest gesteld werden, voornemens zynde verder te volgen, wanneer 't Leger voor Nieuwpoort vast liggen zou: daar zynde, zyn hun de Soldaten, die door den Aards-Hertog zo schielyk uit hunne sterktens gedreven waren, onverwagt t' huis gekomen, en daar op vernomen hebbende, dat de Aards-Hertog met zyn geweld voorttrok naar Prince Maurits, hebben zy ook terstond daar op verstaan de droevige nederlaag van Graaf Ernst van Nassau met de zynen: uit deeze alle geleegenheid gehoord, en de overblyfzelen van gezonde en gekwetste, die in Stad gevlugt waren, gezien hebbende, en merkende, dat daar door eene gemeene vrees en schrik in de Stad gekomen was, hebben zeer zorgvuldig gezogd de beste orde, die zy naar geleegenheid van zaken konden, te stellen op het geene verder mogt voorvallen, en hadden gaerne gezien, dat eenige Kompagnien Ruiters, die in de Stad waren, zig in wapenen buiten

de

de Stad hadden begeven, om te zien, of zy den vyand, van agteren en van ver volgende, by de eene of andere ontmoeting eenigen afbreuk hadden kunnen doen; maar zy waren door geene middelen van gezag nog anderzins te beweegen, om uit de Stad te trekken, wegens den groten schrik, daar toe ook veel hielp, dat de weg, daar zy moesten henen trekken, namelyk het Zeestrand, vol dooden van de Schotten en andere, die in de voorn. nederlaag gebleven waren, lag, zo dat de Heeren voor dien tyd niet wisten wat voor te nemen, dan de Stad te bewaren, en zig met hunne gebeden tot God voor den welstand van hun Leger te bekommeren: zelfs was de verslagenheid in de Stad zo groot, dat men nauwlyks eenen mensch op de straten zag, zynde dezelve zo ledig van volk, als of het alles uitgestorven was geweest. 1600.

Grote verslagenheid in de Stad.

Die het bevel over de Soldaten in de Stad hadden, begingen evenwel by zodanige geleegenheid, zo het schynd, eenen grooten misslag: want zy hadden met de zeven Vanen Ruiters, die daar waren, wel eenen hoop kunnen maken, en buiten eenig gevaar den Vyand op een vierde van één uur na kunnen volgen, zonder te slaan of aan te rasten, daar mede zy hunnen Vyand tot dat uiterste zouden gebragt hebben, dat hy vyf of zes Vanen Ruiters agter tegen hen had moeten houden, die hy in den slag niet zou gebruikt hebben, en dus zouden zy hem genoodzaakt hebben dien dag niet te slaan, of slaande, 't geheele Leger van agter te bederven; maar de schrik was zo groot, dat niemand verstand had, om iets merklyks te doen of voor te nemen.

Ook waren toen in de Stad gebleven alle de Predikanten, tot dienst van 't Leger geschikt, en onder dezelve Mr. Johan Uytenbogaart, welken Prins Maurits in 't byzonder uit 's Hage op deezen togt medegenomen had, gelyk hy ook zederd in alle togten en legers omtrend den Perzoon van den Prince voorn. is gebruikt geweest. Deeze, door last

Oeffeningen en gebeden der Predikanten, die gedurende den slag in de Stad waren.

van Prince Mauriis op zyn vertrek naar Nieuwpoort, ter bede van eenen Franschen Edelman, Cormieres genoemd, die, voor de schans Albertus doodlyk gekwetst zynde, binnen Oostende krank lag, en Uytenbogaarts bystand en vertroosting in zyn uiterste verzogt, ook in de Stad gebleven zynde, om Prince Maurits daar na voor Nieuwpoort te gaan vinden, was 's Zondags zeer vroeg, toen de slag 's namiddags geschiedde, gereed om naar Prince Maurits Leger te reizen, van geene swarigheid wetende; maar de wegen door des vyands aantogt afgesneden, en hy derhalven gedwongen zynde binnen Oostende te blyven, ging, na gedane Predikatie in de Stad, zyne Medebroeders, die ook nergens van wisten, aanspreken, en met den Predikant der Stad te zamen gekomen zynde, hebben zy zig aan 't bidden en schreijen tot God begeven, den zelven om hulp en bystand uit den Hemel in zulk een groot gevaar van het Vaderland en zyne Kerk gedurig aanroepende, tot dat zy 's namiddags eenige scheuten van grof en klein geschut, alzo het naar de Stad woei, gehoord, en daar uit gissing gemaakt hebbende, dat het aan een treffen ging, te zamen zyn gegaan in 't huis, daar de voorn. afgevaerdigde Heeren vergaderd waren, daar de voorsz. Uytenbogaart haar E. E. aandiende, dat het nu tyd was, om den Almagtigen God te voet te vallen; en, naar het voorbeeld van Moses, terwyl Josua tegen Amalek streed, zyne Excellentie met 't Leger, die nu in 't gevegt waren, met gebeden te helpen, verzoekende, dat het volk der Stad, door der Heeren gezag, tot dien einde by een geroepen mogt worden; dog alzo daar toe, vermits de grote verslagenheid en andere beletselen, geen bekwaam middel was, werd goedgevonden, dat het Gebed in de Zaal van hun E. E. met ope deuren zou gedaan werden, nevens de Heeren ook daar in roepende alle, die 'er by en en omtrend waren, gelyk ook door den voorsz. Uytenbogaart is geschied, met grote aandagt en vurigheid van alle de Heeren en anderen daar tegenwoordig

diensten, in welke gebeden en smeekingen tot God de- 1600.
zelve vergadering al vry eene goede wyl tyds volhardde, zo lang, tot dat het byna tyd was te vernemen, wat genade God uit den Hemel gegeven mogt hebben.

Daar na eerst het loopen van des Aards-Hertogs volk het veld in van de Stads wallen gezien zynde, en daar op de zekere tyding der volkome overwinning de Stad vervuld hebbende, zag men terstond de straten der Stad krielen van de meenigte des volks, zo van Krygsvolk als andere, die zig uit alle hoeken, elk als een man, vertoonden, loopende met zo grote meenigte uit de Stad, dat de Heeren ten laatsten gedwongen werden de Poorten te laten sluiten, op dat de Stad niet geheel ledig van volk zou werden: dog zy lieten eenige Raiters uittrekken, om te zien, of den Vyand de weg afgesneden kon werden; maar het was reeds te laat geworden, om iets uit te voeren, eer zy de regte kennis der volkome overwinning kregen, vermits alle de voornaamste ontkomen waren, en zy ook elk geenen regten lust hadden hunnen Vyand verder te vervolgen.

Grote verandering in de Stad.

Veele beschuldigden Prince Maurits, dat hy niet meer vlyt gebruikte in 't najagen van den vlugtenden Vyand, dien hy geheel had kunnen verstrojen en gevangen krygen, zeggende, dat hy wel overwinning kon bevegten, maar die niet wel gebruikte: dog andere zeggen daar tegen, dat 't gemaklyker is daar van te spreken, dan beter daar in te doen: want zyn volk vermoeid zynde, van 's morgens tot 's avonds te trekken en stryden, zonder veel of iets gegeten of gedronken te hebben, daar de hoop ook wel duizend geminderd, en wel met zevenhonderd gekwetsten en weinig minder gevangenen van den Vyand bekommerd, en met zulken duisteren nagt overvallen was, dat men geene hand voor zyne oogen kon zien: hadden ook geenen lust of magt veel langer nate jagen, vooral in een moerassig Land, vol Schanssen, die men niet wist, of de Vyand had, en daar men, door de duister-

Oorzaak waarom de overwinning niet beter vervolgd werd.

1600. sterheid, de wegen en wateren niet kon onderscheiden, te meer, daar veele de vlugtende zo lang nagejaagd hadden, dat zy niet weder by het Leger konden komen, maar den ganschen nagt hier en daar in de Duinen moesten blyven liggen.

De aanslag der Staten was, om Duinkerken en Nieuwpoort te veroveren, dat hen miste, voor eerst door den tegen-wind, en ten anderen, dat de Aards-Hertog hen zo haastig op den hals was gekomen; daar de hoop was geweest, dat de Gemuitineerden zo schielyk niet bewoogen zouden zyn geweest: nu moest na den slag andere raad gehouden, en nader op 't voornemen van het Leger beraadslaagd werden.

Prins Maurits trekt weder voor Nieuwpoort, den 6 July.

Des Prins Maurits 's daags na den slag, den 3den van Hooimaand, optrok naar Oostende, daar omtrend alle zyne scheepen en gereedschappen waren, om zyn volk wat te spyzen, en van gekwetste en gevangenen te ontlasten, en den aanslag op Duinkerken te volvoeren; maar daar ontstond een zo groot onweer van wind en regen, dat veele dagen duurde, dat zy eerst den 6den van Hooimaand derwaards trokken; en daar gekomen zynde, konden zy, door het voorsz. onweer en slegt weer op den Zeekant, weinig met schanssingen uitregten.

De Aards-Hertog toond kloeken tegenweer.

Veele meenden, dat men niet verzuimen moest de Schans van Oldenborg weder in te nemen, die beter te bezetten en te bewaren, dewyl men daar langs en anders niet in Vlaanderen kon komen, en daar door konden zy Vlaanderen onder schatting en alle de Steden in zulken schrik brengen en houden, dat de Aards-Hertog genoeg te doen gehad zou hebben, om zyne Steden alom te bewaren; men zou ook belet hebben, dat de Aards-Hertog onder Brugge zyn volk niet weder by een zou hebben kunnen vergaderen, maar zyne vergaderplaats veel verder van daar moeten leggen, ja door eene looping met de Ruiterye in 't land te doen, zouden zy, naar sommiger meening, hem over al werk gegeven hebben,

en

en dan had men de eene of andere plaats, daar hy het swakste was, mogen aantasten; maar om dat de Afgevaerdigden by het gevoelen van weder naar Nieuwpoort en Duinkerken te gaan vast bleven, grepen die van Vlaanderen weder moed tot hunne Lands bescherming: en de Aards Hertog van Brugge te Gent by de Infante gekomen zynde, was terstond in tegenweer, vergaderde wat van den slag ontkomen was, en maakte nieuwe vergadering van volk te Damme by Brugge, van alle de omliggende plaatsen en Guarnizoenen, en by die geleegenheid deed hy Oudenborg wel bezet houden, en alle zyne andere Schanssen en Sterkten ververschen, als Colombin, Clara en Isabella, daar toe de vier Leden van Vlaanderen ongelooflyke naerstigheid toonden, 't welk geen klein verzuim was, en naderhand in de zaken van deezen togt grote swarigheid maakte, gelyk in 't volgende zal gezegd worden. 1600.

Binnen Nieuwpoort was Gouverneur Graaf Jan Jacomo Belgiojoso met weinig volk, dog eenige uit den slag waren daar binnen gevlugt; maar alzo Prins Maurits daar weder voor gekomen was, kon hy door het slegt en winderig weer weinig met beschanssingen vorderen: ondertusschen zyn daar, door de naerstigheid van den Kolloneel La Bourlotte, van Dicxmuyden eerst vyf honderd Mannen ingebragt, en daar na nog tweduizend anderen, daar La Bourlotte mede introk, die toen met de Ruiters van den Gouverneur Belgiojoso verscheide uitvallen deed, om 't Leger van buiten in roer te maken. Hier door heeft Prince Maurits best gedagt zyn Geschut, dat hy had beginnen te planten, weder weg te nemen: en dagelyks vernemende van veel Krygsvolk, dat 'er uit Walschland op de been was, en naar den Aards-Hertog kwam, en die Stad voorzien zynde, gelyk gezegd is, stond af van 't beleg, en brak over zulks zyn Leger, en trok weder op naar Oostende, den 18den van Hooimaand. Nieuwpoort door La Bourlotte wel voorzien.

Omtrend Oostende gekomen zynde, bestond Prins

 Mau-

1606. Maurits het Fort Isabella te belegeren, daar binnen het bevel had de Luitenant Kollonel van den Heere van Fresin, welke Schans eenen weg door 't verdronke Land had; daar door men die te hulp kon komen, aankomende tegen St. Cathelynen Kerkhof, eene hooge plaats, tusschen Isabella en Grootendorst: welk Kerkhof Prins Maurits gelaste op den 21sten 's nagts aan te tasten: dog 't zelve werd slegt verzuimd door Grave Georg Everard van Solms, dien de last gegeven was, waarom de Aards-Hertog terstond daar zond den Kollonel Catrice, welke de plaats innam, en daar na ook La Bourlotte, zo dat zy daar binnen en in de byliggende Sterkten wel twee duizend Mannen sterk werden; waarom Prins Maurits daar van ook geene goede uitkomst te hoopen had: zo dat daar ook niets anders meer uitgeregt werd, te meer, door dien de Aards-Hertog daar nu weder van alle kanten een goed Leger vergaderd had, tot behulp van deze plaatzen, die nog niet om by te komen waren.

De Kollonel Claude de La Bourlotte werd geschoten uit Isabella Schans.

De Kollonel Claude de La Bourlotte, Heer van Topagna, die zig dapper en onvertzaagd liet gebruiken, werd in deeze onderneming en beleg van deeze Schans Isabella op 't voorsz. Kerkhof met een roer in 't hoofd geschooten, dat hy dood ter aarde viel: hy was van een kloek en onvertzaagd Krygsman nu een ervare Krygs-Overste en Kollonel geworden, en was een Lorraineës van geboorte, van embagt een Barbier, door Krygsdienst tot hoogen staat gekomen, gevorderd door den Grave Karel van Mansfelt, dien hy eertyds eenen dienst gedaan had, die niet eerlyk was, en was nu geagt voor eenen der beste en kloekste Oversten, die de Aards-Hertog had, welke om zynen dood zeer droevig was: dog de Spanjaarden en Italianen waren 'er niet droevig om, also zy hem zyne dapperheid en vrymoedigheid in 't spreeken benydden.

Prins Maurits ook van voor Isabella opgetrokken, en den laatsten van Hooimaand weder met het Leger

om-

aanstnaand Oostende gekomen zynde, en ziende die Sterkten alom dus bemand en voorzien, heeft Albertus Schans, op de Duinen liggende, afgebroken, en heeft zyne paerden nog den laatsten van Hooimaand naar Braband gescheepd, en daar na ook zyn Voetvolk naar Zeeland gezonden, om dat de Afgevaerdigden van de Staten Generaal tot geene grote ondernemingen meer konden besluiten; vermits het te laat op 't Jaar liep: zy zonden van daar den Kolonel Edmontz naar Schotland, om Volk aan te nemen en zyn Regiment weder te maken. Het Paerdevolk van Prince Maurits, weder in Braband gezonden, deden daar verscheide afloopingen, en daar na trok ook Graaf Lodewyk van Nassau, den 28sten en 29sten van Oogstmaand, met een goed deel naar Weerd, op hoop van de gemuitineerde Spaansche uit te lokken en te slaan; maar alzo een deel van hen op eene geleiding uit waren, dorsten de andere, swak zynde, niet uitkomen, zo dat die aanslag te vergeefs was. Graaf Lodewyk meende die den 29sten van Wynmaand daar na te hervatten, honderd Ruiters uit Breda voor by Weerd uitzendende, om over de Maas te gaan, hopende, dat de Gemuitineerde die over de Maas volgen zouden, die hy met duizend paerden uit Nymegen meende te betrappen; dog zy kwamen weder niet uit. 1604.

Prins Maurits vertrekt met zyn Leger uit Vlaanderen.

Aanslagen van Graaf Lodewyk in Braband te vergeefs.

Weder had hy eenen aanslag op de Stad Venlo, met tweduizend mannen te voet en zevenhonderd te paerd; maar vermits door groten regen de wegen zo bedorven waren, dat men nergens door kon, bleef de aanslag onverzogt. Dus ging in dat Jaar de krygs handel van die zyden voor by.

Aanslag op Venlo gemisd.

De Aards-Hertog had nu, tot grote kosten, veel en veelerhande Krygsvolk vergaderd, dat hy, na 't vertrek van Prince Maurits, meest in Braband overvoerde, onder Don Louys de Velasco, en legerde dat meest tusschen Dassel en Mechelen, genoegzaam by een, uit vrees voor Prince Maurits Paerdevolk, daar mede zy het land rondom grote schade

aan-

1600. landeden. De Gemuitineerde van Hamont hielden nog de Stad en Kasteel van Weerd tot hunne verzeekering, hun met vyftien stuivers 's daags voor elken Soldaat ingegeven, en deden alom grote schade. De Aards-Hertog herstelde ook zyn oud Krygsvolk, zo te paerd als te voet, voor al de Spanjaarden en Italianen, en bragt veele Vaandelen in een.

Dood van Landriano. Te Brussel stierf in deezen tyd Don Ambrosio Landriano, een befaamd Overste, die Luitenant Generaal van 't Paerdevolk was geweest, in wiens plaats de Aards-Hertog stelde Basta Albanois, die van den Hertog van Alba's tyden daar gediend had.

Wy hebben te vooren verhaald, hoe de Keizerlyke Gezanten, Graaf Herman van Manderscheyt, en Heer Karel Nutzel, enz. by de Staten der vereenigde Provincien verkreegen hadden de wederlevering van de Stad Emmerick aan den Vorst van Kleef, enz. op zeekere toezeggingen van te verwerven, dat de Aards-Hertog aan den Keurvorst van Keulen Rhynberck ook zou wedergeven, en verder eenig middel voornemen, om tot eenen gemeenen vrede te komen; maar alzo deeze Gezanten maar aankwamen te Brussel, als de Aards-Hertog op den togt naar Vlaanderen was, konden zy hun voornemen en last niet uitregten, als na dat de togt zou geeindigd zyn, en dus werd deeze handeling uitgesteld en betrokken tot eene te zamenkomst van Afgevaerdigden over vredehandel: waar over de Aards-Hertogen zeiden, dat zy daaglyks den Vrygeleibrief van de vereenigde Provintien voor de Afgevaerdigden der Staten van hunne gehoorzame Provintien Braband, Vlaanderen, enz. verwagtten, gelyk die steeds van toen af te Antwerpen deden.

Omtrend deezen tyd in Hooimaand uit Oostende, met bedenken van veelen, een Vrygeleibrief van de vereenigde Provintien gekomen zynde, zyn de Afgevaerdigde wegens de Staten van Braband, Limburg, Luxemburg, Gelderland, Vlaanderen, Artoys, Henegouwe, Valenciennes, Namen, Rysel, Doway,

Way, Orchies, Doornik, Doornesis, en Mechelen, te Brussel vergaderd, van Antwerpen naar Bergen op den Zoom getrokken, en waren deeze; de Heer Gerard de Hornes, Graaf van Basligny, Zoon van den Heere van Boxtel, van den huize van Horne, Gouverneur van Mechelen; Jongheer Philips van Bentingh, Heere van Bight en Paffenhoven, Seneschal van Montfort en Kollonel; en Mr. Hendrik Codt, Pensionaris van Yperen, met andere: deeze zyn, den 20sten van Hooimaand, te Bergen aangekomen, daar zy, door den Gouverneur en Ritmeester Bacx een vierde van een uur buiten de Stad ontmoed en ingehaald zyn geweest. Te vooren waren ook daar gekomen de Heeren van Kenenburgh, Oldenbarneveld, van der Dussen, Gille, Santen, Hubert, Renesse, Franckena, Alberda en Aerssen, Afgevaerdigde van de vereenigde Landen, die alle van Bacx feestlyk onthaald werden. 1588.

Vergadering te Bergen op den Zoom om wederzydsche Vrede.

's Anderendaags te zamen vergaderd zynde, werd geleezen het geene de Staten te Brussel aan de Staten der vereenigde Landen schreeven, inhoudende en aanzeggende, dat zy begeerden met de vereenigde Staten in vrede-handel te treden: verhalende, hoe goed en nodig de vrede ware, en wat elende en kwaad de kryg medebragd: biddende eenmaal het Mom-aanzigt des mistrouwens af te leggen, om met opregte welmeenende harten de Vrede zaken in handen te nemen, enz.

Brieven der Staten te Brussel, en de inhoud.

Daar over stonden de Afgevaerdigde der vereenigde Landen op, en gingen te zamen aan eene zyde van de Zaal, en zyn, na beraadslagingen, weder neder gezeten, en de Heer Oldenbarneveld heeft het woord gedaan: dat zy verheugd waren te verstaan, dat de Heeren Staten Generaal, te Brussel vergaderd, zo wel tot den vrede en eenheid der Landen geneegen waren, als tot hen zendende ingeboore Landzaten en Liefhebbers des Vaderlands, eenige hunne Bloedverwanten zynde, en goederen in de Landen bezittende, die niet anders dan der Landen welvaard kon-

Antwoord van Oldenbarneveld op de brieven der Staten te Brussel.

1689. konden wenschen: waarom zy die zeer bedankten voor de goede geneegenheid, nemende God, de Waereld en hunne gewisseten tot getuigen, dat zy ook niet anders zogten, dan eenen Christlyken, opregten en bestendigen vrede; maar uit veele ongehoorde wreedheden en tyrannye der Spanjaarden en hunne aanhangers, hadden zy grote oorzaak van mistrouwen, waar van hy eenige voorbeelden verhaalde: onder andere, hoe de Aards-Hertog eene ongehuwde Dienstmaagd om haar geloof levendig begraven had, enz. waar van de gedagtenissen nog zeer versch waren, verhaalde ook des Admirants tyrannye, zo wel tegen hen als hunner Buuren Landen gepleegd, die 't nogtans meer met hem, dan met hen gehouden hadden, en dergelyke meer; zo dat zy niet anders konden geloven, dan dat alle zulke daden en tyrannye by de Aards-Hertogen en hunne Raden besloten en bedreven werden, welke zy ook tegen hen, ter gelegene tyd, dagten in 't werk te stellen.

Waarom zy geenzins gezind waren in eenige vrede-handel met de Spanjaarden, Spaanschgezinde of derzelver Aanhangers te treden, ten ware de Heeren Staten Generaal de wapenen met hen wilden aannemen, om de vreemden uit den Lande te dryven, en dan zou men wel middelen vinden, om de Provintien te vereenigen, en die weder in hunnen ouden staat te brengen, enz.

De Brusselsche Staten konden 's Konings volk niet wegzenden, zo lang de andere gewapend bleven.

Hier op werd geantwoord, dat zulks wel te gelooven was, dat met het vertrekken der vreemden, en dat de Kasteelen en sterkten met Landzaten bezet waren, alle mistrouwen zou weggenomen zyn, en dus op den ouden voet gebragd werden; maar zy, als verstandige, hadden te bemerken, dat, zo lang de vereenigde Landen de Wapenen niet aflagen, maar die in handen hielden, het de Staten te Brussel niet geleegen was de hulp en bystand des Konings van Spanje te verwerpen, om hen te beschermen en weeren tegen die hen beoorloogden.

Hier op werd van beide zyden weder afgetreden,

om

om te beraadslagen, en weder neergezeten zynde, 1609.
heeft de voorsz. Oldenbarneveld verklaard, dat by de overdragt door den Koning van Spanje aan de Infante, die zy voor valsch en van geene waerde hielden, uitdruklyk besprooken en geslooten was, dat, zo de Aards-Hertog zonder kinderen stierf, zou de Infante weder naar Spanje vertrekken: en zo de Infante stierf, zou de Aards-Hertog maar als Gouverneur in de Landen blyven, en de Landen weder onder Spanje komen: ook was beslooten, zo zy te zamen erven wonnen, dat die niet dan met bewilliging van Spanje huwlyken mogten aangaan.

Beklag over de overdragt der Nederlanden

Verder was 'er ook uitdruklyk en scherp by de overdragt besprooken en verbooden, dat de Nederlandsche Onderdanen de Zeevaard op Indiën niet zouden mogen gebruiken, op verbeurte der Nederlanden, zo dat deeze Landen in Spanje niet anders geagt werden, dan als eene Koe of Paerd, welke, tot voldoening van een verdrag, met eene verbeurte kon verstrikt werden, daar uit besluitende, dat zy nu meer dan ooit onder de Spaansche dienstbaarheid verpligt waren; want uit de overweging, dat de Prins en Infante zig zo hoog aan Spanje verbonden hadden, en de Staten Generaal weder hunne Lands-Heeren getrouw en goed te zyn swoeren, moest het voorsz. ook noodwendig volgen.

In 't zelve gesprek sprak Barneveld nopens de stukken van bekendmakingen en geloofs brieven, last, en mondlyk gedaan voorstel, en gaf te verstaan, dat de Heeren, hunne Oppersten, alles wel gemerkt en overlegd hadden, dat de geheele handeling en bewilliging des Konings aan zyne Dogter, de Infante, alleen strekte tot nadeel van de Nederlandsche Provintien, door dien de Aards-Hertog zo sterk, en desgelyks de Staten met hem, aan Spanje verbonden en verknogd waren, dat zy hier over meenden met Spanje, den Aards-Hertog, nog met de Staten, als zyne goede Onderdanen, die daar over ook geene volkome magt hadden, iets te kunnen handelen. Zy ston-

1600. Twyffelingen aan de lasten. stonden ook in groot bedenken, dat hunne last en volmagt zo wyd niet strekte, dat zy 't geene zy met den anderen zouden mogen besluiten zouden kunnen toestaan, voldoen of ter uitvoer brengen: waarom zy volkome verzeekering verzogten te hebben, eer zy in eenige verdere gemeenschap wilden treden, en verzogten daarom voor al te verstaan, of de meening was, dat alleen met de Staten van de andere zyde, of ook met den Aards-Hertog, en gevolglyk met Spanje zou gehandeld werden: in gevalle men met de Staten alleen zou handelen, of dezelve ook gezind waren en magt hadden te doen uitvoeren het geene tot der Landen welstand gehandeld zou werden, al was het, dat de Aards-Hertog daar tegen was.

Aanbieding van vrede, zo men den Aards-Hertog en de Spanjaarden kon kwyd worden. Eindlyk gaven die van de vereenigde Provintien wel zo veel te kennen, dat zo men den Aards-Hertog met de Spanjaarden kon kwyd werden, van hunnen 't wegen zouden zy zig verzeekerd houden, dat zy alles en een iegelyk in zynen staat en weezen wilden laten blyven, en dus opregten eene manier van Regeering of Gemeenebest, daar in een iegelyk in zyn geloof, 't zy Roomsch of hervormd, vry zou mogen leven.

De Brusselsche Staten willen 't met hunnen Prince houden. Daar op werd van de Brusselsche Afgevaerdigden klaar geantwoord, dat zy eenen Prins hadden, zonder wien zy niets begeerden te doen; maar zy hoopten, dat alle zaken door tusschenspreeken zo wel belegd zouden werden, dat zyne Hoogheid zig zo met de Staten schikken en voegen zou, dat van alle zyden elk daar in genoegen zou hebben.

Nopens de begeerde verzeekering, men kon den Wagen niet voor de Paerden spannen; maar zy verzogten voor al en eerst in gemeenschap te treden: wanneer die aangevangen zou zyn, zouden de Afgevaerdigden van de Staten Generaal mogen belasd werden daar over te handelen, en dus tot de hoofdstukken komende, hen zo verzeekeren, dat zy daar in genoegen zouden hebben. Dus bleven eindlyk de

Brus-

Brusselsche Afgevaerdigden daar by, dat zy by hunne Lands Heeren staan, blyven, en zonder dezelve niets voornemen wilden, zo dat het volbrengen van den Aards-Hertog en niet van de Staten moest komen. Des hebben de Afgevaerdigden van de vereenigde Provintien rond uit verklaard, dat zy niet gezind waren met den Aards-Hertog te handelen, vermits zyne verbintenissen met Spanje, om welke men met hem niets dienstig zou kunnen besluiten, tot welstand van de Landen, Godsdienst, nog deszelfs vryheid, en hebben eindlyk voorgewend, dat zy met eenige Koningen en Vorsten verbonden waren, en die beloofd hadden, dat zy met de Spaansche nog met den Aards-Hertog geenen Vrede in Nederland zouden aangaan, daar over zy ook verscheide Plakkaten hadden uitgegeven; en zy wilden de voorsz. Koningen en Vorsten, als ook hunne voorname Heeren, verwittigen van hunnen last, onderregting en mondling gedane voorstel, welk verslag zy zo broederlyk doen wilden, dat men bespeuren zou, dat zy niets dan Vrede en eenheid zogten, gelyk zy ook begeerden, dat van hunne zyde mogt geschieden, en baden, dat zy by de Staten Generaal te Brussel wilden aanhouden, dat zy den Aards-Hertog en de Spanjaarden uit de Kasteelen en Sterkten der Nederlanden wilden weeren, en in derzelver plaats die met de Landzaaten bezetten, dus met de daad bewyzende, dat men zyne Onderdanen betrouwde, enz. 1600.

Dus eindigde die te zamenspreeking, en de Afgevaerdigden van de vereenigde Provintien gaven de andere gesloote brieven mede, gedagteekend den 2den van Hooimaand, zaaklyk inhoudende, dat zy hunne brieven ontfangen en hunner Afgevaerdigden voorstel gehoord, daar mede lang beraadslaagd en eindlyk goedgevonden hadden aan hunne Hoofden verslag te doen, en zouden bezorgen, dat door dezelve op het voorstel behoorlyk werd geantwoord, dat zy daar mede gescheiden waren, met vertrouwen, dat hunne Afgevaerdigden waar verslag zullen doen; Afscheid van de vergadering te Bergen.

1600. dezelve den welstand der Nederlanden aanbeveelende: waar mede de voorsz. Afgevaerdigden van Bergen weder naar Brussel zyn gekeerd, en hebben hun verslag gedaan.

De vergaderde Staten te Brussel uit het voorsz. verslag ziende, dat de vrede nog ver te zoeken was, vooral om de overwinning aan de andere zyde, en dat ondertusschen hunne Landen moesten beschermd werden, hebben beslooten hunne Princen eene goede bewilliging van geld te doen, in navolging van hunne pryslyke Voorouders, die nooit hunne Overheeren in den nood verlaten, maar die altyd mild bygestaan hebben; bewilligende en terstond in 't werk stellende het schoorsteengeld door alle hunne Landen te betalen, voor elken schoorsteen of haerdstede, daar men vuur maakte, of die rook uitgaf, eenen gulden van twintig stuivers: zy beraadslaagden verder op de middelen, om te vinden de betaling van tienduizend Mannen te voet, en drieduizend te paerd, enz. die zy bevonden te zullen kosten driehonderd twintigduizend guldens ter Maand: en hadden al, den 4den van Hooimaand, toen zy de tyding kreegen, dat de slag verlooren was, aan des Hertogs Afgevaerdigden hun vierde geschrift overgegeven, en zyn over veele stukken eens geworden.

De gehoorzame Staten te Brussel besluiten hunne Princen by te staan met schoorsteengeld en andere schattingen.

Als, dat de gemuitineerde Soldaten zouden betaald en al het Krygvolk onder Krygstugt gehouden werden.

Besproke en voorgewende voorwaarden.

Dat de Spaansche dingstoelen, *de la hazienda, als de la visita*, genoemd, dat zyn Schatmeesters en Opzienders van het Spaansch geld, van de tweehonderd vyftigduizend Dukaten des Konings ter Maand geschikt, mogten werden veranderd; dat zy niet meer zig zouden onderwinden of kennis nemen over de ingeboore Landzaaten, ten ware die, uit eenigen voorgaanden handel, Reekening schuldig waren.

Dat de Staten de aangebode ontlasting van de Admiraliteiten, Guarnizoenen, en versterkingen, volgens de lyst, aannamen.

Na-

Namen ook op zig twehonderd vyftig Leger-wagens te vinden, en de voorn. tienduizend Voetkriegten, en de Benden van bevelen, voor 1 Jaar te betalen, onder voorwaarde, dat zy dan zouden ontlast zyn van de vyf Kompagnien ligte Paerden, en dat gesloten, om verslag te doen aan hunne Hoofden. 1600.

Deeze schriften werden meest overgeleverd, ook de zaken belegd by den Heere Grave van Solre, die ze verhandelde in 's Lands Talen, want zy moesten in 't Spaansch, en uit het Spaansch weder in 's Lands Taal, overgezet werden: en op het voorgaande schrift gaven de Hertogen te Brugge, den 6den van Hooimaand, bescheid, daar in zy genoegzaam over de voornaamste Artikuls overeenstemden.

Op den zelven dag verscheen ook in de vergadering der Staten de Heer Marquis van Hawrech, vertoonende en verzoekende, wegens de Aards-Hertogen, hunne Princen, te willen besluiten op de ontlasting van de Heeren inkomsten en onderhoud van de Aards-Hertogen.

Bewilliging der Staten over des Hertogs onderhoud.

Van de ontlasting der Heeren inkomsten begeerden de Staten nog ontslagen te zyn, tot dat de Landen vrede bekomen hadden. Op 't onderhoud van de Aards-Hertogen bewilligden zy in 't verzoek van twehonderd vyftigduizend guldens jaarlyks, ten laste van geheel Nederland, op voorwaarde, dat hunne Hoogheden hun huisgezin zouden veranderen en ontdoen van onnoodige Dienaren, en 't zelve stellen op dien voet, als op andere tyden de Hertogen van Bourgognien gedaan hadden.

Daar na begonnen de Staten onder zig te beramen, hoe men dat geld opbrengen zou: de Geestlyken en Edelen van Braband wendden voor, dat men door gansch Nederland zou instellen eene belasting op de verteeringen, mitsgaders op het slyten van alle andere Waaren en Koopmanschappen, en daar op te beraden met die van Vlaanderen: na welke berading zy voor twe Staten, en op het goedvinden van den derden, bewilligden en besloten het geld te vinden

 op

1600. op de verteering van de Granen, Wynen, Bieren en Vleesch, eerst ligtende.

Voorſlag van ſchattin- by de twe Staten van Braband op de verteeringen.

Op de Tarw, naar gelykheid van eene zesde maat van Brusſel, in geld vier ſtuivers. Op de Rog of Masteluin, maat als boven, drie ſtuivers. Op elke Aam Wyn, zo Rhynſche, Franſche als Spaanſche, agt ſtuivers. Op een Aam of Ton Bier, waerdig van twe tot vier guldens, zes ſtuivers. En op eene Ton Bier, van vier tot zes guldens, twaalf ſtuivers. Op de hooge, en alle vreemde Bieren, dubbel, vierentwintig ſtuivers. Op elken Os of Vee van 3 Jaaren opwaards dertig ſtuivers. Op elke Koe of Vaers twintig ſtuivers. Op elken Hamel of Kalf vyf ſtuivers. Op elk Schaap of Ram vier ſtuivers. Op elk Lam, Geit of Braad-Varken, twe ſtuivers. Op elk Varken, agt ſtuivers.

Boven dien bewilligden zy nog voor 1 Jaar op elke Melk-koe, zo wel 's Winters als 's Zomers, ter maand eenen ſtuiver. Elke Koe of Os, ter Weide gaande om vet te maken, twe ſtuivers.

Dog alzo de Afgevaerdigden van de andere Provintien hier in ſwarigheid ſcheenen te maken, en liever verſtaan zouden tot eene gemeene verdeeling, en elk der Provintien te bewyzen zyn aandeel, onder behoorlyke bewilliging, nogtans overeenkomſtig de tegenwoordige geſteldheden en middelen van dezelve Provintien, zouden nogtans de voorſz. Heeren, Geestlyken en Edelen ook te vreden zyn te betalen de twe derde deelen des vierden deels van 't geheel, behoudens altyd de wederopregting van de ingebroke ſtukken van hunne Privilegien, en de Tollen, geſigt op den ouden voet.

Die van Antwerpen ſtellen zig tegen het vinden van de ſchatting op de verteeringen.

Die van Antwerpen hebben hunne tegenheden en ſwarigheden tegen de verteeringen verklaard, dat zy deels by Octrojen hunne ſchulden betaalden uit de Tollen en lasten op de verteeringen, en die waren reeds deels verbonden aan de Kooplieden, die daar op honderd vyftigduizend guldens ten behoeve van den Aards-Hertog voor zyn vertrek naar

Span-

Spanje uitgelegd hadden: nog hadden zy hunne middelen verstrekt tot de betaling van de Gemuitineerde van 't Kasteel, met dergelyke swarigheden meer, verzoekende het zelve te overweegen. 1600.

Op de berading, te Bergen op den Zoom gehouden, werd, den 9den van Oogstmaand, weder verhaal gedaan, om te weten, hoe men de afgeweeke Provintien, gelyk zy die noemden, weder mogt vereenigen, zo dat die zaak hier op stond, dat de Afgevaerdigden van de andere zyde beloofd hadden getrouw verslag te doen aan hunne Bevelhebbers; des kon men toen nog niet zeeker oordeelen, wat 'er van te wagten was, behalven, dat de voorsz. beradingen en voordeelen, die zy meenden onlangs gehad te hebben, meer agterdenken dan hoop gaven: waarom hunne Princen ondertusschen dienden bygestaan te werden, zonder dat men daarom de voorsz. onderhandeling van vrede zou mogen vergeeten, dat zo schielyk niet kon geschieden, en daarom moest men voor den Oorlog zorgen.

Reekening der Staten van 't geene zy te bekostigen hadden, beloopende 320000 guldens ter Maand.

Hier over hebben de Staten Generaal, daar vergaderd, des Aards-Hertogs eisch op eene lyst gesteld, en reekening gemaakt, hoe veel de kosten daar over zouden beloopen, bevindende, dat de gewoone Guarnizoenen, gelyk die tot nu betaald waren geweest uit de beden, die de Provintien in 't byzonder daar toe van tyd tot tyd hebben bewilligd, aan onderhoud van agtduizend vierhonderd vyftig Mannen, over het geheele Land beliepen eenentagtigduizend eenhonderd twintig Guldens ter Maand. De tienduizend Mannen te voet, verdeeld in vyf Regimenten, alle Ingeboore van den Lande, zouden behoeven honderd agtentwintigduizend zevenhonderd Guldens ter Maand. De vyftien Benden van beveelen, die zes Maanden zouden dienen op vol, en de andere zes Maanden op half loon, zouden, de een door den anderen gereekend, ter Maand kosten zestigduizend zevenhonderd vyftig guldens: daar by gevoegd eenentwintigduizend guldens, of daar omtrend

1600. trend, voor het Huis van hunne Hoogheden, en zestienduizend zeshonderd zevenenzestig guldens voor de twehonderd vyftig Leger-wagens, beliep alles te zamen driehonderd agtduizend twehonderd zevenendertig guldens ter Maand: daar by gevoegd de onkosten van de ingaarderingen en Monsteringen, gereekend op omtrend twaalfduizend guldens, zou te zamen beloopen driehonderd twintigduizend guldens ter Maand.

Gelyke Verdeeling van de oude negenjarige bede, ten tyde van Keizer Karel den V. en Philips.

Om deeze laatstgenoemde zom maandlyks te vinden, waren de Provintien van verscheide gevoelen: want in de gelyke verdeeling te maken onder de Provintien, volgens den ouden voet van de negenjarige bede in den laatsten Oorlog van Vrankryk, in Keizer Karels tyden gebruikt, vonden Braband en Vlaanderen swarigheid: want die van Braband betaalden aan de geheele bewilligde zom, als in de driehonderd duizend guldens ter Maand, de vyf agttiende deelen ter Maand; Vlaanderen de zes agtste deelen; Artois en Henegouwen elk een zesde deel van Vlaanderen; Valençyn een zesde deel van Henegouwen; Rysfel, Doway en Orchiers een agtste deel van Vlaanderen; Holland de helft van Vlaanderen; Zeeland een vierde deel van Holland; Utrecht en het Stigt een tiende van Holland; Nameur een zestiende van Vlaanderen; Doornik een negentigste van Vlaanderen; Tornesis een vyfenveertigstevan Vlaanderen; Mecchelen drie ten honderd van Braband; en toen bragten die van Gelderland, Lutzenburg, en Limburg niets op: en alzo in de negenjarige bede opzigt was genomen op de Provintien, naast den Vyand geleegen, gelyk toen waren Artois, Henegouwe, Rysfel en Nameur, die over zulks op kleine aandeelen waren gesteld, en de last werd gedrongen op Braband, Vlaanderen, en de andere, als toen voorspoedig, moesten nu ook de weelderige Provintien Braband en Vlaanderen verschoonen: waar over de Aards-Hertog ten laatsten eene reedlyke verdeeling gemaakt heeft, gelyk wy hier na zullen verhalen.

Die

Die van Braband verzogten ook, dat de twe Kompagnien ligte Paerden van den Grave Adolf van den Berg en den Heere van Grobbendonk, als geheel noodig tot bescherming van Braband, byzonder van hunne Grens-Stad 's Hertogen-bosch, mogten begreepen zyn in de lyst van de Guarnizoenen, tot last van deeze bede staande: ook dat de Winter-Legers mogten verdeeld werden, dat hunne Hoogheden gediend wilden zyn met, volgens de blyde Inkomst, het Gouvernement van Limburg en Overmaas te stellen in handen van de Ingeboore van den zelven Lande van Braband; desgelyks de Steden, Kasteelen en Sterkten in Braband: ook dat de de Stad Antwerpen, tegen het verbond, over het opbouwen van het Kasteel gemaakt, niet meer ten last mogt gelegd werden de levering van hout en brand, tot het zelve Kasteel noodig, nog iets, dat het voorsz. Kasteel zou vorderen, het zy van dienst-gelden of anderzins, welke behoorden te zyn ten laste van hunne Hoogheden, gelyk andere dienst-gelden.

1600.

Verzoek van de Staten van Braband en Antwerpen aan den Hertog.

Dat de Brabanders in de regeering en sterkten mogten gesteld werden.

Zy beklaagden zig ook, dat de Stad Antwerpen, zederd de onlusten, berooft was geworden van verscheide Kloosters van hunne gewesten, als dat van Affligem, dat men gehegt had aan de Stad Mecchelen, onder het Aards-Bisdom, tot groot nadeel vast verliezende haare voornaamste verçierzelen, en dat het zelve niet meer opbragt in de lasten van de Landen, gelyk het plagt te doen: waarom zy verzogten, dat 't den eerwaerdigen Heere Aards-Bisschop wilde gelieven het zelve Klooster in zynen staat te herstellen, volgens het goed regt van de oude Hertogen van Braband, en dergelyke klagten meer.

Men klaagde ook, dat zeventig duizend guldens ter Maand voor Brabands aandeel te veel was, vermits hunne ten agterheid, en dat het schoorsteengeld, voor eenen gulden van elken schouw, maar honderd vyftigduizend guldens opgebragt had: daarom baden zy met zestigduizend guldens maandlyks, en hunne voorsz. ten agterheden van honderd vyftigduizend

Dat Braband maar 60000 guldens ter Maand mogt geven.

1600. guldens, den Aards-Hertog voor zyn vertrek naar Spanje verschooten, als mede het verschot van geld, aan de Gemuitineerde van het Kasteel betaald, te mogen volstaan, en verzogten dit te overwegen.

Klagten en verzoek van de Staten Generaal in 26 Artikulen. Dergelyke klagten hebben de Staten Generaal, den 14den van Wynmaand, aan hunne Hoogheden ook gedaan, verzoekende zesentwintig Artikulen, vervattende veele schikkingen op het Krygsvolk, en dat allerhande lasten van dienst-gelden, voeragien, sterkten bouw-geld, wagen-geld, pioniers geld, doortogten, uitteeringen, enz. en verder alle lasten, zonder bewilliging van de Staten op Ingezetenen ingebrooken, mogten ophouden, de Landen alleen belast blyvende met deeze bede: zy bespraken boven al bevryd te werden van de Gemuitineerde, vooral van die van Diest en Weerd.

Dat met de penningen, by de Provintien ontfangen, eerst hunne eige lasten betaald mogten werden. Dat ook alle de penningen in elke Provintie ontfangen mogten werden by de Rentmeesters en Gemagtigden der Staten van dezelve Provintie, en dat daar van vooral zouden betaald werden de Guarnizoenen der Steden, Kasteelen en plaatzen van elke Provintie, hier in opbrengende, staande ten laste van deeze bede, byzonder die op de grenzen daadlyk dienst deden tot bescherming der Landen. Dat het overschot van de penningen mogt gebragt werden in eene gemeene beurs, tot betaling van de nieuwe Regimenten, Benden van beveelen en andere, staande ten laste van deeze bede, van Maand tot Maand: ook tot de betaling van de twehonderd vyftig Leger-wagens, en tot onderstand van het Huis van hunne Hoogheden, alles met kennis van de Gemagtigden der Staten: desgelyks de monstering ten langsten te geschieden van 3 Maanden tot 3 Maanden.

Dat van de middelen tot deeze bewilligde bede niemand vry zou zyn, Geestlyke, Waereldlyke, Ridders van het Gulden Vlies, Raden nog andere bevoorregte persoonen en Officieren, wie zy ook mogten zyn, behalven hunne Hoogheden en die van hunnen Huize: dergelyke waren de overige van de zesentwintig Artikulen.

Op

Op deeze zesentwintig Artikulen hebben de Aards-Hertogen door den Grave van Solre antwoord gegeven, gedagteekend den laatsten van Wynmaand, klagende, dat zy zo lang in 't besluiten waren, daar mede veele goede aanslagen tegen den Vyand verhinderd werden, en dat hunne verzogte Artikulen veele onnoodig en niet gebruiklyk waren: des niet tegenstaande hadden zy hun voor het laatst op elk Artikul wel willen antwoord geven, en zonder wederantwoord van verslag aan hunne Meesters te doen, en met eenen de hand aan te houden, dat tegen 't laatste van de toekomende Slagtmaand de penningen mogten gereed zyn. Verder waren eenige antwoorden naar begeeren, andere breeder uitgelegd, en op het tiende Artikul, dat het geld van de bede zou strekken tot betaling van het inlandsch Krygsvolk, hoewel het dus beloofd was, vreesden zy, dat uit zulke afzondering misverstand zou mogen groejen, zo de betalingen niet eenerhand waren: daarom moesten zy verzoeken, dat de Heeren Staten dat stuk hunne Hoogheden wilden toebetrouwen, dat zy daar mede niets zouden betalen, dan tot voordeel van de Landen en den Oorlog, verklarende het Krygsvolk van Ingeboore hoog te agten om hunne dapperheid, en waren van meening vier Walsche Regimenten te onderhouden, en die maandlyks te betalen gelyk andere, van het eene en andere geld, gelyk ook de Benden van bevelen. 1600. Antwoord des Hertogs op de 26 Artikulen. De Hertog begeerd, dat de handeling van het geld hem betrouwd werde.

Ook namen zy aan, dat niemand van deeze bede zou vry zyn, alleen voor deeze reis, zonder het zelve in gevolg te trekken: dog zy lieten zig voorstaan, dat de Staten niet vorderden daar in te begrypen de vier biddende Ordens, nog die van het gezelschap van Jesus en de Kapuçynen, die alle meer dienden geholpen dan belasd te werden.

Dergelyk antwoord hadden ook in 't byzonder die van Braband, genoegzaam voordeelig, alles onderteekend *Albert* en *Isabella*, benevens *Verreycken*.

1600. Deeze bede en schatting dus bewilligd en geschied zynde, hebben terstond op deeze bede de Provintien voor de hand tot hunne lasten genomen, en betaald, eerst dië van Braband, de oprusting en betaling van drie Benden van beveelen, en tweduizend Voetknegten: Limburg eene Bende en vyfhonderd Voetknegten: desgelyks Gelderland en Lutzenburg elk zo veel: Rysfel, Doway en Orchies twe Benden en duizend Voetknegten: Artois en Henegouwe elk drie Benden en duizend Voetknegten, en naar gelykheid de andere kleine Provintien, behalven Vlaanderen, die bewilligden de tagtigduizend guldens ter Maand.

De Provintien nemen elk iets tot hunnen laste.

Om verder voor te komen alle geschillen en tegenwerpingen, die onder de Provintien mogten vallen in 't opbrengen van de zom van driehonderdduizend guldens ter Maand, by deeze bede bewilligd, uit oorzake, dat eenige Provintien hun aandeel wilden vinden op de verteeringen, andere op andere middelen, heeft de Aards-Hertog eene lyst en verdeeling onder de opbrengende Provintien gemaakt, daar in agt nemende op den voet van de negenjarige bede, in de driehonderdduizend guldens, en op de magt, vermogen en welstand van elke Provintie volgens dien tyd, namelyk, dat in deeze bede van driehonderdduizend guldens ter Maand zouden opbrengen, Braband zeventigduizend; Limburg zesduizend; Lutzenburg tienduizend; Gelderland tienduizend; Vlaanderen vyfennegentigduizend; Artois dertigduizend; Henegouwen dertigduizend; Rysfel tienduizend; Doway vyfduizend; Orchiers tienduizend; Valençyn vyfduizend; Nameur zevenduizend; Doornik vyfendertighonderd; Toornesis vyfduizend; Mecchelen vyfendertighonderd guldens, makende tezamen deeze dertien opbrengende Provintien, naar deeze verdeeling des Aards-Hertogs, driehonderdduizend guldens ter Maand, eerst alleen ingewilligd voor 1. Jaar, hebbende wel 8 Maanden bezig geweest in 't besluiten.

Gelyke verdeeling des Hertogs onder de Provintien, om op te brengen de 300000 guldens ter Maand.

Deeze

Deeze bede werd namaals niet wel gevolgd: want het niet dan voor 1 Jaar ingewilligd was, dog 't is blyven duren: en daar de Staten goed gevonden hadden twe Legers te hebben, 't eene van Vreemde, en 't andere van Ingeboore, op dat het eene het andere in toom en orde zou houden, heeft de Spaansche Raad zulks niet goed gevonden, de Ingeboore mistrouwende, dat zy eens uit ongeduld met de vereenigde Provintien mogten raadslaan en te zamen stemmen, en de Vreemde geheel uitdryven. De Aards-Hertog heeft het ook daar toe gebragt, dat het geld meest over al op de verteeringen zou gevonden werden, zynde het bekwaamste om staande te houden: en alzo by de Staten tot Ontfanger Generaal van deeze bede voor eenen tyd aangesteld was de Heer Graaf van Basfigny, heeft de Hertog zig daar over beklaagd, dat men zyne Hoogheid zo weinig geloof gaf, bybrengende, dat het zelve grootlyks tot zyne en des Lands veragtering strekte, en heeft den ontfang zelfs verkregen in handen van zyne Gemagtigden.

1600. De Staten te Brusfel in hunne meening bedrogen.

Dus werden de Provintien de handeling van het geld kwyd, en het opbrengen van 1 Jaar bleef duren, en hadden byna niet eenen man meer van Ingeboore te Veld, maar waren den vreemden Soldaten en derzelver muiteryen onderworpen.

Omtrend deezen tyd in den Winter is in Nederland gezonden Don Euriques de Goesman, met eenige troost-brieven over den verlooren slag, zo aan den Aards-Hertog, als aan de vergaderde Staten te Brusfel, handelende op de voorsz. bede, met opschrift, *A nos Estados*, dat is, aan onze Staten: het welk onder de Staten en het volk grote opspraak maakte, als niet wetende, wien zy toebehoorden, de Koning van Spanje nog gebied over hen vorderende, en dat de meening der vereenigde Landen van de nietigheid der overdragt regt moest zyn, en men daarom wel bedagt mogt zyn, enz. in 't bewilligen van schattingen, de Landen te arm zynde, gedreigd van de Fran-

Troost-brieven en geld uit Spanje gekomen aan Aards-Hertog.

1600. Franschen, bevogten van de vereenigde Landen, boven dien neeringloos, door het schorssen van alle verlofgelden op 't inkomen en uitgaan van allerhande Waaren, zo dat de Landen in eenen elendigen staat waren; maar deeze Goesman bragt eenige middelen van geld mede, en het opschrift der Brieven aan de Staten werd door den Heer President Richordot verontschuldigd, als te zyn een misverstand en gebrek van den Schryver.

Antwerpsche Kooplieden verdagt van met de Hollanders op Indiën te handelen.

De voorsz. Goesman had ook last zig in Nederland te beklagen over de Kooplieden van Antwerpen, dat zy mede met hun geld onder de Hollanders handelden op Indiën en Spanje, onder den naam van Franschen, Oosterlingen en dergelyke, door middelen en bedekte kromme wegen: welken handel de Spanjaarden dien van de vereenigde Landen alzins zogten te verbieden, agtende, dat zy door dergelyke neering middel vonden, om den Oorlog te houden: waarom zy ook alle verlofgelden van goederen uit de vereenigde Landen, komende of gaande, door te laten, strikt verbooden hebben, met de Stad Rhynberk des Rhyns doortogt stoppende, en in Spanje allerhande Nederlandsche Kooplieden en Schippers door den Admiraal gevangen nemende, groot onderzoek doende, zo met naspeuren van hunne Reekenboeken, als met wreede pyningen hunnen Koophandel vernemende, en met die op de Galeijen te stellen, en eenige met den dood te straffen: hunne onderzoekingen waren, wat geld of goederen zy, tegen 't verbod, uit Spanje gevoerd hadden, en of hunne goederen niet uit de vereenigde Landen of Engeland kwamen, of daar t' huis hoorden, enz. tot dien einde verzogt deeze Goesman, dat te Antwerpen eeniger Kooplieden Reekenkamers, Boeken en Schriften mogten onderzogt werden, om dergelyk bedrog te vinden, meenende daar mede hunne Vyanden allen Koophandel en neering te benemen; dog dat was te Antwerpen nog in Nederland niet wel doenlyk: des heeft ten laatsten de voorsz. Admiraal in Spanje, lang al-

De verlofgelden gestopt.

Kooplieden in Spanje vervolgd.

alle grote tyrannye over den gemeenen Nederlandschen Koopman en Schipper voorgesteld hebbende, die naderhand, in Lentemaand, des Jaars 1601, over 't voorgevalle tot een verdrag van zesmaal honderd duizend of meer Dukaten gedwongen. 1600.

Tot verdere beneeming van allerhande neeringen der vereenigde Landen zyn 'er in Oogstmaand uit Duynkerken gevaren, onder den den Vice-Admiraal, Heer van Wackene, enz. twaalf of veertien schoone Oorlogs-scheepen, op Vrybuid toegerust, om de Hollanders en Zeelanders de visscheryen te beletten, met uitdruklyken last der Admiraliteit van te zinken of verbranden alle de Haring-buizen en Visschers, die zig te weer zouden stellen, om dat het niet was toegelaten eenige lyfs genade of Rantzoengeld te geven.

Duynkerksche Oorlogs scheepen ter Zee onder den Admiraal van Wackene.

Dus voeren de Duynkerksche scheepen naar de Noordsche Zee, onder de Visschers, daar zy twe of drie Hollandsche Oorlogs-scheepen voor Geleiders vonden, die de Visschers voorstonden, welke zy besprongen, waar van een Kapitain Evert door lang gevegt verbrand werd, welke zeer gekwetst zynde, in de Zee gesprongen is, daar hy van zynen Vyand weder uitgetrokken en gevangen werd, en is te Duynkerken gevoerd, daar hy van zyne wond stierf. De twe andere ontkwamen het zeer beschadigd.

Deeze Duynkerksche scheepen namen veele Visschers, eenige verbrandden zy, andere zonken zy, en de arme Visschers nagelden zy onder in de scheepen, boorden 'er gaten in, en lieten ze allengjes zinken: ook waren 'er twe Schippers, die niet onder in 't schip wilden gaan, om dus versmoord te werden, biddende om doorstooken of over boord geworpen te werden: des namen zy deeze, en nagelden die dwars kruiswys over elkanderen, met nagelen door handen en voeten, en lieten ze dus zinken, het welk eenige van deeze kwaaddoenders kort daar na onder de Galg in Zeeland bekend hebben, en betuigden Gods regtvaerdigheid.

Wreedheid der Duynkerksche Oorlogs scheepen onder de Hollandsche Visschers.

Op

1600. Op de tyding van 't uitvaren des Admiraals van Wackene, met zulk eenen wreeden en strengen last uit Duynkerken, hebben de vereenigde Landen eenige Oorlogs-scheepen naar die toe gezonden, die dezelve deels agterhaalden en bevogten, en hadden ze genoeg bezet; maar of zy niet wel toezagen, of dat het vuur in eenige van hunne scheepen gekomen was, zy zyn 't ontkomen, want drie geraakten binnen Duynkerken, en de andere, met den Admiraal, hoewel zy vervolgd werden, ontzeilden 't door de Hoofden, voorby Cales en Doeveren; maar Kapitain de Waal van Vlissingen agterhaalde een daar van, daar op Jakob Colart Kapitain was, dien hy de Masten afschoot, en na veel gevegt, overmeesterde, en de levende werden alle gevangen naar Vlissingen gevoerd, daar van agtendertig gehangen werden in 't begin van Herfstmaand, vermits 'er tusschen dit volk van Duynkerken, die niet dan op Vrybuid varen, geene lyfs genade gehouden werd, wordende geen los- of wissel-geld gegeven: ook om dat dit Schipvolk van Duynkerken meest Ballingen uit de vereenigde Landen zyn, die met onregt tegen de Visschers, en niet tegen de Oorlogs scheepen, hunne wreedheid gebruikten.

Duynkerkers vervolg, loopen naar Spanje.

De Admiraal van Wackene vervolgd zynde, voer nogtans door met vyf of zes Oorlogs-scheepen in Biscayen, zig bergende te Bilbouw, van waar hy bezogt en beroofde de Kusten van Vrankryk, daar hy ook eenige Hollandsche en Zeelandsche scheepen nam en beroofde; maar ten laatsten, alzo hy daar opgehouden werd, om met eene Spaansche Vloot in Nederland te komen, is zyn Schipvolk daar meest vergaan, gestorven, en veele moesten dien Winter daar brood gaan bedelen. De Heer van Wackene, Cathen, en Capelle, gebooren van Bastardyen, uit het huis van Bougognien, is daar ten laatsten ook van ongeneugte gestorven, als hy zag, dat men slegte Spanjaarden in dienst voor hem trok, om over eene Vloot in Nederland het bevel te voeren.

De Heer van Wackene in Spanje gestorven.

De

De Jesuieten, als in eenen heiligen Oorlog, werden betigt mede te reeden in scheepen onder deeze Duynkerksche Vrybuiters, eenige zynde des Aards-Hertogs, andere byzondere toekomende, elk mede genietende de voordeelen, die groot zyn: als eene Haven, hoewel slegt, nogtans in eene zeer schipryke Zee gelegen, die nimmer ledig is van eenigerhande goede en ryke scheepen, die voor hun toen meest alle goede prys en buid waren, zynde van hunne Vrienden weinig bezeild. 1620.

De Galeijen van Frederick Spinola kwamen niet veel meer uit, vermits zy roejende Slaven noodig hadden, die veele van de Zeelandsche Oorlogs scheepen dood geschooten, en veele door den kouden Winter gestorven waren, en de Nederlandsche gevangen konden zy zo gemaklyk niet tot roejen oeffenen: zy zonden ook uit tot in Hongaryen, om daar gevange Turken te koopen; maar wisten geen middel, hoe die arme menschen uit Nederland te brengen

Des de vier Leden van Vlaanderen op weg waren, om de Galeijen en Slaven van Spinola te koopen, en wilden nog meer Galeijen bouwen, op hoop van den Aards-Hertog te beweegen, om Oostende te belegeren, en dus Vlaanderen te bevryden van alle schattingen en gedurige onkosten van het onderhoud van zo veele Guarnizoenen in zo veele Schansſen op alle de doortogten, daar toe den Aards-Hertog eene goede zom geld aanbiedende.

Die van Holland maken Galeijen.

Die van Holland hadden te Dordrecht eene grote Galei doen bouwen, om de Galeijen van Sluys te wederstaan: deeze was omtrend zes of agtenveertig treden lang, en kwam in Zeeland in Herfstmaand, daar op wel vyftien metale stukken lagen, met veele Steen-stukken; vol roejers en Krygsvolk, de roejers zittende schenteryry voor roer-scheuten, en was genoemd de swarte Galei van Dordrecht; zy voer ten eersten naar die van Sluys, die zy een Schip, dat zy genomen hadden, ontweldigden: op deeze Galei was Kapitein Jakob Michielsz. een zeer kloek man.

Daar

1666. Daar na, den 29[sten] van Slagtmaand, zyn de Admiralen van Zeeland en Kapitain Legier met deeze Galei wel bemand, en met eenige Sloepen of Jagten, roejende opgevaren naar Antwerpen, en met den donkeren voorby de Schans van Ordam, die meenden, dat zy Zoetelaars van Hulst waren: omtrend middernagt voor Antwerpen gekomen zynde, vonden zy daar het Admiraals-schip van Antwerpen, zynde, een schoon groot Smakzeil, dat zy Kromstevens noemden, zo fraai, groot en geweldig, dat de Zeelanders van dat zoort geen gelyk hadden, geschat op vyfhonderd tagtig of meer Vaten, gewapend met zestien of zeventien metale stukken, behalven de yzere en Steen-stukken, 't Geschut drie hoog liggende het eene boven het andere. De Kapitain Admiraal Maas was by geval daar toen niet op: dit schip liggende tegen over de Nieuwstad aan den Vlaamschen hoek, is deeze Galei met de yzere pin voor op den snuit het schip dus hart op het lyf geroeid, dat de pin zo diep en vast in 't schip vloog, dat die 'er niet kon uit komen, zo dat zy, met groot gevaar, den snuit moesten afzagen, het Krygsvolk het schip ondertusschen overmeesterende: eenige van het Volk bleven 'er dood, andere vielen over boord, en ontkwamen het met swemmen: het schip had door de Galei geschooten, eenige dood en veele gekwetst. Dit schip genomen zynde, hebben zy de twe Jongens, die zy in 't leven behielden, in den nagt gedwongen hun aan te wyzen de zeilen, en andere gereedschappen om te varen, en zyn daar mede, het getyde dienende, weder de Rivieren afgekomen. Zy hebben nog twe nieuwe Markt-scheepen, op Brussel en Mecchelen varende, mede genomen, elk op hebbende vier metale stukken met ander Geschut, met nog vyf Smakzeilen, die zy by geval in den nagt konden gereed vinden, en kwamen dus met agt scheepen weder de Rivier af naar Lillo, boven de vyftig stukken Geschut gewonnen hebbende, de buid wel zo veel waerdig zynde, als de Gelei van uitreeden

De Galei van Dordrecht neemd voor Antwerpen het Admiraals-Schip, met 7 anderen Scheepen, den 29 November.

ge-

gekost had. Door dit schieten en vegten werd binnen Antwerpen een grote alarm, te meer, vermits zy op de Kajen met Trompetten speelden het gemeen en zeer wel bekend Lied, *Wilhelmus van Nassauwen*, enz. daar mede vervattende den lof des gestorven Prince van Orange. Waarom daar na te Antwerpen kwam de Heer Admiraal, Graaf van Arenberg, om den Admiraal Maas en andere over onagtzaamheid te straffen: en om dergelyken trots voor te komen, heeft hy daar eene Schans op de Werf doen maken, om by nagt hunne scheepen te beschermen. 1600.

Schans op de Werf te Antwerpen gebouwd.

Het byzonderste van het geene in dit Jaar 1600 in Nederland geschied is verhaald hebbende, zullen wy ook iets zeggen wegens den staat van Vrankryk en andere Landen. Engeland is in dit Jaar stil geweest, hoewel de Oorlog in Ierland nog duurde, en gevoerd werd by den Grave van Essex, als Onderkoning daar. De Koningin van Engeland is in Oogstmaand van dit Jaar bezogt geweest door een treflyk Gezantschap van den Koning van Barbaryen, Meuley Hamet, Koning van Maroques, Fesfa en andere Koningryken, die verzogten haare vriendschap, en met haare Landen te handelen. Insgelyks van het Noorder-deel der Waereld, te weten, van Boris Feodoritz, Groot-vorst van Russen en Muskovien, die haar over haaren welstand begroette en de oude vriendschap bevestigde: zo dat het vreemd was in Londen Volk te zien, dat byna geheel in 't bond, en met voedering of pelssen geheel bedekt was, even of het wegens de koude was; en een ander Volk byna naakt, in Lynwaaden en Zyde gekleed, het een uit het Zuiden het ander uit het Noorden gekomen. De Gezant van Maroques schonk de Koningin negen Nederlanders, tot Slaven in zyn Land verkogt, die hy heerlyk gekleed had.

De Koningin van Engeland werd bezogt door Gezantscappen uit het Noorden en Zuiden.

In Vrankryk werd de Godsdiensts-vrede reedlyk onderhouden, 't Volk door den vrede en voorspoed de voorgaande vyandschap beginnende te vergeten, de Jesuieten, gelyk te vooren, geweerd blyvende

1600. Koning Hendrik de IVde zig vindende zonder wettige kinderen, zynde van zyne Huisvrouw Catharina de Valoys gescheiden, toen hy nog alleen Koning van Navarre was, met wil van haare Moeder en van Koning Hendrik den IIIden, haaren Broeder, zogt zig anderwerf in Huwlyk te begeven: en zynde in dit Jaar tusschen zyne Huisvrouw en hem, door Paus Clemens den VIIIsten, eene egtscheiding voortgebragt, die by den Koning, by haar, en by de Hugenoten goed gevonden was, heeft de Koning haar eene jaarlyksche rent van omtrend zeventigduizend Kroonen, zo men zeide, beweezen met koninglyken Tytel en eer, eene Dogter van Vrankryk betaamende, en heeft een Huwlyk beslooten met Maria de Mediçis, Nigt van den groten Hertog van Florençen, Dogter van Françiscus, voorgaanden Hertog, en Johanna van Oostenryk, die Dogter was van Keizer Ferdinant, daar van de Hertog van Mantua de Zuster had, met veele kinderen. Deeze Bruid, zynde eene schoone Vrouw, werd door haaren Oom Ferdinant, Hertog van Toscanen en Florençen, met geld, Juweelen, afslag van schuld, en anderzins, zeer kostlyk uitgezet, alles wel vyftienmaal honderdduizend Dukaten waerdig gereekend, en werd, in Slagtmaand, geheel koninglyk met veele schoone Galeijen naar Marsilien gevoerd, door den Bastaard van Florençen en den Heer Virginio Orsino, Duca de Brassiano, en van daar verder te Lions gebragt.

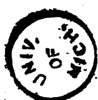
Scheiding des Koning van Catharina de Valoys.

Huwlyk van Koning Hendrik den IVden met Maria de Medicis.

Dit Huwlyk was eenen tyd lang geschorst door eenen Oorlog, dien de Koning genoogzaakt was aan te nemen tegen den Hertog van Savojen, om zyn Marquizaat van Saluçen, 't welk wy in ons vyftiende Boek verhaald hebben, dat de Hertog van de Kroon van Vrankryk genomen had, welk geschil in 't laatste vrede-verbond met Spanje was gesteld ter uitspraak van den Paus, binnen den tyd van 1 Jaar, welke tyd meermalen verlengd werd, de Paus zoekende ontslagen te zyn, voor beide de partyen agting hebbende. Ten laatsten heeft de Hertog, vreezende, beslooten zelfs in Vrankryk te trekken, en is, den 4den van Win-

De Hertog van Savojen handeld in Vrankryk over 't Marquizaat van Saluçen.

MARIA DE MEDICIS,
Koninginne van
Vrankryk en Navarre.

UNIV. OF MICH.

Wintermaand, des Jaars 1599, te Lions gekomen, 1600. met twaalfhonderd Mannen, om zelfs mondling met den Koning te handelen: hy werd heerlyk van den Koning ontfangen, te Parys gebragt en koninglyk behandeld, veele giften en geschenken medebrengende, aanbiedende grote hulp, diensten en vordering, zo de Koning wilde het overlaten aan het Keizerryk, of dergelyk; maar de Koning niets dan vrede en zyn Marquizaat zoekende, zyn zy ten laatsten over een gekomen, dat de Koning dat weder hebben zou, of het Graafschap van Bressia, met eenige toebehoorten; maar de Hertog verzogt keur voor 6 Maanden, om ondertusschen te verklaren, welk hy geven zou, dat de Koning hem toestond, om niet te schynen uit dwang in Vrankryk zulks besloten te hebben.

Hier over is de Hertog weder naar zyn Land getrokken, met alle eerbieding, veel gesprooken hebbende over de Huwlyken van hunne Kinderen; maar in Savojen gekeerd zynde, heeft hy ten bestemden tyd geen besluit gezonden, maar uitstel van de eene Maand tot de andere verzogt en genomen. Ten laatsten heeft de Koning, den 11den van Oogstmaand, een Plakkaat uitgegeven, verklarende, hoe de Hertog van Savojen het Marquizaat van Saluçen zynen Voorzaat, Koning Hendrik den IIIden, ondankbaar afgenomen en hem nu gedwongen had, tegen zynen aard, weder de wapenen aan te nemen: want volgens het verdrag, te Vervins, in 't Jaar 1598, besloten, en volgens des Hertogs verdrag, laatstmaals besloten, zou hem genoegen gegeven werden voor den laatsten van Zomermaand, dat nog niet geschied was: des verklaarde hy den Hertog geenen Oorlog te willen aandoen, dan om zyn Marquizaat van Saluçen, en te willen houden het verdrag van Vervins met alle, die het met hem wilden onderhouden: verder verklarende niet als Vyand te willen handelen zulke Onderdanen des Hertogs, die de Wapenen tegen hem niet zullen aannemen: vooral onder zyne bescherming nemende zulke Geestlyke, die niet zou-

De Koning van Vrankryk verklaard den Oorlog tegen Savojen.

1600. den dienen tot onderstand en hulp des Hertogs: verbiedende niet te vangen of beschadigen des Hertogs Onderdanen in Savojen, Bressen, Bourgey en Veronne, met alle andere, die binnen 14 dagen na de inkomst van zyn Leger zouden verklaren zig te willen houden onder zyne gehoorzaamheid. Verder verbood hy alle brand en Kerkroovingen, enz. Hier over heeft 's Konings Leger, onder den Heere Dediguieres en den Maarschalk de Byron vergaderd, de Hoofd-Stad Chamberey, ook Bourgh in Bressen en Montmegliano ingenomen, gerantzoeneerd, en de Kasteelen daar van belegerd, en ten laatsten met verdrag ingenomen, ook de sterkte St. Catharina, twe mylen van Geneven geleegen, eene sterkte met vyf Bolwerken, welke de Stad Geneven zeer kwelde en in ontzag hield: dog deeze sterkte heeft 's Konings volk doen springen, en dat, zo men denkt ten gevalle van die van Geneven, afgebrooken, dat den Hertog zeer gekweld heeft.

Oorlog in Savojen.

De Hertog heeft zig in 't begin hier tegen opgemaakt, om Piedmont en Saluçen wel te bezetten over al het gebergte, met hulp van den Grave van Fuentes, in Nederland wel bekend, die tot zyn geluk met eenig Spaansch Krygsvolk en geld uit Spanje in Italien gekomen was, om den Konstabel van Kastilien op te volgen in 't Gouvernement van Milanen; maar hy heeft Savojen en andere Landen niet kunnen helpen, daar van de Kasteelen, na lange belegeringen, ten laatsten verlooren gingen, en hy dezelve geheel kwyd werd; ondertusschen heeft hy, door tusschenspreken van den Paus, doen handelen van vrede, en dus is men ten laatsten, in Louwmaand, des Jaars 1601, tot een verdrag gekomen, waar by besllooten werd, dat de Koning het Marquizaat van Saluçen aan den Hertog zou afstaan, en zou behouden het ingenome Graafschap van Bressen, een Graafschap wel vyftig Italiaansche mylen lang en twaalf breed, alles strekkende tot de Rivier Rodanus, met eene brug daar over: en de Koning zou wedergeven al 't geene den Hertog was afgenomen in Savojen, met

de

de sterkte van Montmegliano, en andere plaatzen, mits eenige wedergevingen van geld aan den Koning te doen voor zyne kosten. Daar tegen zou de Hertog den doortogt over de voorsz. brug mogen gebruiken, om Spaansch Krygsvolk naar Bourgognien in Nederland te zenden; maar vermits de voorwaarde hier van niet wel besprooken waren, hoe men die zou houden en sterken, is de bevestiging van het verdrag lang uitgesteld geweest, tot dat de Hertog daar over de bewilliging van den Koning van Spanje verkreegen had. 1601.

't Verdrag tusschen den Koning en Savojen.

Terwyl deeze toestemming uit Spanje verwagt was, rustte zig de Graaf van Fuentes, als Gouverneur van Milanen, tot eenen groten kryg en togt, aannemen de Hoogduitschers, Switschers, Italianen, en veel volk uit het Koningryk van Napels, 't welk, om dat het lang duurde, en de bekragtiging van Spanje niet kwam, dog ten laatsten komende, de toerusting niet op hield, is 'er in geheel Italien groot agterdenken gereezen, dat de Koning van Spanje eenige Mogenheid of Gemeenebest van Italien meende te overvallen, te meer, om dat 'er op Marsilien, Geneven en andere plaatzen aanslagen ontdekt en daar over eenige geregd werden, gelyk ook te Metz in Lorainen, daar de Hofmeester van Graaf Pieter Ernst van Mansfelt gevangen en in Vrankryk gezonden werd. De Venetianen ontdekten eenen aanslag met den Gouverneur van Milanen, byna volkomen om hem over te leveren het Kasteel van Bressa, waar over zeekeren Clarissimo Iseppo Donati, een Raadsheer van de Priegadi, die lang verstand met Fuentes gehouden had, te Venetien geregd werd. Over deeze dingen ontstond in Italien zulk een agterdenken, dat elk Vorst Krygsvolk vergaderde, en zig wapende te water en te land, als de Venetianen, de grote Hertog van Florentien, en zelfs de Paus: dog of het eene swaerd het andere in de schede hield, of dat de heimlyke aanslagen niet gelukten, die Krygs toerusting is ten laatsten gescheiden, vermits Fuentes en de Paus

Fuentes voor den Koning van Spanje zig in Italien wapenende, steld geheel Italien in roer.

Verscheide aanslagen ontdekt.

1600. een deel van hun Volk zonden aan den Aards-Hertog Ferdinand, tegen den Turk in Stiria, en een deel onder Andrea Doria en den Hertog van Parma, om ter Zee op eenen aanslag van Argile in Barbaryen te varen: de overige werden naar Nederland geschikt.

Kryg in Hongaryen en Sevenbergen. Nopens den Kryg in in Hongarien, hebben, na het gelukkig veroveren van Raab, de Keizersche Krygs zaken tegen den Turk, in 't Jaar 1599, en dit Jaar, reedlyk wel gelukt; dog in Sevenbergen liepen de zaken vreemd af: want alzo Sigismondus Battori een verdrag over de ruiling van zyn Land met den Keizer had aangegaan, en het zig weder had laten berouwen, en dus gekeerd was in Sevenberger Land, is hy weder in eene nieuwe handeling met den Keizer getreeden: dog kort daar na hem die ook niet gevallende, heeft het Land en zynen handel overgegeven aan zynen Neve, den Kardinaal Andrea Battori, die in 't Land van Sevenbergen, den 29sten van Lentemaand, des Jaars 1599, van de Landzaten gehuld en aangenomen werd, steunende op de hulp van Polen, en onzydigheid van den Turk te verwerven: hy zogt ook vriendschap en bescherming by den Keizer, door Georgio Basto, Veld-Overste in Over-Hongaren, een kloek Albanezer, die meenig Jaar in Nederland Ritmeester geweest was, en daar, als in eene grote hooge School van Kryg en Oorlog, nu grote ervarenheid in Krygs zaken geleerd had, en is in Hongaryen en by den Keizer in groot aanzien gekomen.

De Keizer over des Battors ongestadigheid zeer te onvreden zynde, zond tegen den Kardinaal Battori Michael, Vayvoda van Walacchien, die met veel Volk in Sevenbergen viel, en den laatsten van Wynmaand, des Jaars 1599, overwon hy den Kardinaal met eenen geweldigen slag, in welken de Kardinaal in de vlugt dood bleef, wiens hoofd op eene Lancie omgedragen en alom verzonden werd, daar over zig de Paus stoorde: het gansche Land van Sevenbergen werd door den voorsz. Vayvoda van Walacchien ingenomen, in naam van den Keizer; maar

al-

alzo de Walaccher verzogt, dat hy het Land als Stadhouder mogt blyven regeeren, is hy in mistrouwen en nadenken by den Keizer gekomen: des heeft Sigismondus Battori weder getragt en middelen gezogt, hoe hy weder in zyn Land mogt geraken, met hulp van de Polacchen en den Vayvoda Jeremias van Moldavia, en met vriendschap van den Turk, die alle den Keizer met Hongaryen, Sevenbergen, en Walacchien niet gaerne gesterkt en vereenigd zagen: dog de Walaccher heeft daar over den Battori en Moldaver meermalen geslagen, gelyk ook in 't Jaar 1601, en is zelfs daar over by den Keizer te Praag getrokken, den voorsz. Georgio Basto eenige sterkten in handen stellende, ten behoeve van den Keizer. 1601

De Hertog van Mercure krygd tegen den Turk.

Tegen den Turk is in dit Jaar gedurige Kryg gevoerd met winst en verlies: de Keizer heeft daar in gebruikt den dienst van den Hertog van Mercure, van den huize van Vaudemont en Lorainen, welke, nademaal hy met den Koning van Vrankryk in Brittagnien vereenigd was, zig met een deel Krygsvolk, van allerhanderhande zoorten vergaderd, begeven heeft in dienst van den Keizer, in den Oorlog tegen den Turk. Dit zyn geraapt Krygsvolk, zynde het overblyfzel van het volk, dat daar in Vrankryk het verbond gediend had, en werd in Hongaryen meest, of alle, Walen genoemd, hoewel die meest Franschen en Loranoizen waren. Deeze eene hoop, in bezetting gelegd zynde in de vesting van Pappa, eene sterkte, die de Aards-Hertog Maximiliaan 2 Jaaren te vooren stormende met bloedstorting gewonnen had, niet ver van Raab geleegen, heeft in Lentemaand van dit Jaar gemuitineerd, en hunne Gebieders meest van hen verjaagd, om dat zy eenige Maanden soldye ten agteren waren: en niettegenstaande men hun reedlyke voorwaarden en 3 of 4 Maanden soldye aanbood, hebben zy met de Turken gehandeld over voorwaarden, om die sterkte over te leveren, als, dat hunne ten agterheid hun volkomen zou betaald en hun vry geleid en doortogt gegeven wer-

Fransch Guarnizoen in Pappa muitineerd, en verkoopt de Burgers aan de Turken.

1600. aen en dat zy door de Zee vry zouden mogen naar Vrankryk gevoerd werden: des namen zy hunnen Hongaarschen Gouverneur, Michiel Maroti, en deszelfs Officieren, gevangen: desgelyks de Burgers van 't Steedje, zo Hongaarschen als Duitschen, met Wyf en Kind, bragten alle hunne goederen op eene plaats, en boden dat den Turken aan, met den Oversten Maroti, te verkoopen voor honderdduizend Daalders. In dit verdrag met de Turken staande, is de Heer van Swartzenburg met eenig volk daar voor gekomen, en heeft hun aangeboden in 't kort hunne betaling te geven, en gebeden, dat zy zulk eene ongehoorde schelmsche daad tog niet zouden bestaan: dog zy hebben daar naar niet willen hooren, hoewel zy daar over onder elkanderen oneens waren. De Turken al het geld niet by de hand hebbende, bragten hun, den 27sten van Zomermaand, wel eenig geld en leeftogt, met driehonderd wagens; maar de een dorst den anderen niet betrouwen: met de Wagens voerden de Turken wel zeshonderd Christenen, Mannen, Wyven, en Kinderen, van daar weg, en lieten 'er eenige Turksche Gyzelaars, tot dat zy het overige geld zouden brengen, en dan wilden zy de plaats overleveren.

De Heer van Swartzenburg werd door die van Pappa geschoten, den 28 July.

Daar na is de Heer van Swartzenburg met een Leger daar voor gekomen, daar op zy grote uitvallen en schade gedaan hebben: in eenen derzelve, geschied, den 28sten van Hooimaand, is de voorsz. Heer van Swartzenburg met een roerscheut in 't hoofd getroffen, dat hy dood bleef: hy was een kloek Overste, die zynen Krygshandel ook in Nederland geleerd had. Zy hadden zeven Fransche Kapitainen uitgedreven met Monsieur de Hupy, en die werden te Raab gevangen genomen, over mishandeling beschuldigd, en dus oorzaak van deeze zorglyke muiterye.

De gemuitineerde van Pappa zyn belegerd.

Als zy nu al dit kwaad begaan hadden, en belegerd bleven, hebben de Turken hen niet kunnen ontzetten, waar door zy in den uitersten nood van allen nooddruft aan leeftogt gekomen zyn, zout en brood hun ontbreekende; maar hadden nog eenige beesten.

Aan

Aan de honderd zesentwintig gevange Christenen, 1600. die zy by hen behouden hadden, voor welke de Turksche Gyzelaars baden, door hen op eene betere uitkomst hopende, hadden zy in vyf weken geen brood, maar alleen Honden- en Paerden-vleesch, gegeven.

Als zy ten laatsten zagen, dat zy geen ontzet nog genade te wagten hadden, en de hongers nood tot het uiterste was gekomen, hebben zy met hunnen Oversten Della Mota beslooten geweldig daar uit te trekken en door te vegten; dus zyn zy, den 8sten van Oogstmaand, 's nagts langs eene moerasch en afgelate water doorgetrokken, de diepe wegen met planken, horden en anderzins wat geholpen hebbende; maar die van 't Leger hunnen uittogt gemerkt hebbende, hadden ze alom bezet, zo nauw zy konden. Hunne Overste Della Mota, zig bezet ziende, begeerde met den Heer Colonitz te spreeken: als die Heer wat naar hem toekwam, meende hy zyn roer op hem af te schieten; maar een Moor, zyn Dienaar, weerde den scheut, Della Mota doorschietende. Als nu elk zogt te ontvlugten, werden zy dapper nagezet van den Grave Philips van Solms en den Grave van Thurn, met twehonderd Husfaren en de Ruiters van Colonitz, en werden meest alle gevangen, die zy deels handen en voeten hebben afgehouwen, de oogen uitgestoken, en dus laten liggen: andere hebben zy levendig by hun middel, handen en voeten gebonden, aan boomen gehangen. De Nadastische Husfaren hebben ook omtrend twehonderd van deeze aangetroffen en gevangen, hoewel zy zig sterk weerden: zy waren omtrend vyfhonderd sterk, dog zyn meest omgebragt, wordende in de quartieren der Soldaten uitgedeeld om die te dooden, elk volk belasd die te dooden in maniere als hun goeddagt; de Duitschers werden de barmhartigste gevonden, die ze meest doorstaken, of eenen korten dood aandeden; maar de Hongaren, wier Landlieden zy den Turken verkogt hadden, en de Franschen, die zy in 't beleg alle schamperheid verweeten hadden, hebben

Gruwlyke en onmenschlyke straf over de gemuitineerde Franschen te Pappa, den 9 Augustus.

1600 allergruwlykst met hen gehandeld. Deeze hebben 'er een deel met eenen staak door 't lyf gespeed, en dus opgeregt laten leven; andere levendig gerabaakt; andere aan haken gehaakt en laten hangen, de manlykheid afgesneden en die dan levende, op raders liggende, te eten gegeven; zommige verzengd, half gebrand, riemen uit het lyf gesneeden, en dan die wonden met azyn, zout, peper en brandende pek besprengd; andere met de voeten opwaards gehangen en laten sterven; zommige hebben zy levendig begraven tot den hals, en dan met grote yzere klooten om geld naar de hoofden geschooten en gebold; eenen Franschen hebben zy in eene beesten-huid genaaid, alleen het hoofd uitkykende, en hem dus drie uren levendig met stro gebraden, tot dat hy dood was, en van dat gebraad dien, die op de raders zaten, te eten gegeven. Eene Vrouw, die zig vermeeten had het buskruid in de Stad aan te steeken, en de Stad te verbranden, hebben zy, op haare bekentenis, met zulpher en pek brandende bedruipt, en daar na eenen staak door haar lyf geslagen, die dus tot in den nagt leefde. Den Gouverneur Maroti hadden zy gebonden en met hen genomen; dog is in 't vegten los geraakt, hoewel hy kort daar na van de Tartaren besprongen, beroofd, gekwetst en daar voor dood gelaten werd. Wat Franschen 'er nog in de Stad gevonden werden, werden doorstooken. De honderd zesentwintig Christenen, die van de vier Turksche Gyzelaars verbeden waren, zyn levendig in eenen donkeren kelder gevonden. Dus is dat Guarnizoen van Pappa zeer wreed gekastyd geweest, zo dat nergens dergelyk gehoord is, daar in men Gods regtvaerdig oordeel kan merken: en om de misdaad zo wel als de straf te overleggen, hebben wy dit hier tot een verschriklyk voorbeeld verhaald, en dus werd die Stad Pappa weder voor de Christenen verzeekerd.

Canissa van de Turken belegerd. Abrahim Bascha, een Veld-Overste van den Turk, heeft in dit Jaar 1600 ook met alle geweld belegerd Canissa in Styria, eene sterkte, wel geleegen, dog

 niet

hooren af te doen, of zyn swaerd te gorden, naar Perth 1600.
gereeden, ten huize van den Grave van Gore, daar zy den Grave aan het middagmaal vonden: terwyl men het middagmaal voor den Koning gereed maakte, had de Koning gaerne deezen pot met Goud gezien; maar Alexander zeide, de Koning moest eerst eeten: als nu de Koning gegeeten had, en de andere Heeren ook na den Koning aten, heeft Alexander den Koning heimlyk alleen boven geleid, zo hy zeide, by den Man, die den pot zou hebben, sloot alle de deuren agter zig vast toe, en bragt hem in een Kamertie, daar zy eenen gewapenden Man vonden staan, genoemd Andreas Hendrikson, Ontfanger van den Grave, zynen Broeder: deeze den Koning ziende, begon van vrees te beven, en sprak niet, gelyk hem belasd was: daar ingekomen en de deur geslooten zynde, heeft Alexander zyn hoofd niet alleen bedekt, maar met een toornig gemoed Hendriksons dolk uitgetrokken, en den Koning gedreigd te doorsteeken, zo hy riep, getier maakte, of het vengster opende: hy vroeg verder, of hy niet dagt aan den dood van hunnen Vader, dien hy nu aan hem wilde wreeken, enz.

De Koning werd in een Kamertie van Alexander, Gore's Broeder, besprongen, in doods gevaar.

De Koning verslagen zynde, zig alleen met zynen jagthooren zonder eenig geweer vindende, begon voor zyn leven schoon te spreeken, hun Vaders dood verontschuldigende, als geschied in zyne minderjarigheid en jongheid, en hoe hy hen altyd in eer gehouden had: ook dat het leed, dat zy hem, hunnen Koning, aandoen zouden, van zyne kinderen zou gewrooken werden: ten laatsten beloovende en sweerende, dat alles, wat 'er geschied was, geheim, vergeeten en vergeven zou blyven: daar toe ook de gewapende Hendrikson, zynde een stegt eenvoudig man, zyn best met bidden deed. Hier door scheen, of veinsde, ten laatsten Alexander bewoogen te werden, zeggende, zyn hoed met eerbied afnemende en sweerende, zo de Koning die versmaadheid, hem aangedaan, wilde vergeeten en vergeven, en niet uitbrengen, wat 'er geschied was, wilde hy hem zyn leven schenken

en

1600. en behouden, en zynen Broeder daar brengen, om alleen met hem te spreeken. Den Koning mishaagde des Broeders komst, dog Alexander zeide, hy hoefde niet te vreezen, nog zyn leven mistrouwen, zo hy zelfs de zaak geheim hield: want zyn Broeder gekomen zynde, zou hem zyne meening zeggen, en daar mede ging hy uit, om zynen Broeder, zo hy zeide, te halen, belastende den gewapenden Man wel toe te zien en den Koning wel te bewaren tot zyne wederkomst, hem wreed dreigende, zo hy 't zelve niet deed, den Koning ook biddende hem die bewaring niet kwalyk af te nemen of te versmaden, en daar mede sloot hy het Kamertie toe. De Koning bestond den gewapenden Hendrikson te vragen, of hy gezet was om hem te dooden, en of hy met de Broeders zynen dood gesworen had, en dergelyke meer; maar hy bevende, verschrikt en bestorven, antwoordde, nemende God tot getuigen, dat hy geenzins van der Broeders raad of daad wist; dog dat de Graaf hem belasd had alles te doen, wat hem zyn Broeder zou beveelen, en dus had hem Alexander belasd dat Harnasch aan te doen, en daar in dat Kamertie zyne wederkomst wel te wagten, en zo was hy kort te vooren daar in gesteld, maar wist niet tot wat einde, nog had van dit feit ooit gehoord of geweeten. Om dat de Koning gesworen had niet te roepen nog het vengster te openen, belastte hy hem het vengster te openen, dat hy terstond deed.

De Koning alleen met eenen gewapenden Man opgesloo- ten.

Terwyl de Koning in deeze benauwdheid stond, zogten de Hertog en Graaf met de andere van 's Konings Dienaars, hunne maaltyd gedaan hebbende, den Koning, dog Graaf Gore zeide, dat hy weggereeden was door de agterpoort: buiten by den Poortier komende, zeide die, dat hy niet uitgegaan was: de Graaf hier over op den Poortier gestoord zynde, zeide, de Heeren zouden wat vertoeven, hy wilde naar den Koning verneemen, ondertusschen mogt hy met zynen Broeder Alexander spreeken, gelyk wel te denken is: wederkomende zeide hy tot de Heeren, de Koning was al lang de agterpoort uitgereeden,

1600

niet groot, nog voorzien van Krygsvolk, want zy hadden 'er geene zeshonderd Mannen binnen: daar by kwam een ongeluk, dat het buskruid in brand raakte en schade deed. De Aards-Hertog Matthias daar omtrend 6 Dagen geleegen hebbende, en het niet kunnende ontzetten, werd het Hongaarsch Krygsvolk van binnen oproerig, en wilde de sterkte overgeven, dreigende den Gouverneur George Paradyzer, 't welk ook de Duitschers ten laatsten toestemden, hoewel zy kort te vooren alle hunnen Eed vernieuwd hadden ten uitersten te houden. Dus werd het sterke Slot Canissa overgegeven, den 22sten van Wynmaand, hebbende goede voorwaarden, en werden behouden met lyf en goed wel beleid; maar naderhand is de Gouverneur George Paradyzer gevangen gesteld, en daar is lang tegen hem gepleit, en ten laatsten is hy, met eenige van zyne Bevelhebbers, ter dood gebragt, hoewel veele alom in Duitschland hem onschuldig hielden, gelyk hy daar op ook gestorven is, en beriep zyne Regters voor den Regterstoel van Christus; maar men zeide, dat hy om den Godsdienst in haat was, en zyn dood moest eenige groter Meesters ontschuldigen.

George Paradyzer onthalsd.

De Turk deeze welgeleegge plaats, om zyne sterkten te bewaren, bekomen hebbende, deed daar rond om afkondigen, dat hy het Landvolk vryheid gaf voor 3 Jaaren, zonder aan geloof, lyf, leven en goederen eenig leed of kwelling gedaan te werden, en dat met bescherming van den groten Heer, enz.

Machomet Bascha, Overste des Turks in Hongaryen, door gevangenen kennis en vriendschap met den Hertog van Mercure gemaakt hebbende, heeft hem eenen brief geschreeven, gedagteekend den 10den van Sprokkelmaand, in 't Jaar van hunne Machomets telling 1009, verzoekende met hem middelaar te willen zyn, om vrede tusschen zynen groten Keizer en den Roomschen Keizer te weeg te brengen, om het bloedstorten van menschen te vermyden, met veele reedlyke en bescheide overreedingen, daar uit namaals wel eene

Begonne Vredehandel met den Turk.

1600. eene onderhandeling, maar geen besluit gevolgd is.

Keizer Rudolf vond zig toen, zo in den Turkschen Oorlog, als in de Nederlandsche zaken, door veele van zyne Dienaars kwalyk gediend, vooral in den togt van den Admirant in 't Kleefsche Land en Westphalen: des hy eenige van zig dreef, als de Pensionarissen van Spanje, en die deeze partye te veel toegedaan waren, gelyk daar toen genoemd werden de Heeren Wolf, Rumpf, Paul Sirt Trantson, en andere.

Doodsgevaar van Koning Jakob den VIden van Schotland, hem aangedaan door den Broeder van den Graaf van Gore.

Nu zullen wy eene vreemde geschiedenis van Jakob den VIden, Koning van Schotland, verhalen: daar was, in den zomer van dit Jaar 1600, een Schotsch jong Graaf, van Gore genoemd, van het geslagt Ruthen, uit eene lange reis t' huis gekomen, Duitschland en Engeland bezogt, en in Italien en Vrankryk lang gewoond hebbende: deeze had veele Broeders en Zusters, en de Vader was in de minderjarigheid van deezen Koning in Schotland onthalsd; dog deeze Kinderen waren in goede agting en aanzien, en deeze Graaf, nu t' huis gekomen zynde, vermeerderde dezelve. Deeze had eenen Broeder, Alexander Ruthen genoemd, omtrend 20 Jaaren oud, die, den 5den van Oogstmaand, 's morgens vroeg, uit zyns Broeders huis te Perth reed, om den Koning van Schotland, die den zelven morgen van Falcolant ter Jagt reed, te spreeken: by den Koning gekomen zynde, zeide hy hem heimlyk, dat hy eenen Man gevonden had, die 's avonds te vooren eenen groten pot met gemunt Goud in de aarde gevonden had, welken Man en pot hy in zyns Broeders huis opgesloten had, om den Koning dien aan te bieden, om de grote zeldzaamheden, die 'er in waren: waarom hy bad heimlyk af te ryden naar Perth, en dien te genieten: dit bidden geschiedde met zulk eenen aandrang, dat de Koning zelfs agterdenken kreeg; des niet tegenstaande liet hy zig, om den Edelman te gelieven, ook uit nieuwsgierigheid, de Jagt gedaan zynde, gezeggen, en is, met den Hertog van Linox en den Grave van Marre, met weinige andere, zonder zynen jagt-

De Koning komd in Gore's huis, om eenen gevonden pot Goud te zien.

hoor-

reeden, zo zy hem wilden volgen, moesten zy zig haasten, hy wilde zelfs mederyden. Midlerwyl was Alexander weder boven gekomen, weinig of niet met zynen Broeder gesprooken hebbende, en onbedagt de deuren niet sluitende, zeide tot den Koning in wanhoop, hy moest sterven, en toonde hem met grote verstoordheid zynen kousseband, daar mede hy gesworen had den Koning te binden. De Koning, die te vooren schoon gesprooken had, hier over gestoord zynde, zeide, hy was een vry Koning gebooren, en dus wilde hy vry sterven, en geen binden lyden: waar op Alexander bestond zyne handen aan den Koning te slaan; de Koning zig weerende, wilde hy zyn swaerd trekken, daar op de Koning zyne regtehand sloeg, en met de 's linke hem by den hals vatte, om hem dien toe te douwen: daar tegen stopte Alexander met zyne 's linkehand des Konings mond, om hem het roepen te beletten: dus te zamen worstelende, deinsde de Koning naar de vengster, welke Hendrikson, die ondertusschen uit vrees stil stond, hem geopend had, en dus die met zynen elboog open gestooten hebbende, riep, zo hard hy kon, dat men hem vermoordde. By geluk waren de Heeren daar omtrend, en hem hoorende, en zyne stem kennende, liep elk toe, om by hem te komen, langs den gemeenen trap, de Graaf van Gore zelfs vragende, wat 'er schuilde; maar alzo 'er een bedekte trap was, daar juist de deur open gelaten was, het zy door den gewapenden Hendrikson, die weggeloopen was, of anderzins: eenige dien trap vindende, waar van de eerste was Jan Ramsey, een Jongman, Dienaar van den Koning, is 'er opgeloopen, lang beezig zynde, om zyne Valk, die hy op den arm had, af te werpen: ondertusschen had de Koning Alexander al worstelende uit het Kamertie gestooten, en ter neder geworpen, hem meenende met zyn eigen swaerd te slaan, en de trappen af te stooten, net toen Ramsey opkwam, die de deuren open vond, voor den Grave van Gore om op te komen, of door Hendrikson vlugtende open gelaten: deeze den Ko-

1600

Alexander wil den Koning binden.

De Koning met Alexander worstelende, riep, en werd gehoord.

1600. ning hem op het lyf ziende, gaf hy Alexander met eenen dolk een of twe steeken in 't lyf, en dus stieten zy beide hem de trappen af.

Alexander met den Koning worstelende, werd van Ramsey doorstooken.

De Ridder Thomas Areskin was midlerwyl beezig met den Grave van Gore, om hem by den hals te vatten; maar werd hem van zyne Dienaars ontweldigd, terwyl hy, de andere Heeren elders geloopen zynde, zig byna alleen vond: dog uit de vengster van Ramsey geroepen zynde, liep hy terstond met Doctor Heughe Heresius, 's Konings Geneesheer, en eenen Dienaar Wilson, de trappen op, daar zy den gewonden Alexander ontmoetten, dien zy met veele wonden verder doorstaken, hy zeer roepende, dat het zyn doen, en hem zulks niet te wyten was, en stierf dus. Deeze drie nu boven gekomen zynde, vonden met blydschap den Koning levende, met het swaerd van Alexander in de hand, daar mede hy nu alle geweld wilde asweeren; dog deeze Heeren en Dienaars hebben hem met geweld in 't Kamertie gestooten en geslooten, meer gerugt hoorende: want de Graaf van Gore verslagen zynde, en niet wetende, wat voor te nemen, was terwyl met zeven van zyne Dienaars geloopen naar deezen bedekten trap, hy een Helmet op zyn hoofd en in elke hand een blood Rappier hebbende. Boven gekomen zynde, eer zy de deur hadden kunnen sluiten, hebben de vier van 's Konings zyde zig tegen de agt te weer gesteld, daar zy alle, wegens de engte der Kamer, niet wel vegten konden, vooral, om dat de Graaf, met zyne twe Rappieren swierende en schermende, den zynen alle de ruimte benam: ten laatsten eene wyl gevogten hebbende, en de Graaf sweerende, hy wilde zyns Broeders dood wreeken, en de andere roepende, hy had den Koning willen dooden of gedood, zo scheen de Graaf gaerne te willen spreeken en hooren; dus wat agterwaards deinzende, en leunende tegen den Wand, gaf hem Ramsey eenen steek onder in den buik, dat hy viel en nooit sprak, of God aanriep: veele van zyne Dienaars gekwetst zynde, verliepen het, hunnen

De Graaf van Gore met zyne zeven Dienaars te weer zynde, werd doorstoken.

nen Heere dood ziende: van 's Konings zyde waren 1600.
zy alle gekwetst, behalven de knegt Wilson, welke terstond den trap toe bolwerkten.

Terwyl dit geschiedde, waren de Hertog van Linox en de Graaf van Marre, met hun volk, den gemeenen trap opgeloopen, om den Koning te helpen, daar zy de sterke deuren alom zeer vast gesloten vonden, zo dat zy wel een half uur met hamers en andere gereedschappen beezig waren, om de deuren open te slaan, vermits 's Konings Volk meende, dat het hunne vyanden waren, en die daarom vast toe gebolwerkt hielden, zo dat zy, nu en dan het geroep en slaan wat ophoudende, en naar elkanderen luisterende, elkanderen aan de stemmen hebben gekend en verstaan, en zelfs geopend, daar zy elkanderen het stuk klaagden; en de Koning en zy alle vielen op hunne kniën, Gode dankende voor zyne grote genade.

De Hertog van Linox, Marre en andere, breken de deuren open, en vinden den Koning behouden.

Ondertusschen was het Steedje geheel in alarm gekomen; maar de Koning zig in de vengster vertoonende, en het volk aanspreekende, heeft den alarm gestild, de voornaamste van de Stad by hem ontbiedende, en de zaak verhalende.

Verder deed de Koning het huis onderzoeken, en bevond, dat onder het Kamertie, daar in de Koning gebragt was, een diepe en zeer donkere Kelder was, boven met planken overdekt, en met biezen overstrooid, als of zy den Koning daar in hadden willen werpen. De dooden werden ook onderzogt, en in den zak van des Graven kleederen vonden zy eenige schriften van tooveryen, zo het scheen, met Latynsche en Hebreeuwsche namen beschreeven, gelyk de Toovenaars gebruiken, waar uit scheen, dat hy daar op groot vertrouwen moest hebben; want zyne Dienaars, die met hem in Italien geweest hadden, getuigden, dat hy altyd dergelyke dingen wilde by zig hebben, en in Italien veele tooverkunsten van eenen geleerden Paap, die voor eenen halven Toovenaar gehouden werd, geleerd had, en kon veele kunstige dingen doen, ook waarzeggen, en meende nu wat

1600. vreemds uit te regten. De Koning reed dien avond nog naar Falckland, daar hem het volk met hoopen gewapend tegen kwam, tot zyne hulp, die verblyd waren, dat zy hem zagen, God dankende, ook in 't openbaar in alle Kerken. Daar werd ook grote naerstigheid gedaan, om eenige te zamensweering uit te vinden: dog zelfs die zeven van des Graven Dienaars, die met hem in kwamen, gevangen, scherp ondervzogt, en ter dood verweezen zynde, hebben niet anders beleeden, dan dat zy op hunnen Heer en Meesters bevel gevogten hadden, gelyk zy behoorlyk reekenden, en dat zy nooit van den Koning te dooden gehoord, nog hunne Heeren van hem hooren spreeken hadden aangaande iets, dat daar toe strekte; ja zelfs Andreas Hendrikson, die van de Broeders daar gesteld scheen, om den Koning te vermoorden, wist ook van hen niets te zeggen, die in 't Jaar 1609 nog leefde.

Gesprekken over de geschiedenis in Koningen en Vorsten Hoven.

Dit stuk, met de verhaalde omstandigheden, werd alom in 't Latyn en andere talen dus in druk uitgegeven: des niet tegenstaande werd 'er alom in 's Princen Hoven en elders vreemd en verscheiden van gesprooken, veele kwalyk geloovende, dat zo een kloek ervare Graaf, en zulk een jong Man, als zyn Broeder Alexander, zulk een groot stuk zo onbedagt zonder verdere te zamensweering en voorraad, om zig te behouden, zouden aangevangen hebben, zo slegt, en veel te stout onder hun beiden alleen, zonder eenigen agterdogt gegeven te hebben, met dergelyke bewyzen meer: des dagten eenige, dat 'er tooverye of iet anders onder schuilde; maar alzo daar over Boekjes, in verscheide talen gedrukt, te vinden zyn, zullen wy den Weetgierigen zyn oordeel vry laten, hem tot de Boekjes zendende.

Deeze dag, zynde de 5de van Oogstmaand, werd in Schotland en Engeland, ter gedagtenis van 's Konings behoudenis, voor eenen Feestdag gehouden, om God daar voor te looven en danken.

Einde van het tweëntwintigste Boek, en zevende Deel.